PRAELECTIONES

THEOLOGICAE

QVAS

IN COLLEGIO ROMANO S. I.

HABEBAT

IOANNES PERRONE

E SOCIETATE IESV

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

VOL. III.

ROMAE MDCCCXXXVI.

IN COLLEGIO VRBANO DE PROPAGANDA FIDE

TRACTATVS QVARTVS
DE
DEO CREATORE

TRACTATUS
DE DEO CREATORE

PROOEMIUM

1. Deum Optimum Maximum in se ac in suis operationibus ad intra, qui scholarum est sermo, hactenus dignoscere studuimus: quatenus autem libere, atque exterius suam bonitatem largiendo in creaturis se manifestat, atque operatur, ipsum posthac spectabimus atque admirari contendemus. Tria porro sunt creatarum a Deo genera rerum, aliae nempe spirituales tantummodo, cujusmodi Angeli sunt, aliae corporeae, quas orbis hic adspectabilis complectitur, aliae denique ex utraque, corporea nempe ac spiritali substantia constant, quales sunt homines. Ex his facilis quodammodo dimanat totius tractatus in tres partes divisio, in quarum prima de Angelis, in altera de mundo, de homine in ultima disseremus (a).

PARS I.

DE ANGELIS

2. Quae de Angelis ex scripturae ac traditionis auctoritate certo statui ac definiri possunt, pauca profecto sunt, ac ad septem potissimum capita revocantur; existentia videlicet, natura, officia, gratia, plurimorum lapsus, poena, machinationes. Atque haec fere sunt, quae sive ab heterodoxis sive ab incredulis recentioribusque biblicis ac rationalistis non solum impugnantur, sed contemptui atque irrisui habentur. Quare missis, quae longis ni-

(a) Hunc eundem ordinem sibi proponit s. Thomas in summa; atque hunc sectamur; cf. eundem cont. gent. l. II. c. I.

mium disputationibus a veteribus potissimum scholasticis disserebantur, memoratos catholicae doctrinae articulos distinctis capitibus adversus effrenes hosce criticos vindicandos suscipimus (a).

CAPUT I.

De Angelorum existentia

3. *Angelus* nomen est officii, non naturae, ut ss. Augustinus et Gregorius M. observant; ille enim inquit: „ quaeris nomen hujus naturae? Spiritus est; quaeris officium? Angelus est; ex eo quod est, Spiritus est; ex eo quod agit, Angelus est (b) „. His similia habet s. Gregorius (c). Quos itaque Graeci *Angelos*, Latini *nuntios* dicunt, Hebraei מַלְאָכִים *Malachim*, vel אֱלֹהִים *Elohim*, Ethnici passim *genios* vel *δαιμονας daemonas* vocant (d). Angelorum existentiam inficiati sunt Sadducaei (e), atque ex christianis Anabaptistae David Georgius (f), Balthassar (g), Bekkerus (h), Socinia-

(a) Plura profecto sunt, quae veteres scholastici inquirunt, quum de Angelis disputant e. g. de natura Angelica absolute, de ipsorum numero, specifica natura, de intellectiva ipsorum potentia, et naturali cognitione, voluntate etc. de eorum comparatione ad locum, ad tempus aliisque pene innumeris. Suarezius integrum volumen in folio de Angelis scripsit; item reliqui plus minus. Haec scitu quidem jucunda essent, minus tamen necessaria, praesertim quod quamplurima probabilitate tantummodo innituntur. Qui suam ad hosce fontes sitim explere cupit, eos adeat; ea vero quae ad Angelorum ordines et hierarchias pertinent consulat Petavium de Angel. l. II c. II. et seqq.

(b) Serm. I. in Ps. CIII. n. 15.

(c) Hom. XXXIV. in Evang. n. 8. ed. maur.

(d) Alb. Fabricius in bibliograph. antiquar. c. VIII §. 27. plures ethnicos recenset, qui eosdem spiritus *Angelos* nuncuparunt, ut Alex. Aphrodiseus in Top. p. 186. Aristides T. I. p. 19 Labeus apud August. de civ. Dei IX. 19. Ammonius in Porphyrii Isagoge, Porphyrius, Jamblicus de myst. aegyp. Simplicius Marcianus Capella, et praecipue Hierocles, qui p. 37. *ἀγγελικὸν Θεῶν γένος* memorat.

(e) Cf. Luc. Act. XXIII. 8.

(f) De instabili hoc nulliusque fidei homine ac tantum non insaniente cf. Feller Dict. histor.

(g) Ibidem.

(h) In op. Betoverde Wereld, seu Leeward 1690. ed. auct. Amst. 1693.

ni passim, neoterici biblici ac rationalistae. Adversus quos sit

PROPOSITIO

Tum ex scriptura tum ex universa traditione Angelos existere constat

4. Vix credibile sane videri debet, potuisse veteres Sadducaeos inficiari Angelorum existentiam, licet solum, ut plures autumant, pentateuchum veluti divinum recognoverint (a): in libris enim Mosis frequens est ac manifesta Angelorum mentio, ut Gen. XVI. ubi Angelus Domini Agarem compellat, eamque ut ad heri domum redeat adhortatur; tum ib. XIX. duo Angeli Sodomam veniunt, dirutoque oppido Lothum inde liberant; tum c. XXIV. 7. Abraham famulum suum in Mesopotamiam mittens " Dominus Deus coeli, inquit, mittet Angelum suum coram te „ et alibi passim (b). In ceteris scripturae libris tam historicis quam propheticis multo etiam frequentiora sunt te-

(a) Sadducaeos unum pentateuchum ut divinum admisisse communis fere veterum sententia est; non satis tamen certam esse ejusmodi opinionem ostendere nisi sunt Staüdtlin Geschichte der sittenl. Jesu; seu, Historia doctrinae moralis Jesu T. I. p. 421 seqq. 446. et Guldenapfel in diss. *Josephi Archaeologi de Sadducaeorum canone exhibente* Jenae 1804. 4. His praeiverant Scaliger in Elencho trihaereseon c. 76. et Bruckerus in Hist. philos. T. II. p. 723. qui id primi subodorati sunt. Ex istorum igitur criticorum sensu certum esse videtur, Sadducaeos, ortos a Zadoko degeneri Antigoni Sochaei discipulo, qui sub Ptolemaeo primo Aegypti rege tribus ante Christum natum saeculis vixit, praeter pentateuchum reliquos etiam Judaeorum libros admisisse. Ortum huic opinioni praebuit superstitiosus veluti cultus, quo Mosis libros venerabantur: etenim Josephus Flavius Arch. XIII. 10. non scribit solum pentateuchum Sadducaeos suscepisse reliquosque rejecisse libros, sed *legem* tantum h. l. opponit traditionibus non scriptis, quas Sadducaei rejiciebant, non autem reliquis libris. Hinc in Thalmude ex aliis libris non solum oppugnantur, sed etiam ipsi pro suis sententiis argumenta depromunt, ut patet ex Sanhedrin pag. 90. 2. Cholin. pag. 87. 1. cf. Iahn. Arch. §. 322.

(b) Cf. Gen. III. 24. XXVIII. 12. Ex. VIII. 12. etc.

stimonia, quae supervacaneum esset huc referre utpote ignota nemini (a). In N. denique T. de iisdem Angelis perspicua pariter et crebra fit mentio. Ceteris missis, illud potissimum urgemus, quod Apostolus in ep. ad Hebr. c. I. instituit argumentum ad Christi prae Angelis excellentiam ostendendam, quod nempe Christus *Filius Dei*, Angeli vero *Ministri* Dei tantum in scripturis perhibentur. Quare merito Augustinus " esse Angelos novimus ex fide . . . nec inde dubitare fas nobis est " (b).

5. Apud omnes fere gentes vulgatam fuisse fidem de Angelorum existentia indubia monumenta testantur. Tertullianus enim " dicimus, inquit, esse substantias quasdam spiritales: nec nomen novum est. Sciunt daemones philosophi, Socrate ipso ad daemonii arbitrium expectante . . . daemonas sciunt poëtae, et jam vulgus indoctum in usum maledicti frequentat . . . Angelos quoque etiam Plato non negavit, utriusque nominis testes esse vel magi adsunt " (c). Sic Cyprianus a magis antiquissimis et uno eorum in primis Hostane memoratos affirmat his verbis : " quorum tamen praecipuus Hostanes formam veri Dei negat conspici posse, et Angelos veros sedi ejus dicit assistere. In quo et Plato pari ratione consentit, et unum Deum servans, ceteros Angelos vel daemonas dicit " (d). De Thalete refert Athenagoras quod trifariam superiores substantias omnes dividat " in Deum, in daemones, in heroes " (e). Hierocles ad aurea Pythagorae carmina Angelos ab ipso Pythagora *immortales Deos* a summo tamen Deo conditos, appellatos fuisse testatur, quos colendos praecipit. Orphei et Hesiodi carmina inferius dabimus (f).

6. Indos existentiam Angelorum certam habuisse explorata modo res est (g); sic doctrina de Angelorum sive bonorum

(a) Cf. Job. IV 18. Dan. VI. 22. Tob. III. 25. etc.

(b) Loc. cit.

(c) Apolog. c. XXII. ed. Rig.

(d) De idol. van. pag. 226. ed. maur. Par. 1726.

(e) In Legat. pro christ. n. 23. tom. II. bibl. PP. ed. Ven. p. 24.

(f) Cf. Petav. de Angel. l. I. c. I.

(g) Ita fatetur impius auctor

sive malorum existentia est veluti fundamentum totius theologiae veterum ac recentiorum orientalium (a), nec desunt hujus doctrinae vestigia penes ipsos silvestres Americanos (b).

7. Sive igitur scripturam sive constantem atque universalem omnium ferme populorum traditionem consulamus, constat Angelos existere.

DIFFICULTATES

8. I.Obj. 1. Moses Angelos a Deo procreatos nullibi tradit (c); 2. nomina praeterea Michael, Gabriel, Raphael chaldaica sunt; a Chaldaeis igitur vel Persis ad Hebraeos transiit de Angelis opinio (d).

9. R. ad 1. Tr. A. N. C. Moses enim, ut vidimus, saepe de Angelis eorumque apparitionibus loquitur, illos saepius ut Dei ministros exhibet, perperam igitur ex eo, quod peculiariter creationis Angelorum non meminerit, concluditur vel Angelos a Deo minime fuisse conditos, vel illos non existere. Ideo autem juxta s. Basilium Angelorum creationem Moses praeteriit, quod adspectabilium tantum rerum originem praecipue nobis revelare voluerit (e). Juxta s. Augustinum *lucis* nomine Angelorum creatio a Mose significata est (f). De hac autem opinione, ac de variis sententiis cir-

" Resumé de l' histoire des traditions morales et réligieuses chez divers peuples,, Paris 1825.

(a) Cf. Ramsay *Voyages de Cyrus*, ac *discours sur la mythologie* etc.

(b) Carli Rubi Lettere americane.

(c) Ita Julianus apud s. Cyrillum lib. II. opp. ed. Paris. 1638. T. VI. pag. 49. tum lib. III. ib. pag. 96.

(d) Ita fere Voltaire Fragmens sur divers sujets par ordre alphabetique art. *Ange*. Collection compl. des oeuvres etc. Genève 1777. tom. XXVIII.

(e) Lib. de Spir. Sancto c. XVI. n. 38. S. Cyrillus alex. l. III. cit. aliam affert causam adv. Julianum, quare Moses praetermiserit narrationem creationis Angelorum, eo quod scilicet nimis mentis nostrae captum excedat. Quam quidem causam quoad Judaeos carnales vehementer confirmat Hom. II. in Genes. pag. 7. ed Sav.

(f) Lib imperf. de Gen. ad litt. c. XI. n. 21. et lib XI. de civ. c. IX. Alii autem censent Angelo-

ea tempus, quo Angeli conditi sunt, an scilicet ante hujus mundi adspectabilis creationem, ut plerisque patribus graecis placet, an vero post, quod tenent plerique ex patribus latinis, an demum simul, quod pariter non nemo sentit, consulatur Petavius (a).

10. Ad 2. Resp.I. N.C. Cum nonnisi pravus sit transitus a nomine ad rem. Didicerunt Hebraei ea Angelorum nomina a Chaldaeis vel Persis, ergo ab eis didicerunt Angelorum existentiam. Pentateuchus sane fuerat longe ante scriptus, quam Judaei in captivitatem babylonicam abduceren-

rum creationem per Mosem designari nomine *coeli*, ut Origenes Hom 2. in Gen., Beda, Strabus apud Petav. l. c. c. XV. Quidquid vero id sit, de quo nihil certi; verisimilius potius videtur juxta priorem sententiam de hac Mosem penitus siluisse. Illud tamen fixum demonstratumque est, Angelos a Deo creatos esse, de horum enim creatione non obscure loquuntur Daniel c. XIII. in hym. trium puerorum et David Ps. CII. sed magis aperte Apostolus Col. I. 16. scribens " in ipso (Verbo Divino) condita sunt universa in coelis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum et in ipso creata sunt ,,.

(a) L. c. ubi postquam recensuit patrum testimonia, qui utramque sententiam tuentur, concludit §. 11. nihil certi statui posse cum neutri sententiae certa vel auctoritas scripturae vel ratio praescribat. Deinde disjicit quae afferri solent ex illo Eccli loco c. XVIII. ubi dicitur " qui vivit in aeternum, creavit omnia simul ,, ut evincatur saltem eum adspectabili hoc universo Angelos conditos esse, cum de iis solis creaturis loquatur Ecclesiasticus, quorum meminit Moses initio Geneseos, ita ut vox simul κοινῇ idem hic valeat ac *ex aequo*, prout eodem sensu occurrit Sap. VI. 8. item profert lateranensis Conc. IV. et Innocentii III decretum quo " Deus creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium ,, dicitur " qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, Angelicam videlicet et mundanam ,, quae verba ex libro Soliloquiorum, qui perperam Augustino tribuitur, cap. XXXII. sumpta sunt. Praesertim cum s. Thomas in opusculo, quo decretalem illam exposuit, censeat ita decrevisse synodum adversus Origenis errorem, qui spirituales creaturas solas ac per se ab initio conditas asserebat; corporeas vero ex casu non autem ex praecedenti proposito, ut eo velut carcere Spirituum delicta plecteret. Contra quos Innocentius ita sanxit; utramque simul, hoc est pari consilio, ac praecipuo constitutam a Deo, idque ab initio temporis, hoc est non ex omni aeternitate. Hinc temeritatis Petavius arguit Theologos illos, qui contrariam sententiam haeresis damnant ob ejusmodi decretum. Cf. ib. §. 13.

tur. Atqui in eo Moses, ex dictis, de frequentibus Angelorum apparitionibus et officiis disserit.

11. R. II. N.A. Licet enim ante captivitatem babylonicam nullum occurrat in sacris litteris Angelorum nomen, negamus tamen, tum nomina illa esse chaldaica, cum et radicem et formam hebraicam habeant, ut patet ex voce אֵל (*el*) *fortis*, quae Deo tribuitur, et ex similibus nominibus passim apud Hebraeos receptis גַּדִּיאֵל (*Gaddiel*) גַּמְלִיאֵל (*Gamaliel*) etc. (a); tum ex Chaldaeis ea ad Hebraeos immigrasse, cum, ut adnotat Origenes, constet " indita illis (Angelis) fuisse nomina convenientia rebus, quas Dei summi voluntate in universo mundo administrant ".

12. II. Obj. 1. *Angelus* nomen est officii. Nihil igitur prohibet, quominus nomen istud, quoties in sacris litteris occurrit, vel de hominibus intelligatur, qui *Angeli* passim dicuntur ob varia munia, quae Dei nomine obierunt, ut Malach. III. 1. Matth. XI. 10. vel de interno instinctu inspirationibusque, quibus nos Deus ad aliquid agendum excitat (b); et re quidem vera, 2. quae in libris sacris de Angelorum apparitionibus leguntur, nonnisi metaphorice, vel ex vulgi opinione intelligi debent, vel de sola Dei potentia, vel de efficientia naturali, quam vulgus ignorabat et supernaturalibus causis tribuebat (c). Ergo.

13. R. ad 1. C. A N. C. Plura enim sunt in scripturis, quae de Angelis traduntur, quaeque nonnisi de hypostasibus ab hominibus omnino diversis intelligi possunt, ut cum Christus Matth. XXII. 30. Sadducaeis respondens

(a) Lib. I. cont. Celsum n. 25. ed. maur. De nominibus *Uriel et Ieremiel* quae occurrunt in lib. IV Esdr. IV. 36. V. 20. necnon de cultu exhibito a Graecis et Orientalibus cf. Renaudotium in notis ad *liturg. orient.* t. II. p. 298. et Nic. Serarium S. I. in c. XII. Tob.; cf. etiam Blanchinium in diss. Romae edita an 1753. de septem Angelis qui olim depicti Romae extant, quique nomina praeferunt *Uriel*, *Seathiel*, *Iehudiel* et *Barachiel*. In quibusdam litaniis tempore Caroli M. invocabantur *Uriel*, *Raguel Tubuel*.

(b) Ita Bekker op. cit.

(c) Sic Georg. Rosenmüller Schol. in N. T. in c. I. Matth. et c. II. Luc. et alibi passim.

affirmat, homines in resurrectione futuros " sicut Angeli Dei in coelo ,, (a) vel cum ibid. XVIII. 10. de parvulis loquens affirmat quod " Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris ,, (b), vel cum Apostolus, ut vidimus, comparationem instituit inter Christum et Angelos, vel cum in eadem epist. c. II. aperte tradit, filium Dei non Angelicam, sed humanam naturam sibi ex semine Abrahae sumpsisse; tum ex eo quod ib. c. XIII. dicit de praemio, quod nactus est Abraham, quum dignus est habitus qui Angelis hospitium praeberet. Pleraque pro instituto praeterimus, quibus violentae neotericorum interpretationes omnino refelluntur.

14. Ad 2. N. Si enim vel de virtute (ἐνεργείᾳ) ac potentia, et ex vulgi opinione loquuntur sacrae litterae, vel etiam metaphorice, cum Angelos commemorant, nihil certi amplius in sacris litteris prostaret. Quomodo enim vera essent, quae Christus citatis verbis significat? Quaenam comparatio Apostoli foret? Nonne ridicula sunt, quae Rosenmüller tradit de tentatione Christi in deserto, dum inquit ab homine Judaeo Christum fuisse tentatum, vel cum Gabrielis adventum amens insinuat fuisse somnium a Deo B. Virgini immissum? Quae quidem aliaque innumera inepta prorsus et inficeta, quibus scatent ipsius scholia, satis ostendunt in quas angustias sese conjiciant novi isti doctores, ut Angelorum existentiam rejiciant; hujusmodi tamen sunt oracula, quae protestantes suspiciunt (c).

(a) Ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσί.

(b) Ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός.

(c) Cf. etiam Kvinoel comment. in libros N. T. historicos in I. Luc. 26. 27. ex quo deprehendimus nonnullos biblicos neotericos eo progressos esse, ut totam hanc historiam Angeli Gabrielis colloquentis cum Maria referant ad *mythum philosophicum*, alii ad *mythum historicum*, non secus atque apparitionem ejusdem Angeli, quae Zachariae in Templo contigit, de qua item suorum protestantium biblicorum Kuinoel expositiones fuse refert. Mirum est quam sese atrociter torqueant ad excludendam veram Angeli apparitionem. Paulusius in Philologisch-krit. Komment. seu in Commentario philologico-critico contendit, Zachariae visam fuisse versari ante oculos quamdam ge-

15. Inst. Saltem Michaelis nomine intelligendus est ipse Filius Dei, qui sub variis figuris seu symbolis in V. T. se se visibilem praebuit, quemadmodum Gabriel ipsa est Spiritus S. persona (a). Quid igitur vetat, quominus de Deo vel Filio Dei cetera intelligamus scripturarum loca, in quibus Angelorum fit mentio? Certe Exod. III. 2. *Flamma ignis*, ex qua Moses vocem audivit, vocatur Angelus Dei. Ergo.

16. R.N. Hoc paradoxum sero nimis excogitarunt adversarii ad cultum tollendum Angelis a fidelibus exhibitum. Evertit enim illud caput XII. Apocalypseos, in quo Michael cum dracone pugnans differt ab Agno, id est Filio Dei, ob cujus sanguinem vicit. Quoad Gabrielem satis est Luc. I. 26. verba expendere: " Missus est Angelus Gabriel a Deo ad Virginem . . . et ingressus Angelus ad eam dixit: Spiritus S. superveniet in te „; Spiritus igitur, qui superventurus erat in Mariam, dissimilis fuit a Gabriele nuntiante.

17. Falsum denique est quod assumit Rosenmüller, flammam nempe ignis vocari *Angelum Dei*; etenim in Exod. l. c. aperte distinguitur a flamma ignis Dominus, qui Mosi apparuit " in flamma ignis de medio rubi „; et Act. VII. 30. pariter dicitur: " apparuit illi (Mosi) in deserto montis Sina Angelus in igne flammae rubi (b) „. Hac ratione

nii coelestis veluti speciem; varii generis sensa, quae illi tunc in animo suboriebantur, *putasse* ipsius genii voces esse, in *extasin* raptum, ac sibi imposuisse silentium, eo quod plus justo intra se locutus esset, usque ad partum Elisabethae. Gablerus in Journal für theol. literat. seu in Ephemer. litteraturae theologicae. V. I. p. 403. eadem ferme ratione historiam hanc totam enarrat. Juxta Witsium in Miscell. sac. T. II. p. 383. per lusum phantasiae commotae exponi debet; hemiplexia Zachariam captum qui idcirco loqui non potuit. Item Rosenmüller. Alii demum deposita larva ingenue tradunt hic a Luca fabulam enarrari. Quis non suspiciat doctos hosce sacrarum litterarum interpretes; praesertim quum ignorare ipsi omnino videantur, deliras anus de sublimioribus ejusmodi doctrinis sapientius disputare, si velint, facile posse.

(a) Cf. Hier. Marium Buzium Or. a. Aug. in synopsi theol. discipl. P. Berti lib. X. in appendice, ubi Michaelem et Gabrielem Archangelos esse creatos spiritus demonstrat Tom. I. 1769. pag. 404. seqq. Cf. etiam Bossuet Réflexions sur l'Apocalypse.

(b) Ὤφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς βάτου.

neoterici biblici quidquid stulti in buccam venit, prout libet effutiunt, bonamque lectorum fidem in pravos errores abducunt.

CAPUT II.

De natura Angelorum

18. Definiri Angeli solent : " Substantiae immateriales completae „ ut certum intersit discrimen nos inter et ipsos: nostrae enim animae substantiae spirituales *incompletae* vocantur , cum ad corpus informandum suapte natura ordinatae sint , quibus propterea corpore solutis aliquid deesse videtur , non quidem ad substantiam , sed ad suum , ut dicimus , *complementum*. Ex patribus tum graecis tum latinis non defuerunt , qui Angelos corpore quodam aëreo , et subtili praeditos censuerunt : illorum catalogum exhibet eruditissimus Petavius (a). Post definitionem Concilii later. IV. quam inferius dabimus , obsolevit haec opinio inter catholicos : si enim paucos excipias (b), vix est , qui eidem adhaeserit. Attamen inter heterodoxos et philosophos haec sententia plures patronos nacta est ; etenim praeter Leibnitium et Bonnetum , qui hanc sententiam propugnarunt , Cudworthus, Tricorius, Wolfius, Boemius, Loersius, Cantius aliique non pauci (c) eamdem sectati sunt , rati , non posse dari spiritum activum sine corpore. Nos communi sententiae adhaerentes de spiritualitate Angelorum , quae hic

(a) Lib. I. de Angel. c. II.

(b) Falluntur propterea qui tradunt post Conc. lat. decretum neminem catholicorum impune contrariam tenuisse sententiam. Contrariae enim sententiae adhaeserunt inter ceteros Card. Cajetanus in c. II. ep. ad Ephes., Eugubinus lib. VIII. de perenni philosophia c. 27. *D.* tom. III. opp. edit. Paris. 1578. de quo quidem auctore recte pronunciavit Petavius lib. I. de opific. c. VIII. §. 2. " Auctor magis ad speciem quam eruditionem solidam commentarios suos instituens , quos raro cum fructu, nunquam sine fastidio legimus „. Pariter Sixtus senensis Biblioth. Sanct. l. V. adn. 8. Bartholomaeus Caranza et Domin. Bannez.

(c) Cf. Muzzarelli opusc. XXIII. del buon uso della Log. ediz. V. Firenze 1823. t. VII.

et nunc salva fide in dubium vix revocari posse videtur, hanc statuimus propositionem.

PROPOSITIO

Angeli sunt meri spiritus omnis corporis expertes

19. Haec propositio certa est ex Conc. later. IV. quod cap. *Firmiter* definivit adversus Manichaeos " Unum esse universorum principium, creatorem omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque condidit creaturam, spiritualem et corporalem, Angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex corpore et spiritu constitutam ,, (a). Ergo ex Concilio Angelica natura spiritualis est et omnis corporis expers, qualis anima hominis est, alioquin humana natura *media* non esset inter Angelicam et mundanam substantiam.

20. Hanc autem doctrinam scripturarum auctoritate fulciri exinde patet; quod in sacris eloquiis Angeli constanter *spiritus* dicantur. Apostolus enim Hebr. I. 14. de Angelis inquit " Nonne omnes sunt administratorii spiritus? ,, (b) Apoc. I. 4. " Et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt ,, (c); et de daemonibus pariter dicitur Luc. X. 20. "Spiritus vobis subjiciuntur ,, (d) et alibi passim *spiritus nequam*, *spiritus immundi* vocantur, imo Apostolus Eph. VI. 12. eos vocat " spiritualia nequitiae ,, (e). Atqui vox *spiritus*

(a) Per hoc tamen decretum doctrina de spirituali Angelorum natura definita dici nequit, adeo ut ad fidei dogmata eam pertinere pronunciare possimus, contrariaeque doctrinae haeresis notam inurere. Quippe lateranense Concilium ex instituto partem eam definire noluit, inquit Petavius: sed in hoc unum intenta fuit synodus, ut utriusque conditorem naturae Deum esse contra Manichaeos statueret; cetera vero ex recepta per id tempus opinione obiter subtexuit.

(b) Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα.

(c) Ἀπὸ τοῦ ἑπτὰ πνευμάτων ἃ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ.

(d) Τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται.

(e) Τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας.

non aliud proprie nisi substantiam simplicem et incorpoream significat, cum Deo Jo. IV. 24. et animae humanae I. Cor. II. 11. tribuatur, nec ulla sufficiens ratio sit, cur vocem hanc ad alienam significationem detorqueamus cum de Angelis usurpatur. Ergo.

21. Et sane insolens omnino esset, quod si Angeli corpore et spiritu constarent, quod usuvenit in hominibus, aut ea ratio nunquam in scripturis haberetur corporis et spiritus ipsorum, quae ubilibet mentionem faciunt corporis et spiritus hominum, aut saltem homines aliquando spiritus in eisdem non appellarentur, quemadmodum passim Angeli appellantur. Nempe quia homines reipsa etiamsi corporei sunt, numquam absolute *spiritus* dicuntur; contra vero Angeli quia corporei non sunt, saepe *spiritus*, numquam vero absolute dicuntur *corpus* aut *corporei*.

22. Fulciri praeterea hanc eandem doctrinam auctoritate patrum tum graecorum tum latinorum facile ostenditur. Etsi enim plerique ex ipsis, ut superius innuimus, videantur corpus aliquod Angelis tribuere, longe plures tamen spirituales prorsus et incorporeos Angelos praedicant (a). Ne

(a) Thomas Aletinus seu potius Jo: Clericus in n. 64. ad cap. III. lib. I. de Ang. §. 12. Petavii ut suis faveat haec scribere non dubitavit ad eripiendum nobis omnia patrum testimonia, quae Angelos spirituales praedicant: "Diligenter observandum *corpus* et *materiam* duplici sensu sumi apud veteres. Aliquando ita vocant quidquid non est per se intelligentia praeditum, quantaevis sit tenuitatis: sed saepe etiam his vocibus intelligunt crassiorem tantum materiam, quo sensu negant Angelos esse *corporeos*, aut materiales. Nam ceteroqui plerique existimant Angelos esse tenuissimo corpore indutos. Vide indicem Philologicum philosoph. Orientalia *Th. Stanleii*, de voce *materia*, et de sententia veterum de Angelorum natura Illustriss. *Pet. Dan. Huetium* ep. Abrincensem, in eximio *Origenianorum* opere lib. II. quaest. V. et in notis ad *Origenem* p. 65." Nisi haec probe observentur, vix poterit intelligi quid velint veteres, et secum etiam saepe tum videbuntur pugnare, cum sibi quam maxime constant ". At praeterquam quod Huetius de omnibus universim patribus minime loquitur, pleroaque patres vocem *Spiritus* cum de Angelorum natura disserunt stricto sensu usurpasse ex iis, quae hic in medium protulimus, eorum testimoniis, apertissime constat, praesertim ex iis, qui eos *intelligentias* vocant, *mentes, substantias intelligentes*, *simplices*, *sine materia etc.* poterant ne apertius propria dictam spiritualem naturam Angelorum exponere? *eo vel*

tamen longiores simus in proferendis testimoniis, ad quaedam veluti capita revocabimus ipsorum dicta, ex quibus certa deprehenditur eorum sententia; ac 1. Angelos spirituales praedicant qui eos dicunt incorporeos, sive *ἀσωμάτους*; tales porro sunt ex graecis Gregorius Thaumaturgus sive vetus auctor homiliae cujusdam in Theophania, qui eos dicit " incorporeas virtutes ,, (a) Greg. Nyssenus, qui Angelos " incorpoream creaturam ,, nominat (b), Greg. item Nazianz., qui eandem naturam " intelligibilem et incorpoream ,, laudat (c), Eusebius Caesar., qui eam commemorat " substantiam incorpoream ,, et comparat Deo ipsi (d), Epiphanius, qui daemonem declarat " spiritum corporis expertem ,, (e) s. Jo. Chrysostomus, qui Deum commendat quod fecerit Angelos et Archangelos, ac " reliquas incorporeorum substantias ,, (f) Theodoretus eos jactat " incorporeas naturas ,, (g), Procopius " substantias penitus incorporeas ,, (h), item Joannes Climachus, Dionysius vulgo Areopagita, Nilus, Jo. Damascenus etc. (i). Ex latinis ve-

magis quod iisdem vocibus utantur cum de spirituali Divina substantia loquuntur?

(a) Cf. Petav. l. I. de Ang. c. III.

(b) *Ἀσώματον κτίσιν* lib. XII. cont. Enn. et alibi ib.

(c) *Νοητὴν καὶ ἀσώματον* ib.

(d) Apud Sozom. l. III. c. 18. *Ἀσωμάτους τινὰς νοερὰς, καὶ θείας δυνάμεις, ἀγγέλους τε, καὶ ἀρχαγγέλους, αὖλά τε, καὶ πάντε καθαρὰ πνεύματα.*

(e) Haer. XXVI. n. 13. *Πνεῦμα ἀκάθαρτον. καὶ ἀσώματον.*

(f) Lib. I. ad Stagirium p. 86. *Ἐποίησεν ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, καὶ τὰς ἄλλας τῶν ἀσωμάτων οὐσίας*, et alibi ib.

(g) Quaest. XX. in Genes. probaturus imaginem Dei non in eo consistere, quod in anima sub adspectum non cadit inquit: „ Alioquin potius imagines Dei vocarentur Angeli et Archangeli, et omnes incorporeae sanctaeque naturae, utpote corporibus vacuae et sine mixtione minime aspectabit ,, *Μᾶλλον εἰκόνες τοῦ Θεοῦ κληθεῖεν ἄγγελοί τε, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ πᾶσαι καὶ ἀσώμαται, καὶ ἁγίαι φύσεις, ἅτε δὴ παντάπασι σωμάτων ἀπηλλαγμέναι, καὶ ἀμιγὲς τὸ ἀόρατον ἔχουσαι*, et alibi eadem habet, quae ad corpus vel materiam quamcumque trahi nulla ratione possunt.

(h) Comment. in Gen. cap. XVI. seq. *Τὰς νοέρας οὐσίας, καὶ παντεμῶς ἀσωμάτους.*

(i) Apud Petav l. c. Inter graecos patres minime recensuimus s. Ignatium, cujus proferuntur verba ex epist. ad Trall. quibus Angelos dicit *ἀσωμάτους φύσεις naturas incorporeas*, siquidem ea reperire minime potuimus neque in edit. Cotelerii, neq. in bibl. PP.

ro Marius Victorinus, qui vocat Angelos *incorporeos* (a); Lactantius *incorporales*, Leo Papa, qui " veram fidem ait, quae est catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporearum bonam confiteri substantiam,, (b). Sic Iunilius Africanus *incorporeos* pariter eosdem constituit, nec non Fulgentius (c), Gregorius M. qui interrogat " Quis sanum sapiens, esse spiritus corporeos dixerit,, (d)? aliique; 2. eandem veritatem docent ii patres, qui Angelos non solum incorporeos, sed praeterea vocant *mentes* νόῦς, seu *substantias intelligentes*: tales vero sunt Greg. Nazianz., Eusebius, Dionysius Areopagita nuncupatus, Greg. Nyssenus etc. 3. Qui eosdem dicunt *simplices* et *sine materia* ἀΰλους, ut Greg. Naz. atque Nyssenus, Marius Victorinus, Lactantius etc. (e).

23. Quum igitur laudati patres tum graeci tum latini ingenti veluti agmine Angelos non solum incorporeos verum etiam substantias materiae expertes, spirituales, simplices, intelligentias passim vocent, nihil dubii subesse potest, quin doctrina de spiritualitate Angelorum non solum scripturis sed et traditioni innitatur (f). Angelicus doctor rationibus etiam theologicis eandem confirmat, quae apud eum recoli possunt (g).

DIFFICULTATES

24. I. Obj. 1. Ex sacris litteris Angeli feminis permiscentur, ergo aut sunt aut habent corpora. Etenim Gen. VI. 2. legitur: " videntes filii Dei filias hominum quod essent

Gall. neque alibi; sed occurrunt tantummodo in hujus s. Martyris litteris interpolatis apud Coteler. ep ad Trall. §. 9. Tom II. p. 67.

(a) Lib. IV. adv. Arium.

(b) Ep. ad Turib. c. VI.

(c) Lib. de Fid. c. III.

(d) Lib. IV. Dial. c. XXIX. cf. Pet. l. c.

(e) Apud Pet. loc. cit.

(f) Cf. ib. ubi §. 10. ostendit Judaeis pariter haesisse sententiam de spirituali Angelorum natura.

(g) I. p. q. 50. a. 1. nec non lib. II. cont gent c. XLVI. et in opusc. de spirit. creaturis ar. 5. opp. edit. Rom. 1570. t. VIII.

pulchrae, acceperunt sibi uxores,, quae quidem verba 2. versio alex. sic refert: " videntes Angeli Dei . . . acceperunt sibi uxores,, (a); haec autem versio 3. ex libro Henoch confirmatur, Augustino teste (b); tum 4. ex patribus Justino, Clemente alex., Tertulliano, Ambrosio, Sulpicio Severo, Lactantio aliisque non paucis apud Petavium (c), qui refert pro eadem sententia Philonem et Josephum; 5. contextus ipse videtur rem hujusmodi significare ubi habetur, quod ex ejusmodi connubiis orti fuerint gigantes. Addit vero Car. Rosenmüller (d) 6. quemadmodum pro filiabus hominum veniunt feminae in proprio sensu ab hominibus oriundae, sic pro *filiis Elohim* sensu proprio ita dicti intelligendi sunt Angeli, seu *naturae supernales.* Ergo.

25. R. N. A. ad 1. prob. ex Genesi, D. Filii Dei, idest filii Seth, vel principes, quos majorum gentium dicimus, C. filii Dei, id est Angeli N. Exodi enim XXI. 6. et XXII. 7. tum Ps. LXXII. 16. phrasi heb. בְנֵי־אֱלֹהִים *filii Dei* principes designantur; Symmachus ipse vertit *filii potentum* (e), sic etiam Onkelos et Saadias exponunt, Arabs Erpenii pariter habet *filii magnatum* (f), interpres Samaritanus *filii dominatorum* (g). De filiis Seth hunc locum ipse Clericus exponit, qui praeterea observat hoc nomine passim in scripturis designari veros Dei cultores (h).

(a) Εἴδοντες δὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ . . . ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας.

(b) Lib. XV. de civ. Dei c. XXIV. n. 4.

(c) De Angel. l. III. c. II.

(d) In schol. ad h. l.

(e) Υἱοὶ τῶν δυναστευόντων. Cf. s. Hier. Quaest. Hebr. in Genes. in l. I. opp. ed. Vall. Tom. III.

(f) Ita enim Onkelos in Targum exponit: בְּנֵי רַבְרְבַיָּא Cf. Biblia sacra edit. Plant. Antv. 1569. Arabs Erpenii et Saad. بَنُو ٱلْأَشْرَافِ:

(g) בְּנֵי שֻׁלְטֹנַיָּה Cf. Polygl. Walt. et Bib. Reg. Paris.

(h) Sic enim scribit in Paraphr. in h. l. " Interea Cainis aucta sobole, puellarum numero Cainitas abundare contigit; quae cum praeterea forma praestarent, Enosi posterorum, quorum majores consortium et affinitatem Cainitarum adspernati fuerunt, amorem sibi conciliarunt, et cum

Haec posterior interpretatio communis est inter patres. Non posse autem allatum textum sumi de Angelis proprie dictis, evidens est : vel enim fuissent boni vel mali : neutrum porro dici potest ; non boni , quia cum Dei visione jam fruerentur , non potuerunt illecebris carnalibus allici , praesertim cum de his dicat Christus : " non nubent neque nubentur „ ; non mali , alioquin daemones dicendi essent filii Dei , quod est absurdum , et nullibi sane in scripturis hoc nomine compellantur (a).

26. Ad 2. D. Et versio alexandr. per *angelos Dei* homines religiosos designat, quod infrequens in scripturis non est (b), C. Angelos proprie dictos, subd. et in hoc casu ex dictis deserenda est, C. tenenda N. Addo non omnes codices habere *Angelos Dei* , sed teste Augustino (c) nonnullos habere *filios Déi* , prout in bibliis complutensibus versio haec LXX. nuncupata habet : *filii Dei* (d).

27. Ad 3. Tr. Omnium enim criticorum judicio imo et

iis matrimonia miscuerunt ; Cainitae enim Enosidas generos habere honori ducebant. Haud multo post Cainitarum , quibuscum vitam agitabant , pravis exemplis, uxorumque illecebris corrupti Enosidae , iisdem se vitiis inquinarunt , vitiosoremque sobolem progenerarunt „ . Eandem interpretationem sequuntur Munsterus, Fagius , Vatablus , Castalio , Clarius , Drusius , Amama , Cardwrightus in criticis sacris. Hanc vero eandem interpretationem confirmant exempla ex Deut. XIV. 1. Ps. LXXII. 15. Prov. XIV 26.

(a) Certum est numquam in scripturis Angelos *daemones* vocari ; contra vero interdum , secus ac Fabricius autumat in sua Bibliographia antiquaria c. VIII §. 27 , daemones non solum cum aliquo additamento , sed absolute *Angeli* dicuntur, ut I. Cor. VI. 3.

(b) Sic s. Jo: Bapt. Marci I. 2. Coll. Malach. III. 1. vocatur; I. Cor. XI. 10. sacerdotes, Apoc. I. 20 II. 1. etc. episcopi compellantur.

(c) Lib. XV. de civ. c. XXIII. n. 3. Imo vero ex hoc ipso s. Augustini loco patet versionem LXX. sua aetate utrumque habuisse: *filii Dei* et *Angeli Dei* ; ita enim scribit: „ Et septuaginta quidem interpretes *et Angelos Dei* dixerunt istos , et *filios Dei*: quod quidem non omnes codices habent, nam quidam nisi *filios Dei* non habent „. Ex quo facile est conjicere verba: *Angeli Dei* non fuisse nisi glossema nonnullorum , quibus persuasum erat, juxta dicenda, Angelos reipsa feminas adamasse, iisque junctos connubio fuisse, quod postea irrepsit in textum.

(d) Praeter editionem complut. ceterae editiones omnes habent *υἱοὶ τοῦ Θεοῦ* , ut videri potest in bibl. Plant. in Polygl. Walton. bib. reg. Paris. etc.

ipsius Ecclesiae catholicae, liber Henoch inter apocryphos recensetur (a).

28. Ad 4. D. Vel ex versione alexandrina, vel libro Henoch deceptis, C. ex sensu Ecclesiae aut traditionis N. Plerique enim ex versionis alexandrinae lectione decepti in hanc sententiam concesserunt, alii ex libro Enoch, quem tanquam sacrum nonnulli patres habuerunt, ut de Tertulliano constat aliisque paucis (b). Ex hoc fonte fabulam istam veteres omnes hausisse arbitratur Petavius (c). Ceterum his patribus plures alios opponimus, qui data opera

(a) De libro Henoch ita scribens s. Aug. l. c. ait n. 4. " omittamus igitur earum scripturarum fabulas, quae apocryphae nuncupantur, eo quod earum occulta origo non claruit patribus, a quibus usque ad nos auctoritas veracium scripturarum certissima et notissima successione pervenit ,,. Ex quibus discere possunt protestantes, quo consilio prudentiave patres uterentur ad germanas ab apocryphis scripturas discernendas.

(b) Dixi de Tertulliano *aliisque paucis* constare, librum Enoch tanquam sacrum recepisse. De Tertulliano enim nullum dubium esse potest; etenim in lib. I. de cultu fem. c. III. etsi fateatur hunc librum ab aliis rejici dicens: " Scio scripturam Enoch nec recipi a quibusdam ,,; ejus tamen auctoritatem quoad ejus fieri potest ibid. propugnat; ex eoque libro Angelos lib. de idol. c. IX vocat " feminarum amatores ,, qui, ut loquitur in lib. de habitu muliebri c. II. " ad filias hominum de coelo ruerunt ,,. Auctor lib. de singular. Cleric. inter opera s. Cypr. ait: " Novimus et Angelos cum feminis cecidisse ,,. Eandem opinionem ex eodem libro mutuati sunt Justinus Apol. I. n. 5. Lactant. Divin. inst. lib. II. c. XV. Sulpicius Severus Sac. hist. lib. I. Quum tamen nemo istorum, praeter Tertullianum, libri Henoch singillatim meminerit, nihil vetat quominus dicamus eos deceptos esse ex loco adducto Genes. praesertim juxta graecam LXX. versionem. Sane s. Ambrosius in Ps. CXVIII. serm. VIII. n 58. " Denique, inquit, *scriptum est*, quia Angeli amaverunt filias hominum etc. ,,; quamvis fluctuans serm. IV. n 8. innuat Angelorum nomine intelligi posse homines, qui vitae probitate Angelorum gratiam imitarentur. S. Hilarius pictav. Tract. in Ps. CXXXIII. n. 6. suppresso nomine, de libro Henoch non absque contemptu loquitur. " Fertur autem, inquit, id, de quo etiam nescio cujus liber extat, quod Angeli concupiscentes filias hominum etc. . . . Quae enim libro legis non continentur, ea nec nosse debemus ,,. Sic alii passim. Prolixum libri Enoch fragmentum refert Georg. Syncellus in chronograph. p. II. quod una cum aliis legi potest apud Jo. Alb. Fabricium in op. Codex pseudepigraphus V. T. Hamb. 1722. vol. 1. p. 160. seqq. ubi pariter refert de ea judicium ac censuram sive veterum sive recentiorum.

(c) De Angel. l. III. c. II. §. 4.

illam fabulam refellerunt. Certe Philastrius Brixiensis in lib. de Haeresibus eam opinionem, quae asserit " quod Angeli miscuerint se cum feminis ante diluvium , et inde esse natos gigantes „ inter haereses refert (a). Ex quibus deprehendimus hanc sententiam nunquam fuisse universalem in Ecclesia , sed prorsus singularem illorum patrum , quos recensuimus , nihilque inde inferri detrimenti adversus sacras traditiones , ut protestantes plerique autumant.

29. Ad 5. N. Tum quia nondum exploratum est voce נְפִלִים (nephilim) homines designari extraordinariae proceritatis ; etenim Job. I. 15. vertitur *irruentes* , id est praedones, latrones , qui fortasse equis latrocinia exercerent , ut arabum hodie bene multi , ex quo genere etiam centauri graecorum fuerunt. Aquila et Symmachus videntur *latrones* intellexisse ; Onkelos vertit *fortes* , ita insuper uterque arabicus interpres (b) ; alii sumunt vocem *nephilim* quasi significet *defectores* , *apostatas* a *deficiendi* significatu quem verbum נָפַל (*naphal*) saepe obtinet , et congruit syriaca vox ܢܦܘܠܐ (*nopholoh*), quae *apostata* vertitur. Patet igitur gigantum nomine hic non inverisimiliter designari homines impios , praepotentes , qui omnia pro arbitrio sibi licere existimabant , et confirmatur ex contextu; versu enim 4. subditur : " isti sunt potentes a saeculo viri famosi „ id est *fortes*, *violenti* etc. Tum quia , si nolumus a communi interpretatione discedere , ut observat s. Augustinus , ex naturalibus causis fieri potest , quod ex communis generis parentibus gigantes oriantur , ut pluribus exemplis tum ex sacra tum

(a) In Biblioth. PP. de la Bigne tom V. pag. 34. s. Jo. Chrys. hom. 22. in cap. VI. Gen. has historias vocat μυθολογίας , imo τὰ βλάσφημα *fabulas* et *blasphemias* cf. ib. n. 2. ed. maur. tom. IV. Sic Hieronymus passim , et ante istos auctor Recognit. sub nomine Clem. rom. Origenes tum alibi tum l. V. cont. Celsum etc.

(b) Cf. Targum l. c. ubi habet גִיבָּרַיָא . Arab. versio الجبابرة *praepotentes* , *superbi* , *contumaces* etc. quae est a voce جبّار *praepotens, validus* etc.

profana historia petitis ostendi facile posset, quin ad Angelorum nuptias confugere debeamus (a).

30. Ad 6. N. Nimis enim probaret, Angelos nempe fore filios Dei naturales, quod est absurdum.

31. I. Inst. 1. In scripturis talia Angelis tribuuntur, quae substantiis mere spiritualibus convenire non possunt. Sic Ps. CII. 20. *potentes virtute* dicuntur, seu *fortes robore*, ut vertit s. Hieronymus; s. Paulus: " si linguis, inquit, hominum loquar et Angelorum„ (b), Christus vero praedixit in novissimo die mittendos Angelos " cum tuba et voce magna „ (c): haec profecto aliaque similia, quae passim in scripturis Angelis tribuuntur, absque corpore praestari nullatenus possunt. Quibus si addas 2. Christum Sadducaeis interrogantibus, cujusnam in resurrectione futura esset mulier, quae septem fratribus nupserat, respondisse, *aequales* Angelis justos fore, haec autem aequalitas nulla esset, nisi Angelos corporeos admitteremus (d). Ergo.

32. R. ad 1. D. A. Si scripturae materialiter ac prout sonant intelligantur, C. si spiritualis et metaphoricus earum sensus dispiciatur N. Nec enim aliter accipi possunt, cum eum sensum ex dictis subjecta materia minime ferat. Quod si quis tamen contenderet nonnullas ex dictis operationibus reipsa ab Angelis perfici, tunc reponimus in corpore assumpto eas operationes Angelos praestare, quo pari-

(a) De civ. l. c. ubi observat jam extitisse gigantes, antequam *filii* Dei congrederentur cum filia*bus* hominum, ut patet ex contex*tu*, insuper extitisse etiam post diluvium ut ex pluribus scripturarum locis compertum est: cf. Deut. II. 20. III. 11-13. II. Reg. XXI. 18. etc. Ceterum cum vox נְפִילִים (nephilim) vicissim in Scriptura usurpetur tum ad homines procerae staturae designandos, tum ad significandos praedones, violentos etc. pronum est colligere, potuisse h. l. poni hanc vocem in utroque sensu, ut Is. XIV. 9. Baruch III. 26.; hinc est quod Aquila verterit *ἐπίπτοντες cadentes, irruentes*; Symmachus vero *βίαιοι violenti*, LXX. *γίγαντες* gigantes, perinde ac Theodotion, ut videre est in Hexaplis Origenis edit. Monfaucon opp. t. I.

(b) I. Cor. XIII. 1. Ἐὰν *ταῖς γλώσσαις ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων.*

(c) Μετὰ *σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης.*

(d) Cf. Muzzarelli op. c.

ter sensu *potentes virtute* Angeli sunt, quia corpus assumunt; atque ita dissolvuntur ceterae difficultates, quae peti possent ex diversis Angelorum apparitionibus, esu, potu etc. Tobiae enim XII. 19. dixit Angelus : " cum essem vobiscum, videbar quidem manducare et bibere, sed ego potu invisibili, et cibo utor,, etc. (a).

33. Ad 2. D. Aequales Angelis fore quoad modum vivendi, C. quoad modum existendi N. Hic enim similitudo non afficit corpus sed modum sive rationem vivendi; quemadmodum enim Angeli natura sua nuptias non ineunt, quia carent corpore, ita neque resurgentes instaurabunt nuptias, quia etsi corpora sint habituri, at Angelorum instar nuptiis abstinebunt.

34. II. Inst. Saltem daemones in scripturis modo perhibentur igne torqueri (Matth. XXV. 41. II. Pet. II. 4. Iud. 6.), modo sono citharae compesci (I. Reg. XVI. 23); modo fellis fumo fugari (Tob. VI. 8.). Hisce cohaerent quae passim traduntur a patribus, eos nempe allici cibis, nidore, suffimentis etc. (b). Ergo.

35. R. ad 1. D. Daemones torquentur, compescuntur, fugantur virtute divina, C. propria ac naturali N. Plane ut sacramenta sanctificant animam, ut ait s. Augustinus.

36. Ad 2. D. Pariter cum eodem s. doctore, alliciuntur

(a) V Card. Gotti q. II. de nat. Aug. dub. 1. §. 4. n. 26 seqq. et s. Th. I. p. q. 51. a. 3 Cf. etiam Nicolai S. I. il Tobia dissert. VI. et diss. XIII.

(b) A Minuc. Felice in Octav. daemones perhibentur " nidore altarium vel hostiis pecudum saginati ,, §. 17. Bibl. PP. ed. Ven. T. II. S Jo. Chrysostomus Hom. II. in s. Babylam n. 13 " Cum homines nidore, inquit, fumo sanguineque ipsos colunt, tanquam canes sanguinarii et voraces lambendi causa adsunt; cum autem rursus nemo quidquam praebeat hujusmodi, quasi fame pereunt ,, ὅτ᾽ ἂν μὲν τῇ κνίσσῃ, καὶ τῷ καπνῷ, καὶ τοῖς αἵμασιν αὐτοὺς θεραπεύωσι, καθάπερ κύνες αἱμοβόροι καὶ λίχνοι παραγίνονται λάψοντες· ὅτ᾽ ἂν δὲ μηδεὶς ὁ ταῦτα παρέχων ᾖ, καθάπερ τινὶ λιμῷ διαφθείρονται. edit. maur. t. II. Item nonnulli alii patres loquuntur, imo et ethnici ipsi, ut patet ex Porphyrio, cujus verba refert Euseb. de Praep. evang. lib. IV. c. XXII. edit Franc. Vigeri S. I. p. 173. ubi fit mentio de sustentatione *spirituum corporumque* daemonum . . . δι᾽ ὧν αὐτῶν τὸ πνευματικὸν, καὶ σωματικὸν πιαίνεται.

ut spiritus signis, divini scilicet honoris, quem affectant (a), C. *ut animalia cibis* N.

37. II. Obj. Justinus M., Clemens alex., Tertullianus, Lactantius, aliique patres bene multi apud Petavium (b) Angelos corporeos dixerunt; sancti Augustinus et Bernardus ancipites ac dubii haeserunt (c). Ergo.

38. R. D. Quorum tamen plerique de corpore improprie dicto intelligendi sunt, C. omnes id affirmarunt de corpore proprie dicto N. Plures enim patres Angelos corporeos dixerunt, non quod materiali corpore praeditos eos arbitrarentur, sed 1. quod hypostases veras germanasque esse propugnarent; *corpus* quippe veteribus patribus idem erat ac *substantia*, et ideo interdum Deum ipsum *corporeum* dixerunt, prout de Tertulliano monet Augustinus et nos suo loco vidimus (d). 2. Alii Angelos dixerunt corporeos, non absolute, sed comparative ad Deum, nempe ut omnimodam simplicitatem uni Deo vindicarent. 3. Alii quia corporeum existimabant quidquid definito in loco continetur, motumque ibidem habet, ut Cassianus et Hilarius (e). Si qui patres satis accommodate intelligi non possunt, sunt deserendi; quum ipsis plurium auctoritas ac praesertim Ecclesiae sensus obstet, ut ex adducto decreto concilii lateran. patet. Ss. Augustinus et Bernardus in quaestione nondum definita maluerunt prudenter dubitare, quam aliquid certi proferre (f).

39. III. Obj. Synodus VII. oecumenica seu nicaena II.

(a) Lib. XXI. de Civ. c. VI.
(b) De Ang. l. I. c. II.
(c) Ibidem
(d) Tract. de Deo n. 227.
(e) Cf Petav. op. l. I. c. III. §. 12.
(f) Notandum hic est cum Cl. Gerdilio Saggio d'istruz. Teol. *de Angelis*, in errorem incredulos labi, dum tribuunt antiquis Ecclesiae patribus indiscriminatim sententiam de substantia materiali cogitante, eo quod nonnulli inter ipsos visi sunt admittere Angelos corporeos. "Questi, ait ipse, dubitarono bensì che siccome nell' uomo l'anima è unita ad un corpo organizzato, così negli Angeli fosse unita ad un corpo etereo; ma da ciò non segue in alcun modo, che abbiano creduto materiale il principio della intelligenza negli Angeli ". Quod verissimum esse aperte evincit eorumdem PP. loquendi ratio.

approbavit dialogum Joannis thessalonicensis, in quo Angeli dicebantur corporei, si non omnino, saltem ex parte. Ergo.

40. R. N. A. Ut patet tum ex verbis Tarasii, qui cum dixisset: " Ostendit pater (Joannes) quod et Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines apparuerunt ,,: tunc sacra synodus dixit: " Etiam, Domine ,,, scilicet Angelos pingi oportere; tum ex fidei professione in qua dicitur: " Veneramur imagines sanctorum et *incorporeorum* angelorum, qui tanquam homines figura humana hominibus apparuerunt ,, (a). Igitur synodus his verbis singillatim Joannis thessalonicensis opinionem rejecit.

(a) Negare haud possumus Joanni episcopo thessalonicensi hanc fuisse opinionem de Angelis corporeis, ut totus contextus evincit illius sermonis, qui recitatus est in conc. nicaeno II. Act. V. edit. Hard. tom. IV. col. 294. Sed haec fuit privata illius sententia. Dum vero Tarasius ait ib. " Ostendit Pater, quod Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines apparuerunt multis ,, non aliud attingit nisi quod spectabat ad scopum concilii, evincendi scilicet, veterum sententiam fuisse, imagines Christi, Deiparae, Angelorum et Sanctorum licite pingi posse. Hinc synodus cohaerenter respondit: " Etiam, Domine ,,, nihili faciens causam memoratam propter quam putavit Joannes disputans adversus gentilem, Angelos pingi posse. Haec autem confirmantur ex eo quod videmus synodum aliorum sanctorum patrum et doctorum dicta pariter approbasse, etsi in his Angeli incorporei dicerentur, et quoad naturam spiritualem conferrentur cum Deo ipso. Cf. act. IV. col. 162. ed. cit. Sed mens ejusmodi synodi melius dignosci non potest, quam ex ipso fidei decreto edito act. IV. col. 266. ubi synodus profitetur se honorare, et salutare, se adorare imagines,, sanctorum etiam et *incorporeorum* Angelorum ,, *τῶν τε ἁγίων καὶ ἀσωμάτων ἀγγέλων*.

Ex his colligitur inique prorsus Cudworthum (Syst. intell. c. V. sect. 3 § 37.) traducere concilium lateran. IV. (quod ipse perperam *tertium* dicit) contrarium et pugnans cum conc. nic. II, dum scribere non veretur: " Sed quod omnium maxime multorum adduxit animos, ut nil dubitarent, nihil prorsus corporei adjunctum esse geniis (Angelis) id *tertii lateranensis concilii* auctoritatem et dignitatem esse arbitror, quod inter decreta sua hanc retulit sententiam. Quasi vero minor esset *septimi oecumenici*, ut vocant, aut *secundi nicaeni* concilii, quod contrariam sententiam stabilivit, fides et auctoritas, quam ut cum illo committi aut gravitatem legum ejus aequare saltem queat ,,. In quibus graviter ac multiplici ratione labitur: 1. dum asserit multos adductos esse in sententiam de spirituali Angelorum natura ob auctoritatem conc. lat. quum longe ante haec doctrina communis fuerit inter ca-

41. Ex dictis sequitur I. Angelos esse natura sua *incorruptibiles*; an pariter dicendi sint natura sua *immortales*, disceptarunt antiqui scholastici: at spectato sensu, quo illa quaestio intelligitur nunc a probatis philosophis, cum agitur de animae humanae immortalitate, dubio procul Angeli natura sua immortales dicendi sunt (a).

42. Sequitur II. Angelos valde hominibus praestare tum in substantia, tum in intelligendi virtute, tum denique in exequendi potentia (b).

CAPUT III.

De Angelorum officiis

43. Plura certe sunt Angelorum officia, ast praecipuum est Deum laudare juxta illud Apoc. VII. 11. " et omnes Angeli stabant in circuitu throni . . . et ceciderunt in conspectu throni in facies suas et adoraverunt Deum dicentes: amen ,, etc. (c). Alterum ipsorum officium est Dei jussis obtemperare in iis praesertim, quae spectant ad hominum salutem, siquidem " omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis ,, ut loquitur Apostolus (d). Ex quo patet regna, provincias, regiones, homines denique singulos Angelorum tutelae committi, quod paullo post ostendemus. Nonnulli patres, ut Hermas, Methodius, Origenes, Athenagoras, Epi-

tholicos; in eo quod affirmat nicaenum Conc. II. contrariam sententiam *stabilivisse*, quod ex dictis est aperte falsum; 3. in conflictu quem supponit inter utrumque Concilium.

(a) Cf. Petav. de Angel. l. I. c. V. §. 9. seqq.

(b) V. Suarez in quatuor prioribus libris de Angelis, ubi praestantiam naturae Angelicae fuse prosequitur.

(c) Καὶ πάντες ἄγγελοι ἑστήκεσαν κύκλῳ τοῦ θρόνου.. καὶ ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ θρόνου ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ, λέγοντες Ἀμήν κ. τ. λ.

(d) Πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Heb. I. 14.

phanius, Theodoretus non solum hominibus, sed et bestiis ipsis et plantis, rebusque fere omnibus Angelos praefectos esse opinati sunt (a). Quam quidem opinionem nunquam ecclesia sua auctoritate probavit, antiquata proinde est. Attamen Joannes Badinus (b), et Le Maître (c), uterque calvinista, hanc sententiam instaurare conati sunt. Eos nos dimittimus, et adversus eorum magistrum Calvinum dogma catholicum propugnare aggredimur de Angelorum tutela. Etsi enim interdum fateatur Angelos vigiles esse in hominum salutem, ac dubitare tantummodo videatur, num singulis hominibus singuli Angeli deputentur; attamen in Ps. XC. omne dubium excutiens confidenter pronunciat: " falsum est illud commentum, suum cuique singularem Angelum esse ", et Satanae astu, ut fiduciam nostram in Christum mediatorem minuat, in ecclesiam invectum asserit. Rationalistae aevi incultioris ac rudioris ingenio hanc doctrinam adscribunt (d). Adversus quos sit

PROPOSITIO

Dogma catholicum est, scripturae et patrum auctoritate firmatum, Angelos hominum custodiae deputari

44. Propositio, ut patet, generalis est, nec aliud statuit, nisi Angelos hominum tutelae praefici, quod de fide esse passim theologi docent; singulis vero hominibus singulos Angelos delegari, non solum justis et praedestinatis, sed etiam peccatoribus ac reprobis; singulis praeterea regionibus, provinciis, regnis, ecclesiis Angelos praeesse certa

(a) Cf. Cotelerium ad lib. I. Hermae pastoris visionem IV. ubi plura veterum testimonia pro hac sententia collegit. S. Hieronymus l. I. Comment. in Habacuc non sine stomacho hanc sententiam rejicit.

(b) In op. Universum naturae theatrum l. V.

(c) In Ep. ad Jac. Lensant.

(d) Wegsch. §. 103.

quidem ac communis sententia est, ad fidem tamen minime spectat, ut pene omnes fatentur.

45. Assertionem nostram evincunt verba illa, quae Ps. XC. leguntur: " Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis ,, , quae de omnibus justis patres unanimes interpretantur; nec non verba Christi Matth. XVIII. 10. " videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, quia Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei ,, (a). Testimonium Apostoli ex c. I. ep. ad Heb. jam dedimus.

46. Hinc Origenes " ipsi (Angeli), inquit, procurationem animarum nostrarum tenent, quibus dum adhuc parvuli sumus, velut tutoribus et actoribus committimur ,, (b); s. Basilius " quemadmodum enim urbium muri in circuitu omni ex parte circumducti, undecumque hostium assultus arcent: ita etiam Angelus et praemunit a fronte et a tergo custodit, nec quidquam utrinque incustoditum relinquit (c); s. Ambrosius " mittit Dominus, inquit, Angelos suos ad defensionem eorum, qui haeredes futuri sunt promissorum coelestium ,, (d). Ita s. Augustinus pro certo statuit Angelos adjuvare " nos pro sua sublimitate, dum obtemperant Deo, qui pro nobis etiam unicum Filium suum dignatus est mittere ,, (e). Ita passim ceteri patres loquuntur.

47. Singulis porro hominibus singulos Angelos deputari aperte colligitur ex verbis Christi laudatis " Angeli eorum (parvulorum) . . . vident faciem patris ,, : ubi duo no-

(a) Ὁρᾶτε, μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου.

(b) Hom. VIII. in Genes. n. 8. et alibi passim, ut hom. XX. in Num. n. 3. in Ps. XXXVII. n. 2. ed. maur.

(c) Ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν πόλεων περίβολοι, κύκλῳ πάσαις περικείμενοι πάντοθεν τὰς τῶν πολεμίων προσβολὰς ἀπείργουσιν, οὕτω καὶ ὁ ἄγγελος, καὶ προτειχίζει ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, καὶ ὀπισθοφυλακεῖ, καὶ οὐδὲ τὰ ἑκατέρωθεν ἀφύλακτα καταλείπει. Hom. in ps. XXXIII. n. 5. ed. Bened.

(d) Serm. I. in Ps. CXVIII. n. 9. ed. maur. et alibi passim, ut in lib. de Vid. c. IX. n. 55. " obsecrandi sunt Angeli pro nobis, qui nobis ad praesidium dati sunt ,, . ed. maur.

(e) Lib. de octog. tribus quaest. LXVII. n. 7.

tanda 1. quod non dicatur a Christo *Angelus*, sed *Angeli*; 2. *eorum* id est *proprii* seu cuilibet adscripti. Pervulgatam vero hanc fuisse persuasionem penes judaeos et primos christianos constat ex Actis apostolicis XII. 15. ubi Rhode puellae asserenti Petrum adesse ac pulsare, responderunt fideles, qui intra domesticos parietes convenerant ad orationem: " Angelus ejus est „ (a). De Angelo custode Petri haec verba intelligenda esse patres unanimiter affirmant. Jure proinde exclamabat s. Hieronymus : " magna dignitas animarum , ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum „ (b)., et s. Basilius " quod autem, inquit, unicuique fidelium adsit Angelus tanquam paedagogus aliquis et pastor vitam gubernans, nemo contradicet, qui verborum Domini meminerit dicentis : ne contemnatis etc. „ (c). Hinc, ceteris praetermissis , concludebat s. Bernardus " in quovis diversorio in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe . . . Si fidem consulas , ea tibi Angelicam probat praesentiam non deesse „ (d).

48 Peccatoribus insuper et reprobis quoque proprium Angelum custodem adesse communis est theologorum sententia , qui hoc deducunt tum ex benigna Dei erga omnes voluntate, tum ex eo quod multi patres , qui loquuntur de Angelorum custodia, nullum discrimen instituunt inter fideles et infideles , inter justos et peccatores, reprobos vel electos (e). Tum denique , ut observat s. Thomas , Angelorum custodia peccatores etiam et reprobi " juvantur quantum ad hoc, quod ab aliquibus malis retrahuntur : quibus et sibi et aliis nocere possunt „ (f).

(a) Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν. Act. XII. 15.

(b) Comment. in Matth. l. III. in h. l.

(c) Lib. III. cont. Eunom. Τὸ δὲ συνεῖναι ἑκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελον οἱόν παιδαγωγόν τινα καὶ νομέα τὴν ζωὴν διευθύνοντα οὐδεὶς ἀντερεῖ, μεμνημένος τῶν τοῦ κυρίου λόγων , εἰπόντος· μὴ καταφρονήσητε κ. τ. λ.

(d) Serm. XII. in Ps. XC. n. 6. ed. maur.

(e) Cf. Petav. op. c. l. II. c. VII. n. 6.

(f) I. P. q. 113. a. 4. ad 3. In hac autem quaestione pleraeque discussae et disjectae difficultates reperiuntur, quibus postea protestantes Angelorum tutelam aggressi sunt.

49. Communis denique ac certa doctrina est, singulis communitatibus, regnis et provinciis speciales Angelos a Deo deputatos esse; nititur autem haec sententia diversis scripturarum locis, sic Ex. XIV. 19. memoratur " Angelus Dei, qui praecedebat castra Israel „; Jos. V. 14. apparuit " Princeps exercitus Domini „; Dan. X. Commendantur principes, id est Angeli regni persarum, graecorum et judaeorum. Qui plura cupit, consulat Petavium ac Trombellium (a).

DIFFICULTATES

50. I. Obj. In universa de Angelis doctrina dijudicanda sedulo respiciendum est 1. *tum* ad mancas et imperfectas aevi incultioris de voluntate divina omnia gubernante notiones (Gen. XVIII. 21.), 2. *tum* ad consuetudinem hominum rudiorum, qui eventus naturales insolitos maximeque cogitationes menti repente occurrentes ad ministerium naturarum coelestium homine superiorum revocant (b), et imagines a regum nostrorum aedibus ad coelestem fere Dei aulam transferunt. 3. Neque dissimulare licet, quod si ex sensu litterali illa intelligitur doctrina, pugnat contra ipsius Dei dignitatem, siquidem in istis de ἀγγελοφανείαις (apparitionibus Angelorum) narrationibus plurimis nodus tali vindice dignus omnino desideratur (velut Gen. XXI. 19. XXXII. 1. 2. Num. XXII. 22. seqq. III. Reg. XIX. Act. XII. 23. Coll. Joseph Arch. XIX. 8. 2.); 4. eademque perniciosae superstitioni occasionem praebet, neque a Christo ipso unquam data opera illustrata est vel commendata. 5. Quae vero in libris sacris de Angelorum ministerio et apparitionibus passim mythice narrantur, ea ulterius non

(a) Petav. l. c. c. VIII. et Trombell. de Ang. cust. Bonon. 1747. Haec eadem sententia haesit ipsis ethnicis; sane Orpheus canit in hymn. ad Musas Δαίμονά τ' ἠγάθεον καὶ δαίμονα πήμονα θνητῶν. "Daemonemque divinum et daemonem noxium mortalibus.„ Et Hesiodus 1. op. Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι . . . φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων. "Ii quidem daemones facti sunt . . custodes mortalium hominum. „

(b) Eichhorn v. d. *Engelerscheinungen* etc. seu De apparitionibus Angel. in Act. apost. in bibl. d. bibl. lit. III. 381. seqq. Stahl *Ueb. die*

sunt promovenda, sed in usum popularem ita convertenda, ut, missis quaestionibus quibusque subtilioribus, providentiae divinae auxilia hac doctrina quasi ob oculos poni demonstrentur (a). Ergo.

51. R. ad 1. N. Sed dijudicanda omnino est ab iis, quae in scripturis traduntur juxta sensum traditionalem et ecclesiae doctrinam, alioquin nihil amplius firmum certumque consisteret. Aliud porro est scripturam interdum metaphoricis seu improprie loquendi formulis uti, ut nostrae imbecillitati consulat, ut loco Gen. cit. fit, aliud falsam nobis de Deo ingerere ideam, ut in hypothesi adversariorum contingeret, si Deus ministerio Angelorum numquam uteretur. Primum enim congruum Dei bonitati est, alterum vero divinae veracitati adversatur.

52. Ad 2. D. Non supposita existentia Angelorum, Tr. hac supposita N. Supposita enim et demonstrata existentia Angelorum, quos ex sacris eloquiis discimus a Deo mitti ad nostrum praesidium in iis praesertim, quae ad salutem conferunt, non rudiores tantum, sed et doctiores merito Angelis adscribunt pias cogitationes, et interdum etiam insolitos effectus, qui a causis naturalibus produci omnino non possunt; quod si errore vel rerum physicarum ignorantia factum aliquando est, ut Angelis tribuerentur effectus naturales, id non officit universali sententiae de Angelorum ministerio, quae in scripturis ac perpetua traditione consistit. Quod attinet ad imagines a regum nostrorum aedibus translatas ad aulam coelestem, hoc relinquimus Grotio, qui forte omnium primus talia commentus est, ac suis etiam sectatoribus.

53. Ad 3. N. Hujus enim quaestionis summa in hoc po-

Erscheinungen etc. seu: De apparitionibus Jehova et Ang. ipsius ib. VII. 156. seqq.

(a) Ita Wegsch. §. 103. cui adstipulantur Eckermann Comp. theol. christ. 87. Niemeyer *Populare u. prakt. theol.* id est: Popularis et practica theologia 6. ed. p. 135. seqq. Staüdlin *Dogmat. u. dogmagesch.*: scilicet: Dogmatica et hist. dogmatum p. 230. Ammon Summa Theol. Christ. 138. Schleiermacher *Der christl. Glaube*: Fides Christiana I. §. 54.

sita est: utrum nempe sacri scriptores in referendis illis Angelorum apparitionibus nos deceperint, an non. Dato enim quod istae apparitiones verae sint, quod nemo sobrius negaverit; pronum est inferre illas contra dignitatem divini Numinis minime pugnare.

54. Ad 4. D. Id est Angelorum cultui, C. superstitioni proprie dictae, subd. Ex parte privatorum quorumdam, Tr. per se N. Angelorum vero cultum suo loco vindicabimus. Absurdum porro et impium est praedicare, Deum Angelorum apparitionibus superstitionem vel inducere vel fovere. Ex dictis praeterea constat, falsam esse adversariorum doctrinam, quod Christus nunquam data opera Angelorum tutelarium notitiam illustraverit aut commendaverit. Contra factum nihil omnino ejusmodi clamorum vis valet.

55. Ad 5. N. suppositum de narrationibus *mythicis*, quae nullum aliud habent fundamentum nisi incredulitatem et impietatem rationalistarum, et neotericorum biblicorum, ut saepe alias observavimus.

56. II. Obj. 1. Angelorum custodia supervacanea est; quam Deus ipse per se praestat, ajente David Ps CXX. " Non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel ". Et sane 2. si Angeli nostri sunt custodes, cur a nobis tot non arcent calamitates quibus torquemur? 3. Cur nos a patrandis sceleribus non removent? Adde 4. nec posse Angelos praecipuis nostris necessitatibus opitulari, quae internae sunt; ipsi vero intimos cordium nostrorum motus minime agnoscunt? 5. Ethnicorum igitur fabulae de geniis cuilibet homini assistentibus originem dederunt opinioni de Angelorum tutela.

57. R. Ad 1. N. Sicut enim Deus summa sapientia sua immediate gubernat ecclesiam, et mediate per pontificem et episcopos, et per principes regna, sic per Angelos peculiari ratione et ecclesiam et homines singulos mediate custodit, et immediate per gratiam suam (a).

(a) Cf. s. Th. q. cit. art. 1.

58. Ad 2. et 3. Reponimus, has difficultates etiam eos urgere, qui Deum immediate omnia regere contendunt. Itaque non omnia a nobis incommoda Angeli avertunt, vel quia haec nobis utilia fore praevident·; vel quia ne haec avertant, a Dei providentia impediuntur, atque ideo aliquando permittunt homines in peccata labi, ne libero ipsi arbitrio carere videantur. Interim tamen non cessant hominibus a Deo sibi concreditis praesentissimam exhibere opem, qua vitae totius et praesertim salutis aeternae curam gerant, insidias daemonum, et imminentia undique mala propulsent, animosiores ad virtutem faciant, timidos confirment, moerentes recreent, laborantes adjuvent, lapsos erigant, opportuna monita insinuent, orantibus assistant, ac eorum preces Deo offerant, hujus vitae casibus perfunctos post obitum excipiant et in beatorum societatem transferant.

59. Ad 4. D. Suae naturae virtute, C. ex manifestatione divina (a) N.

60. Ad 5. N. Licet Angelos ad hominum praesidium datos ethnici ipsi cognoverint, ut ex pluribus monumentis, quae proferunt Petavius et Huetius (b), certo constat; non inde simul erui fas est, christianos ex ethnicis ejusmodi fidem mutuatos esse, sed potius jure conjici debet ethnicos tum ex antiqua traditione, tum ex sacris litteris eam hausisse. Sane, ut vidimus, de Angelorum tutela in pentateucho librorum omnium vetustissimo multa occurrunt; sic Gen. XLVIII. 16. meminit Jacob peculiaris Angeli sui inquiens: " Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis ,, (c).

(a) Ib. art. 6.

(b) Petav. l.II. de Angel. c.VII. Huet. Quaest. Alnetan. lib. II. c. IV. §. 3. cf. etiam Albert. Fabric. Bibliograph. antiquar. c. VIII. §. 28.

(c) Car. Hein. Frid. Rosenmüller ad h. l. animadvertit Jacobum citatis verbis indigitare illum eundem Angelum, qui luctatus cum eo est c. XXXII. 2. et quem ipse *suum Angelum tutelarem* putabat. Non desunt ex protestantibus, qui per hunc Angelum existiment designari Messiam sive *Angelum increatum*, eo quod ei tribuatur, quod unius Dei est proprium. Messiam sub Angeli specie patribus apparuisse nonnulli contendunt. Hanc sententiam contra

61. Inst. Ex hac doctrina plura absurda sequuntur , ac 1 Angelos hominibus inferiores esse ; quippe hominibus inserviunt ac ministrant ; 2. Angelos ob hoc ministerium erga homines in terris degentes visione beatifica privari ; moerore vel laetitia affici, prout hominibus ipsorum tutelae commissis adversa vel secunda eveniunt: praesertim cum Angelis imputari possent mala , quae hominibus accidunt , quaeque ipsi sua virtute impedire possent juxta illud III. Reg. XX. 39. " custodi virum istum , qui si lapsus fuerit , erit anima tua pro anima ejus ,,. Ergo.

62. R.N.A.ad 1.D. Si Angeli dum nos tuentur,nobis inservirent et quidem propter nos , Tr. Si inserviunt Deo , vel nobis propter Deum N. Perinde ac dici non potest quod opilio, qui oves custodit, ipsis inserviat, et non potius illarum domino, qui oves ipsi custodiendas tradidit. Ceterum s. Bernardus non dubitavit Angelos *ministros nostros* appellare , non dominos nostros , non quod inferioris naturae sint, sed quia " in hoc Unigeniti formam imitantur , qui non venit ministrari sed ministrare ,, (a).

63. Ad 2. N. ut patet ex allatis Christi verbis : " Angeli eorum semper vident faciem patris ,, . Ratio est , quia ut ait s. Thomas : " Angelus per solam intellectualem operationem regulat suas actiones exteriores , unde actiones exteriores in nullo impediunt ejus contemplationem ; quia duarum actionum , quarum una est regula et ratio alterius , una non impedit , sed juvat aliam ,, secus ac eveniat in nobis , " quia actioni insistimus secundum sensitivas vires , quarum actiones cum intenduntur , retardantur actiones intellectivae virtutis ,, (b).

64. Ad 3. D. Cum eodem s. Doctore : Si haec adversa contra ipsorum voluntatem acciderent , C. secus N. Tristitia

Grotium et Clericum defendit Delyng in observat.ss.P. II. obs.VII. p. 98. seqq. Codex Samaritanus male legit הַמֶּלֶךְ *rex*. Ceterum communis patrum sententia est illis verbis a Jacob proprium Angelum tutelarem fuisse designatum.

(a) L. c. in Ps. XC.

(b) I. P. q. 112. a.1. ad 3.

enim et dolor, ait ipse, non est nisi de his, quae contrariantur voluntati, nihil autem accidit in mundo, quod sit contrarium voluntati Angelorum et beatorum, quae voluntati divinae est prorsus conformis (a).

65. Ad conf. D. pariter cum eodem Angelico praeceptore: Si hominum mala ab Angelorum negligentia repeti possent, C. si ab una hominum malitia, qui sicut a naturali rectitudine, ita a bonorum Angelorum instinctu discedunt N. (b).

CAPUT IV.

De Angelorum gratia, lapsu et poena

66. Ea quae in hoc capite complectimur, vix in controversiam veniunt; si qua tamen quaestio est, haec inter theologos fervet, nec quidpiam hic certi statui posse videtur. Hinc quin peculiarem statuamus propositionem, breviter et ex ordine certa ab incertis secernentes, quid circa singulos propositos articulos sentiendum sit, enarrabimus.

67. I. Ad gratiam quod attinet, statim ac conditi fuere, tanquam praestantissimum Angelicae naturae ornamentum gratiam santificantem Angelis omnibus Deum contulisse, patrum communis sententia est ac theologorum, quibus Augustini effatum familiare est: Deus erat " simul eis et condens naturam et largiens gratiam; unde sine bona voluntate, hoc est Dei amore numquam sanctos Angelos fuisse credendum est „ (c); et sane Christus de diabolo inquit: " in veritate non stetit „ (d). Quae verba s. Joannes Chrysost. et s. Leo M. de *sanctitate* et *justitia* expli-

(a) Ib. q. 113. a. 7.
(b) Ib. a. 1. a. 3.
(c) De civ. Dei lib. XII. c. IX n. 2.
(d) Ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν. Jo. VIII. 44.

eant a qua ille decidit (a). Illud quoque accedit, quod s. Judas scribit: " Angelos qui non servaverunt suum principatum (b) ,,; denique Ezechielis verba XXVIII. 15. " perfectus in viis tuis a die conditionis tuae, donec inventa est iniquitas in te ,, in persona regis Tyri prolata, mystice de Luciferi gratia et gloria s. Gregorius M. (c), aliique patres passim exponunt (d).

68. Dixi hanc esse communem patrum et theologorum sententiam: non enim defuerunt, teste s. Augustino (e), qui existimaverint Angelos in puris naturalibus conditos fuisse. Hugo a s. Victore et Petrus Lombardus inter scholasticos, quos plerique usque ad s. Thomam theologi sunt secuti, opinati pariter sunt, Angelos omnes per aliquod tempus ab ipso creationis tempore in puris naturalibus fuisse (f). Relata autem verba s. Augustini, fatente ipsomet Berti, commode possunt " de gratia actuali, ex qua esset in Angelis actus amo-

(a) S. Jo. Chrys. Hom. LIV. al. LIII. in Jo. n. 3. citata Christi verba sic exponit: " id est in vitae probitate ,, τουτέστιν ἐν τῷ ὀρθῷ βίῳ.

S. Leo M. Serm. XLVIII. al. XLVII. ac de quadrag. X. c. II. " et quia ipse (diabolus) *in veritate non stetit*, totamque naturae suae gloriam, dum superbit, amisit, dolet hominem Dei misericordia reparari, *et in bona, quae ipse perdidit*, introduci ,,. ed. Ballerin. tom. I.

(b) Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν. Cf. Maldonat. in c. VIII. Jo. v. 44.

(c) Lib. XXXIV. Moral. c. XVII. tum lib. IV. c. IX. item l. XIX. c. III.

(d) Apud Petav. lib III. de Ang. c. II. §. 4. seqq. vid. etiam P. de Rubeis Dist. XXVI. de *Gestis* etc. s. Thomae Aquinatis c. VII. n. 1.

(e) Lib. XI. de civ. Dei c. XIII.

(f) Apud Petav. de Angel. l. I. c. XVI. ubi inter veteres recenset pro negativa sententia Didymum et s. Basilium, qui tamen alibi in contrariam ivit sententiam. Inter scholasticos refert Guillelmum Paris. Rupertum, Hugonem, Petrum Lombardum. In eandem pariter sententiam concesserunt Aegydius una cum ejus schola Augustin. Alexander Aleus. s. Bonaventura, Scotus, Gabriel aliique frequenti agmine, adeo ut ipse s. Thomas in II. sent. dist. IV. q. 1. ar. 2. fateatur, hanc opinionem suo tempore *communiorem* fuisse; en ejus verba; " Circa hoc est duplex opinio: quidam enim dicunt, quod Angeli non in gratia, sed in naturalibus tantum creati sunt, et *haec opinio est communior*. Alii vero dicunt, Angelos in gratia creatos esse. Harum autem opinionum, quae verior sit, non potest efficaci ratione deprehendi ,,. Attamen Jansenistae, omni deposito pudore, tamquam fidei articulum affirmantem sententiam propugnant!

ris casti „ exponi (a) ; quod et Estius confirmat (b). Hoc obiter dictum sit adversus Jansenianos , qui ut facilius impugnare possint possibilitatem status naturae purae , sive in Angelis , sive in homine , *ad fidem* spectare praedicant Angelos in gratia fuisse conditos.

69. Praeter gratiam santificantem actuale pariter auxilium, sine quo perseverare haud potuissent , Angelos omnes sive bonos sive malos consecutos esse communis est omnium fere theologorum sententia , inter quos disceptatur tantummodo circa naturam istius actualis gratiae , qua praediti Angeli fuerunt ; num scilicet ejusdem speciei ac entitatis fuerit in omnibus , tum qui perseverarunt tum qui non perseverarunt , prout augustiniani et congruistae affirmant, quibus et adstipulantur jansenistae ; num vero diversae speciei et entitatis, *sufficiens* nempe in Angelis reprobis et *a se efficax* in electis, quod ex suo systemte contendunt thomistae. Cum nobis autem propositum sit nullas cum theologis domesticas miscere quaestiones , ideo qui plura cupit , poterit pro sententia augustinianensium et congruistarum consulere inter ceteros Bertium et Suarez (c) , pro sententia thomistarum Card. Gotti (d). Communis item theologorum sententia est , Angelos independenter a meritis Christi gratiam fuisse consecutos (e).

70. II. His tamen gratiis instructi Angeli non omnes in fide officioque constiterunt ; cum non pauci ex ipsis per peccatum defecerint , ut ex allatis superius scripturarum testimoniis liquet. Sed cujusmodi fuit eorum peccatum ?

(a) Lib. X. c. VII.

(b) In II. Sent. Dist. III. §. 7. ubi utriusque sententiae argumenta expendit , et quaestionem hanc *inter scholasticos* jactari affirmat. Ipse vero non secus ac Berti sententiae affirmativae utpote *probabiliori* assentitur.

(c) Berti lib. XII. c. VIII. prop. II. Suarez de Angelis l. V. c. XII. n. 11. seqq.

(d) Tom. III. in I. Part.s. Th. quaest. VI. dub. VIII. § 2. seqq. Cf etiam Boucat theol. ss.PP. vol. II. Diss. IV. De hom. creat. ar. II. concl. 2.

(e) Cf. Petav. de Incarn. lib. XII. c. X. §. 9. seqq. ubi hanc sententiam multis argumentis confirmat.

71. Jamdudum illorum obsolevit opinio, qui existimarunt ob impudicitiae flagitium e coelo ac Dei consortio ejectos Angelos fuisse. Quapropter alii putarunt propter invidiam Angelos cecidisse, sed ut loquitur s. Augustinus, invidia sequitur superbiam, non praecedit. Verum et hanc ipsam diaboli invidiam alii aliter exponunt; quidam enim arbitrantur ipsum iniquo animo tulisse hominem factum ad imaginem Dei; quidam vero censent aegre daemonem tulisse quod humana natura ad consortium divinitatis extolleretur. At unde constat tam antea Angelis patefactum incarnationis mysterium fuisse? Hinc verba, quae in lib. Sapientiae habentur " invidia diaboli mors intravit in mundum „ sic accipienda sunt, ut per invidiam quidem mors irrepserit in genus humanum, sed ita tamen, ut agnoscat superbiam tanquam sui originem et radicem.

72. Quocirca diabolum ejusque satellites non alio prius quam superbiae peccato corruisse communis fere est patrum sententia, quibus praeivit ipsa scriptura: Eccl. X. 15. " initium omnis peccati superbia „. I. Tim. III. 6. " non neophytum: ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli „ (a), et alibi passim.

73. At quo superbiae genere peccavit? s. Thomas, quem plerique sequuntur, docet superbiam Luciferi in eo fuisse, quod beatitudinem, ad quam factus fuerat, vi sua et non aliena voluerit assequi, in eoque expetiverit fieri similis Altissimo (b). Dignus est qui legatur s. Doctor I. p. q. 63.

(a) Μὴ νεόφυτον· ἵνα μὴ τυφωθεὶς, εἰς κρῖμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου.

(b) I. p. q. 63. a. 3. Petavius tamen op. c. l. III. c. III. §. 25. exposita hac s. Thomae sententia " quae haud scio, scribit, an veterum patrum placitis perinde consentanea sint, atque illa Guillelmi Parisiensis „. Guillelmus autem verisimile arbitratur diabolum et Angelos ejus divinum sibi honorem voluisse tribui; hoc est pro diis haberi se, et adorari, quod a gentibus obtinere magno deinde studio conati sunt.

Non defuerunt TT. qui ideirco lapsos Angelos dixerint, quod patefacto ipsis futuro incarnationis mysterio invidia et superbia tumentes renuerint Deum hominem factum adorare. Verum de hac opinione cf. Pet. l. III. c. II. §. 10. ubi exploditur.

in primis tribus articulis, in quibus ostendit, quomodo spiritus sapientia et natura nobilissimus peccare potuerit non ex ignorantia aut oscitantia, sed ex sola superbia et invidia. Sunt qui cum Petavio tenent id evenisse ex summa absolutae dominationis in creatas res omnes cupiditate, tum ex quo subesse aut obtemperare noluisset, si quidem id consequi potuisset, prout ipse s. Bonaventura tenet (a). Haec autem opinio non contemnendis argumentis innititur.

74. III. An multum vel parum temporis ab Angelorum creatione ad eorum lapsum fluxerit, tum quotnam corruerint, omnino non liquet (b). In dubium tamen revocari nequit, quod post admissum qualecumque et quodcumque peccatum statim majestatis rei omnes mulctati fuerint et a coelestibus sedibus ejecti. Multiplex autem est daemonum poena. Prima est justitiae ac gratiae santificantis amissio; altera est supernaturalis beatitudinis, quae in intuitiva Dei visione ac fruitione consistit, et ad quam conditi fuerant, privatio; tertia est obtenebratio quaedam intellectus et voluntatis in malo obfirmatio sive pertinacia; licet haec utraque animi virtus in essentialibus neque ablata ipsis neque imminuta fuerit.

75. Haec sunt probata apud omnes. Non idem tamen consensus est circa poenam, quam vocant, sensus. Nam 1. plures ex veteribus censuerunt non statim inflictam daemonibus hanc poenam fuisse. Horum testimonia collegit Petavius (c); e quibus eruimus nonnullos censuisse daemones sempiterna ignis poena nonnisi post extremum judicii diem fore plectendos; Estius tamen existimat, patres loqui de poena quadam secundaria, quae tota sit in probris, ignominiisque ac rabie, quam subire debebunt in universali judicio (d). Quod tamen dubito an verum sit. 2. Plures pariter ex veteribus tradiderunt non omnes in tartara nefarios hosce spiritus detrusos fuisse, sed partim in aëre proximisque locis sedem quamdam habere. 3. Alii voluerunt

(a) l. c. §. 26.
(b) Cf. Petav. ibidem.
(c) Ib. c. IV.
(d) In II. sent. Dist. VI. §. 14.

ex daemonibus, qui in tartareas regiones fuere compulsi, vicissim eos quodammodo inter se mutare sedem, et qui in inferis sunt illinc emergere atque ultro citroque commeare. Nec defuerunt denique, qui affirmarent non vero eos igne torqueri (a). Nunc tamen constans communisque sententia est, tum statim daemones omnes poena sensus mulctatos fuisse, tum eos qui per aëra discurrunt ac volitant infernales spiritus " suarum secum ferre tormenta flammarum „ ut loquitur Beda (b), veroque proinde igne cremari.

76. De his hactenus. Qui plura cupit, poterit copiosius haec, ubi oporteat, ex s. Thoma atque ex Petavio haurire (c). Nec enim tanti momenti sunt, ut a potioribus consectandis nos diutius detineant.

CAPUT V.

De daemonum cum hominibus commercio

77. Ad hoc daemonum cum hominibus commercium revocamus omnis eorumdem malorum spirituum molimina sive ad nocendum hominibus eosque vexandos, sive ad eos ad extremum exitium perducendos. Ad primum potissime spectant corporum obsessiones, ad alterum mala omnia, ad quae daemones solent homines impellere, sive id demum fiat pacto qualicumque interposito sive non.

78. Libenter et nos fatemur non omnia, quae de energumenis, pythonibus, sagis, lamiis ac arte magica passim traduntur, indiscriminatim admittenda esse; ast nec

(a) Cf. Petav. op. cit. l. III. c. V. ubi praeter Origenem pro hac sententia adducit s. Ambrosium, Jo. Damascenum, Theophylactum. Observat autem Vasquez in I. P. disp. 243. c. I. nullam adhuc haberi de hac re Ecclesiae definitionem.

(b) In comm. in c. III. ep. Jac. opp. ed. Basil. tom. V. p. 947.

(c) S. Th. I. p. q. 64. Petav. lib. III. de Angel. c. II. seqq. Calmet diss. In bonos et malos Angelos art. 2. quae est secunda ex iis quas praemisit comm. in Ev. s. Lucae.

omnia, quae daemoniacos spectant, vel superstitiones daemoniacas in sola vulgi opinione ponendas esse contendimus. Id enim, ex s. Thoma " procedit ex radice infidelitatis, sive incredulitatis, quia non credunt esse daemones, nisi in aestimatione vulgi tantum ,, (a).

79. Ex hac radice exeritur quod recentiores protestantes passim (b) ac neoterici biblici, multo magis rationalistae tum daemonum obsessiones, tum reliquas daemonum molitiones omnino rejiciant. Novis his sapientibus ex catholicis accessit Jahn, qui quum simularet exponere problematice quaestionem de daemoniacis, quaecumque afferri solent ad confirmandam obsessionum veritatem tum ex sacris litteris tum ex patribus, elevare satagit, ut statuat daemoniacorum nomine nonnisi aegrotos designari, Christum vero et apostolos sacrosque scriptores reliquos vulgi opinioni se se accommodasse (c), dum

(a) In IV.Sentent.Dist.34. q. 1. a.3. Ipsemet Cudworth Syst.intell. c.V.§.82 minime dubitat eos,qui illa quae vel de divinationibus, de magiis, a fortiori vero, quae de obsessionibus dicuntur, inficiantur, impietatis in Deum arguere ac traducere velut de atheismo suspectos.

(b) Cf. Christ. Thomasium Diss. de crimine magiae 1701. Mayer Historia diaboli ed. 2. Tub. 1780. Meiners Allg. Krit Gesch. Aller Religionen. seu universalis critica historia omnium religionum I. 398. seqq. Daemoniacos omnes non a diabolo aut a daemonibus vexatos sed certis morbis afflictos fuisse Semlerus primus in Germania libere professus est Diss. de daemoniacis, quorum in Evangeliis fit mentio. Hal. 1760. 4. ed. 4. 1779. De hoc autem Semlero, qui est protestantium biblicorum et praesertim rationalistarum tamquam oraculum vide Hugs James Rose in op. On the state of religion protestant etc. Seu de statu religionis protestantis in Germania. Cambrige 1825. Fuit ipse *a pietistis* institutus, a quibus dein recedens statuit principium *accommodationis*, quem non pauci sequuti sunt protestantes in sacrorum bibliorum exegesi. Postquam vero recensuit haud paucos errores, seu potius errorum monstra hujus auctoris, sic demum concludit Hugs Iames Rose licet et ipse protestans: " En nonnullas opiniones auctoris, qui in Anglia ipsa nomen sibi promeritus est *immortalis* Semler. Ah si homo errorem vitare nullo modo potest, millies melius foret nimis credere, quam parum nimis! Admittet forsitan errores aliquot, sed principium, cui fides innititur, purum et intactum perstabit. Extendet forsitan suum veluti cultum ad doctrinas, quae ad revelationem non spectant, at observantiam servabit et affectum illum; humilem suavemque fidelitatem erga Dei verbum, sine quibus impossibile est venire ad Christum ,,. Quae tamen omnia accepta referre debemus protestantismi principio.

(c) Arch. Bibl. §. 194. seqq.

daemoniacos commemorant. Quod attinet ad reliquos daemonum effectus neque cum prudentiori philosophia, neque cum ipsa Dei natura conciliari posse pronunciant (a).

80. Quare duo a nobis constituenda sunt, tum veros daemoniacos dari; tum sapienter leges latas esse ac poenas constitutas adversus superstitiones aut maleficia exercentes.

PROPOSITIO I.

Tum ex scriptura, tum ex patrum et catholicae ecclesiae sensu constat veros dari daemoniacos seu a daemone obsessos

81. *Daemoniacorum* sive *obsessorum* vel *possessorum* nomine eos intelligimus, quos daemon ita invadit, ut in eorum corporibus insideat, eadem moveat variisque modis pro concessa sibi a Deo facultate vexet. Veteres patres latiori quandoque significatione *obsessi et energumeni* voces usurpabant ad peccatores et infideles designandos tanquam diaboli potestate detentos et vinculis obstrictos (b).

82. Jam vero evangelica historia nos dubitare non sinit, plures extitisse a daemone correptos; exhibet siquidem 1. Christum a corporibus obsessis passim daemones expellentem (c); 2. praecipientem daemonibus ut exirent: " Surde et muto spiritus, ego praecipio tibi, exi ab eo et ne amplius introeas in eum ,, (d); interrogantibus vero discipu-

(a) " Fatendum est, inquit Wegscheider §. 106. Singula daemonologiae biblico - ecclesiastica placita, ea praesertim, quae ad effectus daemonum spectant, ita esse comparata, ut neque cum vera philosophia ullo modo conciliari possint . . . neque cum aliis quibusdam scripturae sacrae praeceptis, quae numinis divini naturam optime declarant ,,.

(b) Juxta latiorem hanc significationem receptus antiquissimus mos est qui etiamnum viget, praemittendi in collatione baptismi exorcismos, insufflationes, renunciationem satanae etc. de quo ritu suo loco agemus. Cf. Clem. Alex. l. II. Strom p. 176-177. edit. Oxon.

(c) Matth. IV. 24. VIII. 15. Marc. I. 32. 34. 39.

(d) Marc. IX. 24. in gr. text. v. 25. Τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω· Ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν.

lis cur hominem illum sanare nequiverint, respondit Jesus: " Hoc genus (daemoniorum) in nullo potest exire nisi in oratione et jejunio ,,(a). 3. Interrogantem daemonem de ipsius nomine eoram multitudine, daemonem vero ad interrogationem respondentem, rogantemque ne in abyssum mitteret, sed sibi permitteretur in porcos ingredi, prout factum est (b). 4. *Exeuntia* daemonia et clamantia (c). 5. Sacri scriptores daemoniacos ab aegrotis, et ejectionem daemonum a sanatione aegrotorum distinguunt (d). 6. Narrant septuaginta discipulis revertentibus ac prae gaudio gestientibus, quod in nomine Jesu sibi subjicerentur daemones, respondisse Jesum: " Videbam satanam sicut fulgur de coelo cadentem . . . verumtamen in hoc nolite gaudere quia spiritus vobis subjiciuntur ,, (e). 7. Cum Christum Pharisaei calumniarentur, quod in Beelzebub principe daemoniorum ejiceret daemonia, respondit " omne regnum in se divisum desolabitur ,, (f). 8. Referunt Christum dicentem spiritum ab homine egressum ambulare per loca arida, quaerentem requiem et non invenientem cogitantemque de reditu assumptis septem spiritibus se nequioribus (g). 9. Exhibent tradentem potestatem apostolis daemones ejiciendi (h). 10. In Actis apostolicis Paulus spiritum Pythonem divinantem a puella ejicit (i).

83. His positis sic rem conficimus: haec scripturarum loca, in obvio ac nativo sensu accepta, non possunt nisi de obsessis intelligi; atqui omnia adjuncta suadent sic accipienda esse; etenim nihil obstat quominus sic intelligamus; si vero vel figurato seusu vel ex vulgi opinione ea

(a) Ib. v. 28. in gr. 29. τοῦτο τὸ γένος ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελθεῖν, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

(b) Luc. VIII. 27. seqq.

(c) Ib. IV. 41.

(d) Marc. I. 32. XVI. 15. Luc. VI. 17. 18. VII. 21. VIII. 2. XIII. 32.

(e) Ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πέσοντα. Luc. X. 18.

(f) Matth. XII. 25-28. Marc. III. 23. 25. Luc. XI. 17-19. Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρημοῦται.

(g) Matth. XII. 43. Luc. XI. 24.

(h) Matth. X. 1. Marc. XVI. 17.

(i) Act. XVI. 16.

exponere deberemus, multa oriuntur incommoda: ac primo vis inferretur textui omnia exponendo de aegrotis vel insanis, quin uspiam horum morborum indicium appareat; deinde Christus si perpetua sua agendi ac loquendi ratione falsam hanc persuasionem confirmasset, nocuisset potius quam profuisset hominibus, qui ea opinione imbuti facile sibi persuadere poterant, se obsessos esse et vera proinde insania laborassent. Neque omittendum ejusmodi agendi rationem summae Christi veracitati esse prorsus contrariam, cum praesertim in hypothesi adversariorum Apostolos induxisset positive in errorem, eis conferendo potestatem ejiciendi daemones, si obsessi non existerent. Demum quod maximi momenti apud adversarios esse debet, si sibi cohaerere velint, est, nullibi reperiri aegrotos aut insanos ex recepto loquendi usu, quo a sacro vel profano auctore probent adversarii daemoniacos appellari; dempta enim gratuita adversariorum jactantia nullum documentum profertur sive ex sacris sive ex profanis scriptoribus, ante aut post Christum consuetudinem viguisse aegrotos aut insanos *daemoniacos* vocandi. Quare sine documentis et testibus, imo documentis obsistentibus, ac reclamantibus omnibus critices et exegeseos legibus nomine obsessorum intelligemus aegrotos et insanos?

84. Patres ecclesiae antiquissimi et Apostolis proximi, quique eos secuti sunt, tum communia facta, quae neminem latere poterant, novae huic exegesi apertissime adversantur. Patres enim antiquissimi unanimiter omnes tum veros daemoniacos dari, tum inesse in Ecclesia potestatem a Christo concessam daemones expellendi ab obsessorum corporibus ac passim reipsa expulsos non solum tradunt, sed praeterea provocant paganos ut experientia confirment, num reipsa christiani valeant id efficere; ita passim Justinus, Minuc. Felix, Irenaeus, Tertullianus, Cyprianus aliique (a). Nos bre-

(a) Longa res est singulorum patrum documenta proferre, quibus ipsi testantur, quod ab obsessis daemones passim christiani ejecerint atque ita testantur, ut de re notissima, constanti, et sub oculis ipsorum ethnicorum patrata; unanimes autem omnes sunt, neque

vitatis gratia unius Tertulliani verba afferimus: sic porro ipse in Apologet. fidenter ac publice ethnicos provocabat: " Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem daemone agi constet; jussus a quolibet christiano loqui *spiritus ille* (non morbus aut insania), tam se daemonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso,,; qui postea concludebat: "jam ergo subjecta christianis divinitas vestra,,(a); quo sensu pariter dicebat Cyprianus " videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas ,, (b). Accedit confessio ipsorum paganorum, qui numquam ausi sunt hanc potestatem daemones expellendi ab obsessis denegare christianis, siquidem agebatur de factis publicis obviisque; verumtamen his factis admissis, ea tribuebant vel magiae, vel daemonum simulationi etc.; ita Celsus apud Origenem (c), Porphyrius (d), Julianus apostata (e).

85. Nemo insuper ex patribus est, qui in potestate christianis tributa liberandi obsessos ad Jesu nominis invocationem non agnoverit ineluctabile argumentum divinitatis

unus proferri potest ex tota antiquitate, qui minimam falsitatis suspicionem huc ingerat. Quare satis mihi erit loca nonnulla indicare, in quibus de hac facultate christianis a Christo ipso tributa et in praxim deducta loquuntur. Cf. igitur s. Justin. Apol. II. n. 7. edit. maur. Minuc. Felix in Octavio n.27. bibl. PP. Gall. p. 897. col. 1. Irenae. l. II. adv. haeres. c. XXXII. ed. Massuet. al. LVII. Cyprian. lib. de idolor. vanit. 227. ed. maur. etc.

(a) C. XXIII. ed. Rig. Ita quidem Tertullianus provocabat paganos. Huic praestat Hieronymum addere qui confidenter lacessit haereticum Vigilantium nostrorum protestantium praeformatorem " nisi forte, inquit, in morem gentilium impiorumque Porphyrii et Eunomii, has praestigias daemonum esse confingas et non vere clamare daemones, et sua simulare tormenta. Do consilium, ingredere basilicas martyrum et aliquando purgaberis: invenies ibi multos socios tuos, et nequaquam cereis martyrum, qui tibi displicent, sed flammis invisibilibus combureris ,,. Lib. adv. eund. n.11. ed. Vall. Cf. eundem in vita s. Hilar. n. 20. seqq.

(b) Cont. Demetrian. ed. cit. p. 221.

(c) L. I. adv. Cels. n. 6. ed. maur. ubi hanc potestatem expellendi daemones habere christianos effutiebat " ex quorumdam daemonum nominibus et incantationibus ,, δαιμόνων τίνων ὀνόμασι καὶ κατακηλήσεσι δοκεῖν ἰσχύειν χριστιανούς.

(d) Apud Hier. in testimonio adducto.

(e) Apud Cyrillum l. VI. adv. eund. qui hanc potestatem ejiciendi daemones in Christo fatetur. Ed. Jo. Auberti t. VI p. 191.

Christi Jesu et veritatis christianae religionis (a); imo s. Epiphanius refert de quodam homine judaeo, quod expelleret daemones in nomine Jesu (b); item de Juliano apostata id ipsum referunt Gregorius Nazianz. et Theodoretus (c), nec non s. Augustinus de nonnullis haereticis et schismaticis, qui interdum ad Christi Jesu invocationem idem praestiterunt (d).

86. Hinc ab ipsa aetate apostolica institutus in Ecclesia catholica ordo exorcistatus, etsi patribus iisdem testantibus commune fere esset hoc donum primis ecclesiae temporibus, ipsique parvuli exercerent; et praescriptae fuerunt regulae et orationes ad exorcismos faciendos.

87. Quibus ita constitutis sic rursum instituimus argumentum: nullae habendae sunt, immo vero tanquam falsae sunt respuendae conjecturae, quibus contradicunt facta publica, obvia, constantia, quorum testes sunt non modo scriptores omnes oculati, doctrina, sanctitate, prudentia spectatissimi, verum etiam hostes licet invicti et acerrimi, quorum publica monumenta supersunt: atqui ex dictis tales sunt conjecturae, quae opponuntur ab adversariis verae ac realis obsessionis daemonum (e). Ergo.

DIFFICULTATES

88. Obj. Omnes qui in scripturis daemoniaci perhiben-

(a) Cf. Baltus Suite de la réponse à l'hist. des Oracles l. par. chap. XVIII. seqq.

(b) Haeres. XXX. Ebionaeor. ed. Petav. videsis s. Iren. l. II. adv. haeres. c. VI. ed. cit. cum not. Fevardentii inter varior. annot. p. 85.

(c) Greg. Naz. Orat. I. adv. Jul. n. 19. ed. Bilii Theod. H. E. l. III c. I.

(d) Lib. LXXXIII quaest. quaest. LXXIX.

(e) Iuvat coronidis gratia in medium afferre animadversionem viri neotericis nostris minime suspecti, scilicet Isaaci Vossii, qui in diss. de Sybillis haec scribit: " desinant hodierni christiani veteribus illudere christianis eorumque suggillare credulitatem . . . profecto nullos religio christiana infensiores habet hostes, quam ipsos christianos; cum vix ullum apud antiquos de Christo aut vaticinium aut testimonium invenias, quod non complures etiam doctissimi viri labefactare aut etiam penitus evertere sint conati ".

tur, non fuerunt nisi aegroti vel insani. Aegrotos quidem plures ex iis fuisse evincunt 1. indicia epilepsiae, furoris etc. quae in iis conspiciebantur e. g. in juvene, qui Marci IX. habuisse dicitur spiritum immundum per quem exclamans modo in terram, in aquam modo aut in ignem detrudebatur, ex ore spumam emittebat, frendebat dentibus; 2. Evangelistae ipsi, qui inter genera aegrotorum saepe commemorant daemoniacos, tanquam singulare aegrotorum genus, Matth. IV. 23. 24. X. 18. Marc. I. 32. Luc. IV. 40. 41. V. 15. VIII. 2. IX. 1. XIII. 32; imo Act. apost. X. 38. omnes aegroti, quorum plerique in Evangeliis non vocantur daemoniaci, dicuntur *oppressi a diabolo* (a), unde apparet apud sacros scriptores idem esse *aegrotum* et *daemoniacum esse*, vel *vexari a diabolo*; comprehendunt e contrario daemoniacos nomine aegrotorum, ideoque daemoniacos omittunt, quando generatim omnes, quibus Jesus opem tulit, commemorant Luc. VII. 21. 22. Matth. XI. 5. Hinc saepe dicunt daemoniacos fuisse *sanatos*, quo ipso aegrotos fuisse innuunt Matth. VIII. 16. XII. 22. Luc. VII. 21. VIII. 2. IX. 42. inprimis Lucas XI. 14. spiritum mutum, et XIII. 11. spiritum infirmitatis seu infirmum commemorans, profecto non de spiritu, sed de homine muto et infirmo intelligi voluit; si porro Lucas, qui erat medicus VII. 21. VIII. 2. et Act. apost. X. 38. eandem hanc vocem adhibet: *sanare* et *sanari a spiritibus* et *sanare oppressos a diabolo*: manifestum est, spiritus vicissim pro morbis sumi (b). Ergo.

89. R. N. A. Obstant enim gravissima argumenta a nobis adducta in probationibus. Sed interea directe.

90. Ad. probat. vel N. vel D. Quae tamen non occurrunt nisi in casu adducto, et optime componi possunt cum daemonis obsessione, C. quae ad casus omnes referantur neque cum vera obsessione componi possint N. Dupliciter enim

(a) Πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ἀπὸ τοῦ διαβόλου.
(b) Ita Jahn Arch. bibl. §. 169.

errant adversarii, tum scilicet in eo, quod ad omnes velint casus extendere quod singulare est; tum in eo quod putent non posse obsessionem sive cum hoc sive cum alio quovis morbo conjungi, quod tamen apertissime falsum est. Quid enim impedit, quominus dicamus cum communi patrum et interpretum expositione, a daemone ipso invectum morbum, sic Deo permittente (a)? vel si magis lubet, juvenem illum tum naturali morbo laborasse, tum a daemone fuisse vexatum? maxime quod omnia adjuncta, quae in evangelica historia recensentur, daemonis obsessionem necessario exposcunt (b).

91. Haec vero eadem responsio accommodari debet casibus singulis, qui objiciuntur: eadem enim ratio pro omnibus militat.

92. Ad id vero, quod additur de voce *sanationis*, animadvertendum est 1. falsum esse, vocem istam occurrere, ubi de daemoniacis tantum agitur (c); 2. interdum morbos tribui diabolo seu satanae, quatenus ipse incentor peccatorum cum sit, et a peccatis seu malis moralibus ut plurimum morbi aliaque mala physica tanquam justae peccatorum poenae aut sequelae repeti debeant; hinc est, quod communi dictione oppressi a diabolo appellentur, qui morbis afflictantur (d); 3. accurate passim evangelistas distinguere aegrotos

(a) Cf. Maldonatum in Matth. XVII. v. 15.

(b) Cujusmodi profecto sunt tum exprobatio incredulitatis a Christo apostolis facta tum necessitas orationis et jejunii ad ejus generis daemonia expellenda, quae naturali morbo minime congruunt: numqnam enim medicos novimus, qui oratione se et jejunio ad epilepticos curandos compararent.

(c) Sane non occurrit Matth. IX. 33. 34 X. 8. ubi potius de industria distinguuntur daemoniaci ab aegrotis, seu distinguitur potestas collata a Christo apostolis suis ejiciendi daemonia et sanandi infirmos; sic distingnuntur ib. IV. 24. VII. 22. Frustra pariter hanc vocem quaeres Marc. I. 34. ubi etiam secernuntur *vexati languoribus a daemonia habentibus* ib. 39 III. 15. eademque occurrit distinctio. VI. 13. VII. 26-30. XVI. 9. 17. Luc. IV. 33-35. 41. XI. 14-19. Quod si Matth. XII. 22. XVII. 15. Luc. VI. 18. VIII. 2. *curati* exhibentur daemoniaci, patet ex toto contextu vocem illam in sensu translato sumi de liberatione.

(d) Cf. Maldon. in c. VIII. Matth. v. 17. s. Jo. Chrysost. hom. XXVII. al. XXVIII. in Matth. n. 1. 2.

a daemoniacis, quod non fecissent, si aegroti iidem essent ac daemoniaci. 4. falsum esse inter sanatos a Christo in adductis locis non recenseri daemoniacos, quod si Matth. XI. 5. non commemorantur, ratio est quia id non patiebatur relatio ad Isaiae vaticinium XXXV. 5. et LXI. 1.; ceterum silentium Matthaei supplevit Lucas VII. 21.

93. 1. Inst. 1. Non raro daemoniaci, qui aetate Christi et apostolorum inter alias gentes occurrunt, medicinis amissam recuperarunt valetudinem. Hinc 2. licet Joannes Judaeos inducat usui loquendi insistentes de daemoniacis VII. 19. 20. VIII. 48–52. X. 20. tamen ipse, etsi de aegrotis a Jesu sanatis saepe loquitur, daemoniacorum tamen numquam meminit, Jo. IV. 46. V. 3. VI. 2. ita 3. etiam Paulus I. Cor. XII. 14. omnia dona miraculorum commemorans, de dono ejiciendi daemones, quo ipse praeditus erat Act. apost. XVI. 16. et quod Jesus Marc. XVI. 17. Matth. X. 8. Luc. X. 16. promiserat, altum servat silentium. 4. Hi duo apostoli itaque daemoniacos aegrotis accensuerunt, quia in Minori Asia, ubi Joannes evangelium et Paulus primam ad Corinthios epistolam scripsit, ars medica tunc temporis florebat, unde in vulgus quoque innotuerat, hos morbos, daemonibus tributos, esse naturales. Quod 5. si passim scriptores sacri daemoniacos ad Jesum venisse dicunt vel adductos fuisse; et Jesus ipse dicit, *ejicio daemonia*; si Jesus praeterea daemones alloquitur, illis minatur, eos tacere aut egredi jubet, atque regredi vetat, haec non evincunt nisi usum loquendi secutos fuisse ac se vulgi opinioni accommodasse, vel nonnisi tropice esse locutos. (a) Ergo.

94. R. ad 1. D. Qui tales putarentur, Tr. vel C. qui tales vere essent N. Quod numquam evinceut adversarii.

95. Ad 2. D. Quia propositum Joannis id non exposcebat, C. quia veros non admittebat daemoniacos vel aegrotis accensebat N. Etenim, ut omnes norunt, Joannis in conscribendo Evangelio propositum non fuit nisi ea commemo-

(a) Jahn. l. c. §. 196

rare, quae a ceteris Evangelistis omissa fuerant in iis praesertim, quae conferrent ad Christi divinitatem confirmandam; multa propterea praetermisit, quae reliqui Evangelistae retulerant (a). Nihil propterea exinde concluditur.

96. Ad 3. D. Expresse, Tr. Implicite N. Comprehendit enim potestatem ejiciendi daemones sub generica voce *operatio virtutum*; quomodo enim Apostolus potuisset excludere donum istud, quo ipsemet non semel usus est, praesertim Act. XVI. 16. et XIX. 12. ipsis adversariis fatentibus?

97. Ad 4. N. suppositum, quod tanquam certum assumunt adversarii, cum tamen falsum sit. In minori enim Asia, Ephesi scilicet, perhibentur expulsi *spiritus nequam* opera Pauli, et vani conatus filiorum Scevae exorcistarum; Philippis praeterea spiritus Pythonis a puella Pauli jussu discessit. Tantum vero abest, ut ibidem daemoniaci pro aegrotis sumantur, ut potius peculiariter spiritus nequam a languoribus secernantur Act. XIX. 12.

98. Ad 6. N. Haec siquidem omnes assertiones gratuitae sunt, cum nullo alio fundamento nitantur, nisi praeposte-

(a) Mirum nemini videri debet, plurima a Joanne fuisse praetermissa, quae a ceteris Evangelistis referuntur, si ratio habeatur ad scopum, quem sibi proposuit. Priores enim Christi annos obiter percurrit nonnulla tantum referens, quae ab aliis Evangelii scriptoribus omissa fuerant, puta convivium in Cana, colloquium cum Nicodemo et muliere Samaritide, paralytico ad probaticam piscinam restitutam sanitatem: imo multiplicati panis prodigium utpote jam ab aliis commemoratum ideo solum attingere videtur, ut tertii paschalis periodum, unde praecipuam historiae suae partem orditur, insignis miraculi nota quadam et charactere illustret atque ut instituendae Eucharistiae doctrinam latius exponat; clarissimum utrumque postremo anno perpetratum miraculum, quum caeco a nativitate visum indidit, ac Lazarum a mortuis excitavit, ab aliis omissum fuse prosequitur. Ceterum vix alicubi mentionem injecit, quae memorabilia Christi dicta vel facta illi recoluerant: idcirco in prodigiis recensendis parcissimus est: contra vero prolixiores ejus sermones ac minus breves orationes plurimas nobis servavit. Hinc factum est, ut alia plane docendi methodus apud Joannem a Salvatore servata esse videatur, quam apud reliquos evangelistas. Cum vero ab his frequens mentio facta sit liberationis obsessorum, hanc penitus silentio praetermisit Joannes non secus atque aegrotorum recuperatam incolumitatem.

ris adversariorum judiciis. Nam 1. gratis supponunt usum loquendi invaluisse, in quo aegroti dicerentur daemoniaci, imo documenta deprompta sive ex sacris sive ex profanis auctoribus contrarium evincunt (a); 2. Christum se se accommodasse vulgi opinioni eamque factis et dictis confirmasse, quod pugnat cum ejus veracitate; 3. Apostolos

(a) Quoniam neoterici biblici solent provocare ad *usum loquendi*, abs re non erit afferre auctoritatem Josephi Flavii ad ostendendum nuspiam apud Judaeos hunc loquendi usum obtinuisse, ut daemoniaci dicerentur aegroti. Haec porro ejus sunt verba Archaeol. l. VIII. c. II. §. 5 " Concessit ei (Salomoni) etiam Deus, ut disceret artem contra malos daemones ad utilitatem et curationem hominum. Et cum incantationes composuisset, quibus leniantur morbi, etiam formas adjurationum reliquit, quibus vincta daemonia ita ejiciunt, ut nunquam revertantur. . . Vidi enim ex popularibus meis quemdam Eleazarum coram Vespasiano et filiis ejus et tribunis reliquisque militibus ex daemonum potestate ab eis obsessos liberantem. Porro volens Eleazarus illis, qui aderant, persuadere manifestumque facere, quod hanc vim habuerit, non longe ibi collocabat aut poculum aqua plenum aut pelubrum; daemonique imperabat, ut homine egrediens illa evertat, atque faciat, ut spectantes intelligant quod hominem reliquisset. Hoc autem revera facto palam erat Salamonis sapientia et scientia ". Ed. Haverc. Quidquid porro sit de veritate facti, quod Josephus refert, quam ipsi relinquimus:

Nihilominus per haec, quae auctoris coaevi sunt, destruuntur omnia argumenta sive *negativa* sive *conjecturalia*, quibus innixi neoterici biblici contendunt, daemoniacorum nomine nonnisi aegrotos in scripturis significari.

Nam 1. est auctor coaevus, qui loquitur de daemoniacis tanquam de re vulgatissima, ac de exorcismis passim ab antiquissimis temporibus in usum receptis ad liberandos vere a daemone obsessos.

2. Scribit inter Graecos ad Graecos et Romanos. Evanescit proinde difficultas a Joannis silentio petita eo quod scriberet inter Graecos.

3. Testem sese exhibet de visu ejus, quod de Eleazaro exorcista litteris consignavit.

4. Exhibet omnia signa, quibus verus daemoniacus dignoscitur. Nam ut signum de exitu daemonis a corpore obsessi refert, daemonem exeuntem debuisse evertere poculum aqua plenum non procul omnibus coram positum, ideoque non agebatur de *insanis*, *epilepticis*, *furiosis*, *aegrotis*.

5. Expulsionem daemonis vocat passim *curationem* θεραπείαν. Eadem propterea voce uti poterant evangelistae.

6. Exorcistam inducit imperantem daemoni, ne amplius in obsessum liberatum reverteretur. Quando igitur Christus imperabat daemoni, non simulabat.

7. Denique *daemones* collectivo ac plurali numero vocat ad significandam eorum multitudinem τῶν δαιμόνων. Commemorat hominem collapsum, adjurationem exorcistarum, etc.

Christum non aliter intellexisse, quum de contrario potius constet, ipsis fatentibus rationalistis (a).

99. Atque hinc intelligitur, quod opponi ex Hieronymo solet in c. XXVIII. Jerem. " quasi non multa in scripturis sanctis dicantur juxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, et non juxta quod rei veritas continebat ". Aliud enim est pleraque ad falsam vulgi opinionem *historice* referri, aliud vero falsam vulgi opinionem *dogmatice* figmentis firmari. Primum ad historiae veritatem spectat, alterum ad historici vel operantis nequitiam, neo talis profecto Hieronymi sensus est (b).

100. II. Inst. Saltem plerique ex iis, qui in N.F. daemoniaci dicuntur 1. nonnisi amentia laborarunt, quum pertinaciter fixum in ipsis esset, se nempe fuisse a daemone correptos. Insaniae omnia indicia occurrunt in duobus illis gadarenis, seu gerasenis, de quibus Matthaeus VIII. 28. seqq. Marcus V. 2. et Lucas VIII. 27 referunt, quod in sepulcris commorarentur, essent indomiti, nudi incederent, clamarent, se ipsos caederent, et aggrederentur iter facientes, quae omnia sunt furiosorum. Hinc ipse Marcus V. 15. et Lucas VIII. 35. adnotant incolas Gadarae invenisse demum daemoniacum, postquam a Jesu sanatus fuisset, σωφρονοῦντα, id est *sanae mentis*: unde innuitur, amentem prius fuisse. Sic 2. mutus Matth. IX. 32. Luc. XI. 14. atque coecus et mutus Matth. XII. 22. amentes fuerunt, aut saltem melancholici; amens fuit puella, quae Act. XVI. 16. spiritum Pythonis habuisse dicitur; amens Maria Magdalena, ex qua Jesus Luc. VIII. 2. septem daemonia ejecit; sic ceteri de quibus nulla symptomata narrant. Ergo.

101. R. N. A. quod nullo idoneo documento fulcitur. Ad

(a) Etenim Wegsch. §. 108. *verisimillimum* esse putat magistrum sapientissimum, Christum, rectius quidem de daemonologia judaeorum cogitasse; discipulos vero istam doctrinam non *satis intellexisse* et ipsam providentiam divinam posteris eandem emendandam tradi voluisse. Hanc porro emendationis curam sibi rationalistae demandatam a divina providentia autumant!

(b) Cf. ed. Vall. t. IV p. 1040.

1. vero prob. D. Quae tamen ab ipsa daemonis praesentia profluerent, Tr. vel C. Amentiae indicia tantum naturalis N. Obstat enim, quominus id dicamus, tum Christi agendi ratio, tum apertius evangelistarum loquendi modus; tum denique obstant adjuncta cetera, quae loc. cit. referuntur; nescio an tantum roboris inesse potuerit furiosis illis, ut compedes et catenas, quibus vinciebantur, disrumperent; aut gregem bis mille circiter porcorum unanimi veluti impetu in mare ita sese praecipitem egisse, ut suffocaretur (a). Nihil porro officit quod dicitur de *sana mente*, nam hujusmodi voce non exprimitur, nisi reditus hominis istius ad statum pristinum, ut patet ex contextu.

102. Ad 2. N. Mirum sane est et prodigio simile, quod omnes prorsus ea aetate eadem laborarint amentia, ut omnes sibi persuaderent se esse a daemone obsessos, seu ut placet Iahnio, a defunctorum animabus exagitatos (b). Si-

(a) Ridicula plane est hujus loci expositio, quam tradit. Frid. Rosenmüller in schol. suis in h. l. " quidquid sit, inquit, (de abysso) *semper tenendum est hoc*, hominem illum *putasse* se ipsum esse malum quendam genium, et rogasse, ne Jesus eum impediat, quominus porro operaretur. Audiverat homo miser commorationem daemonum esse in tartaro, rogat igitur Jesum, ne eum in tartarum mittat. Cupit homo hoc morbo correptus in gregem ferri, et stragem edere inter porcos. . . . unde velut aestro agitatus agros percurrit, gregemque praecipitem dat ,,. Si hoc non sit scripturam pervertere lectoremque ludificare quid sit plane me ignorare fateor. Unde 1. didicit Rosenmüller *putasse* hominem illum se malum genium esse? Hoc ipse de suo addidit. 2. Unde didicit eundem hominem *cupivisse* in gregem ferri et stragem edere, cum tres evangelistae unanimiter id referant de spiritibus, qui deprecabantur Jesum, ut immitterentur in porcos et *in eos introirent*? 3. Unde denique didicit eundem hominem *aestro agitatum agros percurrisse* et *praecipitem gregem dedisse*, cum e converso iidem evangelistae referant spiritus *introisse* in porcos, unde grex universus in mare periit, homo autem consedit ad pedes Jesu suis vestibus indutus suaeque mentis compos? 4. Nonne a vero admodum distat, quod ad unius, vel si placet duorum hominum incursum bis mille porci in mare sese praecipites dederint, cum vix de paucis id credibile esse posset? Tales porro sunt sapientissimi isti critici, qui ne praeconcepta judicia abjiciant, ejusmodi absurda proferre non verentur et Jahn ipse eos alacer ac morigerus exscribit!

(b) Ita plane arbitratur Jahn auctoritate ductus Josephi, qui l. VII. c. VI. §. 3. de Bello jud. ed. Haver. scribit τά γὰρ καλούμενα δαιμό-

ue tabulis et testibus, refragante praesertim scriptura, horum nihil admittimus.

103. II. Obj. Jesus, Apostoli, et sacri scriptores non potuerunt voces, quae de daemoniacis sunt, in sensu proprio usurpare. Etenim 1. Jesus et Apostoli docent, omnia ac peculiaria quaeque, quae ad homines referuntur, ab ipso Deo gubernari: non potuerunt itaque ejus esse sententiae, ut crederent daemones (sive animae defunctorum, sive alii mali spiritus intelligantur) hominibus tot tantaque mala inferre, aut Deum talia permittere; quia 2. haec de daemoniacis opinio ex idololatria orta est, in qua dii coelestes mundi administrationem spiritibus inferioris ordinis, et defunctis quoque animabus reliquisse dicebantur. Quod 3. si Jesus non diserte edixit, daemoniacos non affligi a daemonibus, sed morbo laborare: item nec diserte edixit daemoniacos non laborare morbo naturali, prout Sadducaei contendebant, aut non a daemonibus, id est, ab improbis animabus defunctis, ut Pharisaei praedicabant, sed a diabolo vexari, prout contendunt, qui nostra hac aetate asserunt, daemoniacos fuisse a diabolo obsessos. Jesus autem 4. neutrum diserte edixit, quia quaestio haec ad pathologiam spectat, quam enucleare medicorum est. Apostoli vestigiis magistri institerunt, nisi mutatis adjunctis, ut Ioannes et Paulus in minori Asia

νια ταῦτα πονηρῶν ἀνθρώπων πνεύματα, τοῖς ζῶσιν εἰσδύομενα " nam quae daemonia vocantur, haec malorum hominum spiritus sunt „ hujus quidem opinionis meminit s. Jo. Chrys. Hom. cit. in c. VIII. s. Matth. Sed haec nonnisi privata et paucorum opinio fuit, neque unquam universalia aut popularia facta est. Quare vel ab ipsis rationalistis rejicitur. Sane Wegscheider §. 104. n. *a*. scribit: " Sed ea sententia quam nuper denuo protulit I. Jahn, daemones in N. T. commemoratos ab Angelis malis et a diabolo esse probe distinguendos ac fuisse pro animis mortuorum hominum improborum habitos, vel uno quidem N. T. dicto probari nequit „ Vid. H. A. Schott Pr. Sententia quae nuper fuit propugnata de iis naturis, quae in lib. N. T. δαίμονες audiunt, ab Angelis malis et satana prorsus distinguendis, examinatur. Jen. 1821. 4. Attamen Dr. Paulus in op. das Leben Jesu, seu Vita Jesu Christi l. 1. p. 217. similem illius santentiam professus est. cf. Maldonat. in c. VIII. Matth.

permoverentur, ut a verbis, quae alias de daemoniacis usitatae erant, abstinerent. 5. Quamquam hujus opinionis oppugnatio in illis regionibus, in quibus adhuc vigebat, vix quidquam profuisset, aut saltem Jesum et Apostolos in prolixas disputationes detraxisset, et a praedicatione eos avocasset (a). Ergo.

104. R. N. A. Ad 1. prob. D. Si daemonum obsessio cum divina providentia conciliari non posset, C. si possit conciliari N. Posse autem apprime conciliari, evincimus 1. ex facto. Dantur enim ex dictis in probationibus veri daemoniaci: ergo daemoniaci conciliari possunt cum divina providentia. 2. A simili: divinae providentiae non repugnat permittere, ut daemones hominibus noceant in bonis corporis ac bonis externis, ut patet ex historia Job, imo ut homines inducant per tentationes ad peccatum: ergo non repugnat divinae providentiae; imo multo minus repugnat permittere, ut hominum corpora pervadant. 3. A jure: vel enim homines illi, quorum corpora daemones invadunt, justi sunt aut peccatores. Si peccatores sint, potest Deus id permittere in poenam; si justi ad ipsorum exercitationem et meritum.

105. Ad 2. sive ad conf. N. Sed provenit ex facto ipso, ut patet ex iis, quae in scripturis referuntur sive Veteris sive Novi Testamenti. Hebraei profecto ex idololatria hanc opinionem non hauserunt. Quod additur de defunctis animabus, siquidem aliquando viguit ejusmodi opinio, non fuit nisi paucorum.

106. Ad 3. N. Satis enim diserte Christus edixit daemoniacos affligi a daemonibus, sive cum ipsis praecepit, ut exirent a corporibus, quae obsidebant eisque praecepit, ne amplius in ea ingrederentur (b); sive cum praecepit eis, ut tacerent (c); sive cum eis comminatus est (d), sive demum,

(a) Ib. § 137.
(b) Marc IX. 14.
(c) Marc. I. 34. Luc. IV. 41.
(d) Marc. I. 25 43. III. 12. etc.

ne singula prosequamur, cum eis permisit ut ingrederentur in porcos (a), quo quidem uno facto evidentius ostendit Sadducaeis, dari reipsa spiritus, a quibus homines exagitarentur, quam alio qualicumque argumento (b). Quod si his non cedunt neoterici biblici, nescio quibus demum cedant.

107. In eo vero quod adversarii subjiciunt " qui nostra aetate contendunt a diabolo vexari daemoniacos ,, sese admodum imperitos ostendunt, quum numquam ad haec ferme tempora quispiam negaverit, daemoniacos a diabolo vexari, ipsi tamen hanc universalem et constantem sententiam traducunt velut peculiarem temporis nostri opinionem.

108. Ad 4. N. gratuitum et falsum suppositum, ut constat ex dictis; item negamus ex dictis Joannem et Paulum in Asia minori aliam viam iniisse ab ea longe diversam, quam Christus et Apostoli tenuerunt. Haec enim figmenta ac somnia sunt adversariorum, qui reipsa hac semper oberrant chorda, quod nempe daemoniaci ab aegrotis aut insanis non discrepent.

109. Ad 5. N. Congeriem harum assertionum, quae nullum aliud fundamentum habent praeter praeposteram adversariorum opinionem. Jesus praeterea et Apostoli numquam disputarunt sed divinam proposuerunt doctrinam omnibus credendam, quam signis confirmabant. Si qui essent qui non acquiescerent, prorsus dimittebant. Per viam enim auctoritatis incedebant, non autem disputationum; has quippe haereticis reliquerunt.

110. III. Obj. 1. Nullum occurrit symptoma in daemoniacis, quod medici non animadvertant in melancholicis, epilepticis, furiosis et amentibus (c). 2. Petrus de Abano

(a) Matth. VIII. 32. Marc. V. 13. Luc. VIII. 32.

(b) Cf. Maldon. in c. VIII. Matth. v. 31.

(c) Ita quidem Jo. Bapt. Sylvaticus in op. *Institutio medica* de iis, qui morbum simulant deprehendendis. Francof. ad Moenum 1671. cap. XVII. qui etsi aperte ac directe non inficietur

ex fide cujusdam medici refert mulierem quandam illiteratam melancholicam latine locutam fuisse et quidem concinne, at simul mentis compos iterum est facta, dicendi facultatem omnino amisit (a). Idem refert Pomponatius de alia femina eodem morbo laborante, quaeque diversa idiomata loquebatur (b). Hinc 3. fit nulla dari certa signa ad secernendos veros daemoniacos ab imaginariis et 4. frequens proinde deceptio contingit. 5. Experientia ipsa docet daemonum occursationes ibi plerumque contingere, seu praedicari, ubi major hominum ignorantia majorque viget superstitio; et ubi fervidiores exorcistae sunt, ibi frequentiores inveniuntur obsessi. 6. Nec aliter fieri potest, cum Christus per passionem suam omnem daemonibus potestatem ademerit, prout ipse testatur Jo. XII. 31. dicens: " Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras „ (c). Ergo.

111. R. ad 1. N. Siquidem plura occurrunt in veris daemoniacis signa, quae in suis lunaticis, melancholicis aut epilepticis haud reperient medici utut peritissimi, quaeque indicantur in Rituali romano (d), ac fusius recensentur a theologis, e. g. si non unum aut alterum verbum proferant, sed diu sapienterque ignotis linguis loquantur, aut ignota lingua eos alloquentem perite intelligant; si occulta et remotissima pandant, quae ab ipsis sciri nulla ratione

daemonum obsessiones, attamen sub obtentu exaggerandi difficultatem, quae inest in detegendis simulatis daemoniacis, omnia quotquot potest, congerit argumenta, ut demonstret nullum signum certum dari, quo veri daemoniaci a simulatis, seu morbo laborantibus dignoscantur. Quod quidem argumentum fuse prosequitur, nec quidquam intentatum relinquit ut finem suum obtineat.

(a) Arist. probl. 30. select. probl. I.

(b) de Incant. c. X.

(c) Νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω.

(d) Tit. de exorcizandis obsessis, ubi inter cetera documenta istud habetur: " In primis, *ne facile credat* (exorcista), *aliquem a daemone obsessum esse*; sed nota habeat ea signa, quibus obsessus dignoscitur ab iis, qui vel atra bile, vel morbo aliquo laborant. Signa autem obsidentis daemonis sunt ignota lingua loqui *pluribus verbis*, vel loquentem intelligere: distantia et occulta patefacere; vires supra aetatis seu conditionis naturam ostendere; et id genus alia, quae *cum plurima occurrunt*, *majora sunt indicia* „ etc.

naturali potuerint; si vires supra naturam ostendant, ut ingentia pondera attollere, per aerem volitare, praecepta tacita ac praesertim mentalia intelligere, etsi distantibus in locis sit exorcista, ut nec videri a daemoniacis possit vel audiri etc. (a). Addendum praeterea est, 1. quod etiamsi nullum signum seorsim sumptum per se sit omnino certum, tamen cum plura concurrunt, haberi possit certitudo moralis. 2. Tametsi, quae signa habentur in obsessis evangelii, non essent per se certissima, tamen eos obsessos fuisse credendum esset ex auctoritate scriptoris sacri. 3. Quod signa solide probabilia sufficiant ut quis exorcizetur, prout contingit in morborum cura.

112. Ad 2. D. Qui tamen ex aliorum fide nec tamen satis firma ea referat, C. idonea auctoritate innixus N. Quod si Pomponatius se oculatum testem exhibet nihil tamen determinati refert, quomodo scilicet, per quantum tempus, cum quanta grammaticarum legum integritate id ab illa muliere factum fuerit, et an praeter naturalia, supernaturalia remedia in subsidium vocata fuerint (b). Fieri enim potest

(a) Curtius Sprengel profess. in univers. Hall. in opere "Storia prammatica della medicina,, trad. dal tedesco, Ven. 1815. t.VI. §. 23. seqq. plures recenset medicos, qui adversus Wierum insurrexerunt ad adstruendam veritatem obsessionum daemoniacarum, cujusmodi inter ceteros sunt Geor. Pittorius, Guill. Adolphus Scribonius, Thomas Erastus, Jo. Matth. Durastante maceratensis, ipse Paulus Zacchia primus auctor seu parens *medicinae legalis*, Hieronym. Cardanus, Ambros. Paré, Jo. Langius, Livin. Lemnius, Io: Bodinus, aliique perquam multi etiam inter recentiores tum catholicos tum protestantes. Etsi vero Sprengel tum ibi, tum tom. X. §. 157. seqq. rideat spernatque omnes daemoniacas operationes, non est tamen curpropterea moveamur: hic enim incredulus Auctor ut plurimum eas narratiunculas, quae ad hanc quaestionem spectant, mutuatur ex bibliotheca univers. Germanica, quam alibi diximus non fuisse sub finem saec. superioris nisi instrumentum ad incredulitatem omnisque generis impietatem convehendam; cf.eundem op. c. t. X. §. 157. ubi sententiam suam significat circa curationes prodigiosas, omnia vera ac falsa permiscet, ut miracula omnia e medio tollat.

(b) En verba Pomponatii l. c. "Verus sum testis, quod Galgerandus medicus tempestate nostra celeberrimus in urbe nostra Mantuae, uxorem cujusdam Francisci Magreti sutoris tali morbo (atrae bilis) laborantem (loquebatur enim secundum diversa idiomata) curavit, et perfecte",. Sed cf. de his

ut aliquis possit eodem tempore obsessus esse a daemone, et morbo melancholico laborare. Nam " melancholia dicitur balneum diaboli ".

113. Ad 3. N. Recolantur nuper dicta in resp. ad 1. diffic.

114. Ad 4. Ex defectu prudentiae ac peritiae in signis certis ac dubiis distinguendis, C. debita peritia adhibita ac necessaria prudentia, quali opus est in re tanti momenti N. (a). Attamen non ita facilis est deceptio; et si interdum etiam prudentes decepti sunt, quid inde? Debemus ne ideo negare, quod scriptura testatur? An quia a spuriis nummis et cauti homines quandoque decipiuntur, ideo veri nummi nulli sunt?

115. Ad 5. N. Nam quovis tempore ejusmodi infestationes contingunt, ut ex certissimis documentis constat, quaeque in dubium revocari nequeunt, quin omnes sanioris critices regulae abjiciantur (b).

116. Ad 6. N. ad prob. D. Princeps hujus mundi ejicietur foras per fidem e credentium animis, ut exponit s. Augustinus (c), vel per destructionem idololatriae, C. Per daemoniacorum cessationem N. Alioquin quomodo idem Christus de discipulis post resurrectionem suam dixisset: " in nomine meo daemonia ejicient "? Quomodo per Apostolum Petrum Act. V. 16. vexati a spiritibus immundis liberati perhiberentur? Quomodo ib. XIX. 12. spiritus nequam egrediebantur, cum deferrentur sudaria et semicinctia Pauli? Ubi pariter narratur, quod cum quidam exorcistae judaei expellere vellent daemones in nomine Domini Jesu, quem Paulus praedicabat, " respondens autem spiritus nequam dixit eis: Jesum novi et Paulum scio: vos autem qui estis? et insiliens in eos homo, in quo erat daemonium pessimum . . . invaluit contra eos ita ut nudi et

Tartarotti "Del congresso notturno delle Lammie. lib. II. c. IX. §. 6.

(a) Cf. Bergier dict. Theol. art. *démoniaque.*

(b) Vid. Eduar. Corsini t. IV. instit. philos. disp. II. c. 1. n. 3.

(c) Tract. LII. in Jo. n. 7. seqq.

vulnerati effugerent „. Quorsum demum in Ecclesia exorcistatus institutus ?

117. Dices: 1. Exorcismi perniciosi sunt eo quod superstitionem et credulitatem fovent. Quod 2. si reipsa daemones possent hominum corpora invadere, vix aliquis immunis esset ab ejusmodi infestatione ; demum 3. intelligi nequit, qua ratione daemones possint ita corpus invadere , ut ad instar animae illud moveant et ad operandum impellant. Ergo.

118. R. Ad 1. N. Quin potius , etiam in adversariorum hypothesi de laesa phantasia , valde conferunt ad eam corrigendam (a).

119. Ad 2. D. Si daemones non subjicerentur divinae providentiae, Tr. secus N. Scimus enim absque divino nutu eos nec potuisse in porcos ingredi.

120. Ad 3. Resp. I. Tr. Etsi enim id daremus adversariis , contra facta ignorantia nostra nihil efficit. R. II. Negamus ad instar animae daemones agere in corpora ; anima enim est principium intrinsecum nostrarum operationum , daemon extrinsecum (b) .

(a) Cf. Bergier dict. Theol. art. cit.

(b) Cf. Calmet diss. de obsidentibus et possidentibus corpora daemonibus , praemissa ejus comment. in Evang. Lucae. Nec omittendus s. Th. qui I. p. q. 111. a 2. ostendit daemones in animam obsessi directe non agere , sed solum indirecte ; observat enim non posse Angelum (ideoque et daemonem) movere voluntatem nisi ab exteriori per modum suadentis, et per concitationem passionum, ut ipse loquitur, tum ib. in corp. tum in resp. ad 2.

Sed nec omittendum est non ita pridem opus prodiisse cui tit. *Geschichten Besessener* etc. seu historia de obsessis recentiorum temporum, Iustini Kerner cum animadversionibus L. A. Eschenmayer circa possessionem et magiam Karlsruhe 1835. cum privilegio regis Würtembergensis, in quo auctores isti protestantes , certissimis eventis seu factis recentiorum temporum productis, ostendunt possibilitatem et realitatem obsessionum , efficaciam exorcismorum et invocationis ss. nominis Jesu , orationis , et fidei , (et quod magis mireris in auctoribus protestantibus) necessitatem confessionis peccatorum ad eorumdem veniam obtinendam. “ Moderna philosophia , inquit Eschenmayer, huic sententiae de molimine et machinationibus spirituum in mundo humano et de efficacia orationis et fidei adversus eos propitia non est; et sub praetextu quod obsessio-

PROPOSITIO II.

Jure merito leges sancitae sunt adversus superstitiosa cum daemone commercia

121. Nonnulli inter ipsos catholicos contenderunt omnino non dari realis magiae existentiam aliaque superstitiosa cum daemone commercia; e. g. divinationes, sortilegia, incantationes, philtra, aliaque ejusmodi, quae fuse ac late persequuntur, qui de daemonologia pertractarunt (a); alii inter eosdem catholicos saltem in dubium haec superstitiosa commercia revocarunt. Ex istorum sententia, cui increduli accesserunt, quaecumque de superstitiosis ejusmodi commerciis dicuntur, repeti debent vel ab ignorantia rerum physicarum, vel ex facinorosorum hominum quorundam vafritie vel phantasiae ludibrio, praesertim quae de congressu cum daemone, de sagis, et lamiis vulgo circumferuntur, vel demum a scelestia quorumdam conatibus (b).

nes cessavarint, ct debeat modus imponi abusibus, tollit bonum usum,,. Deinde pargit argumentis cx intima philosophia petitis ostendere earumdem obsessionum veritatem, omnesque disjicit difficultates, quas opponunt adversarii cx idea fixa, simulatione, nervorum anomalia etc. acuminc philosophico-christiano.

Aliud practerea opusculum in lucem emissum est hoc ipso anno, cui tit: *lapsus et redemptio*, seu *opera satanae et Ecclesiae potestas*; in quo thema Kerneri et Eschenmayeri ad scnsum catholicum evolvitur argumentis theologico - dogmaticis cf. *Schweizerische* etc. seu Helvetica ephcm. eccles. 5. decemb. 1835. pag. 859.

(a) Diversas magiae species enumerat inter alios Bergier dict. Theol. art. *magiae*. Plura dc his congesta reperies in op. Malleus maleficar. Henrici Iustitoris et Jac. Sprenger ord. Praed. In eadcm collectione continentur plures aliorum auctorum tractatus de eodem argumento. vol. 3. in 4. Lugd. 1669.

(b) Inter cetcros cf. March. Scipio Maffei in duplici opcre, quorum primo titulum fecit " arte magica dileguata ,, alterum vero inscripsit " arte magica annichilata ,, de quo A. vid. Nicolai S. I. dissert. e lez. di sacra Scrittura Firenze 1763. t. VIII. libro dell'Esodo lez. VII. Sic Tartarotti del congresso notturno delle Lammie ,, Rovercto 1749. qui tamen non videntur impugnasse nisi *artem magicam* proprie dictam, aut nocturnos lamiarum congressus; alii vero ulterius progressi sunt.

122. Communis tamen sententia quaeque spectatis ipsius fundamentis certa videtur, ita ut absque aliqua temeritatis nota in dubium revocari nequeat, docet talem dari commercii existentiam, quae innitatur pacto sive expresso sive tacito cum daemone (a). Ceterum antequam hujus sententiae fundamenta exhibeamus, notandum est nos non defendere *artem magicam* propric dictam, nec congressus Sabati cum Diana (quorum fides a canonibus potius reprobatur), nec negare nos plurimas hac in re illusiones fuisse, imo ut noxiam reprobare nimiam in his credulitatem. Jam vero sic expositae communi sententiae solida fundamenta adstipulari, in dubium vocari non posse facile evincimus.

123. Etenim ipsi favent argumenta intrinseca et extrinseca validissima. Ac primo quidem argumenta intrinseca sunt ipsa rei de qua agitur possibilitas: data enim semel daemonum existentia, eorumque malefica indole, quid impedit, quominus ipsi, Deo sic permittente, pacta ineant cum pessimis hominibus ad eorum perniciem, ac mirabilia operentur? Tum ejusdem verisimilitudo, spectata cupiditatum vi ac in malum proclivitate, ex quibus tales superstitiones originem suam capiunt. Argumenta vero extrinseca sunt 1. quae in scripturis leguntur de magis, veneficis, pythonibus etc. e. gr. Exodi capp. VII. et VIII. ubi mira referuntur a sapientibus et maleficis Pharaonis, qui " per *in*-

(a) Cf. Martin. Delrio. Disquisit. magic. lib. II. q. I. seqq. Quod quidem opus variam plane diversis temporibus subiit fortunam. Quum in lucem prodiit adeo sibi eruditorum suffragia conciliavit, ut non solum catholici, sed ipsi protestantes ipsum adsciverint tanquam normam processuum contra sagas, ita ut amare conquereretur Christ. Thommasius circa an. 1712. et scribere non dubitaverit: " pene omnes jurisconsulti protestantes hunc auctorem exscribere solent,, quae res maxime damnanda illi videtur, quod Delrio " Lutherum et Lutheranos ac reformatos cum impudentia et virulentia maxima traducit,,. De orig. processus inquisitorii contra sagas. §. 81. nec non ,, De crimine magiae §. 21. 45. 49. Deinde adversarios quamplures tum inter catholicos tum inter protestantes nactum est. Nunc vero cum pluribus aliis ejusdem argumenti scriptis jacet.

Cf. praeterea Jean Bapt. Thiers Traité des superstit. Paris 1617. tom. 1. liv. II ch. IV. suiv. et liv. 3. ch. 1. suiv. p. Le Brun Hist.

cantationes aegyptiacas et *arcana quaedam* „ fecerunt similiter ac fecerant Moyses et Aaron (a), tum I. Reg. XXVIII. ubi Endorea pythonissa exhibetur exercens necromantiam (b). Sic in Novo Foedere Act. VIII. mentio fit de Simone mago samaritano, qui " multo tempore magiis suis „ urbes integras ludificaverat, ut praetermittam Elymam magum, quem Act. XIII. Paulus excaecavit; ibid. XVI. 16. sermo est de puella habente " spiritum pythonem „, quaeque ejus ope artem divinatoriam exercebat, quae species magiae est (c). 2. Consensus universalis, qui apud omnes

critiq. des pratiques superst. Paris 1702. tom. II. liv. VI. etc. qui tamen non semper satis criticum se exhibat.

Protestantibus multo magis quam catholicis, ut fatetur Wierus, persuasum erat hoc hominum cum daemonibus commercium. Cf. in apologetico p. 582. §. IV. Nec desunt ex recentioribns qui eidem sententiae adhaereant, inter ceteros Eschenmayer lib. Religionsphilosophie seu De philosophia religionis Tubingae 1822. §. 86. seqq. Meyer Blätter f. höhere Wahrheit. idest: Folia pro sublimiori veritate Samml. (collect.) VII. Frankf. 1826. 208. seqq. Knapp. Vorles. üb. d. ev. Gl. 1. id est: Praelectiones de fide evangelica Halae 1827. p. 395. sepp.

(a) Clericus in Comm. in h.l. Leng Defense de la relig. t. V. p. 141; Clark. in op. ejusd. tit. t. III. p. 300. et t. III. De. l' axist. et des attributs de Dieu p. 137. Stackousa traité complet de Theologie spec. etc. t. I. p. 391. pro certo habent ibi agi de vero daemonum commercio et diabolica operatione innixi potissimum verbis Deut. XIII. 1. seqq. et Matth. XXIV. 24. qui profecto superstitiosae credulitatis argui non possunt. Hanc pariter diabolicam operationem admittit Car. Rosenmuller in sch. ad h. l. ubi non solum rejicit Michaelis aliorumque interpretationem, qui arti magorum hic relata adscribunt, sed confutat Eichhornium, qui in Comment. *de Aegypti anno mirabili, in commentat. Societ. reg. scient. Gottingae recent.* vol. IV. impudenter veritus non est eandem artem circulatoriam Mosi adscribere, dum coram Pharaone virgam projecit, quae in serpentem conversa est.

(b) Quod accurate notavit ipsemet Van-Dale qui l. De divinationibus idololatricis c. IX. scribit: "non solum ita fuit ista ἐγγαστρίμυθος, dum respondebat scilicet; verum et maga ex illorum numero, qui se mortuos ex sepulcris excire atque in lucem reducere praetendunt „.

(c) Cf. Baltus Suite de la réponse etc. I. par. ch. XIV. ubi ostendit certissimis documentis tum ex sacris tum ex profanis auctoribus depromptis vocem *pythonem* designari eos, qui spiritu diabolico educti dicuntur et artem divinatoriam, quae magiae species est, exercebant. Sane vocem heb. אוב qua utitur Moses Lev. XX. 27. Deut. XVIII. 11. nec non Isaias XIX 3. constanter LXX. verterunt ἐγγαστριμύθους, seu *ventriloquos*, at diversa significatione, qua nos eandem vocem usurpamus, sed

populos viguit, cui non solum vulgus imperitum sed et ipsi philosophi fidem adhibebant (a). 3. Auctoritas gravissimorum scriptorum, qui non tantum artis magicae mentionem faciunt, sed insuper ejusdem originem aperiunt: Eusebius Praep. evang. l. V. capp. X. et XI. haec scribit: " Jam vero non alios ab initio maleficae artis magistros, quam ipsamet egregia numina fuisse constat. Qui enim isthaec homines aliter nosse potuissent, nisi daemones iis res ipsi suas aperuissent, et quibus quisque vinculis constringantur, indicassent „ ? Quod confirmat testimonio Porphyrii, qui in opere de oraculis haec scribit: " Neque tantum instituti sui rationes, aut cetera, quae a nobis commemorata sunt, verum etiam, quibus ipsi (dii) rebus aut delectentur, aut vinciantur, imo quibus etiam cogantur, indicarunt „ etc. (b): ita pariter s. Augustinus lib. II. de Doctrina christ. commemorat " consultationes et pacta quaedam significationum cum daemonibus placita, atque foederata, qua ia sunt molimina magicarum artium „ (c) et alibi passim. S. Hieronymus praeterea in vita s. Hilarionis refert virginem a philtro liberatam (d).

124. His praemissis, quibus opponi non potest nisi insi-

ad designandos homines daemoniaco spiritu agitatos; ut patet ex Plutarcho l. De defect. oracul. et Hesychio, qui vocem πύθων in suo diction. reddit ἐγγαστρίμυθος, sic pariter Suidas: ἐγγαστρίμυθος, ὅν νῦν πύθωνα. Nullum proinde dubium esse potest, per illam puellam in Actis significari spiritu daemoniaco correptam, seu agitatam.

(a) Cf. Bergier Dict. ar. cit. Baltus Défense des ss. peres liv. III. ch. II. suiv. Cudworth. syst. intell. C. V. §. I. 82. seqq.

(b) L. cit. sub finem cap. X. Καὶ μὴν καὶ διδάσκαλοι τῆς κακοτέχνου γοητείας, αὐτοί γε πρῶτοι οἱ γενναῖοι θεοὶ κατέστησαν· πόθεν γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα παρῆν εἰδέναι, ἢ τῶν δαιμόνων αὐτῶν τὰ περὶ ἑαυτῶν ἐξειπόντων· καὶ τοῖς καταδέσμοις κατ' ἀλλήλων ἐξηγορευκότων, et c. XI. initio: Οὐ μόνον δὲ τὴν πολιτείαν αὐτῶν αὐτοὶ μεμηνύκασι, καὶ τὰ ἄνω εἰρημένα· ἀλλὰ καὶ τίσι χαίρουσι, καὶ κρατοῦνται, ὑπηγόρευσαν, καὶ μὴν καὶ τίσιν ἀναγκάζονται. Aliaque plura in eandem rem tum capitibus cit. tum in seqq. congerit Eusebius ex antiquorum testimoniis, quae ibid. recoli possunt.

(c) Cap. XX. n. 50. ed. maur. seqq.

(d) N. 21. edit. Vall. ibid. vero plures alias maleficiorum dissolutiones commemorat. Cf. s. Th. 2. 2. q. 95. a. 4. et ib. q. 122. a. 2. ad 3.

piens pyrrhonismus, aut effrenis impudentia, gradum facimus ad breviter adstruendam veritatem nostrae propositionis adversus incredulos et Ecclesiae catholicae hostes.

125. Leges illae jure meritoque sancitae dicendae sunt, quae homines coercent ab immani ac nefario scelere, seu potius perenni scelerum ac flagitiorum fonte; tales porro sunt leges latae sive in scripturis a Deo ipso, sive ab Ecclesia adversus magos, maleficos aliosque diversas superstitiones exercentes. In scripturis enim, cum Exod. XXII. 18. Deus ipse praecepit populo suo: " Maleficos non patieris vivere ,, ; ac rursum Lev. XIX. 31. " Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini ,, ; item ib. XX. 27. " Vir sive mulier in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur ,, ; et apertius etiam Deut. XVIII. 19. " Nec inveniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quaerat a mortuis veritatem,,. In Ecclesia autem, ut patet tum ex diversis legibus, quae in jure canonico occurrunt, inter quas celebris est constitutio Innocentii VIII. data an. 1484. (a), tum ex Const. Sixti V. *Coeli et terrae creator*, in qua eos damnat, qui " sortilegiis et superstitionibus non sine daemonum saltem occulta societate aut tacita pactione operam dare non verentur ,, et paulo infra vehementius illos urget, qui " etiam expressa cum diabolo pactione nefarias magicae artis incantationes adhibent ,, quod et praestitit Gregorius XV. in Const. *Omnipotentis Dei*.

126. Si enim admittitur, quae undique patet, veritas seu realis existentia istius diabolici commercii, tunc nulla dubitatio superesse potest de justitia ejusmodi legum, quibus atrox adeo crimen compescitur. Si vero superstitiones istae

(a) Cf. Bullar. rom. Caroli Cocquelines Romae 1743. t. III. p. III. p. 190.

in sola vulgari opinione in emotae phantasiae ludibriis existere censentur, rursum inde apparet earumdem aequitas legum, quibus nefarii ausus et conatus compescuntur facinorosorum hominum, qui tale diabolicum commercium pertentant, vel sibi arrogant cum ingenti tum religionis tum societatis pernicie. Dixi *religionis*, quia ut plurimum polytheismo atque idololatria se polluunt, qui ejusmodi superstitionibus dant operam, a quibus magia cum suis surculis originem primam habuit; dixi *societatis*, quia pariter ut plurimum ad malum finem, seu ut noceant, qui ejusmodi artis exercent, seu potius exercebant; tum etiam quia ignorantia, credulitate, terroribus popularibus abutuntur seu abutebantur ad populos in re gravissima decipiendos ac perturbandos. Iude profluxerunt etiam leges civiles tum apud ethnicos tum apud christianos, quas protestantes ipsi retinuerunt ad ejusmodi delicta plectenda (a). Quacumque proinde ex parte spectentur ejusmodi leges et in qualibet hypothesi, constat nonnisi sapienter ac jure eas fuisse constitutas.

DIFFICULTATES

127. Obj. 1. Leges, quae nullum objectum reale habent, inanes prorsus sunt ac perniciosae. Tales vero sunt leges

(a) Quin singulas leges contra ejusmodi delicta olim latas recanseamus, satis ait affarre, quae Caj. Filangieri in op. La scienza della lagislazione tom. IV. c. XLV. circa finam declamantia in modum, ut solet, scribit; " Io non parlo dalle pene, che si trovano minacciate contro la magia ed il sortilegio. Il comuna dritto ci offre su quest' oggetto leggi di sangue e di fuoco. Le laggi principali della maggior parte dalle nazioni auropee non hanno di che invidiare riguardo a questo punto la farocia di quelle del moribondo impero ". Has omnes leges contra magos, veneficos eta. colligit Jos. Maria Maraviglia in sua Paandomantia veterum et recentiorum explosa; Tartarotti in app. ad opus suum Congrasso notturno dalle lammie in respons. ad Reginaldum Carli prof. patavinum ostendit lages ejusmodi in maleficos latas ab Aegyptiis, Graecis atque Romanis fuisse idque avincit auctoritate Ern. Floarkii ,, de crimine conjurationis spiritnum c. IX. §. 2. 3. at Iusti Lipsii in Taciti annal. l. II. §. 32. in excurs.

latae adversus magiam ac varias ejus species, tum praesertim adversus sagas ac lamias, quibus 2. factum est, ut per tot saecula superstitiones alerentur, ac insani, turpissimis nefariisque facinoribus ansa et occasio praeberetur. 3. Innumeras prope innocentes victimas ferrum aut rogus ubique fere locorum ad plura saecula absumpsit (a), 4. quae qnidem mala ulterius prolata fuissent, nisi philosophica lux affulsisset, quae demum regnum illud diabolicum, cujus formam historiamque omnes fere gentes invicem inter sese communicaverant destruxit, ac 5. revocavit ad quamdam malorum et physicorum et moralium congeriem, quibus virtus nostra varie tentatur atque exercetur, 6. monuitque, ut quivis christianus non malum genium extra se positum quaerat, sed in suo animo, id est in suis pravis cupiditatibus, quae rectae rationis imperio non obtemperent, illum agnoscere haud dubitet. Ergo.

128. R. ad 1. D. Id est, verum aut saltem apprehensum seu reali aequivalens, C. Verum tantum N. Interdum enim, ut experimento constat, erroneae opiniones innumera prorsus mala pariunt aeque ac verae et reales. Quot mala non peperit anabaptistarum, e. g. antinomianorum aliarumque sectarum fanatismus conceptus sive ex praepostera scripturarum interpretatione, sive ex apprehensis falsis revelationibus aut inspirationibus ? Nemo est, qui laudibus non commendet leges datas ad ejusmodi perniciosos fanaticos

(a) Si fides habetur Moshemio in hist. scient. in Marca Brandeburg. p. 436. in solo electoratu trevir. paucis annis accusati maleficae superst. et mulctati sunt 6500.homines. Christ. Thommasius in op. De crimine magiae §. 2.6. 46. 47. fatetur longe communiores fuisse penes protestantes processus adversus sagas confectos. Attamen Romae, in hoc scilicet, ut ipsi dicunt, superstitionis et crudelitatis amplissimo domicilio, Romae, inquam, ut observat Spedalieri in sua Analisi dell'esame critico del sig. Nic. Freret c. X. ar. IX. §. 5. ne unus quidem morte mulctatus est ob ejusmodi delicta. " In Roma, inquit, non si è mai bruciato alcuno per accusa di stregoneria, come più volte è accaduto in Francia ,, quod confirmat Bergier dict. theol. art. *inquisition* inquiens " l' on n' en connoit aucun exemple à Rome ,, scilicet capitalis poenae adversus hujusmodi reos.

coercendos. Cum igitur eadem occurrant in casu nostro, jure arguimus sapienter pariter constitutas leges fuisse ad facinora, quae exinde oriebantur, compescenda: et haec quidem in hypothesi adversariorum, quam tamen rejicimus.

129. Ad 2. N. Non enim ex legibus cjusmodi superstitiones originem duxerunt, sed cum jam longe lateque propagatae essent ac publica privataque res gravissimum detrimentum caperet, leges supervenerunt ad haec mala aut delenda penitus aut saltem compescenda, alioquin stulte omnino concludere deberemus, homicidia, furta, adulteriaque ac vitia cetera ex legibus contra eadem prolatis orta aut alta fuisse, iisve ansam aut occasionem praebuisse.

130. Ad 3. D. Ex pravo legum usu, Tr. ex legibus ipsis N. Nec enim duo haec inter se commisceri possunt. Leges siquidem optimae interdum sunt, ast prave omnino in usum deducuntur sive ex judicum immoderato ardore ac praejudicio, sive ex perversa earum intelligentia, sive ex quaestionum aut processuum, ut ajunt, defectu, sive quacumque alia de causa ex cujusque aetatis praesertim moribus. Fieri proinde potuit, ut invalescente timore aut majoris mali formidine innoxii quandoque cum reis permiscerentur. Ut plurimum tamen, quod animadversione dignum est, qui ad supplicium trahebantur, etsi solo imaginationis aestu laborarent, gravibus criminibus obstringebantur, de quibus longe facilius constare poterat.

131. Ad 4. N. Frustra gloriatur philosophia, seu potius incredulitas, se lucem attulisse ad tenebras fugandas. His enim malis nonnisi vera religio occurrere potuit per divinas suas institutiones, quibus has paganismi veluti reliquias omnino delevit, quae altas radices in populis egerant. Hos ipsa edocuit nihil daemones posse absque Dei nutu. Sane ecclesiastici viri primi fuerunt, qui rudiores populos ab ejusmodi superstitionibus abduxerint. Fridericus Spee S. J. omnium primus in Germaniae regionibus, ubi processus potissimum instituebantur adversus sagas, facem attulit, atque hunc

non solum catholici, sed ipsi protestantes et philosophi secuti sunt (a). Sane antiquiores philosophos celeris superstitiosiores ac magicis artibus maxime addictos juxta dicta fuisse novimus. Quare uni religioni christianae philosophi recentiores acceptam referre debent rectam judicandi formam, quam sibi tribuunt.

132. Ad 5. D. Per integram veritatis testatissimae destructionem, C. per moderatam discussionem N. Nempe philosophi isti et rationalistae obtendentes delere se prorsus velle regnum diabolicum, ut ipsi loquuntur, ipsam daemonum existentiam negarunt contra biblica omnia documenta ac totius humani generis consensum, atque contra traditiones non rudiorum tantum sed et cultiorum populorum. Id fecerunt quod alius quilibet, qui volens domum purgare, eam incendit.

(a) Cum Leibnitius in Theodicea p.I. §.96. (opp. edit. Dutens t. I. Genev. 1768.) vocasset " Fridericum Spee, Jesuitam, unum e praestantissimis suae societatis... qui ex nobili Westphalici circuli stirpe oriundus erat, inque odore sanctitatis obiit ,, subdit §. 97 " excellentis hujus viri memoria eruditis etiam et sapientibus in pretio esse debet ob conscriptum librum, cui titulum dedit: *Cautio criminalis circa processus contra sagas*, qui fuit magnopere celebratus, inque varias linguas translatus. A magno Electore Moguntino, *Joanne Philippo Schroenbornio*, eminentissimi Electoris hodierni ... patruo, didici, hunc patrem, cum in Franconia esset, quando in magiae diabolicae reos habitos igne saeviebatur, et complures ad rogum comitatus fuisset, quos ex confessionibus et perquisitionibus a se factis insontes omnes agnoscebat, adeo commotum fuisse, ut periculo, quod veritas patefacta tum temporis pariebat, nihil territus, opus hoc conscribere statuerit (tacito tamen nomine), quod ingens fructus excepit, quodque in hoc argumento illum ipsum Electorem . . . ab errore populari ad mitiorem verioremque sententiam traduxit, cum is, simul atque regimen auspicatus est, exustiones istas compescuisset, in quo sequaces habuit duces Brunsvicenses, ac denique potentissimam aliorum Germaniae principum statuumque partem ,,. Frid. Bierlingius alter Lutheranus de eodem P. Spee disserens " inter singularia, inquit, sane referendum circa ista tempora virum pontificiae religioni addictum talia scribere ausum fuisse, quae hodie vix inter protestantes ubique proferre licet homini candido et veritatis amanti, nisi illepidas murmurationes adversus se excitare velit ,, (De pyrrhonismo historico cap IV. §. 5. n. (2). Dixi *primum* fuisse P. Spee, licet enim ante ipsum P. Tannerus ejusd. Soc. in sua Theologia scholast. conatus fuerit aliquod remedium tanto malo afferre; at vix aliquid profecerat.

133. Ad 6. D. At perperam, C. jure N. Longe melius, quam rationalistae praestiterint, divina revelatio quemvis hominem admonuit in se agnoscere debere omnium cupiditatum pravitatem ex culpa progenitorum inductam, quae omnium malorum veluti fons et radix nefaria est: ast simul eundem hominem docuit, diabolum tanquam leonem rugientem circuire quaerentem, quem devoret (a), habere colluctationem non solum adversus carnem et sanguinem, sed etiam " adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in coelestibus „ (b); docuitque modum ejusmodi hostibus resistendi eosque vincendi. Neutra proinde veritas in dubium, nisi per summum nefas, revocari potest.

134. Inst. Usus saltem exorcismorum, qui in Ecclesia catholica adversus incantationes viget, haud parum confert ad diabolicas superstitiones penes populos fovendas. Ergo.

135. R. N. Sed confert potius ad hoc, ut populi sibi persuadeant, Dei omnipotentia et Christi meritis diabolica molimina coerceri. In hypothesi autem adversariorum, juxta quam daemoniacae operationes non dantur, inserviunt exorcismi saltem ad corrigendam phantasiae perturbationem tranquillitatemque in animos inducendam. Sane apud protestantes, qui profecto exorcismos non solum non adhibent sed contemnunt, multo magis invaluit opinio maleficiorum aliarumque daemoniacarum operationum, quam apud catholicos (c); idem dicatur de antiquioribus haere-

(a) 1. Pet. V. 8.

(b) Πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Eph. VI. 12.

(c) Placet hic afferre, quae Sprengel op. cit. t. VI. pag. 68. et 69. his verbis scribit: " Verso il fine del sedicesimo secolo si trovarono a Friedeberg nel Brandeburghese, più di 150. indemoniati, e dilatossi sì rapidamente e sì universalmente questo male, che il concistoro (protestante) ordinò a tal uopo delle preci per tutte le chiese. L'egregio signor Moehsen, da cui ho desunto queste notizie, fece vedere, che la riforma, anzichè impedire, dovette promovere la propensione a simili assurdità. Lutero stesso non andò scevro da sì vani

ticis, penes quos magia, incantationes, maleficia frequentissima reperiuntur (a).

136. At de Angelis hactenus. Jam ad ulteriora magisque necessaria progredimur.

pregiudizi del suo secolo, di modo che ripeteva da diavoli quasi tutte le malattie, e s' adirava contro quei medici, che osavano derivarle dalle cause naturali (Luth. opp. p. XXII. pag. 1171. 4. Hal. 1743). Asseri inoltre, che il diavolo gli apparve in figura di monaco colle mani fatte a guisa degli artigli de' volatili, e che gli propose varii sillogismi (quibus nempe inductus est ad eliminandas missas privatas). Anche Melantone coltivava la superstizione e si divertiva in raccontare le storie delle streghe e de' fantasmi (Cardan. de subtil. l. XIX. p. 657. Melanch. declamat. vol. IV. p. 646). Cotesta tendenza a sì vana credulità non potè a meno, subito dopo la riforma introdotta da Lutero, d'accomunarsi frà predicatori *tratti d'ordinario* dalla classe infima de' cittadini o dagli artigiani ignoranti. Finalmente, come riflette saggiamente il sig. Moehsen, la riforma contribuì a moltiplicare i sortilegii, le malattie demoniache, le streghe, i fantasmi coll'abolizione de' pellegrinaggi, che presso i cattolici guarivano melanconie ed isterismi con prodigioso successo (Moehsen storia delle scienze nella Marca di Braudeb. p. 503) ". Plures in haec verba animadversiones institui possent, satis interea sit testimonium ipsorum protestantium circa progressum apud ipsos daemoniacae superstitionis, ac remedia, quae in catholicis institutis reperiuntur, etsi abstrahamus ab omni ope supernaturali. Peregrinationes enim, de quibus loquitur cit. Moehsen, institutae erant ad auxilium sanctorum implorandum.

Adeo apud protestantes invaluerat ejusmodi credulitas, ut non obstante doctissimo opere P. Spee, quamplurimi ex ipsis eam doctrinam et agendi rationem tueri conati sint, inter quos eminent Bem Carpzovius, Dan. Sennertus, Christ. Crusius, Mericus Casaubonus, Henr. Mauritius, Theoph. Spizelius, Jos. Glanvilius, Jo. Bapt. Van-Helmontius, Conr. Hartzius, aliique bene multi.

(a) Cf. Berg. art. *mag*.

TRACTATUS

DE DEO CREATORE

PARS II.

DE MUNDO

137. Theologi dogmatici instituta consectantes sacrarum scripturarum ac philosophiae tractatoribus eas relinquimus quaestiones, quae ad ipsos propius spectant. Cosmogoniam mosaicam unice nobis propugnandam suscipimus tum a neotericis potissimum biblicis, tum a recentioribus nonnullis physicis, geologis, astronomis et criticis oppugnatam. Illi enim creationis historiam, qualis a Mose describitur, ut mythum biblicum traducunt; isti vero geologicis observationibus, supputationibus astronomicis, maxime vero chronologiae studiis mosaicam historiam diruere penitus contendunt. Frustra vero in his vindicandis nostram operam impenderemus, nisi prius *creationem ex nihilo* velut dicendorum fundamentum praestitueremus. Ab hoc proinde auspicantes cetera ex ordine prosequemur.

CAPUT I.

De mundi creatione ex nihilo

138. Plus minus errarunt ii omnes, qui vel revelatione destituti, vel eam contemnentes de cosmogonia disseruerunt, seu de creatarum rerum origine quaestiones instituerunt. Plerique veterum vel *hylozoismo* sive aeternae mate-

riae existentiae fidem praestiterunt (a); vel *emanationis* doctrinae, qua rerum omnium congeriem per actionem Dei immanentem explicarunt (b), vel per divinae naturae *radiationes* (c), vel per *pantheismum* (d), vel denique per *dualismum* (e). Recentiores autem non pauci philosophi aut veterum commenta veluti e rogo ac cineribus excitarunt, aut gravioribus erroribus mundi originem ejusque existentiam infecerunt. Alii enim corpora ex mundi notione rejecerunt, solas substantias spirituales statuentes, ut *idealistae*; alii, *materialistae* nuncupati, exclusis spiritualibus substantiis, mundum solis corporibus constare arbitrantur; alii eo dementiae progressi sunt, ut praeter animam suam omnia e mundo tollant, *egoistae theoretici* appellati (f). Kantius posita distinctione inter *nŏumena* et *phaenomena*, seu inter objecta intelligibilia aut subjectiva, et apparentia sive externa, statuit notionem mundi seu totius absoluti esse meram *ideam rationis purae* ultra phaenomena nitentis, et ad absolutum natura sua tendentis, cujus existentia evinci non

(a) Cf. Cudworth. l. 1. §. 72. seqq. et §. 831. Buddei Theses de atheismo p. 236. Platner *Aphorismen* Aphorismi 2. ed 1. §. 1044. cf. de nat. deor. l. II. " Anaxagoras primus omnium rerum descriptionem et modum mentis infinitae vi ac ratione designari et confici voluit ,,. Virg. Aeneid. l. VI. v. 724. seqq. et Heyne excurs. XIII. Buhle Lehrb. d. Geschichte d. Philosophie, seu lib. doctr. historiae philosophiae IV. 151. seqq.

Apud philosophos graecos ita praevaluit de aeternitate materiae sententia, ut cum Platone Deum non *creatorem* sive auctorem materiae, sed *opificem* mundi, seu auctorem *formae* esse plerique judicarent.

(b) Doctrina *emanatismi* bifariam dividitur, scilicet in emanatismum *immanentem* seu per actionem, quae manet in Deo ipso, et in *transeuntem*. Primus statuit mundum esse Deum ipsum et convenit cum *spinozismo*; alter scilicet transiens consistit in eo, quod putetur materiam ex ipsa Dei substantia promanasse non secus ac radii a sole evibrantur, aut sicuti ex aranea telae, ex bombyce filamenta produci solent.

(c) Quae ex sententia cabbalistarum, si fidem adhibemus Kleukero Ueb. d. Natur. d. Emanationslehre, etc. seu de natura doctrinae emanationis, et Tiedemann Geist. d. speculativen etc. id est: Spiritus philosophiae speculativae III. p. 156. seqq. originem habuit.

(d) De quo in tractatu de Deo disseruimus.

(e) Ib. n. 138. seqq.

(f) cf. Imre Philosophia, seu Amicum foedus rationis cum experientia. Pestini 1827. par. III. c. I. §. 3.

potest, et si quilibet id aggrediatur, rationem puram *antinomiis*, seu repugnantiis implicandam fore, eo quod de mundo nonnisi qua *complexu phaenomenorum sensus externi* possit certo decerni e principiis rationis theoreticae (a).

139. Nos itaque *mundi* nomine intelligimus seriem unam absolutam entium finitorum contingentium, mutabilium et inter se connexorum, seu rerum omnium universitatem, quaecumque praeter Deum sunt, sive animatae sint, sive inanimatae, sive intelligentes. Cum vero de intelligentiis puris satis disseruerimus in superiori tractatus parte, ubi sermo fuit de Angelis, de homine autem acturi simus in parte tertia, hic mundum adspectabilem et corporeum tantum seu rerum molem, quae nos circumstat, e nihilo conditum esse, propugnandum suscipimus.

140. Ita dum mundum ex nihilo eductum adstruimus, per *nihilum* intelligimus statum possibilitatis merae internae, *logicae* a nonnullis nuncupatae, seu non existentiae, prout opponitur statui actualitatis et existentiae, atque ut punctum et terminum, a quo actualitas esse coepit, et quidem, ut ajunt, tum ex nihilo *sui*, tum ex nihilo *subjecti* (b).

(a) Ib. Ex hac theoria factum est, ut Kantiani solam metaphysicam mundi sensibilis pertractent sub titulo *philosophiae naturae* aut *somatologiae metaphysicae*: eam vero, quae de mundo qua toto absoluto, et complexu non tam phaenomenorum sed et noumenorum omnium ageret, cujusmodi ea pars philosophiae est, quae vulgo cosmologia nuncupatur, ne quidem scientiae nomine dignentur. Ante Kantium haec divisio inter *phaenomena* et *noumena*, quae introducta est ad *idealismum* constabiliendum, fuit prorsus inaudita. Quatuor universim critici Kantiani de mundo *antinomias* totidem *thesibus* et *antithesibus* expressas ponunt, quas quisque recolere potest apud Galuppi *lettere filosofiche*. Messina 1827. lett. XII. p. 270. seqq.

(b) Alii distinguunt inter *nihilum positivum* et *nihilum negativum*. Nihilum *positivum* vocant illud, quod actu non est, sed solum in potentia: nihilum *negativum* quod neque in actu neque in potentia saltem proxima est. Alii discrimen posuerunt inter *nihilum negativum*, quod significat ἀφαίρεσιν vel negationem omnis *entitatis* et inter *nihilum privativum*, quod existens quidem aliquid scilicet *materiem* supponit; sed ad aliquid producendum prorsus ineptam et informem Deum ajunt hi primum produxisse ex nihilo negativo, scilicet ἐξ οὐκ ὄντος *ex non ente*, nihilum privativum seu materiem informem (creatio *prima* dicitur), seu primi ordinis, deinde ex materia informi

PROPOSITIO

Deus, prout ex divina revelatione constat, mundum ex nihilo in tempore seu cum tempore condidit

141. **E**st de fide, ut patet ex symbolo apostolico " Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae ", *visibilium* scilicet et *invisibilium*, ut exponit symbolum nicaeno - constantinopolitanum, et apertius etiam ex Concilio lat. IV. quod speciatim sancivit " unum esse creatorem omnium . . . qui simul *ab initio temporis* utramque *de nihilo* condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam ,, (a).

142. Praefatam doctrinam Moysea satis aperte tradidit per ea verba, quibus librum Geneseos exorsus est: " In principio creavit Deus coelum et terram ,, in principio scilicet temporum, creaturas omnes enasci ex nihilo jussit. Etsi vero hebraica vox בָּרָא (*barà*), quam Alexandrini verterunt *ἐποίησε fecit*, vulgatus autem latinus interpres *creavit*, tum ex nihilo aliquid educere, tum ex subjecta ac praeexistente materia opus conficere ac efformare per se significare possit, quod plura exempla demonstrant (b); in prio-

res creatas omnes (creatio *secunda* nuncupata). Ad tollendam proinde omnem aequivocationem, quae in varia *nihili* notione inest aliis verbis usi sumus.

(a) In cap. *Firmiter* superius adducto.

(b) "Vox בָּרָא proprie significat *caedere* uti Ios. XVII. 15. וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם ascende in sylvam *et succide tibi illuc*, et rursum ib. v. 18. Ezech. XXIII. 47. וּבָרֵא אוֹתְהֶן בְּחַרְבוֹתָם *et succident eas in gladiis suis*. Porro בָּרָא ut observat Schulteus ad excerpta Hamasae p. 384. denotat *praecidere*, *praecidendo asciare*, ac *dedolare*, adhibitis nempe instrumentis fabrilibus, atque adeo *exasciare*, mox *fabricari*, ut Ezech. XXI. 19. ita etiam Scheidius in libro Geneseos ad fidem codd. mss. etc. tum verbum בָּרָא omnino eadem significatione sumitur qua עָשָׂה et יָצַר *fecit*, *finxit*,,. Ita quidem Car. Rosenmüller; ast fallitur. בָּרָא enim in

ri tamen significatione in adducto Geneseos loco accipi debere, mundumque proinde ex nihilo tum *sui* tum *subjecti*, atque in tempore seu cum tempore conditum esse ex ejus collatione cum aliis scripturae textibus et ex sensu traditionali aperte colligitur.

143. Etenim praeter ea, quae Ps. CI. habentur: " Initio tu Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt coeli „ Christus Jo. XVII. 5. sic Patrem orabat: " Clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui, *prius quam mundus esset*, apud te „ (a). Verum omnium apertissima verba sunt, quibus II. Machab. VII. 28. sic mater filium suum natu minimum ad martyrium vehementer hortatur: " Peto, nate, ut aspicias ad coelum et terram, et ad omnia, quae in eis sunt, et intelligas, quia *ex nihilo* fecit illa Deus „.

144. Hinc si paucos excipias sive incredulos sive haereticos (b), tum universa hebraeorum gens, tum christiani

conjug. *kal* potius proprie significat *creavit*, nec nisi in conjug. *piel* usurpatur in sensu *succidendi*, *caedendi* ec. etenim nuspiam in sacris litteris eo sensu accipitur nisi in *piel*; quod si Gen. I. 21. 27. occurrit vox בְּרָא quae significare possit *formavit*, non autem speciatim *creavit*, attamen si sumatur pro toto supposito hominis et animalium, de quibus illic sermo est, commode in nativo suo creandi sensu accipi potest; quidquid porro sit, in notione *creandi* verbum בְּרָא in *kal.* accipi debere evidens sit tum ex antiquis versionibus et linguis affinibus, ut patet ex loco, quem versamus; etenim syriaca habet. ܒܪܐ *creavit*, nec non samaritana ࠁࠓࠀ, Targum Onkelus בְּרָא, arabica خَلَقَ Num vero ex hoc loco divisim sumpto ostendi possit vocem *creavit* a Moyse usurpari in sensu eductionis ex nihilo, non contendimus, quum neque apud latinos haec vis insit huic verbo. Cf. Petav. de *opif.* l. I. c. I. §. 8. seqq.

(a) Jo. XVII. 5. Καὶ νῦν δόξασόν με σὺ πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. Idem docetur Rom. IV. 17.

(b) Ex haereticis omnium antiquissimus, qui negaverit creationem ex nihilo, est Hermogenes, quem tanquam stolidum disputatorem Tertullianus impugnavit in lib. adv. eundem. Marcion jecit potius fundamenta manicheismi de duobus principiis. Non defuerunt tamen sequioribus temporibus etiam in christianorum coetu, qui simplicitati fidei et oraculis divinis de-

omnes conspirarunt in hoc adstruendo dogmate. Imo patres omnes istud tanquam principium certum habuerunt adversus gnosticorum et manicheorum errores, ut adstruerent scilicet, Deum unum esse rerum omnium creatorem (a), materiam vero ejusdem Dei conditoris esse opus.

145. Ex ratione sic thesis confirmatur. Mundus est finitus, constat enim partibus finitis. Ergo est contingens, mutabilis, dependens; si contingens, mutabilis et dependens, ergo ab alio est tum quoad materiem, tum quoad formam, et causam efficientem habet, ac proinde improductus non est: quod improductum non est, aliquando non fuit, quod aliquando non fuit, habuit initium existendi: quod aliquando non extitit, ex statu mere logico, seu possibili perductum est ad statum existentiae; quod autem sic producitur, ex nihilo oritur et quidem tum sui tum subjecti ac proinde in tempore.

liramenta sua praeponerent. Tales illi fuerunt, de quibus scribit Procopius Gazaeus non ignobilis sacr. libr. saec. VI. interpres, qui dicerent aetate sua Moysem ab aegyptiis edoctum tradidisse, mundum a Deo ex materia quadam aeterna conditum eaque de causa in graeca Vers. cap. I. Gen. vocabulum *ἐποίησε fecit* adhibitum esse, quod de rebus etiam usurpari soleant, quae ex materia quadam praeexistente conficiuntur. En verba Procopii translata ex graeco exemplari, quod omnium primus dedit Steph. Soueiet S.J. in observat. ad lib. posth. Rich. Simonii Paris. 1730. IV. vul. 8 cujus auctor habitus antea fuerat P. Tourneminius eruditus alter e Soc. J. scriptor: " cum vocabulum *ἐποίησε* de illis etiam rebus adhibeatur, quae ex materia quadam fiunt, de falce v. g. quae paratur ex ferro, et aliis rebus ejus generis, quae conficiuntur ab artificibus, nata hinc est *nonnullis* occasio dicendi Mosen, quam ab aegyptiis edoctus esset, accommodate ad hanc sententiam verbum *ἐποίησε* usurpasse: quorum hominum fallaciam cum nescirent graeci interpretes, Mosis verbum hebraeum verterunt *ἐποίησε*: at quovis tempore strenui fidei defensores non defuerunt, qui ita eos refellerunt, ut numquam assurgere potuerint, ac propterea obscuri jacuerunt ,, . Ex his patet, qua fronte ausi fuerint anglus Jac. Windetus in lib. de statu vita functorum lert. II. p. 48. Burnetus archeol. philosoph. l. II. c. IX. p. 453., aliique apud eosdem arguere potuerint scholasticos, quasi illi omnium primi creationem ex nihilo ex male accepta significatione vocis בָּרָא confixerint antiquioribus christianis prorsus incognitam.

(a) Cf. Iren. Adv. haer. lib. I. c. XXII. lib. II. c. II. et c. XXVII. lib III. c. VIII. edit. Massuet. Tertull. De praescript. c. XIII. ac lib. I. adv. Marc. c. X. seqq. Origenes De principiis in prooem. n. 4. ed. maur. August. de Genesi cont. manich. l. I. c. II.

146. Quae quum ita sint, corruunt per se iniquiora omnia systemata irreligiosa tum antiquorum, tum recentiorum philosophorum. Ex dictis enim sequitur absurdum esse *hylozoismum*, *autotheismum*, *pantheismum*, *manichaeismum*, *emanatismum tum transeuntem tum permanentem* (a). Ac solam proinde mosaicam cosmogoniam admittendam esse; seu quod idem est: Deus, quod ex revelatione constat, mundum ex nihilo et *in* tempore seu *cum* tempore condidit.

DIFFICULTATES

147. I. Obj. 1. Recentioris aetatis homines dubitarunt, an vere adfirmetur in libris sacris mundum ex nihilo esse creatum; 2. siquidem ambigua sunt verba Gen. I. 1. itemque formulae II. Mach. VII. 28. Hebr. II. 3. Rom. IV. 17. et Sap. II. 15. (b). Verum 3. quum miracula jam ab antiquissimis temporibus cognita fuerint, haud longe abfuit mens humana a cogitatione ista creationis ex nihilo (c), 4. quae argumentis etiam philosophicis posteriori tempore demonstrata est: hinc recte vocaveris dogma creationis ex nihilo ideam philosophicam ac recens natam, perperam Moysi adscriptam.

148. R. ad 1. D. Sociniani, deistae ac rationalistae, Tr. vel C. alii N. Ecquid non in dubium revocarunt ejusmodi haeretici vel increduli? Hinc nulla prorsus ratio habenda est ejusmodi hominum, qui a traditione recedentes atque ab Ecclesiae auctoritate et quacumque germanae exegeseos regula, evanescunt in cogitationibus suis.

149. Ad 2. Juxta dicta N.

150. Ad 3. N. suppositum, tum quia notio miraculi in creatione seu eductione rerum ex nihilo non includitur (d),

(a) Cf. Imre op. cit. c. II. §. 1. seqq.

(b) Wegsch. §. 95. n. (d), et Baumgarten-Crusius Bibl. theol. p. 257. seqq.

(c) Stäudlin Dogmat. u. Dogmengesch. seu dogmatica et historia dogmatum p. 212.

(d) Cf. s. Th. l. p. q. 105. a. 7. ad 1. et 1. 2. q. 113. a. 10.

tum quia non ab humanae mentis cogitatione prodiit idea creationis ex nihilo, sed ex primaeva traditione, seu revelatione divina.

151. Ad 4. D. Facem praebente revelatione, C. independenter ab ea N. ut patet ex veteribus philosophis, quorum plerique saltem, ut principiis philosophicis contrarium quidquam ex nihilo ad existentiam produci traduxerunt (a), nec minus procul a vero abierunt philosophi recentiores revelatione neglecta, ut ex dictis constat. Negamus propterea illationem; creationem videlicet ex nihilo esse ideam philosophicam, ac proinde a Moyse doceri non potuisse. Quin potius accedit, dogma et ideam creationis ex nihilo antiquissimam esse profectam ex traditione populorum, ac praecessisse ipsam graecorum philosophiam, cujus rei testes sunt cosmogoniae poëtarum, quae omnes incipiunt a χάος *chaos*, quod proprie significat *vacuum*, *vastum*, *hiatum*, *inane seu nihilum* (b); testes praeterea sunt cosmogoniae aegyptiorum

(a) Hinc Cicero de Div. lib. II. c. 16. "Erit aliquid, inquit, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat: quis hoc physicus dixit unquam?„ Ed taur. opp. t. XIII.

Cf. Moshemii diss. de creat. mundi ex nihilo ad cap. V. system. intell. Cudworthi, quae tamen caute legi debet. Vid. cl. Gerdilii Introduz. allo studio della religione l. 1. §. 2. tum lib. II. §. 9. seqq.

(b) Χαός enim est a χάω *hio*, *vacuus sum*, *capio* vide Scapulam et Ernestum. Hinc Jo. Dan. a Lennep in Etymologico linguae graec. cum animadvers. Scheidii, Trajecti 1808. ad hanc vocem scribit: " A χάω remansit proxime derivatum χαός, sic vocabant *vastum* illud *inane rerum condendarum capax* . . a χαω, sive χάζω χάσμα μέγα (Luc. XVI. 26.) *intercapedo magna* „. Hesiodus porro in Theogon. v. 123. scribit

Ἐκ χάεος δ' Ἔρεβός τε μέλαινά τε
Νὺξ ἐγένοντο

Ex chao vero Erebusque nigraque
Nox editi sunt.

et v. 116.

Ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος.

Primo omnium quidem chaos fuit, et deinde
Tellus lato pectore praedita.

Ex his Ovidius l. I. Metamorph. v. 5. seqq. etsi diversa significatione; Diogenes Laert. in prooem. Segm. 10. hanc tradit fuisse aegyptiorum de rerum origine philosophiam *ἀρχὴν εἶναι τὴν ὕλην, εἶτα τὰ τέσσερα στοιχεῖα ἐξ αὐτῆς διακριθῆναι, καὶ ζῶά τινα ἀποτελεσθῆναι* " materiam principium fuisse rerum, ex ea deinceps quatuor elementa discreta perfectasque quasdam animantes „. Jo. Clericus in comment. ad c. I. Genes. inquit: "Fragmenta doctri-

et phoenicum, quas exhibet Philo Biblicus, quasque plane consentire cum mosaica cosmogonia eruditis compertum est (a).

152. Inst. 1. Ex quorumdam interpretum sententia sic verba Genes. I. 1. reddi debent: " cum Deus fecit coelum et terram, materia erat informis „ 2. quam expositionem confirmat versio alex. quae sic habet " in principio Deus *fecit* coelum et terram „ id est formavit ex jacente materia 3. juxta illud Sap. II. 17. " fecit (Deus) mundum ex informi materia (b) „. Profecto 4. Tertullianus aliique patres, ac nonnulli etiam theologi fatentur creationem ex nihilo ratione potius, quam scripturae auctoritate comprobari. Imo 5. Beausobre censet dogma creationis alienum esse ab antiqua Judaeorum theologia (c) Ergo.

153. R. ad 1. D. Socinianorum, C. orthodoxorum N.

nae veterum chaldaeorum, phoenicum et aegyptiorum apud eas gentes mundi initium ostendunt. Ea collecta sunt a doctissimis viris T. Stanlejo Philosoph. orient. l. I. Hugone Grotio lib. I. De verit. relig. Christ. et Jo. Marshamo initio *Aegyptiaci canonis*„.

(a) H. Grotius l. c. ostendit convenientiam cosmogoniae phoeniciae, quam refert apud Euseb. l. I. c. X. Praep. evang. Philo Biblius seu potius Manethon aegyptius antiquissimus scriptor, cum cosmogonia mosaica. Porro et cum cosmogonia hebraica convenit aegyptiorum cosmogonia, quam refert Diodorus Siculus biblioth. l. I. c. XIII. Cum tanta sit harum omnium cosmogoniarum convenientia, Hezel atque Hasse aliique critici protestantes arbitrati sunt ex communi aliquo fonte eas repetendas, nempe ex aegyptiorum, libris sacris Taauto tributis e quibus Sanchuniaton Berithus et Plato in Timaeo suam deprompserant. His adstipuletur Rosenmüller. Sed quaeri potest unde aegyptii hauserint suam? Profecto nonnisi ex antiqua traditione. Moyses hanc traditionem integram servavit, ut patet ex ipsius narrationis simplicitate; contra ceterae gentes illam plus minus corruperunt. Cf. Nicolai Dissert. e lezioni di sacra scrittura diss. V. proemiale, et lez. I. sul Genesi, ubi ingenti eruditione veterum et recentiorum usque ad aetatem suam placita expendit. Ceterum Gesenius Commentat. de theol. samarit. c. IV. ostendit, Samaritanos docere mundum ex nihilo conditum esse. Ab his non dicrepant ipsi Sinenses, qui ex antiquissima traditione docent mundum, seu coelum et terram non secus ac hominem principium a Deo conditore habuisse. cf. cl. Windischmann in erudito op. *die philosophie* etc. seu philosophia in progressu historiae mundi Bonnae 1828. vol. I. p. 1. sect. I. p. 142. seqq.

(b) Κτίσαι τὸν κόσμον ἐκ ἀμόρφου ὕλης.

(c) Hist. du manich. t. II. p. 182.

Cum Sociniani juxta protestantismi principia, ubi pedem figant, non habeant in sacrarum litterarum expositione, eas contra nativum ac traditionalem sensum ad propria placita detorquent.

154. Ad 2. N. Ideo enim LXX. vocem בָּרָא reddiderunt *fecit* (ἐποίησε) quia id quaerit graecae linguae indoles, ut patet ex ipso symbolo constantinopolitano " Credo in unum Deum factorem coeli „ etc. (ποιητήν) ubi vocem *factorem creatorem* significare nullum dubium est.

155. Ad 3. N. Non aliud quippe exprimit Sapientiae auctor, quam Deum non solum materiam condidisse (quod aliqui creationem *primam* vocant), sed ipsam praeterea sapienter disposuisse (creationem *secundam* dicunt), ut patet ex contextu et scopo commendandi Dei sapientiam (a).

156. Ad 4. N. Tertullianus enim tum scripturarum auctoritate tum ratione ipsa, ostendit adversus Hermogenem materiam non esse aeternam (b). Ceterum Bergierius provocat adversarios, ut vel unum ex patribus vel theologis catholicis proferant, qui affirmaverit, aut saltem innuerit, creationem ex nihilo scripturae auctoritate probari non posse.

157. Ad 5. Esto: at irriti sunt omnes impii istius scriptoris conatus ad propugnandos manichaeos et incredulos, singulis enim fere scripturarum paginis refellitur. Ipsum praeterea Judaeorum institutum de sanctificatione Sabbati, atque usus, qui penes omnes fere gentes antiquas obtinuit, supputandi tempus per septem dierum circulum (c), seu per heb-

(a) Huic Sap. loco explanando conferunt, quae scribit s. Jo. Damasc. de fide orthod. l. II. c. V. ed. Le-Quien.

(b) Cf. c. XVIII. et seqq. et patebit, quot scripturarum testimoniis Tertullianus evincat creationem materiae ex nihilo. Quanquam et ipsum librum orditur ab argumento praescriptionis fidei catholicae adversus recentem Hermogenis haeresim.

(c) Henke Lineam. fid. christ. p. 81. dierum in hebdomadea divisionem aegyptiis jampridem cognitam fuisse contendit, etiamsi Dio Cassius primus hujus rei mentionem fecerit. Ideler Handb. d. mathemat. u. etc. seu Manuale mathematices et chronologiae technicae ex originalibus elaboratum II. vol. Bresl. 1825. 26. I. p. 178. seqq et neb. die siebentägige Woche idest de hebdomada septem dierum,

domadarum periodum non obscure traditionem innuunt de creatione, prout ipsam Moyses enarrat.

158. II. Obj. Justinus M., Origenes, Clem. Alex. nullam agnoverunt creationem ex nihilo, sed materiam aeternam professi sunt (a). Ergo.

159. R. N. A. Etenim s. Justinum aeque ac Athenagoram ab hac criminatione praeclare defendit cl. Maran in praef. ad istorum opera (b); et sane s. Justinus in exhort. ad graecos hoc asserit: " Creator enim nulla re alia indigens, sua virtute et potestate id, quod fit, efficit. Opifex vero accepta ex materia condendi facultate opus suum construit,, (c); hinc Platonem arguit quod Deum non *creatorem* sed opificem fecerit.

160. Origenes autem in Genesim et alibi non solum materiam creatam aperte affirmat, sed et impietatis eos arguit, qui eandem Deo coëternam esse effutierunt (d).

161. Clemens denique Alex. in exhort. ad gentes speciatim docet voluntatem Dei solam causam esse efficientem creati hujus orbis (e).

eandem supputationem ex rationibus astronomicis secundum ordinem, quem aegyptii planctis tribuerunt, repetitam esse vult. Ast perperam. Marshamus enim et Spencerus, qui ei praeierunt in hoc commento, validissime refutati sunt a Meyero De tempor. sacr. hebr. p. I. c. IX. Quare rectius Grotius De verit. relig. chr. c. XVI. et Jurieus Hist. des dogmes censent, usum in oriente obtinuisse supputandi tempus in hebdomadas ab ipso mundi exordio, esseque residuum antiquae traditionis de mundi creatione, recentior tamen usus invaluit denominandi dies a nomine planetarum. Videsis Nicolai op. c. lez. XVI. del Genesi.

(a) Sic auctor epist. à Mr. de Beaumont. p. 50.

(b) Praef. in opp. s. Justini p. II. c. II. ubi apertissima tum Justini, tum Athenagorae testimonia profert, quibus ipsi docent mundum et materiam e nihilo fuisse a Deo productam.

(c) Ὁ μὲν γὰρ ποιητὴς, οὐδενὸς ἑτέρου προσδεόμενος ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐξουσίας ποιεῖ τὸ ποιούμενον· ὁ δὲ δημιουργὸς τὴν τῆς δημιουργίας δύναμιν ἐκ τῆς ὕλης εἰληφὼς κατασκευάζει τὸ γενόμενον.

(d) In c. I. Gen. ed. maur.; ubi sententiam eorum, qui Deo materiam origine carentem elaborandam artificum nostrorum more dandam esse putant, *errorem* vocat, et late refutat; tum in Jo. tom. I. n. 18.

(e) Cf. Bergier Traité histor. et dogmat. tom. V. p. II. ch. 3. ar. I. §. 1. n. 3. seqq.

162. III. Obj. 1. Notio creationis ex nihilo contradictionem involvit: 2. hinc receptum illud apud veteres axioma: *ex nihilo nihil fit:* et sane 3. creari est mutari a non esse ad esse. Subjectum ergo postulat, in quo mutatio fiat: cum vero ejusmodi subjectum in nihilo nequeat esse, creationem impossibilem esse arguit. Rursum, 4. materia, quae a Deo creata supponitur, ante creationem vel fuisset in Deo vel extra Deum; at in Deo esse non potuit, qui purus spiritus est: non extra Deum, alioquin fuisset antequam crearetur (a). Ergo.

163. R. ad 1. N. Nulla enim contradictio reperiri potest in eo, quod ex statu simplicis possibilitatis transit ad statum realis existentiae (b).

164. Ad 2. D. Ex nihilo tanquam termino *positivo*, quo sensu veteres usurparunt (c), C. ex nihilo tamquam termino *negativo*, subd. per se, C. accedente infinita Dei potentia N.

165. Ad 3. D. Improprie, C. proprie N. Mutatio enim proprie dicta in generatione fit, in qua subjectum, seu materia, quae semper eadem remanet, ad aliam formam se transfert; in creatione autem, cum tota substantia e nihilo sui et subjecti ad esse transferatur, subjectum saltem actu existens, in quo mutatio fiat, non requiritur. Quare creari, docet s. Thomas, magis proprie dicitur *fieri* quam *mutari* (d), nihil enim in creatione mutatur, sed quod antea non erat, esse integrum perfectumque adipiscitur.

166. Ad 4. Resp. fuisse in Deo *virtualiter*, ut scholae loquuntur, atque *eminenter*, non autem *formaliter*, qua ratione in Deo, qui Spiritus est, materiam inesse utique repugnat, non autem *virtualiter*, quatenus scilicet Deus omni-

(a) Ita auctor Système de la nature.

(b) Cf. Loke De l'entend. hum. l. IV. ch. X. cum observation. Petri Coste in vers. gallica.

(c) Cf. Cudworth. Syst. intellect. c. V. §. 14. et seqq. ubi prolixe effatum istud expendit, et quo sensu illud veteres usurpaverint, quo sensu vero accipiant recentiores; simulque ostendit non omnes veteres creationem ex nihilo saltem in aliquibus e. g. animis nostris inficiatos esse. Cf. etiam Huetium in quaest. alnetan. l. II. c. V.

(d) 1. p. q. 45. a. 1. ad 2.

potente virtute eam ad existentiam ex non esse vocare poterat (a).

167. Inst. 1. Modus, quo aliquid ex nihilo eruitur, est prorsus incomprehensibilis, nec ulla experientia fulcitur, ergo est impossibilis. 2. Verum data ejusdem possibilitate, sequitur ab aeterno mundum creari debuisse, quia causa ejus efficiens necessaria et aeterna esset; 3. effectus vero causae proprietates participare debet ac proinde aeternitatem. Sane 4. cur Deus ab hesterno die tantum distulisset promere potentiam suam? An quia non potuit? An quia noluit? Atqui si uno tempore non potuit, ne alio quidem potuit. Si noluit, cum in Deo nulla sit successio, numquam voluit; si demus Deum aliquid voluisse, jam inde ab aeterno voluit. Ergo.

168. R. ad 1. Tr. vel C. A. N. C. Innumera fere sunt, de quorum existentia dubitare minime possumus, etsi modus nos lateat, quo se habeant, agant et operentur. Quot enim sunt naturae phaenomena, quae ob oculos nostros obversantur, quaeque non comprehendimus? De natura, non dicam spirituum, sed corporum ipsorum, quid intelligunt adversarii nostri? Quid de modo, quo anima in corpus, corpus vero in animam agat? Etsi igitur nos fateamur adaequatam ideam creationis ex nihilo nobis efformare non posse, non desunt tamen exempla, quae cunctis obvia sunt, et saltem rem hanc illustrent, qualia sunt cogitationum efformatio atque successio; motus, quem anima corpori imprimit, aliaque ejusmodi (b).

(a) Cf. s Th. l. c. q. 44. a. 1. seqq.

(b) Bayle ipse auctor profecto non suspectus in Dict. art. *Ovide* Rèm. G. gravissimis rationum momentis ostendit neminem sana ratione utentem dubitare posse, quin ipsa materia producta a Deo sit " Il faut, pour bien raisonner sur la production, inquit, considérer Dieu comme l' Auteur de la matière, et comme le prémier et le seul principe du mouvement. Si l' on ne peut pas s'élever jusqu' à l' idée d' une création proprement dite, on ne sçoroit éviter tous les écueils, et il faut de quelque côté, qu' on se tourne, débiter des choses, dont nôtre raison ne sçoroit s'accommoder,. etc. Cf Bened. Pererium S. I. in op. De communibus omnium rerum

169. Sic ex eo, quod nulla experientia constet, aliquid e nihilo oriri, inferri nequit impossibilitas originis ex nihilo. Nec enim finis seu terminus cognoscibilium ac proinde possibilium solis objectis experientiae definiri potest, ut Kantianis placet. Ceterum illud solum impossibile est, quod contradictionem in suo conceptu involvit. Haec vero neque ex incomprehensibilitate neque ex defectu experientiae ostendi potest. Contra vero positiva contradictio ostenditur in hypothesibus adversariorum de materia a se existente, de emanatione, de reflexu divinae apparitionis, aliisque ejusmodi, quae ipsi excogitarunt.

170. Ad 2. N. sequelam ; ad prob. autem D. Si causa efficiens aeterna et necessaria agat necessario, C. Si libere agat N. Optime s. Thomas : " Deus voluit, inquit, ab aeterno, ut mundus esset, sed non ab aeterno, sed quando ipse ab aeterno disposuit ,, (a).

171. Ad 3. D. Qui a causa necessaria et naturaliter agente producitur, Tr. qui a causa libera et ad nutum voluntatis provenit N. Responsio patet ex dictis. Transmisimus primum membrum, quod necessarium minime sit, ut causa attributum suae naturae semper communicet effectui, ut in *sagitta* et *vulnere* ab illa inflicto palam fit.

172. Ad 4. Responsio ad impudentem aeque ac absurdam ejusmodi expostulationem ac dilemma, quod subsequitur, patet ex resp. ad 2. (b).

173. Dices : Posito mundi initio, tempus quod mundi creationem praecesserit, omnino vacuum admittere oporteret, quod est plane absurdum.

174. R. Id est imaginarium, Tr. reale N. Cum enim tempus successionem involvat, tunc primo incipit, dum

naturalium principiis etc. Romae 1585. 4°. l. V. c. VII. p. 190. ubi octo affert argumenta, quibus ostendit sola ratione mundum non modo quoad formam, sed etiam quoad materiam ex nihilo conditum esse.

(a) Cont. Gent. l. II. c. XXX. seqq.

(b) V. Tassoni La religione dimostrata e difesa tom. I. l. I. p. 39. ed. rom.

entia contingentia existunt, quibus non existentibus nullum datur tempus, sed sola ejusdem possibilitas; quo fit ut, dum entia existere incipiunt, proprie *non* in tempore, sed *cum* tempore incipiant.

CAPUT II.

De mosaica cosmogonia

175. Etsi theologi munus non est reconditiora scientiarum naturalium, ut vocant, penetralia pervadere atque maturiori examini subjicere, ubi tamen necessitas postulat, cum religionis christianae hostes scientiis naturalibus abutuntur in ipsius religionis perniciem, nihil vetat, quominus religionis propugnatores et vindices, ea qua par est temperantia, seu quatenus opus est ad religionem ab impiorum conatibus tuendam, iisdem utantur.

176. Jam vero increduli nullum non moverunt lapidem, quo mosaicam narrationem de mundi creatione evertant. Quod ut perficiant ad physicam, ad telluris historiam confugiunt, nec non ad astronomicas leges, ex quibus constare affirmant perquam tardam montium constructionem, situs maris mutationem, vulcanorum extinctorum pervetustam antiquitatem, fossilia in terrae visceribus delitescentia, eclipticae inclinationem, aliaque non pauca necessario exposcere saeculorum seriem, quae cum mosaica historia haud queat conciliari.

177. His porro disjiciendis, ut faciliorem nobis viam sternamus, quaedam accurate praemittenda ducimus, quibus constitutis veluti sua sponte concidunt quaecumque magno illi molimine ac inutili labore adversus mosaicam cosmogoniam, vel, si magis placet, geogoniam congesserunt.

178. I. Quidem notandum est, si strictius loqui velimus, mosaicam chronologiam initium ducere ab hominis

creatione. Moyses enim annos tantum enumerat Adam ceterorumque patriarcharum.

179. II. Nondum exploratum penes omnes esse, num sex dies, de quibus Gen. I. est sermo in rerum creatione, sint revera sex dies naturales vel potius sex indeterminatae atque indefinitae plurium aut dierum aut annorum periodi.

170. Hujus enim sententiae patroni animadvertunt vocem *dies* in libris sacris non praeseferre notionem certam ac invariabilem, sed interdum tempus lucis (appellavitque *diem lucem*), interdum indeterminatum temporis spatium, ut Gen. II. 4. ubi Moyses ipse scripsit: " istae sunt generationes coeli et terrae . . . *in die*, quo fecit Dominus coelum et terram et omne virgultum agri „ etc. id est *in tempore*, quod apud graecos latinosque non minus quam hebraeos, inquit Petavius, usitatum est (a); animadvertunt praeterea tres dies priores similes nostris haud esse potuisse, quum nonnisi die quarta facta fuerint luminaria, ut diei ac nocti praeessent, quod multo magis valere debet de die septima, in qua Deus ab omni opere, quod patrarat, quievisse perhibetur, qui adhuc perdurat (b); et sane, addunt, si non solum Philoni judaeo (c), sed et Clementi Alex. (d), Origeni (e), Procopio Gazensi (f), ac praesertim s. Augustino (g) licuit, salva fide, sex dies creationis allegorice interpretari, ac totum creationis opus momento temporis expletum asserere; si absque temeritatis nota s. Eucherius Lugdunensi.

(a) Lib. I. de Opif. c. XIV. §. 1. ubi exemplum adducit ex Cicerone, qui lib. II. in Verrem inquit " itaque, cum ego *diem* in Siciliam inquirendi *perexiguam* postulavissem, invenit iste, qui sibi in Achajam *biduo breviorem diem* postularet „.

(b) "Dies septimus (inquit apposite s. August. lib. XIII. Conf. c. XXXVI.) sine vespere est nec habet occasum „.

(c) De Opif. mundi ed. Turnebi.

(d) Lib. VI. Strom. p. 813. edit. Potteri Ven. 1757.

(e) De princip. l. III. c. V.

(f) Procopii Gazaei sophistae Octateuchum. comm. in Gen. c. I.

(g) Lib. II. De Gen. cont. Manich. c. III. De gen. ad lit. imperf capp. II. IX. XV. Tum De Gen. ad lit. II. IV. V. VI. Vid. s. Th. in II. sent. dist. XII. q. 1. a. 6. et in summa I. p. q. 58. a. 6. Faure S.J. in Enchirid. s. Aug. p. 18.

sis (a), Tonti, Serryus, Macedo, Bertius aliique eandem sententiam tueri potuerunt (b); si non admodum dissimilem expositionem primi Genescos capitis Cajetanus et Melchior Canus (c) impune dederunt, aperte consequitur, nihil obesse, quominus expositio de sex periodis indeterminatis admittatur, eo magis quod s. Augustinus tum in lib. IV. de Gen. ad lit. c. I. tum in lib. XI. de civ. Dei c. VII. speciatim doceat, nil temere pronunciandum circa naturam dierum creationis: sic enim loquitur de civ. l. I. c. VI. " Qui dies cujusmodi sint, aut perdifficile nobis aut etiam impossibile est cogitare, quanto magis dicere? „ Animadvertunt denique eidem interpretationi suffragari antiquissimas tum persarum tum hetruscorum cosmogonias: in persica enim, prout legitur in Zendavesta, perhibetur Oromazdes summi numinis primogenitus, hunc mundum *sex temporibus* creavisse, initio facto a lumine, et postquam omnia absolvisset, festa celebravisse (d). In hetrusca autem, ut habet anonymus quidam auctor apud Suidam, traditur Deus sex mille annos rebus universis condendis impendisse (e). Ab his autem non

(a) Sive autor doctus et cathol Comment. in Genes., quod ejus nomine circumfertur.

(b) Berti de Theol. discipl. l. XI. c. II. prop. I. ubi plures sive antiquos sive recentiores pro eadem sententia recenset. Cf. etiam Petav. de Opif. l. c. c. V. necnon Card. Noris Vind. Augustin. c. IV. § 9. Nat. Alex. H. Ec. V. T. t. I. diss. I. ar. 8. prop. I. Nicolai Lez. VI. sul Genesi.

(c) Cajet. in comment. ad cap. I. Gen. v. 5. Melch. Canus apud Bannez p. I. q. LXXIV. ar. 2.

(d) Cf. Moshem. Diss. cit. qui tamen censet ea, quae leguntur in Zendavesta de creatione mundi, ubi sex temporibus intra anni unius spatium ex dispari dierum numero constantibus peracta, eodem tamen ordine, quo I. Genes. refertur, ex christianorum aut judaeorum libris desumpta potius, quam apud Persas nata. Non pauca tamen sunt, quae nos prohibent, quominus ipsi assentiamur.

(e) In Lexico tom. III ad voc. Τυῤῥηνία χώρα seu regio Tyrrhena, ubi refert ex fide cujusdam anonymi Tyrrhenios seu Tuscos accepisse Deum illum, a quo condita sunt omnia, duodecim mille annos consumpsisse in fabricandis operibus suis: mille primis coelum et terram comparata ab eo esse: post haec coelum illud esse constructum, quod oculis nostris patet; tum mare et aquas, etc. sex igitur annorum millia effluxisse, antequam homo fingeretur a Deo: reliquos sex mille annos humano generi esse tributos, ut in his terris vitam degat.

valde abhorrent aegyptiorum et phoenicum cosmogoniae superius commemoratae (a).

181. Hanc vero expositionem, quam non pauci ex recentioribus theologis atque interpretibus catholicis tuentur, nos neque amplectimur neque respuimus; hoc unum nobis in praesentia satis est animadvertere, ejusmodi sententiam non esse ab ecclesia proscriptam ac non solum salva fide sed etiam absque temeritatis nota defendi posse, si graves ipsi rationes suffragentur. Quare, si *evidentes* observationes nos cogant a communi interpretatione recedere, nullum detrimentum patitur mosaica cosmogonia, quae in hac hypothesi optime cum iisdem cohaerere potest; sin vero ejusmodi observationes non habentur, perperam adversarii eas mosaicae cosmogeniae opponunt, quae, etiam admissa communiori interpretatione, nulla ratione convellitur (b).

(a) Philo Biblius ex Sanchuniatone, quem ipse ex lingua phoenicia sub Hadriano Imp. in graecam transtulit (apud Euseb. De praep. evang. l. I. c. X.) refert phoenicum theologiam ponere principium hujus universi aerem tenebrosum et spiritalem, sive spatium aeris tenebrosi et Chaos caligine involutum " haec porro, inquit, infinita esse, nullumque nisi longo *saeculorum intervallo* terminum habere. Verum, ubi Spiritus amore principiorum suorum flagrare coepisset, cumque simul esset mixtio consequuta, nexum hunc mutuum cupidinem appellarunt ,, etc. ταῦτα δὲ εἶναι ἄπειρα, καὶ διὰ πολὺν αἰῶνα μὴ ἔχειν πέρας· ὅτε δέ φησιν ἠράσθη τὸ πνεῦμα τῶν ἰδίων ἀρχῶν, καὶ ἐγένετο σύγκρασις, ἡ πλοκὴ ἐκείνη ἐκλήθη πόθος κ. τ. λ. fuse enim hanc descriptionem persequitur, quam quisque ibid. videre poterit. Interea ex his patet istarum cosmogoniarum in iis, quae ad substantiam spectant, mira consensio.

(b) Quare merito D. Frayssinous Défens. du Christ. ou conférences sur la réligion. tom. II. confér. VI. circa medium scripsit: " Dès-lors nous sommes en droit de dire aux géologues: Fouillez tant que vous voudrez dans les entrailles de la terre, si vos observations ne demandent pas, que les jours de la création soient plus longs que nos jours ordinaires, nous continuerons de suivre le sentiment commun sur la durée de ces jours; si au contraire vous découvrez d' une manière évidente, que le globe terrestre avec ses plantes et ses animaux doit être de beaucoup plus ancien que le genre humain, la Genese n'aura rien de contraire à cette découverte; car il vous est permis de voir dans chacun des six jours autant de périodes de temps indéterminées, et alors vos découvertes seroient le commentaire explicatif d' un passage, dont le sens n' est pas entièrement fixé ,,.

In hoc porro aliisque similibus argumentis, in quibus aut

182. Demum animadvertendum est, nos minime teneri judicium ferre de origine mundi ejusque formatione ex actione lenta et progressiva causarum secundarum, quae mundum semel constitutum regunt, quum Deus omnipotenti virtute sua vim (δύναμιν) agentium naturalium augere potuerit ac rapidiorem evolutionem entium efficere, et quemadmodum animantes et hominem aetate jam adulta condidit, eadem ratione mundum ipsum ejusque partes singulas, montes praesertim, quos *primitivos* vocant, uno temporis puncto potuit efficere. Quibus praemissis sit

PROPOSITIO

Neque ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus quidpiam eruitur, unde cosmogonia mosaica infirmari possit.

183. Post ea, quae hactenus praemissa a nobis sunt, vix probatione indiget enunciata propositio. Vel enim, quae ex geologia, ex physica atque astronomia proferuntur, talia sunt,

cum astronomis aut physicis, chymicis, geologis agendum est, nunquam theologus praetereat praeclara monita ss. Augustini et Thomae Aquinatis. Ille enim lib. II. de Genes. ad lit. c. I. n. 4. " Hic, inquit, occurrit admonere cavendum errorem . . . . ac arbitretur aliquis nostrum adversus istos . . . subtiliter disserentes, isto testimonio scripturarum esse nitendum: quia illi non retenti auctoritate litterarum nostrarum, et nescientes, quemadmodum dictum sit, libros sanctos facilius irridebunt, quam illud repudiabunt, quod vel certis rationibus, vel experimentis manifestissimis probaverunt ,,. Hic autem I. p. q. 68. de opere sextae diei a. 1. scribit: " Sicut Augustinus docet, in hujusmodi quaestionibus duo sunt observanda. Primo quidem ut veritas scripturae inconcusse teneatur. Secundo, cum scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita praecise inhaereat, quod si certa ratione constiterit hoc esse falsum, quod aliquis sensum scripturae esse asserere praesumat: ne scriptura ex hoc verbo ab infidelibus derideatur, et ne eis via credendi praecludatur ,,. Hoc prudenti consilio, quo hac aetate nostra potissimum opus est, non committent theologi nec sese nec religionem ipsam incredulorum ictibus.

quae cum communiori expositione componi possint, vel non. Si primum, perperam igitur traducitur mosaica cosmogonia velut contraria novis ejusmodi observationibus; si alterum dicatur, hoc unum sequeretur, recedendum esse a communiori illa interpretatione, quae privatorum est, non autem ecclesiae; haec autem nullo unquam solemni judicio eam sancivit, neque unanimis est circa eam patrum consensus: sarta proinde tectaque semper mosaicae cosmogoniae veritas perstabit.

184. Nonnulla tamen hic animadvertere juvat. Et 1. omnia fere obsoleverunt systemata illa geologica, quae ad haec fere tempora invecta sunt, ex quibus plusquam octoginta mosaicae cosmogoniae adversari videbantur (a). 2. Plures iisque doctissimi physici et geologi, interquos Walerius (b), Kirwan (c) Pallas, Hermenegildus Pini (d), Henslerus (e), De Luc (f), André (g), Buckeland (h) aliique contendunt mosaicam cosmogoniam apprime convenire cum observationibus suis (plures ex his quin recederent a communi illa interpretatio-

(a) Cf. Discorsi apologetici di Fr. Duncan corredati di note da Monsig. Gio. Fortunato Zamboni Firenze 1820. disc. II. not. 15. seqq. ubi plura systemata recensentur, quae sibi invicem successerunt. Cf. etiam Frayssinous l. c. nec non Cuvier Rapport de l' institut national editum ad calcem operis de quo mox dicemus scilicet: Théorie de la surface actuelle de la terre par M. André connu ci-devant sous le nom du P. De Gy Cappucin. 1806. v. p. 522. seqq.

(b) In op. in italicum idioma ex succo, seu potius gallicó translato, cui titulus est: Della origine del mondo e della terra in particolare del sig. cav. Wallerio etc. Napoli 1783. tom. II. in 8. edito ab auctore an. 1779. Hujus autem auctoria systema dissertatione exposuit et illustravit cl. Cost. Battini Or.Serv. Mariae non ita pridem theol. prof. in Pisano Athenaeo in op. Cosmogonia mosaica commentario illustrata Florent. 1817. Hoc vero Wallerii systema nunc obsoletum est.

(c) Nuova teoria della terra opusc. di Milano. t. XIII. et XV.

(d) In observationibus in Geneseos loca selecta.

(e) In Geological essay p.35.

(f) Lettres sur l'histoire physique de la terre adressées à M. Blumenbach. Paris 1798.

(g) Théorie de la surface actuelle de la terre. Paris. 1806.

(h) Vindiciae geologicae Oxonii 1821.

ne (a)), ideoque velut somniatores traducunt, qnotquot ausi fuerant mosaicam creationis historiam falsitatis arguere vel ex interiori telluris constructione vel ex ejusdem telluris superficie. 3. Magnam affinitatem inter seriem operationum, quae Genes. I. exponuntur et eam, quam a naturalibus observationibus deducere credunt, animadverterunt docti geologi Brocchi (b), Demerson, (c), Boubée (d). 4. Quaedam ex his, quae vulgari interpretationi objiciuntur, nullius

(a) Dixi *plures* ex his non recedendo a communi interpretatione: neque enim omnes quos recensuimus mosaicae cosmogoniae propugnatores, sex dierum spatio vulgari sensu accepto mundum confectum esse contendunt. Satis sit inter eos recensere J. A. De Luc, qui tamen passim laudatur tanquam acerrimus assertor cosmogoniae mosaicae ac si communiori interpretationi dierum I. Gen. adstipularetur, qnod quam falsum sit, liquido patet ex ejus verbis quae hic subjicimus ex op. cit. lett. III. p. 95. 96. " Les opérations, qui eurent lieu depuis cette grande *époque* (creationis lucis) jusqu' à la naissance de *l'homme*, recitées dans le prémier chap. de la Genése, y sont divisées en six *périodes*, nommées *jours* dans nos traductions : et c'est sur l'interprétation commune de ce *mot*, que les incrédules ont fondé leurs attaques les plus spécieuses contre la *Revélation*. Car quoiqu' ils n' eussent que fort peu de eonnoissances en géologie, il étoit aisé d' opposer bien des phénomenes à une succession de tels événemens, qui n' auroit embrassé qne *six* des nos *jours* de vingt-quatre heures. Mais il est évident par le texte même, que cette interprétation est erronée etc. ,,. Haec eadem repetit in suis epistolis physicis et moralibus De historia telluris et hominis tom II. p. 356., in suis Principiis theologiae Theodiceae et moralis p. 23. et speciatim in epistola quadam sua, quam inseruit relationi cum Tellero ministro berolinensi. Sic alii, a qnorum testimoniis afferendis, ne longiores simus, supersedemus : recentiores vero unanimes fere in eam sententiam seu interpretationem abierunt.

(b) Conchiologia fossile subapennina. Milano 1814. tom. I. p. 217. ubi scribit : " Del rimanente le proposizioni recate innanzi in questo discorso non si oppongono per nulla all'autorità della bibbia, *anzi mirabilmente vi si confermano*, purchè si voglia ammettere, come gravi autori hanno sostenuto, che i giorni dalla creazione non sono altrimenti giorni solari, ma che rappresentano periodi d'indeterminata lunghezza. Aggiungo di più : la successiva produzione degli esseri viventi, quale fu esposta da noi, giustamente quadra, con quanto viene dichiarato in quel libro ,,. Quod deinde fuse persequitur.

(c) Géologie p. 408. 461.. Paris 1829.

(d) Géologie élémentaire. Paris 1833. p. 63. cujus inferius textum afferemus.

momenti esse doctiores naturalistae fatentur (a). 5. Nonnulla phaenomena, quae magnam saeculorum seriem exposcere visa sunt, vel satis commode repetuntur a Noëtico cataclysmo, cui probabiliter debentur non pauca ex ossibus elephantum, rinocerotum etc., quae pluribus in locis sub ipsa prima telluris superficie reperiuntur: vel satis explicantur, si admittimus cum J.A. de Luo et aliis doctis viris terras minus elevatas, quae modo habitantur, aquis maris usque ad diluvii tempus coopertas fuisse (b).

185. Ad astronomiam porro quod attinet post Eulerum, La-Place, La-Grange, Frisium aliosque peritissimos astronomos compertum est motum eclipticae, ex quo difficultas petebatur, non esse progressivum sed oscillatorium, et quidem intra angustum unius gradus spatium (c); idipsum pariter dicatur de phaenomenis praecessionis aequinoctiorum (d) et nu-

(a) Apposite Demerson op. cit. Avert. p. VI. " Le temps, inquit, qui fait justice, de tout ce qui n'est pas vérité appesantit ses mains de fer sur ces ingénieuses et brillantes cosmogonies ,,.

(b) De-Luc op. cit. lettr. VI. Brocchi op. c.

(c) Eulerus fortasse omnium primus vel suspicatus est, vel significavit motum eclipticae esse undulatorium, quod postea a subsequentibus astronomis la Grange, et la Place aliisque demonstratum est. Nobis satis sit verba afferre cl. La Place, in op. Exposition du système du monde Paris an. VII. liv. II. ch. IV. haec habet ,, L'axe du monde n' étant que le prolongement de l'axe de rotation de la terre on' doit rapporter a ce dernière axe, le mouvement des poles de l' équateur céleste, indiqué par les phénomènes de la précession et de la nutation ... ainsi, en même temps que la terre se meut sur elle-meme et autour du soleil, son axe de rotation se meut très-lentement autour des pôles de l'écliptique, en faisant de *petites oscillations*, dont la période est la même que celle du mouvement des noeuds de l' orbe lunaire. Au reste, ce mouvement n' est point particulier à la terre etc. ,,. Hoc ipsum vero calculis ostendit in Traité de la mécanique céleste Paris 1802. tom. III. liv. VI. ch. X.

(d) Placet etiam id exponere verbis ejusd. auctoris, qui op. c. l. I ch. XI. p. 50. inquit: ,, Il n' a fallu que peu d' années pour reconnoitre la variation des étoiles en ascension droite et en déclinaison. Bientôt on remarqua, qu'en changeant de position rélativement à l' équateur elles conservoient la même latitude sur l' écliptique, et l'on en conclut que leurs variations en ascension droite et en declinaison ne sont dus qu' à un mouvement commun de ces astres, autour des pôles de l'écliptique.. Dans ce mouvement, l'inclinaison de l' équateur à l' ecliptique re-

tationis axis telluris, lunae ac planetarum, ex quibus increduli non ita pridem tot argumenta ineluctabilia adversus mosaicam cosmogoniam se eruere jactabant (a).

186. Adeo certum est, quod scientiarum progressus, quin religioni christianae noceant, novum semper eidem firma-

ste la même, et ses noeuds ou les équinoxes rétrogradent uniformément, de $154'',63$. par année. On a vû précédemment, que cette rétrogradation des équinoxes, rend l' année tropique un peu plus courte que l' année sydérale; ainsi, la difference des deux années sydérale et tropique, et les variations des étoiles en ascension droite et en déclinaison, dépendent de ce mouvement par le quel le pôle de l' équateur décrit annuellement, un arc de $154'', 63$. d' un petit cercle de la sphère céleste, parallèle à l' écliptique. C' est en cela que consiste le phénomène connu sous le nom de *précession des équinoxes* ". Qui ib. pergit ostendere parvas irregularitates, quae in aequinoctiorum praecessione cernuntur, non provenire nisi ex motu poli, qui dicitur *nutationis*, ac pariter reperitur in ceteris astris.

(a) Quod ut facilius intelligatur, animadvertendum est eclipticam ab astronomis vocari lineam illam seu orbitam, quam sol annuo suo cursu apparenti percurrit. Verum ecliptica est obliqua aequatori, hac autem obliquitate constituit una cum aequatore angulum graduum viginti trium cum viginti octo fere minutis. Aequator enim est circulus maximus aeque distans a polis ac proinde secans terram in duas partes aequales. Jam vero tempore Arati, seu potius Hipparchi angulus eclipticae cum aequatore erat viginti quatuor circiter graduum, si istorum tamen observationibus acquiescere possumus. Ex diversa porro hac eclipticae inclinatione, seu rectius inclinatione axis telluris, concludebant non ita pridem increduli eclipticam seu telluris axem olim fuisse aut verticalem, aut parallelam aequatori seu potius coincidentem cum aequatore ipso, ac paulatim ad eam inclinationem pervenisse, quam obtinebat aetate Arati aut Hipparchi, ac deinde ad eam, quae nunc habetur. Cum vero ingentes annorum myriades ad hoc requirantur, inferebant, mundum longe anteriorem mosaica chronologia esse. Ast dupliciter errabant increduli isti. *Primo* in eo quod nullam admittebant mendam in Arati observationibus, quas tamen constat fuisse imperfectissimas: recens enim nata apud scholam Alex. erat astronomia; satis autem est ad hoc cognoscendum percurrere tres libros Hipparchi apud Petavium De doctr. temp. tom. III. ex his enim patet Hipparchum perpetuo Aratum erroris arguere. Sed neque erroribus carent observationes ipsius Hipparchi et Ptolomaei defectu praesertim instrumentorum. Quod facile, si opus esset, ostendi posset. *Secundo* in eo errabant, quod arbitrati sunt hunc eclipticae seu axis telluris motum esse progressivum, quod tamen est falsum. Recentiores enim astronomi, ut vidimus, ex theoria gravitationis universalis ostenderunt, ejusmodi motum non esse nisi oscillatorium. Hinc omnes incredulorum difficultates penitus evanescunt.

mentum ac robur adjiciunt; nec quidpiam sive ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus erui potest, quo mosaica cosmogonia vel minimum laedi aut infirmari possit, prout ostendere nobis erat propositum.

DIFFICULTATES

187. Ex dictis patet vix ullum difficultatibus locum esse, cum objectionibus ex naturalium scientiarum studiis depromptis vel depromendis satisfactum sit. Perscrutentur quantum libet diligentissime montes primitivos, secundarios, tertiarios, ipsaque vulcanorum viscera: distribuant per species et genera conchas et buccina, *quae peregrinantur in montibus*, ut cum Tertulliano loquar, dicant cum Pythagora apud Ovidium

« Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum: vidi factas ex aequore terras;
Et procul a pelago conchae jacuere marinae „ (a);

vel cum Manilio

Emersere fretis montes, orbisque per undas,
Exiliit vasto clausus tamen undique ponto (b).

Ostendant immania belluarum ossa e terrae sinu educta; digladientur, si placet, geologi neptunistae cum vulcanistis aut plutonistis (c): id numquam attingent, quod vehementer adeo quaerunt, ut nempe demonstrent Moysem falsam epocham mundi creationi assignasse. His propterea dimissis, superest ut rationalistarum difficultates proponamus.

(a) Metamorph. l. XV. v. 262. seqq.

(b) Astronomicon.

(c) Hypotheses neptunistarum et vulcanistarum supponunt orbem hunc a principio fuisse *fluidum*, in quo scilicet dissoluta erant principia seu elementa corporum, quae solidam nunc constituunt terrae massam: ast lis viget inter utriusque hypothesis fautores in constituendo, quod a chimicis vocatur *solvens*. Juxta neptunistas hoc dissolvens est aqua, juxta vulcanistas est ignis. Hi a nonnullis plutonistae dicuntur; et vulcanistae appellantur, qui ab igne repetunt quasdam rupes (rocce) et quaedam mineralia, quae alii contra ab aqua repetunt. Theoria plutonistarum fere obsoleverat, at nunc iterum revocatur, ut patet ex cit. opp. Demerson et Bobbèe.

188. I. Obj. 1. Duplex illa cosmogoniae species, quae in lib. Gen. (I. 1. et II. 4.) tradita ac reliquarum gentium priscarum mythis simillima quidem sed iis simplicior est atque praestantior, e philosophematibus et traditionibus antiquissimis videtur esse conflata. 2. Hujus auctorem recte monuerunt (critici biblici) hoc in primis utrumque sibi proposuisse: *Primum* ut Dei unius, rerum omnium creatoris, notionem, tanquam religionis et civitatis israeliticae fundamentum, hoc documento confirmaret; *deinde*, ut legem de septimo quoque die consecrando tanquam aptissimum obsequii, Deo hujus civitatis regi praestandi testimonium illustraret et commendaret. 3. Quum vero in ea narratione pleraque contineantur, quae neque inter se, neque cum vera numinis idea, neque cum historia telluris, quantum nunc quidem perspicimus, bene conciliari possunt; facile intelligitur, quaestionum de tempore et modo, quo mundus fuit conditus, metaphysicarum solutionem, quippe quae omnem mentis humanae captum superare videantur, in mytho illo minime reperiri (a).

(a) Hic observare juvat nonnullos contendere praeter traditionem oralem praesto fuisse Moysi nonnulla antiquiora monumenta, quae postea interciderint, imo ex diversis fragmentis inter se dispositis et ordinatis priscam historiam assuere potuisse nonnulli existimant, quod colligere sibi videntur ex diversa ratione, qua nomen Dei in nonnullis capitibus continuo nunenpatur, ex certis loquendi formulis atque dictionibus propriis et peculiaribus etc. Alii eo progressi sunt, ut inspectis diligenter istis variorum monumentorum notis definire studuerint singulas libri particulas. Ast mirifice inter se dissentiunt in veteribus his monumentis determinandis. Astruc enim in op. cui tit. fecit " Conjectures sur les mémoires, origineaux, dont il parait que Moyse s'est servi pour composer le livre du Genése, avec des remarques etc. Bruxelles 1753.8. *duodecim* recenset; Eichhorn in *Einleit. in das* A. T. seu introductio in V. T. p. II. p. 274. ed. tert. et alibi *duo* haec potissimum fuisse contendit; Ilgen *die Urkunden des ersten* etc. id est, Documenta primi Moysis libri in ipsorum forma originaria ex hebreao etc. Halae 1798. e *tribus* monumentis antiquioribus librum Geneseos contextum autumat. Sed hae nonnisi conjecturae sunt. Rosenmüller in Proleg. in Genes. §. 3. putat Moysem quae de populi hebraei majoribus refert, partim a priscis narrationibus, carmini-

189. R. ad 1. N. suppositum de duplici illa cosmogoniae specie in cit. locis a Moyse tradita : sed quod ipse contraxerat in primo capite circa hominis praesertim creationem , ne intermitteret narrationis seriem, quam sibi proposuerat , latius prosequitur in cap. II.

190. Quod vero additur de similitudine mosaicae narrationis cum mythis priscarum gentium atque ex antiquissimis philosophematibus erutae , non aliunde provenit nisi a mythico rationalistarum ingenio. Moyses historiam suam de mundi origine per traditionem accepit ex antiquioribus patriarchis (a). Cum vero gentes omnes ex Noë posteris prognatae sint, eandem traditionem servarunt ac posteritati transmiserunt , non uno tamen in loco ut fit latius amplificatam ac variam ; maxime quod nonnisi post aliquot a Moysis obitu saecula litteris consignata fuerit a fabulosis praesertim graecis scriptoribus. Philosophemata autem

busque hebraeorum ore propagatis , partim e scriptis tribuum stemmatibus et familiarum genealogiis hausisse. Quod quidem a vero abscedere non videtur.

(a) In hac parte cit. Rosenmüllero assentiri nequeo , qui suis biblicis indulget dum l. c. inquit: " Illa autem quod attinet , quae de rerum ortu , deque generis humani initiis et primis seculis, progressibus et fatis apud eum (Moysem) leguntur; videtur quae *cultiores* tunc hebraeis populi vicini , phoenicii atque aegyptii de illis rebus tradiderunt, in suos usus ita convertisse , ut illa iis, quae ipse de uno Deo , conditore et moderatore omnium colendo doceret, accommodaret,." Cur non potius a majoribus suis haec ipsa Moyses accepisse dicendus est , quam a phoeniciis, cum quibus ipse numquam conversatus est , et ab aegyptiis , qui tot annorum myriades antiquitatis sibi tribuebant , quibusque recentem mundi ortum opponit ? Apposite De-Luc op. cit. VI. lettr. confutat hanc incredulorum sententiam deductam ex similitudine, quae intercedit inter mosaicam cosmogoniam et mythologiam veterum populorum: " Ces mythologies des Payens , concludit,étoient toutes liées quoique diversement, à l'idée d'une antiquité immémoriale de leurs nations. . . Cependant Moyse s'adressant à sa nation nouvellement sortie d'un pays, où regnoient ces idées, et traçant l' histoire de la *nouvelle race des hommes*, depuis la même *époque physique* , commune à toutes les mythologies des Payens , associe cette histoire à celle d' un petit nombre de générations désignées par des hommes remarquables , descendans les uns des autres. Quel écart de cette prétendue imitation , avec les modèles qu'on lui assigne ! etc. p. 289. seq.

rudi illa aetate nondum excogitata fuerant, ex ipsis propterea historiam suam conflare seu fingere Moyses omnino non potuit (c).

191. Ad 2. D. Posita historica veritate, C. hac sublata, et per quandam fictionem sive accommodationem, ut vocant, N. Hoc enim non modo divinae revelationis veracitati opponitur, sed praeterea sublata traditione illa ac populi praesertim, cui hanc Moyses legem dabat, fide ac praxi, impossibile ipsi fuisset haec eidem persuadere, ut cuilibet rem hanc perpendenti patet.

192. Ad 3. N. Haec enim pariter non sunt nisi fictitia adversariorum commenta. Sex enim dierum spatium in hujus universi molitione potest ex intentione Dei morale documentum illudque multiplex exhibere (a).

193. Quod attinet ad historiam telluris, quae juxta adversarios conciliari non potest cum mosaica narratione, ex dictis falsum omnino est, ita ut nec difficultatibus solvendis locus supersit.

194. Demum divinae revelationi injuriosum esse quod additur de mytho impari solvendis metaphysicis quaestionibus de modo et tempore creationis, quilibet deprehendere poterit, qui vel leviter perpendat, Moysem non *mythum*, ut adversarii autumant, sed *historiam* creationis nobis dedisse, cum qua observationes recentiores nuper institutae apprime collimant, quasque recte vocaveris cosmogoniae mosaicae commentaria (b). Quod si subtiles quae-

(a) Cf. Petav. de Opif. lib. I. c. V. §. 4.

(b) Superius verba Cl. Brocchi jam dedimus, his jam subjicimus alterius recentioris adhuc geologi confessionem scilicet Nerei Boubée, qui op. cit. p. 66. 67. haec scribit: " Ici se présente une considération dont il serait difficile de ne pas être frappé: puisqu' un livre, écrit à une époque où les sciences naturelles étaient si peu éclairées, renferme cependant, en quelques lignes, le sommaire des conséquences les plus remarquables, aux quelles il ne pouvait être possible d' arriver, qu' après les immenses progrès amenés dans la science par le dix-huitième et le dix-neuvième siècle; puisque ces conclusions se trouvent en rapport avec des faits, qui n'étaient ni connus ni même supçonnés à cette époque, qui ne l' avaient jamais

stiones metaphysicae instituuntur, quae curiositatem magis prodant et intemperantis ingenii indolem quam solidas inquisitiones, hoc non historiae mosaicae, quae vel ipsa sua simplicitate maxime se commendat, sed hominibus vitio verti debet.

195. II. Obj. 1. Quae a Moyse tradita sunt de rerum omnium origine, ita sunt comparata, ut nemo non agnoscat prisci aevi simplicitatem disciplinaeque omnis physicae et astronomicae infantiam. 2. Terram universi cardinem credit, cujus commodis sol ac luna cum reliqua siderum multitudine inserviant, astra vera splendentia corpora in coelo expanso firmata. 3. Unde etiam factum est, quod cum corporibus coelestibus fabricandis unus tantummodo dies sufficiat, in formanda instruendaque terra quinque dies consumantur. Porro 4. quas nubes nos vocamus nostro (scil. auctori) solidum quoddam diductum est, quo aquae superiores distinerentur ab inferioribus. Quum 5. sol nondum existeret, dierum tamen noctiumque sunt vicissitudines. Animalia denique ex terra pronascuntur. Quae quum ita sint, jam sponte patebit, quam recte hoc veteris opinionis commentum revocetur atque examinetur ad accuratam rerum physicarum scientiam, qua nostra aetas gaudet (a). Ergo.

196. R. ad 1. D. Id est nemo non agnoscat Moysem non hunc sibi finem praestituisse, ut nempe nos doceret physicam et astronomiam, C. in Moysis mente falsas physicae et astronomiae notiones haesisse, quas fingunt adversarii N. alterum enim ab altero dispescendum est. Pri–

été jusqu' à nos jours, et que les philosophes de tous les temps ont toujours considérés contradictoirement et sous des points de vue toujours érronés; puisqu' enfin ce livre, si supérieur à son siècle sous le rapport de la science, lui est également supérieur sous le rapport de la morale et de la philosophie naturelle, on est obligé d'admettre qu' il y a dans ce livre quelque chose de supérieur à l'homme, quelque chose qu' il ne voit pas, qu' il ne conçoit pas, mais qui le presse irrésistiblement!! „.

(a) Rosenmüller Scholia in V. T. Lips. 1821. tom. I. in cap. I. Genes.

mum libenter damus, alterum prorsus negamus, quum sine causa id sibi adversarii fingant.

197. Ad 2. N. Hoc enim numquam *credidit* Moyses, neque ex ipsius verbis conjicitur. Quod si exhibet solem, lunam et sidera terrae commodis inservientia, ratio in promptu est, quia scilicet sibi geogoniam potissimum describendam assumpsit ac de coelo nonnisi obiter loquitur, quatenus nempe systema coeleste cum telluris systemate conjungitur, neque unquam innuit *unicum* coelestium corporum finem esse, ut terrae commodis inservirent; multo minus asserit, quod ei affingitur, *corpora esse in coeli* fornice veluti defixa, quod non est nisi adversariorum interpretatio.

198. Ad 3. D. Ob rationem nuper allatam, C. secus N. Addenda praeterea sunt, quae de dierum horum natura superius significavimus.

199. Ad 4. N. pariter, quum iterum hoc non sit nisi gratuitum horum biblicorum glossema. Nusquam Moyses nubes exhibet ut solidum quoddam diductum, quo aquae superiores distinerentur ab inferioribus; sed firmamentum, id est atmosphaeram exhibet detinentem aquas superiores easque dividentem ab inferioribus, quod quidem atmosphaerae officium esse ipsa recens physica docet (a).

(a) Nescio quare Rosenmüller vocem רָקִיעַ verterit *solidum expansum*; illud enim *solidum* de suo adjecit, cum vox ista, quae est a רָקַע *expandit*, *extendit* etc. de se minime postulet ejusmodi *solidi* notionem, sed hac voce Moyses, ut patet ex contextu, designavit atmosphaeram, quae globnm nostrum circumambit, cujus potissime duplex officium est, impediendi nempe pressione sua super telluris superficiem, ne aquae inferiores sursum ferantur et per evaporationem diffluant, et ne aquae superiores seu vapores in terram decidant, quod propterea accuratissime expressit Moyses etiam juxta recentiorum physicorum placita, dum factum a Deo tradit firmamentum, quo dividerentur aquae ab aquis. Congruit arabica vox رقع *stipavit* rem aliquam veluti puteum *ne corrueret*. Quid ad nos, si Homerus, Empedocles, Artemidorus ceterique graeci sive poëtae sive philosophi, rudiori qua utebantur physica, censuerint coelum solidum esse? Quae conventio Moysis ad philosophos? Ita tamen se res habet: isti neoterici consneverunt ad profanos anctores biblia exigere, ut iis affingant, quae nusquam docuerunt, et hac ratione incredulo-

200. Ad 5. Resp. Nostrum non esse litem componere inter interpretes circa hanc lucem primigeniam. Sufficit animadvertere scriptorem, qui vulgares rudium temporum opiniones amplecteretur et referret, numquam dicturum lucem illustrasse terram, et dierum noctiumque fuisse vicissitudines, antequam sol existeret; si autem certum esset (quod nos tamen minime affirmamus) Moysis doctrinam cum systemate Newtoni de lucis *emissione* componi non posse, sed supponere materiam lucis seu aetherem per orbem universum diffusum, nihil detrimenti doctrina illa pateretur; quin imo mirabilior evaderet. Recentiorum enim experimentis factum est, ut systema *vibrationum* aetherearum a doctissimis physicis praeferatur systemati *emissionis*, quod cum experimentis illis conciliari nequit. Verum haec ad theologos non pertinent. (a).

201. Ad 6. D. Verumtamen non absque Dei jubentis imperio, C. per se N.

202. Ad 7. R. Fundamentis de medio sublatis, necessario corruit conclusio, quae inde deducitur, quaeque non prodit nisi ingentem libidinem carpendi biblicam doctrinam, eamque exponendi incredulorum oppugnationibus. Ast inanes

rum oppugnationibus scripturam objiciant.

Dolendum verum est D. Calmet in diss. De mundi creatione praeivisse recentioribus biblicis protestantibus in tribuendis Moysi erroribus contra physicam; de quo A. apposite Feller inquit "C'est sur tout l'histoire de la création, que ce célébre commentateur s'est plu à embrouiller, en attribuant à Moyse des opinions fausses sur la physique du monde: mais quand' on examine le texte, on est surpris de n'y pas trouver ce que le savant Bénédictin a cru y voir. La physique de Moyse est la plus simple, la plus modeste, la plus sûre, qui ait jamais été écrite . . . aussi le monde de Moyse, je veux dire, son récite de la création, est en considération même chez les infideles depuis 5000. ans; tandis que les systémes les plus ingénieux se sont évanouis en se dévorant les uns les autres,,. Catéch. philos. t. II. §. 299. n. (a).

(a) Patet hinc insulse prorsus pronunciasse Voltaire more suo in *Bible enfin expliquée* Moysis systema de luce a sole independente falsum a Newtono ostensum esse; imprudenter vero se gerere nuperos biblicos, qui nedum satagant biblia cum scientia conciliare, omnes suos conatus eo dirigunt, ut ea inter se collidere evincant.

semper erunt omnes conatus, cum non humani, sed divini spiritus ductu scriptura fuerit exarata, ac proinde fluctus omnes intumescentes humanae scientiae, quoties ad hunc scopulum perveniunt, confringuntur penitus ac illiduntur: poterunt impiorum molimina ad tempus illudere, at citius seriusve naturales ipsae scientiae, quo perfectiorem gradum pertingent, eo libentiores fasces religioni submittent, eique famulabuntur.

CAPUT III.

De mosaica epocha, in quantum spectat humanum genus

203. Mosaica chronologia, ut superius innuimus, ab hominis creatione initium capit. Juxta hebraicam veritatem et latinam Pentateuchi versionem sex circiter annorum millia a primi hominis creatione ad nos usque effluxissent; septem vero et amplius juxta graecam alexandrinam, seu LXX. versionem; samaritanus codex mediam epocham indicat (a).

204. Increduli, qui undique corrogant quidquid divinae revelationi adversari ipsis videtur, ex aegyptiorum, chaldaeorum, indorum atque sinensium annalibus et historicis documentis arma sibi compararunt ad arguendum falsitatis mosaicam historiam. Infelici porro exitu eos pugnasse in tanta historiarum et rei criticae luce nunc ita compertum est, ut vix nos non pigeat eorum argumenta proferre. In iis tamen congerendis id lucri habemus, quod

(a) Textus hebr. a creatione ad diluvium enumerat an. 1656. Versio LXX. an. 2242. a diluvio autem usque ad vocationem Abraham juxta tex. hebr. fluxerunt an. 367. juxta LXX. an. 1143. Contra vero cod. samarit. a creatione mundi ad diluvium numerat dumtaxat an. 1307. a diluvio autem usque ad vocationem Abraham an. 1017.

inde pateat, quam infirma sint eorum tela, qui adversus religionem assurgunt, ac praeterea ex analogia istorum argumentorum cum ceteris ejusmodi difficultatibus palam fiat, nihil esse quod pertimescat christiana religio ab impiorum cujuscumque aetatis et indolis conatibus: sit propterea

PROPOSITIO

Frustra increduli ex historicis documentis affirmant humanum genus antiquius esse epocha, quam Moyses constituit

205. Et sane I. nullae priorum temporum narrationes, quae historiae nomen sibi promereantur et quae accurate consideranti non sese fabulosas pandant, huic epochae adversantur. Nulla chronologia occidentalium gentium per continuam seriem assurgit, ultra tria annorum millia. Non est cur sermo fiat de septentrionalibus Europae populis, nec de anglis, gallis, hispanis et italis, praesertim septentrionalibus. Graeca historia antiquissima mythologica omnino est. Antiquissimus profanus historicus, cujus extent opera, est Herodotus, qui florebat 440. an. ante Christum: historici, quos ipse consulere potuit, annis vix centum eum praecesserant. Berosus et Manetho pertinent, hic ad tertium ante Christum saeculum, ille ad tertium vel quartum. Hebraei tantum habent soluta oratione conscriptos annales Cyri epocha anteriores. Quae narrantur de migrationibus Cecropis, Deucalionis, Cadmi, Danai et Dardani referri videntur fere ad Moysis aetatem (a). Ab americanis vel a mauris Africae incolis antiquissimas historias exspectare ridiculum esset (b).

(a) V. Usserium Annales V. et N. T. ed. genev. 1722. aetas mundi III. p. 12. seqq.

(b) Cf. Klaproth in Annali di scienze religiose Roma 1835. n. 3. p. 386.

206. II. Verum ad particularia descendamus: si quae historica documenta humanum genus antiquius esse evincerent epocha a Moyse in Genesi constituta, haec profecto essent aegyptia, chaldaica, indica atque sinensia, quae nobis increduli perpetuo obtrudunt. Atqui haec minime id evincunt.

207. Objecta enim babylonensia et aegyptiaca chronica tanquam omni historica fide destituta repulerunt viri antiquitatis scientissimi. Ea aspernatur Tullius, profligat Plutarchus (a); Varro autem, qui inter romanos archaeologus peritissimus habebatur, annos bis mille ante aeram christianam aegyptiacis rebus assignat.

208. Quae quidem confirmantur ex ipsa Moysis doctrina et agendi ratione; potuisset enim Moyses (in Aegypto natus et eruditus) humano generi originem longe antiquiorem attribuere, eidem tamen aeram recentissimam bis mille circiter annorum, quingentorum vero a noachica alluvione praestituit coram ipsa aegyptiorum gente, universoque orbe. Evidens igitur argumentum est, nullum monumentum tunc extitisse, quo ipse falsitatis argui posset. Moyses praeterea praevidet ac vaticinatur dispersionem populi sui per universas gentes: certus igitur erat nullum unquam monumentum in universo terrarum orbe repertum iri ad libros suos mendacii arguendos idoneum.

209. III. Firmius etiam argumento nostro robur accedit ex veterum pariter agendi ratione. Joseph Flavius in sua archaeologia, ut probabiliora romanis mosaica instituta exhibeat, non semel imminuit eventa sive facta prodigiosa, nunquam tamen aliquid immutat de mosaica chronologia, imo eam ex professo tuetur in libris contra Appionem. Celsus inter christianae religionis impugnatores satis eruditus, quique data opera creationis epocham aggreditur, post plures irritos conatus, tandem vel invitus καὶ ἄκων, ut

(a) Cf. Gerdil Saggio d' instruz. teol. *de Deo creat.*

loquitur Origenes (a), fateri debuit mundi novitatem, neque gentem ullam, aut monumentum aut factum reperiri, quod epocham a Moyse definitam praetergrederetur. Demum Democritus, peragratis Aegypti, Chaldaeae, Persidis, Aethiopiae ac Indorum regionibus, prout refert Diogenes Laertius (b), omnibus documentis sedulo excussis, in Graeciam tandem se recipiens mundum recens ortum proclamavit, nec ullum monumentum Thebarum bello aut Trojae excidio antiquius reperiri affirmavit. Hinc ex ejus nomine Lucretius interrogat:

. . . . . Si nulla fuit genitalis origo,
Terraï et coeli, semperque aeterna fuere,
Cur supera bellum Thebanum et funera Trojae
Non alias alii quoque res cecinere poëtae?
Quo tot facta virûm toties cecidere?

Respondet autem:

. . . . Habet novitatem summa, recensque
Natura est mundi, neque pridem exordia cepit (c).

210. IV. Nec magis firmum fundamentum constitui potest in sinensium annalibus, quos non ita pridem certatim increduli proferebant (d). Tres enim in epochas dispertiunt Goguet et Gerdilius (e). Prima universim et ex integro mythologica est; fabulis anilibus altera plane scatet; postrema aliquam historiae speciem praeseferre videtur, quae tamen vix ab Abrahami vocatione originem ducit.

211. Ad indicas vero antiquitates quod spectat, quibus tantopere fidunt Voltaire ejusque asseclae, ac profecto plus aequo studuit Guillelmus Jones, a ceteris sodalibus anglorum societatis Calecutii demonstratum est, eas non assurgere ultra sinensium atque aegyptiorum monumenta (f).

(a) Lib. I. cont. Celsum n. 20. ed. maur.
(b) Lib. IX. segm. 35;
(c) L. V. De rerum natura v. 325. seqq.
(d) Ut Voltaire passim praesertim in Quest. sur l'encyclopéd.
(e) Saggio d'istruzione teologica De Deo creat. opp. ed. rom. t. X.
(f) Bibl. britannique tom. XVI. p. 347. seqq. Geneva 1801. ubi invenies compedium *Vedae* ex diss. W. Jones inserta in Asiatic

Ezour-Vedae autem codicem, cui tanta antiquitas et auctoritas tribuebatur, librum esse spurium nuper critici deprehenderunt (a). Quae igitur sinenses, babylonenses, aegyptii, indi, ut gentis suae primordia augustiora redderent, adornarunt certatim, splendidae sunt fabulae, quae sacrarum scripturarum testimonium laedere nulla ratione valent.

212. V. Cum mosaica historia mirum in modum profana historia consonat. Historicus sacer narrat filios Noë in campo Sennaar prope Euphratem versatos primitus esse, seu Chaldaeam primum incoluisse: atqui babylonenses, assyrii, quibuscum commiscentur chaldaei, primae nationes sunt, quas Herodotus et Diodorus Siculus commemorent, quarum, ut vidimus, nullum monumentum affertur, quod ultra, nedum mundi originem Genes. I. descriptam, sed nec ultra diluvii catastrophen progrediatur.

213. Scientiarum praeterea atque artium initia et pro-

researches; or transactions of the society instituted in Bengal etc. 1788-1816.

Cf. etiam Cuvier Discours sur les révolutions du globe §. 257-280. §. 306-319.

(a) Voltaire summam antiquitatem Ezour-Vedam tribuit tum in cp. Philosophie de l' hist. c. XVII. tum in Défense de mon oncle c. XII. adeo ut scribere non dubitet "On ne peut pas douter quil n'ait eté écrit avant l'expédition d'Alexandre dans les Indes „ Cf. etiam l'Ezour Vedam ou ancien commentaire du Vedam traduit du samscretan par un brame. Yverdon 1778. t. 1. observations préliminaires p. 152. seqq. Nuper vero demonstravit Ellis sodalis collegii *Madras*, Ezour Vedam opus esse conscriptum a P. Roberto de Nobilibus S. J. an. 1621. cujus autographum ipsemet diligenter evolvit in Indiis, ubi asservabatur in antiquo Jesuitarum collegio. Exaratum autem est lingua samscritica, quam P. de Nobilibus optime callebat, ut viam sterneret Indis faciliorem ad christianam fidem amplectendam. Dissertatio D. Ellis inserta est vol. XIV. Researches asiatic. Cf. The british catholic colonial quarterly intelligencer n. II. p. 161. art. *Robertus de Nobilibus* and his Ezour-Vedam. London 1834.

Animadvertendum tamen est longe ante ejusmodi anglorum perlustrationem notum fuisse catholicis Ezour-Vedam apocryphum opus fuisse. In op. enim: *Codices mss. indicis bibliothecae de Propaganda* dicitur: *hoc opus est apocryphum.* Sonnerat vol. II. p. 41. liv. 3. jam suo tempore scribebat: „ est un livre de controverse écrit à Manilipatam par un missionaire . . . c'est à tort que M. de Voltaire et quelques autres donnérent à ce livre un'importance, qu' il ne mérite pas„.

gressus infantiam mundi invicte demonstrant. Ante Hebraeorum legislatorem quis nobis germanae qualiscumque scientiae indigitet vestigium? Cadmus quippe ex Phoenicia omnium primus perhibetur, saltem ex communiori sententia (a), qui litteras in Graeciam detulerit XII. aut XVI. saeculo ante aeram christianam. Ante Taletem et Pythagoram vix audita philosophiae notio (b). Pingendi atque sculpendi artes felicioribus dumtaxat temporibus apud Graecos excelluerunt, earumque auctores fere omnes innotescunt. Quod si recentioribus archaeologis fidem adhibemus, Italia jam sua habebat politioris cultus monumenta, cum vix e barbarici sinu Graecia emergere incipiebat (c). Unde factum est, ut procul missis mythologicis omnibus antiquis narrationibus, qui historiam veterem scribere aggrediuntur, a detectis nuper in Etruria praesertim monumentis initia ducant in iisque fundamenta jaciant. Haec autem monumenta longe recentiora sunt et in eam epocham incidunt, qua homines post phalegicam dispersionem in exiguas primum societates coaluerunt (d). Jam vero si hominis creatio per tot annorum myriades, quas fabulabantur increduli, supra Moysem altius conscenderet, unde nam factum est, ut hominum ingenium incultum prorsus tanto temporis spatio contra ipsius naturam perstiterit?

214. VI. Consonant demum ipsae observationes geologicae, prout ostendunt commemorati Cuvier, De-Luc,

(a) Dixi juxta *communiorem sententiam*, nam Freretus in Mémoires des inscriptions etc. t. V. p. 311. seqq. contendit 1. Cadmum Moyse an 103. antiquiorem esse; 2. graecos characteres seu litteras proprias habuisse, quum Cadmus ad eos detulit characteres phoenicios, quos propriis substituerunt. (v. ib. p. 615).

(b) V. Diogenem Laert. in prooemio seg. 12. 13.

(c) Sic inter ceteros sentiunt Clavier Histoire des prèmiers tems de la Grèce, discours prelimin. ac inter nostros italos Mech. Delico Dell'antica numismatica della città di Atri ec. Napoli 1826. p. 11. quae opinio magis invaluit ex quo tot monumenta effodiuntur ex Etruriae regalis veteri provincia apud vetulonienses, populonienses, tarquinienses, vulcienses ac caeretes praesertim: haec tamen omnia nondum ita sunt certa, ut non de ipsis inter se certent archaeologi.

(d) Delfico op. cit.

Brocchi etc. ex quibus constat vel nuspiam hactenus reperta ossa fossilia humana, vel si quae novissimis temporibus reperta perhibentur (a) si *vere fossilia* dici debent, certe rarissima esse: sic neque instrumenta vel metallica vel lapidea vel alterius cujuscumque naturae ab hominibus fabrefacta et elaborata reperiuntur in locis et adjunctis, quae nimiam antiquitatem ostendant, ex quo sequi videtur non modo humanum genus epocha a Moyse indicata antiquius non esse, sed fortasse etiam tempore diluvii noëtici non ita dispersum fuisse, nec ita multiplicatum, ut multi putant (b).

215. Reliqua praetermitto, ne in re non dubia argumentis uti videar non necessariis, cum ex dictis facile constet frustra incredulos laborasse ad ostendendum genus humanum ex historicis documentis antiquius esse epocha a Moyse constituta (c).

(a) Cf. Discorso del sig. Bar. Cuvier su le rivoluzioni del globo trad. con note del Sac. Ignazio Paradisi Firenze 1828. t. I. § 201. seqq. De-Luc, lettr. physiques cit. Brocchi op. cit. Introduzione p. 36. seqq. *Fossile* porro dicitur quod sub terrestribus, ut vocant, *stratis* fossum est. Circa haec fossilia humana, seu ut vocant *anthropolitas*, vide quae cl. Cam. Ranzani Elementi di Zoologia tom. II. Bologna 1821. scripsit in prolixa adnotatione addenda ad hominis articulum p. 720. seqq. ubi accurate expendit, quae a geologis de ejusmodi ossibus fossilibus reperta dicuntur et judicia, quae ab ipsis lata sunt.

(b) Inter ceteros ita censent auctores angli Historiae universalis t. I.

(c) Etsi ex dictis vix quidquam aut nihil omnino his indigeamus, animadvertendum tamen est posse etiam quemque catholicum sequi chronologiam LXX. vel textus samaritani, adeoque tam licet, salva fide, ponere circiter 4000. an. inter Adamum et I. C. seu aeram christianam, quam 4891. cum P. Tournemine, vel 5199. cum Eusebio Caes., Beda, et martyrologio Rom. vel etiam 5504. cum ecclesia alex., 5508. cum Theophilo antioch. et chron. alex., 5510. cum ecclesia constantinopolitana, 5604. cum Clem. alex., 5800. cum Lactantio, 5972. cum P. Pezron, 6000. cum s. Cypriano, 6004. cum Isaaco Vossio, 6011. cum s. Juliano Tolet., vel 6311. cum Onuphrio Panvinio: adeoque si revera tantam humani generis antiquitatem certa monumenta demonstrarent, nil inde religio et sacrorum codicum auctoritas detrimenti caperet.

DIFFICULTATES

216. I. Obj. 1. Chaldaei jam ab Alexandri aetate, teste Diodoro Siculo (a), astronomicas observationes servabant quadringentorum septuaginta duorum annorum millium. 2. Herodotus praeterea refert, se accepisse a sacerdotibus aegyptiis a primo ipsorum rege Vulcano 330. reges regnasse usque ad Möerim, qui juxta illos regnabat 1350. an. ante I.C. et usque ad Setum alios 341. regnasse per annos 11340.; eosdemque ei ostendisse 345. lignea simulacra, imagines praesefentia totidem pontificum, qui a patre in filium alter alteri successerat, addebant tanto illo temporis spatio bis solem ortum esse ad occidentem, bis invicem ad orientem occidisse (b); quibus si accedant observationes astronomicae indorum atque sinensium, tantum non confecta res erit (c). Haec autem confirmantur ex zodiacis et planispherio non ita pridem detectis in templis Tentyrae atque Latopolis (Esne), ex quibus patet juxta regulas *praecessionis aequinoctiorum* a duodecim ferme annorum millibus ea exculpta fuisse (d). Ergo.

217. R. Ad 1. et 2. D. Ea referunt memorati historici mendacibus narratiunculis decepti, C. veridicis ducti N. Ad observationes enim astronomicas chaldaeorum quod spectat, quaeque ad nos pervenerint, La-Place ostendit, eas octingentis annis non excedere aeram christianam (e), neque antiquio-

(a) Biblioth. l. II. p. 118. ed. Laur. Rhodomani. Hanov. 1604.

(b) Herod. l. II. edit. Henr. Stephani 1566. p. 55. - et p. 64.

(c) Mirum est quantum tribuat astronomicis observationibus indorum, sinensium etc. Bally in suo Traité de l'astronomie indienne et orientale Paris 1787. 4. Cf. Discours préliminaire p. CX. suiv. CXXIX. suiv. CXL. etc. ast non leviter vapulat a Delambre, quem inferius proferemus.

(d) Nomine *praecessionis aequinoctiorum* venit motus pene insensibilis, quem habent stellae fixae ex oriente in occidentem, cujusque circulus completur spatio 25960. an.

(e) Exposition du systéme du monde liv. V. ch. 1. p. 291. cf. Cuvier Discours sur les révolut. du globe §. 281-293., §. 320-326.

rem esse astronomiam aegyptiorum; quae de ortu et occasu solis ipsi retulerunt, satis ostendunt, quanta fuerit veterum aegyptiorum scientia. Indorum vero tabulas recentiores adhuc esse, ac ipso Ptolomeo posteriores idem cl. astronomus evincit (a). Delambre autem longe probabilius censet sinenses mutuatos esse suam doctrinam astronomicam ab indis primo, deinde vero a mahumedanis (b). Hoc porro certum est, omnes antiquas observationes, ipsis fatentibus, periisse, nec nisi an. 104. ante Christum Sse-Ma-Tssien nonnulla documenta ac praecepta collegisse ad metiendum planetarum motum et ad eclipses determinandas (c). Unde nec demonstratur necessitas confugiendi cum Montucla vel cum P. Tourneminio ad diversas chronologias versionis alexandrinae aut codicis samaritani, ut rationem reddamus observationum sinensium, quae factae perhibentur tum sub Fo-Hi, an. 2858. ante Christum, tum an. 2608. sub Hoang-Ti, ac praesertim eclipsis, quae contigisse fertur an. 2159. juxta P. Mailla vel an. 2155. juxta P. Gaubil, quae cum ab astronomicis oscitantibus vel indoctis Hi et Ho praenunciata non fuerit, ab Imperatore Tchong-Kang misso contra eos exercitu, capite damnati dicuntur. Quae certe omnia vel fabulosa, vel saltem valde incerta sunt (d). Idem praeterea Delambre ostendit, omnes recensitos populos adhuc in infantia scientiae astronomicae versari, nec nisi elementares aliquot atque imperfectas illius notiones habuisse, vel

(a) Ib. p. 294. ubi rejicit assertiones Bally, suppresso tamen ejus nomine.

Sic Delambre Histoire de l'astronomie ancienne. Paris 1817. liv. I. ch. I. p. 11. suiv. ubi prolatis ineptissimis astronomicis aegyptiorum doctrinis concludit: „Tout ce que nous avons d'ailleurs de l'astronomie des égyptiens ne prouve, que l'ignorance de ces prêtres si vantés „. Quod confirmat cap. VI. ubi agit de Manethone, et ridet de conatibus Bally. Cf. etiam Cuvier l. c. §. 257.-280. §. 306. - 319.

(b) Delambre Op. cit. liv. II. ch. I. p. 398.

(c) Cf. Gerdil Saggio d'instruz. teolog. De Deo creatore. *Cinesi*.

(d) Delambre l. c. p. 350. suiv.

etiam adhuc habere, quae nec scientiae nomen merentur (a).

218. His positis ad testimonium Diodori Siculi reponimus ipsum fortasse numeris illis designasse quosdam chaldaeorum cyclos, quos *Saros*, *Neros* et *Sossos* vocabant (b).

219. Observationes chaldaeorum prolatae a Ptolomaeo sunt decem observationes eclipsium satis ineptae, nec antiquiores an. 721. ante Christum (c).

220. De aenigmatica mysterioque plena narratione sibi invicem contradicentium sacerdotum aegyptiorum dicimus nondum liquido inter doctos constare, quid sibi per illam voluerint; alii enim aliter eam interpretantur, seu potius divinare contendunt. Aliqui suspicantur, eam non fuisse nisi sacerdotum illorum sycophantiam, quod quidem mihi omnibus perpensis vehementer probatur (d). Saltem ex parte certe fabulosa est.

221. Inter eos, qui definire conati sunt epocham zodiacorum et planisphaerii Tentyrensis, tot sententiae quot capita. Planisphaerium Lutetiam delatum accurate examinavit Delambre, qui decernere non dubitavit Alexandro M. posterius esse, et praesertim cl. Biot, qui ex accuratis mensuris et calculis deduxit, illud exhibere coeli formam seu statum, prout erat a septingentis ante Christum annis; addit tamen post aeram christianam constructum. Et revera, quae-

(a) Ib. ch. II. suiv. ubi p. 400. loquens de historia astron. indorum Bally sic scribit de hoc auctore : " Quelque fois et surtout dans ce dernier ouvrage, il s'appuis sur une masse imposante de calculs dissimulant avec soin tout ce qui pourroit nuire à sa cause, ainsi que les objections, qu' on pourrait lui faire et qu'il a dû sans doute apercevoir lui même,,. Cf. quoque Disc. prélim. p. XVII.

(b) Cf. La Place Exposition etc. liv. V. ch. I. p. 291.

(c) La-Place ib. Quarum tres lunae eclipses praecipuae sunt, quaeque a babylonensibus observatae sunt an. 619. et 720. ante aeram christ. Cf. etiam Delambre op. cit l. I. ch I. p. 4

(d) Sic enim loquitur Delambre l. c. p. 11. ,, Herodote avait appris d' eux (prêtres égyptiens), que le soleil avait changé quatre fois les points de son lever, qui étaint devenus ceux de son coucher; ou Herodote ne les a pas compris, ou ils étaient des hâbleurs ignorans, ou bien ils se sont moqués d' Hérodote ,,.

cunque coeli forma seu status ab his monumentis referatur, non ideo sequitur tempore statui illi respondente constructa esse; uti si picta tabula referat antiquum alicujus urbis vel regionis statum, non idcirco illo tempore picta fuit. Verum hae disquisitiones fere inutiles sunt. Architectura enim et sculpta vel picta signa ostendunt ad epocham non valde remotam pertinere templa Tentyrae et Latopolis. Templi Tentyrae, ubi erat planisphaerium, porticus in qua adhuc zodiacus superest, sacra erat *Saluti Tiberii*, ut docet graeca inscriptio. In minori templo Latopolis (quod jactabant aedificatum saltem an. 2700. vel 3000. ante Christum) adest columna sculpta et picta (et quidem eo stilo, quo proximus zodiacus) anno X. Antonini, seu an. 140. aerae christianae. Praeterea divisio illa zodiaci, quam putabant solstitium indicare, nullam cum eo relationem habet. Arca cadaveris juvenis defuncti an. XIX. Trajani, seu 116. aerae nostrae, praesefert zodiacum cum distributione signorum ut in templo Tentyrae (a).

(a) Cf. Biot Recherches sur plusieurs points de l' astronomie égyptienne. Paris 1823. avant-propos. p. XXXVI. suiv. ubi inter cetera scribit: "Pendant l' impression de l'ouvrage, que je soumets ici au public, deux savans distingués, M. Champollion le jeune et M. Letronue, ont, par des découvertes fort diverses, jeté une lumière toute nouvelle sur l' époque véritable, à la quelle ont été faites les sculptures astronomiques de Denderah et de Latopolis ...M. Champollion .. a trouvé qu' il reproduisait (l' alphabet hiéroglyphique) les titres et les noms de plusieurs emperenrs romains, tels que César, Tibère, Domitien, Claude etc. Il a cru même reconnaitre, sur le contonr extérieur du zodiaque circulaire de Denderah, le mot *autocrator*, exprimé dans ce genre de caractères; ce qui établirait qne ce monument a été sculpté sous la domination romaine. Le travail de M. Letronne, quoique conduisant à des résultats équivalens, est fondé snr des preuves d' une nature toute différente. Il repose sur la discussion des inscriptions greeques trouvées en Egypte, et dont quelques unes étaient sculptées sur les temples mêmes de Denderah et de Latopolis ,,. Ast praestat consulere integrum opus, in quo confutat praesertim Fourier, qui antiquissimam epocham his monumantis assignat. Cf. insuper Letronne Recherches etc. p. 180. et in Observations etc. p. 30. Cuvier l. c. §. 335.-385. Legi etiam possunt D. Testa Diss. Il zodiaco di Dendera illustr. Roma et Genova 1822. Gussman S. J. Sugli antichi zodiaci d' Egitto traduz. dal ted. Venez. 1802. cum addition. traductoris Potzobut S. J. Recherches sur l' antiquité du zodiaque de Denderah etc. Brocchi Biblioteca italiana t. XVIII. p. 338. Corres-pond. astronom. du Baron de Zach

Quae omnia argumento sunt invictissimo inepta prorsus esse, quae increduli non ita pridem exinde contra revelationem intorquebant, classicumque canebant, quasi triumphum adversus mosaicam historiam retulissent. Quam miseri sunt, geminare prorsus juvat, incredulorum conatus!

222. II. Obj. Impossibile est tam angusto temporis spatio, quale ab Adam seu potius a Noë ad nos usque fluxisse supponitur, adeo multiplicari homines potuisse, ut universum terrarum orbem occupaverint. Ergo.

223. R. N. Etenim Eulerus inito calculo ostendit, quod si homines a diluvio, vel a creatione singulis annis (prout tunc temporis fieri poterat) per decimam sextam partem multiplicati fuissent, sola quadringentorum annorum periodo, integer eorum numerus excedere debuisset ingentem summam centum sexaginta sex mille, sexcentum sex decies centena millium, ad quam multitudinem continendam alendamque non sufficeret totius terraquei orbis amplitudo (a), cujus quidem calculi veritas confirmatur ex facto multiplicationis Israelitarum in Aegypto (b).

224. III. Obj. Nullum saltem est argumentum, quod ex artium et scientiarum ortu et progressu eruitur ad adstruendam generis humani novitatem. Fieri enim potuit, ut ob

vol. VI. n. V. ubi legitur epistola D. Riccardi cum notis ejusdem Bar. de Zach.

(a) Eulerus tom. I. Introduct. exempl. III. cap. IV. de qualitatibus exponentibus et logarithmis, tum exempl. IV.

(b) Ducentos quindecim annos in Aegypto degit Jacobi familia juxta eruditiores chronologos; ita tamen propagata est, ut in exitu Israelitarum ex Aegypto sexcenta et amplius hominum millia et eo amplius fuisse referantur, et ea quidem bellicae tantum juventutis, demptis nempe mulieribus, pueris et senibus, quibus per sexum aut per aetatem arma tractare minime licebat, imo et Levitarum viginti duo millibus, ad ministerium custodiamque excubantium. Dixi 215. an. Nam an. 430 peregrinationis hebraeorum, de quibus Galat. III. 17., eruditiores chronologi non ad servitutem illorum in Aegypto referunt, sed a promissione repetunt facta Abrahamo Gen. XII. secundum quam statim a Charan egressus in Chananaeam commigravit. Cf. Jo. Bapt. Riccioli S. J. Chronologia reformata Bonon. 1669. tom. I. l. VI. c. VI. concl. VI. p. 259. seqq. vid. etiam Petav. De doctrina temp. Antv. 1703. tom. II. lib. IX. c. XXV.

diversas nobisque incognitas vicissitudines vel generales cataclysmos oblivione penitus obrutae fuerint, ac denuo postea ac pluries inventae (a). Ergo.

225. R. N. A. Ad prob. vero animadverto I. hic non agi *de possibilitate*, sed *de facto*; ostendant proinde adversarii monumentis certis tum illas vicissitudines, tum generales illos cataclysmos reipsa locum habuisse, alioquin nullam vim habet proposita difficultas. Porro nonnisi unum universalem cataclysmum memorant omnium gentium annales, quem nec antiquissimum jactant. Animadverto II. nonnullas artes tantae necessitatis esse ac in usu quotidiano positas, ut data etiam qualicumque vicissitudine, numquam possint obliterari. In quacumque propterea hypothesi, quin universum humanum genus perierit, non amplius opus esset, qui vel aratrum inveniret, vel qui nos artem fabrilem doceret, vel qui vitem ostenderet; neque amplius in deorum album referretur, qui nos de litterarum usu instrueret (b). Sed haec satis sunto.

(a) Bally hist. etc. Celsus apud Origenem l. I. n. 20.

(b) Cf. Brocchi Conchiologia fossile etc. Introduzione p. 39. seq. ubi absurdam adversariorum hypothesim abunde confutat.

TRACTATUS

DE DEO CREATORE

PARS III.

DE HOMINE

226. Perfecerat operis sui partes omnes, quum sese Deus ad hominem condendum convertit, perinde ac si illi antea domum exstruere atque exornare voluisset: illius enim causa facta sunt omnia, ut scilicet eorum omnium et usu et contemplatione frueretur; atque hic veluti per gradus ad Dei notitiam, admirationem, amorem denique ac praedicationem assurgeret (a).

(a) Communis ac recepta catholicorum sententia e sacris litteris deprompta haec est, Deum hoc universum ad gloriae suae manifestationem condidisse. Dicitur enim Prov. XVI. 4. " Universa propter semetipsum operatus est Dominus ,,. Attamen ex recentioribus Kantius autumat Deum in constituendo summo mundi creati fine naturarum tantum intelligentium habuisse rationem. Kritik der prakt. Vernunft seu Critica rationis practicae p. 235. seqq. Krit. d. Urtheilskr. seu Critica facultatis judicandi p. 358. seqq. 421. seqq. In eandem sententiam concesserunt Chr. Will. Snell Drei Abhandlungen etc. seu: Tractatus tres de materia philosophiae tr. II. de Optimismo Lips. 1796. Jacobi Allg. Religion seu Religio gener. p. 416. seqq. Ammon. Summa theol. Christ. p. 131. seqq. Wegscheider Inst. theolog. §. 96. Horum potius protestantium et rationalistarum vestigiis quam catholicorum insistere maluit Georg. Hermes, qui in Introduct. philosophica Monast. 1819. quaest. II. §. 71. p. 470. repudiata communi theologorum sententia, qui affirmant Deum gloriam propriam in creatione rerum veluti finem habuisse, post plura satis obscure disputsta concludit: " Deus itaque creavit hominem propter hominem, et quidem ad ejus felicitatem: nam Deus ut ens moraliter perfectum et bonum, non potuit ei male, sed unice bene velle. Dixi, *et quidem ad ejus felicitatem*, hoc est non ad sensibilem felicitatem, nam fruitio sensibilis non habet valorem immutabilem pro ente rationali-sensibili, et numquam erit eo digna, sed ad felicitatem, quae oritur ex convenientia moraliter libere acquisita. Cetera omnia super terram non possumus

227. Quidquid ad philosophiae ac sacrarum litterarum professores spectat, omnino omittimus: quidquid est theologi, in postrema hac tractatus parte, in qua de homine disserimus, nos consectabimur, ne longius, quam par est, dis-

admittere nisi propter hominem facta esse. Homo igitur erit inter omnes creaturas unicum ens, propter quod Deus hunc mundum condidit ,,. Verum praeterquam quod identica haec doctrina est cum Kantii ceterorumque rationalistarum placitis, quae ducunt ad *optimismum*, ut patet ex Wegscheider l. c. exinde oritur, quod non bene dignoscuntur diversi fines, qui simul confunduntur. Interdum enim *finis* nomine intelligitur *id*, *cujus obtinendi gratia eligitur medium*, et a scholasticis dicitur *finis cujus*; interdum venit *causa finalis*, eo quod participet rationem causae, quae importat influxum in existentiam alterius (Suarez Metaph. disp. XII. sect. 3. n.3.); rursus finis usurpatur pro ea ratione aliquid volendi, quae nomen finis habet, quatenus est aliquod bonum per se appetibile, sed praescindit ab eo, quod hoc bonum possideatur vel desideretur, et passim dicitur *finis quia*. Praeterea finis usurpatur pro subjecto, cui volumus aliquod sive bonum sive malum: atque hic dicitur *finis cui*, qui rursum in duos distinguitur, ultimum et non ultimum sive proximum. Insuper finis id etiam dicitur, quod alicui volumus: atque hic appellatur *finis qui*. Tandem finis vocatur possessio boni, quod intendebatur, atque hic audit *finis quo*. His positis: 1. Finis creationis mundi per modum causae a Deo, vel realiter vel per nostrum cogitandi modum a Deo distinctae, nullus esse potest. (Cf. s. August. de Genes. cont. Manich. c. II. p. 316. et Quaest. 83. q. 28. p. 211. et s. Th. I. p. q. 19. a. 5.) 2. Finis creationis mundi per modum rationis, qua Deus ex nostro intelligendi modo illam voluit, est divina bonitas (Cf. s. Aug. de Gen. ad lit. l. I. c. VII. n. 13. col. 121. et de civ. lib. XI. c. XXI. col. 288. nec non s. Th. I. p. q. 44. a. 4. et Cont. gent. l. II. c. 35. et alibi passim; Vasquez in I. p. Disp. 82. c. 2. seq.). 3. Deus in creatione mundi habuit pro *fine cui* omnium ultimo gloriam suam, id est cognitionem divinarum perfectionum, ex qua creaturae intelligentes in Dei laudem assurgunt, quae est notio propria hujus nominis juxta s. Th. 2. 2. q. 132. a. 1. Quod expresse declaratur Isai. XLIII. 7. Deut. XXVI. 19. Ezech. XXVIII. 22. Prov. l. c. Ps. XVIII. Baruch III. 35. Apoc. I. 8. etc. 4. Deus in constructione hujus terrae et omnium brutorum animalium, quae in ipsa sunt, habuit homines pro fine immediato, ut scripturae aperte declarant Ps. CXIII. Ps. VIII. Gen. I. 26. 28, (Cf. Suar. Oper. sex dier. l. III. c. 17. n. 13. seqq. Pallav. Del bene l. II. c. II. seq.) Haec enucleatius exponenda erant adversus eos, quos omnia permiscere juvat, ut absurda quaeque obtrudant, ex quibus deinde pessimae consecutiones deducuntur, ut videbimus disserendo adversus Bayle, ubi de aeternitate poenarum, quae necessariam habet cum hic dictis connexionem. Videsis Andr. Spagni S. J. Diss. de mundo Romae 1770. Prop. IX. sect. I. seqq. Ceterum, cum agatur de re summi momenti nempe de fine hominis et totius universi, nos non piget

putatio discurrat. Ut igitur praestitutis finibus contineantur, quae de homine disceptari solent, de ejusdem in primis creatione, felicitate et gratia, seu gratuita elevatione; de ipsius deinceps lapsu, et peccati originalis propagatione et effectibus; de futura demum pro meritis hominis sorte ac resurrectione ex ordine agemus. Atque hac porro ratione, quae potiora sunt ac scitu maxime necessaria, complectimur pro diverso hominis statu ac multiplici conditione.

CAPUT I.

De hominis creatione

228. Duo potissimum errores adversantur mosaicae creationis historiae. Alter eorum est, qui hominem a Deo, saltem immediate, creatum negant, sed vel ab terrae ipsius fecunditate, vel ab ovo, vel limo sicut ranae ex Nilo

unum vel alterum ex s. Thoma depromere argumentum, quo ostendatur adversus Hermes, Deum debuisse omnino hominem propter se creare, nec alium in hoc sibi finem praestituere posse, neque in hoc respicere commodum proprium, ut Hermes autumat, sed bonum nostrum. Sic igitur loquitur S. Doctor l. II Co.gent. c. XXXV. " Finis divinae voluntatis non potest esse nisi ejus bonitas; non autem agit propter hunc finem producendum in esse . . . cum bonitas ejus sit aeterna et immutabilis, ita quod ei nihil accrescere potest; nec etiam potest dici, quod propter ejus meliorationem Deus agat: nec etiam agit propter hunc finem acquirendum sibi; ipse enim est sua bonitas. Restat igitur, quod agat propter finem, in quantum effectum producit ad participationem finis „. Rursum ib. l. I. c. XCIII. Deus nobis non benefacit " ut sibi exinde aliquid accrescat, sed quia ipsum communicare est sibi conveniens, ut fonti bonitatis. Dare autem non propter aliquod commodum ex datione expectatum sed propter ipsam bonitatem et convenientiam dationis, est actus liberalitatis „. Cf. praeterea in locis cit. "Sane, ut inquit P. Rogaccius S. J. in op. *Unius necessarii* p. I. c. XXV. ullane liberalior esse potest ac beneficentior voluntas, seu lucis erga hominem caecum, quam si illum spectatorem suae pulchritudinis cupiat; seu fontis erga siti confectum, quam si ad gustandos suos latices eum provocet?„ Sed consul. idem auctor, qui non minus pie quam solide id evincit.

eum prodiisse affirmant (a). Nullum fere argumentum est, quo magis increduli et athei torquentur, quam istud de anthropogonia seu hominis origine: circa quam, quidquid absurdi ac ridiculi aegri somniis excogitari potest, commenti sunt. His accedunt rationalistae ac neoterici biblici, qui in mosaica anthropogonia non agnoscunt nisi *mythum*, ac Moysem propterea primum *mythographum* appellare non verentur (b). Alter error eorum est, qui autumant ante Adam alios homines fuisse conditos, qui propterea *praeadamitae* audiunt. Hujus erroris instaurator fuit Isaacus la Peyrere (c) e Calvini disciplina, qui tamen ad meliorem postea frugem revocatus errorem hunc una cum haeresi calviniana ejeravit. Parum ab hoc errore abludunt ii, qui censent non omnes homines ab eodem parente progenitos esse, sed contendunt in qualibet mundi plaga suos fuisse aborigenes, qui

(a) Neeldham et Buffonius negant saltem immediate a Deo hominem conditum esse, sed prodiisse affirmant ex particulis vel essentiis, ut vocant, *organisatricibus* aut vi vegetativa, quibus Deus naturam ditavit. Cf. Spalanzani Osservazioni microscopiche etc. Milano 1826. t. II. Aristoteles modo emittit *hypothesin* de humano genere numquam coepto, modo eam vocat *πίστιν persuasionem*. Denique l. III. De generat. anim. concludit: "Quare et de hominum ac quadrupedum ortu non absurde quis conjiciat, si olim ex terra editi sunt, id duorum modorum altero evenisse, aut ut ex verme ὡς σκώληκος primum existerent, aut ex ovis ἐξ ᾠῶν ederentur,,; expositis autem his modis loquit: " quare si quid initium existendi animantibus fuit, id altero de duobus istis modis contigisse *manifestum est* ,,. Ὅτι μὲν οὖν εἴπερ ἦν τὶς ἀρχὴ τῆς γενέσεως πᾶσι τοῖς ζώοις εὔλογον δυεῖν τούτων εἶναι τὴν ἑτέραν, φανερόν. ed Paris. 1619. tom. 1. par. alt. p. 1113. Aliqua tamen venia dignus est, utpote revelatione destitutus, si ita desipuit. At nulla venia digni sunt recentiores illi, qui ut revelationem abjicerent, nihilo minus desipuerunt circa hominis originem, quorum alii ex ovo, vel putredine, vel mari vel piscibus ortum eum autumarunt: alii infinitam successionem admiserunt, quos vel recensere inane omnino opus esset.

(b) Ita Wegsch. §. 98. n. (*a*). p. 321.

(c) In op. Praeadamitae, vel exercitatio exegetica in Ep. ad Rom. V. 12 seqq. 1655. in 4. quem nonnulli alii in eadem sententia praecesserunt, quos recenset Calovius in System. locor. theol. tom. III. p. 1041. nec non Von Irwing ueb. d. Ursprung. etc. seu De origine cognitionis veritatis et scientiarum Berol. 1781.

specie distinguerentur, a quibus diversae hominum gentes prodierunt (a). Ad ejusmodi errores convellendos sit

PROPOSITIO I.

Primi parentes immediate a Deo conditi sunt

229. Dum immediate a Deo conditos progenitores asserimus, non solum de anima, sed etiam de corpore propositionem hujusmodi intelligi volumus, seu de toto homine. Rursum, dum dicimus hominem, etiam quoad corpus, id affirmamus per oppositionem ad memoratum incredulorum errorem, qui hominem repetunt ex causa immediata naturali, nec enim propositum nobis est manus miscere cum scholasticis illis, qui opinati sunt, Deum ministerio Angelorum usum esse ad protoparentis corpus e terrae limo plasmandum (b), cui ipse postea vitam et animam communicavit (c), atque indidit. Itaque in primo sensu

(a) Telliamed, seu De Maillet in op. De orig. mundi p. 201. affirmat aegyptios, indos etc. seu viginti populos docere homines indigenas et aborigenes fungorum ad instar e terra prodiisse. Alibi asserit pisces in homines mutatos praesertim in regionibus septemtrionalibus. Sublimis sane philosophia! Alio sensu aborigenes admiserunt Carli, Fabroni et Aloys. Bossi Dell' istoria d'Italia antica e moderna Milano 1819 ,,. Sed de his postea.

(b) Cf. Corn. a Lap. hic. Similia habet Philo De opif. mundi. Ast s. Basil. Hexa. hom IX. Ambr. Hex. l VI c. VII. n. 40. s. Aug. De genes. ad lit. l. IX. c XV. Theodor. In gen. q. XIX. Angelos excludunt.

(c) Nonnulli contendunt distinguendum esse principium vitale ab anima, atque ab Apostolo tres homini partes tribui σῶμα corpus, ψυχὴν vitam animalem, et πνεῦμα vitam spiritualem, rationem, I. Cor. XV. 44 seqq. Coll. II. 14. I. Thess. V. 23. Heb. IV. 23. Veteres philosophos distinctionem instituisse inter *animum* et *animam* certum est, ut testatur Cicero tum alibi tum Tusc. IV. 5. quos imitatus Josephus Arch. l. I. c. I. ἔπλασεν, inquit, ὁ θεός τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς λαβών, καὶ πνεῦμα ἐνῆκεν αὐτῷ καὶ ψυχήν " finxit Deus hominem, accepto ex terra limo; immisitque in eum spiritum et animam ,,. S. Irenaeus cont. haer. l. V. c. VI. "*anima* autem, ait, et *spiritus* pars hominis esse possunt, homo autem nequsquam,,. Origenes De principiis l. III. c. IV. Nemesius de nat. hom. c. I. usus tamen obtinuit vocabula ψυχὴ et πνεῦμα promiscue usurpari,

sumpta propositio ad fidem spectat, ut patet ex superius recitato decreto Concilii later. IV.

230. En autem quomodo ejusmodi veritatem evincimus revelatione duce: Genes. I. 27. aperte traditur, quod conditis omnibus animalibus " *Creavit* Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae, et factus est homo in animam viventem ,,. Deus proinde totum hominem condidit, per se enim corpus e limo terrae *formavit*, animam vero per *inspirationem* indidit.

231. Et haec quidem de mare; de feminae autem formatione et ortu legimus ib. II. 21. " Immisit Dominus soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus et aedificavit eam in mulierem ,,. Si haec porro in sensu historico ac litterali intelligantur, satis superque perhibent utrumque protoplastam a Deo ipso formatum et conditum fuisse; jam vero prout jacent accipienda ea verba esse, ipse contextus, sensus traditionalis hebraeorum et ceterorum librorum sacrorum irrefragabilis auctoritas ostendunt.

232. Ac in primis contextus postulat: nisi enim litteralis sensus ratio habeatur, cum iis verbis nulla ratione cohaerent, quae sequuntur; vix enim Adam expergefactus a sopore suo Evam conspexit, ut in illas voces eruperit: " Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea: haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est,, (a). Ad haec porro verba alludit apertissime Apostolus I. Cor. XI. 8. ubi ait: " Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro (b),, et I. Tim. II. 13. Neque judaei, si fabulatores nonnullos excipias rabbinos, ab eodem sensu unquam recesserunt (c). Quod spectat ad ve-

non secus atque hebr. voces נֶפֶשׁ et רוּחַ. Cf. Lactant. De opific Dei c. XVIII. cum notis Jo. Bapt. Le Brun et Nic. Lenglet Dufresnoi t. II. opp. Par. 1748. ubi plura in hanc rem congeruntur. Lucretius fuse discrimen inter *animum* et *animam* prosequitur l. III. a v. 138-161.

(a) Gen. II. 23.

(b) *Οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικός· ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός.* Cf. etiam Tob. VIII. 8.

(c) Philo Jud. allegorice exponit lib. II. Legis alleg. p. 109. seq. apud Calmet, nonnullique rabbini; ceterum Josephus l. c. judaeique passim universi sensu litterali accipiunt.

teres ecclesiae patres, supervacaneum est ipsos singillatim recensere, cum una omnium sententia sit, formationem Evae ex latere Adam dormientis fuisse typum ecclesiae ex latere Christi Domini in cruce mortui efformatae.

233. Hinc ipsis adversariis fatentibus ex hoc veluti fonte pervulgati sunt ac recepti apud orientales mythi de feminae formatione mosaicae historiae affines praesertim apud populos Asiae superioris (a); nec desunt hujus traditionis documenta penes populos recens detectos (b); quae quidem omnia aperte evincunt mosaicam anthropogoniam in nativo sensu accipiendam esse, ac propterea, quod inde sequitur, primos parentes immediate a Deo conditos fuisse.

DIFFICULTATES

234. I. Obj. 1. Homo e terra suapte natura oriri potuit per fortuitam motus ac materiae conjunctionem. Plura enim corpora organis instructa a natura ipsa quotidie produci nemo est, qui non videat (c). 2. Quod vero refert Moyses Genes. II. 7. ostendit hominem humili nimium origine sua minime contentum sibi a Deo eam accersivisse. 3. Sane com-

(a) Ita Wegsch. § 98. n. (*a*) sic *Ei. Art. Adam in Ersch u. Gruber Encyklopädie* I. seu Introductio art. Adam in Encyclopaediam Ersch et Gruber. Sane ejus traditionis documenta apud sinenses non pauca profert Windischmann l. c. et apud indos ib. P. I. sect. 2. p. 386. seqq.

(b) Cf. Annales de philosophie chrétienne Paris 1834. année V. n.° 43. tom. VIII. Janvier art. Voyages et traditions, croyances, superstitions et reste des traditions primitives observées par M. Dumont d'Urville dans son voyage autour du monde à bord de l'Astrolabe, dans la nouvelle Zélande et les îles de Tonga, ubi inter ceteras traditiones servata est " La femme tirée de la côte de l'homme ".

(c) Sic auct. Reflexions philosophiques sur le système de la nature. Nec valde abludit Needham, qui omnia fere corpora organis instructa repetit a vi vegetativa, ut ipse eam vocat, a qua repetit corpus Adam, imo et Evae formationem, quae ad instar polypi junioris ab alio dissecti, prodiit ex corpore Adam. Cf. Spallanzani Opuscoli di fisica animale. Milano 1826. Opusc. I. P. I. pag. 17. 18.

mentarii mosaici duplicem exhibent hujus originis historiam: *alteram* Genes. I. 26. qua Deus uno actu, *alteram* minus puram atque perfectam Gen. II. 7. 21. 22. qua primo marem e pulvere terrae, deinde feminam e costa illius deductam formasse traditur; 4. quae quidem ex incultioris aetatis ingenio et aliarum gentium de anthropogonia mythis accommodata sunt (a). Ergo.

235. R. Ad 1. N. Satis est enim vel leviter anatomiae principia degustare, ut quisque sibi persuadeat, absurdam esse hypothesin materialistarum comminiscentium casu hominem e terra prodire potuisse. Tam affabre enim omnia in humano corpore membra singula disposita sunt, ut nonnisi opus plane divinum ipsum esse quisque intelligat et altissimae sapientiae consilium in eo elucere. Quod autem de hac hypothesi dictum est, idipsum tuto quivis pronunciare poterit de aliis similibus somniis incredulorum, qui dummodo possint sibi persuadere se a Deo conditore non prodiisse, absurda quaeque devorant multo facilius libentiusque, quam infantes fabulas ac historiolas admittunt: attamen obducto supercilio philosophi ambitiosum nomen adsciscunt (b).

236. Ad 2. N. pariter, et addo nullam aliam originem, si recta ratione quis uti velit, posse sibi quemquam con-

(a) Ita Wegsch. §. 98. ubi concludit: " Ei vero, qui narrationes istas mosaicas ad institutionem vitae communis transferre studet, maxime cavendum est, ne homines nostri puriore numinis idea imbuti, *quam quae in libris illis* passim significata est, singula nimium premendo offendantur, neve a pio in Deum creatorem amore et reverentia abducantur debita ". Ex quibus quanta sit hominis impudentia satis elucet.

(b) Quaeri etiam posset, quare illa fortunatissima tellus, quae homines ultro e sinu suo producebat, fecunditatem suam amiserit? Forsan respondebunt, quod olim Epicuraeus Lucretius lib. V. v. 824. seqq. ed. Taur. 1831.

Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut mulier spatio defessa vetusto,
Mutat enim mundi naturam totius aetas;
. . . .
Sic igitur mundi naturam totius aetas
Mutat, et ex alio terram status accipit alter,
Quod potuit, nequeat: possit quod non tulit ante.

Cf. Cudworth Syst. intell. c. V. §. 68. 69.

fingere. Atque hinc est, quod homo, velit nolit, ineluctabile semper secum ferat argumentum existentiae Dei.

237. Ad 3. N. Sed una eademque a mosaicis commentariis historia traditur, in primo quidem capite in universum mundi ortum ac summatim, in altero vero modus ac ratio exponitur, qua telluris recens creatae nuda et incompta facies instructa sit plantarum ornatu, tum de maris et feminae origine, atque de primorum parentum sede et conditione latius disseritur (a), ac per partes describitur. Evanescit propterea, quod a rationalistis additur de altera originis historia *minus pura atque perfecta* Gen. II. 7. 21. 22., quae non alio nititur fundamento nisi cuncta carpendi cacoëthe (b).

(a) Sic fere Rosenmüller, auctor adversariis non suspectus, in Scholiis in V. T. in h. l. ubi solvit omnia argumenta eorum, qui ab alio auctore scriptum secundum caput Geneseos contendunt diverso ab eo, qui primum scripserat. Praestat vero adnotare, Eichhornium inferre antiquioris aetatis et scriptoris esse, quae cap. II. et III. Genes. habentur, ex dicendi genere, quod ibi deprehendere sibi visus est, *impolito atque indocto*, quod vetustissimi aevi simplicitatem referat. Contra vero in his ipsis capitibus *stylum multo ornatiorem*, quam in iis, quae praecesserant, nec pauca exquisitioris doctrinae indicia agnoscit Heinrichs (Commentatio de antiquo illo documento, quod secundo Geneseos capite extat, Gotting. 1790), unde eadem recentiori aetati assignat. Quam probe inter se cohaerent hi philologi protestantes! Gesenius vero in op. Aedificium doctrinae linguae hebr. p. hist. ling. hebr. ex eo quod in primo cap. Gen. sermo tantum sit de אֱלֹהִים *diis*, in capitibus vero duobus subseqq. factus sit יְהוָה אֱלֹהִים, *Deus Deorum* in compositione aequivalens τῷ יְהוָה צְבָאוֹת *Deus Sabaoth*, in reliquis demum appareat solus יְהוָה *Deus*, deducit progressum a polytheismo ad ideam unitatis Dei. Miseri fabulatores! Hoc enim Gesenii commentum explodit vel levis totius libri inspectio; etenim ter in ipso cap. III. Gen. 2.–5. legitur solum nomen *Elohim* absque additamento *Jehova*; sic Gen. XXVIII. 16. seqq. nomina *Jehova* et *Elohim* promiscue usurpantur. Eadem dicendi ratio in ceteris omnibus V. T. libris observatur; cf. speciminis gratia Jon. IV. 1-4. 6. 7. 8. 9. 10. in quibus modo *Jehova* solum, modo *Jehova Elohim*, modo denique rursum solum *Jehova* reperiuntur.

(b) Cf. Lettr. de quelques juifs a Mr. de Voltaire. tom. I. Petit commentaire etc. IV. Extrait d'Adam et de son histoire.

238. Ad 4.N. Tum quia in simplici ac ingenua Moysis narratione nihil est, quod mythum indigitet; tum quia aliarum gentium, qui dicuntur de anthropogonia mythi, non sunt nisi primaevae traditionis corruptiones, quae plus minus recesserunt a veritate pro diversitate indolis eorum, qui eam servarunt (a), qui omnes, cum posteriores sint mosaicis commentariis, eosdem in omnibus suis partibus mirifice confirmant.

239. II. Obj. 1. Nemo qui sobrius sit inficiari saltem poterit feminae e viri latere formationem, prout a Moyse describitur, mythum esse seu philosophema ad mutuum illud atque vehementissimum viri et feminae desiderium adumbrandum, quo sese mutuo prosequuntur, ab ipso rerum omnium auctore utrique sexui alte infixum et ingeneratum. 2. Simili mytho de viro ac femina uno olim corpore conjunctis, sed a Iove postea diremtis, amoris mutui vim Plato declaravit (b). 3. Quod vero Deus Adamo, quum somno erat obrutus, ne dolorem sentiret, costam exemisse narratur; homo autem expergefactus, conspecta femina, exclamasse dicitur, hoc demum esse animal sibi simile, id aperte est additum fabulae adornandae causa (c). 4. Ab hac vero expositione non abhorrent catholici ipsi theologi, quorum aliqui allegorice verba Moysis interpretati sunt, ut Cajetanus (d), alii primum hominem vel androgynum vel hermaphroditum a Deo conditum autumarunt (e). 5. Ipsa quodammodo rei natura

(a) Cf. Banier Mythologie et les fables expliquées par l' histoire t. III. l. I. c. IV. ubi erudite ostendit graecos defectu historicorum ignorasse propriam originem ac propterea seipsos vocasse αὐτόχθονας seu ex ipsa terra ortos, quod pariter praestiterunt pelasgi, celti, hiberi, scythi etc. eadem vanitate ducti ac nonnulli itali nostri, quos inferius recensebimus, qui ut stultae huic antiquitati faverent, minime veriti sunt scripturae auctoritati refragari.

(b) In Timaeo opp. ed. Steph. Paris. 1588. tom. III. p. 41. seqq. et in Symposio ib. p. 189. seqq. ex impuri Aristophanis persona fuse persequitur fabulam de homine ἀνδρογύνῳ in duas partes dissecto etc. Lucret. l. c. v. 837.

(c) Ita Rosenmüller ad v. 21. cap. II. Gen.

(d) Comm. in h. l.

(e) Mirum est Michelem in diss. p. 72 suiv. potuisse serio contendere auctoritate Platonis ac rabbinorum Adamum reipsa an-

aliqnam ex his expositionibus exposcere videtur, nisi primum hominem aut monstrosum ante Evae formationem, costa scilicet redundantem, aut imperfectum post ejusdem ortum, costa videlicet destitutum extitisse contendamus. Ergo.

240. R. ad 1. D. Supposita historica veritate, C. ad ejusdem exclusionem N. Ipsi ecclesiae patres atque scripturarum catholici expositores deprehenderunt moralem mutui conjugum amoris sensum in feminae procreatione, prout a Moyse describitur (a), sed hic moralis sensus in litterali fundatur, quo sublato, actum est de sacri historici veracitate. Nonnisi recentiores biblici protestantes purum mythum in Moysis verbis exprimi commenti sunt contra sensum traditionalem et invitis omnibus germanae exegeseos legibus.

241. Ad 2. N. suppositum ex dictis. Plato autem phantasiae suae indulgens exornavit plus aequo, quod apud orientales gentes, quarum provincias peragraverat, traditum invenit (b).

242. Ad 3. N. Sublato enim fundamento, cetera quae illi superexstruuntur, corruant necesse est: maxime quod reliqua scripturarum loca, juxta exposita, arbitrariam biblicorum et rationalistarum hypothesim evertant.

243. Ad 4. D. Id est nonnulli contra communem patrum et interpretum sensum, C. alias N. Ideo autem quod

drogynum fuisse a Deo procreatum. Absurda rabbinorum commenta referunt Heideggerus in hist. Patriarch. exerc. IV. t. I. p. 35. et Fabricius in cod. Pseud. V. T. tom. I. Voltaire veritus non est tum in op. Raison par alphabet art. *Adam*, tum in Bible enfin expliquée Moysi tribuere historiam de homine androgyno; sed Cf. Lettres de quelques juifs. l. c. §. 12.

(a) Cf. Corn. a Lap. hic. Vid. s. Th. l. p. q. 92. a. 2. et 3.

(b) Cf. Banier op. cit. tom. I. liv. I. ch. I. ubi ostendit in antiquorum anthropogoniis, non exclusa ipsa Platonis l. c. elucere vestigia mosaicae historiae, ac scite concludit: "L'esprit humain fait en vain tous ses efforts pour corrompre la vérité; elle laisse toujours quelque trace lumineuse, qui la fait reconnoitre". (p. 78.) Quod speciatim ad Platonem attinet, ipsum deprompsisse fictionem suam a traditione apud orientales, quam tamen ipse non satis intellexerat, animadvertit Eusebius Praep. ev. l. XII. c. XII. ed. cit.

singulares isti expositores plus aequo proprio ingenio indulserint in scripturarum explanatione contra sensum totius antiquitatis, sapientiorum omnium reprehensionem invidiamque subierunt. Exinde discimus, aleae opus plenum esse, velle a recepta et communi in bibliis exponendis sententia recedere. In eos scopulos inciderunt, in quos passim protestantes ex propriis principiis navem suam impingunt (a).

244. Ad 5. N. Ad allatam vero probationem reponimus neque monstrosum nec deficientem parte aliqua integrali primum hominem sive ante sive post feminae formationem extitisse, Deo providento ac disponente sapientia sua, ne in alterutrum defectum incideret. Sacer textus id aperte innuit (b). Deceptio illorum, qui his nugis detinentur, in eo est, quod velint judicium ferre de rebus longe a se positis et quarum adjuncta omnia penitus ignorant.

PROPOSITIO II.

Universum humanum genus ab Adam omnium protoparente propagatum est

245. Haec propositio ad fidem spectat, utpote necessario connexa cum articulo de propagatione peccati originalis, de qua inferius; duas porro adversariorum classes perstringit, praeadamitas videlicet, et *aborigenum autochthonumve* fautores, eorum scilicet hominum, qui habentur ut enati in

(a) In ejusmodi absurda incidit nuper Fr. Baader quamvis catholicus in Annot. in c. II. Genes. 1829.

(b) Menochius, Estius, Piscat. Catharinus in comm. ad h. l. censent et costam et carnem Deum suffecisse in ejus locum, unde et carnem et costam sumpserat, prout verba ipsa Adami indicant: " hoc nunc os ex ossibus meis et *caro* de *carne* mea ". Nonnulli vocem צֵלָע vertunt *latus*; chald. interdum eandem vocem reddit *partem*; sic Alexandrini in eundem sensum transferunt eam identidem per vocem μέρος. Ast necesse non est ad haec confugere. Cf. Calmet hic.

diversis mundi plagis, et a quibus multiplices species repeti solent humani generis (a) licet etiam a Deo conditae.

246. Cum vero ex adversariis, quos hic refellendos suscipimus, alii, ut praeadamitae, scripturae auctoritatem admittant, alii vero rejiciant, hinc argumentis ex scriptura depromptis alia praeterea ab externis fontibus petita ad eos refellendos adjicere cogimur.

247. Ac primo sic praeadamitas perstringimus: Sacra scriptura praeadamitarum existentiam excludit, si perpetuo nobis exhibeat Adamum omnium hominum solum et unicum progenitorem. Porro id nobis aperte prodit in primis liber Geneseos: capite enim I. 27. perfectis totius mundani orbis operibus legitur: " Creavit Deus hominem (b) ad imaginem suam . . . masculum et feminam creavit eos ". De hoc autem ipso homine, antequam enucleatius ipsius creationis ratio exponatur, dicitur c. II. v. 5. " et *homo non erat* qui operaretur terram ", et c. II. 20. " Adae vero non inveniebatur adjutor similis ejus ", ac rursus c. III. 20. " et

(a) Animadvertendum autem apprime est non omnes qui admittunt aborigenes seu autochthonas, perverso sensu hanc sententiam tueri, sed eorum plerique aborigenum et autochthonum nomine eos populos vocare solant, quorum ex historicis documentis origo cognosci nequit. Hoc sensu exponunt, quod de autochthonibus aut indigenis veteres referunt, Delfico op. cit. Della numismatica della città di Adria nel Piceno Napoli 1826, qui in Disc. prelim. Sulle origini italiane p. 64. inter cetera scribit: " Intanto per quel sentimento, che Vico chiamò *boria delle nazioni*, le più antiche pretesero all' autoctonato, cioè di esser prodotto spontaneo della natura; nè ciò bastò loro, e contesero di antichità anche colla luna "; deinde statuit non alios sub indigenarum aut aborigenum nomine intelligendos, nisi eos, quorum derivatio ex aliis orbis partibus ob monumentorum defectum nos latet. Micali Storia degli antichi popoli italiani Firenze 1832. p. 6. " Da ciò, inquit, i mitologi, primi storici, presero motivo di fingere la stirpe umana quivi dalla terra ingenerata. Opinione certamente ripugnante alla buona fisica, ma che sotto il velo dell' allegoria celava il concetto della impenetrabile antichità del popolo italiano etc. ".

(b) Hebraice porro clarius id exprimitur per articulum praefixum הָאָדָם italice *l' uomo* quod est nomen appellativum, postea vero proprium primi hominis factum est κατ' ἐξοχὴν seu per excellentiam ita dicti; unde patet hic proprie describi hominis seu naturae humanae originem primam.

vocavit Adam nomen uxoris suae Eva : eo quod mater esset *cunctorum* viventium „. Quae quidem confirmantur tum ex lib. Sapientiae X. 1. " Haec (sapientia) illum , qui *primus* formatus est a Deo pater orbis terrarum , cum *solus* esset creatus , custodivit „; tum Apostoli verbis Act. XVII. 26 " Fecitque *ex uno* omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae „ (a). Haec autem clara adeo ac perspicua sunt , ut nullam exceptionem admittant.

248. His vero si accedat sensus traditionalis hebraeorum et christianorum , qui constans et universalis est, ac dogma propagationis originalis noxae in homines singulos , quod semper , ut ostendemus , ecclesia professa est , quodque huic facto innititur , nullus subest dubitandi locus.

249. Nunc autem, quod attinet ad adversarios ceteros, qui aborigenes seu autochthonas populos inducunt , vel ipsi a Deo hos homines seu primos terrarum incolas conditos admittunt , vel non ; in utraque hypothesi difficile non est eos erroris arguere.

250. Etenim I. adversus eos stant omnes antiquae anthropogoniae, quas nobis sive poëtae sive historici servarunt, quae prorsus collimant cum anthropogonia mosaica. Sanchuniaton enim, cujus historiae fragmentum nobis transmisit Eusebius (b) , refert ex *meruach kolpia* seu ex spiritu vocis

(a) Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνός αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν προσωπον τῆς γῆς.

(b) L. I. Praep. evang. edit. Vigeri c. X. ex versione Philonis Biblii , qui totum opus Sanchuniatonis ex lingua phoenicia in graecam trastulit ac in novem libros distribuit. Cujus quidem Sanchuniatonis operis diversa extiterunt criticorum judicia , quae hic expendere non vacat. Nonnulli adeo progressi sunt, ut illud suppositium existimaverint. At prudentior criticorum pars suo auctori hanc historiam vindicavit . Imo anno nuper elapso in Lusitania integram Philonis graecam Sanchuniatonis translationem repertam ac quamprimum typis berolinensibus in lucem vulgatum iri nunciatum fuit. In citato igitur fragmento legitur: Ἐκ τοῦ κολπία ἀνέμου, καὶ γυναικὸς αὐτοῦ Βααυ τοῦτο δὲ νύκτα ἑρμηνεύειν Αἰῶνα καὶ πρωτόγονον θνητοὺς ἄνδρας , οὕτω καλουμένους· εὑρεῖν δὲ τὸν Αἰῶνα τὴν ἀπὸ τῶν δένδρων τροφήν seu: " Ex Kolpia vento atque ejus uxore Baau , quam noctem (graeci) interpretantur , Aevum ac primogenitum, mortales ambos, procreatos : Aevumque cibi ex arboribus petendi auctorem fuisse „. Eruditus autem Fourmont senior

Dei procreatos esse aeonem et protogonon, Adam nempe et Evam, ex quibus homines ceteri progeniti sunt. Huc tendit Berosus chaldaeus apud Syncellum, qui pariter illius theogoniae fragmentum servavit, quae refert hominis originem anthropogoniae mosaicae admodum similem (a); neque ab ea differt anthropogonia Diodori Siculi, qui nobis eam retulit in theogonia aegyptiorum et graecorum (b); nec diversam hominis originem nobis tradiderunt Orpheus (c), Hesiodus (d), Aristophanes (e), Horatius (f) et Ovidius (g).

251. II. Adversus eosdem praeterea dimicant traditiones

in op. Réflexions sur l' origine, l' histoire et la succession des anciens peuples Paris. 1747. tom. I. liv. II. ch. cinquième ostendit verba originalia Sanchuniatonis fuisse מֵרוּחַ קוֹל פִּי יָהּ נוֹלַדוּ חַיוֹן וּבַכוֹר seu *meruach quol phi yah noladou hayon oubekor. Ex spiritu vocis Dei procreati sunt Æon et Protogonos*; ac probe sensum Sanchuniatonis retulisse Philonem, graecos vero iguaros textum interpolasse. Porro per Aeonem, seu potius hajon Hevam ibi exprimi, et per protogonon Adamum voce Dei procreatos ibid. ostendit, et sane, quae traduntur de Aeone auctore cibi ex arboribus petendi, aperte produnt. Sed consulatur idem auctor l. c. nec enim diutius nobis id persequi in animo est. Cf. etiam Banier op. c. l. I. ch. II. p. 84. seqq.

(a) Banier l. c. p. 75. seqq.

(b) Bibl. l. I. cap. I. ubi duplicem refert opinionem suo tempore viguisse circa hominum originem; alios quidem existimasse " ab aeterno sine ullo generationis principio extitisse humanum genus „ τὸ γενὸς τῶν ἀνθρώπων ἐξ αἰῶνο; ὑπάρχειν μηδέποτε τῆς αὐτῶν τεκνώσεος ἀρχὴν ἐσχηκυίας. Alios vero, qui et factum mundum hunc, et corruptioni obnoxium esse censent, proinde atque illum " homines quoque certo tempore ortum consecutos „ asseverare. Τοὺς ἀνθρώπους τυχεῖν τῆς πρώτης γενέσεως ὡρισμένοις χρόνοις. Mente autem, seu Deo accedente haec peracta fuisse ex aegyptiorum theologia, ac proinde phoenicum, patet ex iis, quae scribit Diogenes Laert. in prooemio segm IV. ed. Menagii Amst. 1692. cf. etiam Cudworth. Syst. intell. p. 317. Banier l. c. p. 96. seq.

(c) Orphei Hymni I. seqq. praesertim V. πρωτογόνου θυμίαμα, seu Primogeniti thus, et XXIV. Πρόθεως θυμίαμα, id est Prothei thus. Heroici carminis vol. I. p. 502. seqq. Cf. Banier l. c. c V. pag. 103. seqq.

(d) Hesiod. l I. *Dies* cf. Banier l. c.

(e) *Aves* v. 667. ubi vocat homines πηλοῦ πλάσματα, seu *luti opera*. In hac vero ipsa Avium comoedia breviter graecorum theogoniam et cosmogoniam distinctius et clarius exponit quam Hesiodus.

(f) Od. l. I. od. XVI. v. 13. seqq.

(g) Metamorph. l. I. v. 76. seqq.

omnium populorum non antiquiorum modo (a) sed etiam recentiorum (b).

252. III. Historiae omnes, quae coloniarum transmigrationes ex Asia, Chaldaea praesertim, Phoenicia, Aegypto, Graecia etc. referunt, testes saltem sunt luculentissimae, populos omnes paulatim ex tenui principio exortos excrevisse, et originem communem habuisse, prout a Moyse refertur, cujus quidem mosaicae historiae, profanae, quae eam subsecutae sunt sive temporum, ut vocant, heroicorum, sive cultiorum, totidem possunt vocari commentaria et confirmationes (c).

(a) Cf. Fourmont. op. cit. l.I. sect. II. e. 1. seqq.

(b) Annales de Philos. chrétienne l. c. Windischmann l. c. J. Klaproth Tableaux historiques de l'Asie Paris. 1824.

(c) Banier et Fourmont opp. cit. Sed quaeret hic fortasse quispiam, quomodo hae traditiones componi possint eum recepta apud varios populos persuasione se αὐτόχθονας et γηγενεῖς id est se esse e terra genitos, seu eum ipso solo quod incolebant, ut de graecis praesertim, *genus in gloriam suam effusissimum*, a Plinio merito vocatis, exploratum est. Sic inter ceteros Aristophanes Vesp. v. 1071. ἐσμὲν ἡμεῖς *sumus nos* etc. Euripides Jon. v 29. seq. ἐλθὼν λαὸν εἰς αὐτόχθονα κλεινῶν Ἀθηνῶν "*Profectus ad Autochthonem populum Athenarum inclytarum*,,. Sic Plato in dial. Menex. e. VII. Lucian. Philopseud. 3. Ἀθηναῖοι . . , φάσι καὶ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀναφῦναι καθάπερ τὰ λάχανα *Athenienses...ajunt et primos homines olerum instar de Attico solo enatos*. Quibus addatur Diogen. in prooemio seg. 3. et Cicero pro Flacco c. XXVI. " Athenarum urbs vetustate ea est, ut ipsa ex se se cives suos genuisse dicatur,,. Quae opinio aliis praeterea populis communis est, aegyptiis praesertim, de quibus Diod. Sicul. biblioth. l, I. p. 6. ed. cit. φάσι τοίνυν αἰγύπτιοι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῶν ὅλων γένεσιν πρώτους ἀνθρώπους γένεσθαι κατὰ τὴν Αἴγυπτον. " Sub primos ergo rerum omnium ortus, primos in Aegypto homines provenisse aegyptii memorant ,, Cf. ib. et p. 5.; atque italis de quibus inter ceteros Virgilius lib. VIII. v. 315.

Gensque virum truncis et du-
ro robore nata.

et Cato apud Servium I. 6. " Primo Italiam tennisse quosdam, qui appellabantur Aborigenes,, ut alios omittam. Responsio in promptu est: populi illi innata quadam gloriolae cupidine ducti coeperunt inter se de antiquitate decertare; deerant documenta unde eruerctur, a quibus primum incolis regio quaelibet habitari coeperit. Hinc factum est ut appellari coeperint indigenae, seu inde nati, vel autochthones etc. perinde ac si non aliunde originem traxissent. Quibus accesserunt poetae, qui mythis suis hanc opinionem amplificarunt.

253. IV. Philologia ipsa, quae novis curis exculta hac nostra aetate est, aliud suppeditat adversus eos, quos impugnamus, argumentum. Exploratum namque est linguas omnes ad duas praecipuas sive matres, ut vocant, ac primitivas revocari a philologis, semiticam scilicet, et japeticam (a); porro iidem observarunt linguas istas sive idiomata plures radices imo et voces communes habere, si parvam inflexionem excipias, nec non interdum formas et grammaticale systema. Rursum ab iis, qui peculiari studio linguam *samscriticam* nuncupatam, quae in usu apud indos est, excoluerunt, notatum est in plerisque vocabulis cum linguis graeca et latina, aliisque sive antiquioribus sive recen-

Ceterum nationalis haec seu provincialis gloriola minime obfuit, quominus gentes omnes vestigia servarint primaevae traditionis circa originem hominum, ut ex dictis patet. Ubique tum a graecis tum a latinis laudibus extollitur *Japeti genus*, cujus quidem Japeti seu Japhet, a quo plerique europaei deveniunt, frequentissima mentio apud antiquos occurrit. Cf. Guérin de Rocher S. J. in op. Histoire véritable des temps fabuleux praesertim tom. I.

(a) Hoc argumentum non ita pridem jam excoluerat cl. Leibnitius, qui in opusc. Brevis designatio meditationum de originibus gentium ductis potissimum ex indicio linguarum (opp. ed. Dutens Genev. 1768. t. IV. p 186. seqq.) revocat linguas omnes ad communem aliquam, quae una primum esse debuit, quaeque postea bifariam divisa est in *japeticam* et *aramaeam*; quae hinc a prima prodierunt lingua, septentrionem implevere, quae a secunda, meridiem: ad *japeticas* linguas refert eas, quibus usi sunt *Japheti* posteri, ad *aramaeas*, quas tenuerunt *Semi Chamique* propagines. Observat plura vocabula cognationem communem praeseferre in ejusmodi linguis, ex quibus jure infert gentes omnes unius gentis aut stirpis propagines coloniasque fuisse, quanquam in remotioribus paulatim vestigia cognationis omnino perierint.

Idem argumentum fusius prosecutus est Laur. Hervas S. J. tum in op. *Origine, Formazione* etc. degl' idiomi Cesena 1785. et in op. *Saggio pratico delle lingue* Cesena 1787. tum in suo *Vocabolario Poliglotto* Cesena eod. anno. Quem secuti sunt superioribus annis plures alii Vater, Adelung, Klaproth, Pictet, Schlegel etc. Qui praterea ex philologia comparata collegerunt hunc fructum non minus historiae quam religioni proficuum, nempe constare, independenter ab historia ipsa derivationem populorum, qui tamen varietatis constantis notas praeseferunt, ab uno eodemque stipite seu origine primitiva communi. His animadversionibus confirmantur ipsa argumenta physiologica. Cl. Klaproth in sua Asia polyglotta p. 35. seqq. statuit rectissimam distinctionem inter affinitatem *generalem* et affinitatem *particularem* linguarum. Perspectum porro est, inveniri inter po-

tioribus apprime congruere (a), ac propterea unam eandemque horum populorum primam fuisse linguam. Nec demum eosdem philologos fugit, gentes interdum longissime ab invicem dissitas, quaeque diversae speciei habebantur, communi lingua uti, dum quae proximiores nunc sunt, in immensum prope inter se differunt. Quae quidem omnia aperte produnt, unam ab initio omnibus hominibus communem linguam extitisse, ac propterea ex cognatione, affinitate, identitate quandoque linguarum omnium necessario consequi unam pariter gentium omnium originem fuisse.

254. Nunc vero ut incredulos reliquos, seu potius amentes autochthonum et aborigenum assertores jam aggrediamur,

pulos maxime a se dissitos, quique magis inter se differunt sub respectu indolis physiologicae varietatum constantium, multitudinem radicum analogicarum tum forma, tum significatione; affinitas *particularis* varietatum constantium inter se non solum fundatur in analogia radicum duarum aut plurium linguarum, sed praeterea in quadam unitate illarum systematis grammaticalis. Viri doctissimi hoc studium, quod *linguisticum* vocant, ingenti animi contentione prosequuntur. Nec dubitare licet, quin per illud, cum ulteriorem perfectionem assecutum sit, praebeatur argumentum evidens unitatis primitivae et originariae generis humani, quod praeeat tempore omnibus historicis documentis: unde etiam atque etiam patebit scientiarum et artium progressus semper religionis veritati confirmandae inservire Cf. Interea biblioth. univers. Genève 1825. t. XXIX. littérature art. *philologie* p. 493. suiv.

(a) Cf. Recherches asiatiques vol. VII. VIII. XIV. etc. Nec non *The asiatic journal and Monthly* Register etc. April 1835. vol. XVI. *new series* London p. 221. seqq. tum: Monumens littéraires de l'Indes, ou mélanges de littérature Samscrite par A. Langlois Paris 1827.

Nova autem examini subjecit linguam samscriticam cl. A. W. de Schlegel in *Mémoire lu à la société Royale de littérature de Londres* le 10.9bre 1833. (*Transactions of the royal* etc. vol. II. p. II, 1834.) in qua instituta comparatione linguae samscriticae cum persica, graeca, latina, linguisque germanicis, celticis, schlavonicis sive slavis concludit c. IX. " En admettant que l'affiliation des langues justifie la conclusion (et d'après ma conviction elle la justifiera d'autant plus qu'elle sera examinée plus à fond), que toutes ces familles de peuples sont issues de la même souche; que leurs ancêtres, à une époque quelconque ont appartenu à une seule nation, qui est divisée et subdivisée dans sa propagation successive; la question se présente naturellement de savoir quel a été le siège primordial de cette nation-mère ". Eamque statuit ad orientem maris Montis Caspii in Asia ac praecise in Assyria etc. Cf. Bibliothèque Univ. cit. mars 1835. art. *Antiquité orientales* p. 225.

qui divinam creationem hominis respuunt, ita eos perstringimus. 1. Ex mathesi, ut alias diximus (a), perspectum est nullam dari posse sive successivam sive simultaneam terminorum seriem infinitam; ergo homo necessario aliquam originem habuit; 2. ex physica pariter certum est, prout ostenderunt ex repetitis experimentis Vallisneri, Redi et Spalanzani (b), viventia cuncta praesupponere alia ejusdem speciei viventia, a quibus procreentur, et absurda esse systemata tum particularum organicarum, tum ovi, tum vermiculorum, putredinis etc. Ergo a primo aliquo homine, quem Deus ipse condiderit, homines reliquos procreatos esse necesse est, ut praeteream argumenta hactenus allata, quae stolidum ejusmodi commentum penitus excludunt.

255. Quum igitur scriptura Adam velut protogonon, seu primum a Deo conditum testetur, a quo homines reliqui omnes procreati sunt; quum anthropogoniae omnium antiquissimarum gentium, quoad rei summam, mosaicam confirment; quum populorum traditiones, historiae omnes, philologia ipsa eandem adstruant veritatem; quum denique scientiae ipsae naturales omnem explodant contrariam hypothesin, sequitur quod ostendendum nobis assumpsimus, nempe humanum genus universum ab Adam omnium protoparente fuisse propagatum.

(a) Tract. de Deo etc. P. I. c. I. n. 37. seqq.

(b) Cf. Ant. Vallisneri Consideraz. ed esperienze intorno alla generazione de' vermi nel corpo umano; item: Esperienze ed osservaz. intorno all' origine, sviluppi etc. di varii insetti etc. Opp. edit. Venet. 1733. fol. t. I. Fr. Redi Esperienza intorno agl'insetti: nec non osservazioni intorno agli animali viventi ec. opp. ed. Ven. 1712. 4. vol. II. Laz. Spalanzani opp. vol. VI. Milano 1826. praesertim opuscoli di fisica animale e vegetabile.

DIFFICULTATES

Praeadamitarum

256. I. Obj. ex sacris litteris, ante Adam alios fuisse a Deo homines procreatos multa sunt, quae suadeant; ac 1. quae leguntur Gen. I. 26. ubi primus homo conditus a Deo exhibetur diversus ab eo, qui creatus dicitur ib. c. II. 7. quod ab omnibus adjunctis eruitur. 2. Quae dicuntur ib. c. III. de Abel et Cain " Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola ". Cur enim Abel custodiebat oves? Nempe propter fures, qui certe pater ipsius aut mater aut frater esse non poterant, ergo ab aliis praeexistentibus hominibus; quo pariter 3. referuntur, quae Deus Cain minatus est dicens ib. IV. 6. 7. " Quare iratus es, et cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris recipies? Sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? " Quid hic *fores*? Portae scilicet, in quibus judicia apud orientales exerceri consuevisse scriptura passim commemorat. Significat igitur Deus Cain, si male ageret, trahendum ipsum ad judices, qui poenas ab eo patrati sceleris reposcerent, qui profecto solus Adam esse nequit. 4. Haec confirmantur ex verbis Cain sic Deum alloquentis ib. IV. 14. " Ecce ejicis me hodie a facie terrae . . . et ero vagus et profugus in terra: omnis igitur, qui invenerit me, occidet me ". Quod ne fieret, Deus " posuit Cain signum, ut non interficeret eum omnis, qui invenisset eum ". Fugit tamen Cain ab hominum illorum consortio " ad orientalem plagam Eden ". Quae sine hominum multitudine intelligi nequeunt. Quid? quod Cain agricola perhibeatur, agricultura porro et aratoria ars plures exigit alias artes; Cain praeterea uxorem habuisse dicitur: nec profecto Adami filiam ducere potuit, cum nulla ei adhuc nata esset, ergo ex filiabus gentium. Illud etiam de Cain docet scriptura, ib. IV. 17. aedificasse illum civitatem, vocavisseque nomen ejus ex nomine fi-

lii sui (utique primogeniti) *Henoch*. Architecti igitur aderant, aderant, quos in eam urbem deduceret cives. Quinam ii fuerint, quum Abele interfecto unus Adam cum Eva superfuisset? Ergo.

257. R. Ad 1. N. Sed ex dictis, quae hic operae pretium non est iterare, caput II. non continet nisi anacaephaleosin eorum, quae Moyses cap. I. scripserat, eamque uberiorem, in qua, quae ibi strictius de hominis formatione dicta fuerant, retractantur, atque accuratius explicantur (a), alioquin bis creata dicenda essent aut disposita coelum, terra, virgultum agri, omnisque herba regionis, quia c. II. 4. haec repetit Moyses.

258. Ad reliqua hic objecta reponimus I. duplici falso supposito ea laborare. Primum quidem, pleraque haec contigisse simul ac Adam e paradiso fuerat expulsus aut paulo post, cum tamen certum sit nonnisi circa annum 129. Abel occisum esse, ut indicat illud Gen. IV. 25. an. scilicet Adam 130. natum esse Seth pro interfecto Abele. Alterum vero, paucos per ea tempora extitisse homines, eo quod pauci a Moyse commemorentur, quum scopus ipsius plures recenseri non ferret (b).

259. Rep. II. Speciatim ad 2. D. Et pastoralis ars praeter custodiam gregis a furibus plurima alia complectitur, C. illam solam N. Porro artem pastoralem nec totam nec prae-

(a) Sic etiam exponit Rosenmüller dicens in c. II. 1. Genes.: " Epilogus superiorum, priusquam ad diem septimum transeat; quasi diceret: Ita his sex diebus completum est coelum et terra (quibus verbis, ut supra c. 1. totam hanc mundi fabricam complectitur) homine creato, qui fuit colophon quasi Dei operum,, Sed longe ante ipsum hoc praestiterat Theophilus l. II. ad Autolycum capp. XIX. XX. Bibl. PP. ed. Ven. t. II.

(b) In memoriam revocanda sunt; quae superius adnotavimus de mira propagatione duorum aut paulo amplius saeculorum spatio, quae israelitici populi facta est in Aegypto. Cf. etiam Petav. De doctr. temp. t. II. lib. IX. c. XIV. De generis humani propagatione, ubi ponit Diagramma propagationis hominum post diluvium, ita ut paucis annis, nempe ab VIII. post diluvium ad CCLXXXV. ab 8. individuis potuissent pervenire ad ingentem numerum 1,247,224,717,456.

cipue in tutandis gregibus a latronum rapacitate consistere, notum adeo est, ut fusius id ostendere minime praestet.

260. Ad 3. D. Et phrasis illa in *foribus peccatum aderit* in sensu translato a Moyse adhibetur ad poenam imminentem significandam, C. in sensu proprio N. Haec autem loquendi ratio non solum in scripturis in sensu exposito usitata est, ut e.g. Marci XIII. 29. ubi loquens Christus de extremo judicii die inquit: " Scitote quod in proximo sit in ostiis „ (a), sed etiam in scriptoribus profanis. Plutarchus enim illud exhibet adagium " febris est in foribus „ quo spectat etiam illud Horatii " culpam poena premit comes „. Eo magis quod Moyses haec scribens potuerit aetatis suae mores spectasse, quod infrequens non est sacro scriptori (b), et exempla ejusmodi non pauca suppetunt in Josepho, Livio ceterisque scriptoribus.

261. Ad 4. D. Inanis fuisset metus Cain, si praeter Adam et Eva nulli homines extitissent, C. multiplicatis jam hominibus, quod jam animadvertimus, N. Addo etiam a posteris sibi Cain timere potuisse (c).

262. Quod dicitur de arte agraria, supponit adversarius iisdem instrumentis a Cain eam exercitam fuisse, quibus nunc terra a nobis exercetur, quod tamen omnino est gratuitum.

263. Nec magis Peyrerium juvat, quod urget ex uxore

(a) Γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις.

(b) Cf. Gen. VII. 2. Quamvis neque his opus sit, siquidem tum ex hebraico textu, tum ex membro sequenti hujus versiculi patet, non de peccati poena, sed de ipso peccato, seu peccati cognitione citata verba accipi debere. Textus enim ita se habet וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ *si vero male egeris, ante fores peccatum jacet*, seu se prodet, peccatum tuum non magis celari potest, quam id quod pro foribus jacet. Membrum vero quod sequitur est juxta vulg. " Sed sub te erit appetitus ejus (nempe peccati) et tu dominaberis illius „, id est; ei resistere debes. Quo posito, omnis evanescit difficultas. Cf. Rosenm. in c. IV. Gen. v. 7.

(c) Opportune animadvertit s. Ambrosius l. II. de Cain et Abel c. IX. n. 33. quod " Potuit (Cain) et parentes parricidas timere, qui docuerat parricidium posse committi; potuerunt enim et parentes de filio discere, quod didicerant posteri de parente „.

Cain ; etsi enim Moyses aperte non insinuat filias tunc temporis Adam natas esse , inferri nequit nullam natam fuisse (a).

264. Ad Henochiam aedificandam opus quidem fuisset Cain architectis , si civitas illa Europae urbes aemulata esset , minime vero si tuguriola , quod credere non est nefas, pro illa mundi infantia , solum complectebatur. Nemo praeterea est , qui nesciat temporibus nobis longe propinquioribus oppida passim civitatis nomine donata esse. Cum praeterea constet ex doctissimorum chronologorum sententia non ante mundi annum quadringentesimum , ac fortasse etiam quingentesimum Cain Henochiam condidisse (b) , inde patet incolarum satis frequentem multitudinem colligere ipsum potuisse , qua eam repleret.

265. II. Obj. Apostolus Rom. V. scribit : " Usque ad legem enim peccatum erat in mundo : peccatum autem non imputabatur , quum lex non esset : sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae ,, (c). Jam vero nomine *legis* , inquit Peyrerius , hic intelligenda venit lex Adamo data , cujus transgressio peccatum Adami fecit , quam datam omnibus hominibus in Adamo censendum est eadem ratione , qua in Adamo illam violavisse reputandi sunt. Peccatum igitur erat in mundo usque ad legem adamiticam . Homines ergo admitti debent , qui ante Adamum peccaverint , quamvis peccatum ipsis imputatum non fuerit , cum lex non esset.

(a) Hanc difficultatem jam praeoccupaverat s. Augustinus lib. XV. de civ. c. XVI. qui praeterea docet sororem suam Caino in uxorem ducere in iis humani generis exordiis licuisse , ut humana soboles propagaretur. Augustino assentiunt s. Epiphanius Haeres. XXXIX. n. 6. Sethian. s Jo. Chrys. Hom. XX. in Genes. Theodoretus quaest. XLIII. in Gen. Ceterum etsi inverso ordine c. V. 4. id aperte Moyses tradit dicens de Adam " genuitque filios et filias ,,.

(b) Cf. Zacharia Diss. adv. praead. syst. inferius cit.

(c) Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου· ἀλλ᾽ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως , καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ.

266. R. N. assumptionem Peyrerii, hic nempe nomine legis designari legem Adamo datam, sed legem mosaicam designari dicimus, ut patet ex ipsis adductis Pauli verbis: " sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem ,, . Quod ut apprime intelligatur, praestat Apostoli scopum exponere, ex quo germanus ejus sensus melius intelligitur in citato textu.

267. Scopus porro Apostoli est efficaci ratione ostendere veritatem suae generalis propositionis, qua v. 12. dixerat: " Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt ,, (a); seu vult significare mortem esse poenam peccati originalis, quod omnes homines ab Adam progeniti contrahunt; quod ut evincat, sic argumentatur Apostolus v. seq.: usque ad legem, nempe mosaicam, peccatum erat quidem in mundo, attamen peccatum non imputabatur ad certam poenam temporalem ob defectum legis positivae, sive sanctionis cujusdam; cum lex, quae talem poenam decerneret, nondum hominibus fuisset data; nihilominus mors, quae est poena peccati, regnavit etiam ab Adam usque ad Moysem vel in ipsos infantes, qui in similitudinem praevaricationis Adae nullo actuali peccato se inquinaverunt; ergo mors, quae in omnes homines dominata est per id temporis, non aliunde repeti potest, quam a peccato originali, quod omnes ab Adam progeniti contraxerunt (b).

268. Nec obstat Deum diluvio, coelestibus flammis aliisque gravissimis calamitatibus ante mosaicam legem de hominum sceleribus poenas sumpsisse, tum quia, ut observat Card. Toletus, poenae illae, quibus Deus in aliquot animadvertit legis naturalis transgressores, fuerunt potius

(a) Διά τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνός ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸ κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διά τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον.

(b) Cf Card. Toleti S.J. Commentarii et annot. in epist. s. Pauli apost. ad Rom ad h.loc. qui omnium facile luculentissime mentem Apostoli in hoc satis difficili textu exposuit.

poenae mortis peccato originali debitae ante tempus exactio , quam mors ipsa ; tum quod poenae illae non fuerunt constantes et universales , cujusmodi mors est , quae proinde non ab actualibus peccatis , sed a peccato ex origine contracto repeti unice debet.

269. His positis sua sponte ruit moles illa , quam Peyrerius huic fundamento inaedificaverat (a).

DIFFICULTATES

Coadamitarum

270. I. Obj. Accuratum historiae naturalis studium nos necessario ducit ad plures hominum species agnoscendas. 1. Id enim in primis postulant notae specificae , per quas diversi hominum stipites ab invicem secernuntur ; 2. incipiendo enim ab homine *bimano* et simia-satyro (*Orang-outang*) ac gradatim procedendo reperiri potest quaedam species consanguineitatis inter hominem et vespertilionem (b). 3. Homo intellectualis non est nisi consequentia necessaria *hominis mammalis* (c). 4. Hinc celebriores zoologi plures paucioresve hominum species constituerunt ; sic Linneus duas species admittit , *hominem sapientem* , et *hominem troglodyten* (d) , Virey pariter duas species agnoscit , quas determinat ex mensura *anguli facialis* (e) ; Desmoulins undecim species enumerat (f), Bory vero a s. Vincentio quindecim recenset (g). Frustra igitur theologi con-

(a) Cf. Zachariae egregiam dissertationem prolegom. qua praeadamitarum systema confutatur,quamque praemisit lib.I.Petavii de opific. sex dierum edit. Ven. 1757.

(b) Ita Bory de s. Vincent. in Révue encyclopédique tom.XXIX. Mars 1826. Paris. art. Sciences physiques Homme.article extrait du tome VIII.de dict. classique d'hist. naturelle. p.319.

(c) Ib. p. 76

(d) Car. a Linné systema naturae t. I. Regn. nat.classis I.Mammalia art. primates n. 1. et 2.

(e) In Dict. d' hist. nat.

(f) Art. cit. Révue etc.

(g) Ibidem.

tendunt omnes homines ab uno eodemque stipite prognatos esse, nec nisi unicam dari humani generis speciem.

271. R. N. A. Accuratum enim historiae naturalis, seu potius zoologiae studium ad unitatem humanae speciei agnoscendam necessario ducit. Nempe quod pluries animadvertimus, scientia quamdiu infans est, difficultates parit, quas postea adulta solvit.

272. Ad 1. N. dari ejusmodi notas specificas, a quibus diversa species erui possit, ut enim observat cl. Blumenbach, genus humanum non habet nisi unicam speciem, omnesque populi cujusque demum aetatis ac regionum omnium, qui cogniti nobis sunt, provenire possunt a stipite communi. Omnes locorum varietates, quae positae sunt in conformatione et colore corporis humani, non magis incomprehensibiles sunt ac illae, per quas ante nostros oculos tot aliae species corporum *organisatorum*, praecipue vero cicurum animantium inter se differunt; verum omne hujusmodi discrimen per quosdam veluti gradus ita leviter incedit, ut nullum omnino neque cavillationibus locum relinquat, neque fundamentum praebeat iis divisionibus, quas sophistae quidam vellent instituere (a).

273. Ad 2. D. Id est reperiri potest in corporum organis et configuratione convenientia aliqua et similitudo plus minusve perfecta inter homines et bruta, C. species consanguineitatis propriae dictae N. Scimus utique ex anatome comparata aliquam intercedere similitudinem organorum in

(a) Manuel d' Hist. naturelle trad. de l'Allem. Metz 1803. tom. I. Sed praestat ipsius Auct. verba adducere. " Le genre humain, ait ipse, n' a qu' une *espèce*, et tous les peuples de tous les temps et de tous les pays (qui nous sont connus) peuvent provenir d' une souche commune. Toutes les différences nationales dans la conformation et la couleur du corps humain ne sont pas plus frappantes et plus inconcevables que celles, qui défigurent presque sous nos yeux tant d' autres espèces de corps organisés, et principalement nos animaux domestiques; mais toutes ces différences se perdent pour ainsi dire les unes dans les autres par tant de nuances, par tant de transitions insensibles, *qu'elles ne peuvent donner lieu qu' à des divisions arbitraires*, et point de tout tranchantes ". (Sect. IV. des Mammiféres ord. I. Bimane).

brutis, quae a simia satyro seu potius ab homine, quem spectare possumus ut typum primitivum, usque ad vespertilionem descendendo, et rursum a vespertilione usque ad aves et ita porro, et vicissim ab animantibus imperfectioribus progrediendo, ad humani corporis perfectionem accedat (a). Attamen negamus vel nullos dari veluti typos seu notas specificas, quibus diversae classes seu species ab invicem distinguantur, quod nemo prudens zoologus inficiatur; vel eandem originem ar-

(a) Cf. Cuvier Leçons d'anatomie comparée Paris 1805. Tom. I. Première leçon. Considérations sur l' économie animale, praesertim art. IV. pag. 58. 59. Observat ad rem nostram "Dans toutes ces combinaisons, il s' en trouve nécessairement beaucoup qui ont des parties communes, et il y en a toujours un certain nombre qui *ne diffèrent que très-peu*, en sorte qu'en plaçant les unes après des autres celles, qui se ressemblent le plus, on peut en établir un' espèce de suite, qui paroitra s'éloigner comme par degrés d'un type primitif. C'est sur ces considérations qui reposent les idées, que certains naturalistes se sont formées d'une échelle des êtres, qui les ressembleroit tous en une série unique commençant au plus parfait et finissant au plus simple... et telle, que l' esprit passeroit de l'un à l'autre sans presque appercevoir d' intervalle, et comme par nuances insensibles,,. Et sane cl. A. hanc gradationem persequitur, comparationemque instituit singulorum organorum eadem methodo quinque voluminibus 1. in homine, 2. in mammalibus, 3. in avibus, 4. in reptilibus, 5. in piscibus, simulque ostendit notas specificas et characteristicas, quibus ab invicem distinguuntur, ut patet etiam ex tabulis comparationis, quas adjecit, ut caecus sit oportet, qui eas non videat.

Satis sit hic urgere *organum vocale*, quod dicimus, quodque in uno homine tantum reperitur ad voces articulandas, siquidem Camper ostendit ex dissectione simiae satyri hoc animal ineptum omnino esse ad instar hominis loquendum at naturaliter etiam super pedes posteriores incedendum; attamen hoc solum animal perinde ac *gibbon* cum homine comparatur. Ipse Richerand *Nuovi elementi di fisiologia* Trad. dal franc. Firenze 1815. T. II. §. 196. aperte affirmat "L'uomo solo può articolare i suoni e gode del dono della parola,,. Quod deinde ostendit ex anatome; item Megendie: Compendio elementare di fisiologia. Trad. dal franc. Pisa 1818. T. I. pag. 195. Recte propterea Homerus frequenter utitur epitheto μερόπων ἀνθρώπων id est hominum *vocem articulatam* emittentium, interdum etiam homines vocat μέροπας seu *vocem articulantes* tanquam notam hominis specificam, ut alia omittam de mento saliente ac toto systemate osteologico, aliisque non paucis. De quibus cf. cl. Ranzani, qui in op. Elementi di zoologia. T. II. Ordine primo p. 69. seqq. has notas summa diligentia prosequitur.

guat, unde exurgat consanguineitatis species illa, quam somniat adversarius, quem impugnamus.

274. Ad 3. N. Ratio enim siv e intelligentia proprietas est hominis solius. In brutis enim omnibus non reperitur nisi *instinctus*, qui consistit in ea virtute, qua pollent sese subjiciendi per motum interiorem innatum ac necessarium, absque ulla institutione seu a se ipsis per quasdam actiones uniformes ad eumdem finem, ad propriam nempe conservationem et ad conservationem propriae speciei (a). Quod si in nonnullis animalibus cicuribus praesertim, nonnulla signa conspiciuntur sagacitatis et industriae etc., haec toto coelo distant a facultate intelligendi, comparandi, judicandi, abstrahendi etc., qua instructus est homo, ut ostendunt psychologi. Etenim si intelligentia non est nisi consequentia necessaria *hominis mammalis*, ut contendit adversarius, quare in ceteris animantibus mammalibus non reperitur?

275. Ad 4. N. Pauci zoologi, neque profecto celebriores, ut ipsi autumant, plures hominum species distinguunt et quidem perperam, ut patet ex dictis in resp. ad 1., cum nullum prorsus sit fundamentum ejusmodi distinctionum, quae proinde arbitrariae omnino sunt, et repugnant ipsi experientiae. Hinc enim constat, animalia orta ex conjunctione duarum specierum esse prorsus infecunda, nihil tamen ejusmodi reperimus, ut observat Cuvier, in individuis a quibuscumque hominibus procreatis (b). Quare nemo jam est ex zoologis alicujus nominis qui plures hominum species inducat (c).

276. Quod si Linneus duplicem speciem recensuit, humani aliquid et ipse passus est: quare a Blumenbachio vapulat (d). Attamen ipsemet Linneus hanc suam sententiam re-

(a) Cf. Blumenbach op. c. sect. 3. §. 35. Cf. etiam Cuvier Le régne animale Paris 1817. T. I. Introduct. p. 51. suiv.

(b) Régne anim. mammiféres §. Varietés de l'espèce humaine. p. 94.

(c) Ut patet ex recentioribus, si memoratos incredules excipias, qui contemptui propterea sese objecerunt.

(d) Op. cit. sect. 4. p. 80. ubi inquit: " La description de l'*homo troglodyte* de Linnée est un mélange inconcevable de l'histoire d'un de ces négres blancs maladif

tractavit (a). Virey per *speciem* intelligit divisionem primariam generis humani, non autem stipitem primitivum originarium, quasi plures fuerint. Hinc juxta sacram scripturam a filiis Noë tres primas varietates constantes repetit, *albam* a Japhet; *flavam* et *fuscam* a Sem, *nigram* seu *ottentottam* a Cham; reliquas ab earum commixtione, quas distinguit ex diversis gradibus anguli facialis (b). Quidquid de hac sua sententia aut opinione sit, patet ipsum cum reliquis convenire. Reliquos autem quod spectat non moramur, qui per hanc ipsam opinionum diversitatem ostendunt nescire se, ubi pedem figant: unde a reliquis omnibus deseruntur. Illud solum animadvertere praestat juxta aliquot istorum nullam esse notam seu characterem, quo homo sapiens ab homine, ut vocant, troglodyte, aut simia satyro discernatur: paulo tamen postea juxta eosdem tot sunt notae characteristicae inter homines ipsos, ut enumerent undecim vel quindecim etiam ipsorum species. Quam praeclare haec inter se cohaerent!

277. II. Obj. 1. Verum quid dicendum de hominibus caudatis, de Americae incolis imberbibus, de gigantibus seu patagonicis, de atque pigmaeis, praesertim vero de nigritis, cupreis, anacrocephalis etc.? 2. Nonne totidem notae illae sunt, quibus specierum diversitas constitui debet?

278. R. ad 1. Illud ipsum quod physiologi et zoologi prudentiores reponunt, nempe homines caudatos, cincticulos, perinde ac centauros et sirenas totidem fabulas esse, quas operae pretium non est refutare (c), quaeque hodiedum a

et souffrant et de celle de l'orang-outang. Son *homo-lar* est un véritable singe ,,. Hinc ipse Frid. Gmelin, qui adornavit decimam tertiam editionem systematis naturae Linnée 1789. non solum posuit troglodyten inter simias, sed praeterea subdit in nota ad l. c. " Quae de homine troglodyte refert immortalis auctor, partim figmentis nituntur, partim ad monstrosam morbosamve hominum progeniem, partim ad simias pertinent . . . Ad fictitia refero pariter luciferum sive hominem caudatum,,.

(a) Cf. Revue encyclopédique l. c.

(b) De hoc angulo faciali cf. Ranzani opp. cit. t. II. p. I. p. 37. seqq.

(c) Sic Blumenbach op. cit. sect. IV. p. 80. " Il n'y a point de peuples, inquit, qui aient une *queue*, les hottentottes n'ont point de *tablier*, les américains ont de

scientiae gravitate arceantur. Americani etsi rariorem, barbam tamen ut ceteri habent, dummodo eam alant.

279. Gigantes naturae excessum, pygmaei defectum et vitium intra eandem speciem produnt (a).

280. Circa nigritas, cupreos etc. non est quod valde insistamus, cum plures causae naturales ortae ex calore, climate, aëre, alimentis, vitae ratione etc. efficere potuerint aut etiam possint ejusmodi accidentales diversitates. Hippocrates de hoc phaenomeno plura jam scripserat in lib. *de aëre, locis et aquis* (b). Nunc exploratum apud physiologos est, diversum hominum colorem residere in *reticulo*, ut vocant, *malpighiano*; nam in aethiopibus tam cuticula, quam cutis nigrae non sunt, et alba in ipsis est cicatrix (c); de-

la barbe comme les autres peuples, quand ils veulent la laisser croître. Il n'y a ni centaures, ni sirènes; toutes ces fables ont pu ne pas effrayer la credulité de nos ancêtres, mais elles ne méritent plus d'être réfutées.

(a) Cf. Gauchat lettre CLV. Buffon Hist. nat. de l'homme. Hist. des voyages par M. l'abbé Prévot T. XVII. Dissert. sur les géants t. I. de la bible de Vence ed. Cinq. Paris 1827.

Lettres de quelques juifs portugais par l'ab. Guénée tom. II. lettr. III. §. 3. 4. ceterum de gigantibus et pygmaeis sic rursum scribit Blumenbach l. c. " Les prétendus géans des Patagons par exemple depuis les temps de Magellan jusq'aux nôtres, ont diminués peu-à-peu dans les rélations des voyageurs de douze pieds jusqu'à sept.; ainsi il sont à présent un peu plus grands, que toute autre homme d'une bonne taille. Il est aussi plus que vraisemblable que les *quimos* de Madagascar que Commerson a pris nouvellement pour un peuple de nains, ne sont rien autres qu'une espèce de crétins, c'est-à-dire de malheureux imbecilles, avec de grosses têtes et de grands bras, comme on en trouve dans le pays de Salzbourg etc. ". Consentit ab. Guénée l. c. ubi gigantes dicit " races d'homme d'un taille audessus de l'ordinaire,, et de pygmaeis " peuple audessous de la taille ordinaire,,. Ceterum de *albinis* et *cretinis* ita nuncupatis Laur. Martini op. Elementa physiologiae Taurini 1835. §.305. lib.VI. p.137. seq. ostendit eos non esse nisi degenerationem speciei humanae, quae in diversis rerum adjunctis ad pristinum statum revocari potest, quod inspectione sua confirmat.

(b) Inter Hippocratis opera gr. lat. edit. Vander Linden Lugd. Batav. 1665. T. I. pag. 327. a cap. XXXV. in finem. Ex hoc enim libro plurimum recentiores profecerunt, qui de hoc argumento tractarunt.

(c) Cf. A. Martini op. et l. c. praesertim vero in alio diffusiori op cui tit. Lezioni di fisiologia Torino 1830. T. XI. lez. LXXXIX. §. 3. p. 311. ubi praeterea ostendit non solum a luce sed potissi-

mum observandum est varietatem colorum ita paullatim ac sensim sine sensu progredi pro majori vel minori accessu vel recessu a linea aequinoctiali, ut nuspiam possit figi terminus, quo una species desinat, altera vere incipiat.

281. Ad 2. D. Quibus constitui debeat diversitas varietatum constantium et haereditariarum (vulgo *razze*), aut etiam varietatum simplicium, Tr. vel C. specierum N. Varietates constantes (razze) et varietates simplices vocantur illae aberrationes, quae a degeneratione insensibili profluunt in conformatione specifica originaria specierum particularium corporum *organisatorum*. Hoc porro intercedit discrimen inter varietatem constantem et varietatem simplicem, quod illa haereditaria sit et generatione necessario et inevitabiliter propagetur, haec autem non ita (a). Hinc emergit distinctio apud physiologos recepta, ut genus humanum dispescatur in plures aut pauciores ejusmodi varietates constantes licet accidentales (b), quas adversarii nostri vellent totidem

mum a climate hanc colorum varietatem esse repetendam. Sic Richeraud op. cit. § 228. ubi in nota inquit " il color nero della pelle de' mori pare dovuto all' abbruciamento della gelatina che fa la base del corpo mucoso di Malpighi,,.

(a) Ita Blumenbach op. cit. sect. deuxiéme §. 14. et Cuvier Le régne animal §. Variétés de l'espéce humaine p. 94.

(b) Cuvier l. nuper cit. admittit tres varietates constantes, *albam* seu *caucasicam*; *nigram* seu *aethiopicam*, *flavam*, seu *mongolicam*. De-Lacepéde his duas praeterea addit nempe *cupream*, seu *americanam* et *hyperboream*. Blumenbach pariter quinque admittit; Duméril in Zoologie analytique sex esse contendit: Virey pariter sex agnoscit: quin imo, cum divisisset genus humanum in duas species, postea quatuor varietates constantes admittit sub prima specie, et duas sub altera. Prima species juxta ipsum constituitur ab angulo faciali graduum 85., altera comprehendit eos quorum angulus facialis est inter gr. 80 ad 85. Sed species per ipsum designat solum divisionem primariam, ut dictum est, varietas constans divisionem secundariam. Cl. Martini l. c. p. 300. Posito discrimine inter varietatem constantem, modificationem, degenerationem, ac morbum, statuit unam tantum esse generationem primitivam, non plures, sed solum varias modificationes secundarias; duas esse albinorum varietates distinctas, quarum altera spectari potest ut morbi vitio affecta; *cretinismum* non constituere speciem neque degenerationem generalem, sed affectionem morbosam peculiarem, quae nempe attingit pauca et hac illac dispersa individua. Negat va-

constituere generis humani species contra omnia scientiae principia, ut dictum est, quae necessario nonnisi unum originarium ac omnibus communem stipitem exposcunt.

282. III. Obj. Unico et communi speciei humanae stipite constituto, 1. ratio dari non potest de insularum longe dissitarum 2. praesertim vero utriusque Americae incolis; cum media, quibus illuc appulerint, ipsis nulla suppeterent. 3. Hinc ea ratione, qua animantia cetera, quae in hominum utilitatem condita sunt, in diversis orbis partibus, prout ipsorum fert natura, creavit Deus; sic nihil vetat, quominus dicamus alios et alios homines saltem pro constanti eorum varietate, a Deo conditos esse. Hoc enim posito non solum explicantur, quae de indigenis, autochthonibus (a) veteres tradiderunt, sed quae de antipodibus nunc explorata sunt. Notum enim est s. Augustinum negasse antipodas, quae res ipsi nimis absurda videbatur " aliquos homines ex hac in illam partem, oceani immensitate trajecta, navigare ac pervenire potuisse, ut etiam illic ex uno illo primo homine genus institueretur humanum „ (b). Quin etiam usque adeo VIII. saeculo ea inolevit opinio, ut Zacharias Rom. Pont. Virgilii cujusdam, qui antipodas extare affirmabat, " sententiam perversam et iniquam doctrinam „ vocaverit, ejusque auctorem damnari jusserit (c). Quum igitur jam constet antipodas existere, eos necesse est ab alio homine quam ab Adamo prodiisse (d). Ergo.

283. R. Ad 1. N. Etsi enim nostrum non sit determinare medium, quo in dissitas illas seu regiones seu insulas homines transmeaverint, quum multiplex esse potuerit, cer-

rietatem' constantem (razza) spectari posse velut degenerationem haereditariam, cum constet nigritas ipsos excultos eisdem facultatibus physicis et moralibus praecellere, quibus ceteri donantur. Deinde rationibus intrinsecis evincit, praetensas varietates constantes non esse nisi varietates secundarias. Quod fuse ib. prosequitur.

(a) Ita Jo. Fabbroni an. 1803. Apud Aloys. Bossi Storia d' Italia Milano 1819. t. I. c. III. p. 97. seq.

(b) Lib. XVI. de civ. Dei C.IX.

(c) Ep. Zachariae ad Bonif. apud Hartzeim S. J. concil. German. t. I. p. 83.

(d) Ita la Peyrère op. cit.

tum tamen est illuc ex continentali terra nostra pervenisse. Sane duo hemisphaeria ferme contigua esse geographi detexerunt; Groenlandiam et Asiam separat ab America angustum fretum, imo per Kamstkatka ambo fere junguntur continentes (a). Europaei igitur et asiatici facile ad Americam gradum facere potuerunt. Atque reipsa ita factum esse inde patet, quod compertum sit, Americam eo magis populorum frequentia abundare, quo minus distat ab illis punctis; tum etiam ex eo, quod plures adhuc mores communes sint inter illos affines populos cum europaeis et asiaticis sive ethnicis, sive judaeis atque christianis (b); tum demum ex pluribus tradi-

(a) Cf. Malte-Brun Geografia univ. trad. dal franc. Milano 1815. t. III. lib. LIX. et plures art. *Voyages* in biblioth. univ. de Genève quos longum esset hic recensere. Cf. Krachéninnikow Hist. du Kamtchatka II. partie ch. X. trad. St. Pré 1768.

Sed praestat legere opus: "Preuves que les indigènes de l'Amérique sont de la même race et de la même famille que ceux de l'Asie., par Mr. Samuel L. Mitchell Prof. d' Hist. natur. à New-York (trad. de l'anglais).

(b) Etenim cum paganis retinebant cultum ignis, idolu, vestales, novum ignem etc. Cum judaeis circumcisionem et alia non pauca; cum christianis baptismum, confessionem, et praesentiam quandam realem in Eucharistia sub duabus speciebus panis et vini, id est horum rituum adumbrationem, ut supponitur, et simulacrum sive imitationem. Cf. Letterc americane di Carli Rubi tom. I. lett. 4. 5. 6. 9. Cf. de Maistre Soirées tom. II. ed. Par. 1831. sept. ent. p. 85. et p. 97. n. XIII.

Sed cf. cit. Mitchell, qui ostendere nititur §. 4. antiquos indigenas Americae septentrionalis esse evidenter stirpem tartarorum, quam sententiam quatuor *facta* evincunt; 1. ut ipse loquitur "Ressemblance de traits et de physionomie; 2. Affinités des idiômes; 3. Existence de coutûmes semblables; 4. Identité d'espèce du chien de Siberie en Asie, et du chien d'Amérique,,. Quae singillatim evolvit §. II. Stirpem non ita pridem in America septentrionali exterminatam fuisse Malajam. Quod fuse prosequitur ex opificiis, moribus, habitibus, vestitu etc. Deinde concludit: " Je rejètte donc la doctrine professée par plusieurs naturalistes de l' Europe, que l'homme de l'Amérique occidentale diffère sur plusieurs points importans de l'homme de l' Asie orientale. Si les Buffon, les Robertson, les Raynal, les Des-Paw, si tant d'autres, qui ont raisonné spéculativement sur le caractère americain et ont cherché à l'avilir, eussent aquis sur l'hémisphère situé à l'ouest de nôtre continent une instruction, qui leur étoit indispensable, ils auroint découvert, que les habitans d' une partie considérable de l'Asie, et en nombre de bien de millions, sont du même sang, et de la même famille que cette population américaine, qu' ils méprisent, et déprécient.

tionibus et ritibus, quos apud americanos invenerunt, qui eos primum inviserunt, cujusmodi e. g. est memoria diluvii et unius familiae ex eo servatae, circumcisio apud mexicanos, sabbati septima dies, jubilaei quinquagesimo anno recurrente celebratio aliaque non pauca, quae invictissime ostendunt communem istorum incolarum cum ceteris hominibus originem.

284. Ad 2. D. Si eadem rationum momenta faverent tam hominibus quam animantibus brutis, C. si diversa N. Jam vero quod attinet ad bruta, nihil ex revelatione scimus praeter ipsorum creationem, contra vero de homine ab eadem novimus omnes ex iisdem progenitoribus descendere. Quod autem dicitur in hominum utilitatem condita animalia esse, non evincit homines statim et ubique adesse debere, sed solum, ut data occasione et opportunitate iisdem uti valeant, alioquin, cum nonnulla ex ipsis in praeruptis atque inaccessis locis constituta sint et vivant, vel frustra creata videri ea animalia possent, vel iisdem in locis homines degere deberent, quae quam absurda sint nemo est, qui non videat.

285. Ad 3. N. Quo enim sensu, quae de indigenis sive autochthonibus traduntur, accipi debeant, superius declaravimus.

286. Ad 4. D. Hypothetice, C. absolute N. Quum increduli et protestantes mirum in modum abusi sint hoc facto, ut irriderent patres, ac praesertim romanos pontifices occasione sumpta ex Zachariae epistola, praestat rem ejusmodi etiam atque etiam declarare, ut inde prava adversario-

Le savant docteur Williamson a discuté ce point avec un talent véritable,,.

Frid. Schlegel De la langue et de la philosophie des indiens liv. I. ch. IV. invenit in lingua peruana voces derivatas a lingua samscritica. Mexicanos indigenas originem duxisse ex Asia doctis investigationibus ostendit Humbolt.

Cf. Biblioth. Univ. de Genéve tom. V. Littérature 1817. Art. Histoire p. 340. ubi dicitur: " Qu'il y ait eu et très anciennement entre l'Asie et l'Amérique une communication, qui ait porté les peuples d'un continent à l'autre, c'est ce qu'il n'est plus permis de révoquer en doute. Dés le milieu du siècle dernier Steller et Krachéninikow avoient reconnu la realité de cette communication etc.,,.

rum fides et perversa eorumdem agendi ratio magis patescant.

287. Ecclesia catholica circa quaestiones physicas in se et seorsim spectatas nihil definit: si vero de his ob rerum connexionem mentionem fieri contingat in ecclesiasticis decretis, sententiam tenet, quae illa aetate, qua hace eduntur, communis est. Neque propterea, si forte illa sententia falsa sit, ignorantiae hac in re argui potest. Tunc enim eadem ignorantia communis est ceteris omnibus (a).

288. Porro etsi circa quaestiones physicas, prout in se sunt, indifferens ecclesia sit, non ita tamen se habet, quando cum fidei dogmatibus adnexae illae quaestiones sunt, vel attingunt religionis substantiam sive *absolute* sive *hypothetice*.

289. Jam vero persuasum erat omnibus tum s. Augustini, tum Zachariae aetate, oceanum non potuisse transmeari, ex quo fiebat, ut qui existentiam antipodum adstruerent, eo ipso docerent existere homines *super terram* (b),

(a) Ridiculos profecto se produnt increduli, dum patribus errores in rebus physicis aut astronomicis ac geographicis exprobant: perinde ac si antiquiores philosophi immunes ab iisdem essent; satis tamen est vel leviter veterum philosophorum libros pervolvere, ut ipsis patribus imperitiores philosophi detegantur. Cicero ipse in libris Da nat. Deorum, in Academicis quaest.etc. plura habet, quae si hac nostra aetate proferrentur, risu exciperentur; attamen nemo ipsos objurgat; soli patres perstringi debent. Satis est ut ea cognoscerent quae ipsorum aetate deferebantur. Num increduli si id temporis vixissent plura cognovissent? Ceterum si quis vellet perspicere aliquod specimen imperitiae alicujus historici profani antiquioris in geographia adeat Q. Curtium l. III. de rebus Alex. M. c. I. §. 13.

(b) Dixi *super terram*; hoc enim solum fides docet, omnes homines, qui super terram sunt, ab uno stipite propagatos esse. Quod vero spectat ad *planeticularum* systema, nihil religio statuit. "Dans cette matière, apposite scribit Frayssinous Conf. cit., les opinions sont libres: nous ne disons pas que les astres sont peuplés d'hommes comme nous, nous n'en savons rien; mais enfin vous paroit-il étrange, que la terre qui n'est qu'un point dans l'immensité soit seule habitée, et que le reste de l'univers ne soit qu'une vaste solitude? Aimez-vous dans le soleil, dans la lune, dans les planètes et les mondes etoilés des créatures intelligentes, capables de connoitre et de glorifier le créa-

qui non essent ab Adamo, quam tamen sententiam catholica doctrina respuit. Unde negatio antipodum nonnisi *conditionata est*, nimirum, si vastus oceanus non possit transmeari, et, quod hinc profluit, si antipodes ab Adamo non procedunt, non existunt. Hanc hypotheticam antipodum negationem ipsa objecta Augustini verba aperte demonstrant; et confirmat Zachariae clausula: " et subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus „ (a); ut enim sciretur an Virgilius (quem nonnulli perperam cum s. Virgilio Salisburgensi Episcopo commiscent (b)) affirmaret, necne, existentiam antipodum, adeo *subtili* indagatione opus non fuerat, bene vero ad dijudicandos errores connexos. Ceterum ex ipsis Zachariae verbis patet eum hac in causa nihil definivisse, cum rem ulteriori examini reservarit.

290. Quibus praemissis, dicimus, mutatis rerum adjunctis ac praeferente facem geographica scientia, nullum amplius locum habere posse difficultatem propositam, cum ex dictis certo constet, homines ex nostro in aliud hemisphaerium facile se conferre potuisse, quin necesse sit confugere ad aliam hominum speciem, quae ibidem condita fuerit (c).

teur? La rèligion ne vous défend pas d'embrasser cette opinion. *La pluralité des mondes* de Fontenelle peut bien n'ètre qu'un ingénieux roman, mais vous êtes libres d'y voir une réalité „. Cf. etiam Nicolai. Lez. X. Sul Genes.

(a) Ita se habet integer textus epist. Bonifacii in iis, quae ad praesentem quaestionem spectant: " De perversa autem et iniqua doctrina, quam contra Deum et animam suam locutus est (Virgilius), si clarificatum fuerit, ita eum confiteri, quod *alius mundus et alii homines* sub terra sint, hunc accito consilio ab ecclesia pelle sacerdotii honore privatum. Attamen et nos scribentes praedicto duci evocatorias de praenominato Virgilio mittimus litteras, ut nobis praesentatus et *subtili indagatione* requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis sanctionibus condemnetur „ Ep. cit. n. VI. Epistola s. Bonifacii ad Zachariam deperdita est.

(b) Mirum est in hunc errorem lapsos parites essa redactores ephemeridum Trevoltiensium ad. an. 1737. mens. August. n. 83. ubi tamen plura praeclare adnotata invenies. Vide etiam Pagi in Critica ad an. 748. n. 6. 7.

(c) Ex iis, quae hactenus proposuimus circa primitivam humanae speciei originem, satis superque liquet, quo in censu habendae sint temerariae sententiae nonnullorum, qui sibi docti videntur, dum ad inanem quandam gloriolam sibi captandam non verentur scripturae sacrae contradicere. Ex. gr.

CAPUT II.

De protoparentum gratia et felicitate

291. Argumenti nexus et ordo exposcere viderentur, ut de hominis anima ejusque natura ac dotibus dissereremus; cum tamen hanc provinciam sibi vindicaverint psychologi ac dicendorum amplitudo non patiatur nos ista prosequi, quae certe leviter ob rei gravitatem pertractanda non sunt, ideo his metaphysices disciplinae dimissis, nos ad ea, quae

Fr.Chr.Schlosser *Universalhistor. Uebersicht der Gesch.* etc. seu histor. univers. complexus historiae mundi antiqui ejusque culturae p. I. sect. I. §. 3. p. 26. ed. Francof. ad Maen. 1826. scribentis: " Nulli respectus ad religiosas ideas aut ad humanae dignitatis agnitionem retinere nos possunt, quominus traditionem et historiae indicia sequamur, si haec cum naturae studii effectibus concordia nobis tres ostendant diversas plane stirpes omnino differentes conformatione et indole plene discrepantes in illis regionibus, quae primis revolutionibus et cataclysmis subtractae fuerunt. Excelsi scilicet montes et planities, quae in majori elevatione se se protendunt, illas regiones nobis indicant, ubi primos homines quaerere oportet. Montes dicti Hammaleh et regiones meridionales patriam kaucasicae stirpis. Ultra hos et montes a veteribus Imaus dictos desertum Kobi et Tibet primitivam mongolicae stirpis sedem. Interior Africa circa montes lunares tertiae stirpis locum exhibent. America vero serius ex originali suo statu prodiit „. Tum com. Carli, qui autumat *aborigenes* homines esse in Italia superstites ex magno cataclysmo; nec non Jo. Fabbroni, qui censet eadem ratione, qua plura quercuum millia, sic a supremo auctore naturae diffusum esse per diversas mundi plagas familiarum numerum; Car. Bossi qui non solum Carli et Fabbroni opiniones laudat, sed et Telliamed seu De Maillet, quem *ingeniosum* vocat, systema, juxta quod homines ex piscibus essent; (Della istoria d'Italia antica e moderna Mil. 1819. vol. I. l. I. c. III. §. 24.) ubi demum concludit " Con questo nuovo sistema fondato egualmente sulle osservazioni naturali, e sui racconti degli storici, non fa più d' uopo ricorrere alle incerte memorie dei patriarchi Noachidi „ etc. (ib. §. 33) Ita quidem hi liberiores homines: verum per haec eadem ipsimet sibi et dedecus et mortem quodammodo pepererunt. Quanto enim magis naturae studia progrediuntur, tanto ipsi et imprudentiores et contemptibiliores sese produnt. Atque idem sibi ceteri religionis impugnatores polliceantur: etenim "qui contemnunt me, erunt ignobiles „ dicit Dominus.

dogmatici theologi sunt, exponenda ac vindicanda recto veluti cursu properamus.

292. Prima igitur quaestio, quae disputari a nobis debet, respicit statum, in quo praecipue relate ad Deum ac ultimum finem suum homo constitutus fuit. Huic enim fundamento ea innituntur, quae de ejusmodi hominis lapsu, originalis noxae propagatione ceterisque de quibus intra ipsum tractatum dicturi sumus.

293. Duplex porro atque oppositus error catholicae huic doctrinae opponitur.

294. Pelagiani enim, sociniani, arminiani, quibus rationalistae adstipulantur, negant protoparentes in ortu suo donis supernaturalibus fuisse exornatos, contendentes talem nunc hominem esse, qualis olim conditus fuit, nempe sine gratia et sine peccato, ut inde inferant, nullam esse gratiae necessitatem, nullum originale peccatum, nullam proprie dictam redemptionem et reparationem. Contra vero lutherani, calvinistae, jansenistae statum, in quo homo conditus seu constitutus fuit, eidem debitum fuisse contendunt ac naturalem, ut inde eruant, hominem lapsum destitutum esse libero arbitrio, concupiscentiam verum esse peccatum aliaque ejusmodi, quae sanae doctrinae adversantur, ut videre est apud Bellarminum (a).

295. Catholica autem veritas, quae media consistit, ab his omnino dissentit. Docet enim protoparentes originali justitia seu gratia sanctificante, quae eos supra naturam elevaret, ornatos a Deo esse; docet praeterea fuisse eosdem donatos integritate, qua fiebat, ut inferiores corporis vires rationi, ratio autem perfecte Deo subderetur; tum demum naturali ac supernaturali scientia ac immortalitate praeditos cum ceteris bonis, quae eam comitantur. Haec vero omnia praeclara decora atque charismata ex sola Dei liberalitate in primos homines profluxisse eadem doctrina catholica docet, nec ullo modo naturae debita.

(a) Lib. de gratia primi hom. c. I.

296. Priusquam ad ejusmodi veritates vindicandas accedamus, operae pretium ducimus strictim indicare eas saltem controversias, quae olim disputabantur in scholis, ne diversa scholarum placita cum ecclesiae doctrina confundantur.

297. Prima itaque quaestio est, num cum eximiis ejusmodi donis primi parentes *conditi* fuerint, an vero iisdem in naturalibus creatis Dei largitate tributa fuerint. Prima sententia communi jam calculo probatur, ut patet ex Suarez (a).

298. Altera controversia respicit distinctionem inter justitiam originalem et gratiam sanctificantem; quam quidem dari distinctionem alii affirmant, alii negant. Affirmant ii omnes, qui contendunt protoparentes in ipsa creatione accepisse a Deo rectitudinem illam, qua omnes animi facultates tum quoad se tum quoad suos actus ordinabantur, ut dicemus. Hanc vero rectitudinem justitiam originalem appellant, eo quod Adam eam acceperit ab sua origine, certe in hunc finem, ut eam scilicet ad posteros transmitteret, *si in officio stetisset*; deinde affirmant gratiam sanctificantem eidem primo parenti collatam fuisse ac superadditam, per quam evectus fuit ad ordinem supernaturalem (b). Alii theologi autem censent inseparabilem esse justitiam originalem a gratia sanctificante sive ab elevatione primi hominis ad statum supernaturalem; hanc enim gratiam sanctificantem spectant in Adam veluti principium et originem ceterorum bonorum, quae ipse assecutus est ab ipsa sua creatione (c).

(a) L.III. de hominis creat. c. XVII. n. 5. seqq.

(b) Ita sentiunt praeter Alensem Magister sentent. in 2. d. 24. s. Bonaventura in 2. d. 29. ar. 2. q. 2. Scotus, Richardus et a fortiori, qui negant Angelos fuisse in gratia creatos, de quibus cf. Suarez. l. c.

(c) Sic opinantur omnes Thomistae ibid. juxta s. Th. I. p. q. 95. a. 1. ubi ad majorem eorum, quae proferentur, perspicuitatem obiter notandum est complexionem donorum, quae sub nomine *justitiae originalis* comprehenditur, includere *tum* dona supernaturalia stricte sumpta, quae elevant naturam super suam conditionem, cujusmodi sunt gratia sanctificans, virtutum theologicarum habitus etc.; *tum* dona illa, quae supernaturalia eo sensu dicuntur, quod naturam ipsam perficiunt in suo ordine, quin elevent eam supra conditionem suam, cujusmodi sunt

299. His igitur omissis, quae ad institutum nostrum non pertinent, ut propugnemus catholicam doctrinam, sequentes adstruimus propositiones.

PROPOSITIO I.

Primi parentes in statu justitiae et sanctitatis constituti a Deo fuerunt

300. Haec propositio ad fidem catholicam spectat, ut patet ex Conc. Trid. quod sess. V. canone I. sic statuit: " Si quis non confitetur primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim *sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat*, amisisse . . . anath. sit „ (a); et can. II. " Si quis Adae praevaricationem sibi soli . . . asserit nocuisse, et *acceptam a Deo san-*

integritas, immunitas ab aerumnis, perfecta subjectio cupiditatum ad rationis imperium etc. quae tamen per se natura non exposcit: *tum* denique dona supernaturalia, quae ita dicta sunt, quod naturae humanae aliqua addant, quae natura non solum non exposcit, sed contrarium potius, sua conditione spectata, exigeret, prouti est immortalitas. Haec autem tria licet in Adam innocente conjuncta fuerint, possunt tamen ab invicem separari, cum concipi possit homo elevatus per gratiam sanctificantem, sed absque integritate et immortalitate; vel homo integritate praeditus absque elevatione per gratiam sanctificantem; vel homo integer et elevatus absque immortalitate; vel denique homo suae conditioni relictus absque ullo istorum donorum. In Adam vero ejusmodi dona ita congesta erant, ut reliquorum conservatio in se et in posteris penderet a conservatione primi, nempe gratiae sanctificantis. Quod si homini lapso per Christi merita restituitur gratia sanctificans, cetera tamen eidem, saltem in hac vita, minime restituuntur. Hinc in Adam gratia sanctificans potest spectari relate ad cetera dona ad instar causae; reliqua vero ad instar effectus. Quae quidem apprime alte mente reposta tenenda sunt, tum ut vitetur idearum confusio, tum ut inserviant dicendorum intelligentiae.

(a) Et hic perpendenda summa prudentia tridentinorum patrum in condendis fidei decretis, qui verba singula ita attemperarunt, ut dum catholicam fidem tradunt, nullis scholarum sententiis aut favere aut detrahere videantur. Quod Card. Pallavicini in Hist. Conc. Trid. saepe observat.

ctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam perdidisse . . . anath. sit „.

301. Hanc autem doctrinam a revelatione emergere tria sunt, quae ostendunt argumenta ex scriptura deprompta ac 1. Genes. verba I. 26. " Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram „ quae de sanctitate Adamo collata plures patres apud Bellarminum interpretantur (a), imo communis apud eos horum verborum expositio est, ut nomen *imaginis* ad naturam, nomen *similitudinis* ad sapientiam et justitiam referant, ex quo concludunt, Adam quidem per peccatum amisisse similitudinem, quam habebat cum Deo, non autem Dei imaginem (b). 2. Verba Ecclesiastis VII. 30. " Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem *rectum* „ non solum autem de rectitudine morali, sed de justitia ac sanctitate supernaturali haec dicta esse liquet ex voce יָשָׁר *jassar*, quae de Deo passim usurpatur ut Deut. XXXII. 4. ac de hominibus justis, ut Num. XXIII. 10. nec non Ps. XXII. 1. ubi dicitur " Exultate *justi* in Domino, *rectos* decet collaudatio „ Ps. VII. 11. " Salvos facit rectos corde „ et alibi passim. 3. Denique ea omnia evincunt, quibus praecipimur *renovari* ut Ephes. IV. 23. " Renovamini spiritu mentis vestrae et induite novum hominem, *qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate* veritatis „ (c); et Coloss. III. 9. 10. " Expoliantes vos veterem hominem . . . et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui *creavit illum* „ (d). Porro, ut observat Bellarminus, qui *renovari* jubetur, fuit aliquando

(a) Lib. cit. cap. II. Cf. etiam Petavium lib. II. De opif. sex dier. cap. II. seqq.

(b) Cf. Petav. l. c. c. II. §§. 11. 12. 13. cf. etiam Trombellium *anecdotorum* tom. II. p. II. p. 150. seqq.

(c) Ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοοῦ ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

(d) Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον . . . . καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν.

novus; quod si renovatio posita in eo est, ut induamus hominem Christo similem, creatum secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis; fuimus igitur aliquando, in primo videlicet parente nostro, homines novi, conditi secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis. Seu quod idem est, primi parentes fuerunt a Deo in justitia et sanctitate constituti (a).

302. Haec confirmantur ex traditione. Concilium enim arausicanum II. c. 19. (b) haec habet: " Unde cum sine Dei gratia salutem non possit (humana natura) custodire, *quam accepit*, quomodo sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit? „ Cum igitur reparetur per Christum gratia sanctificans, quam in Adam perdidimus, consequens est hac sanctificante gratia primum hominem praeditum fuisse. Unanimis pariter est sanctorum patrum doctrina, quorum testimonia expendit Bellarminus l. c.; nos unius Augustini verba dabimus, ne prolixiores simus: " Vide ergo, inquit, quod sequatur: induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis: ecce quod perdidit Adam per peccatum „ (c).

DIFFICULTATES

303. I. Obj. 1. Apostolus 1. Cor. XV. 45. scribit: " Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem „ (d). Ergo Adam spiritu vivificante seu sanctificante gratia instructus non fuit.

(a) Bellarm. lib. c. c. III. n. 2. 3.

(b) Collect. Conc. Harduini t. II. col. 1099.

(c) L. IV. De gen. ad litt. c. XXVI. Saepe eadem repetit et inculcat eodem lib. a cap. XXIV. usque in finem, ubi totus est in refutanda illorum opinione, qui censebant corpus Adam in statu innocentiae spiritale fuisse.

Alia tum s. Augustini tum aliorum Patrum testimonia exhibet Bellarm. l. c.

(d) Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν.

2. Sane si protoparentes in gratia sanctificante constituti fuissent, peccare non potuissent. Ergo.

304. R. ad 1. D. A. Et Apostolus in adductis verbis antithesin instituit inter statum corporis Adam et Christi post resurrectionem, C. inter gratiam Adam et Christi N. Ut enim contextus evincit, ibi sermo est de statu resurgentium; Apostolus enim confert corpus recens formatum Adami et Christi post resurrectionem; corpus Adae *animale* vocat, utpote cibo potuque egens, et Christi corpus post resurrectionem, quod cum nulli necessitati sit obnoxium, *spiritale* vocavit. Ceterum potuit corpus Adae animale esse et ejus animus spiritalis, cujusmodi revera fuit per habitantem in eo Spiritum Sanctum (a).

305. Ad 2. N. A. Nec enim gratia sanctificans, quae animae inhaeret et qua homo (seu alia quaepiam rationalis natura) ornatus fit Deo acceptus, quidpiam auget aut imminuit de libertate qua pollet. Cum igitur Adam liber fuerit, peccare potuit.

306. II. Obj. S. Augustinus passim docet, non statim accepisse Adam spiritum gratiae, sed solum spiritum animae rationalis. Ergo.

307. R. I. N. C. Ex his enim non sequitur protoparentes gratia sanctificante ornatos saltem postea non fuisse.

308. R. II. D. Ea tradit Augustinus relate ad integram perfectionem status naturalis, quam Adam, ex ipsius mente, assecutus non est donec translatus fuit in paradisum, quamque a gratia habuit et non a natura; vel loquitur de omnimoda felicitate assequenda per meritum obedientiae, C. relate ad gratiam sanctificantem, quasi ea instructus Adam non fuerit ex mente Augustini ante peccatum N. Quae enim ex ipso adduximus, hunc sensum aperte excludunt (b).

(a) Cf. Bernard. a Piconio tripl. expos. in h. l.

(b) Textus, qui objiciuntur ex s. Augustino, ita se habent. Lib. XIII. De civ. c. XXIII. n. 1. ubi adductis verbis Apostoli *factus est primus homo* etc, addit: " primus homo de terra terrenus in animam

PROPOSITIO II.

Una cum justitia et sanctitate conjuncta erant in primis parentibus eximia tum animae tum corporis dona. Scientia in primis et perfecta voluntatis ordinatio quoad animam; immortalitas et immunitas ab aerumnis et doloribus quoad corpus

309. **Et haec propositio ad catholicam doctrinam pertinet, ut constat ex ecclesiae definitionibus editis adversus eos, qui Adam in puris naturalibus constitisse autumant, ignorantiae proinde, concupiscentiae, fragilitati, aerumnis, ac morti denique ipsi obnoxium, perinde ac nos sumus,**

viventem factus est, non in *spiritum vivificantem*, quod ei per obedientiae meritum servabatur ,,. Sed ex contextu patet, non aliam hic s. doctoris mentem esse, quam nondum assecutum fuisse Adam in paradiso conditionem corporis glorificati, quae non erat tribuenda nisi ejus fidelitati, quemadmodum et ea justi donabuntur, quum gloriosi resurgent.

Alter est ex lib. II. De genesi cont. manich. c. VIII. n. 10. ubi inquit: " nondum spiritalem hominem debemus intelligere, qui factus est in animam viventem; sed adhuc animalem. Tunc enim spiritalis effectus est, cum in paradiso, hoc est in beata vita, constitutus praeceptum etiam perfectionis accipit, ut verbo Dei consummaretur ,,. Sensus autem ex contextu esse videtur donis gratuitis nondum fuisse Adam a Deo auctum ante ejus in paradisum translationem. Sequitur enim: "itaque postquam peccavit, recedens a praecepto Dei in hoc remansit,ut animalis esset. Et ideo animalem hominem prius agimus omnes, qui de illo post peccatum nati sumus, donec assequamur spiritalem Adam, id est D. N. J. C. ,, . Ex quibus ineluctabile habetur argumentum adversus Jansenianos, qui se jactant solos germanos Augustini discipulos, contendentes tum elevationem ad ordinem supernaturalem, tum immortalitatem aliaque dona gratuita debita esse integrae humanae naturae ac proinde homini naturalia, ut in prop. III. dicemus.

Tertius denique desumitur ex lib. De correpl. et grat. c. X. n. 27 ubi docet Deum sic ordinasse Angelorum et hominum vitam, "ut in ea prius ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suae gratiae beneficium justitiaeque judicium ,,. Sed hic loquitur s. Doctor de perseverantiae dono, quod nec illi Angeli nec primus homo habuerunt.

Cf. Suarez l. III. De hom. creat. c. XVII. n. 17. Tournely tom. I. de grat. q. II.

quem errorem sic Tridentini patres sess. V. can. I. confixerunt: " Si quis non confitetur primum hominem, Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse incurrisseque per offensam praevaricationis hujusmodi iram et indignationem Dei, atque ideo *mortem*, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est diaboli, totumque Adam per illam praevaricationis offensam, *secundum corpus* et *animam* in deterius commutatum fuisse; anath. sit ,,. Praeditus igitur fuit Adam non solum sanctitate et justitia, sed insuper immortalitate, et firma corporis et animi habitudine; can. autem V. idem Concilium declarat concupiscentiam *ex peccato* esse.

310. Ut autem perspicuitati studeamus, per partes propositam doctrinam declarabimus et propugnabimus.

311. I. Scientia igitur Adam praeditum a Deo esse evidenter ostendunt, quae auctor Eccli XVII. 6. de protoparentibus scripsit: " Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et bona et mala ostendit illis ,, (a); quibus accedunt, quae Genes. II. 19. leguntur de nominibus animantibus brutis impositis ab Adam, quae eorumdem naturae congruerent, ut insinuant verba illa: "Omne enim, quod vocavit Adam animae viventis, ipsum est nomen ejus ,,; quod nisi a naturae doctore sapientissimo fieri non poterat, ut vel ipsius Pythagorae auctoritate s. Augustinus comprobat (b); qui praeterea ostendit ignorantiam cum illo beatissi-

(a) Quibus verbis non obscure tum scientia supernaturalis, tum naturalis indicatur. Supernaturalis quidem dum dicitur: *creavit illis scieutiam spiritus*, *sensu implevit cor illorum*, quae videntur innuere gratiae munus, cujus est illustrare mentem et animum permovere. Naturalis autem per illa: *bona et mala ostendit illis*, quae tum de cognitione juris naturalis tum de ceterorum notitia intelligi possunt.

(b) L. V. op. imperf. c. I. "Nam ipse Pythagoras, inquit, a quo philosophiae nomen exortum est, dixisse fertur, illum fuisse omnium sapientissimum, qui vocabula primus indidit rebus ,,. Cf. etiam Petav. lib. II. De opific. c. VIII. §. 5. 6. ubi multa praeclare dicta habentur.

mo protoparentum statu consistere non potuisse,quia "ex ignorantia, ut ipse loquitur, dehonestat error, ex difficultate cruciatus affligit „ (a). Quod et ratio suadet, siquidem Adam non solum futurus erat pater sed et doctor ceterorum hominum, qui filios suos instituere debebat tum in iis, quae ad Deum spectant, tum in iis quae ad mores. Cujusmodi autem fuerit haec scientia, qua Adam a Deo donatus est, quanta ejus amplitudo, qui limites, ardua res est determinare; hoc unum dici potest, eam fuisse pristinae illius conditioni omnino consentaneam. Theologi praesertim scholastici plura de ea habent (b).

312. II. Ad voluntatem quod attinet, per ejus *perfectam ordinationem* significare intendimus nullis eam pravis affectionibus vitiatam fuisse, nullis pravis motibus exagitatam, adeo ut inferiores corporis vires rationi, ratio autem Deo perfecte subderetur, ac summa in primi hominis animo inesset pax, dum nec caro concupisceret adversus spiritum, nec spiritus adversus carnem. Hanc autem fuisse primorum parentum conditionem satis perspicue scripturae docent. Genes. enim II. 25. dicitur: " Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescebant „. Cap. autem III. 7. de iisdem post peccatum: " Aperti sunt oculi amborum, cumque cognovissent se esse nudos „ etc. et ib. 10. et 11. cum Adam ad Deum dixisset: " Timui eo quod nudus essem „; respondit ei Deus: " Quis indicavit tibi, quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo dixeram tibi ne comederes, comedisti? „ Ergo ante peccatum habuerunt primi parentes speciale donum, quo appetitus eorum continebatur, ne contra rationem insurgeret, quod donum per peccatum amiserunt. Hoc etiam sensu ecclesiae patres allata testimonia intellexerunt. " Hanc ergo

(a) Lib. III. De lib. arbit. c. XVIII. n. 52.

(b) Vid. inter ceteros Suarez lib. III. De hominis creat. capp. IX. X. ubi copiose de scientia Adami naturali disputat, pluresque conclusiones statuit et evolvit; item cap. XVIII. ubi agit de scientia supernaturali.

(obedientiam), inquit s. Augnstinus, priusquam violassent, placebant Deo, et placebat eis Deus, et quamvis corpus animale gestarent, nihil inobediens in illo adversum se moveri sentiebant. Faciebat quippe hoc ordo justitiae, ut quia eorum anima famulum corpus a Domino acceperat, sicut ipsa eidem domino suo, ita illi corpus ejus obediret, atque exhiberet vitae illi congruum sine ulla resistentia famulatum. Hinc et nudi erant et non confundebantur „ (a); et alibi passim.

313. III. Quod vero tot tantisque donis maximum afferebat incrementum, immortalitas erat. Quae tamen immortalitas ut rite intelligatur, animadvertendum est cum s. Augustino (b) valde haec duo inter se differre *non posse mori* et *posse non mori*; illud primum non fuit in Adam, eo quod illi naturae tantum congruit, quae dissolutionem corruptionemque non patitur, ut in Angelis et animabus nostris, quarum natura seu essentia ita simplex est partiumque compositione caret, ut dissolvi propterea minime possit; Adami vero corpus hac ratione immortale esse non poterat, utpote contrariis pugnantibusque principiis seu partibus constans. Dei igitur munere Adam *poterat non mori*, si enim in officio perstitisset, impedisset Deus quominus quidpiam ei obesset, aegritudinibus aut senio conficeretur, venena feraeque nocerent, quidquam denique ei tristo accideret; contra fecisset, ut incolumis super terram, quamdiu ipsi Deo placuisset, perstaret, et ut sine morte ad beata regna per-

(a) De peccat. merit. et remiss. l. II. c. XXII. n. 36.

Cf. Suarez l. III. De hom. creat. c. XII. n. 4. seqq. Attamen Clericus in comm. ad c. III. Gen. v. 7. Haec quae de protoparentum nuditate leguntur, ad sensum metaphoricum trahere nititur contra communem totius antiquitatis sententiam et historicae narrationis simplicitatem. Sed socinianus est auctor, cui lapsus primi parentis non arridet. Hinc sub finem comment. in cap. II. putat “ credibile esse Moysen hac observatione innuere voluisse primos parentes quasi infantes recens natos, quibus pudori non est nuditas, ob mali ignorantiam fuisse „. Quam expositionem neoterici biblici, ut videbimus, summo consensu exceperunt.

(b) L. VI. De Genes. ad lit. c. XXV. n. 36.

veniret (a). Dixi *si in officio perstitisset.* Adam enim sub hac sola conditione, ac nonnisi servata justitia originali, immortalis erat, non autem absolute, seu ea amissa; ut enim per peccatum justitiam sic et immortalitatem amittere poterat (b).

314. Sic porro ita expositum fidei dogma ex scripturis evincimus. Scriptura peccato tantum mortis causam tribuit, ergo. Antecedens patet ex Apostolo Rom. V. 12. " per peccatum mors „ (c); ib. rursum VIII. 10. " corpus mortuum est propter peccatum „ (d); (ergo non sola anima ut contendebant pelagiani). Idipsum patet ex lib. Sapientiae I. 13. ubi legitur: " Deus mortem non fecit, nec laetatur in perditione vivorum „ et apertius adhuc ib. II. 23. " quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem . . . invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum „. Id demum constat ex illo Dei interdicto et interminatione Adamo facta Genes. II. 17. " in quocumque die comederis ex eo, morte morieris „.

315. Non minus certa est veritas ista ex conciliorum et patrum auctoritate. In can. I. Conc. milevitani II. aperte dicitur: " Placuit . . ut quicumque dicit, Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturae; anath. sit „ (e).

(a) Cf. Petav. De opif. l. II. capp. VI. et VII.

(b) Hinc ea facile componuntur, quae veteres in speciem sibi invicem contradictoria de primorum parentum immortalitate praedicarunt. Alii enim immortalem dixerunt Adam, alii mortalem; alii mortalem actu, immortalem autem potentia; alii nec mortalem nec immortalem sed medium inter utrumque et in potentia ad utrumque; alii demum et mortalem et immortalem simul. Quae quidem omnia simul commode componi possunt et vera sunt. Quandoquidem Adam non habuit immortalitatem omnimodam, adeo ut non potuerit mori; nec mortalitatem absolutam, ut debuerit mori: sed habuit posse non mori, idque non ex natura, sed ut dicemus, ex beneficio Conditoris, et quidem dependenter ab obedientia sua.

(c) Διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος.

(d) Τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν.

(e) Etsi vulgo sic citari soleat hic canon, non est proprie Concilii milevitani, sed carthaginiensis

Idem pariter sancitum fuit in Conc. arausicano II. can. 2. in diospolitano, in carthaginiensi IV. Hinc merito s. Augustinus: " Unde constat, ajebat, inter christianos veraciter catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis mortem, non lege naturae, quia nullam mortem homini Deus fecit, sed merito inflictam esse peccati „ (a).

316. IV. Ex hoc porro immortalitatis dono veluti ex ipso defluens jam illud sequitur, quod postremo loco statuimus, primis parentibus in illo felicitatis statu fuisse collatum, immunitatem videlicet ab omnibus aerumnis, afflictionibus et doloribus. Aperte enim id habetur ex toto Genes. cap. II. ubi traditur Deum posuisse hominem *in paradiso voluptatis*, ut operaretur et custodiret illum (b). Hunc autem beatitudinis statum et conditionem ita praeclare exponit s. Augustinus l. XIV. de civ. Dei c. 26. " Vivebat, inquit, itaque homo in paradiso sicut volebat, quamdiu hoc volebat, quod Deus jusserat: vivebat fruens Deo, ex quo bono erat bonus, vivebat sine ulla egestate ita semper vivere habens in potestate. Cibus aderat, ne esuriret; potus, ne sitiret; lignum vitae, ne illum senecta dissolveret. Nihil corruptionis in corpore vel ex corpore ullas molestias ullis ejus sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in anima tota tranquillitas . . . Nihil omnino triste, nihil erat inaniter laetum: gaudium vero perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat *charitas de corde puro, et conscientia bona et fide non ficta*: atque inter se conjugum fida ex honesto amore societas, concors mentis corporisque vigilia, et mandati sine labore custodia. Non lassitudo fatigabat otiosum, non somnus premebat invitum „.

317. Haec quae de primaeva protoparentum felicitate ex-

universalis, et in codice canonum ecclesiae africanae est n. CIX. cf. collect. Concil. Harduini t. I. col. 925. et col. 1217.

(a) L. XIII. de civ. c. XV.

(b) Cf. Petav. De opific. l. II. cap. VI. ubi plura discutiuntur scitu dignissima.

posuimus confirmantur omnium gentium traditionibus. De graecis constat ex Platone, qui in Politico primam aetatem vere auream appellat (a); de ipsis rursum ac de romanis patet ex ipsorum poëtis, qui aureum Saturni saeculum nobilissimis ornarunt imaginibus, ut Virgilius (b), Juvenalis (c), Ovidius (d), Tibullus (e). Apud persas eandem traditionem viguisse testis est Plutarchus (f), apud indos Strabo (g), quin et adhuc eandem vigere patet ex Creuzer (h); apud sinenses testes sunt sacri ipsorum libri *king* nuncupati (i). Quare

(a) *Θεὸς ἔνεμεν αὐτούς, αὐτοὺς ἐπιστατῶν· καθάπερ νῦν ἄνθρωποι, ζῶον ὂν θειότερον, ἄλλα γένη φαυλότερα αὐτῶν νομεύουσι. Γυμνοὶ δὲ καὶ ἄστρωτοι θυραυλοῦντες τὰ πολλὰ ἐνέμοντο.* "Deus eos pascebat, custosque eorum ipse erat, sicut nunc homines, divinius animal, pascunt animalium sequiora. Nudi autem et sine stragulis sub dio plerumque pascebant".

Cf. etiam in Cratylo t. I. opp. p. 397. 398. ubi etiam profert versus Hesiodi.

Sic Dicaearchus peripateticus citatus a Porphyrio l. IV. et a Varrone de re rustica l. I. c. II. inquit: *τοὺς παλαιοὺς καὶ ἐγγὺς θεῶν γεγονότας βελτίστους τε ὄντας φύσει καὶ τὸν ἄριστον ἐξηκότας βίον ὡς χρυσοῦν χρόνον νομίζεσθαι* seu "primos illos diisque proximos mortales optimae fuisse indolis, vitamque vixisse optimam, unde et auream dici aetatem". Alia collegit testimonia Eusebius ex Platone et Diodoro Sic. in Praep. evang. l. I. c. VIII. et l. XII. c. XIII. Quibus addendus Hesiodus in Theogon. a v. 521. ad v. 579. Rursum in *Opera et dies* v. 47. seqq.

(b) L. I. Georg. v. 125. seqq.
Ante Jovem nulli subigebant arva coloni
Nec signare quidem aut partiri limite campum etc.
tum eclog. IV.

(c) Satyra VI. I. seqq.

(d) Metamorph. l. I. v. 89. seqq. Aurea primum sata aetas etc.

(e). Lib. I. eleg. III. v. 35. seqq. Quam bene Saturno vivebant rege etc.

(f) In l. de Iside et Osiride

(g) L. XV. ubi sic exponit doctrinam Gymnosophistarum: "Olim omnia plena erant triticeae et ordeaceae farinae, ut nunc pulveris. Fontes alii lacte, alii aqua fluebant, nonnulli melle, alii vino, quidam oleo. Homines autem ob satietatem et luxuriam ad contumeliam se transtulerunt. Jupiter igitur illum statum exosus omnia abolevit".

(h) Cf. Réligions de l' antiq. tš, considérées principalment dans leurs formes symboliques et mythologiques; ouvrage traduit de l' allemand de D. Frid. Creuzer, refondu en partie, complété, developpé par I. D. Guigniant 1815. vid. bibliothéque univ. Genéve tom: XXX. an. Xme.

(i) King seu *sacri* in quibus legitur: "Tempora primi coeli pura voluptas et pax perfecte regnabant. Nulli tunc labores, non poenae, non dolores, non crimina, omnia humanae in terris parebant voluntati". Cf. Windischmann op. cit. Philosophia in progressu historiae mundi vol. I. p. I. sect. I. p. 206.

Knapp scribere non dubitavit: " communis est omnium fere nationum omnis aetatis opinio de *aureo saeculo*, hoc est, de vita longe beatissima, quam prisca gens mortalium hac in terra egerit. Eam vitae beatitatem etsi pro suo quisque ingenio ac sensu informat, in eo tamen ad unum omnes consentiunt, ut omne genus aerumnarum atque imbecillitatum, quas hominum societas et cultus vel affert, vel auget, ab his generis humani incunabulis procul plane abjiciendum censeant,, (a). Haec autem gentium omnium conspiratio originem primitivam ejusmodi traditionum apertissime evincunt, hac enim *facti* veritate constituta, omnia bene cohaerent, ea sublata, nulla amplius earum ratio probabilis dari potest.

DIFFICULTATES

318. I. Obj. Variis illa doctrina, ubi accurate examinatur, premitur difficultatibus. Obstat enim notio sapientiae et sanctitatis congenitae, quae sibi ipsi repugnat, neque ipso narrationis mosaicae argumento confirmatur, utpote quae protoplastos communi hominum natura sensuum illecebris obnoxia praeditos fuisse aperte docet. Obstant certi naturae humanae hujusque vitae terrestris fines, qui quidem proprietates humanis superiores omnino excludunt, cujus generis est immortalitas corporis (b). Ergo.

319. R. D. Premitur difficultatibus apparentibus, Tr. veris N. Neque in primis obstat notio sapientiae et sanctitatis congenitae, ut adversarii supponunt. Quae enim repugnantia fingi potest in eo quod Deus ipse, qui praeter naturae ordinem hominem condidit, ipsum fecerit sibi charum et acceptum charitatem in ipsius animum diffundendo, ut cum Apostolo loquar, et praeter discendi aut loquendi facultatem, quam eidem datam ipsi concedunt, concesserit eandem facultatem expeditam seu actum ipsum? Eadem enim ratione, qua Deus protoparentibus non jam corpus infantile, sed perfectum dedit,

(a) Scripta var. argumenti. Prolus. I. ed. 2. p. I
(b) Ita Wegsch. §. 100.

sic ipsa rerum analogia postulat, ut ipsam intelligentiam iis praeditam cognitionibus dederit ejusmodi statui consentaneam. Nos hujus asserti vadem dedimus ipsam libri Ecclesiastici auctoritatem, praeter mosaicam narrationem de nominibus ab Adam recens creato animantibus impositis; hypothesis autem suae quodnam fundamentum rationalistae proferunt, praeter gratuitam assertionem?

320. Falsum porro est non confirmari narrationis mosaicae argumento, quod de sanctitate et scientia Adamitica statuimus. Ipsa enim familiaris Dei cum ipsis protoparentibus agendi ratio, quae ibidem describitur, satis ostendit, quam accepti Deo essent; quod si exhibentur protoplasti communi hominum natura sensuum illecebris obnoxia instructi, ut id liberaliter adversariis demus, ex dictis in superiore propositione ratio est, quia gratia sanctificans hominem impeccabilem minime efficit, nec immunem a sensuum illecebris, ut quotidiana experientia ostendit (a).

321. Neque pariter obstant doctrinae catholicae de primaeva hominis conditione certi fines terrestris humanae hujus vitae; quia immortalitatem aliasque proprietates humanis superiores Deus, non juxta, sed praeter naturae leges ex privilegio, ut inferius dicetur, ac liberalitate sua primis parentibus concessit, ut ex adductis auctoritatibus certo concessisse constat.

322. Non aliunde propterea difficultates contra catholicam doctrinam oriuntur, quam ex rationalismi systemate, quo rejicitur quidquid consuetum naturae ordinem praetergreditur, quod tamen evertitur per ipsam universi orbis hominisque molitionem.

323. II. Obj. Saltem quae afferuntur ad voluntatis ordinationem et rectitudinem stabiliendam, eam minime evincunt; etenim ut post Clericum recentiores expositores observant, ideo protoparentes non animadverterunt se nudos esse, quod in statu

(a) Cf. S. Th. 22. q. 163. a. 1. ubi ostendit, qua ratione primus homo peccaverit superbia. Vid. etiam Bellarm. De amiss. grat. et statu pecc. l. III. c. IV. seqq. tum Feller Catech. philos. tom. II. §. 262.

infantiae conditi fuerint, neque malum agnoscerent: hinc quasi infantes recens nati pudore non afficiebantur. Quod si postea se nudos deprehenderunt, ex adepto rationis usu ab ipsius fructus esu repeti id debet (a) ; quod plane congruit cum doctrina patrum, qui protoparentes infantilem prorsus simplicitatem prae se tulisse docent, antequam cibum sibi vetitum comederent (b). 2. Adde concupiscentiam bonum naturae esse, quo proinde primi homines carere non debuerunt. Ergo.

324. R. ad 1. N. ad. 1. prob. D. Conditi fuerunt in statu infantiae quoad rectitudinem et morum integritatem, C. quoad defectum rationis usus N. Hoc enim commentum novum est ac mosaicae narrationi prorsus contrarium. Moyses siquidem, ut vidimus, Adam animantibus nomen uniuscujusque naturae proprium imponentem exhibet; non erat igitur rationis usu destitutus. Deinde haec minime congruunt cum auctoris Ecclesiastici dictis superius adductis. Hinc vel ipse Jahnius, non suspectus auctor " protoparentes, inquit, primo momento erant adulti, qui omnes animi facultates, et omnia corporis membra ad usum habebant expedita,, (c).

325. Neque alius est sensus patrum, qui de infantili protoplastorum simplicitate locuti sunt (d).

326. Ad 2. N. Nam, prout hic accipitur, concupiscentia defectus est et quasi morbus quidam naturae, ut loquitur Bellarminus (e), ex materiae conditione profluens ; cum hic agatur non de concupiscentia per se sumpta, sed de inordinatione concupiscentiae, quae rationem praevertit et antevenit. Ast de concupiscentia infra.

(a) Ita cum aliis Rosenmüller Schol. in V. T. cap. III. Genes.

(b) Apud Petav. l. II. De opificio c. IX.

(c) Introd. in libros sac. V. F. ed. 2. Viennae 1814. sect. I. cap. I. § 19.

(d) Cf. Prud. Maran Praefat. in Opp. s. Justini m. Paris. 1742. part. II. c. V. ubi exponit sensum, quo Theophilus, Irenaeus, Tertullianus, Greg. Nazianz. Jo. Chrysostomus, Jo. Damascenus tribuerint infantiae statum Adamo, nempe ob recentem creationem, mediumque inter mortalitatem et immortalitatem statum, in quo conditus Adam a Deo fuerat, ob innocentiam et animi simplicitatem. Ubi etiam singularem declarat Clementis Alex. opinionem circa Adae peccatum.

(e) Lib. De gratia primi hominis c. V. n. 11. seqq.

327. III. Obj. 1. Scripturarum testimonia, quae primo homini immortalitatem videntur tribuere, de magna potius longaevitate explicari debent; prout ipsemet Josephus Flavius aperte significat (a). 2. Illae autem comminationes, quae Adam factae sunt, vel de morte animae sunt intelligendae, vel de mortis festinatione et poena, quam absque peccato expertus forsan non fuisset nisi per dulcem quandam ac suavem animae a corpore separationem. 3. Sane protoparentes ad corporis vires reficiendas cibo indigebant et potu; 4. arbor ipsa vitae, quae per modum medicinae operabatur, evidens argumentum est, et senectuti et morti per se obnoxios fuisse primos homines, sive peccassent, sive in officio stetissent. Ergo.

328. R. Ad 1. N. Dicunt enim scripturae Deum fecisse hominem *inexterminabilem*. Auctoritati autem Josephi auctoritatem opponimus scripturarum. Plura sane ibidem fabulatur hic auctor nimis ingenio suo indulgens, e. g. quod omnia animalia tunc communi quadam loquela uterentur, aliaque ejusmodi non pauca.

329. Ad 2. N. Non quidem de morte animae, ut patet ex contextu et ex Dei verbis: " Pulvis es et in pulverem reverteris,,; et ex adducto insuper Paulino testimonio, quod est de sola corporis morte, ac demum ex eo, quod mors animae, ut observat Petavius (b), non habeat rationem poenae, cum peccatum ipsum mors animae sit. Sed neque de mortis festinatione Dei comminationes intelligi possunt, cum sint absolute de morte ipsa, quod adducta scripturarum testimonia postulant. Consonat interpretatio patrum, qui Dei verba: " In quacumque die comederis, *morte morieris*,, ita exponunt, ut sensus sit: *morti obnoxius eris*; seu ut vertit Symmachus: *mortalis eris* (c). Quam versionem laudant et Hieronymus et Theodoretus (d).

(a) Lib. I. Antiquit. c. 1. Sic etiam Mercerus Comm. in Gen. Cap. II. v. 7.

(b) Loco jam citato.

(c) Θνητὸς ἔσῃ. Apud Origen. in Hexapl. Opp. Orig. edit. maur. T. I. p. 16.

(d) Apud Petav. De opif. l. II. c. X. §. 4.

330. Ad 3. N. C. Nam ex hoc, quod anima et corpore constabant protoparentes et alimentis vesci debebant, non tamen inde consequitur fuisse eos morituros, nisi peccassent, cum semper potuissent ali et semper vivere.

331. Ad 4. D. Ex peculiari Dei beneficio vim habuit perennem vitam tribuendi, C. virtute propria seu naturali N. Dissentiunt quidem inter se interpretes circa hujus arboris naturam: verisimilior tamen nobis eorum videtur opinio, qui censent ex peculiari Dei virtute ac beneficio eam habuisse hanc vim, mortem scilicet arcendi in perpetuum ab iis, qui ejus fructibus vescerentur (a).

332. IV. Obj. Nihil conferunt mosaicae narrationi, imo potius obstant similes mythi, quos de aetate primitiva, quam auream appellant, quaeque sensim in deteriorem abierit, feliciore ac laetiore hominum vitae conditione apud alios antiquos populos reperimus. Omnes enim ejusmodi narrationes, si accurate examinaverimus, tantum abest, ut historiae fide nitantur, ut ab hominibus fictae esse videantur, quibus praesentium temporum fastidium lenirent animumque imagine vitae ab omni labe immunis oblectarent. Quapropter pro fundamento rerum ad historiae leges exigendarum nullo modo haberi possunt (b). Quo incultior fuit aetas, eo magis in illa praevaluit studium fabulas vel rumore traditas captandi vel novas fingendi. 2. Sane genus humanum in humili loco positum et ab exiguis initiis profectum sensim adolevisse argumento est totius naturae historia; et omnium populorum primordia, fama ac monumentis quibusvis ad posteritatem propagata, egregie illud idem confirmant. Frustra igitur, qui indorum, persarum, hebraeorumque mythos pro vera histo-

(a) Cf. Petav. op. cit. l. II. c. VII. § 6. seqq. Vid. etiam Nicolai lez. XXIII. sul Genesi.

(b) Ita Wegscheid. §. 100. n. (a). A. Matthiae Pr. de ratione tractandae graecorum mythologiae p. 5. repet. in Seebode Archiv. f. Philolog. u. paedag. seu in Archivio pro philologia et paedagogia per Seebode Helmst. 1826. vol. II. p. III. Arnold. Ekker Specim. inaug. in Protagorae apud Platonem fabulam de Prometheo et generis humani ad humanitatem progressione Ultraj. 1822.

ria amplectuntur, et obsoletas sententias novis commentis exornatos sequuntur, conantur allegoriis et symbolicis adumbrationibus artificiose nectendis historiarum luci clarius explendescenti officere (a). 3. Aetas proinde aurea non praesefert nisi statum illum societatis, in quo maxime vigeret anthropophagia (b), vel quo homines belluino more viventes, nudi fere incedebant et glande ad cibum utebantur (c). Ergo.

333. R. ad. 1. N. Conjecturis enim non destruuntur, quae gentium omnium omnisque aetatis traditiones unanimiter confirmant, maxime quod conspirent in praecipuis adjunctis eorum, quae de aetatis illius vita Moyses refert. Ac primo quod eximia vitae innocentia primi homines fruerentur, omnium poenarum, dolorum, laborum, criminum expertes, ut sinenses habent; 2. quod essent iidem tum diis proximi, optimae indolis, vitamque vixerint optimam, ut graeci et latini; 3. quod a Deo enutrirentur ac nudi et sine tegumento sub dio pascerent, ut Plato, et Diodorus Siculus juxta aegyptiorum traditionem. 4. Si cum his conferantur, quae de mulieris ex costa Adam formatae, quae de parentum lapsu deque modo, quo lapsus contigit, effectibusque inde sequutis habentur, de quibus postea dicemus (d), et in quae omnium gentium annales et memoriae collimant, luce clarius patet nonnisi ex communi fonte haec omnia manare potuisse. Quod vero additur de studio praesentium temporum fastidium leniendi fabulas captando novasque addendo, ita ut populi omnes religione, moribus, indole, aetate, lingua, regione longe a se dissiti, non solum in ipsius facti natura,

(a) Wegsch. §. 97. n. (q).

(b) Ita Bory de s. Vincent. Cf. Revue Encyclop. Paris 1825. mars. art. sciences physiques *homme*, qui praeterea censet vere auream dicendam esse aetatem illam, quam leves scriptores ferream dixerunt; profitetur autem se novam seu quintam praestolari aetatem, nempe *rationis*, quas reservatur futuris generationibus, cujus tamen non valde exigua crepuscula jam nunc cernimus.

(c) Non valde abhorret ab ejusmodi principiis Joa. Micali in sua " Storia degli antichi popoli italiani Firenze 1832. T. I. c. 1. p. 9. et Aloys. Rossi Della istoria d'Italia c. IV. p. 128.i

(d) Cf. Annales de Philosophie chrétienne art. cit. Windischmann op. et l. cit.

sed in peculiaribus etiam ejusdem adjunctis conspiraverint, ab omni veritate longe abest. Id profecto non modo a germana philosophia, sed et a communi hominum sensu abhorret; praesertim cum plures ex ipsis nullo inter se commercio uterentur (a), hoc enim portento simile foret.

334. Ad 2. D. Diversis temporibus, seu post hominis lapsum, Tr. eodem tempore, seu ante lapsum N. In primis enim observandum est eadem illa monumenta historica, quae de primordiis humani generis supersunt, incipiendo ab Hesiodo, Herodoto, Diodoro Sic. usque ad aetatem politiorem, quaeque nobis primas societates, seu primos homines veluti tribus nomadas ante oculos objiciunt ac paulatim ad perfectiorem cultum progredientes, nobis pariter exhibere traditionem aureae aetatis, seu status innocentiae primorum parentum. Quapropter quin sibi historica haec documenta invicem adversentur, apprime inter se conveniunt, si tamen admittatur diversa hominum, diversis temporibus, conditio status tum ante tum post hominis lapsum. Hinc si haec adversarii recipiunt, dum humilem primorum hominum conditionem praeseferunt, quare eadem recusant, dum protoparentum beatam vitam et originem describunt, atque ut mythos traducunt, aut allegorias et symbolicas imagines historiae luci officientes? Non modica potius lux historiis conciliandis inde maxime affulget, ut ex dictis patet.

335. Ad 3. N. Siquidem anthropophagia in humani generis primordiis nullibi visa est; huic enim assertioni documenta historica repugnant; hinc illa non fuit, nisi prava humani generis deviatio prout est vita silvestris, feritas, quae in nonnullis adhuc populis observatur, prout est rudis eorum lingua (b). Eadem enim

(a) Quibus si addantur traditiones et argumenta de communi populorum origine; de origine mundi, de hominis lapsu etc. de quibus partim monumenta attulimus, partim inferius afferemus, vix non habetur argumentum evidens et demonstrativum de hujusmodi traditionum veritate.

(b) Cf. co. De Maistre Soirées de Pétersbourg. Entre. deuxième t. I. p. 81. ubi haec praeclare scribit: " De là viennent les sauvages qui ont fait dire tant d'extravagances, et qui ont surtout servi de texte éternel à J. J. Rousseau. . .

ratione, qua dantur in hominibus progressus a cultu et educatione devenientes, sic dantur regressus ex illius praesidii atque adjumenti defectu; exemplum habemus in Europa nostra, quae ex barbarorum incursionibus, depopulationibus, ferocia paulatim a summa humanitate in eam barbariem transgressa est, quam in medio aevo deploramus. Idem dicas de Asia et Aegypto quondam culturae ac litterarum ut ita dicam domiciliis. Vita igitur silvestris et anthropophagia spectari debent tanquam extrema declinationis periodus, in quam populi quidam omnibus cultus praesidiis destituti prolapsi sunt.

336. Vehementer propterea errant plerique ex neotericis historicis aut archaeologis, qui sibi sapientes videntur, cum sacrae scripturae contradicunt, contendentes primos homines feritate primum belluina, aut etiam anthropophagia laborasse, paulatim ad vitam silvestrem ac venaticam progressos ac deinde ad pastoritiam seu nomadicam, agricolam postea pervenisse ac demum ad socialem. Hi enim permiscent veram ac primitivam hominum conditionem cum iis, quae contigerunt post generales aut partiales alterius aetatis dispersiones ac deviationes, a quibus homines paulatim se recipientes primordia societatum ac civilis culturae jecerunt, donec per ulteriores progressus ad statum, ut ita dicam, adultum perfectionis pervenerunt, et de quibus tum mythologica, tum historica monumenta loquuntur (a).

il a constamment pris le sauvage pour l'homme primitif, tandis qu'il n'est et ne peut être que le descendant d'un homme détaché du grand arbre de la civilisation par une prévarication quelconque, mais d'un genre, qui ne peut plus être répété, autant qu'il m'est permi d'en juger; car je doute qu'il se forme de nouveaux sauvages. Par une suite de la même erreur, on a pris les langues de ces sauvages pour des langues commencées, tandis qu'elles sont et ne peuvent être que de débris de langues antiques, *ruinées*, s'il est permis de s'exprimer ainsi, et dégradées, comme les hommes qui les parlent. En effet, toute dégradation individuelle ou nationelle est sur-le-champ annoncée par une dégradation rigoureusement proportionelle dans le langage „

(a) Hinc Jo. Muller Historia univers. cap. I. ubi agit de statu hominis primitivo, observat sub duobus diversis aspectibus statum primitivum generis humani describi;

PROPOSITIO III.

Status justitiae seu gratiae sanctificantis et felicitatis, in qua primi parentes constituti a Deo sunt, non erat eis debitus

337. Propositio sic enunciata catholicam doctrinam exhibet, ut ex dicendis patebit. Cum tamen in salebrosam quaestionem inciderimus ob quorundam catholicorum TT. controversias, praestat nonnulla praemittere, quae conferant ad faciliorem propositae doctrinae explanationem, et Ecclesiae doctrinam a privatis scholarum placitis apprime secernere. Haec igitur adnotanda sunt.

338. I. *Debitum* naturae, seu naturale multiplici sensu aliquid dici potest, vel scilicet pro eo, quod origine contrahitur, vel pro eo, quod est naturae consentaneum; vel quod naturam in sui ordinis operationibus perficit; vel demum quod est naturae pars, aut fluit a naturae principiis, cujusmodi in homine sunt corpus et anima, aut facultas sentiendi et intelligendi (a). Rursum aliqnid naturae *indebitum* ac *supernaturale* duplici ratione intelligi potest, scilicet aut *per se*, cum nempe ex principiis naturae fluere seu provenire nequit, cujusmodi e. g. fuit ascensio Eliae in coelum super currum igneum, Samsonis robur etc. aut *per accidens*, quod interdum obtinetur miraculo, licet alioquin ex naturae principiis fluere soleat, e. g. omnes curationes instantaneae, visus caeco restitutus, sapientia Adami etc.

339. II. Lutherus itaque, et post ipsum Bajus, Janse-

cum aliae traditiones pingunt aetatem auream, in qua justitia et pax regnarunt; referunt pariter aetatem subsequentem speciei nostrae tanquam deviationem a primaevo instituto; aliae vero traditiones describunt hominem ab initio agrestem atque ferocem, donec sensim ac veluti per gradus mansuevit. Verum utraequehaectraditionesoptime inter se cohaerent, si ratio habeatur diversi status, in quo homines fuerunt, juxta ea quae superius a nobis dicta sunt.

(a) Cf. Bellarm. De gratia primi hominis. c. V.

nius, Quesnellus cum suis contendunt tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem a concupiscentia, atque immortalitatem cum reliquis consectariis sic homini naturales esse, ut sine ipsis hominis perfecta seu integra natura consistere non possit, neque Deum, salva sua bonitate et justitia, sine illis hominem condere potuisse. Ex quo principio inferunt hominibus, qui nunc absque justitia originali nascuntur, aliquod naturale bonum deesse, quale deesset pecudi, si clauda vel caeca nasceretur; quod si alicui divinitus redderetur originalis justitia, donum quidem istud fore *supernaturale* per accidens, seu quoad modum, non non autem per se, prout de visu caeco restituto diximus. Catholica autem doctrina tenet tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem a concupiscentia ac immortalitatem, dona supernaturalia esse in se et ita gratuita, ut Deus, salvis suis attributis, hominem sine illis condere omnino potuisset, nihilque propterea de naturae bonis hominem per peccatum originale perdidisse, ita ut, peccato excepto, homo creari a Deo potuerit, qualis nunc nascitur, morti scilicet, infirmitati, concupiscentiae, ignorantiae obnoxius, neque ad ordinem supernaturalem elevatus.

340. III. Propositio nostra duo complectitur 1. esse indebitam gratiam, 2. indebita dona gratuita scientiae, integritatis, immortalitatis, quae sub *felicitatis* nomine comprehendit.

341. IV. Doctrina catholica sic exposita commisceri nequit cum duplici quaestione scholastica, quarum prima est, num Deus potuerit saltem de *potentia ordinata* ut vocant, hominem sine elevatione ceterisque recensitis donis condere nec ne; si quidem de *potentia absoluta* Deum ita se gerere potuisse omnes theologi catholici concedunt (a). Altera

(a) Hoc vero discrimen instituunt theologi isti inter potentiam *ordinatam* et *absolutam*, quod sit ordinata, quum Deus operatur non solum ex sapientiae, sed et bonitatis, decentiae ac congruitatis legibus; absoluta, cum operatur ex solis legibus justitiae. Hinc quidam docent, Deum quidem de potentia *absoluta* potuisse hominem absque donis supernaturalibus et gratuitis condere, non

controversia est, num in hypothesi, quod Deus sive de potentia absoluta, sive de potentia ordinata potuerit hominem in puris naturalibus, ut scholae loquuntur, condere, homini sic constituto necessaria forent gratiae auxilia ad legem naturalem adimplendam. Jam vero nos pro certo habemus et in hac hypothesi necessaria fore homini ejusmodi auxilia, nec ei a Deo defutura, qui numquam impossibilia jubet, non quidem *ad modum*, ut scholae loquuntur, sed ad

autem de potentia *ordinata*. Non defuerunt, qui hanc sententiam accusaverint tamquam jansenisticam, eo quod vel ipse Jansenius fassus fuerit Deum *absolute* sic condere potuisse, non autem ex potentia *ordinata*. Ast hujus sententiae fautores profitentur magnum intercedere discrimen inter se ac Jansenium; quia Jansenius autumabat hominem esse *distortum ac malum* illis donis destitutum; contra vero se expresse affirmare *bonum* hominem sine illis fore; sed cum Dei *perfecta* sint opera, ideo concludunt, Deum sine his praeclaris dotibus hominem minime condere potuisse. Ast rursum alii reponunt nostrum non esse decernere quid divina bonitas postulet, quid non: quo principio semel constituto nos duceremur ad optimismum. Haec certa nobis esse videntur 1. Veteres in hoc saltem argumento hanc distinctionem penitus ignorasse. 2. Qui hanc distinctionem inducunt, eadem proferre argumenta ad ostendendam impossibilitatem status naturae purae juxta potentiam Dei *ordinatam*, quibus utitur Jansenius ad evincendam eandem impossibilitatem. 3. Hujusmodi distinctionum artificio fratos jansenistas omnes suas propugnare doctrinas, quin vereantur pontificiam censuram. 4. Cum ex solis justitiae legibus, aut spectata sola potentia Deus agere non possit, sequitur, quod si attentis etiam bonitatis, decentiae ac congruitatis legibus hominem absque ejusmodi elevatione donisque adnexis creare nequeat, creare eum sine ipsis nullatenus possit, quod tamen pugnat cum propositionibus damnatis. 5. Propositiones Baji damnatae sunt in sensu ab auctore intento: atqui Bajus admittebat Deum de potentia *absoluta* creare potuisse hominem absque ejusmodi elevatione ac donis, ut colligitur ex Jansenio, qui in suo Augustino Baji doctrinam adstruere et defendere vehementer contendit, ita ut ab initio opus suum inscribere voluerit: *Defensio Baji*; ergo dum Bajus in propositionibus damnatis negat hominem a Deo creari potuisse in statu non elevato, intelligendus est de potentia Dei *ordinata*; ergo in hoc sensu damnatae sunt; ergo contradictoria catholica erit et vera: Deus de providentia ordinata creare potuit hominem absque ejusmodi elevatione. Quid juvat doctrinas profiteri, si minus haereticas aut erroneas saltem iisdem maxime affines, cum pateat via regia omnibus obvia?

Doctrina haec catholica, quam tuemur maximi momenti est: cum annulus, ut ita dicam sit, qui cetera doctrinae catholicae capita adnectit circa peccati originalis effectus, libertatem, Christi gratiam etc. ut ex dicendis planum fiet.

substantiam operis, quae non essent nisi naturalis ordinis, ut supponitur (a).

342. His praemissis sic cum Card. Gotti O. P. propositam doctrinam adstruimus (b). Si status ille debitus homini esset, talis foret vel ex parte hominis vel ex parte Dei: atqui neque ex parte hominis, neque ex parte Dei debitus dici potest. Non quidem ex parte hominis, cujus natura non exigit, nisi ut sit animal rationale, et ad bonum sui ordinis comparatum, cujusmodi profecto non est gratia sanctificans, alioquin non esset gratia, ut ratiocinatur Apostolus Rom. IV.; sed neque immunitas a concupiscentia, quam per se humana natura non exigit, cujus est ferri in bonum sensibile per sensum et appetitum, ac in bonum spirituale et intelligibile per intelligentiam et voluntatem, ex quibus contrariis propensionibus naturaliter conflictus oritur ac ingens recte agendi difficultas; neque demum immortalitas

(a) Ex his patet statum quaestionis non cognosci ab iis auctoribus, qui hujus naturalis conditionis possibilitatem impugnant ex eo, quod homo tunc foret velut emancipatus a Deo, neque auxiliorum ipsius indigens, quod imprudenter admodum nonnulli ex Germania praesertim antumant; vel non amplius hominem debere ad Deum preces suas fundere ad ejusmodi auxilia obtinenda; vel etiam non posse amplius ostendi necessitatem revelationis, quum ex his sequeretur hominem per peccatum originale in iis, quae ad naturae humanae essentiam spectant, non inferioris conditionis factum esse, quam foret in statu naturae non elevatae. Haec enim aliaque ejusmodi nonnisi ex perperam vel intellecta vel exposita illius status conditione descendunt, non autem ex doctrina ipsa. Sane per ejusmodi auxilia, seu media naturalis ordinis, quae extrinsecus homini proveniant, ipsum minime propterea transferri ad ordinem supernaturalem inde patet, quod corpus humanum e. g. in statu suo naturali indigeat alimentis, quae tamen in agris crescunt, et exterius suppeditantur, numquid propterea desinit esse in statu naturali, quia haec alimenta non in proprio suo fundo, id est, intus in ipso corpore continuo succrescunt? Anima humana pro facultatum suarum evolutione et cultura indiget instructione parentum, institutorum etc. Infans nonnisi a cura parentum habet, quae ad sui conservationem et perfectionem requiruntur. Ad naturam itaque entis limitati non pertinet omnia habere in seipso; nullaque re extra se indigere ad sui conservationem, et finis sui assecutionem.

(b) Theol. scholastico-dogm. Bononiae 1729. Tom. VI. in primam partem de homine et ejus statibus. Quaest. XI. De statu naturae purae dub. I. §. 2. seqq.

et immunitas a doloribus ac poenis, cum proprium naturae sensibilis ac contrariis elementis seu principiis concretae sit, dolores pati, corruptionem, totalem denique solutionem (a). Non pariter ex parte Dei, qui cum in donorum suorum distributione liberrimus sit, nulla adigitur necessitate, ut hunc potius quam illum perfectionis gradum creaturis suis largiatur.

343. Eadem veritas constat ex proscriptione thesium Baji et Quesnelli, in quibus contraria doctrina traditur. Nam s. Pius V. et Gregorius XIII. sequentes Baji propositiones proscripserunt, nempe 21. " Humanae naturae sublimatio et exaltatio in consortium divinae naturae debita fuit integritati primae conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis ". Eadem dicuntur in propositionibus 23. et 24. et rursum prop. 26. " Integritas primae

(a) Ita physiologi unanimiter docent, qui naturam hominis prout in se est, et comparate ad animantium brutorum naturam investigarunt Richat Anatomie géner. T. I. M. A. Petit discours sur la douleur; Bilon Diss. sur la douleur; Jacopi Fisiologia T. II. Tommassini Lez. critic. ac ceteris omissis Ben. Mojon Leggi fisiologiche. Cf. edit. 3. Milano 1821. *Considerazioni generali sulla vita, e sopra i suoi fenomeni* §. 1. seqq. tum ib. classe I. *delle funzioni conservatrici della vita e relative all' individuo* ord. I. genere I. *del piacere e del dolore* §. 42. seqq. et gen. VI. §. 479. seqq. Magendie Compendio elementare di fisiologia trad. dal franc. Pisa 1819. Tom. II. art. *Della morte*. Ne longiores simus hujus tantum textum dabimus. " L' esistenza individuale, inquit, di tutti i corpi organizzati è temporaria; alcuno non fugge alla dura necessità di cessar d'essere o di morire; l'uomo va soggetto alla stessa sorte. La storia particolare delle funzioni ci ha fatto vedere, che dai primi tempi della vecchiezza, e qualche volta innanzi, gli organi si deteriorano: che molti cessano completamente d' agire; che altri sono assorbiti e spariscono; che finalmente, nella decrepitezza, la vita è ridotta ad alcuni resti delle tre funzioni vitali, e ad alcune funzioni nutritive deteriorate; in questo stato, la minima causa esterna, il più piccolo colpo, la caduta la più leggiera, bastano per arrestare l' una delle tre funzioni indispensabili alla vita, e la morte immediatamente accade, come l'ultimo grado della distruzione degli organi e delle funzioni. Ma un piccol numero d'uomini giunge a questa fine, a cui conducono i soli progressi dell' età. In un miglione d' individui, appena alcuni vi giungono: il rimanente muore a tutte l'epoche della vita. etc. Cf. etiam L. Martini Lezioni di fisiologia Torino 1831. T. XII. Lez. XCIII.

creationis non fuit indebita humanae naturae exaltatio, sed naturalis ejus conditio „ 55. " Deus non potuisset ab initio *talem creare hominem, qualis nunc nascitur* „ 78. " Immortalitas primi hominis non erat gratiae beneficium, sed naturalis conditio „ ac demum prop. 79. " Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine justitia naturali „ (a). Cum vero Quesnellus eandam doctrinam instaurasset prop. 35., quae ita se habet : " Gratia Adami est sequela creationis et erat debita naturae sanae et integrae „ eam rursum damnavit Clemens XI. in Const. *Unigenitus*. Cum igitur omnes istae propositiones utpote doctrinae catholicae adversantes proscriptae sint, ab hisce ipsis veritas patet contradictoriae doctrinae.

344. " Premitur hic Jansenius, inquit Card. Gotti (b), haeret, velut anguis torquetur „; at postea resumptis animis censura ista damnatos Pontifices novem sanctissimos doctissimosque Innocentium, Zosimum, Bonifacium, Sixtum, Coelestinum, Leonem, Gelasium, Hormisdam et Joannem II. confidenter affirmat, a quibus Augustini doctrina, ut ecclesiae catholicae fidem continens laudata est, amplissimeque confirmata (c).

345. At frustra pravae doctrinae suae Jansenius cum suis

(a) Bulla Greg. XIII. *Provisionis nostrae*, qua confirmavit Bullam s. Pii V. jam pridem datam kal. oct. 1567. Utramque confirmavit Urbanus VIII.

(b) L. c. §. II. n. X.

(c) Eminet hic etiam prava Jansenii fides, qui l. I. praelect. De gratia Christi, viginti nec minus capita insumit ad apologiam texendam, stabiliendamque doctrinam s. Augustini; quam doctrinam a novem Romanis Pontificibus approbatam et consecratam adstruit, suam non minus quam doctrinam ecclesiae esse affirmat, comparat s. Doctorem cum Apostolo Paulo. Eandem viam subierunt ejus asseclae, semper ab extollenda doctrina s. Augustini exordientes, ut deinceps Augustini nomine quodammodo tecti omnes suos errores disseminent. Aliquis inter ipsos eo progressus est, ut effutire non erubuerit: " Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam pontificiam bullam „. Quae propositio damnata est ab Alexandro VIII. Eodem artificio usi jam fuerant Lutherus et Calvinus; quum vero s. Augustinus non modo ipsis non faveat imo contrarium aperte doceat, tunc nihili faciunt ejus auctoritatem.

asseclis s. Augustinum patronum aut adstipulatorem sibi arrogat. Sic enim scribit s. Doctor : " Homo ad Dei similitudinem factus est ; tamen, quia non est unius ejusdemque substantiae, non est verus filius, et ideo fit *gratia filius*, qui *non est natura* ,, (a). Si igitur *gratuita* ejus est filiatio, non est eidem *debita*. Rursum : " Quamvis, inquit, ignorantia et difficultas, etiamsi essent hominis *primordia naturalia*; nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset ,, (b); et clarius adhuc : " Si (anima) talis esse coepit non solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde conditori suo gratias agat . . . Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est . . sed etiam quod facultatem habet, ut *adjuvante creatore* se ipsam excolat, et pio studio possit omnes adquirere et capere virtutes per quas et a difficultate cruciante, et ab ignorantia caecante liberetur ,, (c). De immunitate autem a concupiscentia haec scribit : " *Gratia Dei magna* ibi erat, ubi terrenum et animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia non habet in nudo corpore, quod puderet, spoliatus gratia sensit, quid operire deberet ,, (d). Pariter de immortalitate disserens " qui status, inquit, eis *mirabili Dei gratia* praestabatur ,, (e) et alibi : " *ipsum mortale* non est factum mortuum nisi propter peccatum ,, (f). Haec autem luculenta sunt adeo, ut commentariis non egeant.

346. Placet autem s. Augustino s. Thomam adjungere, qui ejus doctrinam in sua transtulit scripta ejusdemque mentem expressit. Clarissima porro sunt Angelici doctoris verba: " Possibile fuit Deo, ut hominem faceret in puris natu-

(a) Lib. II. Cont. Maximin. c. XV. n. 2.
(b) L. I. Retract. c. IX. n. 6.
(c) Lib. III. De lib. arb. c. XX. n. 56.
(d) L. IV. Cont. Julian. c. ult. n. 82.
(e) L. XIII. De civ. Dei c. XX.
(f) L. I. De peccat. merit. et remiss. c. V.

ralibus „ (a); et alibi passim, adeo ut nulla possit suboriri dubitatio de ipsius sententia (b).

347. Patet igitur ex dictis tum auctoritate tum ratione constare statum justitiae seu gratiae sanctificantis et felicitatis, in qua primi parentes constituti a Deo sunt, non fuisse eis debitum, quod nobis demonstrandum proposuimus (c).

DIFFICULTATES

348. I. Obj. 1. Ultimus creaturae rationalis finis in visione Dei beatifica consistit, cum ipsa sola plene hominis animum expleat, ipsumque perfecte beet juxta celebre Augustini ef-

(a) Quodlib. I. ar. VIII. Opp. s. Th. edit. Rom. 1570. Tom. VIII. p. II. Ibi enim ex professo de hoc argumento agit dicens : " Sed quia possibile fuit Deo, ut hominem faceret in puris naturalibus, utile est considerare, ad quantum se dilectio naturalis extendere possit „ deinde expositis aliorum sententiis concludit : " Dicendum est ergo, quod diligere Deum super omnia plusquam seipsum est naturale non solum Angelo et homini, sed etiam cuilibet creaturae, secundum quod potest amare aut sensibiliter aut naturaliter „. Et in II. d. 31. q. 1. ar. 2. ad 3. " Poterat Deus, inquit, a principio quando hominem condidit, etiam alium hominem ex limo terrae formare quem in conditione naturae suae relinqueret, ut scilicet mortalis et passibilis esset, et *pugnam concupiscentiae ad rationem sentiens*, in quo nihil humanae naturae derogaretur : quia hoc ex principiis naturae consequitur : non tamen iste defectus in eo rationem culpae et poenae habuisset, quia non per voluntatem (Adami) iste defectus causatus esset „. Opp. cit. ed. T. VI. Demum 1. p. q. 95. a. 1. disserens de rectitudine cum qua conditus fuit Adam: " Manifestum est autem, inquit, quod illa subjectio corporis ad animam, et inferiorum virium ad rationem non erat naturalis, alioquin post peccatum mansisset, cum etiam in daemonibus data naturalia post peccatum permanserint „. Haec ex diversis S. Th. operibus afferre volui, ut pateat quam impudenter nonnulli soleant pro contraria doctrina adducere auctoritatem s. Thomae.

(b) Cf. Martinez Ripalda S. J. T. III. De ente supernat. Append. disp. VIII. sect. I. Colon. Agripp. 1648. ubi accuratissime tum s. Thomae tum reliquorum scholasticorum loca recenset.

(c) Quantum satis est, de hoc argumento inter ceteros scripserunt Bellarminus lib. De gratia primi hominis primis novem capitibus, Suarez proleg. IV. De grat. Card. Gotti. l. c. Tournely Tract. De gratia quaest. II. Sed prae ceteris P. Casini S. J. egregiam dissert. scripsit cui titulum fecit מַה־אֱנוֹשׁ scilicet *quid est homo* ? seu controversia de statu naturae purae, quam iterum vulgavit P. Zacharia ut appendicem ad librum II. Opificii sex dierum Petavii tom. III. opp. ed. Venet. 1757.

fatum: " Fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te „. 2. Et sane, nisi ita esset, Deus hominem innocentem addixisset aeternae calamitati : vel enim homo eam beatitudinem expeteret vel non. Si non expeteret, ipsa haec perversitas calamitas esset; si vero expeteret et non obtineret, esset item calamitas ipsa privatio. 3. Jure propterea s. Augustinus pelagianos, qui parvulos peccato originali carere affirmabant, et tamen sine baptismo decedentes excludebant a regno coelorum, sic vehementer urgebat : " Quare patrimonium regni coelorum abripis innocenti ? A quo regnum coelorum non adquiritur, profecto magno bono fraudatur. Quae est ista justitia „ (a) ? 4. et alibi passim scribit olim beatitudinem futuram *meriti mercedem*, quae jam facta est *donum gratiae*. Ergo.

349. R. Ad 1. N. A. Finis enim proprius naturae rationalis non elevatae praemiumque honestarum actionum positum quidem est in contemplatione et amore Dei, sed ordinis naturalis, seu in cognitione Dei abstractiva, et amore naturali (b).

350. Atque hinc responsio patet ad id, quod adjectum est, solam visionem beatificam animum nostrum explere. Hoc certe falsum est in hypothesi hominis status non elevati ad ordinem supernaturalem : in eo enim cognitio abstractiva Dei ejusque amor naturalis ordinis sic hominis animum expleret, ut in eo non existeret desiderium ullum vehemens et acre, atque, ut ajunt, *absolutum et efficax* boni majoris, quod ejus pacem beatitudinemque turbaret, prout modo beatos anxios aut moestos non tenet desiderium perfectioris visionis atque hypostaticae unionis (c).

351. Sic effatum s. Augustini pro praesenti conditione accipi debet ; in alio vero rerum ordine optime congruit ordini naturali, ut modo dictum est, non autem ordini su-

(a) Serm. c. XCIV. c.VI.

(b) Cf. Suarez Prolog. IV. De grat. n. 10. et Card. Gotti l. c.

(c) Cf. Suarez l. c. n. 19. 20.

pernaturali: hunc enim homo non agnosceret, ideoque neque expeteret, siquidem ignoti nulla cupido.

352. Ad 2. N. Ex dictis enim jam nullam vim habet propositum dilemma, homo enim non expeteret nisi naturalem beatitudinem, quam obtinere posset. Propensio autem, quam in se homo sentit ad felicitatem, respicit beatitudinem seu felicitatem in genere, non autem particularem, cujusmodi visio beatifica est. Ex hac autem naturali propensione eruunt philophi argumentum ad adstruendam animorum immortalitatem.

353. Ad 3. D. In sensu pelagianorum, adversus quos s. Doctor *ad hominem*, ut ajunt, argumentum instituebat, C. in sensu proprio, subd. in praesenti providentia, C. in alia de qua loquimur N. Pelagiani enim contendebant posse quempiam naturalibus meritis regnum coelorum seu beatitudinem, quae in visione beatifica consistit, quamque *naturalem* vocabant, obtinere. Merito propterea s. Augustinus eos arguebat, quod ab ea excluderent naturam *innocentem*, in sensu intellige pelagiano, qui non admittebant peccatum originale (a). Deinde loquitur de ordine praesentis providentiae, in quo juxta ipsum, ut suo loco expendemus, nullus status datur medius inter tormentorum locum et coelorum regnum.

354. Ad 4. D. Improprie loquendo et habita ratione majoris gratiae, quae nunc positive indignis confertur, C. proprie et ad exclusionem omnis gratiae N. Etenim in Enchiridio c. XXVIII. disserens de statu innocentiae aperte ait: " Sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset ",. Cur autem dixerit: Nunc " naturam humanam accipere per gratiam, quod fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum " ibid. explicat respondendo. " quia post illam ruinam, major est misericordia Dei ",.

355. Inst. S. Thomas l. III. Cont. gen. c.50., et 1. p. q.

(a) Cf. cl. Bernard. de Rubeis theol. Venet. 1757. cap. XXXI. O. P. De originali peccato. Tract. §. 1. seqq.

12. a. 1. docet inesse homini naturale desiderium videndi Deum, et viso effectu naturaliter desiderare hominem videre primam caussam. Ergo.

356. R. D. A. Supposita ejus elevatione et fidei illustratione, C. per se N. Sic homo viso effectu desiderat videre primam caussam D. Prout est capax ex propria conditione, C. absolute N. Docet enim idem Sanctus cit. quaest. a. 4. neque hominem, neque aliquam quamcumque creaturam naturaliter seu spectata naturali conditione Dei essentiam videre posse (a).

357. II. Obj. Impossibilis est status ille, in quo homo nasceretur absque peccato, ignorantiae tamen et concupiscentiae obnoxius: ignorantia enim et concupiscentia, ut docet passim s. Augustinus, sunt poena peccati, et Rom. VIII. 20. 23. concupiscentia absolute *peccatum* dicitur: atqui talis foret status purae naturae. Ergo.

358. R. N. M. Ad 1. autem prob. D. Ignorantia et concupiscentia sunt poena peccati in praesenti statu, C. absolute et in alio statu possibili N. Mens enim humana utpote finita ex propria natura ignorantiae et errori obnoxia est. Rursum natura humana utpote sensitivo appetitu instructa ita affecta est, ut in bonum sensibile tendat, et a malo sensibili refugiat, in quo nihil vitii habetur. Quod si interdum ejusmodi appetitu homo et inclinetur inordinate ad malum,

(a) Cf. De Rubeis op. cit. c. XXXV. ubi cum protulisset ex Jansenio testimonia s. Thomae, quae suae sententiae favere videntur, in medium adductis apertissimis s. Thomae locis, imo et principiis, evidenter ostendit Angelicum doctorem numquam docuisse visionem Dei beatificam seu intuitivam, naturalem esse hominis finem, sed ubique prorsus contrarium tradidisse. Deinde exponit, quo sensu dixerit s. Doctor, quod homo *viso effectu* naturaliter desideret seu appetat videre primam causam. Adeo ut mirum sit quam leviter nonnulli haec s. Doctoris verba objiciant ad adstruendam impossibilitatem status naturae purae. Nobis satis sit afferre, quae scribit s. Th. q. 22. De veritate ar. 7. quibus aperit mentem suam. " Homini, inquit, *inditus est appetitus ultimi finis sui in communi*, ut scilicet appetat naturaliter se esse completum in bonitate. Sed in quo ista completio consistat, utrum in virtutibus, vel scientiis, vel delectabilibus, vel hujusmodi *non est determinatum a natura* ". Vide etiam Card. Gotti l. c.

et avertatur a bono, id per accidens est; et si defectus in hoc reperitur, non moralis sed physicus est, qui suapte natura exurgit tum ex insita cuicumque creaturae seu inhaerente imperfectione, tum ex utriusque partis animalis et rationalis conjunctione. Dum vero s. Augustinus ignorantiam et concupiscentiam poenas peccati vocat, loquitur ut patet de praesenti rerum ordine, quod et nos dicimus. Poenae siquidem nomen relativum est ad culpam (a).

359. Eodem sensu Apostolus concupiscentiam peccatum vocat, quatenus nempe a peccato est et ad peccatum inclinat, ut declaravit Tridentina Synodus, ideoque nonnisi improprie *peccatum* concupiscentia dicitur.

360. Inst. 1. Si ita esset, concupiscentia non solum naturalis proprietas hominis dicenda foret, sed insuper bona: atqui s. Augustinus plurimis in locis probat contra Julianum eam ex se pravam probrosamque esse: 2. eundem insectatur, quod eam *naturalem* dicere auderet; 3. peccati praeterea originalis transfusionem ex naturae corruptione evincere satagit, quam quidem corruptionem vel ipsi ethnici philosophi agnoverunt, naturam non matrem sed novercam appellantes. 4. Profecto, nisi ita esset, Deus tum ignorantiae tum omnium scelerum, ad quae sive ira sive cupiditate homines incitantur, tum denique errorum omnium, quarum fecunda mater ignorantia est, auctor esset censendus. Haec porro absurda sunt. 5. Hinc receptum illud scholarum effatum, hominem per peccatum originale non solum spoliatum esse gratuitis, sed et vulneratum in naturalibus, quod pariter expressit Conc. Trid. dum per peccatum totum hominem secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse declarat (b). Ergo ignorantia, concupiscentia, mortalitas non proprietates, sed vulnera naturae dicendae sunt.

361. R. Ad 1. D. Si pro *facultate* bonum sensibile appetendi et malum aversandi sumatur, concupiscentia tum

(a) Cf. Card. Gotti l. c. (b) Sess. V. can. 1.

naturalis proprietas tum bona esset dicenda, C. si pro actu malum concupiscendi N. Hoc enim postremo sensu esset defectus naturae et solum a Deo permissus.

362. Dum vero s. Augustinus docet, eam esse ex se et pravam et probrosam seu malam et pudendam, ut ipsemet declarat, talis est quatenus " pro appetitionibus, quibus caro concupiscit adversum spiritum „ sumitur; seu ut idem loquitur " quando id quod non licet, libet „ (a); non vero quatenus sumitur pro facultate appetendi. Probrosam pariter concupiscentiam vocat, prout naturalem defectum importat, sicut erubescere solemus de corporis vitiis, quae a culpa sejungi solent, non quasi res esset moraliter mala.

363. Ad 2. D. Eo quod *naturalem* diceret concupiscentiam, quae ex defectu in malum tendit, C. quae in facultate bonum sensibile appetendi consistit N. Multiplici porro ratione errabat Julianus; 1. in eo quod vellet concupiscentiam, prout est defectus, esse *moraliter* bonam; 2. quod nullam agnosceret concupiscentiam *poenalem* seu rebellem; 3. quod fas esset ipsi assentiri aut sola sensuum delectatione et voluptate duci; 4. demum quod hanc ipsam naturae imperfectionem ad primam hominis conditionem referret. Quae omnia jure s. Augustinus adversus Julianum insectatur (b).

364. Ad 3. D. Postquam constituit mala ista, quibus affligtamur, non primordia sed supplicia esse naturae et quidem argumento conjecturali, ut vocant, C. absolute ac independenter a jam probatis N. Originalis siquidem noxae existentia et in omnes transfusio nonnisi ex revelatione, seu ex fide constare certo possunt et ostendi, prout revera dari originalem noxam ex his fontibus ipse Augustinus ostendit: hac autem posita demonstratione, in subsidium vocat rationem ipsam; ut non solum originale peccatum sed etiam adventum Salvatoris ejusque gratiam, aliaque fidei nostrae mysteria pariter colligat ex miseriis parvulorum (c).

(a) Enarr. in Ps. CXVIII.

(b) Cf. Diss. cit. Ant. Casini §. 5. a. 4.

(c) Cf. Tournely De grat. part. I. quaest. II. ar. 3. obj. ex parte miseriarum.

365. Sic, philosophi naturae corruptionem viderunt, quae oritur ex defectu naturae, C. quae oritur ex peccato subd. conjecturaliter, Tr.absolute N. Adde, ut observat Bellarminus (a), ipsos diversimode de homine sensisse et locutos fuisse, prout et nostri increduli faciunt, qui eum modo brutis exaequant, modo Deo (b).

366. Ad 4. D. Deus esset auctor naturae, quae secum trahit has imperfectiones et hos defectus, C. esset auctor harum imperfectionum et defectuum N. Ea enim ratione, qua faber censeri nequit auctor rubiginis, etiamsi de gladio ipso rubigo prodeat, ut docet s. Thomas (c), quia nempe sic fert natura et conditio ferri, ita quod homo vel creatura quaelibet aut ulteriorem perfectionem ac praestantiam non habeat, aut quod idem est, defectus insitos habeat quosdam, qui ipsum consequuntur, non ex Deo id repetendum, sed ex finita et limitata ipsius naturae conditione. Quod nobilissimo exemplo ex fonte petito illustrat P. Casinus. Ex

(a) Lib. De gratia primi hominis c. VII. n 26. seu in solut.ad XI. diff. ubi ait philosophos ethnicos contraria de natura nostra sensisse, ut ostendit Theodoretus (l. V. Cont. graecos). Alii enim hominem miserrimum, alii felicissimum a natura conditum disserebant. Tullius in III. De republ. apud Augustinum l. IV. in Julian. c. 12. naturam nobis novercam fuisse queritur. Contra Plato in III. item De republ. scribit, hominem per corpus fieri posse beatum, esseque animantium omnium felicissimum. Nec minus Galenus in libris De partibus celebrat auctorem naturae, ut "qui eum hominum genere praeclarissime egerit ,,.

(b) Non alia ratione se se gessisse aut gerere recentiores philosophos circa hominis conditionem patet ex eo quod Fischer, Jacobi, Schelling, sansimoniani, novi templarii, ut ex dictis in Tract. de Deo constat, censeant imo inaniter hominem Deum ipsum esse ac propterea profitentur autotheismum. Contra vero materialistae in nullo ipsum differre velint a brutis si excipias *organisationem*, ut vocant, ex qua deducunt omnes ejus operationes, quas nos dicimus psychologicas. Hinc Bory a s. Vincent., l. c. contendit hominem non posse sibi vindicare nisi primatum inter animantia bimana (perinde ac si praeter hominem alia bimana existerent!); nam nonnisi ex humana superbia factum est, ut nonnulli philosophi ipsum donatum existimarint aliqua intelligentiae divinae particula, non aliter ac si vermiculus ex eo, quod in ipsum sol radium immittit, jactaret se esse emanationem entis incomprehensibilis. Sic ipse, qui, ut vidimus, consanguineitatem cum vespertilione affectat.

(c) 1. 2. q. 85. ar. 6.

fonte enim repetendum est, quidquid aquae quis haurit, ex vasis angustia, quidquid non habet (a).

367. Ad 5. D. Homo laesus in naturalibus, id est gratuitis, et respective ad statum naturae integrae, C. in essentialibus et naturae humanae propriis N. Neque alia est mens Concilii Tridentini. Magna tamen inter theologos contentio viget, num deterior nunc homo sit, ac foret in puris naturalibus; huc quidam, quidam alio in diversas sententias distrahuntur. S. Thomas, Bellarminus, Suarez et communis scholasticorum sententia negant (b); nonnulli recentiores TT. affirmant. Ipsi viderint. Nobis videtur quaestionem hanc ortam esse ex non satis perpensa naturali hominis conditione, quae non exposcit, nisi facultates necessarias sive ad verum cognoscendum, sive ad bonum sui ordinis consectandum, quibus seu recte seu prave utens homo possit se vel meliorem vel deteriorem efficere tum in hac tum in alia providentia, fretus praesertim, ut praefati sumus, adjumentis ad id opportunis.

368. Ex dictis patet ignorantiam aliaque incommoda, quibus urgemur, non alio sensu vocari posse naturae vulnera, quam respectu habito ad statum protoparentum; minime vero absolute; quo sensu etiam poenae aut poenalitates dicuntur.

369. III. Obj. Tum auctoritati tum rectae rationi adversatur asserere, Deum hominem absque sua culpa tum mortalem, tum morbis, doloribus ceterisque aerumnis obnoxium condere potuisse. Auctoritati quidem, cum 1. Conc. arausicanum can. II. definierit " injustitiam Deo dare, qui censent Adamum moriturum fuisse, etiamsi non peccasset „; et 2. s. Augustinus asserat " corporis mortem *non lege naturae*, sed merito inflictam esse peccati „ (c), qui 3. praeterea " crudelitatis fore, inquit, si Deus hujus vitae aerumnis animas nullius peccati reas addiceret „ (d).

(a) Diss. cit. ar. IV. §. 6.

(b) Cf. Suarez Proleg. IV. De grat.

(c) L. XIII. De civ. Dei c. XV.

(d) Disp. I. Cont. Fortunat. manich. n. 9. et disp. II. n. 28.

Repugnat insuper rectae rationi: anima enim, quae pars hominis est nobilior, est immortalis; 4. naturam igitur animae potius quam corporis homo consequi deberet; praesertim cum homini beatitudo saltem naturalis debeatur, vita autem " si non est aeterna nec est beata „ ut saepe arguit ipse Augustinus: 5. alioquin anima, quae semper trahitur desiderio corporis, vim pati perpetuo deberet, quod est absurdum. Illud praeterea omnibus innatum et in animo quasi insculptum a natura est, non posse, qui innocens sit, re adversa ulla cruciari. Ergo tum immortalitas tum dolorum et aerumnarum immunitas connaturales proprietates hominis sunt.

370. R. N. A. Ad 1. D. Ex eo quod Deus promissis suis non stetisset, C. ex eo quod Deus naturale aliquod hominis jus violasset N. Loquitur porro Concilium ex suppositione concessae Adam immortalitatis.

371. Ad 2. D. Cujusmodi in Adam erat, quem Deus privilegio immortalitatis donaverat, C. naturali spectata hominis conditione N.

372. Ad 3. D. Crudelitatis fore in sensu manichaeorum, qui Deum peccati auctorem simul et ultorem faciebant, C. in nostrae thesis sensu N. Cum vero disputans adversus Julianum docet " Deum fore injustum, si tam gravi jugo premeret innocentes „ id docet juxta " hujus saeculi dispositionem „ ut ipse loquitur, seu in praesenti providentiae ordine (a).

373. Ad 4. D. Nisi corporis naturalis conditio aliud postularet, C. alias N. Quod vero additur de naturali beatitudine, quae homini debetur, nempe, pro meritis, non de hac vita, sed de altera intelligendum est, nunc enim homo in via ac fere in agone versatur. Pariter quod dicitur de beatitudine, accipiendum est de beatitudine essentiali, quae in anima speciatim consistit; non autem de beatitudine corporis, quae adventitia est et accidentalis; non esset autem

(a) Cf. Casini Diss. cit. art. III. §. 3. ad secundum.

vita beata, si non esset aeterna beatitudine essentiali, ut dictum est.

374. Ad 5. Tr. et N. C. Dato enim hoc desiderio, Deus huic desiderio supplere posset, ut nunc in beatis supplet; deinde posset Deus per donum *quoad modum*, ut ajunt, supernaturale rursum corpora propriis animabus conjungere.

375. Ad 6. D. Sine causa, C. sine culpa N. Porro nos nulla habita ratione culpae causas mortis, dolorum etc. assignavimus ex ipsa naturali hominis constitutione petitas. Certe animantia sine culpa malis afficiuntur, non tamen sine causa. Huc spectant duae proposit. in Bajo confictae, nempe 75. " Omnes omnino justorum afflictiones, sunt ultiones peccatorum ipsorum; unde et Job et martyres, quae passi sunt, propter peccata sua passi sunt ,, et 73. " Nemo praeter Christum est absque peccato originali, hinc B. V. mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque ejus afflictiones in hac vita, sicut et aliorum justorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis ,, .

376. Hinc patet non alio sensu immortalitatem aliaque recensita, connaturales proprietates dici posse, nisi quatenus eidem naturae sunt consentanea, et homini innocenti concessa.

CAPUT III.

De protoparentum lapsu

377. Beata illa, in qua primi parentes nostri divino munere constituti fuerant, felicitas ac bonorum omnium affluentia brevi periit. Praevaricati enim sunt divinum mandatum: sensit tellus divinum anathema, quo tribulos et spinas ferre jubebatur: quare, in sudore vultus sui terram scindere, ex ejus visceribus victui necessaria eruere coactus et infortuniorum societate devictus exinde homo est, qui praeterea originali innocentia amissa, pugnam in se cupiditatum

experiri coepit ac jugum grave ferre debuit, donec in eam terram reversus est, ex qua ejus corpus fuerat efformatum. Hanc divini mandati transgressionem increduli hodierni directe impetunt; neoterici biblici expungunt; rationalistae inter mythos amandant (a). Ad doctrinam propterea catholicam propugnandam sit

PROPOSITIO

Primi parentes mandatum sibi a Deo datum transgressi sunt; ac per ejus transgressionem graviter peccarunt

378. Utrsque propositionis pars ad fidem spectat, ut patet ex superius recitatis Con. Trid. canonibus. Primam itaque ejus partem, quae factum complectitur, evincimus I. Ex Gen. II. 17. collato cum c.III. 6. seqq. Etenim Genes. II. Deus hoc praeceptum Adam dederat: " De ligno scientiae boni et mali ne comedas; in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris ,,. Genes. vero III. de Eva legitur: " Tulit de fructu illius, et comedit: deditque viro suo, qui comedit ,,. Ad haec autem respiciens Apostolus Rom. V. 12. scribebat: " Per unum hominem (Adam) peccatum intravit in mundum ,,.

379. Evincimus II. Ex communi synagogae et Ecclesiae christianae sensu. Veteres enim hebraei tradunt malorum daemonum principem, quem Sammaelem vocant, Evam ad peccandum perduxisse. Horum loca e scriptis hebraeis collegit Eisenmenger (b). Certe Sap. II. 24. dicitur: " In-

(a) Rosenmüller, quae Genes. III. de hominis lapsu referuntur, exponit de usu rationis, quem tunc primum protoparentes adepti sunt; sic Gablerus in prolegom. Commentationis eichhornianae vol. II.p.I.p.137.Jo. Thiess in Variarum de cap. III. Genes. recte explicando sententiarum specimine, aliique passim.

(b) In op. Judaismus detectus vol. I. p. 822. seqq. Cf. etiam Reinh. Rus in Diss. De serpente seductore non naturali sed diabolo Jen. 1712. et Zachar. Grapius in diss. De tentatione Evae et Christi

vidia diaboli mors introivit in orbem terrarum „ ; nempe peccatum ad quod primos parentes diabolus induxerat ; ibid. X. de Adam legitur : " Eduxit (sapientia) illum a delicto suo „. Nec alia unquam fuit christianae ecclesiae doctrina , quam ipsa Christo et apostolis accepit. Etenim Christus Jo. VIII. 44. diabolum vocat *homicidam ab initio* , hanc scilicet ob causam ; ita etiam Apostolus II. Cor. XI. 3. ait serpentem " Evam seduxisse astutia sua „ . Hisce similia leguntur Apoc. XII. 9.

380. Haec omnia confirmantur III. ex antiquae traditionis vestigiis, quae apud omnes gentes reperiuntur. Nec enim intra judaeorum et christianorum fines haec traditio sese continuit : antiquissimis enim temporibus hanc traditionem inter mediae et superioris Asiae populos jamdiu fuisse pervulgatam patet ex doctrina zoroastrica de Ahriman malorum geniorum supremo serpentis specie induto, qui primos homines ad peccandum seduxit, ut habetur in Zendavesta a Kleukero edito (a). Sic apud graecos pariter diffusam fuisse liquet ex antiquissimis Promethei fabulis et Herculis decerpentis mala aurea ex arbore una cum serpente *Ladon* dicto ex arbore pendente, prout etiam visitur in numo Antonini Pii , quem Spanhemius edidit et illustravit (b) ; et in versibus Appollonii Rhodii (c) describitur hic lapsus : tum apud aegyptios, quod non obscure eruitur ex celebri quodam monumento hieroglyphico, quod detexit inter ruinas veterum

a diabolo in assumpto corpore facta contra Balth. Bekkerum Rostoch. 1712.

(a) Tom. I. p. 25. et III. p. 84. seqq.

(b) In notis ad Callimachum p. 670.

(c) Argonaut. IV. v. 1396. seqq.

. . . . ὦ ἔνι Λάδων
Εἰσέτι ποῦ χθιζὸν παγχρύσεα ῥύετο μῆλα,
Χώρῳ ἐν Ἄτλαντος, χθόνιος ὄφις, ἀμφὶ δὲ Νύμφαι
Ἑσπερίδες ποίπνυον, ἐφίμερον ἀείδουσαι.

" In quo campo Ladon ad hesternam usque diem aurea custodiebat mala, in Atlantis regione, terrestris serpens, cui Nymphae Hesperides ministrabant , suavissime concinentes „. Sic I. G. Hasse *Entdeckungen im Felde der altesten Erd - und Menschengeschichte* seu: Inventa spectantia ad antiquissimam telluris et hominis historiam. P I. p. 194.

Thebarum Norden doctus danus, qui Aegyptum invisit an. 1737. ac gallice descripsit et lineari pictura in aere referri curavit (a). Demum quin alios singillatim populos annumeremus, rem conficimus testimonio et confessione ipsius increduli, nec propterea suspecti, qui sic generatim scribit: „ Casus hominis est fundamentum theologiae omnium pene antiquorum populorum „ (b).

381. Alteram propositionis partem, quae ad jus spectat, seu ad gravitatem peccati primorum parentum, apertissime scriptura testatur; Eccli enim X. 14. dicitur: " Initium superbiae hominis apostatare a Deo, quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus „. Ex quibus patet primos pa-

(a) Paris 1795. tom. II. p. 125. ubi inquit „ Si je na me trompe, il y est fait allusion à la chûte d' Adam et Eve. On y a représenté un arbre verd, à la droite du quel est un homme assis, tenant à la main droite quelque instrument, dont il semble vouloir se défendre contre une petite figure ovale couverte de caractères hieroglyphiques, qui lui présente une femme, qui est debout à la gauche de l' arbre, pendant que de l' autre main il accepte ce qui lui est présenté. Derrière l' homme parait une figure debout, la tête couverte d' une mitre, et qui lui tend la main „. Hinc non defuit, qui mosaicam de origine mali narrationem e monumento figuris hieroglyphicis inscripto haustam existimaverit, ut Georg. Rosenmüller in commentat. Repertorio eichhorniano lit. bibl. et orient. P. V. p. 158. seqq. inserta; sie G. Fr. Hezel *Ueber die Quellen der mosaischen Urgeschichte* id est: De fontibus mosaicae primigeniae historiae Lemgo 1780. p. 61. seqq. et Gamg. in lib. Nysa, oder philosophisch historische Abhandl. über Eleuteropolis 1790. Quorum sententias collegit et exposuit Gabler in prolegomenis Archaeol. eichhornianae p. II. vol. I. p. 288. seqq. Vid. Car. Rosenmüller Scholia in Gen. III. Quidquid porro ait de ejusmodi sententia, quam non probamus, ex ea tamen colligitur pervagatum apud gentes antiquitus lapsum protoparentum ac veram historiam, non autem aut mythum aut visionem nobis Moysem retulisse.

His addi debent, quae de antiqua sinensium traditione et characteribus historicis leguntur apud Windischmann op. cit. Phil. progressu historiae mundi vol. I. p. I. sect. 1. Bonnae 1827. pag 367. de imagine, seu effigie mulieris inter duas arbores consistentis, in quarum altera signum *coeli* reperitur, in altera vero signum *peccati* (apud grammaticos) *fructus incogniti*, quae aperte produnt *seductionem* uxoris illius, qui ab iisdem senensibus ib. vocatur *communis archiparens*, seu caput omnium hominum. Nec non quae de eadem traditione lapsus Angelorum et primorum parentum apud Iudos ib. p. 614-619. referuntur.

(b) Voltaire Philosoph. de l' hist. ch. XVII.

rentes peccasse superbia, quod ex promissis a serpente Evae factis clarius colligitur " Eritis sicut dii ,,; peccasse insuper inobedientia recedendo a Deo, quod pariter confirmatur tum ex verbis Genes. III. " Quia audisti vocem uxoris tuae ,, etc. tum ex Apostolo Rom. V. ubi peccatum Adae vocat *inobedientiam*, et ex frequenti antithesi, quam ipse instituit inter Adae inobedientiam et obedientiam Christi, ut Rom. V. 19. et alibi; peccasse, mulierem saltem, infidelitate, quia credidit potius diabolo dicenti: " nequaquam moriemini ,, quam Deo mortem comminanti; peccasse contemptu Dei et ingratitudinis vitio, ut per se patet. Quae certe omnia levia censeri non possunt. Crescit verò horum multiplicium peccatorum gravitas tum ex facilitate praecepti tum ex adnexa poenae comminatione, de quibus disserit s. Augustinus (a). Hinc est quod Apostolus l. c. passim vocet peccatum Adae *praevaricationem atque delictum*. Confirmatur denique peccati protoparentum gravitas ex illinc profluentibus poenis, de quibus fusius agit Bellarminus (b).

382. Satis superque igitur constat, tum primos parentes mandatum sibi a Deo datum transgressos esse tum ex ejus transgressione graviter peccasse.

DIFFICULTATES

383. I. Obj. 1. Nondum expositores inter sese conveniunt de sensu, quo tota illa mosaicae narrationis pars, cui doctrina de primi hominis lapsu innititur, accipienda sit, nihil certi proinde statui potest circa protoparentum peccatum. 2. Nec sane cujusmodi peccatum illud proprie fuerit, definiri potest: neque cur Deus, qui summe bonus est, istud tam severe ultus fuerit, quum omnia in mosaica narratione indicent nonnisi de levissima culpa agi et brevissimi temporis. Ergo.

(a) Op. imperfecti cont. Julian. l. III. n. 57. item n. 65. et alibi passim.

(b) L. III. De amiss. grat. c. XI. et lib. XIV. de civ. Dei c. XII.

384. R. ad 1. D. Interpretes seu expositores liberiores ac protestantes, C. interpretes vere catholici N. Quotquot enim vere catholici sunt neque novam protestantium exegesim sectantur, sed scripturam juxta ecclesiae et communem patrum sensum exponunt, unanimiter consentiunt agnoscentes verum et grave peccatum in illa Adami transgressione. Si qui vero singulares opiniones sectantur circa modum, quo tale peccatum patratum est, et sinceros prudentioris exegeseos fontes fastidiunt ac in absurda labuntur, ipsi viderint. Nos ex constanti judaeorum, christianorum ac omnium pene gentium traditione, atque ex clarissimis utriusque foederis biblicis documentis ostendimus de vera historia agi in mosaica narratione, et de diabolo sub veri serpentis larva latente, non autem aut de aliquo mytho, philosophemate, ut nonnulli biblici neoterici contendunt, aut de allegoria, visione aut somnio ut nonnulli autumant (a), alioquin de factis omnibus hac ratione reddi ratio facile posset.

385. Ad 2. N. Diximus enim ex Apostolo, Adae peccatum esse peccatum inobedientiae, quod plura alia superius enumerata comitata sunt.

386. Ex eodem Apostolo didicimus non levi sed gravissima culpa protoparentes se commaculasse, quam *delictum* et *praevaricationem* nominat idem Paulus, quamque proinde s. Augustinus " ineffabiliter grande peccatum „ vocat (b). Quare justissime potuit Deus graviter in protoparentes animadvertere. Nec enim ex solo objecto culpae gravitas aut levitas dimetienda est, sed praeterea ex ejusdem peccati subjecto, intentione, fine, ac ceteris adjunctis omnibus, quae illud comitantur.

387. II. Obj. Si mosaicae narrationis cortici inhaerendum esset, non pauca occurrerent, quae vix, aut ne vix quidem

(a) Ita Cajet. Comm. in gen. in h. l. quem ex recentioribus secutus est Jahn.

(b) Tum alibi tum in Enchirid. capp. XXVI. et XXVII.

cum Dei sapientia et bonitate conciliari queant. 1. Quis enim in primis sibi persuadeat, Deum homini innocenti et justo ejusmodi praeceptum dedisse, quo rem indifferentem ac omnino innocuam vetaret? Praeterea 2. nonne Deus, qui hominem in iis rerum adjunctis collocavit, in quibus ipsum diu consistere nolle praeviderat, merito peccati auctor dici posset? Iniquum 3. demum videtur, Adamum eadem cum Eva poena mulctatum, cum tamen ejusdem gravitatis crimine minime teneretur. Ergo.

388. R. N. A. Ad 1. Dico juxta communem patrum sententiam, ideo Deum ejusmodi praeceptum Adae dedisse, tum ut ipse Deo se ac Domino subjectum esse cognosceret; tum ut virtutum exercendarum causam eidem suppeteret, praesertim obedientiae (a).

389. Ad 2. N. Deus enim libero arbitrio et gratia protoparentes munierat: si noluissent ipsi peccare, utique potuissent se a peccato continere. Cur vero Deus praevisum hunc lapsum permiserit, respondeo 1. cum s. Augustino " Altitudinem consilii ejus penetrare non possum, sed longe supra vires meas esse confiteor ,, (b). Respondeo praeterea cum eodem s. Doctore " Quia et de peccante multa bona facere poterat, ordinans eum secundum moderamen justitiae suae; et quia nihil oberat Deo peccatum ejus; et sive non peccaret, mors nulla esset, sive quia

(a) Cf. Petav. l. II De opif. c. IX. §. 6. Pulchre a. Jo. Chrys. hom. XVI. in Gen. hac similitudine Dei cum primo homine agendi rationem exposuit, dum esum illius fructus ei interdixit " Quemadmodum, inquit, munificus aliquis dominus aedes amplas et magnificas cuipiam fruendas concedens, non justum illarum pretium, sed exiguam ejus particulam vult accipere, ut et sibi dominii jus integrum servet, et usuarius iste certo sciat, non se aedis esse dominum, sed illius beneficio ac liberalitate utendum sese accepisse. Sic Dominus noster, cum quidquid aspectabile est, homini commisisset, eique tum in paradiso domicilium, tum ejus delicias ad fructum animi tribuisset, ne paulatim animo in transversum abreptus ista ipsa, quae oculis cernuntur, per se ac temere esse crederet, et supra dignitatis suae modulum de ipso sentiret, unius illi usum arboris interdixit ,,.

(b) L. XI. De gen. ad litt. c. IV.

peccavit, alii mortales de ejus peccato corriguntur. Nihil enim sic revocat homines a peccato, quemadmodum imminentis mortis cogitatio „ (a). His addo eandem expostulationem fieri posse adversus permissionem alterius cujuscumque peccati, et sic recidimus in quaestionem de permissione mali moralis, de qua consuli possunt, quae suo loco disseruimus (b).

390. Ad 3. Resp. Nostrum non esse judicium ferro, uter gravius peccaverit, Adam ne scilicet, an uxor ejus, quum hoc soli cordium inspectori Deo reservatum sit. Eos tamen, quos curiositas tangit hujus solutionis, remittimus ad Bellarminum (c) ceterosque, qui utriusque sententiae patrocinatorum monumenta expenderunt.

CAPUT IV.

De peccati originalis propagatione

391. Tota christiana religio duobus, ut ita dicam, cardinibus volvitur, peccati nempe originalis in omnes homines propagatione, et totius humani generis per Christum redemptione; magni propterea interest hujus fidei dogmatis vindicias suscipere adversus acerrimos hostes tum veteres tum recentiores, qui illud evertere conati sunt.

392. Pelagiani omnium primi originalis peccati existentiam et propagationem adorti sunt. Sociniani post obscuros nonnullos alios haereticos idem bellum adversus catholicam hanc veritatem instaurarunt. Protestantes recentiores fere omnes idem error invasit, adeo ut in nonnullis provinciis de hoc articulo etiam disputare in ipsorum scholis vetitum sit (d). Neoterici biblici ac rationalistae ad unum omnes in-

(a) L. De gen. cont. manich. c. XXVIII.

(b) Tract. de Deo ejusq. attr. c. II. Prop. III.

(c) De amiss. grat. et statu peccati l. III. c. IX.

(d) Cf. quae attulimus in tract. De vera relig. p. II. prop. I. p.

ter obsoletas doctrinas eundem articulum rejiciunt (a).

393. Priusquam veritatem fidei nostrae circa hunc articulum propugnemus, de more nonnulla praemittenda esse ducimus ad majorem dicendorum perspicuitatem.

394. I. Commisceri non debet dogma de *existentia* ac propagatione originalis noxae cum ejusdem propagationis *modo*. Illud enim ad fidem pertinet istud non item: circa hunc enim propagationis modum discrepant catholicorum sententiae.

395. II. Rursum haec eadem peccati originalis existentiae controversia permisceri nequit cum quaestione de ejusdem peccati *natura* et *essentia*, circa quam saec. XV. novatores turpiter errarunt, dum originale peccatum vel in substantia aliqua, vel in ipsa concupiscentia, vel in aliquo actuali jugi peccato, quod ex fomite oritur, vel in actuali aliqua prava cupiditate consistere autumarunt. Haec enim aliaque ejusmodi non pauca, quum jamdiu obsoleverint, non est cur in iis refellendis immoremur. Eadem de causa antiquatas nonnullorum theologorum opiniones circa ejusdem peccati naturam non attingimus, cujusmodi sunt qui peccatum originale constituerunt in morbida quadam animae qualitate vel in ipsa Adami inobedientia nobis imputata, de quibus consuli potest Bellarminus (b). Si qui sunt ex recentioribus theologis, inter germanos praesertim, qui obsoletas quasdam

214. n. (b) de decreto emisso ab ecclesia genévensi die 5. Maj. 1817. quo prohibetur, ne quispiam in scholis agat de peccato originali.

(a) Ita Clericus Hist. eccl. ad an. 180. §§. 30. et 34. et alibi passim. Wetstenius, Frid. Ammon, uterque Rosenmüller Georgius scilicet et Carolus etc. quibus accessit Potter, non indignus episcopi pistoriensis Scip. Ricci laudator et historicus in op. L' esprit de l' église, ou considérations philosoph. et polit. sur l' hist. des conc. et de pontifs tom. II. p. 171. de quo cf. cl Mastrofini Rilievi su l' opera del sigr. de Potter. Roma 1826. c. VI. Ibi repetit Potter doctrinam de peccato originali ex reliquiis manicheismi, a quibus s. Augustinus se penitus liberare non potuit, quum sese convertit, ac propterea *primus* introduxit ejusmodi dogma in Ecclesiam.

(b) De amiss. grat. et statu peccati l. V. cap. I. seqq. usque ad cap. XVII.

sententias instaurare adnisi sunt, opportuno loco perstringemus.

396. III. Melius agnosci non potest ecclesiae catholicae doctrina circa peccati originalis transfusionem et naturam, quam ex canonibus Concilii Tridentini sess. V. quos propterea hic ex ordine subjicimus, ut indidem corollaria nonnulla colligamus, quae viam pluribus difficultatibus praecidunt. Sunt autem: can. 1. " Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam praevaricationis hujusmodi iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est diaboli, totumque Adam per illam praevaricationis offensam, secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; anath. sit ,,.

397. Can. 2. " Si quis Adae praevaricationem sibi soli, et non ejus propagini asserit nocuisse; et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam perdidisse; aut inquinatum illum per inobedientiae peccatum, mortem et poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, *quod est mors animae:* anath. sit ,,.

398. Can. 3. " Si quis hoc Adae peccatum, quod origine unum est, et propagatione, non imitatione, transfusum omnibus inest unicuique proprium . . . per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum . . J. C. . . . ; anath. sit ,,.

399. Can. 4. " Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati . . . anath. sit ,,.

400. Can. 5. " Si quis per J. C. D. N. gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti

negat; aut etiam asserit, *non tolli totum id*, *quod veram et propriam peccati rationem habet* . . . anath. sit „.

401. Ex his igitur patet I. peccatum Adae, quoad reatum culpae, quem actio mala relinquit in anima donec deleatur, in omnes homines transfundi.

402. II. Hunc reatum, in quo ratio, seu ut scholae loquuntur, *formalitas* peccati consistit, non aliud esse nisi *mortem animae* ex Adami actione personali profectam; ideoque naturam, seu essentiam rationemve peccati originalis, prout actionem dicit, esse ipsum peccatum Adae, quatenus caput erat totius humanae naturae, seu omnium hominum: quae quidem actio *physice* propria fuit solius Adae: prout autem reatum dicit, non esse nisi *privationem* (non simplicem *carentiam* rei indebitae) gratiae sanctificantis et justitiae, *quae nobis inesse deberet* juxta ordinem a Deo constitutum, ex qua privatione fit ut nos vere peccatores simus, filii irae, Dei inimici et habitualiter, saltem negative, a Deo aversi (a).

403. III. Mortem, concupiscentiam, morbos, ad malum pronitatem etc. non esse nisi peccati originalis *effectus*, appendices, seu poenas.

404. Quibus praemissis, duo a nobis praestanda sunt: debemus scilicet ostendere tum ex scriptura, tum ex traditione peccati originalis, (ita dicti, quod a prima generis humani origine descendit) in omnes homines propagationem: deinde adversus incredulos illosque qui eos sectantur, nihil habere hanc propagationem, quod rectae rationi adversetur.

405. Quum vero de peccato agitur dicam cum B. Augustino de B. Virgine Maria " propter honorem Domini nullam prorsus habere volo quaestionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte

(a) Cf. s. Th. 1. 2. q. 82. a. ubi palam profitetur: „ Sic ergo privatio originalis justitiae, per quam voluntas subdebatur Deo, est *formale* in peccato originali „. Sed haec magis enucleata habentur inferius prop. III.

peccatum, quae concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum „ (a). In eandem sententiam Conc. Trid. sess. V. declarat " non esse suae intentionis comprehendere in decreto, ubi de originali peccato agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam, Dei genitricem „.

PROPOSITIO I.

Peccatum originale, quod est mors animae, in omnes Adae posteros transfundi sacrae litterae docent

406. Cum ea quae minus clara sunt ab iis, quae sunt clariora lucem mutuari debeant, ideo ex N. F. libris, in quibus longe apertius doctrina traditur transfusionis originariae culpae, probationes nostras desumimus, ut ex his, quae minus aperte in V. T. de eodem peccato leguntur, majorem vim accipiant et luculentius determinetur sensus illorum textuum, qui ad rem praesentem faciunt.

407. Urgemus itaque Apostoli verba Rom.V.12.ubi scribit: "Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt „: rursum v. 17. " Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae „ et v. 19. " Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obeditionem justi constituentur multi „ (b). Quare sibi semper con-

(a) Lib. De natura et gratia c. XXXVI. Qui plura cupit de hoc argumento praeter Bellarminum l. IV. De amiss. grat. et statu peccati c. XV. et Petavium De incarnat. l. XIV. c. II. consulat Ben. Plazza S. J. Causa immaculatae conceptionis sanctissimae matris Dei Mariae D. N. vol I. in 4. Panormi 1747. qui hanc quaestionem ex omni parte declaravit.

(b) Διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ.

stans Apostolus I. Cor. XV. 22 " Sicut in Adam, inquit, omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur „. Demum aliis praetermissis II. Cor. V. 14. " Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus „ (a).

408. Quibus praemissis, sic pergimus: I. Apostolus in adductis locis loquitur de quodam peccato, per quod omnes homines facti sunt peccatores, ac proinde morti obnoxii: *ex quo omnes peccaverunt* etc. Atqui ejusmodi peccatum non potest esse actuale, seu actuali uniuscujusque voluntate patratum, cum etiam infantes sint morti obnoxii et saepe moriantur, antequam quidpiam boni vel mali propria voluntate patrare potuerint. Ergo est peccatum originale.

409. II. Ut ex iisdem testimoniis patet, Apostolus perpetuam antithesin instituit inter Adam et Christum, inter inobedientiam Adae et obedientiam Christi, ac proinde affirmat, nos constitui peccatores per Adam, justos per Christum: atqui nos vere et proprie in Christo et per Christum justi efficimur. Ergo vere et proprie in Adam et per Adam efficimur peccatores.

410. III. Ex Apostolo non solum nos vivificabimur per Christum quoad corpus per futuram resurrectionem, sed etiam nunc vivificamur per justificationem quoad animam: ergo non solum quoad corpus in Adam et per Adam mortui sumus, sed etiam quoad animam per peccatum: atqui hoc peccatum ex dictis non potest esse actuale, ergo originale est.

πάντες ἥμαρτον. v. 12.

V. 18. Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καὶ δι' ἑνὸς δικαιώματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς δικαίωσιν ζωῆς.

V. 19. Ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί.

(a) I. Cor. XV. 22. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται.

II. Cor. V. 14. seu in gr. 15. Ὅτι εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν.

411. Haec autem non tantum confirmantur ex repetitis illis vocibus: *in quo omnes*; *in Adam omnes* moriuntur; *in omnes homines* in condemnationem; sed praeterea ex mente Apostoli, qui ostendere nititur per argumentum, ut vocant, ad hominem adversus judaeos, qui admittebant omnium hominum condemnationem ob unius Adae peccatum, omnes homines justificari ob unius merita Christi, ut fatentur Michaëlis (a), Rosenmüller, (b), Chr. Fr. Ammon (c), qui ostendunt, Judaeos in ea fuisse opinione peccatum Adami fuisse causam omnis moralis corruptionis omniumque calamitatum. Porro ex Apostolo justificantur in Christo etiam infantes; ergo etiam infantes peccato obnoxii nascuntur.

(a) J. D. Michaelis Introd. au Nouveau Test. IV. edit. traduite sur la troisième ed. avec une partie et notes de l'évéque de Peterbourg Lond. 1819. et des notes nouvelles de I. I. Cheneviére pasteur et prof. en théolog. à Genéve 1822. sect. VI. ubi docet, judaeos et gentiles fuisse destinatos ad immortalitatem et vitam per communem parentem Adamum, quem ipsi ut prototypum minime delegerant; quod si Deus voluit restituere immortalitatem per novum alterum esput foederis spiritualis, id est Christum, aequum erat ut judaei et gentiles inter sese eos fructus dividerent, quos novus hic generis humani prototypus (rappresentante) allaturus erat. Ita hic A. sensum cap. V. ep. ad Rom. exponit.

(b) In Schol. in N. T. in c. V. ep. ad Rom. v. 12. ubi haec scribit: " Summa totius sequentis disputationis, satis obscurae, est haec: sicut omnes Adami posteri, non tantum judaei, sed etiam gentiles peccant, et miseri fiunt, ita omnes, non tantum judaei, sed etiam gentiles per unum Christum consequi possunt remissionem peccatorum et felicitatem. Haec est doctrina, a qua probe distinguenda est argumentandi ratio, qua Paulus utitur (haec enim rationalistis biblicis incommoda est). Disputat nempe cum judaeis ex concessis. Nam judaei erant in ea opinione, peccatum Adami fuisse causam omnis humanae corruptionis moralis omnisque miseriae.

(c) Eadem habet Christ. Fr. Ammonius Comm. de vestigiis theologiae judaicae in epist. Pauli ad Rom. (in novis opusculis theologicis Goett. 1803. 8. p. 63. seqq.); qui praeterea per summam impietatem, quae tamen valde arridet Rosenmüllero, statuit p. 74. Paulum pharisaeorum allegoremaatibus et interpretamentis midraschicis initiatum, in sua ad Romanos epistola multas attulisse doctrinas rabbinicas, quibus dogmata christiana involveret, et sublimiora Messianismi, quum allegorici, tum moralis placita animis judaeorum insinuaret. En, quo devenerint recentiores protestantes, et quid sentiant de sacrorum scriptorum inspiratione!

412. Atque huc referuntur tum verba Job XIV. 4. " Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ? nonne tu qui solus es ,, ? Seu prout in hebraica veritate leguntur " Quis dabit mundum ab immundo ? Non unus etiamsi breves dies ejus ,, (a); et juxta versionem alex. " Nemo mundus a sorde nec infans, cujus est unius diei vita super terram,,(b). Tum illa David Ps. L. 7. " Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea ,, multo etiam clarius in hebr. textu dicitur " Ecce in iniquitate genitus sum et in peccatis peperit me mater mea,, (c). Quae cum dicta fuerint juxta receptam persuasionem de peccato Adami tanquam causa omnium hominum condemnationis, ex confessione adversariorum nostrorum, patet non alium sensum subesse posse in his textibus, nisi infantes aliqua immunditia, labe ac peccato pollutos concipi ac nasci, seu quod idem est, Vetus Testamentum apprime cohaeret cum Novo circa doctrinam de peccati originalis propagatione, alioquin nulla ratione potuisset Apostolus judaeos perstringere de universali justificationis causa per merita unius Christi, nisi pro certo sumpsisset ex judaeorum doctrina peccatum unius Adae causam fuisse, cur genus humanum universum unam eamdemque condemnationem subierit.

(a) מִי־יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא לֹא אֶחָד׃ אִם־חֲרוּצִים יָמָיו׃

(b) Τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ' οὐδεὶς, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

(c) הֵן־בְּעָווֹן חוֹלָלְתִּי וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי׃

Haec autem verba sic vertit Rosenmüller: " En ego cum iniquitate genitus sum, et cum peccato (peccato inquinatum) fovit me mater mea ,,. Ea deinde ita explanat: "Haeret in natura tota mea jam inde ab ortu meo, et innata mihi pravitas. Quibus verbis judicem ad misericordiam flectere studet, ignoscendique peccati sui, si ex aequitate et clementia judicare velit, nonnihil adesse causae asserit, quod infecta per originis vitium natura, non mirum est, si peccata alia proferat ac germinet. Imo dicit vates se tunc etiam, cum a matre conciperetur, uteroque gestaretur, peccato fuisse infectum,,. Haec videntur ad speciem catholica, sed reipsa non exhibent nisi sensum Zwinglii.

DIFFICULTATES

413. I. Obj. 1. Apostolus in locis prolatis, speciatim vero Rom. V. vel loquitur de peccato actuali Adae, qui cum primus peccaverit omnium peccantium agmen ducit; unde peccatum coepit esse inter homines, qui cum labilis naturae sint, sicut et Adam fuit, eum imitantur (a); vel 2. loquitur de peccato metonymice sumpto, seu de peccati poena et effectu, quia omnis infirmitatis humanae causa et origo, ut ex experientia patet, peccata sunt, et sic noxa in omnes homines diffunditur, quia omnes peccatores deprehenduntur. Quod confirmatur ex verbis ἐφ' ᾧ *ex quo* quibus utitur Apostolus, quae juxta Erasmum et Clericum idem sonant ac *quatenus*, *quia*, *eo quod* omnes peccaverunt, seu peccare solent ideoque et poenas luere, quod pariter ostenderunt Wetstenius, Varinus in h. l. et Jacobus Vernetus (b). Ergo.

(a) Ita veteres pelagiani, deinde Zwinglius demum Rosenmüller cum aliis neotericis biblicis. Sic inter ceteros loquitur Rosenmüller: "Nam sermo est de Adamo, qui primus peccavit, et respicitur ad c. I. et II. ubi Paulus evicerat, judaeos et gentiles esse ὑφ' ἁμαρτίαν. Ibi vero sermo est de peccatis actualibus. Peccatum εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε invasit genus humanum, id est coepit esse inter homines. Similes formulae sunt: luxus invasit terram, provinciam aliquam; id est coepit esse in illa terra. Hanc ἁμαρτίαν, seu peccandi consuetudinem et licentiam introductam esse dicit, δι' ἑνὸς ἀνθρώπου, per unum hominem Adamum, qui primus peccavit et omnium peccantium agmen ducit Adamus nempe fuit labilis (natura ita comparatus, ut cupiditas facile praeponderare posset), et revera lapsus est. Omnes ejus posteri sunt ejusdem naturae, infirmi, laborant imperfectione morali. Non mirum igitur, omnes variis modis peccasse, et adhuc peccare Jo. III. 6. Quomodo autem per Adamum peccatum invaserit genus humanum, an per neglectam educationem, vel mala exempla, hoc non explicatur ab Apostolo ,, .

(b) " 'Εφ' ᾧ particula causalis, inquit idem, tantumdem valet ac διότι, *quia*, *eo quod*, *quandoquidem* ut II. Cor. V. 4. Philip. IV. 10. Multa loca collegit Wetstenius ad h. l. Thomas magister: ἐφ' ᾧ ἀντὶ τοῦ διότι. Varinus ἐφ' ᾧ ἀντὶ τοῦ διότι λέγουσιν 'Αττικοί. Vulgata habet *in quo*. Unde mirabiles ortae sunt disputationes; quasi mens Apostoli fuisset: nos omnes in uno Adamo peccavisse, illiusque culpam nostram factam esse. Sed in latinitate minus eleganter *in quo* (neut. gener.) saepe sumitur pro *eo quod*, *quia*, unde ipsa vul-

414. R. ad 1. N. Nam qui primus peccatorum agmen ducit inter Angelos est diabolus seu satanas ; inter homines est Heva ; aliunde vero Apostolus loquitur de eo peccato, per quod peccatores *constituti sunt* multi , sicut *constituuntur* justi multi in Christo, ideoque non per solam imitationem. Loquitur praeterea , ut ex dictis constat, de eo peccato , per quod et infantes mortui sunt ac debent vivificari in Christo , quare omnino non possunt intelligi Apostoli verba de peccato imitationis.

415. Ad 2. N. Etenim si de peccato proprie dicto non loqueretur Apostolus , sed solum de peccati poena et effectibus, plura absurde dicta darentur in Apostoli verbis ; sic cum dicit : et *per peccatum mors* , idem esset ac *per mortem mors* ; et cum persequitur ostendendo regnum mortis per regnum peccati , ostenderet regnum mortis per regnum mortis ; qui sensus, quam sit absonus , nemo non videt. Sed ex illo capite haec expositio excluditur, quod Apostolus semper comparet inter se condemnationem per Adam et justificationem per Christum , justificatio enim per Christum propria et intima est, ergo et condemnatio inducta per Adam.

416. Ad confirmationem autem petitam ex vocibus ἐφ' ᾧ *ex quo* respondeo cum cl. Muratorio , qui sic Clericum perstringit : " Equidem expectabam ab homine critico aut veterum graecorum auctoritatem, aut rationes ex intima linguae

gata versio ἐφ' ᾧ nunc reddit *in quo* Phil. III. 12 , nunc *sicut* Philip. IV. 10. Multa egregie de hoc loco monuit Jacobus Vernetus (in selectis opusc. Genev. 1784. p. 268. seq.) caute tamen legendus. Ἡμαρτον *peccare solent* , ut in aliis plerisque locis hujus epistolae. Ceterum bene monuit Erasmus ad v. 19. non de *infantibus* sed *de adultis* , ut in tota epistola , ita et hoc loco Paulum loqui ,, . Ex his deprehendimus 1. Quot progressus rationalismus inter protestantes fecerit ; 2. Quam desciverint protestantes hodierni a suorum majorum (haeresiarcharum nempe, qui sacrorum instauratores sese praedicabant) institutis , qui , ut videbimus totum hominem etiam quoad essentialia per peccatum originale immutatum docuerunt ; 3. quantum vero hae distent interpretationes a Pauli mente et scopo tum ex dictis, tum ex dicendis patebit.

graecae peritia petitas, quibus haec sua Paulini loci interpretatio confirmaretur. Sed ille unum nobis obtrudit Erasmum, virum certe in graeco sermone minime hospitem, sed in quaestione de peccató originali plane pelagianum, quique nihil non molitus est, ut in alium sensum haec et superiora Apostoli verba invita detorqueret. Erasmi studium hac in re infelicissimum alii castigarunt. Verum quis stilum Pauli vel leviter novit, qui non etiam didicerit similes sermonis structuras duras in speciem, et parum (uti delicatis videtur) elegantes Apostolo esse familiares? Deinde Theophilactus, Oecumenius et alii procul dubio graecae linguae peritissimi ἐφ' ᾧ interpretantur *in quo Adamo*. Quamobrem nisi qui ab anticipatis judiciis, turbidisque affectibus judicio uti prohibetur, nemo alius hoc in loco memorasset *imperitiam graeci sermonis*, eamque objecisset Augustino, verba ista cum graecorum ipsorum consensu *in quo* interpretanti,, (a).

(a) Lamindi Pritanii De ingeniorum moderatione. ed. Paris 1716. lib. III. c. l. p. 365.

Sed quoniam attulimus interpretationem, seu potius corruptionem sacrae scripturae Rosenmülleri aliorumque ejusdem farinae hominum graecizantium, qui verba ἐφ' ᾧ, exponunt *ex quo*, et perfricta fronte omnem respuunt dubitationem ac dicunt illud *in quo* esse generis neutrius: tum vocem ἥμαρτον reddunt *peccare solent*, praestat scriptorum graecorum auctoritate istorum audaciam castigare. Oecumenius itaque in h. l. illud ἐφ' ᾧ ἥμαρτον sic exponit: 2. ἐφ' ᾧ Ἀδαμ, ἢ δι' ὃν Ἀδαμ. . . ἐπὶ τούτῳ, φησὶ συναποθνήσκομεν τῷ Ἀδαμ, ἐφ' ᾧ καὶ συναμαρτάνομεν. " In *quo Adam*, vel *per quem* Adam . . . in ipso inquit Adam simul morimur, quia in ipso simul peccavimus,,. Theophylactus item in eundem locum inquit: Τί δέ ἐστι τό, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον; τουτέστιν, ἐπὶ Ἀδαμ πάντες ἥμαρτον. "Quid autem est, *in quo omnes peccaverunt?* Hoc est, *in Adamo* omnes peccaverunt,,. Eundem sensum agnoscit s. Jo. Chrysost. Ubi igitur occurrit ἐφ' ᾧ neutrius generis? ubi illud ἥμαρτον pro *peccare solent*! Si hoc sensu verbum istud accipiatur nullum suppeteret in uberrima illa totius graecae linguae copia verbum, saltem in usu ecclesiastico, ad exprimendam peccati actionem. Cf. Gasp. Svicerum Thesaur. eccles. e patribus graec. ad h. voc. Quod si haec interpretandi ars non est prorsus arbitraria atque ad pervertendum scripturarum sensum excogitata, quaenam illa sit penitus ignorare fateor. Hi enim profani homines eo nervos suos intendunt, non ut dogmata ad scripturas, sed ut scripturas licet invitas ad sua praeconcepta dogmata detorqueant. Ceterum ostendit Card. Toletus in c. V. ep. ad Rom. annot. XV. praepositionem graecam ἐπὶ aliquando accipi pro ἐν ut Hebr. IX. 17.; im-

417. Sed data etiam illa Erasmi, Clerici, Wetstenii aliorumque interpretatione seu versione, nihil contra nos erui posse sic rursum ostendit ib. Muratorius: " Fingamus, ait, Apostolum dicere: *Sic et in omnes homines mors pertransiit, quia omnes peccaverunt;* non hic de solis peccatis actualibus loqui Paulus potest . . . nam cum dicat morti omnes homines esse obnoxios et reapse mori hac de causa, quod omnes peccarint, certumque sit, infantes nullius actualis peccati reos saepe de vita decedere: necesse est, ut aliquod peccatum sit vel ipsis infantibus, cujus causa malum istud subeant ". Et sic etiam responsio patet ad ea, quae Erasmus addebat, Apostolum nempe hic non loqui de infantibus, sed de solis adultis. Aperta enim vis infertur Apostoli verbis, quibus testatur mortem regnasse etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae.

418. I. Inst. 1. De eodem peccato loquitur Apostolus v. 12. ac de eo de quo loquitur vv. 13. et 14. ut patet ex particula causali *enim* in v. 13. Atqui in his versiculis loquitur de peccato actuali, ut ex contextu patet, cum sermo sit de peccato, quod non imputabatur ex legis positivae defectu, et de iis, qui non peccaverunt adversus legem positivam, prout Adam peccaverat, sed tantum contra legem naturalem. Ergo Et sane, addunt, 2. id manifestum magis fit ex vv. seqq. Etenim in v. 15. dicitur, quod unius delicto *multi* mortui sunt, si multi, ergo non *omnes*; 3. antithesis instituitur inter mortuos per Adam et justificatos per Christum, dicitur autem quod " donum in gratia unius hominis J. C. in *plures* abundavit ", et rursum v. 18. Atqui 4. non omnes justificantur in Christo, ergo non omnes damnantur in Adam.

419. R. Ad 1. Tr. M. Diversae enim expositorum sententiae sunt; alii probabilius negant, contenduntque hoc ipso quod in v. 12. Apostolus loquitur de peccato originali, disserat in

mo apud probatos auctores particulam *ἐπὶ* cum dandi casu causam significare. Ipsum adi.

Cf. etiam Bellarm. De amiss. grat. etc. l. IV. c. IV. Bossuet Defense de la tradit. ch. XII. seqq. contra Richardum Simonium.

v. 13. de peccato actuali, prout orationis series et instituta ab Apostolo argumentatio suadet (a). Sed hoc omisso D. m. Loquitur *etiam* de peccato actuali, C. tantum N. De utroque enim loquitur tum de originali tum de actuali, seu potius de actualibus; loquitur enim de eo peccato per quod mors regnavit in omnes, etiam in eos qui non peccaverunt adversus legem positivam: porro ut ostendimus ex infantium morte, ejusmodi peccatum non potest esse actuale, ergo loquitur de peccato originali.

420. Ad 2. D. Id est *omnes* seu multitudo, C. multi tantum N. Universaliter autem voces *multi*, *multos* etc. ab Apostolo hic usurpari non autem in sensu restrictivo, ex ipso contextu evincitur: promiscue enim in adductis versiculis *multi*, *plures*, *omnes* dicuntur. Est autem hebraismus in dictione οἱ πολλοί cum articulo denotans totam seu universam multitudinem (b).

421. Ad 3. D. Antithesis instituitur inter damnum nobis per Adae peccatum illatum, et beneficium nobis collatum ex Christi meritis, C. inter numerum et numerum N. Id enim evincunt ipsa Apostoli verba v. 15. " Sed *non sicut delictum ita et donum*; si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei, et donum in gratia unius hominis J. C. in plures abundavit,, (c) et v. seq. explicat, quo nam sensu haec dixerit addens: " Nam judicium quidem ex uno homine in condemnationem: gratia autem ex

(a) Cf.. Tolet. l. c.

(b) En verba Rosenmülleri " οἱ πολλοί, cum articulo: *multitudo, totum genus humanum.* Est hebraismus in hac dictione; nam etiam רַבִּים *omnes* denotat, et πολλοί redditur in Theodotionis versione Dan. XII. 2.,,. Addendum praeterea est receptum esse apud ipsos profanos auctores *omnes* dicere *multos*, cujus rei testem habemus Ciceronem ipsum, qui in lib. I. De republica, edito ab Ang. Majo V. Cl. Romae 1822. c. XXXVI. scripsit: " Siquidem *omnis multos* appellari placet,,. Cf. notam 4. cl. edit. in h. l.

(c) Ἀλλ᾽ οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσε.

multis delictis in justificationem,,(a). Ex quibus patet Apostolum extollere beneficium Christi in nos proveniens super malum, quod in nos provenit per Adam; ex Adam siquidem unum contraximus peccatum originis; per Christum vero non solum ab hoc peccato, sed et ab innumeris actualibus, quae deinde propria voluntate contraximus, liberamur. Hinc demum concludit v. 20. " Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia,, (b).

422. Ad 4. D. Si non renascantur in Christo secundum spiritum, prout ex Adam secundum carnem nati sunt, C. secus N. Antithesis enim hic instituitur inter duo capita carnale et spirituale, ita ut quemadmodum omnes, qui secundum carnem ex Adamo generantur, peccatores nascuntur; sic omnes qui secundum spiritum regenerantur in Christo justi efficiuntur, non imitatione, ut patet, sed regeneratione (c).

423. II. Inst. 1. Si Apostolus locutus esset de peccato Adami ut causa mortis non asseruisset mortem regnasse "usque ad Moysem etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae,, (d); siquidem mors regnavit non solum usque ad legem, sed semper, ante legem, sub lege ac post legem et post ipsum Christum. Sed et hoc concesso, 2. quid vetat

(a) v. 16. Τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα· τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα.

(b) Οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις.

(c) Apposite hic observat Becanus S. J. Man. Controv. l. IV. c. I. n. 7. Apostolum utrumque dixisse et *multos* et *omnes*. Qui sunt illi *multi* ? Nempe omnes, qui ex Adamo nascuntur per seminalem generationem: et similiter omnes, qui in Christo renascuntur per baptismum. Hi ergo multi sunt et omnes sunt. Non quidem simpliciter omnes (quia Heva et Christus non sunt constituti peccatores per Adamum, nec infideles constituti sunt justi per Christum), sed omnes, qui ex Adamo et Christo nascuntur; ex Adamo per seminalem generationem, ex Christo per spiritualem regenerationem. Eodem sensu dictum est Gen. XVII. 5. *Patrem multarum gentium constitui te*, et c. XXII. 18. *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Ubi patet, eos qui promittuntur Abrahamo in filios nunc dici *multos*, nunc *omnes*, quia omnes sunt in certo quodam genere, non tamen omnes respectu totius humani generis.

(d) Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ.

quominus dicamus, per Adae peccatum quo ipse mortalis effectus est, in omnes ejus posteros mortem transiisse cum ceteris aerumnis, quin ad omnes transierit peccatum ipsius? 3. Hoc enim magis consentaneum est ipsius Apostoli doctrinae, qui in eadem ep. c. IV. 15. aperte docet: " Ubi non est lex; nec praevaricatio ,, haec enim lex parvulis non adest ideoque nec praevaricatio, et ibid. VII. 8. " Absque lege peccatum mortuum erat ,,. Item II. Cor. V. 10. " Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit sive bonum sive malum ,, seu neminem condemnari nisi propter peccata personalia. Ergo.

424. R. Ad 1. N. Alio enim tendebat Apostoli scopus, quippe volebat ostendere omnes peccatores esse, tum infantes tum adultos: quod ut obtineat, argumentum ducit ex morte, quae est poena peccati. Cum vero nulla lege positiva ante Moysem haec poena mortis delinquentibus statuta esset, ipse ex morte, quae ab Adam regnavit usque ad Moysem, colligit omnes obstrictos fuisse hac mortis poena ob peccatum Adae, quod in omnes ejus posteros pertransiit, licet plures ex his, nempe infantes, nullo se potuerint inquinare peccato actuali, prout Adam fecerat. Hinc patet necessariam ei minime fuisse temporibus subsequentibus legem mosaicam (a).

425. Ad 2. R. Quominus id dicamus, vetare ipsum Apostolum, qui non solum mortem sed et peccatum ipsum docet in omnes homines pertransiisse: " Ex quo omnes peccaverunt ,,. Hac hypothesi adversariorum semel admissa, corruit tota Apostoli argumentandi ratio, ut ex nuper dictis patet. Etenim cum peccatum originale non sit nisi justitiae originalis privatio, ut inferius etiam enucleatius exponemus, fieri omnino non potest, ut justitiam originalem Adam in posteros transmitteret, cujus prius per peccatum suum personale jacturam fecerat; dona vero gratuita illi gratiae seu justitiae originali adnexa, pariter amissa

(a) Cf. Tolet. l. c. Annot. XIX.

per culpam Adae fuerant : hinc factum est , ut non potuerit filios gignere nisi utroque bono spoliatos. Maxime quod scopus Apostoli fuerit ostendere judaeis, quomodo ex justitia unius Christi ceteri justi fieri potuerint , quod evincit exemplo peccati Adae, quo omnes peccato infecti sunt, argumento ut vocant ad hominem , adversariis ipsis nostris fatentibus.

426. Ad 3. N. Etenim in primis id non evincit quod ex eodem Apostolo affertur : " Ubi non est lex , nec praevaricatio ,, ; siquidem de solis adultis ac de peccatis actualibus id affirmat Paulus.

427. Sed neque id probat, quod ex eodem adducitur Rom. VII. 8. " Absque lege peccatum mortuum erat,,; id enim asserit de concupiscentia , quae per legem irritatur juxta illud : " nitimur in vetitum cupimusque negata ,, ut patet ex contextu ; dixerat enim immediate ante objecta verba : " Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam ,, id est , in omne malum me induxit.

428. Non denique id ostendit tertius textus : *omnes nos* etc. Ibi enim , ut verba ipsa ostendunt , sermo est de peccatis personalibus seu actualibus , quae nonnisi ab adultis patrari possunt.

429. III. Inst. 1. Apost. Rom. V. 12. inquit " Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit ,,. Ergo per imitationem : si enim per generationem intrasset non per per unum hominem intrasset sed per duos. Quare 2. Ezech. XVIII. 20. legitur : " Anima quae peccaverit , ipsa morietur : filius non portabit iniquitatem patris , et pater non portabit iniquitatem filii ,, . Porro si Adami peccatum transfunderetur , filii portarent iniquitatem patris. Ergo.

430. R. ad 1. D. A. Tanquam per causam primariam, C. tanquam per causam instrumentalem N. Etenim solus Adam fuit caput totius humani generis , non Heva ejus conjux , quae sub viro fuit tanquam ejus capite (I. Cor. XI. 3.),, quaeque fuit tantum occasio peccati originalis. Adde hunc lo-

quendi usum, cum de generatione sermo est, in scripturis obtinere. Sic Apostolus Hebr. XI. 12. *ab uno* Abraham ortos asserit omnes ejus posteros (a).

431. Ad 2. D. M. Filius non portabit iniquitatem patris, nisi sit ejusdem iniquitatis particeps, C. si sit particeps vel imitatione per peccata actualia, vel generatione, ut in casu nostro N. Prophetam autem loqui de peccatis actualibus apertum est. Judaei enim in captivitatem babylonicam abducti querebantur, quod ob patrum suorum crimina a Deo plecterentur. Quare invaluerat apud ipsos proverbium " Patres manducaverunt uvam acerbam et dentes filiorum obstupescunt,,; ad ipsorum propterea os obstruendum Deus nos monet, quod si ipsi destitissent imitari exempla ac crimina patrum suorum, minime laturi essent poenam peccatorum, quae patraverant ipsorum parentes dicens: " Quod si genuerit filium qui videns omnia peccata patris sui quae fecit, timuerit, et non fecerit simile eis . . . hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita vivet . . . et dicitis: quare non portavit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius judicium et justitiam operatus est, omnia mandata mea custodivit, et fecit illa et vivet vita. Anima, quae peccaverit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris,,. Perperam igitur ad rem praesentem haec afferuntur (b).

PROPOSITIO II.

Eandem dari peccati originalis propagationem perpetua et constans docet Ecclesiae traditio.

432. Cum pelagiani S. Augustinum peccati originalis doctrinae primum auctorem praedicaverint, prout neoterici

(a) Cf. Bellarm. l. IV. De amiss. grat. et statu pecc. c. VIII. n. 10.

(b) Ib. n. 2. Necnon Becanus l. c. Vid. etiam Lettres de quelques juifs. T. I. lettre II. §. 10.

sociniani aut increduli homines similiter faciunt (a), respondebat s. Doctor iniquae expostulationi: " Non ego finxi originale peccatum, quod catholica fides credit antiquitus „ (b).

433. I. Et sane veteris hujus germanaeque fidei catholicae testes sunt antiquissimi ecclesiae patres, qui ante exortam pelagianam haeresim scripserunt. Saec. II. s. Justinus in Dial. cum Tryphone docet, non ideo Christum voluisse baptizari et crucifigi " quod his rebus indigeret, sed pro humano genere, quod ab Adamo in mortem et serpentis fraudem inciderat „ (c). Tatianus in Orat. cont. graecos: " Non facti sumus, inquit, ut moreremur, sed nostra culpa morimur. Perdidit nos libera voluntas: servi facti sumus, qui liberi eramus: per peccatum venditi sumus „ (d). Quae propositio cum generalis sit ac sese extendat etiam ad parvulos, qui nonnisi per peccatum originale propria culpa mori dici possunt, patet non de peccato personali sed de originali loqui Tatianum. S. Irenaeus lib. V. adv. haeres. c. XVI. " Deum, inquit, in primo Adam offendimus,

(a) Superius nonnullos adduximus, queis nunc addimus Wegscheider, qui in suis Institutionibus, Theologiae Christianae dogmaticae §. 116. etsi fateatur Tertullianum primum vitium aliquod originis et traducem peccati significasse, atque alios alia his similia in medio protulisse " *a manicheismo*, ut profanus homo loquitur, non valde aliena: Augustinus tamen, ait ipse, quoniam et ipse manichaeus, princeps extitit, qui subtiliorem systematis formulam de peccato originali contra Pelagium, britannicum, acriter defenderit, et per universam ecclesiam Latinam propagaret „ qui §. 182. seqq. subdit: " Controversia ista pelagiana maximam habuit vim ad systema quoddam Theologiae christ. *occidentalis* et effingendum et confirmandum „. Sic Münscher Dogmengeschichte, seu Hist. dogm.

(b) Lib. II. De nupt. et concup. c. XII.

(c) Ὡς ἐνδεὴς ὑπέμεινεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὃ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ὑπὸ θάνατον καὶ πλάνην τὴν τοῦ ὄφεως ἐπεπτώκει. n. 88. Hic autem observat doctus Maran: " Manifeste et peccatum haereditate acceptum et propria cujusque peccata distinguuntur „: (suddit enim s. M. immediate post citata verba: *παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἑκάστου αὐτῶν πονηρευσαμένου unoquoque sua culpa improbe agente*) Omnes a serpente decepti sunt: omnes in mortem et serpentis fraudem inciderunt; sed tamen propria quisque culpa improbe agit „.

(d) Οὐκ ἐγενόμεθα πρὸς τὸ ἀποθνήσκειν, ἀποθνήσκομεν δὲ δι' ἑαυτούς. Ἀπώλεσεν ἡμᾶς τὸ αὐτεξούσιον· δοῦλοι γεγόναμεν οἱ ἐλεύθεροι· διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπράθημεν.

non facientes ejus praeceptum, in secundo autem Adam reconciliati sumus, obedientes usque ad mortem facti „ (a). Saec. III. et IV. Tertullianus Lib. De testim. animae c. III. scribit : " Per quem (diabolum) homo a primordiis circumventus, ut praeceptum Dei excideret, et propterea in mortem datus; exinde totum genus de suo semine infectum, suae etiam damnationis traducem fecit „ ; nec minus aperte s. Cyprianus in epistola scripta non suo tantum, sed totius carthaginiensis concilii nomine, quod sexaginta sex episcopis constabat ex tota ferme Africa convocatis, catholicum dogma tradit, dum quorundam rejicit sententiam, qui contendebant baptizandos infantes esse octavo a nativitate die, prout in V. L. circumcidi solebant; etenim " A gratia, inquit, prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima nativitate contraxit „ ; subdit autem : " illi remittuntur non propria, sed aliena peccata „ (b), id est non actualia sed originale peccatum. Atque ut omittam Athanasium, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, qui omnes unanimiter verba Ps. L. *Ecce enim* etc. exponunt de peccato originali, s. Gregorius Naz. Orat. V. n. 5. " Cum . . . omnes, inquit, ex eadem terra et massa coagmentati simus eandemque vitii arborem gu-

(a) . . . Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ προσεκόψαμεν, μὴ ποιήσαντες αὐτοῦ τὴν ἐντολήν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ Ἀδὰμ ἀποκατηλλάγημεν, ὑπήκοοι μέχρι θανάτου γενόμενοι. Ubi notandum est s. Irenaeum, ut etiam ex antecedentibus et consequentibus constat, instituere perpetuam antithesim inter Adam a quo et in quo perditi sumus, et Christum per quem redempti sumus. Concludit enim ib. " Neque enim alteri cuidam eramus debitores, sed illi, cujus et praeceptum trangressi fueramus ab initio „. Οὐδὲ γὰρ ἄλλῳ τινὶ ἦμεν ὀφειλέται, ἀλλ' ἢ ἐκείνῳ. οὗ καὶ τὴν ἐντολὴν παρέβημεν ἀπ' ἀρχῆς. Ex his liquet quam impudenter rationalistae vel Augustino, vel *occidentali* ecclesiae tribuant doctrinam de peccato originali, siquidem Irenaeus fuerat institutus in ecclesia orientali, etsi postea factus fuerit episcopus lugdunensis.

(b) Ep. LXIV. ad Fidum, in edit. autem maur. ep. LIX. Cf. quae de hoc ineluctabili s. Cypriani testimonio adversus Jo. Clericum habet Cl. Muratorius op. cit. l. III. c. II. p. 375. seqq.

staverimus ,, (a). Reliqua testimonia recolantur apud Bellarminum (b).

434. II. Testes praeterea hujus antiquae fidei sunt ecclesiae definitiones in diversis conciliis prolatae ab an. 412. ad 431. Per id enim temporis viginti quatuor concilia in causa pelagianorum celebrata sunt, inter quae celebriora fuere tria carthaginiensia, diospolitanum in Palaestina, et milevitanum, quorum decreta Innocentius I. solemniter probavit; quod pariter praestitum est sequenti saeculo praesertim in Conc. arausicano II. an. 529. celebrato (c).

435. III. Ejusdem fidei testis est universalis ecclesiae praxis, quae ab ipsa aetate apostolica obtinuit, baptizandi infantes *in remissionem peccatorum*, prout dicitur in symbolo Nicaeno-Cpno, quam numquam pelagiani inficiari ausi sunt; nec non ritus pariter antiquitus ubique receptus exorcismorum et insufflationum, quibus ab infantibus spiritus abigitur immundus, quem ritum pariter in Ecclesia universalem fuisse pelagiani fatebantur (d). Jam vero cui bono baptizare infantes in remissionem peccatornm, si nullo peccato adstricti sunt? cui bono abigere satanam, si ab ipso infantes nullo modo constringuntur?

436. IV. Denique testis est doctrinae de peccati originalis transmissione ipsa praescriptio. Vix enim exorta haeresis pelagiana est, ut eam omnes christiani orbis ecclesiae exhorruerint atque damnaverint. Quare Pelagius, ut in dios-

(a) Ὅτι . . *πάντες ἦμεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χόος καὶ φυράματος καὶ τοῦ αὐτοῦ ξύλου τῆς κακίας γενόμεθα.*

(b) L. IV. De amiss. grat. et statu pecc. c. V. Cf. etiam de Rubeis Diss. de pecc. orig. c. XXI. seqq.

(c) Cf. Collect. Concil. Hard. T. I. ubi conciliorum referuntur acta, quae tum in orientali, tum in occidentali ecclesia in hac causa per id temporis celebrata sunt, quibus addi debet Concilium oecumenicum ephesinum, in quo doctrina pelagiana proscripta est, et can. IV. depositionis sententia lata est in clericos, qui " vel privatim vel publice, quae sunt Nestorii et Coelestii sapere ,, ausi fuerint. Ib. col. 1623.

(d) Quare merito sic Julianum urgebat s. Augustinus l. II. cont. eund. c. II. " Id tu commemorare timuisti, tanquam ipse a toto orbe exsufflandus esses, si huic insufflationi, qua princeps mundi a parvulis ejicitur foras, contradicere voluisses ,,.

politana synodo promeritam condemnationem declinaret, doctrinam suam, ut haereticis moris est, vocibus ambiguis obtegere diligenter sategit, ne agnosceretur. Quinimo, teste Hieronymo Dial. III. pelagiani timuerunt, ne si doctrinam suam palam proferrent, a plebe lapidarentur (a). Hinc omnes sectae ante Pelagium ab Ecclesia divulsae, ut novatiani, donatistae, sabelliani, ariani, apollinaristae etc. dogma de originali peccato velut laciniam catholicae fidei secum transtulerunt. Pelagiani igitur doctrinam catholicam impugnarunt ac proinde novatores fuerunt. Merito propterea Vincentius Lirinensis in celebri suo Commonitorio hoc argumento pelagianos premebat: " Quis ante prodigiosum discipulum ejus (Pelagii) Coelestium reatu praevaricationis Adae omne genus humanum denegavit adstrictum ,, (b)? Constat ergo ex universali et constanti Ecclesiae traditione, dari peccati originalis propagationem. (c).

DIFFICULTATES

437. I. Obj. S. Joannes Chrys. non solum peccatum originale non agnovit, sed ipsum penitus rejecit. Etenim hom.X. in ep.ad Rom.verba Apostoli exponens *in quo omnes peccaverunt* 1. infert quidem ex iis mortem ad posteros Adae transiisse, non vero culpam; sic enim loquitur: " Illo lapso ii etiam, qui de ligno non comederant, effecti sunt ex illo omnes *mortales*, non *peccatores* ,,. 2. Absurdum plane existimat, Adamo peccante, ejus posteros factos esse peccatores; non item vero factos esse mortales: " Quod

(a) Etenim n. 17. Critobolus, qui pelagianorum partes sustinet, ita loquitur: " Cogis me, ut ad invidiosum illud veniam, et dicam tibi. Quid enim peccaverunt (infantes)? Ut statim in me populorum lapides conjicias, et quem viribus non potes; voluntate interficias,, cui bene respondit ib. Catholicus: " ille haereticum interficit, qui esse haereticum patitur. Ceterum nostra correptio, vivificatio est: ut haeresi moriens, vivas catholicae fidei,, Opp. ed. Vallars. Tom. II. col. 788.

(b) CXXXIV.

(c) Cf. Ger. Vossius Hist. Pelag. l. II. p. I. thes. 6. ubi testimonia patrum in hanc rem perquam diligenter collegit.

enim, prosequitur, illo peccante et mortali facto, qui ex illo orti sunt, tales efficiantur, id a verisimili non abhorret; quod autem ex inobedientia unius alter peccator fiat, id quam consequentiam habuerit „? 3. Exponens vero quo sensu Apostolus dicat per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, pergit: " Quid igitur hic significat illud *peccatores* ? mihi quidem videtur *supplicio obnoxios et ad mortem damnatos.* Quod igitur Adam mortuo omnes simul mortales effecti, id clare et pluribus ostendit Apostolus „. Ergo.

438. R. N. A. Aperte enim s. Jo. Chrysostomus non uno in loco catholicam doctrinam de peccati originalis propagatione tradit, ut ostendit s. Augustinus, qui ejus affert testimonium ex epistola ad Olympiadem, ubi haec habet s.Doctor: " Cum Adamus grave illud peccatum admisisset, atque commune hominum genus condemnasset, labore tum mulctatus est „ (a); nec non ex hom. ad Neophytos, in qua haec legebantur (postea enim deperdita est): " Venit semel Christus, invenit chirographum paternum, quod scripsit Adam: ille initium induxit debiti, nos foenus auximus posterioribus peccatis „ (b) in quae verba scite observat s. Augustinus a s. Jo. Chrys. distingui paternum chirographum, quod haereditate contraximus ideoque et *nostrum* vocavit, ab illis debitis, quorum per peccata nostra actualia foenus accrevit. Imo s.Doctor non obscure in hac ipsa nobis objecta hom. X. doctrinam de peccato originali tradit, dum asserit peccatum illud, de quo Apostolus loquitur, quodque dominatum est in mundo ante legem, non fuisse legis transgressionem " sed illud Adami peccatum

(a) Quae verba leguntur ep. III. n. 3. ed. Maur. ὅτε γὰρ ἥμαρτεν ὁ Ἀδὰμ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην τὴν χαλεπὴν, καὶ τὸ κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων κατεδίκασε γένος, μόχθῳ τότε κατεδικάζετο.

(b) Cujus graecum textum nobis conservavit s. August. l. I. cont. Jul. n. 26. Ἔρχεται ἅπαξ ὁ Χριστὸς, εὗρεν ἡμῶν χειρόγραφον πατρῷον, ὅτι ἔγραφεν ὁ Ἀδάμ. Ἐκεῖνος τὴν ἀρχὴν εἰσήγαγεν τοῦ χρείους, ἡμεῖς τὸν δανεισμὸν ηὐξήσαμεν ταῖς μεταγενεστέραις ἁμαρτίαις.

inobedientiae ipsummet fuisse quod omnia perdidit „ (a). Ibidem praeterea antithesin perpetuo urget et comparationem inter Adam et Christum , ut quemadmodum per Christum orbis salutem adeptus est , ita " uno inobediente Adam orbis condemnatus est „ : prosequitur insuper " Cum tibi judaeus dixerit , quo pacto uno recte agente Christo universus orbis salvus factus est ? possis illi respondere : quo pacto uno non obediente Adam universus orbis condemnatus est „ (b)? ut alia praeteream , quae catholicam hujus s. patris mentem circa hunc articulum luculenter ostendunt. Si quae vero in ejus scriptis occurrunt, ut in scriptis nonnullorum aliorum patrum , quae duriuscula videantur , rationem suppeditat s. Augustinus dicens: " Quia disputans in catholica ecclesia non se aliter intelligi arbitrabatur ; et vobis (pelagianis) nondum litigantibus , securius loquebatur „ (c) : Nondum scilicet discussa atque enucleata catholica doctrina, cujus germina seu principia , ut ita loquar , tenebant patres , non adeo accuratis vocibus seu verbis eam exponebant , ut factum ab iis est, qui post exortas circa quemlibet articulum haereses scripserunt.

439. Ad 1. D. Peccatores actuales , id est labe personali infecti , C. quin essent peccatores simpliciter , seu originali noxa non inquinati N. Alioquin non vocasset mortem, *poenam*, *supplicium* , *damnationem*, quae voces cum relationem dicant ad culpam , hanc necessario supponunt , idque praesertim ex principio a s. Doctore posito n. 2. dum inquit : " Poenas neminem debere ; nisi ex se peccator fuerit „ (d).

440. Ad 2. Eadem esto distinctio , ut patet ex scopo et contextu.

441. 3. D. Ad exclusionem reatus actualis peccati , C. ad exclusionem reatus culpae originariae N. Alias non eos dixisset

(a) Ἀλλ' ἐκείνη ἡ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς αὕτη ἦν ἡ πάντα λυμαινομένη. n. 1.

(b) Πῶς , ἑνὸς παρακούσαντος τοῦ Ἀδάμ , ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη ; ib.

(c) Lib. I. cont. Julian. n. 22. in fine.

(d) Μηδὲ δίκην ὀφείλων ὁ τοιοῦτος , εἴγε μὴ οἴκοθεν γέγονεν ἁμαρτωλός.

supplicio obnoxios et *ad mortem damnatos*, quae reatum supponunt, ut vera sint; alioquin censuisset s. pater innocentes supplicio affectos, quod esset injustitiam Deo tribuere, ut definivit synodus araus. II. can. II. Ubi non est omittendum, s. Jo. Chrysostomum non adeo clare exposuisse *peccatum generatione contractum*, ex eoque illatam *mortem animae*, ut fideles quos erudiebat, procul arceret ab erroribus, quos tradiderant manichaei, quosque massaliani disseminabant. Peccatorum actualium principium natura sua malum adserebant manichaei. Catholica doctrina de peccato originali abutebantur massaliani (a). Ab his erroribus ut sibi caveret Chrysostomus, eosdemque procul arceret a fidelium mentibus, ita verba sua temperavit in quaestione de peccato originali, ut minus accurate de peccati traduce egisse videatur, ut observat Le-Quienius (b), ita ut primi peccati appendices et effectus longe lateque describeret, de ipsa causa et radice parcius ageret: tot qui-

(a) Docebat enim et docet Ecclesia, animam Adae ob peccatum mortuam esse, et diabolum in cor ejus ingredi, qui peccat. Haec eadem haeretico sensu massaliani tradebant. Duas quippe in quolibet homine animas ponebant *communem* unam, *coelestem* alteram, qua per peccatum exclusa, mortuus homo censeretur. Ajebant diabolum cum homine peccatore *οὐσιωδῶς substantialiter* conjungi, nec ulla baptismi alteriusve sacramenti virtute abigi, nisi per orationem. Cf. De Rubeis Diss. de pecc. orig. c. XII. §. 4. et c. XXVI. §. 1.

(b) In lib. II. s. Jo. Damasc. cap. XXX. De fide orthodoxa not. ult. ubi inter cetera describit s. Jo. Chrysostomi verba ex hom. in Ps. L. ad illa verba *ecce enim in iniquitatibus conceptus sum* ubi ait: " Iniquitatem illam profert (David), quam primi parentes per summum nefas admiserunt, eamque factam esse dicit horum effluviorum scaturiginem. Nisi enim illi peccassent, morte non essent multati: dempta morte corruptelam evasissent: incorruptionis socia foret immunitas a perturbationibus; nullus superesset peccato locus. Ex quo autem peccavere, corruptioni addicti sunt: corruptibiles facti, consimiles filios procrearunt, in quos subinde timores, cupiditates, libidines derivantur ". Attamen maurini editores hanc homiliam inter spurias rejiciunt, desumpta autem sunt adducta verba ex comment. Theodoreti in hunc eundem Psalmum. Ceterum Jo. Chrys. mentem circa peccati originalis propagationem bene assecuti sunt Theophylactus et Oecumenius; qui eum ut ducem sequuntur in commentariis suis. Cf. horum comm. in cap. V. ep. ad Rom.

dem nocumenta, quae patimur, in ipsum Adae peccatum refert, traducem ejus aperte non declarat (a).

442. I. Inst. In eadem homilia haec addit s. Jo. Chrysost. " Non solum nihil nocumenti accepimus a morte hujusmodi et condemnatione, si sapuerimus, sed mortales effecti lucrum etiam fecimus „. Atqui haec falsa essent, si originalem maculam contraheremus: Ergo.

443. R. D. M: Vertendo per gratiam Christi malum in bonum, C. quasi nullam inde noxam contraxerimus, N. Hoc eodem sensu canit Ecclesia: " O felix culpa, quae talem ac tantum meruit habere Redemptorem „; confirmatque s. pater exemplo martyrum, apostolorum, et patriarcharum.

444. I. Inst. 1. Idem sanctus in hom. ad Neophytos decem effectus enumerans baptismi, nec verbum habet de culpae originalis emundatione, quae tamen in hypothesi de peccato originali primus esset baptismi effectus; immo 2. infantes a peccato immunes appellat dicens: " Hac de causa etiam infantes baptizamus, cum non sint coinquinati peccato, ut eis addatur sanctitas, justitia, adoptio, haereditas, fraternitas Christi ut ejus membra sint „. Ergo.

445. R. ad 1. D. Quia aliud exposcebat propositus sibi scopus, C. quasi eam emundationem non agnosceret, N. Scopus porro s. Doctoris erat ostendere baptismi effectum non in sola peccatorum remissione consistere, ut aliqui sibi persuaserant: hinc alios praeterea effectus ipse recenset, ut eos ab hac persuasione abduceret. Prae oculis habenda praeterea est animadversio, quam nuper apposuimus circa peculiarem oeconomiam, quam servare debuit agendo de hoc peccato originis ob incurrentes tunc haereses manichaeorum et massalianorum.

446. Ad 2. N. Nec enim s. pater dixit infantes non esse coinquinatos peccato, prout verba s. Jo. Chrysostomi

(g) Ita ratio dignoscitur, quae obtinet, Theodoreto praesertim, de in nonnullis aliis patribus graecis quo postea.

verterat Julianus. Ut enim ostendit s. Augustinus, qui prae oculis deperditam illam homiliam habebat, s. Doctor ita scripserat: "Praeterea etiam infantes baptizamus, quamvis *peccata* non habentes „; intellige propria (sive actualia), concludebat s. Augustinus et nulla contentio est „ (a). Quo eodem sensu etiam s. Cyprianus ep. LXIX. ad Fidum infantibus dicit remitti " non propria sed aliena peccata „.

447. Ad verba immediate sequentia : *ut eis addatur sanctitas* etc. Resp. praeter remissionem originalis noxae juxta dicta, non autem quod sanctitas sanctitati adjiciatur, quod esset aperte nimis contra ejus mentem.

448. II. Inst. Idem sanctus verba Apostoli exponens I. Cor. XV. 22. " Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur „ haec habet hom. XXXIX. n. 3. " Quid igitur, dic mihi, num omnes in Adam peccati morte mortui sunt? Qui ergo Noe vir justus saeculo suo fuit? Qui Abraham, qui Job, qui multi denique alii? Quid vero, dic rogo, omnes ne vivificabuntur in Christo? Et ubi sunt qui abducuntur in gehennam? Ergo de corpore si dictum accipiamus, oratio constabit, si de peccato et justitia, minime „. Quare sibi semper constans hom. XVII. in eand. epist. enumeratis bonis per Adae peccatum amissis prosequitur: " Quid ergo, inquies, faciam ego? Propter illum ne (Adam) peream? Non sane propter illum. Neque enim tu sine peccato mansisti; sed si non idipsum peccatum, aliud utique admisisti „; ac demum hom. IV. in epist. ad Ephes. circa finem "Corruptibile, inquit, est corpus nostrum, sed anima incorruptibilis. Ne itaque ipsam corrumpamus. Hoc fecit prius peccatum. Quod est autem post lavacrum potest etiam animam corrumpere „. Ex his igitur patet juxta s. Jo. Chrysost. 1. Non omnes extitisse peccatores in Adam sed plures

(a) Ipsa graeca verba s. Joannis pariter posuit, quae haec sunt; *Διὰ τοῦτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζομεν, καίτοι ἁμαρτήματα οὐκ ἔχοντα*. L. I. cont. Jul. n. 22. Cf. ibi §§. seqq ubi non pauca in medium profert ejusdem testimonia.

justos semper extitisse. 2. Neminem perire ob peccatum Adam, sed quotquot pereunt, perire ob peccata personalia. 3. Solum corpus corruptibile per Adae peccatum evasisse, non autem animam, quam sola peccata actualia corruptibilem efficiunt.

449. R. ad 1. D. Peccato actuali, C. originali N. Liquet enim primum textum esse de justitia et peccato actuali. Agit praeterea hic s. Doctor adversus manichaeos, qui negabant resurrectionem mortuorum exponebantque Apostoli verba de *resurrectione peccatorum actualium* et de iis perimendis ac vitandis. Unde eos perstringit hoc fere argumento: per resurrectionem mortuorum aut intelligunt manichaei liberationem a peccatis lethalibus, aut a peccatis levibus. Si de peccatis lethalibus, cum Noe, Abraham et Job aliique sanctissimi viri iis minime se polluerint, minime resurrexissent; adeoque, quod consequens est, resurrectio non esset generalis, ut eam affirmat Apostolus; si vero de liberatione a peccatis venialibus contendant manichaei hanc esse resurrectionem, cum in hac vita nemo liber sit a peccato veniali, jam nulla foret resurrectio. In hac propterea quaestione adversus manichaeos nullus erat locus tradendae catholicae fidei de peccato originali (a).

450. Ad 2. D. Si Adae peccatum deletum per lavacrum sit, C. si non sit deletum N. Loquitur porro s. Doctor de baptizatis, ut ostendit contextus.

451. Ad 3. D. Licet peccatum deletum sit, ad discrimen animae, quae denuo post baptismum corrumpi nequit seu inquinari nisi per actualia peccata, C. quasi anima corrupta non fuerit ante baptismum N. Ex his patet commode ad catholici sensus normam exponi posse, quae asperius interdum scripsisse in hoc argumentum videtur s. Doctor, quin necesse sit affirmare cum nonnullis minus cautis theologis s. Joannem Chrysost. nondum exorta hac controversia errasse: cum praesertim ex iis, quae superius

(a) Cf. De Rubeis Diss. cit. c. XXV. §. 2.

allata sunt constet, ipsum communem cum ceteris omnibus tenuisse doctrinam. Quibus coronidis gratia hoc ejusdem s. patris effatum addimus ex hom. XL. n. 2. in I. ad Cor. " Solus Deus hoc facit, quod quidem operatur in lavacro regenerationis. Ipsam animam (Deus) tangit gratia, et illinc peccatum evellit radicitus „ (a) ejus nempe qui baptizatus est (b); quam longe abfuerit s. pater a dogmate Pelagii ostendunt, quae de eodem scribit ad Olympiadem: " De Pelagio monacho magno dolore affectus sum „ (c) quod nempe *in fraudem abripi* et *impelli* viderit, ut ibidem addit. Attamen vix tunc temporis prava dogmata sua Pelagius disseminare ceperat.

452. II. Obj. 1. Clemens Alex. inquit: " Dicant ergo nobis, ubi fornicatus est infans natus, vel *quomodo sub Adae cecidit execrationem*, qui nihil est operatus „ (d)? 2. Origenes passim docet non omnes homines sed *multos* unius delicto peccatores fuisse effectos „; 3. Tertullianus vero " Quid festinat *innocens aetas* ad remissionem peccatorum (e)? 4. Cyrillus Hierosolymit. " Hoc quoque addisce, quod priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccavit; sed cum absque peccato venerimus, nunc ex libera voluntate peccamus „ (f). 5. Theodoretus inter cetera haec habe: " Non enim propter primi parentis peccatum, sed propter suum unusquisque mortis decretum suscipit „ (g). Ergo com-

(a) Θεός μόνος τοῦτο ποιεῖ, ὃ δὲ καὶ ἐν τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας ἐργάζεται· αὐτῆς γὰρ ἅπτεται τῆς ψυχῆς ἡ χάρις κἀκεῖθεν πρόῤῥιζον ἀνασπᾷ τὴν ἁμαρτίαν.

(b) Cf. De Rubeis Diss. cit c. XXV. §. 2. ubi s. Jo. Chrysost. accurate vindicat. Cf. etiam Bellarm. De amiss. grat. l. IV. c. IX.

(c) Ep. IV. ad Olymp. in fine: Σφόδρα ἤλγησα ὑπὲρ Πελαγίου τοῦ μονάζοντος. Exarata autem est haec epist. circa an. 407.

(d) Λεγέτωσαν ἡμῖν, ποῦ ἐπόρνευσεν τὸ γεννηθὲν παιδίον; ἢ πῶς ὑπὸ τὴν τοῦ Ἀδὰμ ὑποπέπτωκεν ἀρὰν τὸ μηδὲν ἐνεργῆσαν; Lib. III. Strom. n. 16. t. I. p. 556. seq. ed. Potteri Ven. 1757.

(e) L. De nupt. c. XVIII. ed. Rig.

(f) Μάνθανε δὲ καὶ τοῦτο ὅτι πρὶν παραγένηται εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἡ ψυχὴ οὐδὲν ἥμαρτεν· ἀλλ' ἐλθόντες ἀναμάρτητοι, νῦν ἐκ προαιρέσεως ἁμαρτάνομεν. Catech. IV. §. 19.

(g) Οὐ γὰρ διὰ τὴν τοῦ προπάτορος ἁμαρτίαν· ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἕκαστος δέχεται τοῦ θανάτου τὸν ὅρον. Comment. in ep. ad Rom. c. V. v. 12. ed. Sirmundi opp. T. III.

munis est veterum patrum sententia, nullam nos ex Adamo maculam trahere.

453. ℟. Ad 1. D. In sensu haereticorum basilidianorum et eneratitarum, quos hic impugnat, Tr. ad exclusionem peccati originalis N. Transmisimus porro primam partem, quia non satis constat ex contextu, utrum allata verba ex ore adversariorum proferat Clemens, an ex suo. Sed et hoc praetermisso patet hic Clementem non loqui de peccato originali sed de sorde contracta ex generatione, quam malam vocabant illi haeretici, qui nuptias damnabant (a).

454. Ad 2. D. Id est peccati sectatores, C. peccatores simpliciter N. Nempe Origines distinguebat inter eos qui peccant, et peccatores; affirmat autem universos peccare, non omnes tamen esse peccatores, qui usum scilicet contraxerint ac consuetudinem peccandi. Ceterum Origenem agnoscere omnes peccatores effectos ob culpam Adae aperte ac saepe profitetur (b).

454. Ad 3. D. Innocentem, id est, nullo personali peccato inquinatam, C. immunem a peccato originia N. Alioquin minime baptismi necessitatem adeo inculcasset, ut clericis deficientibus, in mortis discrimine a laicis ac feminis ipsis administrari posse contenderet (c).

(a) Id patet ex verbis immediate sequentibus ἀπολείπεται δὲ αὐτοῖς ὡς ἔοικεν, ἀκολούθως λέγειν τὴν γένεσιν εἶναι κακήν·"Restat ergo eis, ut videtur, consequenter malam essé generationem,,. Cf hic not. editoris.

(b) Cf. Huet. in Origen. l. II. §. 24. Ex innumeris fere quae adduci possent Origenis testimoniis, in quibus peccati originalis propagationem palam profitetur, unum afferimus ex Hom. XIV. in Luc. ubi ait: " Parvuli baptizantur in remissionem peccatorum. Quorum peccatorum? vel, quo tempore peccaverunt? aut, quomodo potest ulla lavacri in parvulis ratio subsistere, nisi juxta illum sensum, de quo paulo ante diximus, *Nullus mundus a sorde, nec si unius diei fuerit vita ejus super terram*? Et quia per baptismi sacramentum, nativitatis sordes deponuntur, propterea baptizantur et parvuli,,. Cf. etiam Hom. VIII. in Lev. item Hom. XI. in Lev. lib. IV. cont. Cels. p. 191. ed. Spenceri.

(c) Ut in l. cit. De baptismo circa fin. C. XVII. ubi inter cetera scribit " Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circumstantia periclitantis. Quoniam reus est perditi hominis, si supersederit praestare, quod

455. Ad 4. D. Ad exclusionem platonici aut origeniani commenti de peccato electionis ante ortum patrato, C. ad exclusionem peccati per Adam contracti N. ut patet ex contextu. Catechesi autem XIII. n. 17. universum humanum genus peccato obstrictum dicit, et vocat " humanitatem peccatricem „ (a); peccatum praeterea dicit „ maximum humani generis vulnus „ aliaque plura habet, quae omnem de ejus mente suspicionem amovent.

456. Ad 5. D. Id est non propter personale peccatum Adae, sed propter suum, quod nascendo ex Adam contraxit, C. propter suum actuale tantum N. Hoc enim falsum esset in infantibus, ut patet. Recte siquidem Theodoretum de peccato originali sensisse aperte ostendunt, quae in cap. XI. Epit. divinorum decretorum scripsit: " Iustitiae decretum, cum unus peccaret, universum genus humanum morti tradidit. Divina autem misericordia, cum omnes homines essent sub maledicto, et peccati laqueis essent implicati, per unius justitiam dedit omnibus salutem „ (b).

libere potuit „. Ceterum in lib. I. De cultu feminar. c. I. " Ut non magis, inquit, in sordibus ageret et squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Evam lugentem et poenitentem, quo plenius id, quod de Eva trahit (ignominiam dico primi delicti et invidiam perditionis humanae,) omnis satisfactionis habitu expiaret . . . et Evam te esse nescis? Vivit sententia Dei super sexum istum in hoc saeculo; vivat et reatus necesse est. Tu es diaboli janua, es arboris illius resignatrix etc. „. Alia testimonia habet Bellarm. l. c.

(a) Ἡ ἀνθρώποτης ἁμαρτωλός· et μέγιστον ἦν τὸ τραῦμα . . . τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. Plura alia vide apud Toutteum Diss. III. De doctr. s. Cyrilli c. VI. De peccato originali. Parisiis 1720.

(b) Ὁ μὲν γὰρ τῆς δικαιοσύνης ὅρος ἑνὸς ἡμαρτηκότος ἅπαν τὸ τούτου γένος τῷ θανάτῳ παρέδωκεν· ὁ δὲ θεῖος ἔλεος πάντων ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν ἀρὰν γεγενημένων, καὶ ταῖς τῆς ἁμαρτίας πάγαις ἐμπεπαρμένων δι' ἑνὸς δικαιοσύνην πᾶσι τὴν σωτηρίαν δεδώρηται. ed. Sirm. t. IV. p. 280. seq. ubi plura vide.

PROPOSITIO III.

Dogma de propagatione peccati originalis nullo modo rectae rationi adversatur

457. Veritas hujus propositionis non solum indirecte constat ex generali illo principio, per quod fieri omnino nequit, ut recta ratio aliquid doceat, quod divinae revelationi adversetur, sed constat praeterea directe, dummodo germana teneatur notio peccati originalis ex ecclesiae doctrina.

458. Quod ut pateat juvat in mentem revocare, quae ex Concilio Tridentino attulimus, quod palam docuit peccatum originale esse *mortem animae*. Porro mors non est nisi vitae privatio; cum autem vita animae sit gratia sanctificans, hinc facile fluit mortem animae ac proinde peccatum originale in sua formali ratione, ut ajunt, spectatum consistere in privatione gratiae sanctificantis, seu justitiae originalis, quam Adam peccato suo actuali, dum sibi perdidit, perdidit etiam toti posteritati suae (a).

459. Superius notavimus aliud esse *carentiam* rei indebitae, aliud *privationem* rei debitae. Si Adam divino munere non fuisset elevatus ad statum supernaturalem per gratiam sanctificantem seu justitiam originalem, neque praeterea illis donis gratuitis cumulatus fuisset, quae constituebant integritatem naturae, cujusmodi esse diximus scientiam, rectitudinem seu ordinationem partis inferioris ad superiorem, immortalitatem corporis immunitatemque a doloribus; tam ipse quam ejus posteri sine ipsis fuissent, quin horum carentia haberet rationem vel culpae vel poenae. Quum vero

(a) Cf. s. Th. 1. e. 2. p. q. 85. a 3. ubi conceptis verbis inquit: " Sic ergo privatio originalis justitiae, per quam voluntas subdebatur Deo, est *formale* in peccato originali ,,.

divinae bonitati placuerit elevare hominem a se conditum et cum ipso et in ipso totam humanam naturam ad ordinem supernaturalem per gratiam sanctificantem seu justitiam originalem, cujus ope tandem aliquando perveniret ad consortium divinitatis per visionem beatificam; quum praeterea eidem Adam et in ipso et cum ipso toti humanae naturae contulerit integritatem per dona gratuita, quae adjecit, Adam vero per peccatum a se patratum tum sibi tum posteris haec amiserit: hinc fit, ut horum privatio habeat tam in Adam quam in ejus posteris rationem tum peccati tum poenae; *peccati* quidem quoad privationem justitiae originalis stricte sumptae; *poenae* quoad privationem ceterorum donorum, quae eidem Deus adjecerat. Hoc tamen intercedit inter peccatum Adae et peccatum posterorum ejus discrimen, quod peccatum in Adam duplici sensu tale sit, nempe actionis, et reatus, qui actionem pravam sequitur, atque consistit in gratiae privatione seu expoliatione; in posteris vero in altero tantum sensu, nempe reatus seu privationis aut expoliationis gratiae sanctificantis peccatum consistit (a).

(a) Hic sedulo est animadvertendum, duplicem subesse *peccati* nomini notionem, seu acceptionem; altera est *vulgaris*, ut ita dicam, altera vero *theologica*. Vulgari sensu dicitur peccatum actio ipsa prava et inordinata, qua quis Dei mandatum transgreditur; sensu theologico peccatum dicitur status ille habitualis, quo quis in statu peccati manet seu a Deo aversus, destitutus gratia sanctificante quae amissa est per actum ipsum transgressionis. Quo sensu etiam vulgus dicere solet: talis vel talis vivit in peccato, mortuus est in peccato etc. Tamdiu vero quispiam in tali statu manet, quamdiu per veram conversionem ipsi non restituitur amissa gratia sanctificans. Hic autem status perquam proprie *peccatum* dicitur et est; siquidem est privatio rectitudinis, sanctitatis, et amicitiae cum Deo. Non est sola carentia, aut negatio; sed verissima perfectionis privatio juxta divina promissa debitae. Voluntaria quoque dici debet, non ad instar actionis, quae a libera voluntate proficiscitur, sed instar effectus, qui pravam actionem consequitur, aut instar termini, in quem denique ducit actio prava. Ab ea homo denominatur *habitualiter* malus et peccator, redditurque abominabilis Deo. Privat ipsa praeterea hominem seu animam candore et fulgore: unde *macula* est et labes animae. Quae sane omnia constituunt *veram* pec-

460. Quum Adam debuerit conservare statum illum supernaturalem, ad quem a Deo per gratiam sanctificantem fuerat elevatus, neque illum absque gravi culpa potuerit amittere, non poterat Deo esse acceptus, nisi tali gratia ornatus. Haec proinde gratia inesse, seu inhaerere debebat tum ipsi tum ipsius posteritati: cum vero peccasset, hinc tam ipse quam ejus posteri destituti seu privati sunt re debita, seu quae inesse aut inhaerere eis debuisset; quare dum dicimus rationem formalem peccati consistere in privatione, non simpliciter id intelligendum est, sed in *privatione rei debitae* seu gratiae sanctificantis, quae singulis deberet inesse, ut essent Deo grati et accepti. Adam ea privatus fuit *agendo*, posteri autem *nascendo*.

461. Hinc optime s. Anselmus lib. De concept. Virg. et peccato orig. c. XXIII. al. XXI. " Quod in illis (infantibus) inquit, non est justitia, quam debent habere, non hoc fecit illorum voluntas personalis sicut in Adam, sed egestas naturalis, quam ipsa natura accepit ab Adam . . . spoliavit persona naturam bono justitiae in Adam: et natura egens facta omnes personas, quas ipsa de se procreat, eadem egestate peccatrices et injustas facit ,,. Et c. XXVII. al. XXVI. " Hoc peccatum, quod originale dico, aliud intelligere nequeo in eisdem infantibus, nisi ipsam, quam supra posui, factam per inobedientiam Adae justitiae debitae nuditatem ,,. Sed cf. ipsum ib.

462. S. Anselmo adjicimus s. Thomam, qui in II. sent. D. XXX. q. 1. ar. 2. inter cetera, quae praeclare ibi scribit, haec habet: " Dicendum, quod defectus illius originalis justitiae, quae homini in sua creatione collata est, ex voluntate hominis accidit, et sicut illud naturae donum fuit, et fuisset in totam naturam propagatum, homine in justitia persistente: ita etiam et privatio illius boni in totam

cati *rationem*. Cf. De Rubeis de pecc. orig. c. LVIII. §. 3. Hoc vero postremo sensu peccatum Adae in posteros propagatum dicitur.

naturam perducitur, quasi privatio et vitium naturae; ad idem enim genus privatio et habitus referuntur. Et in quolibet homine rationem culpae habet ex hoc, quod per voluntatem principii naturae, id est primi hominis, inductus est talis defectus „ (a).

463. Gratiae sanctificanti seu justitiae originali adnexum erat donum integritatis, seu adnexa erant dona nuper commemorata, quae a gratiae sive justitiae originalis conservatione pendebant. Amissio praeterea seu privatio justitiae originalis secum adduxit amissionem seu privationem ejusmodi donorum tum in Adam tum in ejus posteris. Haec autum privatio non habet proprie rationem *peccati*, sed tantum *poenae* et *effectus* subsequentis privationem justitiae originalis seu gratiae sanctificantis.

464. Hinc ignorantia, in malum pronitas, concupiscentia, seu potius concupiscentiae rebellio, ceterae aerumnae, mors ipsa sunt totidem *poenae et effectus* peccati originalis (b).

(a) His vero si conferantur quae Leibnitius, Wolfius, Canzius, aliique excogitarunt de animalculorum praeformatione, quae ab Adamo ad hominis usque generationem per gradus lineae descendentis deferantur; si conferatur systema Du Vigerii quod prima corpusculorum stamina ab initio elaborata invehit ad explicandam originalis peccati propagationem, patebit, quam absurda haec sint commenta ac indigna christiano philosopho. Cf. de his Bern. De Rubeis op. cit. capp. LXX. et LXXI.

(b) Passim scholastici cum s. Thoma vocant concupiscentiam seu concupiscentiae inordinationem *materiam* peccati originalis, vel partem *materialem* peccati; ad discrimen privationis gratiae sanctificantis, seu justitiae originalis, quam dicunt partem *formalem* aut etiam *formam*. Verum etiamsi non rejiciamus hanc distinctionem et denominationem, multo nobis videtur commodius vocare concupiscentiam *poenam* et *effectum* peccati originalis, perinde ac reliqua in textu commemorata. Privatio enim rectitudinis seu plenae subjectionis partis inferioris ad superiorem, quae subsecuta est amissionem justitiae originalis, habet rationem poenae et effectus extrinseci. Et sic tollitur quaevis aequivocatio. Sane ex Card. Pallavicino (l. VII. Della storia del Conc. di Trento c. IX. n. 7.) discimus quod " Si scancellò dal decreto (peccati originalis) un periodo, nel quale dicevasi,che il Concilio non riprovava quella succinta proposizione usata dagli scolastici: del peccato originale rimanere dopo il battesimo la parte materiale e non la formale „.

465. Jam vero juxta doctrinam catholicam superius vindicatam, tum elevatio primi hominis ad statum supernaturalem per gratiam sanctificantem, tum integritas naturae non fuerunt humanae naturae debita, sed dona fuerunt gratuita homini a divina largitate concessa, ita ut Deus potuerit absolute sine illis hominem condere. Igitur homo per peccatum non amisit nisi ea, quae superaddita a Dei liberalitate illius naturae fuerant. Seu, quod idem est, homo per peccatum ad eum se redegit statum, in quo absolute creatus fuisset, si Deus cetera dona minime addidisset, tum pro hac tum pro altera vita (a).

466. Quod si status ille, qui in alia hypothesi fuisset *conditio purae naturae*, nunc habet rationem *naturae peccu-*

Delendo hanc periodi particulam Concilium profecto non damnavit ejusmodi distinctionem, attamen hinc constat posse quempiam eam impune rejicere, maxime quod ipsum Concilium declaraverit concupiscentiam eo tantum sensu dici *peccatum*, " quia a peccato est et ad peccatum inclinat, ; nec desint, ut videbimus, qui hujusmodi verborum tegmine abutentes erroneas doctrinas incautis obtrudant.

(a) Clarissime hoc exponitur a Card. Cajetano in Comm. in 1. 2. q. 109. a. 2. s. Th. ubi loquens de differentia inter naturam in puris naturalibus et naturam lapsam ait: "Quae (differentia), ut unico verbo dicatur, tanta est, quanta est inter personam nudam ab initio et personam expoliatam . . . Sicut enim persona nuda et persona expoliata, non distinguuntur in hoc, quod una sit magis, aut minus nuda; ita natura in puris naturalibus, et natura expoliata gratia et justitia originali, non differunt per hoc, quod altera earum sit magis aut minus in naturalibus destituta . . . Sed quantum ad rationes rerum magna differentia est, quia sicut in persona nuda, nuditas negationis rationem habet, in expoliata vero habet rationem privationis vestis debitae conservari etc. ita defectus animae et corporis naturae in puris naturalibus nec culpae, nec poenae, nec vulnerum etc. rationem habent, sed naturalium conditionum, in natura autem lapsa habent rationem corruptionum, vulnerum, poenae et culpae in parte susceptiva illius ,,. Ita etiam loquitur Dominicus a Soto alter praestantissimus O.P. theologus, qui lib. I. De natura et gratia c. IX. " Illud (peccatum originale) *primum* fuit, cui posita erat *poena communis*; scilicet ut genus nostrum in *suam nudam naturam* recideret ,,. Sic Bellarminus l. De gratia primi hom. c. V. §. 12. " Quare, inquit, non magis differt status hominis post lapsum Adae a statu ejusdem in puris naturalibus, quam distet *spoliatus a nudo*, neque deterior est humana natura, si culpam originalem detrahas,, etc.

tricis lapsae ac *depravatae*, ideo est, quia a peccato personali Adae seu primi parentis inductus est. Hinc in iis, qui nascuntur ex Adam, defectus gratiae habet ut diximus rationem privationis rei debitae, seu peccati, defectus vero integritatis habet rationem poenae seu effectus peccati. Quare in praesenti conditione nomina *peccati et poenae* sunt relativa ad statum elevationis et integritatis, et ideo sunt *peccatum et poena* non in se, sed quia relationem habent ad peccatum Adami; contrarium autem damnatum fuit in prop. 47. Baji, quae ita se habet: " Peccatum originis vere habet rationem peccati *sine ulla ratione ac respectu ad voluntatem*, a qua originem habuit ".

467. Sic dum dicimur nasci per peccatum aversi a Deo, ejusmodi *aversio* intelligi debet in sensu *negativo*, seu de defectu conversionis et amoris, alioquin si de aversione *positiva* accipi deberet, sequeretur parvulos cum usum rationis attingunt actualiter odisse Deum, ac repugnare divinae legi, quod absurdum est, et pariter damnatum in prop. 49. Baji, quae sic sonat: " Ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus discedens sine regenerationis sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actualiter Deum odio haberet, Deum blasphemet et legi Dei repugnet ", (a).

468. Ex his porro, quae juxta doctrinae catholicae regulas explanavimus de peccati originalis natura, propagatione et effectibus, pronum est inferre adversus incredulos

469. I. Nihil igitur habet dogma de peccato originali ejusque propagatione, quod rectae rationi adversetur. Quae-

(a) Hoc ipsum animadverterat cl. De Rubeis diss. cit. c. XLVI. n. 3. his verbis: " Quod in originali peccato *permanenter* et *instar habitus* est, *in defectu* consistit, non in aliquo pravo intellectus judicio, neque in aliqua prava voluntatis conversione in bonum commutabile; sed tamen ex eo *defectu cognitionis* in intellectu oritur *habilitas* ejus ad errandum, et ex *defectu rectitudinis in appetitu* oritur ejusdem *habilitas* ad inordinate concupiscendum: et ex *defectu rectitudinis in voluntate* oritur pronitas voluntatis ad pravos consensus ".

nam enim concipi repugnantia potest in eo, quod Deus ob culpam hominem expoliaverit gratuitis donis, quibus ipsum ex pura sua liberalitate cumulaverat? Imo potius ejus bonitas in eo commendanda est, quod tot ac tantis bonis ipsum gratuito ditaverit (a).

470. II. Frustra igitur insultant increduli catholicae fidei, quasi haec ad exponendam propagationem peccati originalis doceret, quod voluntates nostrae *conjunctae* seu *inclusae* essent in voluntate Adami, sive spectetur ut caput physicum, sive ut caput morale totius generis humani, quod ipsi absurdum esse clamant, eo quod nostrae voluntates non existerent; quod vero non existit, nec agere nec velle vel repraesentari per alium potest, nisi ad summum per fictionem juris relate ad effectus externos, ut in societate quandoque contingit, non autem quoad reatum intrinsecum et proprie dictum (b). Nam ipsi permi-

(a) Apposite Jo. Fonseca stabiensis antistes apud Pallavicini Istoria del Concilio di Trento l. VII. c. VIII. hujus noxae propagationem exposuit exemplo regis tradentis feudum subdito suo, ut ad posteros perveniat sub conditione fidelitatis, a qua si deficiat, privet se et posteros suos. Observat autem historicus satis fuisse istud exemplum intentae a Fonseca explicationi, per quam solum exponere contendebat, quo pacto Deus ob alterius noxam absque injustitia multare nos posset. Qua vero ratione hujusmodi noxa nostrum omnium culpa vocetur, alterius est quaestionis, quam alii ibid. exposuerunt. Adverto autem longe ante Fonsecam hoc idem exemplum attulisse s. Thomam in Compendio theol. c. CXCV.

(b) Cf. Feller Catech. philosoph. Tom. III. at. V. Le pêché originel. Cf. etiam De Rubeis diss. cit. c. LXI. ubi inter cetera scribit: " Minus apta videntur, quae afferuntur exempla ex *humanis actibus atque praescriptis* . . . Tametsi *pupillorum* voluntas v. g. dicatur quodammodo ex principis praescripto in voluntate tutorum reposita, id attamen negotium omne in actibus effectibusque consistit civilibus, atque exterioribus . . . . Longe dissita ratio est de peccato originali. Tradux ejus modusque traducis a Dei revelatione pendet, quae *pactum nullum nullamque conventionem* indicasse videtur. Agitur etiam de *culpa* deque *poena proprie dicta*, deque posteris hominibus, qui in utramque, culpam et poenam, incidunt. Atqui ad culpam contrahendam subeundamque poenam, uni alicujus voluntati alligari eorum voluntates posse, *qui non sunt*, probare non videntur, quae allata sunt exempla ,, . Dominicus Soto loco cit. pactum, quod nonnulli dicunt

scent fidei dogma cum explicationibus privatorum, quas ecclesia nec approbat nec rejicit.

471. III. Quin potius ex dictis inferimus, nec habere locum difficultatem petitam ex *modo* propagationis peccati originalis. Si enim ratio *formalis*, ut ajunt, seu essentia, vel si placet, *quidditas* peccati originalis consistit juxta exposita in sola *privatione* gratiae sanctificantis seu justitiae originalis, dum quaeritur, qua ratione seu quo modo propagetur peccatum originale, quaeritur, qua ratione aut quo modo propagetur *privatio*, seu non communicetur alteri, quod non habetur (a). Terminus enim generationis est in-

intercessisse inter Deum et Adam nomine totius generis humani, vocat fabulam, dicens aperte *fabula est*. Sed praestat ipsum adire.

(a) Quaestio potius instituenda esset, quanam ratione justitia originalis, quae donum gratuitum fuit, in Adae posteros fuisset propagata, si ille in officio stetisset, cum positiva sit et naturae superaddita, non autem quomodo non propagetur, quod non est. Exinde patet omnes difficultates sponte sua concidere, quae a pelagianis tanto cum apparatu proponebantur, quaeque ab incredulis instaurantur: Non peccat qui genuit, non peccat qui condidit, non peccat qui nascitur, per quas rimas igitur peccatum fingitur ingressum? Tum etiam: Saepe qui gignit a peccato justificatus est, quo pacto igitur trajicit peccatum in filium, quod ipse non habet? Non est peccatum nisi voluntarium; aliaque ejusmodi, quae videri possunt apud Bellarm. l. c. c. X.

Id ipsum dicatur de hypothesibus circa originem animae excogitatis ad propagationem peccati originalis explicandam. Mirum est aetate hac nostra virum alioquin doctum et pium in Germania non solum revocare antiquatum *traducianismum*, verum etiam ipsum evehere *generatianismum*, quem murdicus tuetur ceu *solum* systema, quo propagatio peccati originalis explicetur, juxta quod non solum corpus, sed anima quoque a parentibus *generatur*. Non vacat ejusmodi systematis argumenta in medium afferre, quae nullius momenti sunt. Solum observo generatianismum istum sapere materialismum, quod etiam non leviter indicatur ex argumento, quod hic auctor secundo loco ponit: omnis *organismus* generat simile sibi: ergo homo etc. Haec vero ratio vindicandi catholicam doctrinam, doctrinam ipsam objicit dicteriis et impugnationibus impiorum. Cf. s. Th. 1. p. q. 118. a. 2. ubi non solum argumenta solvit quae adducit A. ad adstruendum *generatianismum*, sed in corp. circa fin. haec habet notatu digna " Cum sit (anima) immaterialis substantia, non potest causari per generationem, sed solum per creationem a Deo. Ponere ergo animam intellectivam a generante causari, nihil est aliud, quam ponere eam non subsistentem, et per consequens corrumpi eam cum corpore, et ideo *haereticum est*

dividuum ejusdem speciei ; per generationem propterea propagatur seu communicatur natura, qualem illud individuum exigit, ut talis naturae sit et non alterius.

472. IV. Infertur adversus antiquos novatores lutheranos, quam absurde commenti ipsi fuerint peccatum originale consistere in quadam substantia, aut accidenti concupiscentia etc., et adversus Hermesium, qui non dubitavit peccatum originale " in inordinata sensualitate „ reponere (a). Ex quo principio sequeretur adhuc remanere peccatum originale in renatis per baptismum, quum in baptizatis adhuc talis *inordinata sensualitas* subsistat, ac proinde concupiscentiam verum esse peccatum, quae omnia nimis directe doctrinae Concilii Tridentini adversantur.

473. Et haec ex perspicua, quam exhibuimus, juxta catholicae doctrinae principia peccati originalis notione hic deduxisse sufficiat, ne nimis prolixi simus ; reliqua autem quae ex eadem profluunt, data opportunitate, evolvemus.

DIFFICULTATES

474. Obj. E mytho sacro (hominis lapsus) nulla ejusmodi dogmata in verae religionis doctrinam recipienda sunt, nisi 1. quae non pugnant cum idea numinis et cum naturae humanae indole morali, quales e scripturae sacrae effatis indubitatis ac sanae rationi convenientibus recte demonstra-

dicere, quod anima intellectiva traducatur cum semine „.

(a) In op. Christiano-catholica dogmatica pars III. Monasterii 1834. ubi p. 163. inquit " Certum igitur est naturam hujus haereditatae peccaminosae qualitatis consistere posse in haereditata disproportione inter rationem et sensualitatem; vel brevius: in haereditata inordinata dispositione, ex qua in annis evolutionis illa disproportio, vel illa inordinata sensualitas necessario oritur „. Et clarius p. 174. " Ego, inquit, ex rationibus cap. praeced. § 226. adductis utique peccatum originale *in inordinata sensualitate reponam.* Qui illam demonstrationem non putat esse sufficientem, substituat corruptionem humanae naturae (ipsi ignotam) „. Eadem jam insinuaverat in Christ. dogm. p. I. p. 33. ubi peccatum originale vocat " peccaminosam qualitatem . . aliquam moralem corruptionem „.

tae fuerint. Quapropter, si dogmata de peccato originis et de imputatione peccati adamitici ad hanc legem exegeris, haec maxime tenebis: *Primum* nec *benignitatem* Dei concedere, ut per unius hominis peccatum universa hominum natura corrumpatur atque depravetur; nec *sapientiam* pati, ut opus Dei ab initio praestantissimis instructum dotibus paulo post ob causam levissimam in aliam plane deterioremque conditionem transformetur; nec *justitiam* admittere, ut innocentes ob alienum peccatum ita puniantur, ut ipsis peccandi necessitas imponatur. Hinc bene jam Pelagius monuit " nulla ratione concedi posse, ut Deus, qui propria remittit peccata, aliena imputet „ (a). *Deinde* 2. Jesu ipsius nullum extat effatum, quo dogma illud confirmetur, nec quisquam scriptorum sacrorum praeter Paulum diserte illius mentionem fecit; imo naturae humanae post lapsum etiam scriptura sacra non solum ipsam imaginem divinam, sed magnas quoque attribuit vires ad virtutem colendam, quam ne ethnicis quidem denegat, eademque peccata ad liberum hominis arbitrium plane perspicueque refert, et filios paternorum peccatorum poenas luere negat (Deut. XXIV. 16. II. (nempe IV.) Reg. XIV. 6. Ezech. XVIII. 20.). *Postremo* 3. experientia docet, conscientiam recti cum ratione progrediente cuivis homini inesse et cupiditates ipsas per se malas non esse, sed malas fieri tantum ex prava hominis voluntate, neque vitiositatem eam esse, ut semper et ubique homines qualescumque in pessima quaeque ferantur. Ita Wegscheider (b).

475. Admisso adversarii principio, quod ex mosaica narratione (quam impie ipse *mythum sacrum* appellat,) nihil erui possit, quod pugnet cum numinis idea aut adversetur sanae rationis principiis

476. Ad 1. Negamus doctrinam de propagatione peccati originalis rite expositam juxta catholicae fidei principia

(a) Apud s. Augustinum De peccat. merit. III. 8.
(b) Op. cit. §. 117.

aut Dei benignitati, sapientiae aut justitiae repugnare. Non quidem benignitati, cui eadem ratione, qua non repugnat permittere in unoquoque nostrum peccata actualia seu personalia, sic nec repugnat illud permittere potuisse in Adam: idem dicas de sapientia et de justitia, prout peccatum Adae, sub respectu peculiaris illius actionis spectatur, seu prout personale fuit. Sin vero idem peccatum attenditur, quatenus ad nos relationem dicit, non magis iisdem Dei attributis repugnare evincitur. Sub hoc enim respectu, ex dictis peccatum originale in nobis non dicit in se nisi *negationem* tum gratiae tum donorum, quae Adam peccando amisit, et *privationem* relate ad culpam personalem Adae. Hinc nec deteriores facti sumus, nec positivam corruptionem naturae incurrimus, nisi quam exposceret prima ipsa naturae conditio, ideoque neque ullam peccandi necessitatem, ut ipse autumat et inferius ostendemus, intulit nobis originale peccatum, neque innocentes ob alienum peccatum plectuntur, neque aliena nobis peccata imputantur.

477. Ad 2. Esto quod nullum extet expressum Christi Domini effatum de peccato originali (a), quum tamen Apostolus Paulus, ut adversarius fatetur (b), diserte de eo mentionem fecerit, christiano cuilibet id satis esse debet, ut firmissime illud credat, tum quia Paulus est scriptor di-

(a) Dixi *expressum*, aequivalenter enim hoc docuit Christus Dominus cum Jo. III. 3. dixit Nicodemo: "Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei ,, et rursum v. 5.: " Nisi quis renatus fuerit etc. ,,.

(b) Tandem fatentur Paulum *diserte* mentionem facere peccati originalis. Quo igitur abeunt tot subtilitates, philologica tentamina Erasmi, Wetstenii, Rosenmülleri aliorumque ad eludendum Pauli testimonium? Ast conscientiae numquam ita resisti potest, ut interdum se se non prodat. Pretiosa propterea nobis esse debet tam impii hominis confessio, qui praeterea ib. §. 115. fatetur libros sacros ipsos docere " non solum quemvis hominem ad errores atque vitia proclivem esse, sed nonnullis etiam locis nativam quandam commemorare naturae humanae imbecillitatem ac *vitiositatem* per Adam ad posteros propagatam ,,. Quod sane parum non est.

vinitus inspiratus, tum quia ipse profitetur evangelium suum neque ab homine neque per hominem didicisse " sed per revelationem Jesu Christi „ (a); hinc patet non aliam esse doctrinam Pauli, quam doctrinam Christi (b). Quod vero subdit de viribus ad virtutem excolendam, ac libero arbitrio nobis relictis non ferit nisi suos lutheranos, calvinistas et jansenistas eorum discipulos, non autem doctrinam catholicam, quae ex dicendis liberum hominis arbitrium post peccatum agnoscit et profitetur, suosque protestantes contrarium docentes anathemate percellit. Quod ex Deut., lib. IV. Reg. et Ezechiele urget, nihil commune habent cum eo, de quo nos agimus, siquidem in Deuteronomio et lib. Regum prohibetur, quominus in politico regimine filii insontes occidantur una cum patribus. Ezechiel vero loquitur de iis, qui patres suos non imitantur, ut ex dictis patet.

478. Ad 3. Reponimus pariter haec non impetere nisi novatorum doctrinam, qui docuerunt peccatum originale consistere in vitiositate et concupiscentia, concupiscentiam ipsam esse vere et proprie peccatum; inquinari ab ipsa omnia justorum opera, aliaque absurda, a quibus doctrina catholica penitus abhorret (d). Idipsum dicatur de iis, quae

(a) Ἀλλὰ δι᾽ ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Gal. I 12.

(b) Hic vero notanda est ejusmodi hominum protestantium inverecundia, qui nullum servant modum, omnem a sacris scriptoribus inspirationem ablegant, et erroris eosdem insimulant, ut patet ex ejusdem scriptoris verbis § 118. ubi ait: " Imputatio vero illa peccati adamitici, quam Paulus Apostolus, sui temporis doctores judaeos secutus, argumentationibus suis subjecit, ad obsoleta dogmata releganda est, quae et philosophiae et historiae ignorantia in magnum verae pietatis detrimentum per ecclesiam propagavit et aluit „. Potestne reperiri aut fingi major audacia? attamen hic publicus professor est in academia Fridericana! Tales sunt protestantismi progressus in Germania. Suo loco vidimus accusatum Joannem et ceteros apostolos emotae phantasiae, ex quod Christi divinitatem praedicaverint, nunc accusatur Paulus. Interdum accusatur Christus ipse !!

(c) Haec ipsa jam objecerat Voltaire in suo dict. philos. art. Ezéch. Cf. lettres de quelque juifs. etc. t. II. lett. IV. §. VI.

(d) Sic enim ad mentem Concilii Tridentini declarat doctrinae catholicae sensum catechismus rom. p. II. c. II. §. 32 " Concupiscentia, quae ex peccato est,

idem auctor ibidem fuse prosequitur, ac si doctrina de peccato originali conferret ad virtutis studium deprimendum vel plane extinguendum, foveret superstitionem aliaque ejusmodi, a quibus refellendis supersedemus, utpote quae omnia proficiscantur ex falso supposito ac a vitiosa catholicae doctrinae expositione.

479. Sic pariter supersedemus ab aliis incredulorum difficultatibus afferendis, quae omnes eodem vitio laborant, quaeque ex data explicatione peccati originalis ita evanescunt, ut nullum amplius locum habeant. Velle propterea his diutius insistere idem esset, ac tempus inutiliter terere et crambem repetere.

480. Satius erit in exitu quaestionis Muratorii sententiam verbaque proferre, quibus propulsat ac penitus obterit pelagianos, socinianos ceterosque incredulos hujus temporis, qui catholicam doctrinam incusant, quasi ipsa Deum injustum exhibeat, quod ob unius culpam genus humanum universum tot tantisque objiciat poenis. "Quod si justus, inquit, et laudandus esset Deus, si talem, qualis nunc est, hominum naturam creasset, sique Phereponus (Clericus), ut arbitror, idem fatetur, imo contendit; quid est, quod ipse ejusque majores pelagiani, justitiam divinam catholicorum opinione dictitant laedi, et cogitatione assequi non posse videntur, quomodo Augustini hypothesis, imo thesis, consistere queat cum ejusdem divinae justitiae evidentissima notione? Iisdem testantibus divinae bonitati atque justitiae contrarium non est, naturam nostram ab initio tot subjecisse aerumnis, cum tanta proclivitate ad malum, tantaque difficultate ad bonum, tametsi nulla culpa praecesserit. Ergo multo minus divinae justitiae repugnat tot in nos mala congerere unius peccati praecedentis intuitu. Justus ergo et bo-

nihil aliud est, nisi animi appetitio, natura sua rationi repugnans, qui tamen motus, si voluntatis consensum aut negligentiam conjunctam non habet, a vera peccati natura longe abest„. Errores vero suorum lutheranorum Concilium Trid. sess. V. anathemate confixit.

nus et laudandus in utraque hypotesi Deus. Haec sola intercedit diversitas : quidquid pelagiani adferre possunt pro tuenda justitia ac bonitate divina in hypothesi sua , illud ad eandem tuendam in hypothesi catholicorum inservit. Quidquid vero catholici pro sua habent , non aeque a pelagianis pro sua opinione usurpari potest ; facilius enim catholici justitiam ac bonitatem Dei sartam nobis tectamque exhibent , tot humanae naturae miseriis non a primaeva institutione ac voluntate Dei boni , sed a primorum parentum culpa derivatis , quam si talem , qualis nunc est , naturam ab initio creatam affirment. Et hoc sinceri sagacesque viri non intelligere nequeunt ,, (a).

481. De iis, quae spectant ad ejusdem originalis peccati remedium tum apud hebraeos tum apud ethnicos , in tract. de baptismo disseremus.

CAPUT V.

De peccati originalis effectibus

482. Primi *emendatores sacrorum* (haeresiarchae) ex eo quod sunt amplexi principio , justitiam originalem , quae ex dictis complectebatur tum gratiam sanctificantem tum dona gratuita , quibus Deus primum hominem cumulavit, esse eidem homini debitam ac partem essentialem ipsius humanae naturae , deduxerunt hominem lapsum per justitiae originalis amissionem turpiter adeo corruptum esse , ut amiserit prorsus libertatem suam naturalem , factus sit in spiritualibus veluti truncus , lapis , salis statua , ipsam amiserit ad agendum atque ad sese determinandum *potentiam* (b) ; intulerunt insuper concupiscentiam verum esse peccatum, quae cum

(a) Op. cit. l. III. c. I.

(b) Dixi *potentiam* , licet enim nonnulli recentiores protestantes negent majores suos inficiatos esse ejusmodi potentiam in homine lapso, satis tamen superque ex libris eorum symbolicis constat ipsos eam absolute negasse. Etenim ut alia omittam Apolog. II. §. 2. p. 54. legitur: “ Hic locus testatur

inficiat omnes hominis actiones, has totidem fieri peccata, philosophorum virtutes totidem vitia esse (a).

483. Haec ipsa ex eodem principio collegerunt Bajus ac Jansenius, ut ex dictis ac dicendis patebit.

484. Posteriores *sacrorum emendatores*, seu qui sub finem saeculi elapsi et hac aetate nostra suos emendatores emendarunt, vel in dies magis emendant ex ea, quae protestantismi propria est, natura in oppositos errores di-

nos non solum actus sed et *potentiam* seu dona efficiendi timorem et fiduciam erga Deum adimere propagatis secundum naturam „. Ceterum hominem lapsum velut truncum etc. habuisse patet ex Form. Concil. epit. art. I. p. 572. seqq. Declar. art. I. p. 544. ubi dicitur " In spiritualibus et divinis rebus, quae ad animae salutem spectant, homo est instar statuae salis, imo est similis trunco et lapidi, ac statuae vita carenti, quae neque oculorum, oris aut ullorum sensuum cordisve usum habet „ et p. 661. " Et hac ratione recte etiam dici potest hominem non esse lapidem aut truncum. Lapis enim aut truncus non reluctatur: sed neque intelligit aut sentit, quid secum agatur, sicut homo Deo sua voluntate reluctatur „ et p. 723. " Velut ille Adam quasi asinus indomitus et contumax . . . quasi fuste, plagis etc. „. De libertate post peccatum haec habet Apol. conf. aug. I. 50. " Libero arbitrio in rebus spiritualibus omnino destituta etc. „ nempe, humana voluntas.

(a) Quod attinet ad concupiscentiam: protestantes eam habuisse ut *verum peccatum* evincunt clara ipsorum testimonia; sic Melanchthon Loc. theol. de peccato orig. p. 360. seqq. Chemnitius Loc. theol. I. 317. Quenstedt Theol. did. pol. II. 135. seqq. Gerhard. Loc. theol. IV. 317. seqq. Bretschneider *Entwickl. der dogmat. Begr.* 3. seu Evolut. dogm. concept. §. 94. Sed praestat id evincere ex ipsorum libris symbolicis; itaque Conf. gall. art. XI "Credimus, inquiunt, hoc vitium (concupiscentiam) esse *vere peccatum*, quod omnes et singulos homines, ne parvulis quidem exceptis adhuc in utero matrum delitescentibus, aeternae mortis reos coram Deo peragat „. Idem docet Catechism. heidelb. quaest. 5. seqq. et Conf. belgica ar. XIV. seq. praesertim Conf. augustana ar II. p. 9.

Quod spectat ad virtutes gentilium de sententia Melanchthonis vadem habemus ipsum Wegscheider qui §. 115. n. (f) inquit: "Ipse Melanchthon virtutes gentilium vera vitia et arboris maledictae fructus nominare haud dubitavit. Loc. theol. ed. princ. an. 1521. fol. 16. a. b. Verumtamen quod Melanchthon Socratis, Zenonis, Catonis aliorumque virtutes *philosophicas*, ut ait, pro vitiis habet et virtutum umbris ex amore *laudis* ortis parum memor fuisse videtur eorum, quae leguntur apud Ciceronem etc. „ Ex his discimus, unde dogmata sua hauserint Jansenistae.

lapsi sunt ac dilabuntur, quo magis rationalismus progreditur et evolvitur.

485. Isti igitur autumant I. Adamum *paradisicum* (sic enim vocant hominem justitia originali praeditum) numquam fuisse individuum *historicum* ac reale, sed merum *ideale*, quatenus per ipsum prototypus spiritualis intuitionis exhibetur, ad quem homo realis et historicus saltem propius pertingere posset ac tandem magis magisque pertingeret illum in se exprimendo (a).

486. II. In doctrina Lutheri asserentis justitiam originalem constituisse partem essentialem naturae humanae, agnoscunt sublimiorem humanae ejusdem naturae ac dignitatis formam, juxta quam justitia sive sanctitas in hominis natura reperitur, et ei non ab extrinseco provenit, ut catholici, juxta ipsos, perperam docent.

487. III. Hinc si justitia originalis hominis concreata est et naturalis, etiam justitia *restauratrix* ac *redimens* eundem characterem habeat necessé est. Quare Redemptor ipse non est apparitio absolute supernaturalis, sed juxta aptissimam formulam Schleiermacher, Christus est " perfectionata creatio humanae naturae ,, (b).

488. IV. Peccatum proinde originale, seu hominis lapsus spectari tantum potest velut naturae lapsus in deterius, quae a Deo pura atque honesta ab origine condita est, ac ita se habet ejusmodi lapsus et malum, quod inde profluit,

(a) Ita Baur actualis prof. theol. protestanticae in univers. Tubingae in opere quod opposuit libro cl. Doct. Möhler cui tit. *Symbolica* seu expositio dogmaticarum antithesium catholicorum et protestantium. Moguntiae 1832. qui non ita pridem et ipse erat professor theolog. catholicae in eadem Tubingae universitate: verum cum opposuisset adversus criticam *Neue Untersuchungen* etc. seu *Novae* disquisitiones circa dogmata opposita inter catholicos et protest. sive Defensio meae symbolicae adversus critic. profess. Baur. etc. Moguntiae 1834. ex illo commendatissimo tolerantiae domicilio migrare, saltem indirecte, coactus fuit, nunc vero professor est theologiae in univers. Monachii in Bavaria. Cf. cit. opus *Novae disquisitiones* p. 72. et p. 122.

(b) Cf. ib. p. 123.

ad naturam, sicut *positivum* stat ad *negativum*. Distinguere enim debemus, ajunt, partem positivam et negativam naturae humanae. Quidquid spectat in homine ad partem positivam, est ipsa natura a Deo condita; quidquid autem negativum est in positivo, considerari debet velut negatio ac terminus activitatis creatricis Dei relate ad hominem, seu velut defectus ulterioris perfectionis in humana natura. Ac propterea, quod idem est, in istorum doctrina peccatum originale non consistit nisi in malo metaphysico, seu in creaturae humanae limitatione, eo enim ipso, quod homo finitus est, peccator est (a).

489. V. Quare totum humanum ens concipi debet velut vitalis quaedam per internam legem dynamica coordinata evolutio, per quam opposita secum invicem principia in primo jam semine inclusa magis semper magisque resolvuntur ac manifestantur sub diversissimis formis juxta relativam praeponderantiam unius vel alterius ad invicem, aut extollitur per seriem graduum mirifice inter se coordinatorum ad summam vitae potentiam (b).

490. Ex hac utriusque principii sibi oppositi colluctatione ac relativa dynamica praevalentia sive rationis super sensibilitatem, sive sensibilitatis super rationem inferunt, induci necessitatem, a qua homo nunquam non impellitur. Si praevalet sensibilitas, non habetur nisi homo *naturalis*, qualis nempe in suis primordiis conditus est et deinceps lapsus; si praevalet ratio, tunc habetur homo *renatus* sive supernaturalis, qui naturali sua virtute magis evolvitur et uno vel pluribus gradibus super hominem naturalem extollitur, prout magis minusve excitat in se vitam religiosam humanitatis, quam in se Christus in summo gradu expressit ac exhibuit. Sane nunc homo institutionis, ac politioris humanitatis ac scientiarum ope ad ejusmodi perfectio-

(a) Ib. p. 139.

(b) Ex his patet systema Baur sub diversis vocibus convenire cum systemate janseniano de duplici delectatione necessario ac relative victrice. Cf. p. 123.

nem accessit et statum supernaturalem, ad quem a Christo excitatus est, in dies magis magisque progredietur (a).

491. Sic isti rationalistae, qui dum universam, ut ita dicam, terminologiam religiosam retinent *justitiae originalis, peccati originalis*, *redemptionis*, *status supernaturalis*, *gratiae*, *libertatis* etc. totam religionem funditus labefactant ac evertunt (b), et tamen audent vocare pelagianam libertatem illam indifferentiae, quam in homine lapso catholici tuentur (c).

(a) Ib. p. 151. seqq. Hic merito observat cl. Möhler " Sic igitur juxta Baur est Orpheus ad Christum, uti se habet cantatrix diobolaris seu platearis ad dominam Catalani, aut uti Opiz ad Goëthe ,, ita ut totum discrimen quod intercedit inter hominem quemcumque et Christum, pendeat ex diversis sapientiae ac probitatis gradibus, et fieri fortasse poterit (quod in istorum hypothesi factum iri desperandum non est), ut aliquis eundem Christum adaequet aut etiam praecellat. Talis est Christi idea, quam novi isti emendatores sacrorum nobis exhibent!

(b) Ex quibus liquet plane rationalistas convenire cum sanmonianis, novis templariis, qui ut vidimus in tract. de Deo nomina retinent *Dei*, *Trinitatis*, *Salvatoris* seu *Redemptoris*, *Messiae* etc. eodem tempore quo omnem *Dei*, *Trinitatis* etc. notionem atque existentiam rejiciunt ac evertunt. Nec mirum, siquidem fratres omnes sunt ex eadem familia, qui mutato nomine atque habitu impietatem profitentur. Rationalistae velamine biblico obducti, ceteri extra omnem ambagem aut pallio philosophico obvoluti.

(c) Sic loquitur Baur apud Möhler p. 81. " Cum libero arbitrio, quamcumque demum ejusdem notionem nobis effingamus, connectitur pelagianismus in tota sua extensione. Quid aliud enim liberi arbitrii nomine designatur (quin velimus ei subjicere notionem prorsus arbitrariam), nisi facultas se determinandi pari modo ad unum vel ad alterum, ideoque tum ad bonum quam ad malum? Est igitur sine sensu atque contradictorium affirmare, quod praeter liberum arbitrium detur quaedam praeponderans tendentia sensibilis, quae semper inflectat solum ad alterutram partem, perinde ac libra, cujus ambae lances nisi aequales sint, neque ita dispositae, ut aequilibrium post nutantem aliquem motum restituatur, nihil est, quod fini suo suoque conceptui respondeat; multo minus potest justa idea cum libero arbitrio componi, nisi sumatur velut totalis indifferentia passiva ac velut aequilibrium. Quaevis inflexio erga alterutram partem destruere non debet possibilitatem praecipitandi singulis momentis in oppositam partem, quia libertas utpote electionis facultas non admittit gradualem differentiam, nullam vacillationem inter plus et minus. Hic solummodo punctum quaestionis sistit, an adsit necne. Qui eam in sensu totali non habet, prorsus non habet ,,. Ast vehementer errat hic auctor tum circa germanam liber-

492. Verum incredulis istiusmodi dimissis, quum jansenistae plane conveniant cum antiquo protestantium systemate circa justitiam originalem homini debitam, circa originalis noxae naturam et inductam inde totalem ac essentialem hominis lapsi corruptionem, eadem ac priores protestantes mutatis vocibus colligunt consectaria tum circa concupiscentiam, quam et ipsi peccatum proprie tale vocant, tum circa infidelium virtutes, quas pariter dicunt fuisse ac esse totidem vitia aliaque ejusmodi, tum praecipue circa libertatis amissionem ejusque in homine lapso naturam.

493. Quod attinet ad reliqua doctrinae capita, id suo loco expendemus: hic discutiendam suscipimus eorum doctrinam circa hominis lapsi libertatem. Duplex porro est circa hanc doctrinam praecipuus jansenistarum error; alter versatur circa naturam istius libertatis, quae non requirit nisi immunitatem a coactione, non autem a necessitate, ut homo in statu naturae lapsae possit mereri vel demereri; alter circa existentiam libertatis indifferentiae, quam penitus per originale peccatum sublatam fuisse autumant. Adversus quos errores sit

PROPOSITIO I.

Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non sufficit libertas a coactione, sed illa praeterea requiritur, quae dicitur a necessitate

494. Haec propositio de fide est. Etenim contradictoria propositio III. Iansenii, quae his verbis concipitur: " Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non requiritur libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione „ tanquam *haeretica* proscripta fuit ab In-

tatis, tum circa veram pelagianismi doctrinam: ut partim ex dictis, partim ex dicendis planius fiet.

nocentio X. (a). Iansenio praciverat Bajus, cujus propositio 39. " Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit „ pariter damnata est a Gregorio XIII. aliisque romanis pontificibus (b).

495. Ne verborum ambagibus implicemur, juverit paucis perstringere ad majorem dicendorum perspicuitatem, quae a theologis ac philosophis probatis traduntur circa libertatis naturam.

496. I. Libertas, prout hic eam accipimus, definiri potest *facultas eligendi.* Haec definitio universalis est et competit omni enti libero Deo, Angelis, homini. Complectitur praeterea tum libertatem, quae dicitur *exercitii*, tum eam quae dicitur *executionis.* Excludit denique omnem necessitatem tum intrinsecam tum extrinsecam, veramque libertatis naturam exprimit variasque ejus species.

497. Sane Deus hujusmodi facultate utitur in omnibus suis operationibus, quae ad *extra* dicuntur: liberrime enim eligit inter duos vel plures terminos contradictorios, inter duos vel plures diversos potest eligere vel non eligere. In quo vero ejus libertas a libertate tum Angelorum tum hominum differat, mox dicemus.

498. Complectitur eadem definitio, ut diximus, tum libertatem *exercitii*, tum *executionis.* Voco porro libertatem exercitii, imperium ipsum immediatum voluntatis, seu actum ipsum intimum volendi; libertatem vero *executionis*, actus dico imperatos a voluntate et externos, cujusmodi essent surgere, ambulare etc. Prior libertas habet pro objecto actus internos voluntatis, posterior actus etiam ut diximus exteriores. Jam vero libertatis notio propric dicta

(a) In bulla *Cum occasione.*

(b) Mala Jansenii fides hinc eruitur, qui cum optime nosset tum istum tum ceteros errores Baji, quos ipse revocavit in suo Augustino jamdiu fuisse a romanis pontificibus, seu a Sancta Sede proscriptos, attamen moriens in extremis tabulis protestatus est se ac librum suum Sedi Apostolicae humillime ita subjicere, ut quidquid ipsa decreverit, ratum habere voluerit. Sed cf. op. Projet de Bourg-fontaine ubi omnia haec impietatis mysteria in apertam lucem proferuntur.

non cadit in illam, quam diximus executionis, sed in illam, quam vocavimus exercitii, et haec est quae dicitur facultas eligendi, quaeque a latinis optime dicitur *optio* a graecis προαίρεσις sive *electio* (a).

499. Porro *eligere*, si sermo sit de actibus interioribus voluntatis, idem valet ac velle inter duas aut plures res unam, quam in adjunctis, in quibus quispiam vult, possit nolle; aut nolle unam aut plures res, quas in iis adjunctis seu circumstantiis, in quibus reperitur, possit velle, aut contra.

500. Libertati executionis opponitur *violentia* seu *coactio*, ut cum quis impeditur vel cogitur ad aliquid faciendum vel omittendum contra suam voluntatem seu voluntatis imperium.

501. Libertati exercitii opponitur *necessitas*, quae secum trahit *impossibilitatem oppositi*, ita ut quis ita determinetur, ut non possit non velle, quod vult, aut non possit nolle, quod non vult.

502. Fieri autem potest, ut aliquis fruatur libertate executionis non autem libertate exercitii, et contra ut fruatur libertate exercitii, quin polleat libertate executionis (b).

(a) Hinc illud: " Optio haec tua est; utram harum vis conditionem, accipe ,,.

(b) Qui inclusus e. g. aut vinctus est, etsi maxime velit, non potest vel foras exire aut loco moveri, in quo detinetur. In interiori proinde animi motu liber est, ast impeditur ejusdem liberae voluntatis executio extrinsecus; ita etiam si superior aliqua intelligentia ita posset in interiora organa agere, ut intimos animorum motus impediret ac proinde impediretur brachium aut manus, ne se attollerent, non daretur libertas executionis. Vis itaque seu violentia opponitur libertati executionis. At non potest opponi libertati exercitii; in hoc enim haberetur terminorum pugna; cogerer enim actualiter nolle quod volo, aut velle quod nolo, in quo habetur manifesta contradictio: hinc neque Deus ipse potest violentiam inferre voluntati, ut docet s. Th 1. 2. q. 6. a. 4. ad 1.: " Deus qui est potentior quam voluntas humana, potest voluntatem humanam movere . . . Sed si hoc esset per violentiam, jam non esset cum actu voluntatis: nec ipsa voluntas moveretur, sed aliquid contra voluntatem ,,. Contra vero simplex necessitas non opponitur *libertati executionis*, sive physica sit sive moralis. Si detur quispiam, qui toto vitae suae tempore *faciat quod vult*, et detur eodem tempore, quod in omni casu particulari ipse non posset aliter opera-

503. Electio duos saltem requirit terminos comparationis: alioquin non daretur facultas eligendi aut optio, si non possit quis nisi unum determinate prosequi aut aversari. Hinc nemo dixerit liberum hominem in prosequendo felicitatem in genere, aut beatos in amando Deum; quia in his non dantur termini comparationis, in quos cadat electio.

504. Termini autem comparationis multiplices sunt. Tales esse possunt duo vel plura contradictoria, e. g. amare vel ab amando abstinere: tunc exurgit ea libertatis species, quae dicitur *contradictionis*: interdum termini comparationis possunt esse duo non solum contradictoria sed etiam contraria, ut amare et odisse, in hoc casu ea libertatis species habetur, quae dicitur *contrarietatis*; demum ejusmodi termini possunt esse res inter se solum diversae e. g. scribere vel legere, ex his profluit libertatis species illa, quae *specificationis* aut *disparitatis* nomen habet.

505. In Deo et in beatis non invenitur libertas contrarietatis, qua possit eligi inter bonum et malum. In hominibus vero una cum ceteris libertatis speciebus et haec reperitur, quae oritur ab finita humana natura tum ex parte intellectus, tum ex parte voluntatis.

506. Libertatis enim radix, ut observat s. Thomas (a) " est voluntas sicut subjectum, sed sicut causa est ratio, ex hoc enim voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas acceptiones boni ,,. Animadvertit praeterea ib. s. Doctor, actus voluntatis et rationis supra se invicem ferri posse, seu mutuam dari actionem voluntatis in rationem et vicissim rationis in voluntatem; quatenus voluntas potest applicare rationem ad consideranda motiva electionis inter diversos terminos, seu ad deliberandum, et ratio movere potest voluntatem ad eligendum. Haec autem deliberatio rursum in creaturas tantum cadit utpote

ri, si vellet. Iste semper necessario cogeretur perficere suas particulares volitiones, neque unquam liber esset, etsi suam semper voluntatem exequeretur.

(a) 1. 2. q. 17. a. 1. ad 2.

finitas et limitatas, non autem in Deum, qui numquam deliberat, utpote qui omnia uno actu videt.

507. Ex dictis jam colligitur 1. non esse permiscendam libertatem executionis, quae etiam libertas *consequens* nuncupatur, cum libertate exercitii, quae etiam dicitur *antecedens* et a qua prior illa pendet.

508. 2. Non esse confundendam *voluntatem* cum *libertate*, quia actus potest esse maxime voluntarius, quin sit liber.

509. 3. Nullam dari libertatem, ubi non datur locus electioni, nec ullam dari electionem, ubi duo saltem non habeantur termini comparationis, in quorum alterutrum cadere possit electio ac dici nequeat *optio haec tua est*; *utram harum velis conditionem, eam sumas.*

510. 4. Naturam libertatis, de qua loquimur, proprie consistere in antecedenti immunitate a quacumque interna necessitate, sive *physica* sive *moralis* aut alio quocumque nomine vocetur, qua tollatur indifferentia ad electionem inter duos aut plures terminos, sive oppositos sive diversos, et si praeterea de homine in praesenti statu sermo sit, inter terminos sibi contrarios. Hinc est quod *libertas indifferentiae* et *arbitrii* etiam nuncupetur, per quam homo vere dicitur et est dominus suarum actionum.

511. II. Ad intelligentiam veterum auctorum, quorum auctoritate pessime jansenistae abutuntur, animadvertisse pariter juverit 1. veteres passim *voluntarium* et *spontaneum* pro *libero* usurpare (a); 2. vocabula *voluntatis* et *libertatis* vicissim sumere (b); 3. saepe confundere *necessitatem* cum *coactione*, *vi* atque *violentia*; 4. interdum etiam libertatem *naturalem* cum libertate *morali*; idem dicas de servitute (c). Quae si ut par est ob oculos habeantur, omnia disjicien-

(a) Ita s. Augustinus non semel dicit libere Deum vivere, quamvis maxime necessarium sit eum vivere. Cf. Petav. l. III. De opif. c. VI. et c. XII.

(b) Cf. Petav. ib. c. VII.

(c) Ibidem.

tur, quae ad propriam communiendam sententiam seu haeresim adversarii proferunt, ut ex dicendis patebit.

512. His itaque delibatis facile sic jam assertam propositionem adstruimus et vindicamus: etiam in statu naturae lapsae ad merendum vel demerendum non sufficit libertas a coactione, sed praeterea requiritur libertas a necessitate, si haec necessitas etiam in hoc statu omnis meriti ac demeriti rationem prorsus tollit ac destruit. Atqui.

513. Minor autem constat I. ex iis omnibus scripturae locis, in quibus actiones humanae meritoriae aut demeritoriae illi tantum electioni adscribuntur aut imputantur, per quam dominus dicitur, et est suarum actionum. Talia sunt Deut. XXX. 19. " Testes invoco hodie coelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. *Elige* ergo vitam, ut et tu vivas et semen tuum „. I. Cor. VII. 37. de virginibus sic loquitur Apostolus: " Qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, *potestatem autem habens suae voluntatis* et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam bene facit „ (a), et alibi passim. Talia praeterea sunt illa omnia, quae continent praecepta, exhortationes, consilia. Sic Exodi XX. 3. seqq. " Non habebis deos alienos . . . non assumes nomen Dei tui frustra „ etc. Talia demum sunt ea testimonia, in quibus Deus aliquid hominibus promittit sub ea conditione, *si voluerint*; Matth. XIX. 18. " Si vis ad vitam ingredi, serva mandata „ (b) " Si vis perfectus esse etc. „ (c). Quae omnia aliaque ejusdem generis multa plenam electionem seu optionem ad merendum vel demerendum etiam in praesenti rerum ordine aperte vel declarant vel supponunt (d).

(a) Ὃς δὲ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τοῦ τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ.

(b) Εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωήν, τήρησον τὰς ἐντολάς.

(c) V. 21. Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι κ. τ. λ.

(d) Cf. Tournely De Deo. Appendix de arbitrii libertate secunda concl. prima prob. ex scripturis.

514. Constat II. eadem minor ex testimoniis patrum, qui humanae libertatis naturam in praesenti statu in hoc positam affirmant, quod homo immunis per eam sit a quavis intima necessitate; haec testimonia copiosissime, ut solet, collegit Petavius (a). Nos unum aut alterum tantum promemus. S. Hieronymus " Liberi, inquit, arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, neo corona est " (b). Quam Hieronymi sententiam cum protulisset s. Augustinus, eam maxime probat his verbis: " Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat? Quis aliter conditam humanam neget esse naturam " (c)? Qui praeterea in libro De duabus animabus contra manichaeos inter cetera haec habet: " Quamobrem illae animae, quidquid faciunt, si natura, non *voluntate* faciunt; id est, *si libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi* carent . . . peccatum earum tenere non possumus " (d). Quid est autem liber ad faciendum vel ad non faciendum animi motus, nisi vis electiva, nisi optio? Adeo vero certum hoc erat s. Augustino, ut ibid. contrarium asserere, peccare nempe posse quempiam absque ejusmodi electione seu libero animi motu, *iniquitatis*, *insaniae et magni deliramenti* damnet (e). Cetera testimonia recolantur apud citt. auctores.

515. Cum vero adversarii abutantur auctoritate s. Thomae, nos non piget locupletissimum ac insignem hac de re s. Doctoris locum exscribere; quum enim quaesivisset " Utrum homo habeat liberam electionem actuum, aut ex necessitate eligat "? respondet: " Dicendum quod quidam

(a) Toto lib. III. De opif.; et ad s. Augustinum quod attinet l. IV. nec non in opusc. Elenchus Theriacae Vincentii Lenis, quod quidem fictum est nomen; nam verus auctor est Fromondus.

(b) Lib. II. cont. Jovin. n. 3. ed. Vall.

(c) Lib. De nat. et grat. c. LXV. n. 78.

(d) Cap. XII. n. 17.

(e) Ib. Sic enim loquitur: " Dicere peccare sine voluntate (libertate), magnum deliramentum est; et peccati reum tenere quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summae iniquitatis est et insaniae. "

posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum; nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur (quae est ipsissima Jansenii sententia).... Haec autem opinio est *haeretica*: tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit. Est etiam annumeranda inter extraneas philosophiae opiniones, quia non solum adversatur fidei, sed subvertit omnia principia philosophiae moralis. Si enim non sit liberum aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, praeceptum et punitio, laus atque vituperium, circa quae moralis philosophia consistit „ (a). Ergo ex s. Doctore 1. libera non est voluntas, quae ex necessitate movetur, etsi nulla interveniat coactio; 2. sententia quae id adstruit haeretica est, utpote fidei contraria; 3. germanae morum philosophiae adversatur, cum praecidat omnes radices et principia moralitatis, consiliisque, adhortationibus, praeceptis, punitioni, laudi ac vituperio aditum intercludat.

516. Constat III. ex ipsa ratione. 1. Etenim semel constituto principio de voluntate ineluctabili atque antecedente necessitate ad aliquid abrepta, tota moralitatis ratio destruitur: ideo enim *morales* actiones nostrae dicuntur, tum quod morum regulis congruant aut adversentur, tum praecipue quod earum imperio ac disciplinae subjiciantur, seu ab iis dirigantur; " Incipit genus morum, inquit s. Thomas, ubi primum dominium voluntatis invenitur „ (b). Atqui id, ad quod interna ducimur necessitate, a morum regulis dirigi nequit. Ergo. 2. Ex eodem s. Doctore prima totius meriti radix in eo posita est, ut aliquid ex iis tribuendo, quae in dominatu habemus, quoddam nobis jus comparemus, ut quidpiam de alienis accipiamus: " Per actum

(a) Quaest. VI. De malo opp. s. Doctoris edit. Rom. 1570 t. VIII. quod de ceteris citationibus s. Doctoris semper intelligendum est, una enim excepta Summa, hac editione utor.

(b) In II. distinct. 24. q. 3. a. 2.

proprium, inquit, quis mereri non potest, nisi sit dominus sui actus. Sic enim suum actum, quasi pretium pro praemio dare potest „ (a). Atqui actuum, quos non vis electiva eliciat, sed necessitas quamvis placita a nobis extorqueat, proprie domini non sumus. Ergo frustra eos quasi pretium pro praemio offerremus. 3. Ea insita est omnibus libertatis notio, ut dominium quis habeat in proprios actus, quod ex deliberatione oritur: " Dicendum, inquit rursum Angelicus, quod ex hoc contingit, quod homo est dominus sui actus, quod habet deliberationem de suis actibus. Ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest „ (b). Atqui in voluntate ineluctabili necessitate ad alterutrum compulsa nullum locum habere potest deliberatio, nec proinde dominium atque libertas. Addatur in adversariorum hypothesi, non magis reum esse, qui innocentem gladio peteret et occideret, ac sit lapis, qui e tecto decidendo transeuntem perimeret. Quid jam esset de legibus ac de societate universa, ubi invalesceret absurda ejusmodi doctrina? Concludendum igitur est ad merendum vel demerendum etc. prout demonstrandum assumpsimus (c).

DIFFICULTATES

517. I. Obj. S. Augustinus passim docet omnem actum voluntarium liberum esse eo ipso, quod a voluntate profluat. Nam lib. De spir. et litt. c. XXXI. " Hoc, inquit, quisque in potestate habere dicitur, quod si vult facit; si non vult non facit „; et lib. V. De civ. Dei c. X. " Necesse est ut

(a) Quaest. 29. De veritate ar. 6.

(b) 1. 2. q. 6. a. 2. ad. 2.

(c) Consulantur de hac gravissima quaestione praeter Petavium in tribus postremis libris De opif. ac in Elencho adv. Vinc. Lenis, et lib. IX. De incarn. De Champs S. J. in egregio opere De *haeresi Janseniana*, Maffejus in historia theologica, et in ceteris scriptis quae opposuit P. Migliavacca, qui in lib. inscripto *L' infarinato posto nel vaglio* doctrinam catholicam impugnaverat. Tournely in append. saepius laudata.

quod volumus libero velimus arbitrio „ et alibi passim (a). Huic doctrinae subscribit s. Prosper in lib. contra Collatorem c. XVIII. ubi ideo nos liberos adstruit esse sub gratia, quia " Volentes oramus, volentes loquimur, volentes operamur „ etc. Subscribit s. Jo. Damascenus lib. III. De fide c. XIV. dum ait : " Arbitrii libertas nihil aliud est quam voluntas „ ; subscribunt denique s. Fulgentius, s. Bernardus, s. Anselmus aliique. Ergo.

518. R. D. A. Docet s. Augustinus cum reliquis patribus omnem actum voluntarium eo ipso liberum esse, quod profluat a voluntate, quatenus est formaliter voluntas, id est prout sumitur pro electiva facultate, C. quatenus natura est, seu prout agit ex natura N. Duplici enim sensu *voluntatis* vox usurpari consuevit, tum nempe ad facultatem naturalem animi nostri significandam, quae per modum naturae ad unum determinatae ac necessitate impellente movetur ; tum ad liberam ipsam ejusdem voluntatis electionem, quae praecedente deliberatione ab eadem voluntate veluti proprio motu fit. Hanc distinctionem jamdiu s. Thomas viderat. " Voluntas, inquit, in quantum voluntas, cum sit libera, ad utrumlibet se habet. Potest enim agere vel non agere, sic vel sic facere, velle et non velle „ (en voluntatem proprie talem seu formaliter sumptam) " si respectu alicujus, pergit ipse, hoc voluntati non conveniat, hoc accidet voluntati, non in quantum voluntas est, sed ex inclinatione naturali, quam habet ad aliquid sicut ad ultimum finem, quem non potest non velle „ (b) (en voluntatem, prout natura est, seu agentem per modum naturae). Eadem habet s. Augustinus (c). Duplicem hunc sensum data opera ad-

(a) Omnia s. Doctoris testimonia, quae huc referri possent, collegit et expendit Petav. op. cit. nec non Tourn. l. c. Sec. obj.

(b) Quaest. 2. de potentia ar. 3. in corp.

(c) S. enim Doctor lib. De duab. anim. c. XII. " Quamobrem, inquit, illae animae, si *natura* non *voluntate* faciunt, id est, si libero et ad faciendum et ad non faciendum animi motu carent „; qui-

versarii, confundunt, ut s. Augustino ac reliquis patribus tribuant sensum ipsorum menti plane adversantem.

519. I. Inst. Atqui juxta citatos patres voluntas ita distinguitur a natura, ut semper libera sit ad discrimen naturae, quae in aliquid fertur, utpote ad unum determinata. Etenim s. Augustinus lib. De duabus animabus c. XII. " Illae animae, scribit, quidquid faciunt, si *natura* non *voluntate* faciunt etc. „ et l. III. de lib. arb. c. I. " Motus (animae) non est utique naturalis sed voluntarius „; sic pariter s. Bernardus, imo et s. Thomas, qui " voluntas, inquit, dividitur contra naturam, sicut una causa contra aliam: *quaedam* enim fiunt naturaliter, *quaedam* voluntarie „ (a). Ergo.

520. R. D. m. Voluntas distinguitur a natura juxta cit. patres prout est formaliter voluntas ex dictis, C. voluntas ut natura est, seu agit per modum naturae ad unum determinatae N. Idem enim recurrit loquendi abusus. Huic autem difficultati, quam sibi s. Thomas proposuerat, ita respondet: " Dicendum quod voluntas dividitur contra naturam, sicut una causa contra aliam: quaedam enim fiunt naturaliter, et quaedam fiunt voluntarie. Est autem alius modus causandi proprius voluntati, quae est domina sui actus, praeter modum, qui convenit naturae, quae est determinata ad unum: sed quia voluntas in aliqua natura fundatur, necesse est, quod modus proprius naturae quantum ad aliquid participetur a voluntate „ (b). Sin vero adversarii contendant voluntatem a natura distingui, ut rem a re, ut vult Scotus, qui pariter objicitur, tunc reponimus id dari posse, si na-

bus verbis aperte distinguit voluntatem proprie dictam, seu formaliter, ut loquuntur, voluntatem, a naturali facultate, seu prout natura est. Rursum vero disputans cum Felice manichaeo lib. II. c. VII. " Non necessitatem, inquit, natura facit; sed voluntas culpam „ et c. IV: " Cum (Dominus) dicit: aut hoc facite, aut illud facite: potestatem (id est voluntatem) indicat, non naturam „. Ex his deprehendimus, unde s. Thomas hauserit suam distinctionem.

(a) 1. p. q. 10. a. 1. ad 1.

(b) Ib. Unde colligitur mala adversariorum fides, dum non verentur depromere pro sua sententia argumenta ex s. Th., qui eos tanto ante jam tempore omnino protriverat.

tura accipiatur praecise ut natura est tantum. Voluntas enim non est natura tantum, sed natura simul et voluntas, cum in aliquibus agat ut natura tendens in unum, in aliis ut voluntas, seu ut facultas libera ad opposita, praeeunte judicio rationis.

521. II. Inst.Ergo quidquid praeeunte ratione aliquis vult et amplectitur, liberum dicendum est. Atqui multa sunt, quae praeeunte ratione necessario volumus, cujusmodi in nobis est beatitudo in genere; in beatis amor beatificus; in Deo ipso processio Spiritus S., optime igitur cohaeret libertas cum necessitate.

522. R. D. seq. seu M. Quidquid praeeunte ratione volumus, liberum dicendum est, si ita objectum proponatur, ut subsit rationis judicio et locus detur deliberationi, ita ut voluntas possit dici domina sui actus, C. si ita proponatur ut necessario prosequendum aut fugiendum N. Atque ita exponi debent nonnulla patrum testimonia, qui ideo inferunt hominem liberum esse, quia ratione praeditus est. Hoc enim verum est, si ad hunc sensum referatur, quod nempe ratio sit radix et fundamentum libertatis, seu si referatur ad libertatem suppositi vel potentiae: at falsum est si referatur ad libertatem actus, quando objectum non proponitur ut indifferenter prosequendum vel fugiendum, ut patet in exemplis adductis (a).

523. III. Inst.Atqui etiam in his, in quibus objectum ab intellectu proponitur ut necessario prosequendum vel fugiendum, juxta s. Augustinum consistit vera et proprie dicta libertas. Quum enim lib. De nat. et grat. c. XLVI. objiceret Pelagius: " Voluntatis arbitrio ac deliberatione privatur, quidquid naturali necessitate constringitur ,, respondet s. Doctor: " Per enim absurdum est, ut ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram (scilicet libertatem) quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus, nescio

(a) Recolantur quae praenotavimus initio propositionis.

qua et bona constrictione naturae; nec dicere audemus, ideo Deum non voluntatem sed necessitatem habere justitiae, quia non potest velle peccare „. Quod et alibi passim inculcat. Ergo.

254. R. N. subs. Ad prob. Absurdum est juxta s. Augustinum nos liberos non esse in eo, quod beati esse volumus, quoad libertatem contrarietatis, C. quoad libertatem contradictionis N. Scopus enim s. Augustini in adducto loco aliisque similibus est refellere pelagianos, qui constituebant essentiam libertatis in libertate contrarietatis seu in indifferentia ad bonum ac malum, minime vero in libertate contradictionis aut specificationis. Eos propterea provocat ad exemplum Dei ac beatorum, qui licet peccare non possint, neque a justitia deficere, tamen liberi essentialiter sunt, quia " Nec libertas, nec pars libertatis, ut loquitur s. Anselmus, est potestas peccandi „ (a); sed potius *libertatis defectus*, ut ait s. Thomas (b). Merito igitur s. Augustinus Julianum, qui dicebat: " Deus liber non est, qui malum non potest velle „ hac ratione perstringit: "Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem „ (c)?

525. At, inquit Jansenius, s. Augustinus loquitur de voluntate justitiae, prout in Deo et beatis est, quae non patitur indifferentiam contradictionis. Deus enim suam justitiam essentialiter et necessario vult, prout necessario pariter eam volunt beati. Ergo.

526. R. D. A. Loquitur s. Augustinus de voluntate, qua prosequitur justitiam, prout dicit exercitium justitiae ad extra, qua bona et justa operari potest vel omittere, C. prout dicit attributum essentiale ad intra N. Ad prob. D. Deus justitiam suam et necessario vult quoad specificationem ad volendum bonum et justum, ita ut contrarie ab ipsa deficere

(a) Dial. de lib. arb. c. I. p. 117. col. I. *B.* quod postea etiam inculcat; eadem habet s. Thomas passim.

(b) 1. 2. q. 109. a. 2. a. 2.

(c) L. I. Op. imperf. cont. Julian. n. 100.

non possit malum volendo aut operando, C. quoad exercitium ad extra ita ut ab ipsa deficere non possit negative non operando N.

528. Inst IV. S. Augustinus l. V. De civ. Dei c. X. ad declarandam naturam nostrae libertatis utitur exemplis vitae et praescientiae Dei; ait enim: " Si illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse ut ita sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis. Neque enim et vitam Dei et praescientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum semper vivere et cuncta praescire ". Porro necessitas, quae similis est illi, qua necesse est Deum vivere et cuncta praescire, omnem interimit libertatem a necessitate: atqui haec necessitas ex Augustino libertatem voluntatis non tollit. Ergo.

529. R. D. M. Necessitas, quae similis est illi, qua necesse est Deum vivere et cuncta praescire omnem tollit libertatem, si sermo sit de vita Dei naturali et essentiali, qua Deus est C. si sermo sit de vita Dei, ut ita dicam, accidentali, quae in operatione ejus ad extra consistit, quae necessaria non est, nisi necessitate consequente et hypothetica perinde ac praescientia N. Jam vero s. Doctorem de ejusmodi vita ac praescientia loqui tum ex contextu tum ex scopo sibi proposito patet, qui est stoicos illos impugnare, qui cum Tullio contendebant voluntates nostras nulli necessitati etiam consequenti subjici " Ne videlicet non essent liberae, si subjicerentur necessitati ". Quibus apposite respondet s. Augustinus necessitatem consequentem nullo modo officere libertati. " Sic etiam cum dicimus, pergit ipse, necesse esse, ut cum volumus libero velimus arbitrio; et verum procul dubio dicimus, et non ideo ipsum liberum arbitrium necessitati subjicimus, quae adimit libertatem," (a).

530. Inst. V. At idem s. Doctor. lib. De duab. anim. c. I. liberum arbitrium definit: " Animi motum cogente nullo ";

(a) ib n. 1.

cui insistens s. Thomas haec expresse habet: " Liberum arbitrium dicitur ex eo quod cogi non potest,,(a); igitur coactio est quae liberum arbitrium tollit. 2. Et sane, inquiunt, juxta hos sanctos doctores unam tantum proprieque dictam coactionem libertati adversari evidentissimo efficitur s. Thomae testimonio 1. p. q. 82. a. 1. ubi cum quaesiisset: " Utrum voluntas aliquid ex necessitate appetat ,, ? Illudque, quod certissimum est, constituisset, in beatitudinem universos *necessario* trahi, ideoque voluntatem aliquid *ex necessitate* velle, celebri quod sibi objecerat Augustini effato ,, Si aliquid est necessarium non est voluntarium ,, respondet; " Dicendum quod verbum Augustini est intelligendum de necessario *necessitate coactionis. Necessitas* autem *naturalis* non aufert libertatem voluntatis, ut ipsemet in eodem libro dicit ,,. Ergo juxta utrumque doctorem sola vere ac proprie dicta coactio libertati adversatur ideoque meritum ac demeritum optime potest cum necessitate naturali consistere.

531. R. D. A. Juxta utrumque doctorem liberum arbitrium ex eo dicitur, quod cogi non potest coactione improprie dicta seu necessitate, C. proprie dicta N. Interdum enim coactionis vox *stricte* sumitur pro vi ex principio extrinseco illata, interdum *late* pro naturali ac necessaria ad unum inclinatione, quae facultatem ad oppositum aufert, interdum denique *latissime* pro morali quadam vi eaque vehementi non tamen ineluctabili. Porro tum s. Augustinum tum s. Thomam *coactionis* vocabulum *late* imo *latissime* usurpasse pro quacumque *necessitate*, adeo ut dum ajunt: " Id esse liberum quod non est coactum ,, nil aliud sibi velint, quam " id esse liberum, quod nulla necessitas extorserit ,, ex plurimis ipsorum locis apparet. Sic s. Augustinus l. I. retract. c. XV. scribit primos parentes ideo esse culpandos, quia *nullo cogente*, hoc est libera voluntate peccarunt: " *suasit* enim, ait, tentator, ut hoc fieret, *non coegit* ,, . Sic pariter s. Thomas lib. III. cont. gent. c. CXLVIII. cum demonstrandum su-

(a) In II. d. 25. q. 1. a 4.

scepisset " per auxilium divinae gratiae hominem *non cogi* ad virtutem „ ita disputationem aggreditur " Posset autem videri alicui quod per auxilium divinum *coactio* homini inferatur ad bene agendum „ et alibi passim.

532. Ad 2. seu ad conf. D. Ut supra: si voluntas accipitur pro natura, C. si pro rationali accipitur facultate eligendi ac respuendi vi praedita, seu prout est formaliter voluntas ex dictis N. Talem esse mentem s. Thomae constat ex iis, quae c. XXIV. de veritate a. 1. scribit; ubi cum ipsissimam s. Augustini sententiam usurpasset ait: " Cum electio sit quoddam judicium de agendis, vel judicium consequatur, de hoc potest esse electio, quod sub judicio nostro cadit. Judicium autem in agendis sumitur ex fine, sicut de conclusionibus ex principiis. Unde sicut de primis principiis non judicamus ea examinantes, sed naturaliter eis assentimus .... ita et in appetibilibus, de fine ultimo non judicamus ... sed naturaliter approbamus, propter quod *de eo non est electio sed voluntas.* Habemus ergo respectu ejus *liberam voluntatem*, cum necessitas naturalis inclinationis libertati non repugnet secundum Augustinum, non autem *liberum judicium* proprie loquendo, quum non cadat sub electione „.

533. Inst. VI. Laus non debetur nisi actibus liberis: atqui s. Augustinus laudem Deo, et Angelis tribuit ob actus ipsis prorsus necessarios: Etenim tract. LIII. in Jo. laudi Deo vertit " quod negare se ipsum non potest „ et lib. XII. De Civ. Dei c. I. Angelis adhaerere Deo „ Id ipsum dicatur de vituperio ac de demerito; 2. nam idem s. Dr. sibi semper constans docet, inesse in nobis post primi hominis lapsum peccandi necessitatem adversus pelagianos ac praesertim lib. I. Op. imp. c. CV. et tamen simul docet adversus eosdem peccata ista ex necessitate patrata a Deo imputari, ait enim ib. " De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur, delicta juventutis et ignorantiae meae ne memineris. Quod genus delictorum, si non imputaret Deus justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis „. Ergo.

534. R. D. M. Laus proprie et stricte sumpta non debetur

nisi actibus liberis, C. laus latiori sensu sumpta scilicet pro honore N. Sic D. m. S. Augustinus laudem late sumptam Deo et Angelis tribuit ob actus ipsis necessarios, C. stricte sumptam N. Ut enim observat s. Thomas, laus stricte sumpta est " sermo dilucidans magnitudinem virtutis„ et haec non debetur nisi actibus liberis;quatenus vero late sumitur,laus nempe pro honore " non actui sicut laus sed magis agenti tribuitur „ ut ipsemet loquitur , et confertur ratione dignitatis solius suppositi licet jam sit in fine ac proinde etiam propter actus necessarios (a) . Neque aliter in objectis locis intelligendus est s. Augustinus. Ad Deum vero speciatim quod attinet, ipsum etiam stricte sensu laudare possumus , si non quantum ad ejus essentiam," saltem secundum affectus ipsius, qui in nostram utilitatem ordinantur „ quod Angelicus doctor rursum animadvertit (b).

535. Ad 2. D. S. Augustinus docet inesse homini necessitatem peccandi peccato materiali et improprie dicto, C. formali et proprie dicto subd. Necessitatem moralem et vagam, C. physicam et determinantem ineluctabiliter ad aliquod peccatum N. (c). Sed de hoc fusius in tract. de gratia.

536. II. Obj. Christus liber plane fuit tum in amando Deo, tum in praecepto Patris servando de morte subeunda ; his enim actibus et sibi et nobis meruit, sibi gloriam , nobis gratiam . Libertas autem totius meriti radix est . Atqui Christus nulla quoad illos actus utebatur libertate a necessitate , cum neque ab amando Deo abstinere posset utpote comprehensor , neque a morte subeunda , cum sibi ser-

(a) In Primo ethic. lect. 18. et 2. 2. q. 103. a. 1. ad 3. ubi integer textus ita se habet: " Laus distinguitur ab honore dupliciter. Uno modo , quia laus consistit in solis signis verborum , honor autem in quibuscumque exterioribus signis: et secundum hoc laus in honore includitur. Alio modo quia per exhibitionem honoris testimonium reddimus de excellentia bonitatis alicujus absolute; sed per laudem testificamur de bonitate alicujus in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum, quae non ordinantur ad finem, sed jam sunt in fine „.

(b) 2. 2. q. 91. a. 1. ad 1.

(c) Cf. Tournely l. c. Septima Object.

vandum esset praeceptum Patris. Ergo. Haec autem confirmantur ex iis, quae scribit s. Thomas disserens de libero Christi arbitrio. " Vel dicendum, inquit, quod si etiam (liberum arbitrium Christi) esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest; tamen ex hoc non amittit libertatem aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non *coacte* sed *sponte* tendit et ita est actus sui dominus,,(a). Ergo juxta s. Thomam 1. non tollitur libertas *ex determinatione ad unum*; 2. ad rationem meriti ac laudis sat est non *coacte* sed *sponte* in laudabilia ferri, seu solam externam coactionem, non autem necessitatem aut spontaneitatem officere libertati.

537. R, D. primam partem maj. Christus liber fuit in amando Deo, quatenus amor ille ad creaturas tendebat, C. quatenus amor ille divinam bonitatem essentialem intuitive cognitam spectabat N. Hoc enim postremo sensu actus amoris beatifici nec liber est, nec indifferens, sed omnino necessarius; at in priori sensu actus amoris in Christo liber fuit libertate *specificationis* seu *disparitatis*: " Licet enim anima Christi, inquit s. Thomas, esset determinata ad unum secundum genus moris scilicet ad bonum, non tamen erat determinata ad unum simpliciter: poterat enim hoc vel illud facere et non facere; et ideo libertas in eo remanebat, quae requiritur ad merendum ,,(b).

538. Alteram majoris partem de libera Christi morte C. " Oblatus enim est quia ipse voluit,,; at N. m. ex ea parte, qua dicitur Christus mortem necessario subiisse, vel quia, ut pluribus placet, praeceptum Patris non fuit praeceptum stricte tale seu stricte sumptum, sed solum late tale (c), vel quia, quod aliis potius arridet, si mandatum Patris fuit praeceptum proprie dictum, Christus ipsum habuit conditionatum tantum, dummodo scilicet ipse voluisset mortem obire nec

(a) In III. d. 18. q. 1. a. 2. a 5.
(b) Quaest. 29. de verit. a. 6. a. 1.
(c) Ita censet inter ceteros Petavius l. IX. De incarn. c. VIII.

petere dispensationem (a). In utraque porro hypothesi Christus liberrimus fuit, ideoque per eam et sibi et nobis promereri potuit (b).

539. Ad conf. Non tollitur, juxta s. Thomam, libertas ex determinatione ad unum secundum genus moris, quaeque relinquat libertatem contradictionis et specificationis seu dis-

§. 6. cujus haec verba sunt " Praeceptum illud et mandatum, quod Christo Pater edidisse dicitur velut de perferendis suppliciis, ac luenda morte, non absolutum imperium videri fuisse, sed simplicem significationem consilii ac voluntatis suae, quia multa illi proponebat Pater ad humanam recuperandam salutem remedia: ex quibus quod vellet eligeret adeo ut,, quidquid ex omnibus capesseret id sibi gratum esse, ac placere monstraret, proindeque mandante se, ac praecipiente faceret. Non fuisse praecepti necessitate aliqua circumscriptum Dominum Jesum docere ipsemet videtur apud Joannem X. 17. ita loquens: *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso*: ét *potestatem habeo ponendi eam et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo.* In his verbis, cum se habere dicit *ἐξουσίαν*, id est *potestatem ponendi animam suam*, ex proprietate nominis intelligendum est, utrinsque amplectendi liberam ei optionem fuisse: non unius dumtaxat. Nec enim potestatem, vel *ἐξουσίαν* homini datum esse quisquam sanus ac sobrius dicat, naturalis aliquando subeundae mortis, vel si ex alto praecipitet, in terram cadendi: vel eum denique, qui vinculis alligatus in carcere detinetur, potestatem illic habere manendi. Haec enim ridicula sunt... Cum ergo Christus potestatem habere se dicat mortis obeundae, eamque se ab semetipso, id est suapte voluntate suscipere, proeul dubio demonstrat liberum sibi integrumque fuisse, utrum mallet e duobus éligere, ut aut moreretur aut se morti subtraheret ,,. Quam deinde sententiam plurimorum patrum graecorum et latinorum auctoritate adstruit. Cf. Theses Nic. Rayé S. J. quas inseruit P. Zaccaria in thesauro theol. tom IX. opusc. XVIII. in quibus ostendere satagit Christum incapacem fuisse praecepti rigorosi.

(a) Sic plures theologi arbitrantur juxta illud quod legitur Matth. XXVI. 53. de Christo dicente ad Petrum: "An putas, quia non possum rogare Patrem meum et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum ,, ? Nec improbabile putat Petavius l. c. §. 13. in fine " potuisse Christum eodem momento, quo paternum de redimendo genere humano consilium sine ullo praeciso mandato cognovit, ab eodem ultro petere, ut quod suae voluntati, electionique permittebat, sibi hoc accuratiore imperio praeciperet, quo tanto demissiore et humiliore obsequio fungeretur. Nam utrumque sic obtinebimus, ut et liberrima optione Christus mortem per tot cruciatus obeundam susceperit: et in hoc ipso *strictae*, ut vocant, ae rigidae obedientiae partes impleverit ,,.

(b) Plusquam viginti recensentur theologorum sententiae ad hunc

paritatis, C. ex determinatione ad unum simpliciter N. Mentem enim suam s. Doctor exposuit in adductis verbis.

540. Ad. 2. conf. D. Ad rationem meriti ac laudis sat est non *coacte* sed *sponte* in laudabilia ferri, id est libere ex immunitate a necessitate, C. spontanee tantum N. Eo enim ipso quod dicat Angelicus doctor: " et ita est dominus actus sui,, patet vocem *coacte* pro *necessario* usurpasse. Eodem enim docente: " Sumus Domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere . . . unde appetitus finis non est de his, quorum domini sumus,, (a).

541. III. Obj. Ipsa libertatis notio suadet optime necessitatem cum libertate componi. Ad hoc enim, ut actus liber censeri debeat et sit, sufficit 1. ut praevio rationis judicio eliciatur, per hoc enim distinguitur ab actibus brutorum; 2. ut voluntas seipsam ad agendum moveat, agatque proinde, et non agatur, tamquam bruta animantia (b); 3. ut sit perfecte, voluntarius id est non solum a voluntate elicitus, sed etiam imperatus, et non coactus; 4. ut ita sit voluntarius, ut etiam sit in nostra potestate, adeo ut homo per ipsam " si vult facit ; si non vult non facit ,, ut loquitur s. Augustinus (c); 5. ut cum voluntaria delectatione eliciatur juxta illud ejusdem s. Augustini certissimum effatum ; "Ibi sumus veraciter liberi, ubi non de-

nodum dissolvendum, quem quisque recolere potest tum apud Marin. S. J. Tom. II. Tract. XVII. De Incarn. Disp. XIII. et XIV. tum apud Aranda in eod. Tract. De Incarn. Nemo tamen excogitavit, quod Hermesius in op. cit. Christiano-cath. dogmatica P. III. Munsteri 1834. p. 260. asserit, humanam Christi voluntatem minime liberam fuisse, seu ut ipse loquitur, Christum non habuisse *humanum libere velle*. Quae doctrina erronea est, nec solum contraria communi patrum doctrinae, et theologorum omnium (cf. Petav. De Incarn. l. VIII. c. VIII.), sed ipsius ecclesiae sensui et scripturae auctoritati, quae nos perhibent Christum ut hominem meruisse obediendo et mortem subeundo; non meruit autem, neque obedivit voluntate divina, ergo meruit et obedivit voluntate humana, et quidem *libera* ut patet ex hactenus dictis et ex ecclesiae doctrina, quae ad merendum vel demerendum definivit requiri immunitatem a necessitate; quod nunc de fide est.

(a) 1. P. q. 82. a. 1. a. 3.

(a) S. Th. Q. 24. de verit. a. 2.

(c) L. de Sp. et lit. c. XXXI. n. 53.

lectamur inviti „ (a), vel etiam ut alibi loquitur: " libera voluntate facimus . . . . quia delectati facimus „ (b). Et sane, inquiunt, 6. licet peccatores obdurati et habitibus irretiti dura premantur necessitate, libere tamen peccant, imo et ipsi damnati et daemones graviter peccant majori adhuc necessitate compulsi; 7. beati in coelo licet necessario Deum diligant, libere tamen diligunt, cum ipsorum amor actus humanus sit; ac 8. demum Deus ipse, licet nunc saltem necessario creaturas velit, liber tamen semper circa easdem censetur. Ergo.

542. R. N. A. ad 1. D. Sufficit ut subsit judicio rationis indifferenti seu libero et expedito, C. judicio ineluctabiliter ad unum inflexo et determinato N. (c). Hoc enim speciatim intervenit discrimen inter homines et bruta animantia.

543. Ad 2. D. Ut voluntas ita se ad agendum moveat, ut possit pariter se non movere per plenam ad motum et quietem facultatem, C. secus N. Et hic rursum patet diversa hominum et brutorum ratio, quia bruta physice non autem moraliter se movere possunt, nec propterea " habent dominium sui actus „ ut ait s. Thomas (d).

544. Ad 3. D. Ut sit perfecte voluntarius in sensu nuper exposito, C. alias N. Sic etiam ut non sit *coactus* id est necessarius, C. coactus stricte sumptus N.

545. Ad 4. D. Ut sit in nostra potestate omnimoda physica et morali per facultatem electivam ad opposita et diversa, C. in sola potestate physica N.

546. Ad 5. D. Eliciatur cum delectatione consequente, deliberata et vincibili, C. antecedente, indeliberata et invincibili N. Talis porro est sensus Augustini in citatis locis, ideo enim eam naturam sat bonam esse propugnat " quae habet in potestate illicitam delectationem, si extiterit, ita cohibere, ut non solum de ceteris licitis recteque factis, verum etiam de ipsius pravae delectationis cohibitione laetetur „ (e).

(a) Lib. I. De nupt. et concupisc. c. XXX. n. 33.
(b) In Ps. CXXXIV. n. 11.
(c) S. Th. 1. 2. q. 6. a. 2. a. 2.
(d) L. II. Cont. gent. c. XLVII. rat. 3.
(e) Lib. XI. De gen. ad lit. c. VII. n. 11.

547. Ad 6. D. Peccatores dura premuntur necessitate morali, voluntaria et vincibili, C. physica N. Id ipsum dicatur de daemonibus et damnatis, qui juxta satis receptam sententiam nonnisi morali compelluntur necessitate, libere propterea vereque peccant, licet ipsis peccata non amplius ad demeritum imputentur, utpote in termino constitutis, ut loquitur s. Thomas (a).

548. Ad 7. N. beatos libere Deum diligere. Ad conf. autem D. Amor beatificus humanus est quoad substantiam operis C. quoad modum operandi N.

549. Ad 8. D. Deus ipse nunc saltem necessario vult creaturas necessitate consequente ideoque semper libere, cum velit per eundem actum, quo semel voluit, seu potius vult ab aeterno, eo quod in Deo nulla detur successio actuum, C. necessitate antecedente N. (b).

PROPOSITIO II.

Etsi per originale peccatum liberum hominis arbitrium attenuatum sit, non est tamen extinctum

seu

Manet in statu naturae lapsae vera et proprie dicta libertas ad merendum vel demerendum necessaria

550. Est de fide. Concilium enim Trid. sess. VI can. V. hanc definitionem dedit: " Si quis liberum hominis arbitrium post Adae peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in ecclesiam; anath. sit,,.

551. Cum vero dicimus liberum hominis arbitrium per peccatum originale esse viribus attenuatum atque inclinatum, non id intelligendum est de proprietatibus ipsius naturalibus, sed

(a) Cf. 2. 2. q. 13. a. 4. ad 2. et alibi.

(b) Recolantur, quae de hoc argumento scripsimus in Tract. de Deo n. 291. seqq.

juxta dicta, relate ad integritatem naturae, qua Deus primum hominem praeditum voluit.

551. Haec thesis praecipue perstringit novatores saec. XVI. lutheranos et calvinistas, nec non jansenistas, qui communem cum ipsis causam inierunt ideoque argumentis theologiae propriis vindicanda. Indirecte vero eos pariter afficit incredulos, qui negant hominem libero arbitrio pollere. Cum autem omnia argumenta, quae tum ex scriptura et patribus, tum ex libertatis notione depromptia in superiori propositione attulimus disserentes de libertatis natura, hanc eandem propositionem evincant, supervacaneum propterea ac molestum esset ea denuo proferre. Urgebimus propterea adversus incredulos ea rationum momenta, quae nos certos faciunt de existentia nostrae libertatis.

552. Ac prima quidem petitur ex ipso intimo sensu, quo ita afficimur, ut plane sentiamus nos aliquid velle vi propria et ex proprio delectu, ut possimus ipsum non velle: id vero ita, ut de libera electione nostra dubitanti illico possimus facto ipso libertatis nostrae demonstrationem exhibere. Altera ratio petitur ex modo ipso agendi. Etenim si necessitate aut sponteneitate ad agendum impelleremur, totam vim nostram promeremus non autem ex parte tantum, ut in agentibus necessariis fit: porro nos vim nostram pro arbitrio exerimus, eam cohibemus, suspendimus, iterum conamur etc. Tertia eruitur ex universali omnium hominum consensione, quae oriri nequit nisi vel ex sensu intimo vel ex naturali animi propensione ad istud judicium ferendum, quod pro instituto ostendunt philosophi. Hanc vero totius orbis conspirationem in agnoscenda hominis libertate pulchre exposuit s. Augustinus dum hanc ait " Cantant et in montibus pastores, et in theatris poetae, et indocti in circulis, et docti in bibliothecis, et magistri in scholis et antistites in sacratis locis et in orbe terrarum genus humanum „ (a). Quartam suppeditant leges, prae-

(a) Lib. De duab. anim. n. 15. al. cap. XI. Cf. Cudworth. lib. De aeternis et immutabilibus justi et iujusti notionibus c. I. seqq. ad

mia ac poenae, quibus Solone teste, ut habet Cicero, omnis humana respublica continetur, quae prorsus inutiles forent, nisi detur vera in homine libertas (a). Quintam denique, ceteris praetermissis, praebent ipsi libertatis impugnatores, qui etsi ore et scriptis libertatem inficiantur, ita vitam suam componunt et omnia sua dirigunt atque accommodant, ac si plena se uti libertate persuasum ipsis esset: in periculis enim sunt admodum solliciti, in dubiis cauti, in ulciscendis injuriis feroces; hortantur et ipsi suos, uxorem, prolem, domesticos, ut honestatem colant, puniunt si quid deliquerint, injurias propulsant aliaque ejusmodi praestant, quae cum ipsorum doctrina componi nulla ratione possunt (b). Ergo.

DIFFICULTATES

553. I. Obj. Scripturae passim nulla nos proprie dicta libertate in praesenti statu pollere tradunt, ut 1. Jerem. X. 23. " Scio Domine, quia non est hominis via ejus ,,. 2.

calcem system. intellect. Hoocke Religionis nat. principia P. II. sect. I. art. I. *De libertate*.

(a) Hinc A. Gellius Noct. attic. L. VI. c. II. " Sine libertate, ajebat, poenae forent injustae ,,. Quae ipsa quoque Augustini mens est: " Sublata libertate omnis humana vita subvertitur, frustra leges dantur, frustra objurgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur, neque ulla justitia bonis praemia et malis supplicia constituta sunt. ,, .

(b) Cf. Storchenau S. J. Institutiones metaphysicae lib. III. Psych. P. I. sect. III. c. III. Apposite Hollandius in op. Réflex. philosoph. etc. de hoc argumento scribit: " Il en est des argumens contre la liberté comme de ceux, qu'on fait contre la possibilité du mouvement, et contre l'existence des corps. Ces argumens sont quelque fois trés subtils, difficiles à résoudre, sur tout pour ceux, qui ne connoissent point les charlataneries dialectiques; mais comme ils contredisent des sentimens vifs, profonds, irrésistibles, universels, ils éblouissent l'esprit sans le convaincre. Indépendamment de toute méditation, l'homme croit qu'il y a du mouvement dans le monde, qu'il existe de corps autour de lui, et que c'est lui-même, qui se détermine aux actions, qu'on lui voit faire pendant le cours de sa vie. Les philosophes, qui soutiennent que c'est-là un instinct trompeur, ne peuvent s'en dépouiller eux-mêmes: malgré tous les sophismes qui leur font illusion, ils ne pensent pas autrement que le vulgaire, parce qu'ils ne peuvent s'empechér de sentir comme lui ,,.

Prov. XXI. 1. " Cor regis in manu Domini : quocumque voluerit, inclinabit illud „ et alibi saepe. Ergo.

554. R. N. A. Ad 1. D. Quoad executionem , C. quoad exercitium, subd. Quoad opera supernaturalia, C. quoad opera naturalis ordinis , si faciliora sint N.

555. Ad 2. D. Per motionem congruam , C. per libertatis ablationem N. Sic cetera testimonia, quae afferri solent, exponi debent ; nempe vel de libertate executionis, vel de necessitate gratiae , vel de servitute peccati , vel de necessitate morali etc. ut suis locis expendemus.

556. II. Obj. S. Augustinus disputans adversus pelagianos tria haec nunquam non inculcat : 1. periisse post hominis lapsum innocentis hominis arbitrium , ut in Ench. c. XXX. " Libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum „ ; 2. esse in natura lapsa peccandi *necessitatem* ut in lib. cont. Fortunatum n. 22. : " Postquam ipse (Adam) libera voluntate peccavit , nos in necessitatem praecipitati sumus , qui ab ejus stirpe descendimus „. 3. Arbitrii *indifferentiam* per Adae scelus omnino periisse , eandemque in libris contra Julianum acriter insectatur; et serm. CVI. n. 11. aperte " nos non agere sed agi „ affirmat. Ergo

557. R. Ad 1. D. Affirmat s. Augustinus periisse post Adae lapsum liberum hominis arbitrium, quale in paradiso fuit " habendi plenam cum immortalitate justitiam „ seu quoad ejus perfectionem ex dictis ,C. Absolute ac simpliciter N. Docet nempe s. Dr. innocentis hominis arbitrium potens fuisse etiam ad *immortalitatem* et ad ulteriores actus , justitia originali et sanctitate ut privilegio stabili felicissimum statum illum perficiente ; et haec profecto libertas periit: at remanet arbitrii libertas naturalis , qualem hominis natura exigit tum ad actus aliquos saltem moraliter honestos, tum ad assentiendum *active* gratiae motionibus . Hinc Ench. l. c. s. Augustinus *emortuum* et *non emortuum* dicit nostrum arbitrium, *emortuum* " ad habendam plenam cum immortalitate justitiam „ *non emortuum* ad cooperandum Deo , et

ad moralia naturae opera saltem faciliora perficienda (a):

558. Ad 1. D. Necessitatem *moralem* ortam ex concupiscentia vel concupiscentiam ipsam, C. proprie dictam N. Per hanc siquidem necessitatem intelligit s. Dr. concupiscentiam ipsam, seu perversam illam peccati legem, de qua conquerebatur Apostolus Rom. VII. 15.: " Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod nolo malum, illud facio „; ex qua oritur proclivitas ad malum et difficultas ad bonum.

559. Ad 3. D. Acriter insectatur arbitrii *indifferentiam*, qualem pelagiani adstruebant in perfecto virium aequilibrio, prout erat in statu innocentiae, C. qualem adstruunt catholici N. Pelagiani enim contendebant, talem a Deo hominem conditum esse, qualis nunc nascitur; et inficiabantur per Adae scelus in nobis infirmatum, seu attenuatum arbitrium esse per grassantem concupiscentiam, sed autumabant perfecta nos uti arbitrii indifferentia et ad bonum et ad malum. Hoc erat totius pelagianae haereseos fundamentum, quod cum catholica doctrina cohaerere nulla ratione potest: illud

(a) Cf. Faure S. J. S. Augustini Enchiridion notis et assertionibus theologicis illustratum Romae 1755. in h. l. ubi fuse ostendit liberum arbitrium, quod hic deperditum dicit s. Augustinus, esse illud " quod homo primus male utens perdidit: atqui illud fuit arbitrium *sanum* et potens *juste* vivere. Deinde dicitur perditum illud arbitrium, quod contraponitur arbitrio liberato post casum: hujusmodi autem non est, nisi arbitrium sanum: praeterea arbitrium deperditum comparatur facultati, quam ad vitam conservandam habet, qui se occidit: igitur sermo est de arbitrio potente conservare vitam caritatis acceptam in creatione: denique Augustinum ente liberationem in homine servo negare liberum arbitrium *cum addito*, non simpliciter, et ea universalitate, qua nostra aetate loquimur, ostendunt verba, quae saepe hoc capite habet, et quibus arbitrium negat: *Ad juste faciendum liber non erit*, et infra: *Quomodo quisquam de libero arbitrio in bono glorietur opere*: concludendum itaque Augustinum hoc Enchiridii loco idem docere, quod et alibi docet et omnes cum illo: *Verum est, magnas arbitrii vires homo, cum conderetur, accepit, sed peccando amisit*: Aug. Ser. 152. n. 6. de verb. apost. Sed merito addit Aug. *adhuc curatur . . . sanatur languor*; *libertas periit per peccatum, sed illa quae in Paradiso fuit*. Lib. I. ad Bonif. c. duas epist. Pelag. c. 2. „. Haec exscribere placuit, quia aureus hic libellus admodum rarus est, atque ut pateat verus Augustini sensus ex ipso contextu erutus. Hoc enim loco valde abusi sunt Lutherus, Calvinus et Jansenius.

propterea totis viribus subruere satagebat s. Augustinus. Praestat has omnes responsiones confirmare earum rerum auctoritate, quas s. Dr. scribit l. I. contra epist. pelagianorum c. II.; objicientibus siquidem pelagianis, quod ex catholicorum doctrina " Primi hominis peccato liberum arbitrium perierit, ut nemo jam potestatem habeat bene vivendi, sed omnes in peccatum carnis suae necessitate cogantur „ respondet: " Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quae in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam. Propter quod natura humana divina indiget gratia; dicente Domino; Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis, utique ad bene justeque vivendum „. Haec plane invictissime ostendunt, quam turpiter ac fraudulenter erraverit Jansenius in videnda, ut ipse ait, et asserenda Augustini sententia.

560. Ad illud, quod additur ex eodem sancto Doctore " nos non agere sed agi „ reponimus falsum esse, quod adversarii obtrudunt; nam s. Augustinus ibid. aperte dicit: " Immo et agis et ageris, si a bono agaris „.

561. III. Obj. Volntas numquam agit, sed semper agitur; 1. vel enim malum aversatur, vel bonum prosequitur. Si malum aversatur, necessario aversatur, eo ipso quod felicitati, in quam neccessario tendit, opponatur; 2. quod si bonum prosequitur, semper necessario majus bonum prosequitur vel reale vel apparens non solum in genere sed etiam in specie seu in particulari. 3. Si vero diversi generis bona ab intellectu ut aequalia apprehendantur, volntas numquam eliget; alioquin enim eligeret sine ratione sufficienti, bilaneis in modum, quae si utrinque aeque gravis fuerit, nullum unquam dabit praepondium; quod si alteri ex lancibus adjectum quidpiam vel detractum fuerit, eam illuc praeponderare oportebit, quo eam gravius pondus abripiet, ideoque jam neccessario. 4. Et sane voluntas in eligendo semper sequitur intellectum, qui causa est necessaria; 5. cum non possit aliter res percipere nisi ex

affecto, quem objecta in eum efficient aut excitabunt, quaeque major aut minor erit pro diversa corporum nostrorum indole, diverso animi habitu, aut propensione: hinc cernimus diversa ratione ab uno eodemque objecto alios homines affici, imo eundem hominem diversimode diversis temporibus. Ergo.

562. R. N. A. ad 1. D. Si sub sola ratione boni vel mali quidpiam voluntati proponatur, C. si sub mixta repraesentatione boni ac mali N. (a). Tunc enim voluntas non abripitur, sed deliberat.

563. Ad 2. N. Quandoquidem, ut scite passim observat s. Thomas, sola felicitas in genere seu bonum summum, quod est undequaque bonum, determinat necessario nostram voluntatem: cetera autem bona quaecumque demum sint, hoc ipso quod sint finita ac limitibus circumscripta, numquam necessario assensum nostrum abripiunt, cum ipsa limitatio malum seu defectus sit (b).

564. Ad 3. N. Neque admittimus voluntatem in ejusmo-

(a) Hinc optime s. Th. 1.2. q. 13. a. 6. " In omnibus, inquit, particularibus bonis potest (homo) considerare rationem boni alicujus et defectum alicujus boni, quod habet rationem mali: et secundum hoc potest unumquodque hujusmodi bonorum apprehendere ut eligibile vel fugibile. Solum autem perfectum bonum, quod est beatitudo, non potest ratio apprehendere sub ratione mali, aut alicujus defectus: et ideo ex necessitate beatitudinem homo vult, nec potest velle non esse beatus, aut esse miser. Electio autem, cum non sit de fine, sed de his, quae sunt ad finem . . . non est perfecti boni, quod est beatitudo, sed aliorum particularium bonorum. Et ideo homo non ex necessitate, sed libere eligit ".

(b) Rursum s. Th. l. c. q. 10. n. 2. " Quia defectus, inquit, cujuscumque boni habet rationem non boni, ideo illud solum bonum, quod est perfectio, et cui nihil deficit, est tale bonum, quod voluntas non potest non velle, quod est beatitudo. Alia autem quaelibet particularia bona, in quantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi ut non bona. Et secundum hanc considerationem possunt repudiari vel approbari a voluntate, quae potest in idem ferri secundum diversas considerationes ".

In quaest. vero VI. De malo art. unic. observat " Quod objectum movens voluntatem est bonum *conveniens* apprehensum, unde si sit aliquod bonum, quod apprehendatur sub ratione boni, non autem sub ratione boni convenientis, non movebit voluntatem ".

di casu eligere sine ratione sufficienti, quia ipse finis, propter quem hoc vel illud eligeret inter duo aequalia, esset ratio sufficientissima electionis. Adde ipsum propriae libertatis exercitium pro ratione sufficienti haberi posse (a).

565. Sic nego paritatem adductam ex bilance: nec enim anima nostra ad libellae imaginem et similitudinem facta est, sed ad imaginem et similitudinem Dei, qui inter duo aut plura aequalia eligit, et nos proinde eligere possumus in tali aequilibrio constituti, cum voluntas nostra sit principium activum, cujusmodi libella non est (b).

566. Ad 4. D. Ita tamen, ut ipsa intellectus applicatio ad aliquid considerandum et quidem sub uno potius respectu quam sub alio ab ipsa vicissim voluntate pendeat, C. secus N.

567. Ad 5. Negamus in ejusmodi perceptione vel affectione constitutam esse libertatem, prout adversarii fingunt; sed in electione constituitur, quae talem perceptionem aut affectionem subsequitur, quae si habeat pro objecto bonum particulare, locum semper relinquit deliberationi ac proinde libertati juxta ea, quae ex s. Thomae observatione protulimus. Adde sine objecto sive motivo externo determinante posse voluntatem ex principio suae activitatis intrin-

(a) Cf. Storchenau l. c. §. 129. schol. 1. in resp. ad 5. diff. ubi pluribus rationibus labefactat ejusmodi difficultatem, ac inter cetera observat, quod *rationalis* et *rationabilis* non idem hoc loco significent, cum possit voluntas aliquid *rationaliter* appetere et *irrationabiliter* eligere. Quod toties fit, quoties aliquis ex certa scientia, deliberato proposito, atque ex sola malitia legem divinam aut humanam transgreditur; talis enim est, qui eligit peccatum, quod actu cognoscit grave malum esse, juxta illud poetae

. . . . Aliudque cupido
Mens aliud suadet; video meliora proboque,
Deteriora sequor.

(b) Cf. Zorzi Prodromo della nuova enciclopedia italiana Siena 1779. art. *libertà* §. 18. ubi statuit libertatem fundari in indifferentia aequilibrii, quod fuse prosequitur. Eo tamen progressus est Spinoza, ut asserere non dubitaverit, quod homo " In tali aequilibrio positus (nempe qui nihil aliud percipit quam sitim et famem, talem cibum et talem potum qui aeque ab eo distant) quin alterutrum eligat, fame et siti peribit ". Haec delirantium somnia sunt.

seco se movere praevia objecti repraesentatione et ita propriae activitatis vim exerere, secus ac leibnitiani contendant (a).

568. IV. Obj. 1. Voluntas numquam ad actum accedit, nisi praevio judicio practico, 2. multo minus aliquid vult contra practicum et ultimum intellectus judicium; 3. maxime quod voluntas non est nisi potentia caeca: ergo a judicio practico necessario determinari debet. 4. Atqui judicium practicum est necessarium; pendet enim a judicio intellectus theoretico, cujus munus est rationem exhibere tum boni tum mali in objecto, quod necessario repraesentat prout percipit, cum intellectus sit potentia necessaria. Ergo.

569. R. ad 1. N. Neque enim absolute requiritur ejusmodi practicum judicium ad hoc, ut voluntas aliquid velit aut nolit, vel etiam suspendat suas volitiones: sufficit enim simplex boni repraesentatio vel mali, quin verum judicium instituatur, ut voluntas suos actus eliciat. Ex ejusmodi enim repraesentatione habet voluntas, quidquid proxime requiritur ad volendum aut non volendum.

570. Ad 2. D. Quatenus voluntas nunquam non velit, quando actu vult, C. quatenus aliquod judicium praevium requirat, ut illud necessario sequi debeat N. Cum enim a voluntate pendeat, ut judicium illud ultimum sit, quando jam vult, si contrarium posset velle, vellet et non vellet eodem actu, quod implicat. Ast ipsa nullo indiget judicio praevio, quo necessario determinetur (b)

571. Ad 3. D. Voluntas est potentia caeca, quatenus nunquam agat absque objecti repraesentatione, C. absque judicio practico et quidem praevio N. Hinc negamus consequentiam.

(a) Cf. Storchenau l. c. ubi observat indifferentiam activam duplicem esse: unam *electionis*, alteram *simpliciter* activam: illa non eget principio determinante externo; haec eget: differt tamen ab indifferentia passiva, quae per principium externum *efficiens* tolli debet: illa soli voluntati competit, estque necessarium verae libertatis constitutivum; haec et intellectus et appetitus propria est.

(b) Cf. ib. c. II. §. 22. schol. 1. ubi id ex professo ostendit.

572. Ad 4. N. Ex dictis enim voluntas ipsa est, quae vim suam exercet in hoc judicio, intellectum applicando ad haec potius quam illa motiva perpendenda, sub hao potius ratione quam sub alia, et prout vult, donec se determinet ad electionem; et hinc patet, liberum pariter sub hoc respectu esse judicium theoreticum intellectus, quod a simplici perceptione minime pendet, sed ab applicatione voluntatis ad ea quae percipit: licet propterea perceptio in se sit necessaria, non est tamen necessarium judicium, quod eam subsequitur; imo saepe saepius judicamus contra id, quod sensus exhibent et res percepta praeseferat: e. g. remum in aqua non esse fractum, etsi fractus appareat, solem et lunam longe majoris amplitudinis esse, ac sensus referant ob ipsorum a nobis distantiam, aliaque id genus innumera ut leges opticae postulant, ac physica praesertim recentior docet: saepe etiam posita perceptione suspendimus judicium et nihil omnino decernimus. Demum ipsa perceptio quodammodo voluntatis imperio subest, quatenus voluntas, ut dictum est, applicat sensus circa hoc vel illud objectum, ut inde mens ideas sensiles sibi cudat ac deinde percipiat, et si de veritatibus abstractis sermo sit, mentem applicat ad hanc potius quam illam veritatem contemplandam. Patet inde mentem humanam semper activam esse in suis ideis, in suis perceptionibus, in suis judiciis, in suis volitionibus ac determinationibus (a).

(a) Ex dictis patet corruere totam argumentationem, per quam inganti adeo apparatu humanam libertatem evertere praefidebat Collinsius, ductam ex animi nostri analysi; quae enim, ut ipse ajebat, ad hanc de libertate quaestionem pertinere possunt mentis nostrae operationes, ad has quatuor potissimum revocantur, percipere, judicare, velle, agere. Jam vero ex nulla harum oriri potest 'electio. Mens enim necessario percipit, judicat porro paout percipit; vult prout judicat; agit prout vult; nullus igitur electioni locus. Verum ex iis, quae attulimus constat, falsas esse ejusmodi assumptiones. Nam nec mens necessario percipit, prout expositum est, nec necessario judicat prout pereipit, uti ostendimus; judicium enim juxta aanam philosophiam est mentis operatio distincta a mera perceptione; nec aaepe vult prout judicat; quod si agit prout vult, ideo est, quia hoc includit ipsum exercitium libertatis; implicat vero

573. V. Obj. 1. Saltem sensus intimus decipere nos potest, dum videtur testari nos pro lubito velle, dum tamen reipsa a causa exteriori movemur; 2. eadem ratione ac si acui magneticae aut lapidi decidenti paulo ante motum cum cognitione desiderium aliquod versus locum aliquem determinatum se movendi imprimeretur, viderentur sibi haec corpora a se ipsis ad eum motum determinari, ac proinde libere. 3. Ita porro et in homine reipsa accidere patet ex eo, quod a Deo tanqnam prima causa praedeterminari debeat, et applicari ipsius potentia, quoties ad actum accedere debet, seu saltem neccessaria est Dei praemotio, qua homo tanquam causa secunda omnes et singulas actiones suas peragat. Ergo.

574. R. ad 1. vel N. vel D. Sensus intimus nos decipere potest in iis, quae sunt sensus intimi objectum et de quibus ipse aperte testatur, N. in ceteris Tr. vel C. Ostendunt enim philosophi numquam sensum intimum in iis, de quibus aperte testatur et ejus objectum sunt, decipere nos posse (a): si quae sint, in quibus videmur decipi, non sunt ejusdem intimi sensus objecta, cujusmodi esset existere nos ab alio, conservari etc.

575. Ad 2. N. paritatem, numquam enim vel acus magnetica aut lapis, qui in dicta hypothesi putarent se libere moveri, possent propriae libertatis demonstrationem exhibere cessando a motu:contra vero homo non solum sentit dum movetur,se libere moveri, sed sentit praeterea se actu habere potestatem ad oppositum atque ad diversa, et cuilibet a se petenti demonstrationem suae libertatis illico eam exhibet exsiliendo, consistendo, motum cohibendo vel accelerando, prout ipsi libet.

576. Ad 3. D. Praedeterminari aut praemoveri debet homo a Deo tanquam causa prima, quatenus indiget conser-

eodem tempore velle et non velle agere, idem enim simul esset et non esset.

(a) Cf. Storchenau Logic. §. 168. seqq.

vatione illius activae facultatis, quam per creationem ipsi communicavit, C. quatenus homo ad actus singulos debeat praemoveri aut praedeterminari N. Nempe ea ratione, qua homo aut alia creatura quaelibet propriam existentiam cum facultatibus, quas uniuscujusque natura exposcit, a Deo per creationem accepit, eadem ratione illarum a Deo conservationem habet per continuationem, seu extensionem illius divinae voluntatis actus, quo primum conditus est. Actus iste divinae voluntatis, qui se porrigit ad totam conservationis periodum, dicitur perpetua creatio, non eo sensu quod Deus reipsa continue ac singulis veluti momentis eum de novo creet; sic impulsus ille, quem Deus homini primum indidit ad felicitatem in genere, et qua homo movetur ad eligenda particularia media, quae ad eam conducunt, debet a Deo conservari, ut possit vires suas exercere, dicitur continua praemotio et si placet praedeterminatio (a). In hoc profecto nihil intercedit, quo humana libertas laedi vel minimum possit, quod facile cuiquam patet (b).

577. Difficultates, quae peti solent vel ex divina praescientia, vel ex divinae gratiae efficacia partim in Tract. de Deo disjecta sunt (c), partim disjicientur in Tractatu de Gratia.

(a) Ita s. Th. 1. 2. q. 9. a. 6. ad 3. his verbis: " Deus movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale objectum voluntatis, quod est bonum: et sine hac universali motione homo non potest aliquid velle. Sed homo per rationem *determinat se* ad volendum hoc vel illud, quod est vere bonum, vel apparens bonum ,,

(b) Cf. Fortunatum a Brixia Or. Min. ref. Metaphys. p. III. sect III. §. 60. seqq. ubi luculenter hoc argumentum evolvit. Cf. etiam Gerdilium Saggio d'instruz. teolog. De Deo creatore. *De mundo.* Hinc ipse Tullius Quaest. tusc. l. I. c. XXIII. ajebat: " Sentit animus se moveri; quod cum sentit, illud una sentit, se vi sua, non aliena moveri ,,

(c) P. III. c. I. n. 392. seqq.

CAPUT VI.

De futura hominis vita

578. Brevi dilabitur praesens haec vita, quae data homini est, ut serviat Deo conditori suo. E matris sinu ad tumuli obscuritatem praecipiti ruimus cursu: " Omnes enim morimur, ut sapiens illa Thecuites ajebat, et quasi aquae delabimur in terram, quae non revertuntur ,, (a). At ad itineris nostri metam pro meritis, quae nosmet nobis comparavimus, altera nos vita manet. Fieri autem potest, ut homo ex hac vita decedens beatitudinem, ad quam conditus est, statim assequatur; vel ad tempus ab ipsa arceatur, donec scilicet a levibus, quibus hinc coinquinatus sordibus migravit, purgetur, aut debitas aliunde poenas persolvat; vel etiam, ob nefaria scelera, queis sese obstrinxit, non solum ab ea penitus excludatur, verum etiam gravioribus addicatur suppliciis; vel denique in perpetuum ob originalem noxam, qua inexpiatus supremum diem obiit, ab eadem beatitudine in perpetuum abjiciatur. De hac proinde supernaturali felicitate, quae in intuitiva Dei visione ac fruitione posita est; de purgatorio, et inferno, de statu decedentium sine baptismate disserendum ex ordine superest, quae totidem distinctis articulis prosequemur.

ARTICULUS I.

De supernaturali hominis beatitudine

579. Beatitudo, quae etiam summum bonum ac ultimus finis dicitur, quamque et probi et pravi homines

(a) II. Reg. XIV. 14.

vehementer appetunt (a), definitur in genere a Boctio " Status omnium bonorum congregatione perfectus „ (b) et a s. Augustino: " Bonorum omnium summa et cumulus„ (c), a scholasticis passim definiri solet : " Summum bonum appetitus rationalis adaequate satiativum „ (d).

580. Ea autem vel est *objectiva* , vel *formalis.* Objectiva est res ipsa, cujus possessione efficimur beati ; formalis est actus ipse , quo beatitate ipsa utimur ac fruimur , seu ipsa hujus rei possessio et fruitio (e).

581. Magna olim inter philosophos de beatitudine objectiva exarsit contentio : quare in diversas ipsi abiere sententias, quas Lactantius enumerat (f). Marcus Varro apud s. Augustinum ostendit sectas philosophorum de summo bono ita posse permisceri, ut ex ea permixtione biscentum octoginta octo sententiae seu placita existant , non quae aliquando fuerint, sed quae esse potuerint (g) . Divina postmodum revelatione affulgente , nullum dubium superest, solum Deum in quocumque providentiae ordine objectum esse essentialis beatitudinis intelligentia naturae, quatenus ab eadem possidetur per ultimam ac perfectissimam actualem facultatum operationem. Haec vero perfectissima operatio tribus po-

(a) Cf. s. August. serm. 1. in Ps. CXVIII. n. 1. ubi praeclare scribit: " Si vis esse beatus esto immaculatus. Illud enim omnes , hoc autem pauci volunt , sine quo non pervenitur ad illud quod omnes volunt . . . Beatum quippe esse tam magnum est bonum, ut hoc et boni velint et mali. Nec mirum est , quod boni propterea sunt boni; sed illud est mirum , quod etiam mali propterea sunt mali , ut sint beati „.

(b) Lib. III. De consolat. philos. pros. 2.

(c) Enarr. in Ps. II. n. 11.

(d) Cf. Suarez Tract. de ultimo fine et beat. disp. XV. sect. I.

(e) Ex quibus patet beatitudinem ex duobus conflari, tum nempe re extrinseca, in qua consistit summum bonum , et ejusdem boni possessione , seu unione , qua nobis conjungitur ; nisi enim objectum beatitudinis nobis uniatur , et nos quodammodo afficiat, beati nec esse nec dici possumus. Cf. Less. De summo Bono l. I. c. I.

(f) L. III. Divin. instit. c. VII. ubi decem recenset sententias cum suis auctoribus.

(g) L. XIX. De civ. c. I. n. 2. ubi quomodo illa permixtio facienda sit , et quibus differentiis additis tantus sententiarum numerus emergat, ostendit clarissime. Cf. Suarez De beat. in comm. disp. V. sect. I. Less. l. c. c. III.

tissimum actibus continetur, visionis nempe, amoris, et gaudii (a).

582. Haec, quae de beatitudine diximus, tum naturali tum supernaturali ad utriusque rationem conveniunt. Beatitudo enim naturalis, quamvis in se perfecta, relate tamen ad supernaturalem imperfecta est, ac ejusmodi nomine vix digna, utpote quae in sola visione seu potius cognitione abstractiva consistit, quae comparari potest per creaturas, atque in amore et gaudio naturali, quae inde dimanant. Contra vero supernaturalis in clara atque intuitiva ipsius Dei visione seu cognitione (b) sita est, ex qua amor pariter supernaturalis et supernaturale gaudium profluunt Nobis de postrema hac tantum disserere in animo est, atque ut dogmaticos theologos decet, posthabitis scholasticis inquisitionibus, quae fidei dogmata minime attingunt (c).

583. Cum igitur Deus intuitive visus sit objectum supernaturalis beatitudinis, ad quam tendimus, quatuor potissimum sunt a nobis constabilienda, quae totidem fidei nostrae articulos constituunt. Ac 1. quidem beatos superno lumine illustratos Deum ipsum immediate ac intuitive videre; 2. nec tamen ipsum comprehendere; 3. pro diverso meritorum gradu Deum eosdem inaequali mo-

(a) Cf. Suarez l. c. disp. VI. Sect. II. n. 10. l. 1. et sect. III. et Less. op. c. l. II. c. l. seqq. praesertim vero c. VI. ubi inquirit, quis horum actuum in beatitudine sit potior, visio, an amor, an gaudium, ostenditque quemlibet eorum sub peculiari respectu sibi primatum vindicare. Visio quatenus est perfectio physica, et reliquorum radix et fundamentum; amor primum obtinet locum, quatenus Deum respicit ejusque bonum; gaudium seu fruitio primas obtinet, quatenus bonum hominis spectatur. Dantes praeclare (Parad. Cant. XXX. v. 40.) has diversas sententias componit illis versibus

Luce intellettual piena d' amore
Amor di vero ben pien di letizia
Letizia, che trascende ogni dolciore.

(b) Dixi seu *cognitione*, exploratum enim est nomen *visionis* hic sumi in sensu translato pro cognitione, quam per intellectum adipiscimur.

(c) De his quaestionibus consuli possunt inter ceteros Suarez et Less. op. cit.

do videre ; 4. demum divinam hanc beatificam visionem ad futuram usque corporum nostrorum resurrectionem minime esse differendam.

PROPOSITIO I.

Beati in patria supernaturaliter Dei essentiam intuitive vident

584. Hunc fidei articulum definivit Conc. florentinum, quod sess. XXVI. in decreto unionis statuit, animas perfecte puras " in coelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est „ (a); quod prius praestiterat Benedictus XII. (b).

585. Dixi in propositione enunciata *supernaturaliter*, ut sic excluderem errorem beguardorum et beguinarum docentium saec. XIV. naturaliter Deum ab intellectu creato videri posse, et " animam non indigere lumine gloriae ipsam elevante ad videndum Deum „ ut refertur in Clementina *Ad nostrum de haereticis* (c). Beguardis praeiverant in hoc errore eunomiani, qui teste Theodoreto, non solum Deum naturali virtute ac perspicue videri, sed comprehendi posse ab humano intellectu incredibili audacia autumarunt (d).

586. Adstruitur vero thesis adversus palamitas contendentes Deum a beatis minime videri, prout in se est, seu in sua essentia, nec supernaturaliter, sed tantum abstra-

(a) Cf. Acta Conc. Harduini T. IX. col. 986.

(b) In extrav. *Benedictus Deus* apud Raynaldum ad an. 1334.

(c) Cf. Coll. Conc. Labb. tom. XI. p. II. col. 1566.

(d) Lib. IV. Haeret. fab. c. III. ubi refert Eunomium ausum esse dicere " se nihil ex rebus divinis ignorare, sed ipsam Dei essentiam exacte se nosse, eamdemque de Deo notitiam habere, quam Deus habet de se ipso „ ὡς οὐδὲν τῶν θείων ἠγνόησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκριβῶς ἐπίσταται τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει περὶ τοῦ θεοῦ γνῶσιν, ἣν αὐτὸς ἔχει περὶ ἑαυτοῦ ὁ θεός. Eadem scribit s. Epiphan. Haer. LXXVI. p. 989. ed. Pet.

ctive (a). Recentiores armeni schismatici teste Radulpho archiepiscopo armachano eundem errorem amplexi sunt (b).

587. Sic porro catholicum dogma ex scripturis in primis ostendimus. Christus Matth. XVIII. 10. diserte inquit: " Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est,, (c). Quemadmodum autem Angelos videre Deum inde constat, sic de hominibus idem est consequens ex eo, quod Matth. XXII. 30. de iisdem affirmet ipsemet Christus: " Erunt sicut Angeli Dei in coelo ,, (d), seu ut Luc. XX. 36. apertius adhuc dicitur: " Aequales Angelis sunt ,, (e). Videbunt igitur et ipsi faciem Dei. Hoc pariter palam confirmat Apostolus dum ait: " Videmus nunc per specu-

(a) Hujus erroris apud graecos schismaticos vindex et propugnator acerrimus extitit Gregorius Palamus novae illius factionis coryphaeus, quae palamitarum nomen ab ipso nacta est. Inter stultiora palamitarum placita illud erat, quod affirmabant lucem quandam esse increatam, et oculis conspiciendam velut manantem ex Deo fulgorem, qualem in Thabore viderunt apostoli; cujus adspectu gaudent beati in coelo: in eoque spectaculo velut in summa felicitate acquiescant: quod natura ipsa Dei, qualis in se est, a nemine conspici possit. At enim quod palamitarum stuporem magis magisque ostendit, illud est, quod effutiebant, se ad certum corporis habitum conformatos mirifica quaedam cernere. Cum enim ad pectus, vel umbilicum caput ac mentum admovissent, et oculos contorsissent, suppresso spiritu, mirabilem se lucem intueri, et inexplebili voluntate affici dicebant; imo affirmabant lumen istud conspiciendum etiam oculis corporeis verum illud esse lumen, quo Deus induitur. Cf. Petav. de Deo lib. I. capp. XII. et XIII. tum lib. VII. c. VII. §. 8. ubi ejusmodi palamitas acerrime vellicat. Hujus erroris nebula veluti tinctum sese exhibet, nempe quoad lucem illam thaboriticam, de qua paulo ante, vel ipse Leo Allatius in op. De eccles. occid. et orient. perpet. consens. lib. II. c. XVII. col. 837. edit. Colon. agripp. 1648. Cumque ob id laudatus fuisset a Beausobre Hist. crit. de manich. liv. 3. ch. 1. p. 470. vehementius propterea vapulat a Trevoltiensibus an. 1736. art. 1. p. 14. his verbis: " Leon Allatius grec de cette espéce de prêtendus scavans, qui ont beaucoup lû et n' ont jamais sçu lire. Admirateur des grecs modernes, Allatius sans principes de philosophie, ni de théologie ,, etc., quae nimis fortasse acerbe dicta mihi videntur, habita praesertim ratione hominis, qui se ab schismate ad unitatem ecclesiae catholicae recepit, et multigena eruditione excelluit.

(b) Lib. XIV. De quaestionibus armen. c. I.

(c) Ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

(d) Ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσί.

(e) Ἰσάγγελοι γάρ εἰσί.

lum in aenigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum „ (a). Quod de perfecta cognitione et manifesta dici patet, quum illi ea opponatur, quae est adumbrata et per aenigmata alienamque speciem objicitur. Sic illud Joannis evidentissime hoc declarat: " Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est„ (b). Porro nisi Dei essentiam ac naturam clare et manifeste intueamur, non eum videbimus *sicuti est*. Ergo.

588. Idem dogma constanter patres tradiderunt, quos longo agmine profert Petavius. Nos unum vel alterum ex graecis ac latinis laudabimus, ne in hac re, quae non amplius in controversiam cadit, longiores simus. S. Irenaeus itaque: " Quemadmodum, inquit, videntes lumen intra lumen sunt, et claritatem ejus percipiunt, sic et qui vident Deum, intra Deum sunt, percipientes ejus claritatem. Vivificat autem eos claritas; percipiunt ergo vitam, qui vident Deum „ (c). S. autem Cyprianus: " Quae erit gloria, exclamat, et quanta laetitia admitti ut Deum videas „ (d)? His adjicimus s. Augustinum, qui " Homo, inquit, Dei faciem videre non potest. Angeli autem etiam minimorum in Ecclesia semper vident faciem Dei; et nunc in speculo videmus et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem; quando de hominibus in Angelos profecerimus „ (e). Quae perspicua sunt adeo, ut interpretatione non egeant.

(a) I. Cor. XIII. 12. Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην.

(b) I. Jo. III. 2. Οἴδαμεν δὲ ὅτι ἐὰν φανερωθῇ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστί.

(c) Ὥσπερ οἱ βλέποντες τὸ φῶς ἐντός εἰσι τοῦ φωτός, καὶ τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ μετέχουσιν· οὕτως οἱ βλέποντες τὸν Θεόν, ἐντός εἰσι τοῦ Θεοῦ μετέχοντες αὐτοῦ τῆς λαμπρότητος . . . ζωῆς οὖν μεθέξουσιν, οἱ ὁρῶντες Θεόν.

(d) Ep. LVI. ed. maur.

(e) Ep. CXLVIII. al. CXI. n. 7. referens verba s. Hieronymi. Tum Tract. XXI. in Jo. n. 14. 15.

DIFFICULTATES

589. I. Obj. In sensu minus proprio accipiendae scripturae sunt, dum videntur intuitivam Dei visionem adstruere; quod duplici ex capite eruitur: 1. ex analogia, cum saepe exhibeant sanctos V. T. Deum conspexisse *facie ad faciem*, ut Jacob Gen. XXXII. 30. et Moysem Exod. XXXIII. 11. et alibi, quin tamen ipsius Dei essentiam viderint, neque catholici id contendunt; et insuper ex omnimoda invisibilitate, quae ex iisdem scripturis Deo vindicatur; sic Apost. I. Timoth. I. 17. inquit: " Regi saeculorum immortali, *invisibili* „ (a); et clarius adhuc ib. VI. 16. " Qui . . . lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, *sed nec videre potest* „ (b). Quibus consonat dictum Joannis I. 18. " Deum nemo vidit unquam „ (c). 2. Sane nec ipsi Angeli Deum intuentur dicente Petro I. ep. I. 12. " In quem (Spiritum S.) *desiderant* Angeli prospicere „ (d). 3. Eodem propterea sensu Deus *invisibilis* dicitur, quo *incomprehensibilis* praedicatur; quum vero incomprehensibilis Deus reipsa sit, sic et est invisibilis. Ergo.

590. R. N. A. Neque in primis id eruitur ex analogia: quanquam enim demus prolata testimonia de visione improprie dicta esse accipienda, prout alia scripturarum loca declarant et communis interpretatio fert (e), non tamen inde consequitur, eodem sensu esse intelligenda, quae protulimus, tum quia antithesis in his instituitur inter visionem abstractivam, quam vocant, et intuitivam, quae in aliis

(a) Βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ.

(b) Ὁ . . . φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται.

(c) Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε.

(d) Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.

(e) Etenim hoc nobis est certum ac declaratum ex Oseae XII. 3. ubi de Jacob, qui tamen Deum vidisse perhibetur, dicitur: " In fortitudine sua directus est *cum Angelo*, et invaluit ad *Angelum* et confortatus est „. Ad Moysen vero quod spectat, jam illi dixerat Deus: " Faciem meam non videbis „. Cf. Calmet in Exod. l. c. Cf. etiam s. August. ep. cit. ubi fusius de hoc argumento scribit.

non habetur; tum quia alia ratione ab ea, ac adversarii contendunt, haec eadem loca exposuit universa antiquitas et perpetuus Ecclesiae consensus retinuit.

591. Non ex altero, ex omnimoda nempe invisibilitate, quae Deo vindicatur, ut iidem autumant. Quod ut intelligatur, animadvertendum est, quatuor modis juxta Ecclesiae patres Deum invisibilem a scripturis perhiberi; 1. oculis corporeis, 2. in praesentis vitae conditione, 3. solius naturae viribus; 4. interdum dicitur invisibilis ex hoc, quod est incomprehensibilis. Quibus positis dico, Apostolum in duobus objectis locis vel de visione, quae per oculos corporeos haberi posset, vel de visione per naturae vires comparanda esse intelligendum, nisi ipsum sibi non constare velimus. Hinc s. Augustinus ep. CXLVIII. verba illa enarrans *regi saeculorum* etc. ait: " Invisibili autem non in saecula saeculorum, sed tantum in hoc saeculo ". Sic textus s. Joannis ad statum praesentis vitae referendus est (a).

592. Ad 2. N. Cum graecus textus illud Angelorum desiderium referat non ad Spiritum S., sed ad mysteria, de quibus Petrus ibidem locutus erat dicens *in quae*. Deinde quia ut animadvertit s. Gregorius M. Angeli desiderant prospicere desiderio excludente fastidium, non autem desiderio excludente praesentiam et fruitionem." Et desiderant igitur, inquit, sine labore, quia desiderium satietas comitatur: et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur ,, (b).

593. Ad 3. N. Cum diversa materia substrata eundem sensum minime patiatur. Nam neque divina omnipotentia fieri potest, ut intellectus finitus comprehendat adaequate objectum infinitum, cujusmodi Deus est; contra vero nulla invenitur repugnantia in eo, quod Deus se videndum prae-

(a) Cf. Tolet. in h. l. Annot. LIV. nec non Maldonat. qui diversas exhibent hujus loci interpretationes.

(b) Lib. XVIII. moral. n. 91.

beat beatis auxilio praesertim, ut inferius dicemus, suffultis, quod lumen gloriae vulgo dicitur. Diverso propterea sensu Deus invisibilis et incomprehensibilis praedicatur.

594. II. Obj. Sancti patres Ambrosius, Hieronymus, plerique graeci, praesertim s. Jo. Chrysost. et Theodoretus aperte negant divinam naturam unquam fuisse visam sive ab hominibus sive ab Angelis. Satis sit s.Jo. Chrysost. verba proferre, quae Hom. XV. in Jo. leguntur: " Id quod est Deus, inquit, non modo prophetae, sed nec Angeli nec Archangeli vident . . . . creata quippe natura quomodo increatum videre possit ,, (a)?

595. R. N. A. Ad prob. D. Patres aperte negant divinam naturam unquam fuisse visam visione *comprehensiva*, C. *intuitiva* N. Id constat ex fine, quem sibi proponebant, impugnandi scilicet anomaeos. Et re quidem vera de intuitiva Dei visione haec habet s. Jo. Chrysostomus, quae plane decretoria sunt: " Quid dicetur, quando ipsa rerum veritas aderit? Quando apertis regiis aedibus ipsum regem conspicere licebit, non ultra in aenigmate, neque per speculum, sed facie ad faciem; nec ultra per fidem, sed per speciem ,, (b)? In objecto vero loco non excludere s. Doctorem nisi perfectam comprehensionem, evincunt verba immediate sequentia; subdit enim: " Quantam Pater habet de Filio ,, (c).

(a) Αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός, οὐ μόνον προφῆται, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελοι εἶδον, οὔτε ἀρχάγγελοι . . . ἡ γὰρ κτιστὴ φύσις ἅπασα πῶς καὶ ἰδεῖν δυνήσεται τὸν ἄκτιστον; Ed. maur.

(b) Τί ἄν τις εἴποι, ὅταν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια παραγένηται, ὅταν τῶν βασιλείων ἀνοιγέντων κατοπτεύειν ἐξῇ τὸν βασιλέα αὐτόν, μηκέτι ἐν αἰνίγματι, μηδὲ δι' ἐσόπτρου· ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, μηκέτι διὰ πίστεως, ἀλλὰ διὰ εἴδους; Paraenes. I. ad Theodor. lapsum in fine n. 10. edit. maur. opp. t. I.

(c) Τοσαύτην ὅσην ὁ πατὴρ ἔχει περὶ τοῦ παιδός. Paulo ante jam pariter dixerat: " Nemo sic novit ut Filius ,, οὕτως οὐδεὶς οἶδεν ὡς ὁ υἱός. Cf. Witasse Tract. de Deo t. II. Quaest. XI. ar. II. sec. II.

596. De eadem visione comprehensiva " juxta naturae suae proprietatem ,, palam loquitur s. Hieronymus , vel ut ait s. Augustinus , negat videri posse Deum oculo corporeo , " quia tunc mente cernitur , cum invisibilis (terrenis his oculis) creditur ,, . En quomodo s. Hieronymus aperte tradat dogma catholicum " Homo igitur Dei faciem videre non potest. Angeli autem etiam minimorum in Ecclesia semper vident faciem Dei. Et nunc in speculo videmus , tunc autem facie ad faciem , quando de hominibus in Angelos profecerimus , et potuerimus cum Apostolo dicere : nos autem omnes revelata facie gloriam Dei speculantes in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam , quasi a Domini spiritu ,, (a).

597. De eadem pariter visione comprehensiva est intelligendus s. Ambrosius , ubi videtur in Comment. in s. Lucam negare Deum tum ab hominibus tum ab Angelis conspici : prosequitur enim ib. dicens : " Ideo Deum nemo vidit unquam , quia eam , quae in Deo habitat , plenitudinem divinitatis nemo conspexit , nemo mente aut oculis *comprehendit* ,, (b).

598. Sic patres reliqui , praesertim graeci sunt intelligendi in iis , quae facessere videntur aliquam difficultatem ; si qui vero sunt , quorum dicta emolliri non possint , velut singulares et a communi ceterorum , imo et ipsius Ecclesiae sensu discrepantes , ea qua par est reverentia sunt deserendi (c).

599. Obj. III. Huic intuitivae Dei visioni obstant 1. finitae creaturae conditio , quae objectum infinitum , cujusmodi Deus est, attingere nequit; 2. naturae diversitas,

(a) Comm. in cap. I. Isai. in v. 10. quae verba superius vidimus ab Augustino relata.

(b) Expos. in Luc. l. I. n. 25.

(c) Cf. Petav. De Deo lib. VII. c. VI. Ex his dignoscimus necessitatem vivi ac infallibilis jugiter magisterii ecclesiae , quae per anfractus, ut ita loquar , sententiarum tuto semper nos ducat.

De Theodoreto, cujus non pauca obscure dicta habentur ob haeresin anomaeorum , quae in sua dioecesi Cyrensi grassabatur , cf. Witasse l. c.

unde fit, ut impares simus ad naturam divinam conspiciendam, quae in alio prorsus ordine est. Hinc ea ratione, qua oculus corporeus objecta spiritualia e. g. Angelos videre nequit, sic mens nostra Deum, ut in se est, non potest conspicere, qui immenso intervallo ejus excedit facultatem. Nec enim datur ulla proportio inter facultates nostras et Deum. Ergo.

600. R. N. A. Neque enim obstat primum: cum nos minime contendamus creaturam finitam Deum attingere *modo infinito*, ut praefertur, sed modo finito ac limitato, ut creaturam decet, alioquin neque abstractivam de Deo cognitionem haberemus.

601. Sed neque alterum obstat, quia etsi impares simus pro naturae nostrae in se spectatae conditione ad naturam divinam conspiciendam, ut in se est, ad id tamen pervenire possumus suffulti atque adjuti peculiari illo auxilio, quo mens roborata capax efficitur ejusmodi visionis: non aliter quam divina gratia in praesenti saeculo instructi opera supernaturalis ordinis et meritoria vitae aeternae praestare possumus, ad quae tamen ex nobis ipsis profecto assurgere minime valemus.

602. Atque hinc responsio patet ad comparationem institutam inter oculos corporeos quoad objecta spiritualia, et mentem nostram quoad Deum, maxime quod comparatio claudicet inter oculos et mentem. Oculi enim corporei nonnisi sensibilia pro objecto habere possunt, mens vero remote saltem, ut loquuntur scholae, ad Deum videndum potentiam habet, quae proxima efficitur seu idonea per *luminis gloriae* adjumentum, ut de gratiae auxilio dictum est.

603. Sic nulla datur inter Deum et facultates nostras proportio *entitatis* ut vocant, C. nulla datur proportio *habitudinis* N. Alias nec possemus nobis Dei abstractive cogniti ideam et certitudinem comparare.

604. Si quis modo quaerat, quid tandem sit *lumen gloriae*, quo illustrati Deum beati vident, respondeo, difficile nobis esse id definire. Disceptant non parum inter se theo-

logi in ejus natura determinanda. Juxta thomistas est qualitas quaedam creata ad modum habitus animae beatae inhaerens. Juxta scotistas est charitas ipsa, quacum justi decedunt et cujus ope consortes fiunt divinae naturae. Si Thomassinum audiamus ipsa est Spiritus Sancti hypostasis beatorum mentem intime collustrans; si Petavium, est Deus ipse animae beatae conjunctus. Ex fidei principiis nihil de eo liquido constat: cujusmodi propterea sit, tunc plane noverimus, cum divina sospitante gratia, ad beatitudinem illam nobis pervenire contigerit (a).

PROPOSITIO II.

Beati supernaturaliter Deum nec comprehendunt nec comprehendere possunt

605. De fide est ut ex Concil. lat. IV. cap. *firmiter* constat, ubi " Credimus, inquiunt patres, quod sit Deus incomprehensibilis ,,.

606. Priusquam vero eam adstruimus, animadvertendum est diversa ratione a veteribus patribus et recentioribus theologis ejusmodi incomprehensibilitatem exponi. Veteres

(a) " Quale autem sit necessarium illud auxilium, inquit Petavius l. c. c. VIII. §. 4. sive *lumen gloriae*, quo ad Deum videndum natura fulcitur, nemo liquido demonstravit; minime omnium efficientia quoddam genus esse causae, ac velut habitum, et δύναμιν, sive facultatem actuosam: quod passim in scholis percrebuit. Immo vero si ex iis, quae palam et aperte significarunt (veteres), conjecturam de eo facere volumus, cujusmodi lumen illud sit; magis erit ut ad objectam intelligentiae, ac visioni rem illud referamus, quam ad efficientem visionis potentiam. Quemadmodum externa lux illa, qua illustrata corpora cernuntur oculis corporia, ad subjectiva visui colorata potius corpora, quam ad videndi sensum pertinet, et in *objecti*, ut loqui solent, censu, apparatuque numeratur, non ipsius videndi facultatis ,,. Quod deinceps, allatis in medium pluribus veterum testimoniis, ostendere pergit. Thomassini sententia, quod ad rem ipsam spectat, cum hac Petavii convenit.

enim, ut ostendit Petavius (a), ad comprehensionem requirebant aequalitatem *objectivam* et *intentionalem* cognoscentis et rei cognitae, adeout ex istorum sensu comprehensio sit potius *repraesentatitia* quam *essentialis*, quae consistat in plena et adaequata objecti cogniti perceptione, quae totum illud perfecte contineat, ac veluti exhauriat ita, ut nihil rei cognitae lateat cognoscentem. Plenam autem hanc notitiam tum rei ipsius esse oportere secundum se, ac substantiam suam (*formalem* vocant), tum eorum omnium, quae in illius potentia continentur, quod *eminenter* inesse dicitur (b). Recentiores vero TT. deterriti difficultatibus, quae in componenda Dei simplicitate et intuitiva visione cum incomprehensibilitate occurrunt, illa notione non contenti aliam subjecerunt, adeo ut juxta ipsos ad comprehensionem requiratur tanta perfectio cognitionis, quanta est in objecto perfectio cognoscibilitatis, ac propterea ad comprehensionem requirunt aequalitatem *essentialem* et *entitativam* ut vocant (c).

(a) De Deo l.VII.c.III.ubi monet *comprehensionem* latinis idem esse ac graecia καταληψιν, quae vox a καταλαμβάνειν profluit ac proprie idem significat ac *assequi* vel *attingere*, id praesertim, quod vehementer assequi conati sumus. Hinc ad animum translata dictio obscurae, et hactenus occultae ac diu quaesitae rei certam perceptionem significat. Qui deinde cap.seq. talem fuisse veterum mentem, cum loquuntur de incomprehensibilitate Dei, luculentissime ostendit.

(b) Hoc itaque intercedit discrimen inter veterum patrum et scholasticorum recentiorum sententiam circa incomprehensibilitatis notionem, quod veteres ad comprehensionem non requirerent nisi adaequatam rei notitiam tum ejus, quod *formaliter* eidem inesse dicitur, tum ejus, quod *eminenter*, ut nos loquimur, aut *virtualiter* in ea includitur. Scholastici autem requirunt praeterea ad comprehensionem cognitionem, quae ita exaequet et exhauriat objectum cognitum, ut nihil in eo sit, quod penitus non cognoscatur. Hinc veteres constituebant comprehensionem in *aequalitate objectiva* et *intentionali* cognoscentis et rei cognitae, scholastici eam constituunt in *aequalitate essentiali* et *entitativa* inter cognoscentem et rem cognitam, secus ac veteres existimarunt, qui ex dictis *repraesentatitiam* potius, quam *essentialem* et *entitativam* aequalitatem exposcebant.

(c) Idque ex principio philosophico olim recepto, quod praeter cognitionem requiritur aequalitas *modi* cognoscendi; quia *modus* objecti debet esse *modus* cognoscentis. Objectum porro in ca-

607. In hoc commodior prior sententia videtur, quod faciliorem praebeat viam ad duo ista componenda, visionem nempe Dei intuitivam et incomprehensibilitatem. Sunt qui contendant hanc eandem notionem incomprehensibilitatis etiam s. Thomae propriam fuisse (a); eam certe amplexi sunt Vasquez et Petavius (b). Verum quidquid de hoc sit, quod diutius expendere non vacat, in utraque hypothesi generalibus argumentis ex scriptura, traditione, ac ipsa ratione theologica deductis veritatem catholicam breviter vindicamus.

608. Etenim Jerem: XXXII. 19. Deus dicitur: " Magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu „ et Rom. XI. 33. exclamat Apostolus " O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilis sunt judicia ejus et investigabiles viae ejus „ (c) ! Quo pariter referuntur omnia illa scripturarum loca, in quibus Deus *invisibilis* perhibetur, quae ex dictis nonnisi de ejusdem incomprehensibilitate accipi possunt.

609. Nec minus aperte eadem veritas patet ex patribus; inter quos s. Irenaeus " Immensurabilis, inquit, in corde Deus, et incomprehensibilis in animo „ (d). S. Augustinus autem " Adtingere, ait, aliquantum mente Deum, magna beatitudo est, comprehendere autem, omnino impossibile „ (e). At supervacaneum arbitror, omnium patrum singillatim testimonia proferre, cum eorum doctrina circa hunc articulum evidenter constet ex ipsorum principiis adversus haereticos. Etenim ipsi 1. nituntur ostendere Filii et Spiri-

su nostro est infinitum, ergo, inferunt, infinitus pariter debet esse cognoscens ad comprehendendum.

(a) Ita quidem censet Petavius: verum plura sunt, quae huic sententiae sese opponere videntur. Cf. tamen ipsum s. Doctorem 1. p. q. 12. a. 7. in corp. et ib. ar. 7. ad. 3. cf. Witasse l. c. quaest. XI. ar. 3.

(b) Petav. l. c. Vasquez in. 1. p. s. Th. disp. LII. et LIII.

(c) Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.

(d) Lib. IV. Cont. haeres. c. XIX. n. 2. ed. maur. ubi ex professo de hoc argumento disputat.

(e) Serm. CXVII. de verbis Evang. Jo. c. V.

tus Sancti divinitatem ex comprehensione divinitatis ipsius, ita s. Jo. Chrys. in homiliis contra anomaeos, et Cyrillus Hieros. Catech. VI. et s. Irenaeus, cujus celebre effatum praedicatur: "Mensura Patris Filius, qui et capit eum „ (a): 2. colligunt Spiritum S. Deum esse, eo quod Dei solius sit divinam essentiam comprehendere, cum tamen de ipso scriptum sit I. Cor. II. 10. " Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei „ ut s. Athanasius disputans adversus Arium, Clem. alex., s. Epiphanius, s. Ambrosius, s. Cyrillus alexand. aliique (b); 3. luculenter affirmant, Deum neque ab hominibus, neque ab Angelis et Archangelis comprehendi posse, ut s. Jo. Chrysost., s. Hilarius, ceterique passim.

610. Quare merito proscripta fuit a Conc. basileensi Augustini de Roma propositio: " Anima Christi videt Deum tam clare et intense, quantum clare et intense Deus videt se ipsum „. Hanc autem censuram confirmavit Nicolaus V. Eugenii IV. successor, quum ann. 1449. Concilium ipsum approbavit basileense, *quantum ad censuras* et *causas beneficiales* (c). Porro anima Christi Deum supernaturaliter videt. Ergo.

611. Rationem theologicam nobis suppeditat s. Thomas 1. p. q. 12. a. 7. dicens: " Unumquodque cognoscibile est (intrinsece) secundam quod est ens actu. Deus igitur, cujus esse est infinitum, infinite cognoscibilis est: nullus autem intellectus creatus potest Deum infinite cognoscere; in tantum enim intellectus creatus divinam essentiam perfectius vel minus perfecte cognoscit, in quantum majori vel minori lumine gloriae perfunditur. Cum igitur lumen gloriae creatum in quocumque intellectu creato receptum non possit esse infinitum, impossibile est, quod aliquis

(a) Cf. Pet. l. c. c. IV.

(b) V. Pet. de Trin. l. II. c. XIV. n. 10.

(c) Cf. Acta Conc. Hard. tom. VIII. col. 1200. tum col. 1507. seqq

intellectus creatus Deum infinite cognoscat: unde impossibile est, quod Deum comprehendat „ (a).

DIFFICULTATES

612. I. Obj. 1. Apostolus I. Cor. XIII. 12. inquit: " Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum „. Atqui Apostolus profecto cognitus erat a Deo cognitione comprehensiva. 2. Quare in eadem epist. IX. 24. ita fideles adhortabatur: " Sic currite, ut comprehendatis „ (b); et ad Philip. III. 12. " Sequor autem, si quo modo comprehendam „ (c). 3. Hinc receptum est, ut beati *comprehensores* vocentur. Ergo.

613. R. ad 1. D. Id est *simili* cognitione seu intuitiva, C. *aequali* seu comprehensiva N. Hic enim posterior sensus in quacumque hypothesi esset absurdus; ideo autem hoc utitur verbo Apostolus, ut significet discrimen inter cognitionem Dei, quae in hac vita haberi potest, quaeque non est nisi abstractiva, et illam, quam in altera vita nos esse assecuturos confidimus, quae in clara ipsius Dei visione posita est.

614. Ad 2. et 3. D. Per assecutionem termini, C. per adaequatam cognitionem objecti N. Hoc enim duplici sensu vox *comprehensionis* sumitur, tum scilicet pro cognitione adaequata cognoscibilitati objecti, ita ut tantum cognoscatur, quantum in se cognoscibile est; tum pro assecutione termini, ad quem tenditur: in hoc autem posteriori sensu loquitur Apostolus in adductis locis, ut ipse contextus declarat; item etiam sancti patres dum affirmant, Deum non posse comprehendi in via, posse autem in patria. Hinc

(a) Ex quibus magis patet, quaenam fuerit Doctoris Angelici mens circa notionem *comprehensionis*.

(b) Οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε.

(c) Διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω.

beati, qui ad illam pervenerunt, *comprehensores* vocantur (a).

615. II. Obj. S. Augustinus ep. CXLVII. c. IX. sic comprehensionem definit: " Totum comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumspici possunt ". Porro ita Deum vident beati. Deus enim utpote simplicissimus ac nullis constans partibus, omnique compositione carens aut non videtur omnino, aut ita videtur, ut nihil videntem lateat. Ergo.

616. R. N. m. Nec enim fines Dei conspici possunt, qui dari nullo modo possunt, nec talis profecto est sensus s Augustini l. c. ubi solum contendit Deum a nulla creata mente comprehendi posse utpote infinitum, ac proinde talem praemisit comprehensionis notionem, ut quod sibi proposuerat ostenderet, neminem scilicet Deum comprehendere. Ad prob. D. Nullis constans partibus realibus, et reali carens compositione, C. virtualibus partibus ac virtuali compositione N. Ex iis enim, quae suo loco disseruimus (b), constat admittendam in Deo esse virtualem distinctionem tum inter divinam essentiam et attributa sive absoluta sive relativa, tum inter attributa absoluta a se invicem; idem dicatur de virtuali eorumdem attributorum graduum extensione. Quare beati ea tantum vident, quae *formaliter*, ut ajunt, in Deo insunt, non autem ea omnia, quae *eminenter* solum aut *virtualiter* in Deo continentur, quod tamen requiritur, ut dici possit Deum a beatis comprehendi. Ita quidem nonnulli theologi ex veterum placitis respondent.

617. S. Thomas vero cum aliis, qui eum sequuntur, respondet, Deum quidem a beatis totum videri at non *totaliter*. Ideo scilicet in hac sententia Deus non comprehenditur a beatis, dum eum vident, quia ab ipsis " non ita perfecte videtur, sicut visibilis est: sicut cum aliqua demonstrabilis propositio per aliquam probabilem rationem

(a) Cf. Suarez l. II. de Deo c. V. n. 1.

(b) Tract. de Deo n. 281. seqq.

cognoscitur, non est aliquid ejus, quod non cognoscatur, non subjectum, nec praedicatum, nec compositio, sed tota non ita perfecte cognoscitur, sicut cognoscibilis est „ (a). Utraque responsio probabilis est, utram quis amplectatur, incolumis est doctrina catholica. Imo fortasse non discrepant invicem nisi verbis: in eo enim ambae conveniunt, quod nempe totum objectum infinitum videatur, sed modo finito, cum alter creaturae competere nequeat (b).

618. Hic alias plures difficultates subjicere possem, in quibus potissimum ingenium suum exercuerunt scholastici. Verum ut plurimum in vocum ambiguitate, aut diversa comprehensionis notione consistunt. Cum agatur de quaestione, quae jamdiu obsolevit, pluresque hodiernae majoris momenti nos urgeant, eos qui plura cupiunt, remittimus ad eosdem auctores (c).

PROPOSITIO III.

Beati pro diversitate meritorum inaequali ratione Deum vident

619. Hic fidei nostrae articulus a duobus oecumenicis conciliis definitus est. Conc. enim florentinum in Decreto Unionis statuit: " Sanctorum animas in coelum mox re-

(a) L. c. ad. 2.

(b) Suarez l. II. de Deo c. XXIX. n. 14. quod dicitur a s. Th. l. c. ad 3. "Deum non videri *totaliter*, quia modus objecti non est modus cognoscentis „ ita exponit: " Id est, quia objectum est cognoscibile infinite et visio non est infinite cognoscitiva, unde licet videns essentiam Dei videat ipsam esse infinite cognoscibilem, tamen simul videt a se non infinite videri, et ita suam visionem non habere modum adaequatum objecto, et ideo non comprehendere illud„. Quid autem sit objectum illud esse infinite cognoscibile, explicat D. Thomas in art. 8. per hoc, "quod in eo potest videri, quidquid possibile vel cognoscibile est: quod fieri non potest per visionem finitam „.

(c) Vid. Petavius, Suarez, Vasquez, Witassius, loc. cit. nec non Simonnet Tract. I. de Deo disp. V. etc.

cipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum *pro meritorum diversitate alium alio perfectius* „ et Trid. sess. VI. can. XXXII., quo anathemate percellitur " qui dixerit hominem justificatum per bona opera non mereri gloriae augmentum „.

620. Statuitur autem adversus Jovinianum saec. IV. haereticum ejusque sectatores, qui cum ex stoicorum placitis peccata omnia paria esse autumarent, paria quoque merita esse dixerunt, proindeque et parem omnium fore retributionem. In eundem errorem etsi ex diverso principio prolapsus est Lutherus. Eumdem hunc errorem jamdiu damnaverat s. Siricius R. P. in conc. rom. et s. Ambrosius in concilio mediolanensi.

621. Dum vero asserimus inaequalitatem beatificae visionis pro diversitate meritorum, haec inaequalitas non respicit beatitudinem essentialem, seu objective sumptam, aut etiam specificam, sed eam tantummodo, quae accidentalis dicitur, seu majorem vel minorem intensitatis gradum. Exploratum ac certum quippe penes omnes est visionem beatificam specificam et essentialem eandem prorsus esse in omnibus beatis, cum unum idemque sit objectum, nempe Deus, et idem principium proximum visionis, scilicet lumen gloriae in omnibus, prout in praesentiarum unum idemque cunctis fidelibus fidei lumen est.

622. Ita igitur propositionis sensu exposito, pronum est eam evincere. Scripturae enim luculentissime doctrinam catholicam tradunt; siquidem Christus Jo. XIV. 2. inquit: " In domo Patris mei mansiones multae sunt „ (a); et Apostolus I. Cor. XV. 41. " Alia, ait, claritas solis, alia claritas lunae, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate; sic et resurrectio mortuorum „ (b).

(a) Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός μου μοναὶ πολλαί εἰσίν.

(b) Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.

Praeclare Tertullianus in Scorpiaco c. VI. gnosticos perstringens eos hisce verbis interrogat : " Quomodo multae mansiones apud Patrem , si non pro varietate meritorum ? Quomodo et stella a stella distabit in gloria , nisi pro diversitate radiorum „ ? Sed apertius idem Apostolus in cit. ep. III. 8. scribit: " Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem „ (a) et II. Cor. IX. 6. " Qui parce seminat , parce et metet: et qui seminat in benedictionibus , de benedictionibus et metet „ (b).

623. Talis praeterea semper fuit ecclesiae sensus, ut ex patribus constat. Etenim s. Polycarpus (in actis passionis suae) " Merita mea , dicebat , doloris aestimatione pensabo : quanto graviora pertulero , tanto praemia majora percipiam „ (c). S. Cyprianus : " Cum habitationes multas (Christus) apud Patrem suum dicat , melioris habitaculi hospitia demonstrat „ (d). S. Hieronymus duos integros libros Joviniano opposuit. S. Augustinus lib. De sancta virgin. verba Apostoli expendens " Stella enim a stella differt in claritate „ addit : " Haec sunt merita diversa sanctorum „ (e).

624. Haec eadem veritas ex ratione theologica seu principiis fidei nostrae adstruitur. Nam vita aeterna proponitur ut merces et corona , quae ex justitia redditur juxta illud Apost. II. Timoth. IV. 8. " Reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex „ (f). Ergo pro inaequalitate meritorum inaequalis erit (g). Hac praeterea diversa retributione sublata , acriora incitamenta desunt ad virtutem sectandam , ad adversa

(a) Ἕκαστος δὲ τοῦτον ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

(b) Τοῦτο δὲ ὁ σπείρων φειδομένως , φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις , ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει.

(c) Apud Ruinart. Ep. eccl. Smyrn. n. 10.

(d) De habitu virgin. circa finem.

(e) C. XXVI. Cf. plura alia pp. testimonia apud Petav. de Deo l. VII. c. X.

(f) Ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος , ὃν ἀποδώσει μοι ὁ κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ , ὁ δίκαιος κριτής.

(g) Cf. s. Th. 1. p. q. 12. a. 6.

fortiter perferenda, ad magna et ardua suscipienda. Ita enim constituti sumus, ut nisi stimuli nobis addantur, cito deficiamus, aut saltem in inceptis deferveamus.

DIFFICULTATES

625. I. Obj. Matth. XX. 10. Unus denarius et una merces cunctis pariter retribuitur operariis, licet alii plus, alii minus in vinea excolenda laboraverint. Ergo eadem omnes gloria donabuntur.

626. R. D. A. Una merces objective et specifice sumpta, C. una merces formaliter ac in eodem gradu N. Scilicet unus Deus erit omnium merces, qui ab omnibus possidebitur, at non eadem perfectionis et intensionis mensura. In parabolis autem, earumdem scopus attendendus est, ad eas rite intelligendas. Porro scopus Christi in parabola operariorum est ostendere quod " erunt primi novissimi et novissimi primi ", nempe gentiles credentes in Christum praeponendos esse judaeis, qui longe prius vocati fuerunt a Domino ad fidem. Cetera quae in parabola occurrunt, ejusdem emblemata sunt et ornamenta minime attendenda. Ac profecto in hoc sensu eam patres semper intellexerunt (a).

627. II. Obj. Si sancti in coelo Deum inaequali ratione vident, alter erit altero beatior; quod absurdum est: etenim si alter esset beatior altero, prae alio alius majori bono frueretur, quod pariter absurdum est, tum quia omnes fruuntur summo bono; summo autem non datur majus aut aequale; tum quia omnes beati Deum vident sicuti est, ac proinde omnes aequali ratione, cum Deus ipsa sit divina essentia simplex prorsus et indivisibilis. Ergo.

628. R. D. m. Est absurdum, si alter altero beatior esset, quia alius fruitur majori bono quam alius, C. si alter altero beatior esset, quia alius summo bono perfe-

(a) Cf. Petav. l. c. c. XI. et Maldon. hic. ac Cornel. a Lapide.

ctius fruitur quam alius N. Omnes autem ejusmodi difficultates eodem vitio laborant, in eo nempe quod statuitur diversitatem beatitudinis petendam esse ab ejusdem objecto, cum tamen repetenda sit ex parte subjecti seu videntis. Beati enim eandem Dei essentiam vident eodemque bono fruuntur, at diversa ratione pro diversa cujusque aptitudine (a) ac lumine gloriae, quo Deus potest perfectius unius intellectui conjungi quam alterius. Sic plures eandem depictam tabulam intuentur, omnes eandem vident et totam contemplantur; at qui melius pingendi artem callent, multo plura vident, seu considerant quam alii minus periti, e. g. aequissimam omnium partium proportionem, umbras apte luminibus intermixtas, colorum dispositionem et harmoniam, defectus, si qui sunt, aliaque ejusmodi, quae ceteros fugiunt, aut nonnisi imperfecte ab iis discernuntur (b).

629. Inst. Si inter beatos alii minus, alii magis perfecte Deum vident; qui minus perfecte vident, dici nequeunt vere beati, tum quia eorum appetitus non expletur, cum possint clariorem visionem appetere; tum quia possunt invidere majori aliorum felicitati. Ergo.

630. R. D. A. Nisi essent beati divinae voluntati plene conformes, C. secus N. Unusquisque enim, cum Deum pro sua aptitudine videat, qua pro meriti anteactae vitae donatur, hoc ipso expletum sentiet suum desiderium; hinc nemo etiam alterius majori felicitati invidere poterit, perinde ac nemo inter convivas alteri invidet, quod plus cibi potusve sumpserit, cum quilibet pro suo desiderio atque capacitate sumat. Praeclare s. Augustinus inquit: " Ita Deus erit omnia in omnibus, ut quoniam Deus charitas est, per charitatem fiat, ut quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas charitatis „ (c).

(a) Cf. s. Th. l. c.
(b) S. Th. ibidem.
(c) Tract. LXVII. in Jo. n. 2.

PROPOSITIO IV.

Animae justorum, quibus nihil luendum superest, non expectata corporum resurrectione neque extremo judicii die, simul ac corpore discedunt, beatifica visisione donantur

631. De fide est: definita enim fuit haec veritas primum a Benedicto XII. R. P. in const. *Benedictus Deus*, ac rursum a conc. florent. quod in Decreto Unionis recitatis prius concilii lugdunensis verbis : " Credimus . . . illorum animas, qui post baptisma susceptum nullam omnino maculam incurrunt, eas etiam animas, quae post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel iisdem corporibus sunt purgatae, in coelum mox recipi ",, alia haec verba adjecit: " Et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est ", (a).

632. Ut difficilior haec quaestio, quantum fieri potest, dilucida sit, nonnulla praemittenda nobis sunt.

633. I. Diversa ratione diversi haeretici hoc fidei dogma impugnarunt. Alii enim ideo differendam autumarunt visionem Dei beatificam usque ad futuram corporum resurrectionem, quod voluerunt animas interire cum corporibus, ac postea una cum corporibus extremo judicii die excitari ac revocari ad promeritam gloriam aut poenam. Hic error quorumdam arabum fuit peculiaris saec. III., qui opera praesertim Origenis fuerat protritus (b), penitusve obsoleverat, nisi hac fere aetate nostra denuo a nonnullis prote-

(a) Apud Hard. l. super. cit. et in coll. Conc. Labb. tom. XIII. col. 1167.

(b) Cf. Euseb. Hist. ec. l. VI. c. XXXVII. ubi refert convocatum adversus illum errorem fuisse non exiguum concilium, in quo Origenes tanto robore decertavit, ut qui prius in errorem lapsi fuerant, sententiam mutarent.

stantibus, duce Priestley vitam recepisset (a). Alii dilatam eamdem visionem contenderunt, eo quod censuerunt, animas licet omnino purgatas in beata aliqua requie degere usque ad futuram corporum resurrectionem, promeritam beatitudinem, quae in Dei visione consistit, expectantes. Hunc errorem amplexi sunt graecorum plerique post photianum schisma (b), sibique usurparunt Lutherus et Calvinus (*sacrorum emendatores!*), sed et ejusmodi error in oblivionem fere deciderat, donec saeculo superiore renovatus est non sine ingenti quodam apparatu a Burneto, ejusque opera longe lateque inter protestantes disseminatus (c).

634. II. Neque debet haec quaestio permisceri cum millenarismo. Etsi enim millenarii, seu chiliastae mille annorum regnum in hoc eodem terrarum orbe tribuant justis post resurrectionem cum Christo, attamen, si aliquem excipias, non propugnant differendam ipsis propterea esse ad id temporis, multo minus post resurrectionem, visionem Dei beatificam. Hi enim tum post mortem, tum post futuram resurrectionem, propugnant justos visione beatifica donari; praesertim si sermo sit de recentioribus millenarismi propugnatoribus. Animadvertendum tamen sermonem heic nobis non esse, quod per se satis patet, de millenarismo, qualem antiqui gnostici commenti sunt, qui omnem vivendi turpitudinem sibi pollicebantur in illo millenario regno. Haec enim doctrina aperte haeretica est.

635. III. Sedulo praeterea distingui debet ab haereticorum errore quaestio illa, quae agitari coepit sub postremis Joannis XXII. annis inter quosdam Minoritas et Dominicanos. Minoritae enim ultro fatebantur animas justorum ante corporum resurrectionem et in coelis recipi et Christi in forma servi aspectu frui, sed negabant, quum quaestio

(a) Cf. Pierre de Joux Lettres sur l' Italie sous le rapport de la religion t. II. p. 581. note.

(b) Cf. Muratorium De paradiso non expectata corporum resurrectione etc. Veronae 1738. c. XVIII. p. 194. seqq.

(c) V. Murat. ib. c. I.

satis nondum discussa fuisset, ante resurrectionem videre ipsam essentiam Dei seu Christum in forma Dei. Contra vero Dominicanae familiae alumni ejusmodi animas ipsam Dei essentiam intueri contendebant. Joannes XXII. R. P. examini hanc controversiam subjecit, discutiendamque proposuit praestantioribus illius temporis theologis, nec ipse dedignatus est, quae pro utraque parte stare videbantur, argumenta et auctoritates congerere; quare malevolorum invidiam subiit; quasi veritati refragaretur (a).

636. IV. Ad obscuriora quorumdam patrum dicta intelligenda animadvertere demum juverit permiscendam non esse quaestionem de visione beatifica ante corporum resurrectionem cum beatorum sede, circa quam praecipue versantur nonnullae patrum locutiones, alii enim eam vocarunt *paradisum*, alii *Abrahae sinum*, *receptacula*, etc. (b).

637. Ex his deprehendimus alia esse argumenta, quibus tum Priestley, tum Burneti errores impugnari debent, alia quibus illorum Minoritarum sententia evertitur, quae post datas ab ecclesia definitiones prorsus obsolevit. Ad expositos enim haereticorum errores proterendos ea omnia scripturarum ac patrum testimonia sufficiunt, in quibus pro-

(a) Haec sedulo prae oculis habenda sunt, ne inter se controversiae simul permisceantur, quae quamvis toto coelo differant, attamen passim simul confunduntur. Documenta quae huc referuntur inferius dabimus.

(b) Ut enim observat Muratorius op. c. c. XII. non levis inter aliquot ex antiquis patribus dissensio occurrit, ubi agitur de statuendo *loco*. in quem justorum animae abscedentes a corpore deferantur. Alii *coelum*; alii *sinum Abrahae*; isti *locum quietis*, illi *paradisum* censent, sive appellant. *Paradisus* ipse apud aliquos aut ipsum coelorum regnum significat, aut saltem in coelorum regione situs creditur; apud alios in ignota hujus terrae plaga. Sunt et paucissimi, qui sub terra, sive in inferis, non quidem poenalibus, ejusmodi animarum sedes collocant. Attamen vel ipsi, qui a coelesti patria illorum animas interim arcere videntur, eorum beatitatem inchoatam, immo praegrandem omnes fere fatentur; ipsamque tum solum consummandam complendamque arbitrantur, quum Christus judex cunctos tandem e tumulis excitabit et judicabit. Quod dictum est de loco, idipsum dicatur de *gradu* beatitudinis, de quo inter se discrepant, non autem de beatitudine ipsa. Quare haec distingui debent.

miscue mentio fit tum de Christi tum de Dei assecutione post hujus mortalis vitae cursum. Adversus autem Minoritarum opinionem illae praetcrea requiruntur auctoritates, quae directe ostendant, justorum animas non solum ad Christi sed ad Dei ipsius consortium ac visionem ante corporum resurrectionem admitti.

638. Quibus ita dispositis, iter jam nostrum insistimus ad propugnandam enunciatam catholicam veritatem. Ac primo quidem eam evincunt, quae scribit Apostolus II. Cor. V. 6. " Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus et non per speciem), audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore et praesentes esse ad Dominum „ (a), quae prorsus decretoria sunt. Ex Apostolo enim ne peregrinemur a Domino et praesentes ad eum simus, id est, ut non amplius per fidem, sed per speciem seu facie ad faciem, ut alibi loquitur, ipsum videamus, debemus peregrinari a corpore; imo ut citius tantum consequamur bonum " bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore „. Ergo divisi a corpore statim ad divinam praesentiam ac fruitionem admittimur, alioquin talis voluntas non bona, sed vacua esset ac fatua, si usque ad finem mundi expectanda nobis felicitas tanta esset. Magis magisque confirmatur ex ejusdem Apostoli verbis, quae immediate praecedunt " Scimus, inquit, si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam aeternam in coelis „ (b). Ad hanc igitur domum non manufactam pervenire tantum nobis licebit " cum terrestris domus nostra dissolvetur „. Hoc est cum mors a corpore nos separabit.

(a) Ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου· (διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους). Θαῤῥοῦμεν δέ, καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον.

(b) Οἴδαμεν γάρ, ὅτι, ἐάν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Hisce principiis inhaerens idem s. Apostolus ad Philipp. I. 23. scribebat: " Coarctor autem a duobus: desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius: permanere autem in carne necessarium propter vos „ (a). Certum igitur erat Apostolo statim se esse ad Christum perventurum post corporis sui dissolutionem. Ex his simul collatis praeterea discimus perinde esse in sensu Apostoli Deum intueri, ut in se est, et non amplius per fidem sed per speciem, ac esse cum Christo vel cum Domino, ideoque haec testimonia Apostoli non minus errores haereticorum convellere quam illorum catholicorum doctrinam, qui tempore Joannis XXII. distinguebant inter visionem Dei beatificam, et consortium Christi.

639. Nec alia unquam fuit sacrae antiquitatis doctrina. Nos pauca delibabimus patrum graecorum et latinorum testimonia ad id adstruendum. Ex graecis porro eminet s. Greg. Nazianz. qui in Orat. X. in laudem Caesarii fratris cum exoptat "in coelum penetrare . . . ac magno regi assistere et emicante inde lumine compleri „ (b); et apertius etiam Orat. XI. in s. Gorgoniam sororem suam, quam assecutam ait " contemplationem gloriae tum ceterae, tum supremae Trinitatis puriorem „ (c); sic Orat. XVIII. in s. Cyprianum affirmat hunc martyrem et in coelo esse: et " Sanctae Trinitati assistere„ (d). Item s. Gregorius Nyss. de Pulcheria Theodosii im-

(a) Συνέχομαι γὰρ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν χριστῷ εἶναι· πολλῷ γὰρ μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκὶ, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς.

(b) N. 18. Σὺ δὲ ἡμῖν οὐρανοὺς ἐμβατεύοις . . . βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ περιστάμενος καὶ τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς πληρούμενος. Ubi obiter observandum est hic a Greg. Nazianzeno *coelum*, in quod fuisse receptam confidit animam fratris sui, vocari ibidem *sinum Abrahae*, in quo conquiescat et spectet choream Angelorum, ac beatorum virorum gloriam; en ejus verba: Καὶ ἐν κόλποις Ἀβραὰμ οἵτινες δή οὗτοί εἰσιν, ἀναπαύσαιο, καὶ ἀγγέλων ἐποπτεύοις χορείαν, καὶ μακαρίων ἀνδρῶν δόξας τε καὶ λαμπρότητας.

(c) N. 27. Τάξις οὐρανία, δόξης θεωρία, τῆστε ἄλλης καὶ τῆς ἀνωτάτω τριάδος ἔλλαμψις καθαρώτερα τε καὶ τελεώτερα.

(d) N. 30. . . . Καὶ τὴν τῆς ἁγίας τριάδος ἔλλαμψιν, ἧς σὺ νῦν παραστάτης, κ. τ. λ. Ed. Billii.

peratoris filiola loquens: " Hinc est avulsa planta, ait, verum in paradiso consita est. A regno in regnum translata est, . . quam ille pulcher oculus est, qui Deum aspicit,, (a)? Sic s. Jo. Chrysostomus Orat. in s. Philogonium, beatum illum sanctum praedicat, quod hinc abiens et civitatem suam relinquens, in alteram, quae est Dei, civitatem ascendit, et hanc ecclesiam deserens in illam conscriptus est, quae est primogenitorum descriptorum in coelis, ac festis istis relictis, ad celebrem Angelorum conventum translatus est; " illic autem, inquit, qui adsunt, perpetuo vident (regem Deum), quatenus illum videre licet, non solum praesentem, verum etiam suae gloriae splendore condecorantem universum coetum ,, (b); quare graeci in Menologio sanctos vita functos *adstare Trinitati* in coelo dicunt, ut de s.Basilio legitur " Basili sapiens, qui assistis Trinitati,, (d). Ex latinis satis sit commemorare s. Cyprianum, qui in cohortatione ad martyrium " Quae erit gloria, ait, et quanta laetitia admitti, ut Deum videas, honorari ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis aeternae gaudium capias ,, etc. (c)? Integer porro s. martyris liber, quem De mortalitate inscripsit, de hoc argumento est.

640. Sed quia permolesta res est patres singillatim singulos appellare, juverit communem ipsorum doctrinam ad quaedam praecipua capita revocare, ex quibus melius constans ac perpetua antiquitatis doctrina colligitur.

641. Atque in primis recensendi sunt illi patres antiquissimi, qui persecutionibus furentibus consueverunt hac.

(a) Ἔνθεν τὸ φυτὸν ἀνεσπάσθη, ἀλλὰ τῷ παραδείσῳ ἐνεφυτεύθη· ἐκ βασιλείας εἰς βασιλείαν μετέστη . . . ὡς καλὸς ἐκεῖνος ὁ ὀφθαλμὸς ὁ τὸν Θεὸν βλέπων; Edit. Paris. 1615. t. II. p. 949. 950.

(b) Ἐκεῖ δὲ διηνεκῶς οἱ παρόντες ὁρῶσιν (τὸν βασιλέα Θεὸν) ὡς αὐτοῖς ἰδεῖν δυνατὸν καὶ παρόντα, καὶ τῇ τῆς ἰδίας δόξης λαμπρότητι κοσμοῦντα τοὺς συνιόντας ἅπαντας.

(c) T. I. Βασίλει σοφὲ παρεστὼς τῇ τριάδι.

(d) Quae est epist. LVI. ad Thibaritanos ed. maur. p. 94.

spe obtinendae statim beatitudinis credentium fidem confirmare. Ita Tertullianus, licet chiliasta et s. Cyprianus (a).

642. 2. Illi omnes, qui sanctorum animas deposita corporum mortalitate illico aeterna vita, regno coelorum, Dei ac Christi consortio frui dicunt, cujusmodi innumeri prope sunt tum inter graecos, tum inter latinos, ac inter ceteros uterque Gregorius Naz. et Niss., Jo. Chrysost. superius commemorati, Basilius (b), nec non Cyprianus, Ambrosius, Petrus Chrysologus apud Petavium (c).

643. 3. Ii omnes, qui affirmant discrimen inter utrorumque sanctorum statum, eorum nempe qui aut ante aut post Christum obierunt in eo consistere, quod illi ad infernos carceres mitterentur, donec eos illinc Redemptor eduxisset; isti autem post ejus adventum, non amplius illuc detrudantur sed evehantur in coelum et ad Christi convictum et consortium. Ita s. Jo. Chrysostomus in hom. de ss. Bernice, Prosdoce et Domnina, ubi de mortis metu, qui in antiqua lege summus fuit viris etiam sanctissimis, in nova nullus neque in puellis ac parvulis extitit, disserit; quod *merito accidisse* dicit: " Nam antea mors ad inferos deducebat, nunc autem ad Christum perducit (d) "; sic etiam s. Cyrillus Alex., Auctor sermonis De consolatione mortuorum apud eundem (e).

644. 4. Denique, ceteris omissis, ii omnes, qui perhibent Christum ad inferos descendisse, ut captivos inde Patres secum eveheret in coelum. " In inferna loca descendit, inquit s. Greg. Naz. Orat. XXXV. sed inde animas evehit " (f); ita pariter s. Athanasius, Cyrillus Hierosolym. S. Augustinus, et ante hos ipse s. Irenaeus, etsi millena-

(a) Tert. Scorpiace Cf. p.492. ed. Rigalt. n. (i). Cyprian. passim, tum loc. cit. tum ep. XV. LII. LVI. etc. cf. not. Rigal.

(b) Cf. Petav. De Deo l. VII. c. XIII.

(c) Ib.

(d) N. 3. Τὸ μὲν γὰρ πρότερον ὁ θάνατος εἰς τὴν ᾅδην κατῆγεν· νυνὶ δὲ ὁ θάνατος πρὸς τὸν χριστὸν παραπέμπει.

(e) Ibid.

(f) N. 93. ed. Billii Εἰς ᾅδου κατεισιν, ἀλλ' ἀνάγει ψυχάς, ἀλλ' οὐρανοὺς ἄνεισιν.

rismo aliquantulum indulserit, s. Ignatius, Clemens Alex. Origines, aliique passim (a).

645. Ex quibus praeterea eruimus sanctos patres promiscue loqui tum de Dei, tum de Christi praesentia ac fruitione, ideoque integrum catholicum dogma prorsus adstruere.

DIFFICULTATES

646. I. Obj. cum Calvino (b): 1. Scriptura tam bonorum praemium quam malorum poenam semper ad extremum judicii diem refert. Matth. enim XXV. ita describitur universale judicium ac si tunc primum tum justis tum improbis detur promerita retributio; nam tunc electi segregabuntur a reprobis; ergo ad eam diem permixti erant. Regnum praeterea electis *paratum* dicitur a constitutione mundi; ergo ipsum non erant adepti; tertio sententia sic pronunciabitur: *venite* benedicti, *discedite* maledicti; ac demum concluditur: " Et ibunt hi in supplicium aeternum, justi autem in vitam aeternam ", ut ostendatur tunc primum *ire*, non autem *redire*; quibus nihil apertius esse potest. 2. Sed magis haec confirmantur tum ex parabola zizaniorum Matth. XIII. 24. quae crescere permittuntur, donec in consummatione saeculi ab Angelis separentur; tum ex parabola sagenae missae in mare et congregantis omnia piscium genera ib. 47. insuper ex Christi promissione Apostolis facta Jo. XIV. 2. " Vado parare vobis locum . . . iterum venio et accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum et vos sitis ". Hinc denarius diurnus, in quo significatur aeterna retributio, non datur nisi ad vesperam, id est, ad mundi finem. Ergo.

647. R. D. A. Scriptura tum bonorum praemium, tum malorum poenam, seu retributionem adaequatam et completam perhibet reddendam toti homini, id est, animae et

(a) Cf. Murat. op. c. c. X. (b) Inst. lib. III. c. XXV. n. 6.

corpori, C. inadaequatam et incompletam, quae soli animae datur, N. Hac enim ratione exponi debent omnes adducti textus de judicio universali, in quibus minime sermo est de solis *animabus*, sed de *hominibus* qui non sola anima, sed et corpore praeterea constant. Homines enim reipsa tunc primum judicis vocem audient; tunc primum sententiam accipient; tunc primum separabuntur ab invicem, tunc demum primum *ibunt*, non *redibunt* alii in vitam aeternam alii in supplicium aeternum, Christus electos recipiet ad se, eisque tribuet denarium diurnum. Haec autem expositio necessario admittenda est, ut simul componantur ejusdem scripturae testimonia, in quibus aeterna retributio statim a corporis morte promittitur, et copia videndi Deum et Christo fruendi, alioquin secum constare nequeunt. Cum igitur facilis via pateat ad conciliationem ejusmodi instituendam adversantium sibi auctoritatum, ubi vero ea deseratur, omnis alia ad eam prorsus intercludatur, pronum est inferre, hanc solam admitti posse; accedente praesertim totius Ecclesiae ac traditionis sensu, ut ex probationibus luculenter patet.

648. Inst. 1. Judicium uniuscujusque particulare statim post obitum tunc deberet institui. Jam vero ejusmodi particularis judicii, cui subjiciantur animae simul ac corpore discedunt, nullum extat in scripturis vestigium; imo quoties agitur de praemio aut poena, utrumque ad universale judicium refertur. Hinc Apostolus Hebr. XI. 13. loquens de sanctis V. T. ait: " Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes „ deinde subdit v. 16. " Nunc autem meliorem (patriam) appetunt, id est, coelestem " demum concludit v. 40. " Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur „. Omnium igitur sors pendet anceps, donec electorum numerus fuerit expletus, quod nonnisi in mundi exitu locum habere poterit. 2. His principiis propterea semper insistens B. Apostolus II. Timoth. IV. 8. de reposita sibi corona justitiae dicit „ Quam reddet mihi,

in illa die justus judex „. Et 3. S. Joannes I. Ep. III. 2. " Scimus , ait , quoniam cum apparuerit (Christus scilicet in fine mundi) similes ei erimus , quoniam videbimus eum sicuti est „. Ergo.

649. R. N. m. Apposite s. Augustinus l. II. de anima c. IV. n. 8. " Quis adversus evangelium , inquit , tanta obstinatione mentis obsurduit , ut in illo paupere , qui post mortem ablatus est in sinum Abrahae , et in illo divite , cujus in inferno cruciatus exponitur , ista non audiat , vel audita non credat „ ? Scilicet " judicari animas, ut ibidem inquit , cum de corporibus exierint , antequam veniant ad illud judicium , quo eas oportet jam redditis corporibus judicari „ (a) ? Et sane Eccles. XI.28. de hoc particulari judicio perspicue dicitur : " Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias ejus „ ; et Apoc. VII. 9. Joannes testatur se vidisse turbam magnam , quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus et tribubus et linguis stantes " ante thronum Dei et in conspectu agni amicti stolis albis et palmae in manibus eorum „ (b): quae certe gloria nisi post meritorum discussionem esse non potuit.

650. Sed ut accedamus ad explanationem verborum Apostoli ex cit. Epist ad Hebr. " Juxta fidem omnes isti (id est patriarchae) defuncti sunt non acceptis repromissionibus „ D. Terrenis , C. coelestibus , subd. ante Christi in coelum ascensionem , C. post Christi ascensionem N. Tunc enim ex eodem Apostolo Ephes. IV. 8. 9. cum Christus descendisset primum in inferiores partes terrae " ascendens in altum captivam duxit captivitatem „.

651. Sic in subsequentibus verbis " *Nunc* autem meliorem appetunt , id est , coelestem „ non tempus dilationis

(a) Exinde patet Calvinum nobis illudere , dum se tanti facere auctoritatem s. Augustini saepius inculcat , ubi enim aperte adversus suas haereses pugnantem videt, parvi pendit omnino, ut alias animadvertimus.

(b) Ἐνώπιον τοῦ θρόνου , καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου περιβεβλημένοι στολὰς λευκάς· καὶ φοίνικες ἐν ταῖς χερσὶς αὐτῶν.

exprimitur, sed vis illationis, ut Apostoli sensus exposcit, ait enim: " Confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim haec dicunt, significant, se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. *Nunc* (id est, *igitur*, *ergo* etc.) autem meliorem appetunt, id est coelestem ,, ; ac si diceret : Qui autem peregrinos se dicunt, hoc dicentes significant, se patriam desiderare : quam ergo patriam desiderabant patres nostri? Sane si Chaldaeam desiderassent, tempus illis non deerat illuc revertendi; vita enim erat longa, via brevis. Fatendum est *igitur* quod meliorem desiderarent patriam, nempe coelestem (a).

652. Postrema autem verba " Deo pro nobis melius aliquid providente ut non sine nobis consummarentur ,, hunc sensum praeseferunt ex mente Apostoli: Hinc illis praecipuis amicis suis et omnium fidelium patribus paravit Deus Jerusalem coelestem, in qua una cum Deo regnant. Hanc autem sibi promissam beatitudinem tunc temporis, seu toto V. T. tempore illi non receperunt, Deo per singularem in nos bonitatem providente, ut usque ad tempora nostra, nimirum usque ad ascensionem Christi, nemini sanctorum illuc pateret aditus, ut non ante N. T. tempus, quod nostrum est, consummatam consequerentur beatitudinem; animae quidem, quam consecuti sunt per visionem Dei, qua fruuntur ab ascensione Christi; corporis vera qua fruentur nobiscum in communi omnium resurrectione. Itaque neutram *sine nobis*, id est, ante tempora nostra recipiunt beatitudinem.

653. Ad 2. D. Toti personae (*mihi*), C. animae N. Responsio patet ex dictis.

654. Ad 3. D. Id est etiam quoad corpus glorificatum, C. quoad solam animam N. Si tamen ad Christum ea verba referuntur et non rectius ad ipsam divinam essentiam, ac proinde ad visionem beatificam, ut non obscure postulat ipse contextus.

(a) Cf. Bernard. a Picon. Triplex expos. in h. l.

655. II. Obj. Sancti Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus et Bernardus aperte docent beatitudinis dilationem usque ad futuram corporum resurrectionem esse differendam. Etenim s. Hilarius passim docet " Animas in custodia detineri donec veniat tempus, quo judex meritorum faciat examen „ (a); et alibi passim: " Sitire Dei aspectum „ (b): ea esse adstrictas necessitate, ut consepultis corporibus ad inferos descendant (c). Ita s. Ambrosius qui haec habet: " Solvitur corpore anima, et post finem vitae hujus adhuc tamen futuri judicii ambiguo suspenditur. Ita finis nullus, ubi finis putatur „ (d). S. Joannis Chrysostomi verba aperta sunt adeo, ut aliter accipi nullo modo queant: " Quoniam, inquit, si maneat anima, et millies sit immortalis, sicut est revera, absque carne non accipiet bona illa ineffabilia sicut neque punietur... si enim non resurgit corpus, incoronata manet anima extra illam beatitudinem, quae est in coelis „ (e). S. Augustinus passim memorat *receptacula*, in quibus animae detinentur usque ad resurrectionem (f), et lib. I. Retract. c. XIV. n. 2. haesitantem se exhibet dicens: " Angeli quidem sancti, quod ibi (in coelo) sint, nulla quaestio est. Sed de sanctis hominibus jam defunctis, utrum ipsi saltem dicendi sint jam in illa possessione consistere, merito quaeritur „. Demum s. Bernardus tum in serm. II. III. et IV. de sanctis, tum alibi docet animas " in expectatione quietis sub altari et in atriis esse „ ibique expectare corporum resurrectionem, donec exultent " visione et contemplatione Dei „. Ergo.

(a) In Ps. CXX. n. 16. et alibi.

(b) In Ps. LXII. n. 3.

(c) In Ps. CXXXVIII. n. 22. et alibi.

(d) Lib. II. De Cain et Abel c. II. n. 9.

(e) Hom. XXXIX. in I. ad Cor. XI. 3.

(f) Enchir. c. CIX. De Civ. l. XII. c. IX. n. 2. lib. XII. De Genesi ad lit. c. XXXV. etsi ibi vox *receptaculum* non occurrat, dicit tamen animas non resumptis corporibus " non sic videre posse incommutabilem substantiam, ut sancti Angeli vident „. Lib. IX. Conf. c. III. admissum dicit amicum suum Nebridium nuper defunctum *in sinum Abrahae*.

656. D A. Docent patres differendam esse beatitudinem *accidentalem*, *adaequatam* et *completam*, quae non solum in animae sed et in corporis glorificatione consistit, C. *essentialem*, *inadaequatam* et *incompletam* quoad animam vel N. vel subd. In sententia nonnullorum, qui arbitrabantur animam solutam desiderio teneri proprii corporis, adeoque incompletam esse sub hoc respectu illius beatitudinem, C. in alio sensu N.

657. Quae quidem ut probe intelligantur animadvertendum est: 1. Patres citatos nobiscum re consentire, dissentire autem in loquendi ratione; 2. ipsos differre sanctis beatitudinem completam, quod et nos profitemur, 3. diversa *loca*, *mansiones*, *receptacula*, *sinum Abrahae*, *paradisum*, *regnum Christi*, *regnum Dei*, diversos *coelos* commemorasse ad ostendendam differentiam inter statum futurum post resurrectionem stabilem ac completum, et statum praesentem incompletum atque, ut ita dicam, precarium; tum etiam ad ostendendam diversitatem in gradibus beatitudinis pro diversitate meritorum. His praemissis

658. S. Hilarius in primo textu, qui nobis opponitur, loquitur de gloria consummata et perfecta, alioquin si vim verborum urgere velimus, consequeretur, nec impios addictos esse poenis, quod est contra apertam illius doctrinam; in Tract. enim in Ps. II. testatur impiorum animas statim ad infernum puniendas descendere: " Testes nobis, ait, evangelicus dives et pauper: quorum unum Angeli in *sedibus beatorum* et *in Abrahae sinu* locaverunt; alium *statim* poenae regio suscepit . . . . Nihil illic dilationis aut morae est,, (a). Passim praeterea s. Hilarius martyrum animas " ad refrigerium aeternae beatitudinis *post mortis istius tempus* „admittit, ut in Comm. in Ps. LXV. n. 22. In secundo textu qui objicitur, ideo dicit Hilarius animas sitire regnum Dei, quia ex ipsius mente duo haec regna Christi et Dei inter se differunt in eo, quod in regno Christi visio non

(a) N. 48. Ex quibus rursum *sinum Abrahae* et *sedes beatorum* patet idem esse in sensu s. Hilarii.

sit adeo completa, prout erit in regno Dei, in quo post resurrectionem completa omnino erit, ut ibidem ipsemet declarat (a). In tertio deniqne testimonio s. pater peculiarem suam proponit opinionem, quod animae ad exemplnm animae Christi, antequam admittantur in coelum, debeant prius ad inferos descendere, quin tempus determinet, quo animae apud inferos manere debeant (b). Ceterum s. Hilarius in Ps. XLI. n. 9. sic argumentatur: " Si Christus Dei requies est, ergo qui in Christo erunt, erunt in Dei requie,,.

659. S. Ambrosius in lib. De Cain et Abel, nil aliud sibi voluit, quam animas incertas adhuc esse de futurae resurrectionis tempore. Alioquin si nimis urgerentur ejus verba, sequeretur juxta ipsum animas adhuc manere incertas de propria sorte, quod esset contra ipsius principia. Etenim ipse ep. XV. n. 4. de s. Acholio thessalonicensium episcopo scribit: " Est igitur jam superiorum incola, possessor civitatis aeternae illius Hierusalem, quae in coelo est. Videt illic urbis ejus mensuram immensam . . . lumen sine sole perpetuum: et haec omnia jamdudum quidem sibi comperta, sed *nunc* facie ad faciem manifestata,, etc. His similia plura occurrunt in s. Ambrosii scriptis (c).

660. Quod vero spectat ad diversas mansiones, quas distinguit in lib. De bono mortis, quem " nondum veteranus sacerdos,, scripsit (d), eas collocat in coelo; scri-

(a) Cf. Murat. op. c. XII. ubi plura testimonia congerit, quae satis superque ostendunt mentem hujus patris cum catholica doctrina plane consentire

(b) Cf. Murat. ib. c. XI. p. 99. ubi observat hanc fuisse opinionem etiam s. Irenaei et Tertulliani, quae tamen peculiaris illorum fuit, nec alios habuit adstipulatores.

(c) Cf. Murat. ib. c. XIV. p. 135. seqq. qui plura exhibet.

(d) Cf. Admonitionem editorum maurin. in lib. De bono mortis, et in nota ad c. XI. hujus libri, ubi ipsi conciliant, quae contraria scribere visus est s. Doctor, nempe lib. II. De Cain et Abel c. 2. n. 9. a nobis adducta et quae hic affirmat: " Ut factorum suorum incertum supremo judicio non vereantur (animae solutae) eventum,,; verba igitur ex libro II. De Cain et Abel eo sensu exponunt, ut nimirum anima non de sua felicitate, quam

bit enim c. X. " Hae sunt habitationes, de quibus dicit Dominus (Jo. XIV. 1.) multas mansiones esse apud Patrem suum, quas suis pergens ad Patrem suum discipulis praepararet,, (a). Quare ratio nulla est, cur his Burnetus prave adeo abutatur.

661. S. Jo. Chryst. in objectis verbis vult ostendere necessitatem resurrectionis corporis, non autem differri animae beatitudinem. Nempe ex eo quod, ut ipse argumentatur, corpus fuerit animae comes in passione, concludit: vel utrumque coronabitur vel neutrum. Etenim dogma catholicum ipse luculentissime tradit hom. X. in II. ad Cor. dicens: " Ne timeas. Confide cum concideris. Neque enim ille dumtaxat te a corruptione vindicat, ac gravi sarcina levat, sed etiam ad Dominum *confestim* transmittit,, (b). Alia dedimus ejusdem testimonia non minus perspicua in probationibus (c).

662. S. Augustinus cit. loc. ostendit se dubitare de loco, non autem de gloria ipsa ante extremum judicii diem, quod jamdin animadverterat Lud. Vives in suis notis ad opp. s. August. Sane ep. CLXXXVII. n. 7. diserte scribit s. Doctor: " *Ubicumque* sit paradisus, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est qui ubique est,,; et lib. IX. Conf. c. III. ubi de Nebri-

cognitam et exploratam esse patrum communis est opinio, dicatur ambigere, sed de resurrectionis ac judicii die, immo et de fratrum salute, quorum, Ambrosio teste, eam miseret. Nam si de salute propria vir sanctus animam incertam putasset, quomodo in eodem libro c. IX. n. 31. de justis mortuis dixisset: " *Et merito pro viventibus habentur; quia etsi corporis gustaverint mortem, vitam tamen incorpoream capiunt, et illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruuntur aeterna,,* ? et alibi.

(a) N. 45. ubi pariter notandum s. antistitem, quae scribit in hoc libro De diversis habitaculis desumpsisse ex apocrypho lib. IV. Esdrae, ut ipsemet testatur dicens " Siquidem et in Esdrae libris legimus . . . . et *habitacula* reddent animas, quae his emendatae sunt, et revelabitur Altissimus super sedem judicii,,. Haec porro leguntur l. IV. Esdr. c. VII. 32. seq.

(b) N. 2. Μὴ φοβηθῇς · θάῤῥει κατακοπτόμενος. οὐ γὰρ μόνον φθορᾶς σε ἀπαλλάττει καὶ βάρους, ἀλλὰ καὶ τῷ κυρίῳ παραπέμπει ταχέως.

(c) Cf. Murat. op. c. c. XV. ubi luculentissime mentem s. Doctoris explanat omnesque difficultates disjicit, quas ex illius scriptis Burnetus opponit.

dio amico suo nuper defuncto inquit : " Quidquid illud sit, quod illo significatur sinu (Abrahae), ibi Nebridius meus vivit... Nam quis alius tali animae locus ? Ibi vivit, unde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Jam non ponit aurem ad os meum ; sed *spiritale os ad fontem tuum*, et bibit quantum potest sapientiam pro aviditate sua *sine fine felix*. Nec sic eum arbitror *inebriari* ex ea, ut obliviscatur mei, cum tu *Domine*, *quem potat ille*, nostri sis memor ". Quid vero est ex mente Augustini *inebriari* ? " Est facie ad faciem Deum videre " ut ipse declarat in Enarr. in Ps. XXXV. n. 14. exponens vocem *inebriabuntur*. Ejusdem praeterea mens patet ex iis, quae disputat passim adversus pelagianos inducentes distinctionem inter vitam aeternam et regnum coelorum (a).

663. Demum s. Bernardus in praefatis sermonibus intelligi potest de gloria consummata et adaequata, quam sancti resumptis corporibus olim obtinebunt, minime vero de gloria essentiali, quae in Dei visione consistit, quae tamen juxta peculiarem ipsius opinionem minus perfecta censenda est ob corporis desiderium, quo animae solutae quodammodo urgentur. Si enim Serm. LXXXVII. de contemplatione Dei disputans tres modos distinguit pro diverso statu corporum in sanctis: " Et primo quidem, inquit, vocatur cibus,

(a) Observandum praeterea est s. Augustinum olim millenariorum opinioni adhaesisse, ut ipsemet fatetur l. XX. De civ. Dei c. VII. dicens: " Quae opinio esset utcumque tolerabilis, si aliquae deliciae spiritales in illo Sabbato adfuturae sanctis per Domini praesentiam crederentur. Nam *etiam nos hoc opinati fuimus aliquando* ". Vid. Jo. Cadonici in Vindiciis augustinianae ab imputatione regni millenarii doctrinae an. 1747. tum in tribus dialogis an. 1753. ac demum De Augustini sententia de beatitate sanctorum ante Christi Domini descensum ad inferos 1763. Ubi Cadonici animadvertit juxta s. Augustinum justos per mille annos fruituros eum Christo spiritalibus deliciis in terris, ita tamen, ut beatifica visione nunquam illi caruerint, vel cariturі sint. In hac bibliotheca collegii Rom. asservatur epistola Muratorii ad eundem Cadonici data in qua ejus opus summopere commendat ac felicitatem in mente s. Augustini exponenda. Cf. tamen quae adversus Cadonici scripsit P. Mamachius O. P. in op. De animabus justorum in sinu Abrahae, ante Christi mortem duob. vol. 4. Romae 1766.

secundo potus, tertio ebrietas . . . Prius comedunt, dum in carne adhuc corruptibili degunt. Postmodum vero corpore exuti et *in coelum translati* jam bibere dicuntur eadem, quae prius comederant, quis jam *per speciem contemplantur* sine labore, quae prius per fidem crediderunt, dum in corpore positi peregrinarentur a Domino. . . In hoc ergo statu positi sancti bibere quidem possunt, sed *inebriari non possunt*, quoniam a *perfectissima contemplatione* divinitatis quodammodo retardantur, dum adhuc resurrectionem sui corporis in fine saeculi praestolantur „. Quod si alicubi duriuscula quaedam scripsit, quae cum communi doctrina vix componi queunt (a), alibi ea retractavit. Nam in serm. XLII. De divers. n. 5. luculentissime doctrinam ecclesiae catholicae declarat dicens: " Qui in coelo sunt, gaudio gaudent *ad visionem Dei*, Christi fratres in natura, cohaeredes in gloria, similes in aeternitate jucunda„ et alibi passim (b).

664. III. Obj. 1. Ecclesia semper consuevit pro omnibus indiscriminatim orare, prout constat ex vetustissimis liturgiis, nempe pro B. V., pro Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus etc. Instar omnium sit liturgia syrisca, in qua de sanctis sic legitur: " Deus praesta eis requiem, bonamque memoriam, et potissimum sanctissimae Deiparae Mariae„. Similia occurrunt in liturgiis aethyopica, Jacobi, Marci,

(a) Singularia certe videntur, quae scripsit Serm. III. De Ss. n. 1. ubi inquit: " Advertistis . . . tres esse sanctarum status animarum: primum videlicet in corpore corruptibili, secundum sine corpore, tertium in corpore jam glorificato. Primum in militia, secundum in requie, tertium in beatitudine consummata: primum denique in tabernaculis, secundum in atriis, tertium in domo Dei„ etc. et Serm. IV. n. 1. " Interim sub Christi humanitate feliciter sancti quiescunt . . . donec veniat tempus, quando jam non sub altari collocentur, sed exaltentur super altare . . . Quonam igitur modo super altare dixerim exaltandos eos, qui nunc sub altari quiescunt? *Visione* utique et contemplatione, non praelatione. Ostendet enim nobis Filius (ut pollicitus est) semetipsum non in forma servi, sed *in forma Dei*. Ostendet etiam nobis Patrem et Spiritum Sanctum, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis „. Quae tamen commode videntur exponi posse per ea, quae ex eodem sancto attulimus de triplici modo Deum videndi.

(b) Cf. Murator. c. XIX. p. 202. seqq.

Basilii, Gregorii Nazianzeni, Chrysostomi, Epiphanii, utriusque Cyrilli, nec non in Sacramentario Gelasii, et Gregorii M. atque in missali mozarabico. Hujus autem consuetndinis vestigia adhuc supersunt in secreta s. Leonis papae, in qua precamur " Ut et illum beata retributio comitetur, et nobis gratiae tuae dona conciliet,,. 2. Accedunt denique orationes et responsoria pro defunctis, quae palam ostendunt nondum de animabus latam esse sententiam, ut cum dicitur: " Libera eam de morte aeterna,, etc. aut " Ne absorbeat eas tartarus,, aliaque ejusmodi. Ergo.

665. R. ad 1. D. Diverso sensu ac diverso fine, C. eadem ratione eodemque fine N. Nempe etsi consueverit ecclesia pro omnibus preces fundere, quod et nunc etiam in canone pro omnibus facere pergit illis verbis: " Ipsis Domine,et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis ut indulgeas deprecamur,,; accommodam tamen distributionem pro diverso defunctorum statu, atque ad diversos fines easdem preces fundit. Animabus scilicet in purgatorio degentibus requiem apprecatur; sanctis in coelo regnantibus gloriam accidentalem ejusque augmentum, vel etiam corporis resurrectionem, tum etiam ut nos potius ipsorum precibus commendemus, ipsorum gratulemur triumphis (a), etc. Quod optime significavit s. Augustinus, dum in Enchiridio c. CX. inquit: "Cum sacrificia sive altaris, sive quarumcunque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt; pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etsi nulla sint adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt,,; et serm. CLIX. n. 1.

(a) Cf. Tournely de Deo Q. XIV. In solut. diff. ex liturgiis et precibus ecclesiae. Circa secretam s. Leonis M. Cf. Ang. Rocca Or. s. Ang. in scholiis ad lib. sacramentorum s. Gregorii M. Romae 1597. ad p. 128.

Addenda praeterea est animadversio eorum, qui observant ecclesiam certam non fuisse, an sancti illi, quorum mentio fiebat, jam pervenerint ad beatitudinem, an vero nonnullas adhuc leviores maculas eludendas habuerint sine quibus vita haec mortalis non transigitur. Hinc pro ipsis ecclesia orare consuevit post ipsorum obitum. Cf. Card. Bona l. mox citando.

" Injuria est, inquit, pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari ,, (a); quod intelligendum est ex dictis de gloria essentiali. Atque sic reipsa accipiendas esse ejusmodi preces necessario exposcit ipsa ejusdem ecclesiae consuetudo orandi sanctos in coelis regnantes, ut pro nobis intercedant, quod item in iisdem liturgiis reperitur.

666. Ad 2. D. Qustenus ecclesia in orationibus aut responsoriis pro defunctis rem praeteritam velut praesentem spectare soleat, C. quatenus profiteatur incertum adhuc esse ipsorum judicium atque sententiam N. Haec autem ratio agendi ecclesiae patet in solemnitatibus, quas per annum celebrare consuevit. Etsi enim agatur de re jamdudum praeterita, eam tamen tanquam praesentem aut etiam futuram spectare consuevit e. g. tempore adventus illa frequenter ingeminat; " Rorate coeli desuper et nubes pluant justum ,, etc., et sic de ceteris: atque hac ratione filios suos admonet atque hortatur, devotionem in iis excitat, laetitiam etiam aut moerorem pro eorum diversitate, quae ipsa frequentat (b).

667. IV. Obj. Gloriae dilationem ratio ipsa suadet 1. Sancti enim V. T. non statim ad beatitudinem admissi sunt: ergo nec sancti N. T. admitti statim ad eam debent. 2. Christus ipse cum anima sua ad inferos descendit, neque ad coelum ascendit nisi post resurrectionem. 3. Praeterea corpus animae socium fuit in meritis, ergo et in retributione comes esse debet; 4. praesertim cum anima sine corpore semper misera esse debeat, utpote quae perpetuo corporis desiderio torquetur. Ergo.

668. R. I. Cum agitur de dogmate fidei, non ratione aut congruentiis disceptari debet, sed monumentis, inquirendumque num scripturae, traditio, ecclesia hoc dogma tra-

(a) Ibid. vero ecclesiae mentem uberius explicat dicens " Ideoque habet ecclesiastica disciplina quod fideles noverunt, cum martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oretur: pro ceteris autem commemoratis defunctis oratur ,,.

(b) Card. Bona Rerum liturgic. l. II. c. XIV. et Bened. XIV. De sacrif. missae lib. II: c. IX. La Brun Explication de la messe Paris 1741 tom. III. diss. X. art. XVIII. *Remarques* p. 300. seqq.

diderint nec ne ; cum id constat, conjecturae nostrae per se concidunt. Singillatim nunc ut ad propositas difficultates faciamus satis :

669. R. II. N. A. Ad 1. N. C. et paritatem; neque enim eadem ratio temporis valet pro sanctis V. T. ac pro sanctis N. T. Quemadmodum autem fuit Christus primogenitus mortuorum, sic prior in coelum ingredi debuit, antequam alius quisquam sanctorum illuc admitteretur.

670. Ad 2. N. rursum C. et paritatem; praeterquam quod enim Anima Christi beatifica Dei visione fruebatur, ideo ad inferos descendit, ut sanctorum animas indidem educeret ac secum in coelum eveheret, quae ratio in sanctis locum non habet, neque in omnibus Christo sancti assimilari debent, alioquin et ipsi deberent tertia die post mortem resurgere, etc.

671. Ad 3. D. A. Ita tamen ut causa meritorum anima sit, C. secus N. Anima enim ad opera bona perficienda corpore utitur tanquam instrumento ; deinde N. C. et parit., quia anima a corpore disjuncta gloriae capax est.

672. Ad 4. Esto quod anima tali desiderio quodammodo torqueatur, non inde tamen sequitur ipsam miseram effici, tum quia essentia beatitudinis in anima consistit, quae vero ad corpus dimanat, non est nisi accidentalis; tum quia Deus huic desiderio non sine fenore supplere potest.

673. V. Obj. Joannes XXII. sententiae de dilatione visionis beatificae adstipulatus est : ter enim ex suggestu in ecclesia avenionensi eam propugnavit. Hinc suae opinionis fautores summa benevolentia excipiebat, contra vero eidem refragantes insectabatur, prout contigit Durando meldensi episcopo, qui vix Pontificis judicium effugit, regia auctoritate ac patrocinio fretus, et Thomae Valesio Ord. Praed., qui in carcerem conjectus est. In eum finem, ut quot posset in suam sententiam perduceret, Lutetiam Parisiorum Gerardum Eudum generalem ministrum Minoritarum misit una cum Arnaldo de s. Michaele, prout referunt card. do Alliaco, Gersonius, Ochamus, aliique. Quare Philippus Galliarum rex ignem

eidem Joanni comminatus est, nisi a sententia resipuisset. Ergo.

674. R. N. A. Ut autem Joannis XXII. factum rectius cognoscatur, haec ordinatim sunt diligenter animadvertenda.

675. I. Exorta est suo tempore controversia inter quosdam Minoritarum et Praedicatorum Ordinis alumnos, num beati in coelum statim post mortem recepti praeter Christi humanitatem fruerentur visione ipsa Dei beatifica (a). Joannes controversiam hanc dirimere aggressus, ut ea, qua par erat in re tanti momenti et tunc temporis satis implexa quaestione, procederet maturitate, quae utrique contendentium parti favere videbantur, tum ex scriptura tum ex patribus argumenta summa diligentia collegit. Haec discutienda dedit cardinalibus omnibus, praesulibus atque doctoribus, quos anathematis religione adstrinxit, ut diligentissime ea pervestigarent " Nobisque, quid eis videatur, exponant ,, ut ipse loquitur (b).

676. II. Cum accepisset ob ejusmodi collectionem, in qua argumenta pro utraque parte prostabant, calumniam sibi impactam esse a malevolis, quasi neganti sententiae favisset, adscitis eodem anno cardinalibus per publicos tabelliones protestatus est " Nunquam gessisse in animo decidere vel credere, quod esset quovis modo scripturae sacrae obvium vel contrarium fidei orthodoxae ,, ; voluitque ut haec protestatio in orbe universo christiano publicaretur (c). Litteris praeterea ad regem Philippum datis calumniam eandem illic disseminatam a se propulsavit praesertim quoad duos illos, qui missi Lutetiam perhibebantur ad eam doctrinam propagandam (d).

(a) Cf. Raynaldi Tarvisini Annales ecclesiast. ad an. 1333. Exorta videtur haec quaestio ex occasione illorum sermonum, quos habuerat s. Bernardus in solemnitate omnium Ss.; quos superius citavimus. Mota autem haec quaestio est an. 1331.

(b) Cf. Raynaldi ib. ad an. 1334. n. 27.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. Hujus protestationis meminerunt etiam pseudo-minoritae et praesertim Bonagratia ejusdem pontificis infensissimus hostis.

677. III. Invaluit calumnia opera praesertim illorum schismaticorum, qui favebant Ludovico bavaro, cujus odium simultatesque adversus hunc pium pontificem eo erant progressae, ut ei opposuerit antipapam Petrum de Corbaria. Falsis ejusmodi rumoribus decepti sunt nonnulli scriptores minus in Pontificem propensi, qui calumniosas hasce voces pronis auribus exceperunt posterisque transmiserunt (a).

678. IV. Nec Durandus meldensis episcopus fuit a Joanne inquisitus neque Thomas Valesius; sed ambo a fidei quaesitore; Durandus quidem ob erroneas aliquot sententias, quas disseminaverat in libro a se conscripto (b); Valesius eo quod imprudenter e publico suggestu non solum Joannem pontificem perstrinxerit, sed praeterea controversia nondum dirempta, maledictionem divinam precatus fuerit in contrariae sententiae assertores (c).

679. V. Philippus et Robertus alter Galliarum, alter Scotiae rex per litteras obsequium demissionemque animi luculenter significantes ad Joannem pontificem datas eum exorarunt, ut controversiam definire vellet (d); easdem preces parisienses theologi in epist. ad eundem R. P. scripta obtulerunt in qua " Vestrae beatitudini, inquiunt, cum qua possumus humilitate et reverentia, totis cordis praecordiis supplicamus, quatenus praedictae quaestioni . . . dignetur vestra sanctitas finem dare, partem illam, qua nutrita fuit hactenus devotio populi christiani, vestro regimini crediti,

(a) Genebrardus, Ocham, Ciaconius recensentur a Bzovio Ord. Pr. inter pontificis malevolos. Cf. in Annal. eccles. ad an. 1331. Inter hos tamen Ochamus aperte ostendit se dubium esse circa ea quae de Joanne XXII. retulerat. Ait enim: " Si assertiones illius (Joannis) vel opera aliter recitaverim quam habeat veritas reportatoribus imputetur. . . mihi nullatenus, quia sub illa forma mihi recitata fuerunt ,, (In Dialogo p. II. tract. 2. sub finem).

(b) Tres potissimum fuerunt errores, in quos Durandum meldensem episcopum, doctorem *robustissimum* nuncupatum, fidei inquisitores prolapsum depreheuderunt, quos hic non vacat recensere, quique videri possunt apud Raynaldum ad an. 1333. n. 48. seqq.

(c) Cf. Bzovium l. c. n. XI.

(d) Apud Jo. Villani l. XI. c. 19.

veram esse, determinatione apostolica confirmando,, (a). Quae profecto cohaerere non possunt cum iis, quae vulgabantur a pontificis malevolis, quaequae leviter nimium ac imprudenter arripuit Card. de Alliaco qui an. 1406. id est 62. an. a morte Joannis XXII. ea vulgavit.

680. VI. Demum re satis discussa Joannes, hortatu praesertim Philippi regis et academiae parisiensis, convertit animum ad emittendam definitivam decisionem suam pro immediata Dei visione beatifica. Hanc vero cum morte praeventus publicare minime potuerit, legit coram cardinalibus et tabellionibus, in qua protestabatur se declarare intentionem " quam habemus, inquit, et *habuimus* ,, (b). Revera non aliam unquam ipsius mentem fuisse, crebrae ipsius protestationes, quas data occasione emisit tribus postremis vitae suae annis, quibus controversiam hanc discutiendam suscepit, luculentissime patefaciunt. Quod pariter testantur scriptores coaevi etiam minus in pontificem propensi. Dissserens enim Bzovius de tribus illis sermonibus, quos habuit pontifex in ecclesia avenionensi, jamdiu deperditis quibus videbatur catholicum dogma oppugnare ex scriptura et patribus, eos *neque asserendo*, *neque decernendo*, inquit, recitavit (c); *nec nisi disputandi gratia*, subdit Cia-

(a) Cf Apud Martene in op. Thesaurus novus anecdotorum. Paris. 1717. fol. t. I. col. 1383. et seq.

(b) Apud Raynaldum ad an. 1334. n. 37. Neque hic silentio praetereundum, quod Joannes in bulla canonizationis s. Thomae aquinatis de eodem sancto habet, " quem in coelestibus agminibus positum Deum glorificare cognoscitur ,, data est autem die 18. Jul. 1323. cf. Bullar. Ord. Praed. Romae 1730. tom. II. p. 161. Similia leguntur in Bulla Canoniz. s. Ludovici Tolosati data 7. id. april. 1317. cf. Bullar. Rom. Laert. Cherubini Romae 1617. t. I. p. 153.

(c) Bzovius ad an. 1331. n. XI.

Cf. etiam cit. epist. universit. parisiens. ad Jo. XXII. apud Martene l. c. ubi doctores parisienses ita scribunt: " In qua (quaestione) Vestra Sanctitas pulcherrime et subtilissime allegavit, et quamplures auctoritates adduxit, immo tot quot non recordamur nos legisse doctorem aliquem, quas ad unum adduxit tot et tantas, *semper tāmen recitando*, et *nihil determinando*, *asserendo*, seu *etiam opinando*, sicut audivimus, dignetur etc.

conius (a); *sic enim ad veritatem poterit promptius perveniri*, ut scripsit ipsemet pontifex ad Philippum regem an. 1333. (b).

681. Ex his autem, quae ex certissimis documentis deprompsimus, colligitur non solum evanescere, quae in objectione congesta sunt, sed praeterea falsitatis argui Calvinum, dum affirmare non erubuit, Ioannem XXII. docuisse mortalitatem animorum (c); minus fideliter insuper a nonnullis auctoribus catholicis referri factum istud, dum pontificem traducunt veluti propensum fere in contrariam fuisse sententiam, de dilatione nempe visionis beatificae, multo magis autem a vero ablusisse inter catholicos eos, qui autumant *ex cathedra* Joannem XXII. eandem sententiam definivisse, ut ita detrahant infallibilitati Romani Pontificis (d).

Articulus II.

De purgatorio

682. Purgatorii nomine significamus statum expiationis ad tempus duraturae, in quo animae justae obstrictae vinculis ac debito temporaneae qualiscumque satisfactionis vel ob venialia peccata, vel ob lethalia quoad culpam jam dimissa e corpore disjunctae detinentur, donec dignae factae sint, quae ad aeternam beatitudinem admittantur.

(a) Historiae Pontificum Rom. Romae 1630. fol. tom. I. col. 871. ubi ait: " Affirmans se nihil nisi disputandi gratia afferre et nihil adhuc se determinasse ,,.

(b) Apud Raynaldum ad an. 1333. n. 46. seqq.

(c) l. IV. instit. c. VII. §. 28. de quo cf. Raynaldum ad an. 1334. n. 38.

(d) Ita Auct. Défense de la declaration etc. du 1682. part. III. Liv. IX. ch. XLVI. Quod quidem opus non esse genuinum Bossueti foetum non pauci scriptores neque aspernendis argumentis contendunt, aut saltem fuisse interpolatum antequam in lucem ederetur ab ipsius nepote jansenianis partibus non parum addicto; mirum porro est, quam graviter hallucinetur hujus operis editor in notis, quas l. c. apposuit cf. Oeuvres de Bossuet. edit. de Liege 1768. tom. XXI.

683. Ut omnem tum indulgentiarum, tum suffragiorum usum in catholica ecclesia receptum ad illarum animarum levamen e medio tollerent, novatores saec. XVI. Aërium saeculi IV. haereticum nec non petrobruisianos, albigenses, waldenses nonnullosque alios sectarios secuti, purgatorii existentiam inficiati sunt, atque hinc suffragiorum utilitatem. Lutherus prius anceps haesit, deinde utrumque rejecit. Calvinus eo usque progressus est, ut Instit. l. III. c. V. §. 3. clamandum dixerit " Non modo vocis, sed gutturis ac laterum contentione, purgatorium exitiale esse Satanae commentum, quod Christi crucem evacuat, quod contumeliam Dei misericordiae non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit ac evertit ".

684. Ut autem adversus hos novatores commodius pugnemus, verus quaestionis status aperiendus est, apprime secernentes ea quae stricte sunt de fide ab iis, quae intra opinionum limites continentur. Porro duo haec tantum quoad purgatorium de fide sunt, primo scilicet, ejusdem purgatorii existentia; secundo suffragiorum utilitas, ut ex dicendis patebit.

685. Omnia igitur quae spectant ad locum, durationem, poenarum qualitatem ad catholicam fidem minime pertinent, seu definita ab ecclesia non sunt. Num scilicet sit aliquis determinatus locus necne, et ubi positus sit; num parum an diu debeant animae in purgatorio detineri: num ignis purgatorii sit materialis an metaphoricus, utrum scilicet consistat in quadam animi tristitia exorta ex anteactae vitae consideratione, foeditate peccati, aliisve ex causis, propter quas voluntaria et peroptata ipsis animabus sit purgatoria haec afflictio (a); diversae olim de iis extiterunt inter ve-

(a) Leibnitius in System. theol. cit. p 350. scribit: " Plerique omnes (veteres et recentiores) consenserunt in castigationem paternam, sive purgationem post hanc vitam, qualiscumque ea esset, quam ipsae animae ab excessu ex corpore, illuminatae, et sibi conspecta tunc imprimis praeteritae vitae imperfectione, et peccati foeditate maxima tristitia tactae *sibi accersunt libenter nollentque aliter ad culmen beatitudinis pervenire*. Voluntariam enim esse

teres ecclesiae patres, et inter scholasticos etiam recentiores adhuc vigent discrepantes sententiae. Idipsum dicatur de modo, quo animae defunctorum suffragiis fidelium juvantur, circa quem diversae pariter perhibentur theologorum sententiae, de quibus inter alios consuli possunt Bellarminus toto libro II. De purgatorio, et duo germani fratres de Walemburg (a).

686. Haud ignoramus ex his, quae diximus ad fidem minime spectare, aliqua esse, quae quamvis definita non sint, absque temeritatis nota rejici non posse, quum satis innotescat circa ea non solum communis theologorum doctrina, a qua cordato catholico absque gravissima causa recedere nofas est, sed insuper ipsius ecclesiae sensus praesertim circa poenarum acerbitatem, quibus animae in purgatorio cruciantur. Cum tamen nobis propositum sit, catholica dogmata potissimum tueri atque adstruere adversus incurrentes errores, aut ea quae catholicam doctrinam quoquomodo labefactant, ideo rata habentes, quae communi consen-

purgatoriam hanc afflictionem recogitantis acta sua animae, praeclare multi viri notarunt, et inter ceteros illustris est Granatensis locus, qui Philippo secundo in novissima aegritudine magnam consolationem attulit „.

Haec hausisse videtur Leibnitius ex pulcherrimo tractatu, quem de purgatorio scripsit s. Catharina jannensis, in quo inter cetera haec habet: " L'anima separata dal corpo, la quale non si trova in quella nettezza, come fu creata, vedendo in se l' impedimento, e che non le può essere levato salvo che per mezzo del purgatorio, presto vi si getta dentro, e volentieri, e se non trovasse questa ordinazione atta a levare quell' impaccio, in quello iustante in lei si genererebbe un' inferno peggiore del purgatorio „ ; et paulo ante jam dixerat: " Non credo, che si possa trovare contentezza da comparare a quella di un' anima del purgatorio (eccetto quella de' santi del paradiso) ed ogni giorno questa contentezza cresce per lo influsso di Dio che in esse anime va crescendo . . . e quanto alla volontà non possono mai dire che quelle pene sieno pene . . . Dall'altra parte poi hanno una pena tanto estrema, che non si truova lingua che la possa narrare, nè intelletto, che possa capirne una scintilla „. Sed praestat integrum legere hunc ipsum tractatum, qui impressus est ad calcem vitae ejusdem sanctae.

(a) Petrus et Hadrianus ambo episcopi et celebres controversistae. Cf. Tractatus speciales de controversiis fidei. Colon. Agrippinae 1671. tom. II. de unitate eccles. l. XIII. controversia I. de purgat. §. 5.

su probata sunt, adversus protestantium doctrinam sequentem statuimus propositionem.

PROPOSITIO

Datur purgatorium, et justorum animae in eo detentae fidelium suffragiis juvantur

687. Hanc propositionem quoad utramque sui partem de fide esse liquet ex fidei professione, jussu Pii IV. edita, juxta quam catholicus quilibet profiteri debet: " Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari ". Et sane praeter concilii florentini definitionem in Decreto Unionis, concilium tridentinum sess. XXV. in Decreto de purgatorio tradit ecclesiam Spiritu Sancto edoctam ex sacris litteris et antiqua patrum traditione in sacris conciliis docuisse: " Purgatorium esse, animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari ". Sapienterque ibidem " Praecipit sancta Synodus episcopis, ut sanam de purgatorio doctrinam a sanctis patribus et sacris conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique praedicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliores et subtiliores quaestiones quaeque ad aedificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item, vel quae specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea vero quae ad curiositatem quandam ac superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant ". Cum vero fundamentum erroris protestantium in eo fuerit, quod contenderent, non posse dimitti culpam, quin tota simul remittatur et poena, hinc eadem tridentina Synodus sess. VI. Can. XXX. definit: " Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori poe-

nitenti ita culpam remitti et reatum aeternae poenae deleri dixerit; ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae vel in hoc seculo, vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna coelorum aditus patere possit; anath. sit „.

688. Vere igitur ecclesiam doctrinam suam de purgatorio ex sacris litteris in primis hausisse, quoad V. T. monumentum ineluctabile habetur II. Machab. XII. 43. ubi fortissimi Judae religiosa pietas commendatur, qui " Facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium bene et religiose de resurrectione cogitans (nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum et vanum videretur orare pro mortuis) et quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur „. Quae peremptorii testimonii verba perspicua sunt adeo, ut nulla indigeant explanatione: neque aliam viam ejus vim evadendi protestantes invenerunt, quam negare hujus libri canonicitatem (a). Perperam tamen, ut suo loco ostendunt sacrarum litterarum professores. Quoad N. T. ex iis patet, quae Matth. XII. 32. Christus protulit: " Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro „ (b). Quibus verbis non obscure Christus alludit ad receptam apud judaeos persuasionem nonnulla peccata etiam in futuro saeculo remitti, ut indicant ea, quae protulimus ex lib. II. Machab. *Ut a peccatis solvantur*. Nam " de quibusdam veraciter non diceretur, ut inquit s. Augustinus, quod non eis remittatur neque in hoc saeculo, neque in futuro: nisi essent (qui-

(a) Cf. Nat. Alex. diss. XLV. in saec. IV. H. eccl.

(b) Ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

dam peccatores), quibus etsi non in isto, tamen remittetur in futuro „ (a). Et s. Bernardus: " Si non credunt, ait, ignem purgatorium restare post mortem . . . Quaerant ab eo, qui dixit quoddam peccatum esse, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remitteretur; cur hoc dixerit, si nulla manet in futuro remissio, purgatiove peccati „ (b)? Quae omnia huc demum recidunt: ex allata Christi sententia, aliqua peccata sunt, quae saltem quoad poenam remitti in futuro saeculo possunt; sed qui cum talibus peccatis ex hac vita decedunt, in regno caelorum esse non possunt, in quod nihil coinquinatum intrabit, neque in inferno, in quo nulla datur peccatorum remissio, nec spes ulla evadendi: status igitur medius debet aliquis esse temporariae poenae vel expiationis, in quo ad eluenda ejusmodi peccata detineantur.

689. Ex antiqua pariter traditione Ecclesiam Catholicam suam de purgatorio accepisse doctrinam testes in primis sunt vetustissimi patres. Tertullianus lib. De corona militis c. III. " Oblationes pro defunctis, inquit, annua die facimus. Harum, et aliarum ejusmodi disciplinarum, subdit c. IV. si legem expostules scripturarum, nullam invenies (quae videlicet annuas istas oblationes praecipiat): traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix „. Similia habet in lib. De monogamia et alibi (c). S. Cyprianus epist. LXVI. ad clerum et plebem furnitanam data, prohibuit, ne pro Victoris anima " Oblatio fiat, aut deprecatio aliqua nomine ejus in ecclesia frequentetur „; quod contra canones Geminium Faustinum presbyterum ausus fuisset bonorum suorum tutorem constituere. " Episcopi, subdit, antecessores nostri religiose considerantes, et salubriter providentes censuerunt, ne quis

(a) L. XXI. De civ. c. XXIV. n. 2.

(b) Serm. LXVI. in cant. n. 11.

(c) De monog. c. X. circa finem, tum in lib. De exhort. castitat. c. XI.

frater excedens ad tutelam vel curam clericum nominaret: ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur „. Certum igitur est in ecclesia africana a saec. II. et III. consuetudinem inolevisse sacrificium offerendi pro defunctis; praesertim, quod patres isti de ea loquuntur tanquam de re a majoribus ac traditione recepta (a). Sed eadem consuetudo viguit in ecclesia orientali. S. Cyrillus in Catech. V. Mystag. n. 9. scribit: " Deinde pro omnibus generatim (oramus), qui inter nos vita functi sunt, maximum hoc credentes adjumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tremenda coram jacet victima (b) „. Eusebius lib. IV. De vita Constantini c. LXXI. refert sacrificium oblatum esse pro ipsius imperatoris anima in martyrio Apostolorum. Omitto Arnobium, utrumque Gregorium Nazianzenum et Nyssenum, Chrysostomum, Basilium, aliosque non paucos, quos recenset Nat. Alex. (c). Frustra siquidem eorum testimonia proferremus; Calvinus enim fatetur, patres omnes per annos mille trecentos tradidisse, ut pro defunctis orationes fierent; quamvis tamen incredibili ausu omnes asserat in errorem abreptos fuisse. " In eo dico, scribit l. III. instit. c. X. aliquid humani passos esse; ideoque ad imitationem trahendum non esse contendo, quod fecerunt „. Idipsum fatetur Dallaeus; hoc ipsum confirmat Forbesius, qui diserte praeterea ostendit, in *Instructionibus historicis*, omnium patrum auctoritate niti orationes pro defunctis, attamen et ipse concludit: " Non est tutum veteres imitari „; sic etiam fa-

(a) Revocandum hic in mentem est, quod alias notavimus, ecclesiam africanam ab ecclesia romana fidem seu Evangelium accepisse, ideoque et articulum de purgatorio, deque suffragiis pro defunctis, ac proinde, quod consequens est, eandem obtinuisse fidem in ecclesia romana saec. I. et II.

(b) Εἶτα ... πάντων ἁπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων· μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται, τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας. ed. Tout.

(c) Diss. XLV. in saec. IV, II. Ed.

tetur Petrus Vermilius cognomento Martyr in epist. I. ad Corinth. c. III., ecclesiam semper orasse pro mortuis (a).

690. II. Praeter patres testes sunt concilia antiquissima. In conc. enim carthag. III. an. 397. celebrato cavetur, ut " sacramenta altaris nonnisi a jejunis hominibus celebrentur ... nam si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum . . . commendatio facienda sit, solis orationibus fiat „ (b). Concil. bracarense I. cap. XVI. pro illis orare vetat, qui mortem sibi consciscunt (c); et cap. XXI. inter clericos dividere jubet oblationes factas, ut oraretur pro defunctis (d). Eorumdem suffragiorum meminerunt concilia cabillonense, wormatiense etc. (e).

691. III. Testes sunt liturgiae antiquissimae non solum ecclesiae catholicae cujusmodi sunt tum illa, quae s. Jacobo tribuitur, quaeque in usu fuit in plerisque orientalibus ecclesiis, quaeque citatur a conc. trullano, et exponitur a s. Cyrillo Jerosolym., tum liturgiae a ss. Mattheo, Marco, Petro etc. nuncupatae, item liturgiae, quae sub nomine s. Basilii, s. Jo. Chrysostomi, Gregorii et Cyrilli vulgatae sunt, syriaca, mozarabica sive hispanica etc. ut alias ecclesiae occidentalis liturgias silentio praeteream. Huc insuper accedunt liturgiae complurium sectarum, quae a primis ipsis ecclesiae saeculis separatae sunt ab ecclesia, in quarum numero sunt liturgiae jacobitarum, cophtorum, armenorum, aethiopum, syrorum, jacobitarum, nestorianorum tum malabaricorum ac chaldaeorum. Ex his malabarici Missam praeterea peculiarem habent pro defunctis, quae prostat apud Lebrun (f), qui animadvertit liturgias omnes editas ante sexdecim secula *nulla omnino excepta*

(a) Ex his pariter constat illudere nobis velle protestantes dum fingunt controversias fidei revocare ad tria, aut quatuor priora ecclesiae saecula. Cf. Nat. Alex. diss. cit.

(b) In Act. Conc. Hard. t. I. col. 964.

(c) Ib. tom. III. col. 351.

(d) Ib. col. 352.

(e) Ibidem.

(f) Explication de la Messe etc. Paris 1741. tom. III. diss. X. p. 300. vid. etiam Card. Bona tum De rebus liturg. lib. II. c. I. §. 7. tum De officio defunct. §. 2. et 3.

memorias et preces habere pro animabus defunctorum, omnesque orientales ecclesias unanimiter credere sic ordinatum fuisse ab Apostolis, juxta id etiam quod legitur in Constitutionibus apostolicis editis sub finem saec. II. (a).

692. IV. Testes sunt vetustiora ipsa epitaphia seu sepulcrales inscriptiones, in quibus pacem et requiem defunctis superstites adprecantur, vel a defunctis ipsis bona expostulantur; hasce illustravit Gener (b) et rursum cl. Morcelli (c).

693. V. Testes demum sunt non pauci ex protestantibus ipsis. Etenim Calvino, Dallaeo, Petro Martyri, quos superius commemoravimus, addendus est Binghamus, qui ejusmodi consuetudinem ab ipsa primitiva Ecclesia receptam esse fatetur, orandi scilicet pro defunctis ac pro iis litandi (d). Plures modo protestantes tum ex Anglia tum ex Germania consentiunt in admittendo statu expiationis post mortem. Ex anglis quidem potissimum recensentur Montagü et Gunning apud Starkium (e), qui sese admittere profitentur statum *epurationis*, Scheldon insuper, Blanscford,

(a) Apud Cotelerium ss. Patrum qui temporibus apost. vol. I. p. 419 lib. VIII. Const. Apost. c. XLI. et XLII. cf. ib. not. 25. vid. etiam card. Thomas. t. V. p. 226. col. 1. seqq.

(b) Theolog. dogmatico-scholast. Rom. 1773. t. IV. Tract. III. p. II. lib. III. §. 2. class. VIII. p. 430. seqq.

(c) De stilo inscript. latin. Rom. 1780. lib. II. cap. III. *de Epitaphiis*, qui non solum plures profert veteres inscriptiones, in quibus christiani, qui eas collocarunt pacem, et expiationem peccatorum defunctis precantur, sed adnotat dictionem illam *In pace*, vel *in pace esse faciat Deus* totam esse christianam, ita ut viri eruditissimi non aliud quaerant testimonium, ut vetus epitaphium inscriptionibus christianis adnumerent. Vid. §. 4. In nostro musaeo Kircheriano prostat inscriptio vetustissima, in qua veterum fides de purgatorio his verbis exprimitur: " Kalimare . Deus . Refrigeret . Spiritum . Tuum . Una . Cum . Sororis. Tuae . Hilare ,, .

(d) Tom. VI. p. 330. seqq. ed. Halae seu lib. XV. c. III. §. 16. ubi dicit " Fuisse autem universalem Ecclesiae praxin pro omnibus, nemine excepto, orare, *ex concordi omnium scriptorum ecclesiasticorum testimonio* liquet ,, . Agit autem de precibus defunctorum.

(e) Entretiens philosophiques, ou le Banquet de Théodule par M. le Baron de Starck ministre protestant trad. de l'allem. sur la 5. édit. Paris 1818. p. 335.

Barow apud Tabaraudium (a), qui suffragia ac preces pro defunctis non respuunt; inter Germanos autem Dr. Molanus apud Bossuetum (b) fatetur, lutheranorum partem non solum approbare, verum etiam frequentare preces pro defunctis (c). Nominatim vero Leibnitius in Systemate theologico et statum expiationis propugnat et preces in suffragium defunctorum (d); eandem profitetur doctrinam Dr. Less theologus Gottingae (e), nec non Young recens scriptor (f), qui rationes insuper addit ad istiusmodi dogma confirmandum.

694. Nec mirum videri debet protestantes demum purgatorium seu statum *expiationis*, quam et *scholam praeparationis* vocant (g), admisisse, cum pro hoc statu pugnet quodammodo universum genus humanum, sive quodam ipsius

(a) Tabaraud a. a. o. pag. 358. 420. seq. ib.

(b) Projet de réunion dans les Oeuvres posthumes de Bossuet t. I p. 90.

(c) Fatetur ipsemet Wegscheider §. 192 n. (f) lutheranam ecclesiam haud prorsus improbasse preces pro defunctis. Sane in Apol. conf. augustan. art. XII. p. 274. seq. dicitur " quam (orationem pro defunctis) nos non prohibemus ".

(d) Exposition de la doctrine de Leibnitz sur la religion, seu systema theologicum edit. a D. Emery. Paris 1819. p. 348. seq.

(e) Théorie de la religion chrètienne apud Starckium l. c.

(f) Théorie de la connaissance des esprits. ib.

(g) Si protestanti cuilibet *purgatorium* commemores, excandescit, si vero ab eodem quaeras, utrum admitti possit nec ne status *expiationis*, *epurationis*, aut *schola praeparationis*, *expectationis* etc. id tibi facile tribuit; imo interdum ejusmodi statum admittendum esse vehementer contendit. Tanta est vis verborum! Praeter citatos auctores plures alii addi possent, qui proferuntur a Koeppen in *Philosophia christianismi* Vol. II. qui exseribit integros textus Plank ex *Verbis pacis*, Horst ex *Mysteriosophia*, Meyer etc. Quibus praeiverant Hollaz exam. theol. p. 1221. et Quenstedt Th. did. vol. IV. p. 577. seqq. nec non Holst *Warum beten wir für die Verstorbenen*? Seu "*Cur oramus pro mortuis*"? et alii. Verum in eo conveniunt omnes, quod dicant nimis violentum esse statim in coelum admittere eos omnes, quos anteactae malae vitae tantum poenituit in extrema periodo, vel qui nimium indulserunt hujus vitae sensualitatibus, cum *nihil coinquinatum* illuc ingrediatur; vel durum nimis esse istos omnes aeternis cruciatibus addicere. Sane sublato purgatorio, vel omnis spes peccatoribus in exitu vitae est adimenda; vel debent collocari facinorosiores quilibet statim cum ss. Aloysio e. g. atque Theresia a quo ipsa conscientia refugit. Quantumvis enim homo sibi adblandiatur, vox conscientiae altius clamat, praesertim in mortis articulo.

naturae instinctu, sive, quod longe probabilius existimo, ex antiqua traditione. In hoc enim conveniunt judaei tum veteres, ut ex adducto Machabaeorum lib. II. loco palam fit, tum recentiores, qui oratione *Kadisch* seu commemoratione animarum precantur pro ipsis: de hoc ritu apud ipsos recepto fidem praeterea facit liber *Mazor* inscriptus, pluresque Rabbini testantur apud Serarium (a) et Genebrardum (b). In ipsam hanc doctrinam conveniunt islamitae, qui orationem pro defunctis vocant *El-Katme* (c). Conveniunt ethnici tum graeci tum romani; etenim Clem. Alex. refert stoicos credidisse statum expiationis post mortem, quem vocabant ἐμπύρωσιν (*empyrosin*)(d). Doctrina pythagoraeorum circa metempsychosin eidem fundamento innititur. Graeci passim vocant mortuos κεκμηκότες (cecmecotes) et καμόντες (*camontes*), id est *patientes, laborantes* etc. Hinc Homerus et ex eo Virgilius memorat lib. VI. Aeneid. v. 441. *lugentes campos* ac v. 740. seqq. pluribus describit eos, qui

. . . . . exercentur poenis veterumque malorum
Supplicia expendunt (e);

et Claudianus lib. II. in Ruffinum v. 491.

Quos ubi per varios annos, per mille figuras
Egit Lethaeo purgatos flumine etc.

Plato ipse tum alibi tum in dial. De animo docet animas in

(a) In harmonia Machabaeorum lib. II. c. XII. p. 692. seqq.

(b) Apud eund. ib.

(c) Cf. Marraccium Cong. Mat. Dei in Alcorano arabice ac latine edito 2. vol. fol. Pat. 1698. Postellus lib. XXI. De concordia orbis c. IX. scribit "Orat judaeus pro defunctis, comedit cum pauperibus mussulmanus", cf. Marac. t. 1. prodrom. part. III. ad Refut. Alcorani p. 81. ed. cit. tum quae ib. ex Alcor. p. 90. 91. refert de examine sepulcri.

(d) L. V. Strom. p. 549.

(e) Cf. La-Cerda S. J. in comm. in haec loca Virgilii et observ. Beathic in op. On Truth., par. III. ch. II. in 8. p. 221. seqq. Sic Homerus Iliad. l. III. v. 278.

Καὶ ποταμοὶ, καὶ γαῖα, καὶ οἳ ὑπένερθε καμόντας
Ἀνθρώπους τίνυσθον.

Et flumina et tellus, et qui sub terra mortuos
Homines punitis.

Cf. Dict. Ernest. ad voc. κάμνω *laboro* nec non Eustathii Comment. in h. l. Homeri. De persuasione Roman. Cf. Joh. Kirchmanni Lubecens. De funeribus roman. lib. IV.

luto et tenebris detineri quamdiu penitus purgatae sint (a). Sic etiam persae, Zoroaster enim apud Eusebium in Praep. evang. (b) loquitur de transmigratione animarum per duodecim zodiaci signa priusquam emaculatae perveniant ad coelestem beatitudinem ; sic indi admittunt suffragia mortuorum per preces , sacrificia etc. ut patet ex itineribus Hafner (c).

695. Cum igitur unanimi consensu ac veluti inita conspiratione in purgatorio admittendo conveniant scripturae , patres , concilia , liturgiae , sectae omnes , omnesque populi christiani , judaei , islamitae , pagani ; nec ab ipso dissentiant doctiores ipsi protestantes cujuscumque demum communionis sint, nescio omnino, quare adhuc in dubium revocari possit ejusmodi dogma, in quod vel ipsa nos quodammodo natura impellit, qua ducimur ad veniam pacemque parentibus et amicis implorandam. Hunc statum ipsa rerum analogia exposcere videtur , a legibus enim civilibus non omnes culpae capitali poena plectuntur. Ejusmodi praeterea fides incredibili solatio est homini in extrema vitae periodo constituto , qui etsi gravibus se antea sceleribus commaculaverit, veniae tamen obtinendae dulci spe alitur, neque in desperationem agitur, dum sibi in hac vita poenitentiae satisfactoriae nullum amplius locum esse persentit. Vel enim hoc ipsi solamen dandum est, quod scilicet expiatoriis poenis in altera vita possit noxas suas eluere, vel omnis salutis ac conversionis spes ipsi est adimenda. Conscientia siquidem hominis, praesertim in aditu mortis, ita torquet et angit, ut nemo umquam possit sibi ita vim inferre, ut sibimet persuadeat se post tot admissa scelera in coelum post paullulum admissum iri, perinde ac si innocentem omnino sanctissimamque duxisset vitam (d).

(a) Cf. apud Euseb. De praep. evang. l. XI. c. XXXVII. seq.

(b) Apud Starckium l. c.

(c) Voyages de Hafner II. part. p. 29. Dans la Bibliotèque de Sprengel part. XXXIX. Cf. Bar. de Starck op. c.

(d) Cf. Pierre de Ioux Lett. sur l' Ital. t. II. lett. XLI. Co. Maistre Soirées etc. Huit. entre-

D I F F I C U L T A T E S

696. I.—Obj. 1. Secundus Machabaeorum liber apocryphus est; aliena praeterea manus in illum intulit eam sententiam: *sancta ergo* etc. Verum, utroque etiam dato, nihil inde pro catholico dogmate extundi potest 1. quia hic auctor commendat, quod prout vituperandum ipsi catholici rejiciunt, cujusmodi est Raziae facinus, qui sese interemit; 2. quia in prolato testimonio sermo est de hominibus lethali culpa adstrictis, qui nempe contra legis vetitum surrepta idolorum donaria intra vestes celarant; 3. quia ex eo sequeretur animas interire cum corporibus una cum iisdem corporibus ad novam postea vitam revocandas: " Nisi enim, inquit hic auctor, eos, qui ceciderint resurrecturos speraret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis ;,; 4. quia agitur de facto singulari, nempe Judae, quod in exemplum trahi non potest; praesertim cum nulla pro mortuis in lege sacrificia statuta seu praescripta sint; 5. quia non ad eos levandos a purgatorii poenis, de quibus nec ibi nec alibi mentio est, sacrificium offerri voluit, sed potius ad ostendendum affectum suum erga ipsos, et ad avertendam Dei vindictam a reliqua exercitus parte. Ergo.

697. R. ad 1. N. Nos vero hic utrumque tamquam certum habemus ex sacrarum litterarum prof. ad quem haec provincia spectat. Illud addimus hunc librum a recentioribus protestantibus in censum sacrorum librorum passim admitti; tum etiam in illorum hypothesi, qui eum rejiciunt, non minus validum inde erui argumentum tanquam ex libro historico ac fere coaevo, qui nobis eam testatur credendi rationem, quae penes judaeos eo tempore obtinebat. Pluris certe nobis valet hujus libri auctoritas, quam auctoritas Josephi

tien cum notis appositis; qui plures congerunt animadversiones, ut evincant, quam pium sit hoc dogma et naturae humanae sensibus consentaneum.

Flavii, Gorionidis, aut Philonis ad fidem de iis faciendam, quae ipsorum aetate contingebant. Genuinam praeterea esse sententiam illam, quae ab adversariis textui assuta traducitur, aperte evincunt graeca omnia et latina exemplaria sive edita, sive manuscripta, in quibus nunquam non reperitur (a), et apprime ingenio congruit auctoris, qui passim solet ejusmodi considerationes interserere.

698. Ad. 1. N. Quod si auctor commendat factum Raziae se interficientis, eum quidem laudat quod *fortiter* fecerit, non autem quod *pie*, ut adnotat s. Augustinus, qui hac de causa secundum hunc Machabaeorum librum dicit *sobrie* esse legendum (b).

699. Ad 2. Resp. 1. Tr. Nec enim omnes consentiunt, eos milites in surripiendis illis idolorum donariis graviter deliquisse; quoniam non idololatriae causa, sed aviditate potius immoderata arrepti donaria illa sibi vindicarunt. Sed dato etiam. Resp. II. ipsos potuisse ante mortem ejusmodi peccati poenitere, sermo enim illic est de iis " qui *cum pietate* dormitionem acceperant ".

700. Ad 3. N. Ibi enim sacer scriptor pro judaeorum more utramque quaestionem, de animae scilicet immortalitate ac de corporum resurrectione conjungit, prout et Christus ipse sadducaeos perstringens Matth. XXII. 31. conjunxit: " Non legistis, inquit, quod dictum est a Deo dicente vobis, ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum sed viventium " (c), et Apostolus I. Cor. XV. 32. " Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus et bibamus, cras enim moriemur " (d).

(a) Cf. Nic. Serarium S. J. op. cit. Nat. Alex. H. ec. V. T. aetat. sexta. diss. VII. ar. 8. Calmet praef. in duos lib. Machab. etc.

(b) Lib. I. contra Gaudent. Donat. n. 38.

(c) Οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεός, Θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων.

(d) Τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν, καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. Cf. Bellarm. Lib. I. De purgat. c. III. n. 16. seq. Calmet. in h. l.

701. Ad 4. N. Non solum enim Judae factum ab omnibus commendatum est, sed insuper, ut ibidem legitur, omnes " Ad preces conversi, rogaverunt, ut id, quod factum erat delictum, oblivioni traderetur,, ; omnesque propterea pecuniam ad sacrificia pro defunctis offerenda suppeditarunt; universalis igitur erat praxis judaeorum orandi pro mortuis, quod et Grotius fatetur in Adnotat. ad Cassandri consultationem ad art. 20. et alibi. Atque hinc responsio patet ad illud, quod addebatur de sacrificiis pro mortuis, quae nullibi in lege praescripta leguntur. Comprehendebantur enim sub lege generali de sacrificiis pro peccatis totius populi, quaeque offerri poterant tam pro praesentibus, quam pro absentibus, tam pro vivis, quam pro defunctis juxta interpretationem et consuetudinem synagogae, quo refertur et illud Ecclci. VII. 37. " Mortuo non prohibeas gratiam ,, per eleemosynam scilicet, preces et sacrificia (a).

702. Ad 5. N. Etsi enim aperta mentio non fit de purgatorio, aequivalentibus tamen verbis idem dicitur. Si Judas enim sacrificium offerri voluit pro defunctis, profecto non id voluit pro iis, qui nullas poenas saltem temporarias solvendas haberent, neque pro iis, qui poenis aeternis essent addicti, ut res ipsa clamat: ergo pro iis, quos credebat in purgatorium detrusos. Ultima animadversio locum habere nequit, quum directe pugnet cum iis, quae ibidem referuntur.

703. Inst. Saltem nihil evincitur ex allatis Christi verbis " Non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro ,, 1. enim ejusmodi dictio popularis est, cujus eadem est virtus ac si diceretur : ejusmodi peccatum *numquam* fore remittendum, quod ex locis parallelis expresse eruitur, nam Marci III. 39. dicitur *in aeternum* et Luc. XII. 10. *non remittetur* (b). 2. Neque ex eo, quod Christus negarit tale pec-

(a) Cf. Ioseph. du Voisin in prooemio ad Pugionem fidei Raym. Martini; Bartolocci in Biblioth. rabbinica p. II. diss. III. Card. Gotti de vera Christi Ecclesia t. II. ar. X. §. 11, Serarium l. c.

(b) Εἰς τὸν αἰῶνα ... οὐκ ἀφεθήσεται.

catum nec in futuro seculo remittendum, sequitur quaedam alia peccata fore remittenda juxta dialecticae regulas, quae docent ex negatione affirmationem minime descendere. 3. Loquitur Christus de remissione culpae, quae nonnisi in hac vita haberi potest, nec proinde ad remissionem poenae transferri debet. 4. Ex hoc enim sequeretur leviora peccata remitti in hoc saeculo, graviora autem in futuro, quod cum catholicorum principiis pugnat. Ergo.

704. R. N. A. Ad 1. N. Dato enim, quod juxta parallelismum Evangeliorum phrasis a Christo adhibita idem valeat ac *numquam* ejusmodi peccatum dimissum iri, cum tamen *numquam* sive in *aeternum* duas partes complectatur, hoc nempe seculum et futurum, quod Marcus et Lucas *universe* dixerunt, Matthaeus *distributive* exposuit, quod non fecisset, nisi ad utramque partem, ad praesens scilicet seculum et ad futurum, peccatorum remissio pertineret. Quae animadversio robur sumit ex eo quod diximus, Christum per ea verba allusisse ad receptam apud judaeos persuasionem de peccatorum remissione obtinenda non solum in hac vita, sed etiam in futura (a).

705. Ad 2. Responsio patet ex modo dictis. Hic enim Christus non instituit disputationem, quae exigi ad strictas dialecticae regulas debeat, sed vulgari loquendi modo utitur. In familiari autem sermone ridiculum se praeberet, qui diceret, currum navimque mihi non extruam neque in hac neque in altera vita, cum in altera vita neque currus neque naves extrui possint, sic porro locutus esset Christus, si nulla in futuro seculo daretur peccatorum remissio. Praesertim quod illis verbis Christus alludat ad receptam fidem de peccatorum in altera vita remissione.

706. Ad 3. N. Sed loquitur de peccato quatenus complectitur et culpam et poenam, quod insinuant ejusdem Christi verba apud Marcum l. c. ubi de ejusmodi blasphemo dicitur " Reus erit aeterni delicti ,, id est poenae ae-

(a) Cf. Maldon. in Evang. in c. XII. 32. s. Matth.

ternae, quae nempe subsequitur peccatum. Quod tuentur vel ipsi recentiores exegetae protestantes Grotius, Griesbachius, Kuinoel (a); ita ut sensus sit: non remittetur ei in hoc saeculo quoad culpam, ideoque obnoxius erit in futuro saeculo aeternis suppliciis per oppositionem ad alia minus gravia peccata, quae remittuntur quoad culpam in praesenti seculo, et quoad poenam tum in hoc tum in futuro. Ex his disjicitur quod demum objiciebatur, inferri scilicet peccata leviora in praesenti vita remitti, graviora autem in altera; ex data enim modo expositione patet istud minime sequi.

707. II. Obj. Scripturae medium hunc expiationis statum constanter excludunt; ac 1. in iis omnibus locis, in quibus vel duarum dumtaxat animarum sedium fit mentio; e. g. Matth. XXV. 34. seqq. " Venite benedicti possidete regnum . . . discedite maledicti in ignem aeternum „; vel perpetuitas immutabilis status alterius vitae, ut Eccles. IX. 10. " Quodcumque potest facere manus tua, instanter operare; nec opus, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas „ et clarius c. XI. 3. " Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem . . . ibi erit „; vel 2. ita duplicem ab obitu statum esse docent, ut illico ad alterutrum animae mittantur, sic Luc. XVI. 22. " Factum est ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahae. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno „ (b). Ita etiam ib. XXIII. 43. Christus pio latroni

(a) Sic enim ipse scribit in c. III. v. 29. s. Marci: Ἁμάρτημα in vers. Alexandr. respondet hebraeorum vocabulis חַטָּאָה et עָוֹן, quae non tantum *peccatum* indicant, ut חַטָּאָה Gen. 31. 36. עָוֹן Ex. 28. 38. sed etiam *peccati poenam*, ut חַטָּאָה legitur Zach. 14. 19. עָוֹן Ps. 40. (41) 13. quo posteriori loco LXX. habent ἀνομία de peccati poena „ etc.

(b) Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ· ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος· καὶ ἐτάφη. Καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ κ. τ. λ.

immediatam gloriae consecutionem promisit : et Jo. V. 24. idem Christus credenti in se promittit vitam aeternam " Et transit a morte ad vitam „ (a); iis vero qui in Domino moriuntur Apoc. XIV. 13. " Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis „ (b) graece *ex nunc illico* etc. 3. Iis omnibus in locis, in quibus summa meritorum Christi efficacia commendatur, qui " Una oblatione, ut dicitur Heb. X. 14. consummavit in sempiternum sanctificatos „ (c) quin aliis precibus aut suffragiis opus sit; etenim " Sanguis I. C. . . . emundat nos ab omni peccato „ (d), ut inquit s. Jo. I. ep. I. 7. Ergo.

708. R. N. A. ad 1. D. Post extremum judicium, C. ante illud subd. quoad animas penitus purgatas, aut lethali culpa adstrictas, C. quoad alias juxta dicta N. Et sic patet responsio ad primum scripturae textum.

709. Quoad alios textus, in quibus proponitur immutabilitas status D. Respectu meriti vel demeriti, C. respectu solutionis debiti, si quod remanet, donec ad paradisum quilibet pertingat N. Ex illis enim objectis textibus solum evincitur, non dari amplius in altera vita locum ad ulteriora merita, nec ad resipiscentiam aut regressum, non autem non dari purgatorium, de quo ibidem non est sermo.

710. Ad 2. D. Si nihil obstet, C. si quid adhuc luendum supersit N. Cum enim nihil coiquinatum in coelum intret, hinc licet in statu gratiae ex hac vita decedant, tamdiu tamen in purgatorio detinebuntur, quamdiu debitum non solverint " usque ad novissimum quadrantem „; et ita explicari debent adducta scripturarum testimonia de Lazaro, de pio latrone, ac de iis omnibus, qui debitis omnibus persolutis ex hac vita migrarunt aut in dies migrant.

(a) Μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν.

(b) Ναὶ, λέγει τὸ Πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν.

(c) Μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν ἐς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους.

(d) Τὸ αἷμα Ιησοῦ Χριστοῦ . . . καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

711. Ad 3. D. Christus una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos, ejusque sanguis emundat nos ab omni peccato, per se seu quoad valorem pretii, quatenus per modum causae ac remedii universalis oblatus est, C. quoad nos, subd. si rite nobis applicetur per sacramenta ac bona opera, C. secus N. Quo sensu idem Apostolus dicebat: " Adimpleo ea, quae desunt passionum Christi „ (a); alioquin, si nimis urgerentur illa scripturarum testimonia, nec infernus daretur; quoniam vero per pia opera ad vitam aeternam obtinendam, ut suo loco ostendemus, non evacuatur crux Christi, ita nec per poenas satisfactorias purgatorii.

712. Dices. Deus Ezech. XVII. 21. ait: " Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis . . . omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor „.

713. R. D. Quoad reatum culpae et poenae aeternae, C. quoad reatum poenae temporalis, subd. Interdum, interveniente scilicet charitate aut contritione perfecta, C. semper et in omni casu N. Alioquin ipsemet Deus non poposcisset poenas a Davide aliisque peccatoribus, quos certe peccatorum suorum poenituit. Et sic alia his similia testimonia exponi debent, quae optime cum doctrina ac toto systemate catholico cohaerent.

714. III. Obj. Doctrina patrum est 1. nullam dari in altera vita peccatorum remissionem; sic inter ceteros s. Jo. Chrysost. hom. II. de Lazaro n. 2., ubi negat posse quempiam, cum hinc decesserit " commissa diluere „ et s. Hieronymus l. III. in cap. V. epist. ad Galat. ubi affirmet in altera vita " Unumquemque portare onus suum „ quin detur locus orationibus, quibus quis juvari possit ad eorum discrimen, quae contingunt in hac vita. 2. Nullum dari poenitentiae locum; ita inter ceteros s. Cyprianus in lib. ad Demetrianum, s. Ambrosius De bono mortis c. II., s. Jo.

(a) Ad Coloss. I. 24. Ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ.

Chrysostomus passim, et s. Augustinus ep. XCI., et tract. XLIX. in Jo. n. 10. ubi " Requiem, inquit, quae continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque cum moritur „; tum lib. II. De peccat. merit. c. XXXIII. affirmat peccata hic remissa non obesse post mortem. Quare s. pater ita passim non sine aliqua haesitatione de purgatorio loquitur, ut dubius semper de eo esse videatur; cum enim in Enchiridio c. LXVIII. verba Apostoli: "Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem„ de igne tribulationis hujus saeculi exposuisset, addit cap. seq. " Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, *incredibile non est*, et *utrum ita sit*, quaeri potest „. Similia habet lib. XXII. De civ. Dei c. XXVI. n. 4. ubi profitetur se non redarguere " eos qui Apostoli verba de igne purgatorii exponunt, quia *forsitan* verum est „. Imo l. I. De peccat. mer. c. XXVIII., cui consonat Auctor libri *Hypognosticon*, expresse affirmat in alia vita " non esse ullum ulli medium locum „. Ergo.

715. R. ad 1. D. Doctrina patrum est nullam dari in altera vita remissionem peccatorum *lethalium* quoad culpam, C. quoad poenam, et juxta plures theologos *venialium* et quoad culpam et quoad poenam N. Et sic explicari debent, quae opponuntur ex s. Jo. Chrysostomo, et s. Hieronymo, ut patet ex contextu ac scopo ipsorum, qui hic est ut inducant peccatores ad resipiscentiam, et quidem tempestivam (a).

(a) Satis enim est vel leviter s. Jo. Chrys. contextum percurrere, ut ejus sensus apertissime appareat; ait enim ibid. n. 3. " Si quem calumniatus es, si cui factus es inimicus, reconciliare, *priusquam veniatur ad judicium*. Omnia hic dissolve, ut citra molestiam illud videas tribunal. Donec hic fuerimus; spes habemus praeclaras; simul atque vero discesserimus illuc, non est postea nobis situm poenitere; neque commissa diluere„ etc. ed. maur.

Id ipsum dicatur de s. Hieronymo, qui l. c. exponit duplici sensu vocem *onus* in scripturis adhiberi in bonam nempe ac in malam partem, et concludit sensum Apostoli esse, quod ille qui conturbavit Galatas " Portabit pro hoc opere judicium, et consequenter pro suo labore mercedem „. Quid hic sit cum purgatorio commune non video.

716. Ad 2. D. Nullum dari poenitentiae locum ita ut ex malo aliquis bonus fiat per conversionem et lethalium culparum remissionem, C. ita ut pro peccatis praeteritis ac prius dimissis satisfacere non possit N. Atque hac ratione exponendi sunt laudati patres Cyprianus, Ambrosius et Chrysostomus juxta nuper dicta (a).

717. Prima vero, quae objicitur Augustini sententia, nullam praesefert difficultatem, quum ipsemet adjecerit conditionem *si ea dignus est*, qua satis aperte ostendit retardari ejusmodi requiem, si ille qui ex hac vita decedit obstrictus debitis sit, quae nondum exsolverit (b).

718. Ad alterum testimonium, quo affirmat peccata hic remissa non obesse post mortem D. Si remissa sint et quoad culpam et quoad poenam, C. si quoad culpam tantum vel N. vel subd. Non obesse post mortem ad obtinendam coelestem gloriam vel ocius vel serius, C. nullo modo N. (c).

719. Negamus denique s. Doctorem cum haesitatione de ipso purgatorio loqui, cum nemo fortasse ex antiquis s. Augustino apertius de purgatorio disseruerit, tum alibi, tum potissime in integro libro " De cura pro mortuis ,, ; nec non lib. IX. Confess. c. XII. n. 32. ubi loquens de funere matris suae inter cetera commemorat preces ad Deum fusas " Cum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri ,,; tum subdit c. seq. n. 37.: " Inspira Domine meus, Deus meus, inspira servis tuis fratribus meis . . . ut quotquot haec legerint, meminerint ad altare tuum Monicae famulae

(a) Satis et hic pariter est eorum contextum inspicere, quem solum brevitatis causa hic praetermittimus, cum agatur de re clarissima. Consulantur in loc. cit.

(b) Agit hic de diversis animarum receptaculis, donec perveniant ad futuram resurrectionem in qua sola consequentur animae justae perfectam et adaequatam, beatitudinem et reprobae completam damnationem : " Cum facta fuerit resurrectio, inquit, et bonorum gaudium amplius erit, et malorum tormenta graviora: quando cum corpore torquebuntur,,.

(c) Disputat adversus pelagianos, qui ex remissione peccati originalis per baptisma arguebant adversus catholicos nullam amplius poenam in ipsorum hypothesi fore solvendam, cum tamen contrarium constet. Respondet autem s. Doctor, etiam sublato peccato, remanere poenalitates in hac vita, quae cessabunt in altera vita.

tuae, cum Patricio quondam ejus conjuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitam „ etc. ; et Serm. CLXXII. c. II. al. XXXII. De verbis Apostoli, concludit de suffragiis pro defunctis disserens : " Hoc enim a patribus traditum, universa observat ecclesia „. Dum igitur videtur dubius haerere;, de qualitate poenarum ac ignis praesertim purgatorii disserit, et ancipitem in Enchiridio et loc. cit. ex lib. De civitate Dei se prodit, utrum ex adducto Paulino dicto poena ignis satis confirmari possit, et utrum locus ille de purgatorio intelligendus sit nec ne (a).

720. Dum vero tum ab eodem s. Augustino, tum ab autore *Hypognosticon* dicitur, nullum dari post mortem locum medium, in sensu id affirmant pelagianorum, quos oppugnabant, qui distinguebant, quod satis innotescit, inter regnum Dei et vitam aeternam, quamque conferri dicebant infantibus sine baptismo decedentibus. Hinc patet nullum hinc infligi vulnus doctrinae de purgatorio, quam propugnamus.

721. IV. Obj. 1. Nihil prohibet, quominus dicamus persuasionem de purgatorio ac de suffragiorum utilitate ortam esse vel ex paganismo, vel 2. ex naturali quadam ac nobis insita pietate et amore in defunctos, unde illuc impellimur, ut eos bene valere cupiamus, aut in preces erumpamus ex suavi quadam illusione vana tamen atque fallaci. Ergo.

722. R. ad 1. N. Imo cum adeo constans ac universalis ejusmodi doctrina et praxis sit, ut ostendimus, cur potius dici non debet, gentes omnes ex primaeva hominum fide eam accepisse, quae quamvis postea penes ethnicos, prout in aliis doctrinae capitibus plus minus contigisse novimus, erroribus permixta fuerit, in Dei tamen ecclesia integra ac inviolata permansit? Ecclesia enim, seu vera Dei religio, si illius amplitudinem spectemus, ethnicismo anterior est. Ethnici, quod a progenitorum religione acceperant, erroribus suis ac vanis commentis eo turpius

(a) Cf. haec ipsa s. Augustini loca.

depravarunt, quo magis ab ea digressi sunt : non tamen ita, ut vestigia ac lineamenta antiquae veritatis heic atque illic non retinuerint (a). Nisi enim id pro certo habeamus, quod ex ipsa religionis ac paganismi historia tam praeclare constat, neque hujus neque alterius cujuslibet persuasionis universalis ratio ullatenus reddi posset.

723. Ad 2. D. Si sermo sit de privatis individuis, privatorumque precibus aut praxi, Tr. si de publicis atque ab universa ecclesia approbatis atque praescriptis N. Etenim " Quod universa tenet ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur ", juxta auream s. Augustini regulam (b). Quare non ex dulci ac inani mentis illusione, sed ex revelatione ac perpetua et constanti ecclesiae doctrina receptum est, ut preces ac suffragia pro defunctis offerantur. Quod haec autem doctrina adeo congruat cum naturae nostrae affectionibus, satis superque evincit nullam religionem praeter catholicam naturae ipsi aeque idoneam et accommodatam esse. Interim protestantismi doctrina dura est et abjecta. Dum enim christianismi integritatem corrumpit, pias omnes affectiones extinguit, vincula omnia, quae inter mundum hunc visibilem ac invisibilem intercedunt, atrociter praecidit ; illum dissolvit nexum, quo utraque ecclesia sive in terris militans sive in purgatorio patiens, inter sese conjunguntur, ac omnem demum viam intercludit, qua superstites erga propinquos et amicos pios sese ac liberales praebeant.

724. Quod vero spectat ad exceptiones, quae fieri possent tum ex liturgiis, tum ex satisfactionum inutilitate post dimissam culpam, eas partim solvimus in superiori prop., partim disjicere contendemus, ubi de sacramento poenitentiae sermo erit.

(a) Cf. Bar. de Starck op. c. p. 338. ac Pierre de Joux op. et l. c.

(b) Lib. IV. De bapt. cont. Donatist. c. XXIV. n. 31.

ARTICULUS III.

De inferno

725. Inferni nomine designatur status ille, in quo daemones ceterique omnes, qui ex hac vita lethali peccato obstricti decedunt, aeternum puniuntur. Inferni existentiam materialistae omnes tum antiquiores tum recentiores inficiantur. Ejusdem vero aeternitatem praeter origenistas, et quos s. Augustinus generali appellatione *misericordes* vocat, anabaptistae et increduli pariter negant. Istis quamplures accesserunt ex socinianis et protestantibus, qui nullam aliam poenam praeter expiatricem agnoscunt (a).

726. Mirabilis hinc dignoscitur in protestantibus fidei varietas. Ideo enim ipsorum patres ab Ecclesia discesserunt, quod noluerint admittere nisi *solum ac purum infernum*; contra vero ipsorum filii, qui philosophi laudem assequi potius quam christiani inaniter satagunt, coeperunt negare inferni aeternitatem, ut in ejus locum sufficiant *infernum temporarium*, seu, quod idem est, *purgatorium* et jam pugnant contra nos *pro solo purgatorio*.

727. Non tamen omnes, qui vel inferni existentiam, vel ejus aeternitatem impugnant, eadem ratione aut iisdem principiis dimicant. Sunt enim, qui cum incredulis quibusdam et protestantibus censent juxta origenistarum placita, post diuturnam expiationem, tandem aliquando impios ad aeterna gaudia admissum iri; sunt qui cum socinianis autumant vel statim ab ipsorum obitu, aut saltem post extremi judicii diem impios in nihilum fore redigendos; sunt denique, qui tantummodo rident qualitatem ac naturam poenarum, quibus dicuntur reprobi puniri (b).

(a) Cf. Patuzzi O. P. in erudito op. De futuro impiorum statu lib. III. c. I.

(b) Cf. Feller Catech. philos.

728. Ut igitur in quaestione tanti momenti ea, qua par est, perspicuitate progrediamur, et illud hic praestandum est, quod in superiori articulo de purgatorio disserentes praestitimus; debemus nempe ea, quae tanquam de fide stricte definita sunt, ab iis secernere, quae salva fide in disputationem veniunt. Hoc igitur unum de fide est, dari infernum, seu destinata esse supplicia impiis, et haec fore aeterna, seu sine fine. Cetera omnia, quae spectant sive ad locum, sive ad horum suppliciorum vel poenarum naturam, de fide non sunt. Etenim " Nullo ecclesiae decreto, ut scite post Vasquezium observat Petavius (a), adhuc obsignatum videtur; neque ulla in synodo sancitum illud est ,, scilicet vel ignem esse corporeum, vel suppliciorum locum esse sub terra, ubi crucientur daemones et homines damnati. Certe veteres in diversas abiisse sententias circa utrumque punctum praeter Petavium (b), fuse ostendit Calmet (c). S. Augustinus autem l. XX. De civ. Dei c. XVI. scribit: " Qui ignis cujusmodi, et in qua mundi, vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui Spiritus divinus ostendit ,, (d).

729. Et hic profitemur nos adhaerere sententiae in ecclesia communiter receptae circa harum poenarum, quae positivae dicuntur, naturam et qualitatem; quae nempe est de igne materiali et corporeo. Haec enim doctrina certa est, ita ut in dubium absque temeritate vocari nequeat (e); ne tamen agendo cum incredulis et rationalistis,

tom. III. ar. 7. §. 4-5.

(a) Petav. lib. III. De Angel. c. V. n. 7. Vasquez in 1. Par. s. Th. disp CCXLIII. c. I. Cf. etiam Estium in IV. Sent. Dist. XLIV. §. 12. 13. Vid. Feller. l. c. Nec non Exposition de la doctrine chrét. P. Kieppé S. J. Strasbourg 1716. p. 704. Catéch. de Bossuet etc.

(b) Loco cit.

(c) Comment. in cap. IX. s. Marc. tum in c. VII. v. 19. Eccli. Qui tamen sibi parum constare videtur.

(d) Animadvertit tamen Estius l. c. § 12. in fine, s. Augustinum passim docere ignem damnatorum vere esse corporeum; dum propterea in loco hic adducto affirmat, neminem mortalium scire cujusmodi sit ille ignis, magis de qualitatibus et modo urendi spiritus incorporeos, quam de specifica ejus natura videri id accipiendum.

(e) Cf. Patuzzi Diss. De sede inferni. Venet. 1763.

quae dogmatica stricte sunt, cum aliis, quae non eundem certitudinis gradum obtinent, simul permisceamus, hic contenti erimus dogma catholicum adstruere. Duo autem praestabimus; *primo* doctrinam catholicam in revelatione contineri; *secundo* hanc doctrinam sanae rationi nullatenus adversari ostendemus. Sit igitur

PROPOSITIO I.

Daemonum et hominum impiorum poenae aeternae sunt

730. Fidei dogma esse poenarum aeternitatem, quibus daemones ac damnati cruciantur, patet ex anathemate quod inflixit concilium oecumenicum V. origeniano errori ita se habenti " Temporanea esse daemonum et omnium impiorum hominum, ipsorumque etiam daemonum tormenta, finemque ea tempore aliquo habitura, atque impios ac daemones in priorem suum statum restitutum iri „ (a), nec non ex symbolo athanasiano, quod ita concluditur : " Qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam, qui vero mala, in ignem aeternum. Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit „.

731. Ex triplici porro scripturae locorum classe haec fidei veritas adstruitur. 1. Ex iis omnibus locis, in quibus disertis verbis damnatorum poenae *aeternae* dicuntur. Talia sunt inter cetera ex V. T. illud Dan. XII. 2. " Multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere, vigilabunt: alii

(a) Apud Nicephorum H. eccl. lib. XVII. c. XXVIII. et in sept. synodo, in qua act. I. haec habentur: „ Sanctae venerabilis quintae Synodi, quae Constantinopoli congregata est, communi et universali submissi sunt anathemati Origenes et Theodorus Mopsuestiae . . . . de eo videlicet . . . . quod de restitutione in statum pristinum fatebantur, consentientibus quatuor patriarchis „. In actis Conc. Harduini tom. IV. col. 66.

in vitam aeternam, et alii in opprobrium, ut videant semper „ (a); et ex N. F. illud Christi Domini Matth. XXV. 41. " Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus „ (b); concludit vero v. 46. circa diversam justorum impiorumque sortem: " Et ibunt hi in supplicium aeternum: justi autem in vitam aeternam „ (c). Ex quibus patet non solum dici aeternas impiorum poenas, sed eo sensu vocari aeternas, quo aeterna vocantur justorum praemia: atqui proprie et stricto sensu, adversariis ultro fatentibus, aeterna dicuntur praemia justorum; ergo et proprie ac stricto sensu aeterna dicuntur impiorum supplicia, quae cum illis conferuntur.

732. Altera scripturarum classis ea omnia testimonia complectitur, in quibus aeternitas poenarum reproborum exprimitur per *negationem finis.* Tale praesertim est, quod legitur Isa. LXVI. 24. " Et vermis eorum (damnatorum) non morietur, et ignis eorum non extinguetur; et erunt usque ad satietatem visionis omni carni „. Ad haec autem Isaiae verba alludens s. Jo. Baptista Matth. III. 12. de Salvatore ait: " Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem (impios) comburet igni inextinguibili „ (d). Sed apertius adhuc idipsum praedicat Christus ipse Marci IX. 42. seqq. " Si scandalizaverit te manus tua, abscide illam; bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur et ignis non extin-

(a) Juxta hebr. et vers. Alex. *in contemptum aeternum*, seu *confusionem aeternam* εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. Sane עוֹלָם aeternum vertit syriac. interpres, arab. ignominiam *aeternam*, Vatablus et Pagninus in contemptum *aeternum*, Marinus in Lex. cum aliis vertit in durationem doloris *aeternam.*

(b) Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

(c) Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

(d) Συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ.

guitur „ (a) ; quod ut altius hominum mentibus infigeret, et secundo et tertio repetit. Jam vero si nec impiorum vermis unquam morietur , si nunquam extinguetur eorum ignis , qui propterea *inextinguibilis* dicitur , evidens est adversus socinianos vere aeterna fore impiorum supplicia , nec integrum corporis et animae exitium *aeternitatis* voce, ut ipsi autumant , designari.

733. Tertia demum classis iis omnibus textibus constituitur , in quibus traditur, nullum post hanc vitam dari poenitentiae locum, aut nullam veniae obtinendae spem , sed *immutabilis* plane sicut justorum, ita et impiorum status perhibetur . Pervulgata porro est illa Eccli sententia , ubi agens de futura bonorum et malorum conditione inquit c. XI. 3. " Si ceciderit lignum ad austrum , aut ad aquilonem , in quocumque loco ceciderit , ibi erit „. Luculenta pariter sunt Christi verba Matth. XII. 32. " Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis , remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei , neque in hoc saeculo neque in futuro „ (b) seu prout legitur Marci III. 29. " Qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum , non habebit remissionem in aeternum , sed reus erit aeterni delicti „ (c). Idipsum dicatur de iis locis , in quibus reprobi vocantur *vasa irae et contumeliae* : *vasa irae apta in interitum* quod " ira Dei manet super illos „ *regnum Dei non consequentur*, ac licet misericordiam quaerant, Christus sit eis responsurus *nescio vos*; aliaque prope innumera , quae sive veterum sive recentiorum origenianorum ἀποκατάστασιν (apocatastasin) , seu novam sortem , vel restitutionem impiorum ad coelestes sedes plane subvertunt.

(a) Ἐὰν σκανδαλίσῃ σε ἡ χείρ σου, ἀπόκοψον αὐτήν· καλόν σοί ἐστι κυλλὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ τὰς δύο χεῖρας ἔχοντα ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον· Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

(b) Ὃ ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου , οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

(c) Ὃς δ᾽ ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον , οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα , ἀλλ᾽ ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως.

734. His accedit perpetuus et constans totius traditionis et ecclesiae catholicae sensus. Vix enim origenianorum commentum de temporariis impiorum poenis prodiit, illico omnes ecclesiae patresque omnes illud exhorruerunt et anathemate perculerunt. Patres enim si consulamus, sive qni ante origenistas, sive qui iisdem suppares fuerunt, reperiemus eos eandem doctrinam semper professos esse. Ita Clemens Rom.; Justinus M., Theophilus, Tertullianus, Minucius Felix, Irenaeus, Cyprianus, Julius Firmicus, Hippolytus unanimes sunt in *poenis sempiternis*, *igne inextinguibili*, *tormentis sine modo aut ullo termino*, *aeterno igne etc.* asserendis (a). Nos unius aut alterius testimonia dabimus, ne longiores simus. Itaque Clemens Rom. " Immortales, inquit, omnes animae sunt et impiorum; quibus melius foret non in incorruptibilibus esse. Nam poena sempiterna ab inextinguibili igne punitae, neque morientes, magno suo malo, nullum finem obtinere possunt „ (b). Justinus M. " Quem (diabolum) in ignem esse mittendum cum exercitu ipsius, et hominibus, qui eum sequuntur, in aeternum puniendos, Christus ante significavit „ (c). S. Irenaeus " Quibuscumque, inquit, dixerit Dominus: Discedite a me maledicti in ignem perpetuum, isti erunt semper damnati; et quibuscumque dixerit: Venite benedicti.. hi semper percipiunt regnum, et proficiunt „ (d). Tertullianus " Enim vero, ait, nos qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quique aeternam ab eo poenam providemus, merito soli innocentiae occurrimus, et pro scientiae plenitudine, et pro latebrarum difficultate, et pro msgnitudine cruciatus non diuturni, verum sempiterni eum

(a) Cf. Petav. l. III. De Angel. c. VIII.

(b) Ἀθάνατοι πᾶσαι αἱ ψυχαί, καὶ τῶν ἀσεβῶν· αἷς ἄμεινον ἦν μὴ ἀφθάρτους εἶναι· κολαζόμεναι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀσβέστου πυρὸς ἀπεράντῳ τιμωρίῳ, καὶ μὴ θνήσκουσαι ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχουσι. Cit. a Damasc. apud Petav. ib. Cf. etiam apud Coteler. Tom. I. p. 547.

(c) Apolog. I. c. XXVIII. Ὃν (τὸν διάβολον) εἰς τὸ πῦρ πεμφθήσεσθαι μετὰ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς καὶ τῶν ἑπομένων ἀνθρώπων, κολασθησομένους τὸν ἀπέραντον αἰῶνα προεμήνυσεν ὁ Χριστός.

(d) Lib. IV. Cont. haer. c. XXVIII. al. XLVII. n. 2. vid. etiam l. V. c. XXVII. n. 1.

timentes „ etc. (a). Eleganter demum, ut alios praeteream, Minucius Felix ejusmodi tormenta describit dicens: "Nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic sapiens ignis membra urit et reficit, carpit et nutrit, sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt; sicut ignes Etnae montis et Vesuvii montis, et ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur; ita poenale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexosa corporum laceratione nutritur „ (b). Ex his igitur habemus, poenas impiorum *aeternas*, *sine fine*, ac *semper* duraturas et conferri cum aeternis justorum praemiis. Quod attinet ad patres reliquos eorum loca indicare satis erit, qui vel confutant origenianum commentum, aut ipsum inter haereses numerant, ut Hieronymus, Augustinus, aliique passim (c).

735. Quare hac ecclesiae fide freti strenui Christi martyres tyrannis saeva quaeque tormenta minitantibus, nisi idolis litassent, respondebant, se ad tantum facinus nunquam adigi posse, ne incurrerent *poenam perpetuam*, ut legitur in actis s. Julii, vel ne irent *in aeternum interitum* vel incurrerent *aeternum supplicium*, vel ne mitterentur *in ignem aeternum*, ut habetur in actis s. Felicitatis ejusque filiorum; quia diis sacrificantes *tormenta manebunt aeterna*, ut in passione s. Maximi, et in actis ss. Domninae et Theonillae; quia " mortis aeternae mercedem, et inexplicabiles sine termino cruciatus „ apostatae acquirent, ut in actis s. Victoris; qui propterea tormenta tyrannorum vocabant *unctiones* et *refrigeria* ad ignem inextinguibilem vitandum, ut in actis ss. mm. Claudii et Asterii, quibus similia occurrunt in actis ss. Patritii, Agapis, Chioniae, Irenis, ss. Tarachi et Probi etc. apud Ruinartium et Bollandistas.

736. Non admodum difficile esset ostendere in idem dogma de aeternitate poenarum universum conspirasse genus humanum. Verum cum eruditi viri diversarum gentium monu-

(a) Apolog. c. XLV.
(b) In Octav. c. XXXV.
(c) Cf. Apud Patuzzi op. cit. lib. cit. c. XV. seqq.

menta collegerint, ideo ad ejusmodi auctores, qui haec fusius pernoscere voluerint, remittimus. De hebraeis scripsit Bartoloccius (a); de mahumedanis Marraccius (b); de graecis poetis et philosophis Gutherus (c), de romanis Montfauconius (d). De chaldaeorum, persarum et assyriorum sententia perinde ac aegyptiorum praeter Zendavesta testes sunt Tacitus (e) et Diodorus Sic. (f). Quod vero spectat ad reliquos populos aut septemtrionales aut americanos plura documenta suppeditat inter ceteros Patuzzi (g). Adeo ut verum sit, quod recte non ita pridem animadvertit anonymus quidam inter protestantes, nihil novi hac in parte religionem christianam in mundum intulisse, si excipias medium hactenus ignotum, per quod scelestissimi quique vel in ipsa mortis extrema periodo ab his aeternis poenis se eripere possint, ac coeli compotes ac haeredes fieri (h).

DIFFICULTATES

737. I. Obj. Frustra congeruntur scripturarum testimonia ad adstruendam poenarum aeternitatem. Vel enim accipienda sunt de aeternitate proprie dicta, et tunc exponi debent de totali destructione impii, quae poena utique aeterna est, qua in perpetuum impius a gloria excluditur, quod sane aperte innuunt voces, quibus in scripturis impiorum damnatio significatur, *mortis*, scilicet, *perditionis* et *interitus*, quae destructionem indicant; vel accipienda sunt de aeternitate improprie dicta, et tunc de diuturniori vel breviori duratio-

(a) Biblioth. rabbinic. in Diss. De inferno.

(b) In Refut. Alcorani. Cf. etiam Hottingerum T. I. H. eccl.

(c) Apud Graevium T. XII. Thes. antiquit. Rom. Lugd. Batav. 1699. in Diss. De jure manium p. 1077.

(d) T. V. Antiq. illustrat. Paris. 1719. p. I. c. VII. Descriptio infernalium suppliciorum etc.

(e) Lib. V. Hist. c. V.

(f) Biblioth. historicae lib. II. sect. secunda ed. Laur. Rhodomani Hanoviae 1604. p. 65. seqq.

(g) Op. cit. lib. III. c. XVIII. ubi plura documenta afferuntur.

(h) In opusc. Quelques réflexions sur la maxime chrétienne: *Hors de l'église il n'y a point de salut*. Par un ministre protestant. Paris 1827.

ne suppliciorum pro diversitate meritorum debent intelligi ; prout tot innuunt scripturarum testimonia, in quibus *aeterna* ea dicuntur , quae nonnisi de longiori tempore usurpantur , quo sensu *in aeternum* concessa dicitur Chananitides hebraeis; *in aeternum* item firmatum iri solium David etc. ; quo sensu , ut cetera mittam , scripsit s. Judas Ep. suae v. 7. " Sicut Sodoma et Gomorrha . . . factae sunt exemplum , ignis aeterni poenam sustinentes ,, (a) , cum tamen nonnisi ad breve tempus ignis ille perduraverit. Quae posterior expositio eo magis praeferenda videtur , quod et cum priori de destructione saltem post datum tempus consentiat , et simul poenarum diuturnitatem pro culparum diversitate conjungat. Ergo.

738. R. N. A. Ad prob. N. Tum quia ejusmodi expositio nova est et contraria sensui traditionali omnium patrum et totius ecclesiae ; tum quia apertam vim infert adductis scripturae textibus , qui loquuntur de poena *positiva* ; quae significatur per vocabula : *ignis* , *tenebrae exteriores* , *stridor dentium* , *vermis* , *sitis* , etc. minime vero de sola negatione aut privatione gloriae.

739. Neque eam expositionem evincunt voces *mortis*, *perditionis* et *interitus*, quasi per eas insinuetur totalis destructio: declarant enim eaedem scripturae, quo sensu hae voces usurpentur , in sensu nempe translato ; etenim a Christo Jo. XVII. 12. Judas dicitur *filius perditionis* , ita tamen ut de eo ibid. affirmet : " Melius erat , si natus non fuisset ,,. Quorsum vero , nisi ob aeterna supplicia , quae ipsum in altera vita manebant ? Sic pariter Apostolus II. Thess. I. 9. de infidelibus inquit: " Poenas dabunt *in interitu* aeternas a facie Domini ,,. Si poenas dabunt , et quidem aeternas , profecto in interitu non destruentur , sed ad promerita supererunt supplicia ; sic demum Apoc. XXI. 8. legitur: " Timidis et incredulis et execratis . . . pars illorum erit in stagno ardenti

(a) Ὡς Σόδομα καὶ Γόμοῤῥα... δικὴν ὑπέχουσαι. πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου

igne, et sulphure: haec est *mors secunda* „ (a). En igitur, quo sensu futura sit impiorum mors, quaenam perditio et interitus, quibus vocibus reprobatio impiorum significatur, tum nempe ad designandam perpetuam Dei amissionem, qui vita animae est; tum ad exprimendam summam illam ac irreparabilem calamitatem, in quam reprobi incident.

740. Sed neque secundo loco prolata scripturarum testimonia evincunt in eodem latiori sensu illa, quae de aeternitate poenarum attulimus, esse intelligenda; ex substrata enim materia, ut praefertur, quae aeternitatem proprie dictam non patitur, et ex aliis scripturae locis aperte constat de diuturniori tantum tempore objecta testimonia esse accipienda. Contrarium vero prorsus constat in casu nostro, uti ex adductis probationibus manifestum fit; in iis enim semper opponitur aeternitas poenarum aeternitati gaudiorum, ac praeterea conceptis verbis poenae illae dicuntur *sine fine*, *sempiternae*, ignis futurus declaratur *inextinguibilis*, quod *vermis non morietur*, quod nullus ibi erit poenitentiae locus etc. Quae omnia terminum omnem excludunt.

741. Ad illud quod objicitur de igne, quo consumptae sunt Sodoma et Gomorrha D. Si spectetur ignis ille in se, C. si spectetur prout erat figura ignis aeterni N. Scilicet eo sensu aeternus dicitur ignis ille, quatenus civitates illas delevit, earumque incolas in perpetuum ex viventium societate eripuit. Vel si magis placet, quatenus ignis ille perpetua sui vestigia in illis absumptis civitatibus reliquit; quare fuit figura, ac imago illius aeterni ignis, quo in perpetuum impii apud inferos cruciabuntur. Critici sacri ita hunc locum exponunt: " Illud incendium vocatur *ignis aeternus*: vel quia irreparabile est et semper duraturum, cujus vestigia hodie supersunt, mare mortuum, fumans etc. Vel 2. metonymice, eo quod typus fuerit ignis aeterni, in quem isti a temporali in-

(a) Δειλοῖς καὶ ἀπίστοις καὶ ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ ἐβδελυγμένοις . . . τὸ μέρος αὐτῶν θείῳ, ὅ ἐστι δεύτερος θάνατος.

cendio transmissi sunt. Incendium istud considerat (s. Judas) ut poenam adhuc durantem et quae praesignificaret sequentem vindictam ignis aeterni in inferno, qui solus dicitur αἰώνιον πῦρ (aionion pyr) in aliis omnibus locis, ut Matth. XVIII. 8. et XXV. 41. Apoc. XX. 10 „ (a).

742. Hinc posterior pariter rejicitur adversariorum expositio, quae ex dictis non solum omni vel levi fundamento destituitur, sed aperte atque omnino scripturis adversatur.

743. I. Inst. Atqui scripturae 1. saepe negant divinam ultionem aeternam fore; etenim Ps. LXXVI. 8. dicitur: " Numquid in aeternum projiciet Deus „ ? et Ps. CII. 8. et 9. " Miserator et misericors Dominus... non in perpetuum irascetur: neque in aeternum comminabitur „. 2. Aliquis praeterea in scripturis reprobis jam poenis addictis promittitur exitus; sic Ps. XLVIII. 16. " Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi „ et alibi passim. 3. Docent scripturae ita rependenda esse impiis supplicia, ut culpas inter et poenas proportio servetur; ut Apoc. XVIII. 7. " Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum „ et apertius Marc. XII. 40. de Pharisaeis inquit Christus: " Hi accipient prolixius judicium „, quae falsa essent, ubi aeternitas poenarum proprie dicta semel constitueretur. 4. Profecto nisi ita res se haberet, inquiunt, falsum esset, quod Apostolus tradit ad Rom. scribens magis Christum hominibus redemptione sua profuisse, quam nocuerit Adae peccatum, cum multo plures damnentur. Ergo.

744. R. Ad 1. N. Allatae enim omnes scripturarum auctoritates loquuntur de hominibus adhuc in praesenti vita degentibus, ut ex ipsarum contextu constat, ut omittam unanimem patrum et interpretum expositionem. Non enim sine gravi temporis jactura singulae perpenderentur.

(a) Cf. Synops. Critic. sacr. in N. T. vol. IV. in h. l. Vid. etiam Crit. sac. tom. IX. in hunc eundem locum, inter quos Grotius ipse, qui non parum socinianis favet, concludit quod " Sensus sit', eas urbes incensas *instar exhibere ignis aeterni*, qui impios expectat „.

745. Ad 2.N. pariter ad propositum nostrum spectare aliam scripturarum classem, cum de liberatione ab angustiis, quibus David premebatur, in iis sermo sit, ut omnes rectae exegescos regulae postulant.

746. Ad 3. D. Docet scriptura servandam proportionem inter culpam et poenam quoad acerbitatem, C. quoad diuturnitatem seu durationem N. Eodem enim sensu accipiendi sunt adducti textus, quo Sap. VI. 7. dicitur " Potentes potenter tormenta patientur „ et v. 9. " Fortioribus autem fortior instat cruciatio„. Duratio siquidem poenarum ubique, ut vidimus, praedicatur aeterna, sine fine, perpetua etc.

747. Ad 4. D. Si Apostolus instituerot comparationem inter Christi redemptionem, et ruinam per Adam illatam quoad salvandorum aut damnandorum numerum, Tr. si de intrinseca virtute, efficacia, atque utilitate redemptionis Christi relate ad nocumenta, quae intulit peccatum Adae N. Significat igitur hic Apostolus Christum nos non solum ab Adae culpa, quam haereditate contraximus, sed praeterea ab innumeris prope actualibus peccatis liberasse et cum fenore nobis restituisse quidquid in Adam amisimus. Ast si effectum redemptionis quoad extensionem spectemus, longe minus late patet Christi redemptio, ac Adae peccati effectus ob plures causas extrinsecas, quas expendimus, cum dissereremus de Christi morte pro omnibus. Licet enim Christus pro omnibus mortem obierit, atque abunde satisfecerit, cum tamen passionis ipsius fructus non applicetur nisi illis, qui crediderint, qui mandata servaverint, qui in ipso manserint, omnesque ab eo praescriptas conditiones adimpleverint, idque non omnes praestent; ideo scriptum legimus: " Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse intrabit in regnum coelorum„ (a): tum " Qui perseveraverit usque in finem, hic sal-

(a) Matth. VII. 21. Quaestio agitari solet inter theologos utrum major sit electorum an reproborum numerus, praesertim ex catholicorum coetu, et alii in alias sententias dilabuntur. Bergier Traité

vus erit „ aliaque ejusmodi : ac revera Paulus ipse quem nobis objiciunt I. Cor. VI. 9. docet neque fornicarios , neque idolis servientes , neque adulteros , neque fures, neque avaros aliosque ejusmodi nefarios homines regnum Dei esse possessuros. Cum igitur gratis omnino , imo falso prorsus et contra apertam scripturarum auctoritatem sopponant adversarii omnes aliquando homines Christi redemptionis participes futuros, perperam concludunt damnatorum poenas finem tandem habituras esse , ut suam statuant apocatastasim seu omnium restaurationem.

748. II. Inst. 1. Quamquam Deus in sacris litteris poenas aeternas verbis sat disertis atque perspicuis comminatus fuerit , non tamen sibi ademit facultatem moderandi decretum suum. Quemadmodum humani principes aut legumlatores , etsi poenas gravissimas ac perpetuas saepe decernant , non sibi propterea potestatem adimunt veniam reis concedendi , aut poenarum severitatem temperandi. Poterit ergo Deus supremo hoc suo dominio uti , et damnatis tandem ignoscere , eosque ab aeterno supplicio liberare. Ita passim Clericus (a). Tilotzonus autem , ut integram servet divinam veracitatem in suis commentationibus subdit : hoc enim versatur inter promissiones ac minas discrimen observatione dignum , quod promissor jus alteri tribuit adversum seipsum , adeo ut juxta

de la vraie réligion , et in Dict. Hist. Théol. ad vocem *élu* animadvertit adversus incredulos, qui inde occasionem nacti sunt oppugnandi religionem christianam , tot esse hac in parte doctorum hominum discrepantes sententias ut integrum de iis volumen confici possit. Ecclesia nihil unquam circa hoc punctum definivit , imo profitetur se electorum numerum ignorare dum Orat. secr. Dom. I. Quadr. sic Deum orat: " Deus , *cui soli cognitus est numerus electorum* in superna felicitate locandus „ Propterea nonnisi conjecturis ducuntur, qui pro alterutra dimicant opinione. Nobis satis sit affirmare eos omnes fore salvandos , qui divinae gratiae cooperantur quae nulli deest , eos fore damnandos , qui eidem reluctantur ut propriis indulgeant cupiditatibus. Ceterum cf. Bergier l. c. nec non egregium opus cui tit. *Tesori di confidenza in Dio* Pinerolo 1831. praesertim p.II. in qua docte expenduntur , quae perperam ad parvum electorum numerum stabiliendum afferri solent.

(a) Praesertim in Bibliothèque choisie t. IX.

justitiae regulas et fidelitatis promissis stare teneatur, verique nominis injuriam irroget, si ea exacte non impleat. Non eodem autem modo se res habet quoad illum, qui comminatur. Jus enim in ipso permanet minus exequendi vel etiam non exequendi, quod comminátus est, ac citra alicujus injuriam potest non uti jure suo, ac debitum integrum remittere. Neque deest hujus divinae agendi rationis exemplum in scripturis. Jussu siquidem Dei citra expressam ullam conditionem Jonas propheta praedixit impiae civitatis Ninives excidium post dies quadraginta obventurum: " Adhuc quadraginta dies et Ninive subvertetur ,, quin tamen eversa sit, prout praedictum fuerat. Quidni ergo sperare liceat Deum quidem denunciare hominibus aeterna supplicia, quae tamen non sit irrogaturus (a)? Concludendum est igitur non posse ex scripturis, utut perspicuis, certo colligi poenarum aeternitatem nosque ignorare, quemnam fortasse modum minis a se factis apponet piissimus Deus, qui licet delinquentes punire debeat, nulla tamen lege eo rigore punire adstringitur, quo minatus est, sed ex arbitrio et libertate sua poenam saltem ex parte condonare potest (b).

749. R. Ad 1. D. Deus potest poenas aeternas relaxare, si decretum de poenis aeternis inferendis esset tantum comminatorium, Tr. si sit absolutum N. Jam vero textus a nobis allati in probationibus perpetuo nobis exhibent decretum Dei absolutum inferendi poenas aeternas impiis. Christus enim in extremo judicio dicet his, qui a sinistris ejus erunt: " Ite maledicti in ignem aeternum . . . et ibunt hi in supplicium aeternum ,, et alibi passim, ut vidimus, *sine fine* hac poenae dicuntur etc. Cum igitur ex una parte habeatur sententia definitiva, ex altera perhibeatur executio juxta latam sententiam, jam patet frustra sibi adblandiri adversarios nostros de fine, quem nunquam habituras ejusmodi poenas conceptis verbis scripturae ipsae testantur. Eo igitur sensu tantummodo po-

(a) Serm. XXXV. apud Patuzzi l. c. cap. IX. et X.

(b) Ibidem.

test dici comminatorium Dei decretum, quod hae poenae comminatae sint viventibus, ut se ad meliorem frugem recipiant; quod si secus faciant atque in statu peccati lethalis ex hac vita decedant, ex comminatorio decretum fit absolutum, ac incolumi Dei veracitate immutari jam nequit, prout ecclesia a Deo edocta nullo non tempore Dei verba intellexit. Atque hac ratione tota corruit machina, quam adversarii moliebantur.

750. Ad illud vero exemplum, quod ex Ninive petebatur, responsio in promptu est: omnia enim adjuncta illius vaticinii comminatorii luculenter ostendunt ipsum non fuisse nisi conditionatum, quod et ipse Jonas intellexerat, qui propterea fugerat in Tharsum, ne tamquam falsus propheta haberetur. Talia fuerunt missio prophetae ad excidium denunciandum, prodigium patratum in ipsius prophetae reluctantis persona ut vim adderet suae praedictioni, quadraginta dierum spatium interpositum inter denunciationem comminatae poenae ejusque executionem, prout optime pariter intellexerunt ninivitae, qui ideo ad poenitentiam redierunt, et veniam idcirco obtinuerunt. Ex comminatorio autem et conditionato, hoc decretum transiisset in absolutum, nisi ab impietate sua ninivitae resipuissent, prout revera in absolutum transiit decretum de delendo universo humano genere aquis diluvii post annos 120. Neque enim est Deus quasi homo ut mentiatur, aut filius hominis ut mutetur. Hinc ruit inepta Clerici conclusio, quae ex gratuitis ac falsis praemissis deducitur.

651. III. Inst. Saltem negari nequit aliquod fundamentum praefatae scripturarum expositioni, ac proinde aliquid spei damnatis praebere, quae I. Cor. XV. 22. seq. leguntur: "Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur . . . Oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors: Omnia enim subjecit sub pedibus ejus . . . . Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia ut sit Deus omnia in

omnibus,, (a). Ex quo textu tria apertissime habentur 1. *omnes* vivificandos esse in Christo ad vitam et ad gloriam, sicut omnes per Adam mortui sunt et corpore et anima per peccatum, ideoque et impios; 2. *novissimum* destruendam esse mortem, id est mortem secundam, nempe impiorum, de qua loquitur Jo. in Apoc. XX. 14.; demum 3. *omnia* subjicienda Deo esse, ita ut Deus in *omnibus* omnino regnaturus sit per gratiam et gloriam. 4. Quae omnia confirmantur tum ex iis, quae scribit idem Apostolus ad Coloss. I. 19. " In ipso (Christo) complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum pacificans per sanguinem crucis ejus sive quae in terris, sive quae in coelis sunt ,, (b). Ex quibus liquet omnia demum per Christum esse pacificanda, scilicet et homines, qui sunt *in terris* et daemones qui sunt *in coelis*, qui propterea vocantur rectores tenebrarum harum, nequitiae in coelestibus ab eodem Apostolo. 5. His demum novum robur accedit ex iis, quae dixit s. Petrus Act. III. 21. " Quem (Christum), oportet quidem coelum suscipere usque in tempora *restitutionis* gr. ἀποκαταστάσεως (apocatastaseos) omnium,,(c), id est donec omnes tollantur tum in Angelis, tum in hominibus peccati et poenae reliquiae. 6. Haec prorsus congruunt cum iis, quae Apoc. XX. 5. scribit s. Jo. de resurrectione prima, quae locum habebit ante judicium, quaeque proinde necessario supponit resurrectionem secundam; a morte scilicet secunda, cujus idem Joannes meminit v. 14. ad quam daemones et impii damnati erant, adeo ut merito scribere potuerit XXI. 5. " Et dixit, qui sedebat in thro-

(a) Ὥσπερ ἐν Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται ... Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Οταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

(b) Ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι καὶ δι αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ; δι αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

(c) Ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δεξάσθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων.

no: ecce nova facio omnia ,,(a), idest omnia renovo et in pristinum statum restituo. Ergo.

752. R. N. A. Ad 1. illationem D. Sanctificandos in Christo omnes electos, de quibus solis hic loquitur Apostolus, C. reprobos, de quibus hic ne verbum quidem N. Sensus enim istius Apostoli textus est, Christum post suam a mortuis resurrectionem velut primitias sanctorum suscitandorum semetipsum obtulisse Deo Patri. Etsi vero Christus caput nostrum ecclesiam suam Deo obtulerit, et nunc etiam offerat continuo; nondum tamen ipsa a morte et mortalitatis conditione libera est; nondum a daemonum insidiis tuta, nondum perfecte sancta. Adhuc enim ex aliqua parte, id est, in quaedam membra dominatur peccatum; adhuc in ipsa grassatur diabolus, mors et mortis miseriae saeviunt. Tunc autem, id est, in futura generali resurrectione, Christus eam ab omni prorsus hoste liberam, plane sanctam, omnino beatam, et penitus gloriosam exhibebit Deo. Quare *cum evacuaverit omnem principatum*, id est cum aboleverit Christus omnem potestatem daemonum, qui nunc fideles lacessunt, cum plene a mysticis membris suis omne peccatum sustulerit, *novissima inimica destruetur mors*, id est, post diabolum victum, post peccatum destructum, mors quae una est ex inimicis Christi, annihilabitur per generalem scilicet et gloriosam sanctorum resurrectionem (b). Tunc demum Christus ut homo cum omnibus suis, id est Christus caput ecclesiae cum omnibus mysticis membris suis subjicietur Deo, Deumque gratus adorabit, laudabit, et glorificabit in aeternum *ut sit Deus omnia in omnibus*, quatenus integrum ecclesiae

(a) Καὶ εἶπεν καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου · Ἰδοὺ, καινὰ πάντα ποιῶ.

(b) Cf. Bernard. a Piconio Tripl. Expos. in h. l. Pulchre inquit s. Jo. Chrysost. Hom. XXXIX. in 1. ep. ad Cor. n. 4. " Quomodo novissima? Post omnes: post diabolum, post alia omnia. Etenim etiam in initio intravit novissima. Prius enim diaboli consilium, et inobedientia, et tunc mors ,,. Πῶς ἔσχατος; μετὰ πάντας, μετὰ τὸν διάβολον, μετὰ τὰ ἄλλα ἅπαντα · καὶ γὰρ καὶ ἐν ἀρχῇ ἔσχατος εἰσῆλθε · πρότερον γὰρ ἡ συμβουλὴ τοῦ διαβόλου, καὶ ἡ παρακοὴ, καὶ τότε ὁ θάνατος.

triumphantis corpus Deus possidebit, et possidebitur ab eo, et sic Deus a fidelibus possessus erit illis omnia, eorum perfecta beatitudo, omniumque desideriorum finis et complementum.

753. Ex his, quae ab ipso loci objecti contextu eruimus, patet illationes reliquas nempe 2. et 3. plane concidere atque evanescere, quin diutius ad eas convellendas tempus perperam teramus.

754. Ad. 4. N. hic agi de reconciliatione hominum et daemonum; sed agitur de reconciliatione inter Deum et homines, qui erant ab invicem aversi propter peccatum, quod Christus per mortis suae sacrificium penitus sustulit; unde sublata inimicitiarum causa, coelum et terra pacificata sunt. Quod constat ex verbis immediate sequentibus: " Et vos cum essetis aliquando alienati et inimici . . . nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem ,, etc. (a).

755. Ad 5. vel N. vel D. Id est renovationis coeli et terrae post universalem resurrectionem et extremum judicium, seu mundi finem, C. id est, restitutionis impiorum, quam adversarii autumant N. Hunc porro esse sensum germanum verborum Petri non solum declarat ipse contextus, et catholici omnes interpretes tradunt, sed vel ipsi recentiores biblici protestantes admittunt. Alloquitur enim ibidem s. Petrus judaeos, quibus persuadere contendit, J. C. esse Messiam a prophetis promissum, asseritque ipsum oportere in coelis regnare (non autem in terris ut perperam sibi persuaserant carnales judaei), donec cetera impleantur a prophetis praenunciata circa evangelii propagationem, et ecclesiae vicissitudines et triumphum, id est usque ad mundi finem ac resurrectionem generalem et finale judicium, in quo et justi completam beatitudinem et impii completam damnationem, id est una cum resumptis corporibus pro meritorum diversitate assequentur (b).

(a) Καὶ ὑμᾶς πότε ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθρούς. . . νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν, ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦ θανάτου.

(b) Ernestius Opusc. theologg. p. 477. " Quid sit, inquit, ἀποκατάστασις de eo dissensere omni tempore interpretes, et in explanando etymologiam potius verbi et lexicorum vulgarium auctoritatem

756. Ad 6. D. Fit mentio resurrectionis *primae*, id est beatitudinis, quam justi consequuntur ante resurrectionem secundam, in qua demum habebunt beatitudinem completam et adaequatam, C. resurrectionis primae in ordine *ad mortem secundam* impiorum N. Alioquin non dixisset ibid. s. Jo. de reprobis " Cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum,, (a), et commemorata morte secunda, non addidisset : " Et qui non est inventus in libro vitae scriptus, missus est in stagnum ignis,, (b).

757. Quod vero additur " Ecce nova facio omnia ,, dictum est quoad eos *qui vicerint*, seu quoad electos, non autem quoad reprobos, qui mittendi sunt in stagnum ignis (c).

758. II. Obj. 1. Ex antiquioribus patribus, juxta Petavium (d) *pauci* Origeni assensi sunt docenti futuram aliquando liberationem diaboli ejusque satellitum a poenis, quibus premuntur, easque finem habituras esse ; *plures* vero ad damnatos homines quod spectat; et alii quidem *plenius*, alii *levius* et quasi cunctanter. Ita prae ceteris ex graecis Gregorius Nyssenus passim ; nec non Gregorius Nazianzenus ; ex

secuti sunt, quam scripturas ipsas audiverunt, suntque nonnulli ad *fanaticas opiniones* prolapsi,,.His subscribit Kuinoelius qui praeterea addit : " Vox ἀποκατάστασις significat *emendationem*, *restitutionem in pristinum statum*, *mutationem in meliorem conditionem*... Haec autem vocabuli notio parum conveniens est huic loco, cum sermo sit de vaticiniorum eventu. Sed ἀποκατάστασις notat etiam *perfectionem*, *absolutionem*, *consummationem*, quae significatio contextui apprime congruit. . . Petrus autem per τοὺς χρόνους τῆς ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν κ. τ. λ. per tempus quo omnia perficientur, absolventur, omnia eventum habebunt, quae praedixerunt prophetae, intellexit, inaugurati regni Messiani et eventa, quae eum praecedent, latiorem doctrinae Christi propagationem, resuscitationem mortuorum, judicium extremum etc. Cf Act. I. 6. Matth. XVII. 11 Sensus ergo omnino est: usque ad finem mundi,,. Comment. in lib. N. T. historicos vol. IV. in h. l. ubi aliorum plurium recentiorum expositiones referuntur, quae omnes huc collimant.

(a) V. 10. Βασανισθήσονται ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

(b) V. 15. Καὶ εἴτις οὐχ εὑρέθη ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός.

(c) Cf. Bossuet l' Apocalypse avec une explication ch. XX. Oeuvres ed. Liege 1766. t. II.

(d) lib. III. De Angel. cap. VI. et VII.

latinis autem s. Hieronymus pluribus in locis, s. Ambrosius, Ambrosiaster, Auctor nempe qui Commentarios edidit sub ementito s. Ambrosii nomine in ep. ad Rom. et in ep. ad Ephes. His addi possunt s. Justinus et s. Irenaeus, quorum prior in Dialogo cum Tryphone n. 5. aperte docet animas impiorum puniri " Quamdiu eas esse, et puniri Deus voluerit „ (a); alter vero l. II. Cont. haeres. c. LXIV. pariter asserit animas non secus ac res ceteras " Perseverare cum eas Deus et esse et subsistere voluerit „ (b). Ergo.

759. R. I. Tr. A. N. C. Unius enim vel alterius patris auctoritas infirmare nullo modo potest argumentum, quod ex communi ceterorum patrum consensu, et constanti ac perpetua ecclesiae traditione et fide conficitur.

760. R. II. D. Et iidem patres si pravi quidquam scriptis suis ex Origenis lectione intexuerunt, eodem Petavio teste (c), identidem emendarunt, C. in illa sententia perstiterunt N. Profecto vel ipse Origenes hom. VII. in Exod. scribit: " Audi de peccatoribus et iis, qui praesens saeculum diligunt, quae sit prophetae sententia. Vermis enim, inquit, eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur. Isti sunt vermes quos generat divitiarum caeca cupiditas „ etc. (d). Porro si avarorum ceterorumque peccatorum vermis juxta Origenem non moritur, neque ignis extinguitur, poena debet esse perpetua.

761. S. Gregorius Nyssenus, cujus tamen opera ab origenistis interpolata fuisse Germanus, Nicephorus, Photius aliique contendunt (e), in Oratione adversus eos, qui castigationem aegre ferunt, haec scribit: " Misera (anima) tum suae se temeritatis vehementer accusans lugensque, ac plorans et gemens in locum quendam tristem, tanquam angulum abjecta permanebit, luctu nunquam finituro, ac in-

(a) Ἐς τ' αὐτὰς καὶ εἶναι καὶ κολάζεσθαι ὁ Θεὸς θέλῃ.

(b) In edit. autem maur. l. II. c XXXIV. n. 4.

(c) Ib. c. VIII. § .10.

(d) N. 6. Cf. Huetium in Origen. l. II. quaest. XI. §. 13.

(e) Apud Paluzzi op. c. l. III. c. XVII. §. 12. seqq.

solabili in aeternum poenas luens,, (a); atque Orat. V. De Beatitudinibus: " Quis inquit, extinguet flammam? Quis avertet vermem nunquam morientem,, (b)? Quae quidem aperta sunt adeo, ut nullam dubitationem circa ipsius mentem relinquant.

762. Nec minus ea sunt aperta, quibus s. Gregorius Nazianzenus propria sensa promit Orat. XV. ubi de damnatis ita scribit: " Hos autem simul cum aliis, vel potius ante alia, istud excruciabit, quod *a Deo projecti sint*, atque inustam in conscientia *sempiternae* ignominiae notam gerant,, (c). Addit ib. damnatis *nullum locum esse poenitentiae*, neque *morum correptioni* (d).

763. S. Hieronymus passim doctrinam catholicam profitetur de aeternitate poenarum omnium damnatorum indiscriminatim, tum nempe infidelium, ut omnes fatentur, tum fidelium seu christianorum. Etenim in cap. V. Isa. expendens illa Isaiae verba: *Dilatavit infernus animam suam*, inter cetera inquit: " Qui saeculi deliciis occupati, nee respicientes opera Dei . . . . detrahentur in gehennam, ibique aeternis cruciatibus deputati, potentiam et superbiam miseria cernent, et humilitate mutari,, Quod si alicubi videtur finem aliquem christianorum damnatorum poenis indicare, vel dicendum est ipsum ex aliena sententia haec protulisse, ut ipsemet testatur saepe fecisse (e), vel locutum

(a) Ἀθλία τότε πολλὰ τῆς ἀβουλίας ἑαυτὴν καταμεμφομένη, οἰμώζουσα δὲ καὶ ὀδυρομένη καὶ στένουσα καὶ σκυθρωπῷ τινὶ τόπῳ οἷον γωνίᾳ προσεῤῥιμένη διατελέσει, τὸν ἄληκτον ὀδυρμὸν καὶ ἀπαραμύθητον εἰς αἰῶνας ἐκτίνουσα. Edit. Paris. 1615. T. II. p. 746. Plura alia collegit luculentissima ejusdem s. patris testimonia Patuzzi l. c.

(b) Τίς κατασβέσει τὴν φλόγα; τίς ἀποστέψει τὸν ἀτελεύτητον σκώληκα; T. I. p. 810.

(c) Τοῖς δὲ μετὰ τῶν ἄλλων, βάσανος· μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων, τὸ ἀπεῤῥίφθαι Θεοῦ, καὶ ἡ ἐν τῷ συνειδότι αἰσχύνη, πέρας οὐκ ἔχουσα. n. 30.

(d) Ἡνίκα κολάσεως καιρός, οὐ καθαράσεως. ib. n. 25.

(e) Lib. I. Contra Ruffinum testatur Hieronym. " Se in commentariis, ut se habet lex et consuetudo commentariorum, multa ex aliorum sententia non approbando sed referendo tantum dixisse,,. Quod et repetit in praef. Comment. in Jeremiam. Quare merito cl. Vallarsius ad Hieronymi verba, quae leguntur in Comm. in cap. LXVI. Is. " Porro qui volunt sup-

de peccatoribus levioribus culpis obstrictis, aut si de gravioribus peccatis commaculatis, de iis disserit, quos suorum delictorum ante mortem poenituerit (a).

764. Luculenta pariter sunt, quae scribit s. Ambrosius de aeternitate poenarum. Etenim catholicam hanc veritatem profitetur Enarr. in Ps. CXVIII. ubi inquit " Scientes igitur *in aeternum* mansura judicia omnia justitiae Dei, caveamus ne opera nostra displiceant, et *in aeternum* incipiamus subire judicium ,, et alibi saepe (b). Dum igitur loquitur de fine poenarum, quas incurrunt peccatores, id asserit de iis, qui adhuc in hac vita degunt, nulla vero ratione de addictis jam poenalibus suppliciis alterius vitae (c).

765. Etsi possemus praetermittere Ambrosiastrum utpote exiguae auctoritatis scriptorem, attamen et ipsum admittere cum ceteris poenarum aeternitatem liquet ex iis, quae leguntur in Cap. II. ep. ad Rom. ubi hic auctor post hanc vitam nullum superesse poenitentiae locum disertissime inculcat.

766. S. Justinus in objecto loco disputat de animorum immortalitate, contenditque eos minime eadem immortalitate frui, qua Deus ipse pollet, sed eam habere communicatam et dependentem a Deo, ideoque subdit " Cruciari animas impiorum, quoad eas cruciari, et esse vult ,, ; cum vero Deus velit eas semper *esse*, cum immortales natura ipsas condiderit, hinc pariter vult eas semper *cruciari*. Quod in Apol. I. absque ambage declarat dicens: " Qui autem improbe vivunt, nec immutantur, eos *igne aeterno* credimus puniri ,, (d).

plicia aliquando finiri, et licet post multa tempora, tamen terminum habere tormenta, his utuntur testimoniis ,, etc. adnotat: ,, Plane igitur injuriosi in Hieronymum sunt, qui eum consentire calumniantur illis, qui terminum habitura malorum hominum tormenta somniant et probare conati sunt. Liquet enim, non suo illum sensu, sed tantum ex commentatoris officio testimonia in eam partem heic recitare,,.

(a) Cf. Patuzzi Op. cit. c, XI.

(b) Cf. ib. c. XVII. §. 16. seqq

(c) Ibidem.

(d) Κολάζεσθαι δὲ τοὺς ἀδίκους, καὶ μὴ μεταβάλλοντας ἐν αἰωνίῳ πυρὶ πιστεύομεν. n. 21. et alibi saepe eadem inculcat, imo adstruit adversus ethnicorum irrisionem in Apol. II. n. 9.

767. Eodem sensu locutus est s. Irenaeus, ut patet ex scopo quem sibi proponit; ceterum ipsum tenere impiorum poenas aeternas evidenter ostendunt, quae tum in eodem capite habet, tum in praecedenti, ubi inter alia scribens de iis, quibus dicetur " Discedite a me maledicti in ignem aeternum „ absolute subdit: " Isti erunt semper damnati „ (a).

768, Inst. Saltem aliquod levamen in iis poenis potest in damnatis derivari ex orationibus viventium, quod 1. nonnulli patres insinuant (b) et 2. non pauca missalia, quae collegit Jo. Lamius, in quibus Missa refertur in qua postulatur a Deo saltem " ut tolerabilia fiant ipsa tormenta „. 3. Haec autem consuetudo ab ea non differt, quam adhuc servat ecclesia graeca teste Renaudotio (c). Ergo.

769. R. N. A. ad 1. Dico si qui sint patres, qui hoc asserant, quod tamen non immerito alii negant (d), non ex peculiari unius vel alterius sensu dijudicandum esse de ecclesiae doctrina, sed ex unanimi aut communi ipsorum consensu, praesertim ubi ipsis ceteri adversantur, et quod caput est, adversatur ecclesiae praxis, quae profecto, teste Augustino, nunquam consuevit pro damnatis orare (e), prout ipse Petavius animadvertit (f).

770. Ad 2. Resp. Missalia, quae levissima quadam jactantia protulit Lamius, ut ostendit Zaccaria, nonnisi pauca sunt, et probabilius nunquam, neque in ipsis particularibus ecclesiis, ad quas pertinuisse dicuntur, in usum deducta fuerunt, nec nisi post an. 890.conscripta sunt a quibusdam monachis quum Adrevaldius floriacensis monasterii abbas in dioe-

(a) C. XXVIII. n. 2. ed. Massueti, alias c. XLVII. Cap. autem XL. cit. edit. n. 1. seqq. ex professo adstruit praemia et supplicia aeterna pro diversitate meritorum a Deo praeparari.

(b) Apud Petav. De Angel. L. III. c. VIII. §. 18

(c) Perpétuité de la foi t. V l. VIII. ch. X.

(d) Cf. Paluzzi op. c. l. III. c. XII. §. 11. seqq. Cf. etiam Sinsartum O. Ben. in op. Défense du dogme catholique sur l'éternité des peines etc. Paris 1748.

(e) L. XXI. De civ. Dei c. XXIV. n. 1.

(f) Loco jam citato.

cesi aurelianensi novum hoc fecerat jussum, ut preces pro damnatis ad Deum funderent " Quatenus etsi perpetuis non merentur absolvi cruciatibus, saltem minoribus mulctarentur a districto judice poenis ,, (a).

771. Ad 3. Resp. Ecclesiam graecam recentis aevi nullius auctoritatis esse, siquidem cum in pluribus aliis erraverit, in hoc etiam errare potest. Ipso fatente Lamio (b) graeci in hac parte a vetustioribus sacrisque ecclesiae institutionibus longe abscedunt (c).

PROPOSITIO II.

Dogma de aeternitate poenarum rectae rationi minime adversatur

772. Si dogma de poenarum aeternitate revelatum a Deo est, ut ostendimus, evidens est, ipsum cum recta ratione pugnare non posse, ut saepe alias animadvertimus. Sed praeter hoc generale principium, directae insuper a theologis rationes afferri solent, quae sin minus ostendant ex uno rationis lumine aeternitatem poenarum peccatis gravibus debitam esse, evincunt saltem nullam involvere repugnantiam. Ut enim increduli demonstrare possent dogma istud aliquam repugnantiam involvere, deberent ostendere peccato lethali, quod hominem avertit a Deo ultimo ipsius fine, talem poenam tum *privativam* tum *positivam* convenire non posse: atqui tantum abest,

(a) Cf. prolixam notam appositam ad l. c. Petavii. Vid. pariter de hoc argumento eruditam dissertat. Franc. De Berlendia Cler. reg. De oblationibus ad altare §. III. n. XI. p. 81. seqq. Venet. 1743.

(b) In Hodoeporico p. 313. De hoc autem sublestae fidei auctore Cf. Lettere di Atromo Trascomaco calabrese. Venez. 1741.

(c) Cf. ipsum Renaud otium l. c. ubi prolatis diversis graecorum recentiorum absonis doctrinis circa animarum statum post hujus vitae interitum concludit: " Telle est la théologie des Grecs modernes, et il est aisé de prouver que l'ancienne eglise n'a rien enseigné de semblable,,; prout reipsa ibid. ostendit.

ut id increduli efficiant, ut nec pauca, neque levia momenta contrarium potius evincant.

773. Poena enim *privativa*, quam *damni* vocant, quaeque consistit in perpetua amissione felicitatis, ad quam homo conditus est, sponte sua quodammodo exoritur ex ea vivendi ratione, quam sequutus est reprobus dum viveret: est insuper et ipsa una ex iis necessariis et generalibus connexionibus, quae intercedunt inter causas et effectus (a). Cum enim potuisset ac debuisset, quamdiu in vivis agebat, per bona opera ad beatam vitam, quae in summo bono posita est contendere, per prava opera volens libens tanto bono in perpetuum nuncium remisit ac sese in eum statum projecit, in quo amissam semel felicitatem recuperare non potest; non aliter ac si quis se oculis privaret et tamen aeternum viveret, aeternum caecus esset.

774. Atque ex hinc patet sponte enasci adversus ejusmodi hominem poenam positivam necessario aeternam; intrinsecam nempe, cujusmodi est horror conceptus ex deformitate subversionis in ipsum illatae a majori vel minori criminum suorum numero et foeditate, afflictio summa ex bono amisso, et disperatio illud aliquando recuperandi; quae quidem afflictio in immensum augetur ex comparatione eorum, qui cum pares olim illi essent, aeternam ac plenam felicitatem adepti sunt; acerbus animi stimulus, qui exurgit per se ex patratis sceleribus, quique veluti vermis ut loquitur evangelium, non morietur, sed perpetuo delinquentem excruciabit; aliaque ejusmodi, quae ne dum fides docet, sed et recta ratio suadet. Concludendum igitur est, dogma de aeternitate poenarum hac

(a) Hinc Leibnitius in Syst. theol. p. 338. " Quotiescumque anima, inquit, e corpore discedens in statu est peccati mortalis, adeoque male affecta erga Deum, sponte quadam sua (quemadmodum pondus semel abruptum neque ab externa causa denuo retentum atque exceptum) in exitii baratrum delabitur, atque a Deo abalienata, sibi ipsi damnationem irrogat . . . usque adeo, ut pii quidam viri sentiunt tantum esse damnatorum odium erga Deum, ut nolint ad gratiam ejus confugere, ac vel ideo aeternam sibi infelicitatem accersant prorogentve, eoque minus mirari debemus justi judicis severitatem, neque ad Origenis clementiam devenire necesse est," etc.

ratione expositum ad severiorem fidei normam non solum nihil praeseferre, quod sive cum notione divinorum attributorum, sive cum recta ratione pugnet, sed praeterea nihil in eo esse, quod cum iisdem attributis et cum recta ratione non apprime congruat.

775. Demum praeter has poenas privativas et positivas intrinsecas ex illis necessario orituras, aliis extrinsecis, quas *cruciatus* appellamus, torqueri reprobos debere suadet pariter recta ratio ipsa, quae docet sontem ab iis esse plectendum, quibus dum viveret abusus est, quibusque sibi damnationem meruit. Ut enim arguit s. Thomas: " Sicut recte agentibus debentur bona, ita perverse agentibus debentur mala: sed illi qui recte agunt in fine ab eis intento percipiunt perfectionem et gaudium, e contrario ergo debetur haec poena peccantibus ut ex his, in quibus sibi finem constituunt, afflictionem accipiant et nocumentum. Hinc est quod divina scriptura peccatoribus comminatur non solum exclusionem a gloria sed etiam afflictionem ex aliis rebus. Dicitur enim Matth. XXV. discedite a me maledicti in *ignem aeternum* et in Ps. X. pluet super peccatores *laqueos ignis*, *sulphur et spiritus procellarum* pars calicis eorum,, (a).

776. Addere demum praestat Deum absque his poenis aeternis hominum generi non satis praesto fuisse praesidiis efficacibus, ut ipsum in officio contineret et ad ardua, cum opus est, impelleret; sublata enim poenarum aeternitate, homines ita sunt animo comparati, ut in cupiditatum praesertim aestu cetera quaecumque motiva parvipendant. Homini enim cupiditatibus vehementibus abrepto, quidquid aeternum non est, nihil est, ut quotidiana experientia constat.

DIFFICULTATES

777. I. Obj. Dogma de aeternitate poenarum pugnat cum divina bonitate, sapientia et providentia. Pugnat praeterea

(a) Cont. gent. L. III. c. CXLV. n. 4.

cum divina misericordia atque clementia. Pugnat denique cum divina aequitate atque justitia; ergo nullo modo ferri debet.

778. R. D. A. Dogma istud pugnat cum his attributis, prout concipiuntur ab incredulis, seu prout haec sibi gratuito ipsimet in animo fingunt, C. prout vere in Deo sunt et accipi debent N. Itaque increduli judicant de re sibi prorsus incomperta; ad hoc enim, ut ostenderent poenas aeternas pugnare cum recensitis Dei attributis, deberent ante omnia definire quid speciatim exigant, quid refugiant haec Dei attributa, quod cum praestare nullo modo valeant (a), corruit ex hac una consideratione tota moles, cui superextruunt increduli suas difficultates.

779. I. Inst 1. Ea est omnibus insita ab ipso auctore naturae Dei notio, ut sit infinite bonus atque beneficus pater, qui nos filios suos 2. ideo ex nihilo condidit, ut efficeremur tandem aliquando compotes sempiternae illius felicitatis, cujus in corde nostro vehemens ac necessarium desiderium atque appetitum indidit. Si igitur ad hanc nullo unquam tempore *unus* etiam *homo* non perveniret, finem sibi praestitutum Deus vel *in illo uno* non assequeretur, 3. ac vehemens ille qui in nobis est beatitudinis appetitus inanis esset, immo ad hoc tantum indidisse Deus censendus esset, ut homines magis magisque torqueret ac miseriores efficeret: quod de divina bonitate nefas est suspicari. Licet vero a possessione finis jure excludantur, plectanturque suppliciis homines, qui a recta via deflectunt nec rectum servant ordinem, quem Deus ipsis servandum praefinivit; at sapientis optimique provisoris est, ut eosdem per istiusmodi poenas ad tempus inflictas in viam rectam reducat, atque in eum ordinem restituat, quo digni reddantur aeterna felicitate, quod a summa Dei sapientia expectare necesse est. 4. Cum enim peculiarem curam ge-

(a) Cf Spedalieri Diritti dell' uomo. Lib. IV. c. XII. §. 16. seqq. Cf. etiam Feller Catéchisme philosoph. l. c. §. 474. seqq.

rat de rationalibus creaturis, earumque felicitatem tanquam finem sibi praestituerit, eo modo de iis disponere debet, qui magis congruat ipsarum beatitati. Nemo autem ambigere potest, quin ipsarum bono magis congruat, ut defectus, si quos incurrerint, vel per gratiam vel per vindictam reparentur, atque creaturae rationales in eum statum restituantur, in quo suprema felicitate perfrui valeant, quam ut perpetuo puniantur. Ergo tum cum Dei bonitate, providentia ac sapientia pugnat etc.

780. R. ad 1. D. Est Deus infinite bonus at ea bonitate, quae consistit in amore ordinis, justi et recti, C. ea bonitate quam sibi increduli fingunt N.

781. Ad. 2. D. Deus nos ex nihilo condidit, ut efficeremur compotes aeternae beatitudinis per eam viam ac per illa media, quae Deus ipse constituit, C. absolute, seu per viam, qua impii incedere volunt N. Desiderium porro beatitudinis, quod Deus nobis indidit, nos monet ut virtutem sectemur, per quam solam ad illud desiderium explendum aliquando pervenitur, cum hujus desiderii complementum pendeat a conditione, quae a nobis divinae gratiae ope ponenda est.

782. Sic Deus non assequeretur praestitutum sibi finem, si unus etiam homo ad beatitudinem non perveniret D. Finem particularem et proximum, qui consistit in aeterna Angelorum et hominum felicitate sub conditione assequenda, C. finem generalem et ultimum, qui est ipsa gloria Dei, ut suo loco exposuimus, aut finem proximiorem, qui est bonum totius universi, quodque exurgit ex impiorum supplicio N. Porro Deus voluit Angelos et homines ad beatitudinem pervenire, dummodo ea praestent, quae ad eam conducunt; alioquin si se ea indignos reddant per legis transgressionem, sibi tantum id tribuere debent, si eam non consequantur. " Si vis ad vitam ingredi, ait Christus, serva mandata ,, item: " Discedite a me operarii iniquitatis ,,.

783. Ad. 3. D. Inanis esset beatitudinis appetitus a Deo

inditus, si potentia et praesidiis necessariis ad eam perveniendi homines essent destituti, C. Si his mediis abundent N. Tunc scilicet inanis esset iste appetitus, si homines aut Angeli etiam praestando, quidquid ab ipsis per Dei gratiam exigitur ad beatitudinem non pervenirent: minime vero, si eam reipsa assequantur recte iis praesidiis utendo.

784. Neque obstat quod ingerunt sapientis provisoris esse, ut per poenas temporarias delinquentes ad ordinem revocentur, ex quo illi desciverunt; in hoc enim adversarii tanquam certum id sumunt, quod in quaestione est positum; utrum scilicet necne Deus teneatur creaturas ad illum ordinem revocare, in quo felicitatem amissam recuperent, si ipsae ex propria pravitate ab ea exciderunt. Tenetur ne Deus restituere oculos insano illi, qui eos sibi volens eruit (a)?

785. Ad 4. R. I. Nego suppositum, ut constat ex dictis, cum Deus minime sibi praestituerit felicitatem creaturarum, ut unicum finem. R. II. D. Creaturarum felicitatem Deus ut finem sibi praestituit secundarium, subordinatum et conditionatum, C. ut finem primarium, ultimum et absolutum N. (b).

786. II. Inst. Saltem nequit hoc dogma consistere cum divina pietate atque clementia. 1. Pietas enim sive misericordia est compassio alienae calamitatis, et ad eam relevandam impellit. Clementia vero est quaedam animi lenitas in poenis irrogandis, movetque ad eas minuendas, aut sublevandas. 2. Tantum porro abest, ut cum his virtutibus componantur aeternae poenae, ut potius Deum ipsarum auctorem saevum atque crudelem exhibeant. Etenim crudelem, ut inquit Bayle, ex innata quadam nostris animis pietate existimamus, exhorremusque judicem aut principem lento igne punientem reum, ut diutius horrendus ille cruciatus perduret. Supremum, quod sontibus per

(a) Cf s. Th. l. c. c. LXXI. n. 3.
(b) Ib. c. LXIV. et l. I. c. LXXXVI.

judicum sententiam inferri solet supplicium, plerumque brevissimo absolvitur tempore: nec nlla civilium gentium auctoritas approbat, quod diutino tempore torqueantur, quos nece condemnat: nemo est, qui non commoveatur, et non excandescat in carnificem, qui non uno tantum ictu, sed altero, aut tertio vel quarto caput abscindat. Quanto igitur magis saevitiem praeferret et crudelitatem Deus, si infelices damnatos sic plecteret, ut non unius, aut alterius diei, sed aeterno igne crementur? 3. Si huc accedat ex communi omnium philosophorum consensu aequum judicem in inferendis poenis communem utilitatem sibi tanquam finem praestituere debere, juxta celebre illud effatum, quod Seneca laudat l. I. De clementia: " Nemo prudens punit, quia peccatum est; sed ne peccetur „ demonstratum jam ac certum est, non posse Deum in poenis aeternis infligendis saevitiae notam effugere, quia non puniret reos ad emendationem ac correctionem, sed punitionem ipsam quaereret propter se, in eaque propter se delectaretur, cum nulli futuri sint in aeternitate, qui ex reproborum poenis utilitatem aliquam percipere possint. Ergo.

787. R. N. A. ad 1. D. Ita tamen ut Deus illas erga omnes et semper et eadem ratione exercere minime teneatur, C. ut erga omnes, semper et eadem ratione teneatur eas exercere N. Aliud enim est in Deo has proprietates seu dotes inveniri, de quo dubitari nequit, aliud vero est earumdem exercitium et exercitii modus. Siquidem, ut praeclare observat s. Thomas (a) ad hoc, quod tum severitas tum clementia virtutes sint " secundum rectam rationem esse debent „; hinc cum Deus jam pridem clementiam atque pietatem erga homines vel Angelos viatores exercuerit juxta consilium sapientiae suae rectissimamque rationem, potest impios, quin ullum virtutes istae detrimentum capiant, in iis cruciatibus perpetuo deserere, in quos ipsi sese conjecere eorumque minime lenire do-

(a) 2. 2. q. 157. ar. 2. ad 1.

lores, qui sunt effectùs necessarii vitae anteactae, juxta ea, quae in probationibus dicta sunt.

788. Ad 2. R.I.N. Ad id porro quod additur a justitiae humanae exemplo petitum, atque ex sola imaginationis nostrae ludificatione auctùm dico nimis probare, alioquin si quid evinceret, sequeretur neque diu, ut origeniani contendebant et plerique ex adversariis nostris ultro contendunt, impios posse poenas dare, sed vix unico temporis momento ipsorum cruciatus absolvi debere. R. II. D. Si haec Dei cum ipsis agendi ratio delicti mensuram excederet, C. si non excedat N. De Deo porro hoc sentire nefas est, qui in poenis inferendis non solum nunquam praetergreditur mensuram seu modum, quem peccatorum gravitas exposcit; sed praeterea neque hunc modum ad amussim attingit; quare receptum est aliud in scholis effatum, Deum punire *citra condignum*. His addendum, nihil, ut diximus, ab ecclesia definitum circa harum poenarum naturam, quae praeter intrinsecas et necessario ex ipsa culpa profluentes damnatis positive inferuntur: hinc frustra Bayle plus aequo suae imaginationi indulgens haec ad dogma de aeternitate poenarum impugnandùm intorquet.

789. Ad 3. D. Generetur crudelis judex humanus, cujus finis potissimum est bonum exterius reipublicae procurare ac subditos in officio continere, C. Deus, subd. Si posset velle punitionem propter se, Tr. si ex amore justitiae, de quo solum delectatur, et in quem tendit N. Optime s. Thomas: " Est autem concedendum, inquit, quod poenae inferantur a Deo non propter se (id est propter ipsas poenas), quasi in ipsis Deus delectetur, sed propter aliud; scilicet propter ordinem imponendum creaturis, in quo bonum universi consistit, . . . infligit igitur Deus pro quibusdam peccatis poenas aeternas, ut debitus ordo servetur in rebus, qui ejus sapientiam demonstrat „ (a); et alibi du-

(a) L. III. Cont. gent. c. 145. Grotius praeterea De jure belli et pacis c. XX. ostendit nullum habere locum quoad Deum hoc Pla-

plicem profert causam, ob quam poenas aeternas in statu aeternitatis inutiles minime fore ostendit: " Sunt enim, ait, utiles ad duo: primo ad hoc quod in iis divina justitia conservetur, quae est Deo accepta propter seipsam; unde Gregorius IV. dialogorum: Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Secundo ad hoc sunt utiles, ut de his electi gaudeant, dum in his Dei justitiam contemplantur et dum se evasisse eas cognoscunt „ etc. (a). Addo et hanc difficultatem evanescere, si ea accurate perpendantur, quae in probationibus attulimus.

790. At, inquiunt, ea est poenarum natura, ut ad resipiscentiam tandem, et correctionem reum adducant. Quis porro sibi persuadeat, Deum adeo misericordem et clementem nullo pietatis sensu erga miseros permotum iri, nec eorum auditurum gemitus et clamores, ut veniam sceleribus concedat?

791. R. I. Perperam supponere adversarios hujus salutaris resipiscentiae capaces esse reprobos, qui utpote in termino constituti meriti ac demeriti incapaces sunt, gratia praesertim privati, quam ipsis Deus dare non tenetur. II. Eosdem perperam item supponere omnes poenas medicinales esse, et ad correctionem delinquentis infligi, cum saepe ad instaurandum perturbatae justitiae ordinem infligantur.

792. III. Inst. Negari demum non potest ejusmodi dogma adversari divinae justitiae. Etenim juxta immutabilem ju-

tonis effatum, quod a Seneca adeo commendatur. Sic enim loquitur: " Nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, ut nocere ei non debeat, nisi alterius boni consequendi causa. In Deo alia res est, ad quam Plato dictam sententiam male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipsi summi dominii juri, praesertim ubi meritum speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponat extra ipsas, ita ut cum impium punit, non alio fine hoc faciat, quam ut puniat, seu puniendo justitiam demonstret, etiamsi ad neminem exemplum pertineat „.

(a) In Suppl. q. 99. a. 1. ad 4.

stitiae legem sua debet esse inter culpam et poenam proportio aut aequalitas, ut scilicet nemo amplius puniatur, quam meritum ejus exposcit: atqui nulla est, neo intelligi potest proportio aut aequalitas inter culpam momentaneam aut temporariam, et poenam sempiternam. Ergo injurii Deo sunt, qui hujusmodi poenas ab illo inferendas existimant, " omnemque destruunt divinae aequitatis ideam „ (a). Ergo.

793. R.N.A. Ad prob. D. Nulla est proportio aut aequalitas spectato tempore peccati et poenae duratione, C. spectato reatu culpae et poena inflicta N. Duplex enim spectari debet proportio aut aequalitas inter culpam et poenam; altera quae exurgit ex persona laedente et persona laesa: et ex hac parte, ut mox dicemus, proportio servatur inter culpam lethalem et poenam aeternam; altera, quae inter majorem vel minorem delicti gravitatem et inter majorem vel minorem poenae acerbitatem consistit, et in hac pariter servatur proportio. Nulla autem requiritur inter durationem peccati et poenae inde consequutae durationem: alioquin furtum, adulterium, homicidium aliaque ejusmodi scelera non deberent nisi uno temporis instanti puniri; cum tamen certum ac receptum sit in societate ipsa politica perpetuo quandoque carcere vel exilio, quandoque etiam morte ipsa mulctari, in qua non occisionis tempus spectandum, sed perpetua potius e viventium societate ablegatio, quae poenae divinitus inflictae aeternitatem adumbrat ac repraesentat. Falsum igitur est quod assumebatur vel injuriam Deo irrogari, vel destrui omnem divinae aequitatis ideam ab iis, qui revelatione duce poenarum aeternitatem a Deo infligendarum propugnant.

794. IV. Inst. Atqui per hanc doctrinam omnis prorsus divinae aequitatis notio destruitur. 1. Siquidem praecipua ratio, cur catholici poenis aeternis delinquentes plecti

(a) Ita auct. Religion. essent.

debere autumant, huic innititur principio: " nunquam posae in damnatis cessare calamitatem, quia nunquam ipsi possunt cessare a malitia „. Quod tamen principium falsum esse multis argumentis patet. Docet enim recta ratio posse semper creaturas cessare a malitia, quoniam vel destrui a Deo possunt, vel converti quolibet temporis momento: quod si a malitia revera cessare non possunt; hoc ipso cessant quod cessare non possunt, sicut amentes, qui ideo peccare jam desinunt, quia vitare peccatum nequeunt. Sed dato quod invecta per culpam subversio semper in damnatis perseveret, frustra inde colligitur et ipsam poenam perseverare semper debere; 2. debitum quippe poenae extingui potest per *satispassionem*, ut vocant, ad quam non requiritur voluntaria acceptatio poenae, sed mera ipsius tolerantia, ut evincitur ex poenis, quae in delinquentes ab humanis judicibus inferuntur. Quanquam enim reus aut furti aut homicidii a prava voluntate non recedat, imo in ea constanter perseveret ac poenam sibi per leges inflictam iniquo animo subeat, non idcirco magis punitur, quam puniri meretur et solet, si deprehensus in scelere ejusdem statim poeniteat et illatam poenam libenter sustineat. 3. Altera ratio, cur catholici censent aeterna poena jure culpam lethalem puniri, petitur ex offensa vel injuria infinitae malitiae, quam peccator Deo irrogat; at neque haec ratio magis solida est; tum quia non desunt catholici theologi, qui absolute negant injuriam proprie dictam per peccatum Deo irrogari: eamque si reipsa irrogetur, neque subjective, ut ajunt, neque objective simpliciter esse infinitam, seu infinitae malitiae; 4. tum praeterea quia certum est malitiam aut minui aut augeri pro majori minorive cognitione ejus, qui offendit; cognitio vero quam nos de Deo habemus, adeo imperfecta et exigua est, ut pene nulla dici possit, ideoque et malitia peccati; 5. maxime quod peccata nec Deo invito patrentur, cui propterea nulla fit injuria juxta receptum a philosophis effatum *nullus patitur injustum volens*;

6. facultas vero peccandi non a peccatore, sed a Deo ipso sit, qui illam praebuit et conservat. 7. Adeo haec hominum mentibus alte insculpta sunt, ut propterea aeternitas poenarum quae praedicatur, vix conferat ad delinquentium numerum minuendum; neque enim honestiores probioresque catholici sunt, qui ejusmodi aeternitatem se credere profitentur, quam ceteri, qui ejusmodi dogma rejiciunt. Ergo.

795. R. N. m. Ad 1. Esto quod ejusmodi ratio ex iis sit, quae a nonnullis theologis afferri solet ad ostendendam justitiae divinae aequitatem in reprobis puniendis; at nec sola, nec praecipua est, eamque nos nec attigimus quidem. Sed hoc etiam dato, negamus falsum esse ejusmodi principium in subjecta materia, dummodo rite intelligatur, neque contrarium evincunt, quae ab adversariis allata sunt.

796. Etsi enim in primis fieri possit absolute, ut dicitur, atque spectata Dei omnipotentia ejusmodi reprobos vel converti vel destrui posse, videndum tamen superest, an Deus ad alterutrum teneatur, aut saltem velit; primum vero nunquam adversarii ostendent, eo ipso quod de Dei natura et attributis nonnisi imperfectam et inadaequatam cognitionem habeant; alterum vero scire non possunt nisi per manifestationem divinae voluntatis: jam vero Deus revelatione contrariam suam manifestavit voluntatem. Aut igitur adversarii divinam revelationem admittunt aut rejiciunt; si rejiciunt in summa versantur ignorantia; si admittunt, de contraria omnino constat. Ergo nihil evincunt in qualibet hypothesi (a).

797. Illud vero quod subdunt, cessare reprobos a malitia hoc ipso quod cessare non possunt, concedi ipsis potest si agatur de malitia *actuali*; ast falsum est si sermo sit de malitia praeterita, quae jugiter et virtualiter perseverat. Ludunt igitur in verborum aequivocatione adversarii, dum autumant juxta nos in perpetuum puniri damnatos, quia reprobi in damnatione detrusi semper actualiter peccant,

(a) Cf. de hoc Tertull. lib. De resur. carnis c. XXXV.

quod tamen falsum est, quum talis minime sit sensus scholastici illius effati. Ideo autem theologi docent semper peccare damnatos, ac propterea semper puniri, quia virtualiter in ipsis perseverat perversa illa voluntas, quae in illis, cum adhuc in vivis agerent, jamdiu inerat, per quam Deo ultimo ipsorum fine posthabito, adhaeserunt tanquam ultimo fini creaturis; quae quidem voluntas salutariter mutari in ipsis non potest, quia in termino constituti sunt, ex defectu gratiae, quam Deus, ut diximus, conferre ipsis non tenetur, praesertim quod revelatione novimus, nunquam eam ipsis esse daturum. Atque hinc responsio patet ad exemplum adductum de amente (a).

798. Ad 2. D. Si debitum ejusmodi naturae sit, ut possit extingui, C. si sit inextinguibile N. Porro ex dictis patet nunquam posse per poenam extingui debitum, quod reprobi contraxerunt per suam culpam, quae jugiter perseverat: cum autem poena a Deo infligatur ad restituendam in pristinum subversam aequalitatem ordinis, quam culpa invexit, evidens est, ejusmodi aequalitatem, seu justitiae reparationem aliter induci non posse, nisi tamdiu rebellis creatura deprimatur per poenam, quamdiu adversus Creatorem et ordinem ab eo constitutum insurgit per culpam, et tamdiu puniatur contra ejus voluntatem, quamdiu per pravum affectum reluctatur Dei voluntati; cum vero haec salutaris conversio absque gratia, quae tamen ei non datur, fieri nequeat, sequitur, poenam infligendam aeternam fore. Atque hinc negatur paritas deducta ab exemplo

(a) Cf. Lessium De justitia et ira Dei c. XXV. n. 164 et seqq: ubi exponit, quo sensu effatum illud theologicum accipi debeat. Inter cetera n. 165. scribit: " Etiamsi semper peccent (damnati), non tamen punientur ob illa peccata, cum sint extra statum merendi et demerendi; sed solum punientur propter actum peccati, quem fecerunt in vita, quem vellent se nunquam fecisse, et vehementer de eo dolent, quatenus tantorum malorum ipsis causa extitit, et si possent, omnibus modis cuperent pro eo satisfactionem justam exhibere. Quod autem semper peccent, id provenit ex desperatione, quia sciunt se nunquam liberandos: ac proinde jam supponitur poena aeterna propter solum actum praeteritum decreta ".

humanae justitiae, cujus officium cum illud sit, ut politico tantum ordini ac quieti prospiciat, nec potest nec debet totum id removere, quod pravum ac inordinatum est (a).

799. Ad 3. D. Rite intellecta C. perverso sensu, ut adversarii faciunt, N. Negamus praeterea ejusmodi rationem ubi recto sensu accipiatur solidam non esse. Quod si nonnulli theologi subtiles aliquot quaestiones excitarunt, num scilicet ad justitiae rigorem injuria proprie dicta in Deum per peccatum irrogetur nec ne, aliaque ejusmodi, hae minime officiunt rei substantiae (b); in eo autem omnes consentiunt, gravem offensam Deo per peccatum inferri, et hominem per grave peccatum averti a Deo ultimo fine, ac propterea se reum aeternae damnationis constituere.

800. Verum parum interest peccatum seu culpam neque subjective neque objective esse simpliciter infinitam. Neque enim ex eo singillatim inferimus aeternitatem poenarum, quod culpa infinitae malitiae sit, quod facile damus, sed potius ex eo quod voluntarie homo per culpam averterit se a Deo, ultimoque se fine privaverit, quemque ex se recuperare amplius nequit, nec Deus adjumenta ad ipsum recuperandum dare teneatur; ut si quis se e turri dejiciat, quantum ex se est, in eo statu se constituit, a quo nunquam liberare se poterit.

801. Ad 4. D. Et ex hoc illud solum infertur, malitiam peccati, quae augeri aut minui potest, non esse simpliciter infinitam, C. non esse quadantenus infinitam, seu ut scholae loquuntur, *secundum quid*, quae proinde majorem aut minorem gradum admittere potest N. Apposite s. Thomas inquit: " Peccatum . . . infinitatem *quandam* habet ex tribus: primo ex infinitate divinae majestatis, in quantum offensa fuerat per contemptum inobedientiae: quanto enim major est, in quem peccatur, tanto gravior est culpa,, etc. (c).

(a) Cf. s. Th. 1. 2. q. 87. a. 1. seqq. necnon ib. q. 72. a. 5.

(b) Cf. Vasquez Comment. in 1. 2. s. Th. D. 140. n. 19. Sed vid. Lessius De divinis perfect. lib. XIII. c. XXV. et XXVI.

(c) Tum 3. p. q. 1. a. 2. ad 2. tum in III. dist. 20. q. 1. a. 2.

Neque obest, quod personam offensam, scilicet Deum, non nisi imperfecta atque inadaequata ratione cognoscamus; satis enim est, ut sciamus ipsum esse finem ultimum, et per peccatum graviter offendi (a), quod in omni lethali culpa upponitur.

802. Ad 5. D. Id est Deo non resistente seu non impediente, C. positive consentiente N. Peccata profecto non patrarentur, si Deus ea non permitteret, aut impediret: Verum ex eo quod Deus ea non impediat, minime sequitur, Deum in ea consentire eaque approbare. Ut enim effectus, qui omissionem subsequitur, seu ex ea provenit, sit alicui voluntarius, necesse est ut in omittente aut non impediente debitum aut obligatio sit non omittendi ac impediendi; hanc vero obligationem aut debitum Deo inesse numquam evincent adversarii; quin potius fines altissimos Deus habet peccata non impediendi, ut ex iis constat, quae suo loco disseruimus (b). Ideoque nullum hic locum habet quod objicitur effatum: *nullus patitur injustum volens.*

803. Ad 6. D. Idest libertas, quae in se bona est, et in bonum finem nobis est a Deo concessa, C. quae in se mala sit, aut data in malum finem N. Nam praeter Dei intentionem homo abutitur dono, quo si divina opitulante gratia bene uteretur, aeternam posset sibi felicitatem comparare prout reipsa ad eandem felicitatem adipiscendam ei fuit a Deo libertas concessa, ut superius ostendimus.

804. Ad 7. D. Ex defectu seriae earumdem poenarum considerationis, C. ex defectu sui N. Per se enim, ut patet, efficacissimae sunt ejusmodi comminationes ad homines in officio continendos, et sunt validissima divinarum legum sanctio; quod si homines ad hoc ut cupiditatibus

(a) Notum est voces *offendi offensionis* in sensu translato accipi praesertim cum de Deo sermo est, qui certe proprie non potest offendi peccatis nostris, sed eo sensu usurpari has voces, quatenus per legis transgressionem injuria Deo irrogatur, et quidam saltem virtualis Dei contemptus ostenditur, ut passim TT. post. s. Thomam admonent.

(b) Tract. de Deo l. c.

suis liberius indulgeant, ab iis mentem et cogitationem divertunt, quid mirum, si exiguus sit ipsarum effectus et fructus? Etsi ignis natura sua ad comburendum et ad calefaciendum comparatus sit, attamen si vel materia ipsi non admoveatur, aut subtrahatur, profecto neque comburit neque calefacit: " Desolatione desolata est omnis terra, inquit Propheta, quia nemo est, qui recogitet corde„ et " Stultorum infinitus est numerus„ ut ait Sapiens.

805. Sane qui factum est, ut tot ex catholicorum castris, in quibus si secum ipsae humanae mentes pugnare nolint, peccatum et poenarum aeternarum comminatio componi non possunt, declinaverint aut ad incredulitatem aut ad protestantismum sive haeresin, nisi ut liberius viverent et a se excuterent tot conscientiae stimulos? Cur tot in praesentiarum rationalismus progressus apud eosdem protestantes facit? Haec et non alia vera causa est.

806. Quamquam et illud addimus adversariorum non esse judicium ferre an pauci, an plures ii sint qui sempiterno gehennali supplicio exterriti meliores fiant, aut justi serventur, cum uni Deo id notum sit. Quin potius instituendo argumentum, ut vocant, *a minori ad majus*, dicimus; si tot tantaque patrantur scelera, non obstante validissima ejusmodi sanctione, hac sublata quid fieret (a)?

(a) Cf. etiam quae de poenarum aeternitate scripsit P. Rozaven. Soc. J in op. *L'église catholique justifiée*, Lyon 1822 p 68. seqq. quod opposuit cuidam neoterico ecclesiae russiacae scriptori Stourdza, quondam legato imperii apud Vinariam (Weimar) in circulo Saxoniae. Hic enim auctor veritus non est omnes verrere sordes socinianorum et incredulorum ad infirmandum hunc fidei articulum. Attamen sa membrum jactat ecclesiae dictae orthodoxae (*schismaticae*). Nec mirum est, cum enim in ecclesia russiaca nullum jam subsistat principium unitatis in iis praesertim quae ad fidem spectant (siquidem in ceteris supplet gubernium), hinc plures pro libito dant principia lutherana, quandoque etiam sociniana, tanquam doctrinam ecclesiae russiacae. Nemo tamen hiscit; satis enim illic est alienos se ostendere ab ecclesia catholica, quaecumque demum quisque doctrinae principia profiteatur, parum interest. Expendemus suo loco discrimen, quod Philaret quondam in accademia petropolitana professor, nunc metropolita Moscoviae, autumat intercedere inter

Articulus IV.

De statu decedentium absque baptismo

807. De iis hic agimus, qui priusquam ad rationis usum perveniant, absque salutari lavacro ex hac vita decedunt. Tales sunt omnes infantes, aut qui ab infantiae statu, licet adulta jam aetate, vel egressi non sunt vel non egredientur ex defectu aliquo physico; cujusmodi sunt, qui vulgo *cretini*, aut *maccones* nuncupantur, perpetuo amentes etc. De reliquis enim adultis alibi recurrit sermo.

808. Porro de infantibus, aut de iis, qui infantibus aequiparantur, absque baptismo morientibus sancita haec sunt a duobus conciliis oecumenicis lugdunensi II. et florentino " Credimus . . . illorum animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas ,, (a). Ex quibus discimus 1. de fide esse parvulos ejusmodi in infernum post mortem descendere, seu *damnationem subire*; 2. poenis illos perinde ac peccatores adultos *disparibus* puniri. Reliqua autem, quae spectant sive ad hunc inferni locum, sive ad poenarum disparitatem, seu in quo haec disparitas ponenda sit, vel ad parvulorum statum post judicii diem, fidem nullo modo attingunt, cum nullum

ecclesiam graecam schismaticam et ecclesiam latinam in fidei professione. Hunc recte vocaveris novum ecclesiae graecae Cyrillum Lucarim, seu novum fidei ecclesiae graecae proditorem, ut ostendemus.

(a) Apud Hard. in Coll. act. concil. t. VII. col. 695. et seq. ubi verba recitata habentur ex conc. lugd. II. in fidei professione facta ab imp. Michaële Palaeologo nomine totius ecclesiae graecae: Πιστεύομεν . . . ἐκείνων δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν θανασίμῳ ἁμαρτήματι, ἢ μετὰ μόνης τῆς προπατορικῆς ἀποχωρησάντων παραυτίκα εἰς τὸν ᾅδην καταβαίνειν, ποιναῖς ἀνίσοις τιμωρηθησομένας. Eadem porro verba usurpata inveniuntur in Decreto Unionis conc. florent. collat. XXII. ib. t. IX. col. 986.

de his Ecclesiae decretum existat. Patres proinde ac theologi in diversas sententias discedunt.

809. Prima sententia respicit poenam sensus. S. Augustinus enim, quem fere omnes posteriores latini patres sequuntur (praesertim vero s. Fulgentius in lib. De fide ad Petrum c. XXVII.), passim docet hos infantulos ad *ignem aeternum* damnatum iri; sic in serm. CCXCIV. n. 3. seqq. alias XIV. De verbis Apostoli, et lib. III. Op. imperf. c. CXIX. Declarat porro s. Doctor in Enchirid. c. XCIII. (a) tum lib. I. De peccat. meritis c. XVI. n. 21. tum lib. V. Cont. Julian. n. 44. eosdem " in damnatione omnium levissima „ futuros (b); imo adeo mitem vult esse ejusmodi damnationem, ut anceps haereat in definiendo an " eis, ut nulli essent, quam ut ibi essent, potius expediret „ (c). Haeret praeterea ibidem circa poenarum *qualitatem* et *quantitatem* eorumdem infantium; siquidem profitetur: " Definire se non posse *quae qualis* et *quanta* erit „ haec poena (d).

(a) Ubi inquit: " Mitissima sane omnium poena erit eorum, qui praeter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt „.

(b) Scribit praeterea ibidem " Ego non dico, parvulos sine Christi baptismate morientes tanta poena esse plectendos, ut eis non nasci potius expediret, cum hoc Dominus non de quibuslibet peccatoribus, sed de scelestissimis et impiissimis dixerit „. Demum concludit: " Quis dubitaverit parvulos non baptizatos, qui solum habent originale peccatum, nec ullis propriis aggravantur, in damnatione omnium levissima futuros „?

(c) Ibidem.

(d) In epistola autem quam scripsit ad s. Hieronym. quae est CXXXI. inter Hieronymianas edit. Vallars. n. 16. aperte suam hac in parte animi perplexitatem patefacit dicens: " Sed enim ad poenas ventum est parvulorum, magnis, mihi crede, coarctor angustiis, nec quid respondeam prorsus invenio „. Attamen Card. Norisius in Vindiciis Augustinianis t. 1. p. 981. edit. veron. 1729. quod definire s. Augustinus non potuit, diligenter prorsus determinat affirmans quod ex Augustino poena " *levissima* ac *mitissima* erit *ab igne calefaciente cum aliqua molestia* pueros; *sed non eosdem ustulante* ... cum pueri haereditarii tantum criminis rei sint, *calore ad molestiam usque ac dolorem incutiendum intenso* affligentur „. Nescio tamen quo thermometro usus sit ad hos gradus caloris et intensitatis tam accurate determinandos.

810. Patres graeci videntur solam poenam damni pueris non baptizatis tribuere: inter eos eminet s. Gregorius Nazianzenus, et s. Gregorius Nyssenus. Primus enim in Orat. in sanctum Baptisma dicit quod ejusmodi pueri " nec coelesti gloria, nec suppliciis a justo judice afficiantur „(a); alter vero Orat. De infantibus, qui praemature abripinntur inquit " Nam immatura mors infantium, neque in doloribus ac moestitia esse eum, qui sic vivere desiit, intelligendum esse nobis suggerit „ (b).

811. Nec magis inter se cohaerent scholasticorum ac theologorum placita. Etenim Petavius ex citato concilii florentini decreto censet de fide esse parvulos poenis sensus addici (c); contra vero Vasquez non solum putat veram esse contrariam sententiam, sed refert nonnullos scholasticos censuisse definitum esse, poenam peccati originalis in sola visionis beatificae privatione consistere, ab Innocentio III. illis verbis: " Poena originalis peccati est carentia visionis Dei: actualis vero poena peccati est gehennae perpetuae cruciatus „ (d). Scholarum autem principes Petrus Lombardus (e), s. Thomas (f), s. Bonaventura (g), Scotus (h), et ingens antiquorum acies, qui eos secuti sunt, si unum fortasse excipias Gregorium ariminensem, cui propterea nomen inditum esse *tortoris infantium* refert Paulus Sarpius (i), communi suffragio infantes non baptizatos a

(a) Quae est XL. n. 21. Τοὺς δὲ μήτε δοξασθήσεσθαι, μήτε κολασθήσεσθαι περὶ τοῦ δικαίου κριτοῦ.

(b) Ἡ γὰρ ἄωρος τελευτὴ τῶν νηπίων οὔτε ἐν ἀλγεινοῖς εἶναι τῶν οὕτω τὴν ζωὴν παυσάμενον νοεῖν ὑποτίθεται. edit. Paris. 1615. p. 770.

(c) Lib. IX. de Deo c. X. § 10 seqq. Hic desideranda videtur summi viri sagacitas, dum non animadvertit concilii florentini definitionem proprie cadere in vocem *mox* non autem in qualitatem poenarum, de qua tunc non disceptabatur

(d) In C. *Majores* §. *sed adhuc* de baptismo et ejus effectibus. Cf. eundem Vasquezium Comment. in 1. 2. s. Thomae t. I. disp. CXXXIV. c.3. n. 7.

(e) In II. sent. dist. XXXIII.

(f) In l. c. magistri sent. q. 12. ar. 1.

(g) In l. c. Petri lomb. ar. 3. q. 1. Opp. ed. rom. 1589 t. IV.

(h) Ibid. quaest. unica. edit. lugd. 1639. Opp. tom. VI. pars secunda.

(i) Storia del Concilio di Trento l. II. ubi agit de IX. art.

sensus poena excludunt, ac solam poenam damni iisdem reservant.

812. Verum et circa hanc ipsam poenam damni consentientes theologi minime inter se inveniuntur. Aliqui enim cum Bellarmino (a) arbitrantur ejusmodi infantes tristitia aliqua ex ea privatione affici; alii autem cum s. Thoma id aperte negant (b); imo eo usque progrediuntur Catharinus (c), et Card. Sfondrati (d), ut omnimodam naturalem felicitatem, quae tum ad animam in praesentiarum, tum ad corpus post resurrectionem pertinere possit iisdem tribuant. Quemadmodum vero Card. Norisius gradus combustionis accurate determinavit, sic et isti determinarunt gradus felicitatis et beatitudinis (e). Bellarminus postremam hanc sententiam fidei adversari autumat (f); at contra Petrus Godoy Or. Pr. oxoniensis episcopus: " Sententia, inquit, concedens parvulis naturalem beatitudinem nullam censuram contra fidem meretur ,, (g); imo et a temeritatis nota alienam affirmat.

813. Quid igitur dicendum in tanta sententiarum discrepantia? Haec scilicet: 1. de fide esse parvulos non baptizatos a supernaturali beatitudine in perpetuum excludi, quod mox vindicabimus adversus protestantes et socinianos; 2. de fide non esse pati vel non pati poenam sensus tum ante tum post resurrectionem; 3. de fide non es-

proposito discussioni circa peccatum originale. Sed ante ipsum jam Dom. Soto De nat. et gratia l. 1. c. XIV. scripserat: "Augustinus plus justo videtur torquere parvulos. Unde qui ejus sententiae subscribunt, perpauci sunt, et tortores parvulorum nuncupantur ,,. Ed. salmant. 1577.

(a) De amiss. grat. lib. VI. c. VI.

(b) Q. V. De malo ar. 2.

(c) Lib. De statu puerorum sive baptismo decedentium.

(d) Nodus praedestinat. dissolutus p. I. § I. n. 23. et iterum §. II. n. 16. nec non Albertus Pighius et Hieronymus Savonarola apud Bellarm. lib. cit. c. I. n. 5. aliique apud Godoy loco mox cit. §. 3.

(e) Cf. cit. AA. et Bellarm. l. c. c. III. n. 19. et c. II. n. 42. et apud De Rubeis diss. de pecc. orig. c. LXXIV.

(f) L. c. c. II. n. 1.

(g) In 1. 2. q 83. De peccato orig. tract. IV. disp. XXXVIII. § 8. n. 146.

se hos parvulos aliqua affici tristitia ex privatione visionis beatificae ; 4. permiscendam non esso sententiam illorum theologorum , qui beatitudinem aliquam naturalem pueris non baptizatis concedunt , cum errore pelagianorum ; quia etsi daretur , secus ac Bolgenio videatur , pelagianos naturalem beatitudinem ejusmodi parvulis concessisse , non autem supernaturalem (a), attamen immenso adhuc intervallo discrepat haec theologorum sententia ab errore pelagiano. Etenim pelagiani , ut ex universo ipsorum systemate constat , hanc beatitudinem tribuebant infantibus sine baptismo decedentibus *sine morte peccati* , ita ut exclusio ab intuitiva Dei visione non haberet rationem *damnationis* neque *poenae* damni , sed esset naturalis illorum puerorum conditio. Contra vero theologi , de quibus loquimur , hanc ipsam naturalem beatitudinem cum *morte peccati* aperte adstruunt , ac propterea exclusionem a gloria supernaturali tanquam *poenam ac damnationem* habent. Quapropter merito a Pio VI. in Const. dogmatica *Auctorem fidei* synodi pistoriensis propositio , quae est XXVI. ac ita se habet: " Doctrina , quae velut fabulam pelagianam explodit locum illum inferorum (quem limbi puerorum nomine fideles passim designant) , in quo animae decedentium cum sola originali culpa poena damni citra poenam ignis puniantur ; perinde ac si hoc ipso , quod qui poenam ignis removent , inducerent locum illum , et statum medium *expertem culpae et poenae* inter regnum Dei et damnationem aeternam , qualem fabulabantur pelagiani „ , *falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa* declaratur (b).

(a) Bolgeni in op. Stato dei bambini morti senza battesimo. Macerata 1787. p. II. c. II. Sed cf. Petavium lib. IX. De Deo , qui est primus de praedest. c. X. et XI. necnon in lib. De pelagian. et semipelagian. haeresi c. V.

(b) Non dubito quin auctores illi catholici, qui fortasse nimis acerbe ejusmodi opinionem perstrinxerunt, mitius saltem de ea locuti fuissent , si hoc Sedis apostolicae oraculum jam prodiisset. Ita Petavius, qui locis cit. praesertim l. IV. De Deo c. X. §. 8. affirmare non dubitat eos, qui negant poena ignis infantes cruciari, " calumniandae scripturae

814. Ex animadversione autem postremo loco posita via patet, qua facile inter se concilientur diversae et ad speciem contrariae theologorum sententiae circa statum horum infantium; sub duplici enim respectu spectari potest ejusmodi status, nempe aut *in se* aut *relative*, ut praefertur; si spectetur *relative* ad supernaturalem beatitudinem, ex qua per peccatum originale infantes exciderunt, habet talis status rationem poenae et damnationis: sunt praeterea ejusmodi infantes a Deo, saltem negative, aversi etc. Si vero spectetur idem status *in se* sive *absolute*, cum per peccatum, ut suo loco expendimus, de naturalibus nihil amiserint, talis erit ipsorum conditio, qualis fuisset, si Adam neque peccasset, neque elevatus ad supernaturalem statum fuisset, id est, in conditione purae naturae (a). " Sibi (Deo) conjunguntur per participationem, ut inquit s. Thomas, naturalium bonorum: et ita etiam de ipso *gaudere* poterunt *naturali cognitione* et *dilectione* ,, (b).

815. Ex quibus patet s. Thomam his infantibus tribuere bona naturalia et aliquem naturalem amorem et gaudium,

ac novae haeresis occasionem ,, subministrare; immo vero etiam Bertina, qui in diss. Della dottrina teologica contenuta nella divina commedia di Dante, de Aligherio conqueritur, quod infantes in primo potius inferorum circulo collocaverit ad quem inferni flamma non pertingit, quam in secundo dicens: " Nostra opinione ella è, salva la riverenza al Maestro delle sentenze, all' angelico s. Tommaso, al sottilissimo Scoto, al serafico s. Bonaventura e ai loro dotti seguaci meritevolmente dovuta, che nel *prossimo cerchio*, *dove stride* inoltre la fiamma, rinchiudere que' pargoletti e que' gentili si debbano . . . Rifiuta di vantaggio (Dantes) *la fallace* dottrina d' altri scrittori, che di qualsivoglia dolore gli credettero affatto privi (talis est sententia s. Thomae) quasi laggiù nel limbo con pucrili trastulli divertendosi giuocar sogliano a pari e caffo, ed una canna, ovvero un bastone aggavignando, andarsene a cavalluccio, siccome de' viventi fanciulli cantò il Venosino:

Ludere par impar, equitare in
arundine longa ,,.

(Dante opere edit. Ven. Zatta vol. III).
Ergo, ne talia dicantur de ejusmodi pueris, debebunt ipsi flammis stridentibus aeternum comburi?

(a) " Quam homini dignum est competere ,, inquit Ambros. Catharinus in lib. De statu puerorum sine baptismo decedentium.

(b) In II. d. 33. q. 2. a. 2. ad 5. Cf. etiam Less. De divin. perfect. l. XIII. qui est De justitia et ira Dei c. XXII. n. 143. seqq.

prout animadvertunt Th. de Lemos (a) et Billuartius (b). Idem praeterea Angelicus doctor (c) fusius ostendit, hos parvulos nullam subire poenam sensus, et ad auctoritatem desumptam ex Matth. XXV. respondet neque ad infideles, neque ad ejusmodi infantes *judicium* illud *discussionis* bonorum et malorum operum pertinere, in quibus non est fides fundamentum meritorum omnium (d); praeterea voces *supplicii*, *tormenti*, *gehennae*, *cruciatus aeterni*, quibus designant Auctor Hypognostici, Fulgentius et Gregorius M. parvulorum statum " esse large accipiendas *pro poena*, ut accipiatur species pro genere, sicut etiam in scripturis quaelibet poena figurari consuevit „. Addit insuper: " Ideo sancti tali modo loquendi usi sunt, ut detestabilem redderent errorem pelagianorum, qui asserebant, in parvulis nullum peccatum esse, nec eis aliquam poenam deberi„ (e).

816. In quaestione V. De malo pergit ostendere, quomodo infantes nulla afficiantur tristitia ob amissam beatitudinem supernaturalem, solvitque eas difficultates, quae obstare videntur, quarum responsionum summa ad haec duo praecipua capita revocatur. I. Pueros illos cognoscere visionis divinae gloriam beatis concessam, ac se ab illa exclusos esse, et hanc privationem esse poenam peccati

(a) Panoplia gratiae t. 1. tract. I. c. XXIII. p. 55. col. 1. Leod. 1676.

(b) In 1. 2. a. Th. t. II. diss. VII. a. 6. §. 2.

(c) In II. dist. XXXIII. q. 2. ar. 1. Cf. De Rubeis diss. cit. De peccato origin. c. LXXIV. Suarez. De pecc. orig. disp. IX. sect. VI.

(d) In IV. dist. XLVII. q. 1. a. 3. ubi ad tert. quaest. inquit: " Infideles condemnabuntur ut hostes, qui consueverunt apud homines absque meritorum audientia exterminari „. Cf. ib. ad quartam quaest.

(e) Q. V. De malo ar. 2. ad 1. Cf. etiam De Rubeis diss. cit. c. LXXV. §. 3. Ex his constat scholasticos, qui emollire studuerunt asperas nonnullorum patrum locutiones, eos vidisse ac legisse, ideoque non satis aequum de iis judicium tulisse Card. Noris., dum in Vindiciis August. p. 974. ed. veron. 1729. scripsit: " Qui (scholastici) si in patrum voluminibus tantum studii ac laboris posuissent, quantum Aristoteli explicando impendere, profecto s. Augustini sententiam non obduxissent, neque eorum plerique *pelagianorum opinionem*, quod naturalem illam puerorum beatitatem attinet, hominum mentibus tam alte infixissent „.

aliena Adami voluntate contracti, sed illos tamen *non dolere*, tum quia cognoscunt se ad illam gloriam consequendam per actus liberi arbitrii *nullam* habuisse *proportionem*; tum quia cognoscunt talem poenam incurrisse, quam vitare nullo modo poterant; tum demum quia eorum ratio, aut voluntas, cum recta sit, ut ipse loquitur, et nullo obliquata peccato (personali), perturbari non debet de eo, quod in ipsis non fuit, ut vitaretur. II. Hos pueros cognoscere ad aliquam beatitudinem sese conditos esse, sed minime cognoscere hanc beatitudinem positam esse *in visione clara Dei*, idcirco ignorare tum *se ab illa exclusos*, tum peccatum aliena voluntate contractum, ac poenam inflictam, positamque in privatione visionis divinae, adeoque de ejus amissione *non dolere*, sed hoc, quod per naturam habent, sine dolore possidere (a).

817. Nos vero his dimissis, quae salva fide, omnique temeritatis nota seclusa, quilibet tueri ac sequi potest, hoc unum animadvertimus, non esse scilicet permiscendas opiniones privatorum cum Ecclesiae doctrina, quae liberam unicuique potestatem facit, quam maluerit, sententiam sectari. Pessime proinde se gerunt increduli, dum in religionem ac fidem insurgunt, quod dogmata horribilia et rationi contraria credenda proponat, religioni ipsi privatorum theologorum placita tribuentes, quamvis Ecclesia nunquam ea suo suffragio probaverit (b), imo ut vidimus

(a) Cf. De Rubeis l. c. c. LXXIII. §. 6.

(b) Cf. Spedalieri Analisi dell' esame critico di Nic. Freret. cap. IX. art. IX. §. 11. seqq. demum § 17. ubi in nota (a) scribit: " Il signor Leibnizio disperando di conciliare questa dottrina (dell' affliggente opinione, che assegna la pena del fuoco al peccato originale di cui si lagnano i Deisti) dice Diss. de conform. rat. et fidei n. 39. p. 506. " Talis igitur fidei triumphus festivis ignibus similis foret, qui post acceptam cladem accendi solent. Huc referenda est doctrina de infantium non baptizatorum damnatione, quam Nicolius veluti peccati originalis consectarium nobis obtrudit ". Potrei citare moltissimi altri critici, che hanno rigettata questa opinione, come Canzio, Steinhofero ecc. benchè il loro sistema gli obblighi di ammetterla ". Cf. etiam art. X. ubi tuetur doctrinam s Thomae, s. Bonaventurae, et Scoti atque observat doctrinam s. Thomae circa ho-

eos damnavit, qui notam inusserunt doctrinae eorum, qui poenam sensus in ejusmodi infantibus non admittunt.

818. Interim adversus novatores illos et socinianos, qui infantes sine baptismo decedentes aeternam consequi salutem autumant, sequentem statuimus propositionem, quae dogmatica est.

rum infantium conditionem non esse nisi consectarium doctrinae ejusdem s. Doctoris de possibilitate status purae naturae.

Non abs re erit hic aliud subjicere ex Leibnitio testimonium, quod Spedalieri nosse non poterat, ex Systemate theologico ab Emery evulgato p. 344. " Limbum infantium, inquit, seu locum ubi animae solam poenam damni, non vero poenam sensus patiantur, non ausim improbare, cum in ecclesia passim defendatur a viris summae doctrinae ac pietatis, ac justitiae divinae satis consentaneus videatur. Neque enim eos laudare possum, qui, quemadmodum ipsi nil nisi extrema norunt, ita etiam Deum facere arbitrantur ".

Hic autem animadverto, etsi verum est, quod scribit Bellarminus lib. VI. De amiss. grat. et statu pecc. c. II. " Misericordiam nostram ergo parvulos jam defunctos nihil eis prodesse, et contra nihil eis obesse sententiae nostrae severitatem: multum autem nobis obesse, si ob inutilem misericordiam erga defunctos, pertinaciter aliquid contra scripturas aut ecclesiam defendamus; ideirco non affectum quemdam humanum, quo plerique moveri solent, sed scripturae, conciliorum et patrum sententiam consulere et sequi debemus "; etsi, inquam, haec verissima sunt, attamen cum scripturae nihil prorsus de hac ejusmodi parvulorum poena sensibili aperte tradant: cum ecclesiae patres inter se sint discrepantes; cum nemo unquam ex patribus graecis neque ex latinis ullus ante s. Augustinum quidpiam de eadem doceant, imo aliqui ut vidimus, quandam iis naturalem felicitatem tribuant; cum ecclesia nihil definiverit, imo potius censura Romani Pontifices perstrinxerint eos, qui tanquam pelagianam traducunt illorum TT. sententiam, qui hos infantes sine poena sensus fore docuerunt; patet nullum periculum in hac sententia tuenda inesse. Ast sollieiti praeterea esse debemus, ne sub obtentu rigidioris doctrinae exponamus doctrinam catholicam incredulorum oppugnationibus, qui eam veluti absurdam ob hanc causam traducunt, quod nunc maxime cavendum est. Haec porro semper fuit jansenianorum fraus, ut religionem christianam proderent. Ceterum si juxta Bellarminum in hac quaestione debemus scripturas, patres, ut ipse ait, et concilia consulere et sequi, quare haec ipse deserit, vel saltem benigne interpretari adnititur dum amovet ab his infantibus poenam sensus, nec nisi animi tristitia ipsos affligi autumat? Nec tamen vel unus est ex vetustioribus, qui ejusmodi infantes hac nominatim poena, quae in sola tristitia consistat, puniri asserat.

PROPOSITIO

Infantes ex hac vita sine baptismo decedentes ad aeternam salutem pervenire non possunt

819. De fide est ; in symbolo enim nicaeno-constantinopolitano quilibet profiteri tenetur : " Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum „. Quid statuerint concilia oecumenica lugdunense et florentinum superius retulimus. His addimus definitionem concilii trident. quod sess. V. can. IV. hunc errorem proscripsit : " Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat , etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti : aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari , sed nihil ex Adam trahere originalis peccati , quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam aeternam consequendam . . . . anathema sit„ .

820. Perstringit autem ejusmodi postrema definitio non solum Vincentium Victorem qui autumabat , teste s. Augustino , infantes sine lavacro decedentes pervenire ad aeternam salutem , sed praeterea calvinianos , qui docent saltem filios fidelium perventuros ad supernaturalem beatitudinem , eo quod ipsis originalis noxa non imputetur ob eam , quae Abrahae facta est ejusque semini promissionem , quos idcirco affirmant *sanctos* nasci et ecclesiae membra. Ferit insuper zwinglianos quibuscum error Calvini communis est , nec non socinianos , qui pro certo habentes nullum contrahi peccatum originale inde concludunt baptisma conferri tantum ut signum externae fidei professionis , quo christiani a reliquis populis diversae professionis secernantur : unde nil mirum si et ipsi aeternae salutis viam omnibus indiscriminatim infantibus patere asserant , rejiciantque baptismi necessitatem ad salutem consequendam.

821. Jam vero doctrinae catholicae veritatem luculenta

evincunt scripturarum ac traditionis testimonia. Pervulgata certe sunt ac decretoria Christi verba Jo. III. 5. " Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei ,,. Eadem igitur ratione qua necessaria est carnalis generatio, quae ex Adam originem trahat, ut quis in hanc vitam nascatur, et contrahat originalem noxam, ita absolutae necessitatis est regeneratio in Christo, ut quis ab eadem culpa liberetur et vitam aeternam consequatur.

822. Hoc autem sensu accipienda esse allata Christi verba testis est tota antiquitas ecclesiastica, ut patet 1. ex sollicitudine totius ecclesiae, ne quis infans absque baptismo moreretur, quam nec pelagiani inficiati sunt; 2. ex vetustissimis synodis in causa pelagianorum celebratis; in diospolitana autem synodo, Pelagius ut catholicus haberetur " anathematizare compulsus est: *infantes, etiamsi non baptizarentur, habere vitam aeternam*. Hac enim negata (ita arguebat s. Augustinus Ep. CLXXXVI. ad Paulinum), quid nisi mors aeterna remanebit ,, ? Sic pariter duae synodi carthaginiensis et milevitana an. 416. celebratae, prout legitur in epistola synodica ad s. Innocentium data, haec statuerunt: " Quicumque negat, parvulos per baptismum Christi a perditione liberari et salutem percipere posse; anath. sit ,,. Hoc autem decretum an. 417. confirmavit Innocentius; 3. ex illis omnibus patribus, quorum testimoniis ostendimus propagationem peccati originalis, quae huc denuo revocare non vacat.

823. Sic porro s. Augustinus urgebat Vincentium Victorem: nemo regnaturus est cum Christo, qui non fiat membrum Christi; nemo autem fit membrum Christi, nisi " aut baptismate in Christo, aut morte pro Christo ,, (a). Jam vero, qui non regnaturus est cum Christo, quid ipsi superest, nisi ut in perpetuum arceatur a Christo, seu ab

(a) L. I. n. 10.

aeterna salute ? Verum de his iterum ; ubi de nécessitate baptismi.

DIFFICULTATES

824. I. Obj. Calvinus. Deus Genes. XVII. 7. Abraham omnium fidelium patrem sic allocutus est : " Statuam pactum meum inter me et te , et inter semen tuum post te in generationibus tuis , foedere sempiterno : ut sim Deus tuus , et seminis tui post te „. Christianorum ergo filii , qui sunt ex promissione , sanctitatem habent ex foedere sempiterno , in quo sunt inclusi. 2. Quare testatur Apostolus I. Cor. VII. 14. " Sanctificatus est vir fidelis per mulierem fidelem ... alioquin filii vestri immundi essent , nunc autèm *sancti* sunt „. Sola igitur alterutrius parentis sanctitate id consequuntur, quin baptismo indigeant. " Quamobrem , inquit Calvinus , sicut judaeorum liberi , quod ejus foederis haeredes (cum Abraham initi) facti , ab impiorum liberis discernerentur , semen sanctum vocabantur : eadem etiam nunc ratione sancti censentur christianorum liberi , vel altero dumtaxat parente geniti ; et Apostoli testimonio differunt ab immundo idololatrarum semine „ (b) .

825. R. Ad 1. D. Christianorum filii , filii spirituales Abrahae sunt *regeneratione* , C. carnali nativitate N. Alioquin

(a) Ἡγίασται ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικὶ πιστῇ . . . ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστι , νῦν δὲ ἁγία ἐστίν.

(b) Inst. l. IV. c. XVI. §. 6. cf. Petav. lib. cit. c. XI. §. 7. ubi commemorata Calvini ac Molinaei haeretica doctrina sic eos perstringit: " Qua ex generali et absoluta definitione, qualem ambo isti concipiunt , sequitur judaeos omnes , qui Dominum crucifixerunt , ac Judam ipsum traditorem , et sanctos et salvos omnino fuisse : utpote sanctificatos in utero. Nam ab Abrahamo , Isaaco et Jacobo omnes oriundi sunt viris sanctissimis : quorum proinde filii et ipsi sancti ex utero ; et horum deinceps posteri ad illos usque cum eadem sanctitate nati sunt. Ea porro ubi semel animos occupavit, numquam amittitur, et adjunctam habet perseverantiam ac certam salutis possessionem „ nempe juxta Calvinianum principium de inamissibilitate semel adeptae justificationis. § 8. ostendit quam mirifice contra seipsos pugnent. Cf. etiam Bellarm. De amiss. grat. et statu pecc. lib. IV. c. XIV.

quomodo ad ipsum Abraham mystice spectassent gentes, quae ex ejus semine non erant? Sic judaeorum filii *semen sanctum* etiam ante circumcisionem vocabantur; id tamen ex sola sanctitate *legali*, non autem ex vera sanctitate, quae eorum animam emundaret, ac idoneam propterea efficeret ad salutem. Hanc autem sanctitatem vel ipsa circumcisione consequebantur, ut nonnulli censent; vel antiquiori apud patres sacramento, quod aeque pro feminis valeret. Quod si propterea hebraeorum filios ante octavum circumcisionis diem ex hac vita decedere contigisset, vel peribant aeque ac pueri nostri, qui sine baptismo moriuntur, vel si adhuc salutem obtinebant, argumento est circumcisionem " non ad salutis praerogativam „ Abrahae datam, ut inquit Tertullianus, sed ad characterem tantum exteriorem, quo hebraei a gentibus distinguerentur.

826. Ad 2. D. Apostolus vocat sanctos filios a fidelibus parentibus procreatos sanctitate analogica, dispositiva et improprie dicta, C. sanctitate formali, ut ajunt, N. Alioquin cum *sanctificatum* dicat virum infidelem per mulierem fidelem et vicissim, sanctus habendus esset et quidem sanctitate proprie dicta impurissimus Jovis ac Veneris cultor, quod nemo dicet.

827. II. Obj. cum socinianis 1. Durum est innocentes infantes aeternum damnari; 2. atque ab aeterna beatitudine in perpetuum arceri ob culpam non suam, cum per ipsos praesertim non steterit, quominus sibi applicaretur Christi meritum ex defectu baptismi, ad quem pervenire non potuerunt vel ex eo quod eos ante diem mors sustulit, priusquam in lucem ederentur, vel ex culpa et infidelitate parentum, quorum aliqui nihil penitus de ipso baptismate noverunt. Ergo.

828. R. Ad 1. D. Si damnationis nomine significaretur poena sensus Tr. si significatur tantum poena damni, subd. Ita ut per ipsam gravi afficerentur tristitia, iterum Tr. si vel levi vel nulla, prout cum pluribus aliis juxta dicta docet s. Thomas N. Haec vero omnia transmisimus, cum ec-

clesia nihil circa ea decreverit, ac patres et theologi in diversas sententias abeant. Hinc ejusmodi infantes per hanc damnationem id solum non consequerentur, quod Deus ex sua liberalitate naturali hominis conditioni adjecit.

829. Ad 2. D. Naturali Tr. supernaturali N. id durum videri; cum enim elevatio ad ordinem supernaturalem, ut ostendimus ex ecclesiae doctrina, sit omnino gratuita, ac naturae prorsus indebita, infantes qui peccato nascuntur infecti privantur atque excluduntur ab illa beatitudine supernaturali, ad quam jus nullum habere possunt, nisi per gratiam ad quam nunquam pervenerunt, ac in ea conditione relinquuntur, in qua conditi fuissent, nisi pro sua largitate Deus naturam elevasset humanam. Haec autem conditio si nunc poenae rationem habet, id ex relatione extrinseca repeti debet, quam ad gratuitam habet naturae elevationem ejusque lapsum. Quae quidem poena si spectetur quoad durationem et quoad bonum, seu objectum quo privat, potest dici infinita; sed in se, quod saepius monuimus, non est nisi sequela naturalis humanae conditionis. Neque sociniani proinde, neque increduli aliquid habent, de quo conqueri possint, vel incusare divinam clementiam, vel catholicae religioni succensere. Aque inde reponsio patet ad cetera, quae in difficultate ab iis proponuntur, quod scilicet nec per ipsos infantes steterit, quominus baptisma susceperint, vel alio modo sibi applicarentur merita Christi; sufficit enim, quod suum non habeat effectum conditio, sub qua sola voluit Deus, ut ipsi partem haberent ad indebitum beneficium.

830. Inst. Impossibile est infantes in perpetuum ab aeterna salute exclusos non inde magna saltem affici tristitia; sic enim recte nonnulli argumentantur apud s. Thomam (a): 1. " Dicit Chrysostomus: in damnatis gravior erit poena, quod Dei visione carebunt, quam quod igne inferni cremabuntur. Sed pueri visione divina carebunt. Ergo afflictio-

(a) In II. sent. dist. XXXIII. q. 2. ar. 2.

nem spiritualem ex hoc sentient. 2. Carere illo, quod quis vult habere, sine afflictione esse non potest: sed pueri vellent visionem divinam habere: alias voluntas eorum actualiter perversa esset: ergo cum ea careant, videtur, quod afflictionem sentiant. 3. Immunitas a culpa dolorem poenae non minuit, sed auget. Non enim si aliquis non propria culpa exhaeredatur, vel mutilatur, propter hoc minus dolet: ergo etiam quamvis pueri non propria culpa tanto bono priventur, ex hoc eorum dolor tollitur. 4. Sicut pueri baptizati se habent ad meritum Christi: ita non baptizati ad meritum Adae; sed pueri baptizati ex merito Christi consequuntur praemium vitae aeternae, ergo et non baptizati dolorem sustinent ex hoc, quod per demeritum Adae aeterna vita privantur. 5. (a) Homo naturaliter appetit beatitudinem, tempus autem ipsius assequendae est post hanc vitam; cum ergo illi, qui cum peccato originali decedunt, beatitudinem non consequantur, quia carent visione divina, videtur quod afflictionem patiantur. 6. De ratione poenae est, quod sit contraria voluntati: sed omne, quod est contrarium voluntati, poenam gignit: ergo si patiuntur aliquam poenam, oportet quod inde poenam percipiant. 7. In perpetuum separari ab eo, quod quis amat, est maxime afflictivum: sed pueri naturaliter Deum amant: ergo cum sciant se ab eo in perpetuum separatos, videtur, quod hoc non possit esse sine afflictione ,,. Ergo.

831. R. Tr. A. Ad argumenta autem, quae ex s. Thoma afferuntur, placet iisdem s. Doctoris verbis responsionem subjicere.

832. Ad 1. itaque respondet: " In damnatis pro culpa actuali, qui usum *liberi arbitrii* habuerunt, fuit *aptitudo* ad vitam aeternam consequendam, non autem in pueris; et ideo non est similis ratio de utrisque.

833. Ad 2. Quamvis voluntas sit possibilium et impossibilium: tamen *voluntas ordinata* et completa non est nisi

(a) Q. V. De malo ar. 3.

eorum, ad quae quis aliquo modo ordinatus est; et si hac voluntate deficiant homines, dolent, non autem si deficiant ab illa, quae impossibilium est, quae potius *velleitas* quam voluntas debet dici. Non enim aliquis illud vult simpliciter: sed vellet, si possiblle foret.

834. Ad 3. Ad habendum proprium patrimonium, vel membra corporis sui, *quilibet est ordinatus*: et ideo non est mirum, si dolet quis de eorum amissione, sive pro culpa sua, sive pro aliena eis privetur. Unde patet, quod ratio non procedit ex simili.

835. Ad 4. Donum Christi excedit peccatum Adae, ut ad Rom. V. dicitur. Unde non oportet quod pueri non baptizati tantum habeant de malo, quantum baptizati habent de bono.

836. Ad 5. Animae puerorum, in peccato originali decedentium, cognoscunt quidem *beatitudinem in generali*, secundum communem rationem, non autem *in speciali*, ideo de ejus amissione non dolent.

837. Ad 6. Poena non semper respondet actuali voluntati: puta cum aliquis absens infamatur aut bonis etiam spoliatur, se ignorante: sed oportet quod *poena* semper sit vel contra actualem voluntatem, vel saltem contra inclinationem naturalem.

838. Ad 7. Pueri in originali peccato decedentes sunt quidem separati a Deo perpetuo, quantum ad amissionem gloriae, quam ignorant: non tamen quantum ad participationem *naturalium bonorum*, quae cognoscant „

CAPUT VII

De futura corporum resurrectione

839. *Fiducia christianorum , resurrectio mortuorum ,* optime inquiebat Tertullianus (a). Haec enim spes semper aluit christianorum pietatem , addiditque ad fortia quaeque ferenda stimulos validissimos.

840. Praeter sadducaeos corporum resurrectionem irriserunt ethnici , impugnarunt antiquissimi haeretici (b). Increduli eam impossibilem traducunt. Horum omnium partes tuendas sibi sumpserunt rationalistae.

841. Duo hic a nobis praestanda sunt. Ac primo hunc gravissimum fidei nostrae articulum propugnare ex scripturis ac perpetua Ecclesiae traditione debemus ; secundo ostendere ipsum nullo modo rectae rationi adversari.

842. Quae priusquam aggrediamur , ut nobis moris est , nonnulla ut germanus totius controversiae status etiam atque etiam patescat praemittimus.

843. I. Resurrectio quam tuemur est *universalis* tam justorum scilicet , quam impiorum (c).

(a) lib. De resurrect. carnis n. 1.

(b) Tales fuerunt Simon Magus, Cerdo , Marcion , Manes aliique apud s. Epiphan. haeres. LXIV. ed. Petav. n. 12. seqq. Eosdem haereticos resurrectionis impugnatores pariter recenset s. August. lib. De haeres. c. XVIII. seqq. qui praeterea inquit " In nulla re tam vehementer contradicitur fidei christianae , quam de resurrectione mortuorum ,, Cf. opp. Origen. ed. maur. t. I. p. 859. not. (c).

(c) Eo sensu diximus fore *universalem* resurrectionem , quatenus non solum justi sed improbi quoque debent resumere corpora sua, tum ut nos opponeremus nonnullis antiquis hebraeis et haereticis autumantibus solos justos esse resurrecturos , secus ac fides docet , tum ut declinaremus discrepantes catholicorum sententias circa quaestionem de morte ab omnibus subeunda. Etenim non pauci ex antiquis censent non esse morituros eos, quos dies supremus inter vivos reperiet , etsi existimant omnes fore immutandos juxta graeci textus lectionem I. Cor. XV. 51 : " Non omnes quidem dormiemus , omnes tamen immutabimur ,, Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα , πάντες δὲ ἀλ-

844. II. In ea nos corporum physica identitate resurgemus quam ex hac vita decedentes obtinebamus, adeo ut omnes idem physice corpus resumpturi simus quod per mortem amisimus. Ad hoc autem necesse non est, ut omnes et singulas materiae particulas seu, ut vocant, moleculas quibus corpora nostra constant, Deus restituat, sed ad eam identitatem restituendam satis est, ut illas Deus excitet, quae partem corporum nostrorum constituunt essentialem per quam unius corpus a corpore alterius distinguitur et secernitur, et cujusque individui proprium efficitur. Haec enucleatius postea exponemus.

845. III. Futuram proinde dicimus in universali resurrectione sexuum diversitatem, quam plane tollendam nonnulli obscuri haeretici fabulati sunt (a). Corpora enim restituentur in sua respectiva perfectione quae unicuique competit.

846. IV. Diversa tamen erit corporum resurgentium conditio pro diversitate status uniuscujusque. Gloriosa enim erunt justorum corpora, seu iis praedita dotibus, quas recenset Apostolus, impassibilitate videlicet, claritate, agilita-

λαγησόμεθα. Quo pariter sensu intelligunt illud ejusdem Apost. I. Thess. IV. 15. seq. " Mortui, qui in Christo sunt,, resurgent primi. Deinde nos, *qui vivimus, qui relinquimur*, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera ,, gr. v. 16, Οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. Ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα. Ubi Apostolus loquitur in persona eorum, qui tunc vivi reperientur. Quod significatum pariter contendunt in symb. apostolico, constantinopolitano et athanasiano illis verbis: " qui venturus est judicare *vivos* et mortuos ,,. Consulatur Estius in IV. dist. XLIII. §. 7. qui ingenue fatetur quod haec " quaestio non parum habet difficultatis, sive scripturas sive patrum sententias consulamus,,. Expensis vero utriusque sententiae momentis longe probabiliorem arbitratur opinionem eorum, qui sentiunt omnes omnino esse morituros. Cf. etiam s. Th. suppl. q. LXXVIII. ar. 1.

(a) Hic error tribuitur Origeni et nonnullis armenis. Hunc errorem semper patres impugnarunt. Cf. inter ceteros Hier. ep. CVIII. n. 22. 23. edit. Vallars. August. l. XXII. De civ. Dei c. XVII. Chrysost. Hom. LXXX. al. LXXI. in Matth. Euthymium Comm. in IV. evang. in biblioth. max. patrum ed. Lugd. t. XIX. c. LIII. Sane Christus

te et subtilitate (a), non tamen, ut aliqui commenti sunt, impalpabilitate et invisibilitate (b). Reproborum autem corpora gravia adeo atque deformia erunt, ut istorum respectu resurrectio potius ad ignominiam et novum supplicium conferat quam ad ipsorum bonum.

847. V. Haec rata sunt apud omnes catholicos. Cetera autem quae spectant ad aetatem, formam, staturam, ut vocant, partes corporis integrales, aliaque ejusmodi majori vel minori probabilitate a theologis, scholasticis praesertim, statui solent (c). Quae cum fidei dogma non attingant, ideo missa facimus, etsi non improbemus, quae communi praesertim calculo probantur.

848. Cum interim, quibus constringimur, angustiae non patiantur nos quae recensuimus singillatim vindicare, hinc in tuto posito praecipuo ac fundamentali dogmate de corporum resurrectione, cetera veluti totidem corollaria ex vindicatis colligemus. Sit igitur

Luc. XI. 31. ait: " Regina austri surget in judicio *cum* viris generationis hujus ", ergo haec regina retinebit suum sexum muliebrem, surget enim *cum* viris adeoque non erit vir, ut alia non minus perspicua omittam.

(a) Ait enim Apost. I. Cor. XV. 42. seqq. " Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale ". Has dotes manifestavit Christus in suo corpore e morte excitato, ipse autem est causa exemplaris resurrectionis justorum. Cf. s Th. in suppl. q. LXXXII. et seqq. cf. etiam Estium in IV. sent. d. XLIV. §. 15.

(b) Ita quidem censuit Entychius constantinopolitanus antistes, qui sub Tiberio Constantino imperatore an. 582. docuit corpus humanum post resurrectionis gloriam fore impalpabile et invisibile. Agente tamen s. Gregorio M. qui tunc temporis Constantinopoli legatione fungebatur apud Tiberium, Entychius ab hoc errore se recepit, atque, ut notum est, morti proximus, multis praesentibus, pellem suam manu tenens ajebat: " Confiteor quia omnes in hac carne resurgemus ".

(c) Cf. de his Suarez in III. p. q. LIII. disp. XLIV. sect. I. seqq.

PROPOSITIO I.

Datur futura universalis corporum nostrorum resurrectio

849. De fide est, ut patet ex fidei nostrae symbolis; nam in symbolo apost. dicitur " Credo carnis resurrectionem „ in constantinopolitano " Expecto resurrectionem mortuorum „ in athanasiano " Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis „; tum ex conc. later. IV. cap. *Firmiter* definiente: " Qui omnes (tam reprobi quam electi) cum suis *propriis* corporibus resurgent, quae *nunc* gestant „ (a).

850. Haec autem fides viguit tum apud antiquos patriarchas, tum apud judaeos. Etenim Job. XIX. 25. " Scio, inquit, quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum: et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse et non alius: reposita est haec spes mea in sinu meo „ (b). Sic Daniel XII. 2. " Et multi de

(a) In Act. conc. Harduini t. VIII. col. 15. 16.

(b) Nihil intentatum reliquerunt neoterici quidam interpretes, praesertim inter protestantes, ut nobis eriperent celeberrimum hunc Jobi textum, per quem adstruitur recepta apud veteres resurrectionis fides. Adnituntur isti totum hunc locum exponere de spe quam alebat Job de restitutione sua in pristinum felicem statum. Ita Henka in *Narratione critica de interpretatione loci Job*. XIX. 25-27. *Antiqua ecclesia.* Helmstad 1783. Doederlein in Aetuario *H. Grotii Annotat. seu scholiis in libros poeticos* V. T. ad h. l. et Jo. Hallenberg in *disquisitione, qualis sit dogmatis de resurrectione corporum mortuorum origo, et num in libro Jobi ejusdem mentio facta sit?* Stocholmiae 1798. repetita in *Sylloge commentat. theologic.* edita a Jo. Pott. vol. IV. p. 325. seqq. Iam vero ejusmodi auctores aërem verberare ac frustra in id eluctari constat:

I. Ex eo quod ejusmodi expositionem excludat simplex verborum sensus, quibus Job significat spem apud se aluisse mortis suae somnum non aeternum fore, sed ab ipso Deo se aliquando expergefactum iri, et futurum esse,

his, qui dormiunt in terrae pulvere, evigilabunt: alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium ut videant semper „. Sed luculentissimo haec fides exprimitur a septem illis fratribus, qui fortiter sub Antiocho martyrium passi

ut Deus mortuo ipsi advigilare non desinat, ipsum olim in vitam revocatum ut amicum amice recepturus. Ita enim se habet hebraica veritas: וַאֲנִי יָדַעְתִּי גֹּאֲלִי חָי
וְאַחֲרוֹן עַל־עָפָר יָקוּם ׃
וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ־זֹאת
וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ׃ אֲשֶׁר
אֲנִי אֶחֱזֶה־לִּי וְעֵינַי רָאוּ
וְלֹא נָר כָּלוּ כִלְיֹתַי בְּחֵקִי ׃
quae sic litteraliter vertuntur: *Ego novi vindicem meum viventem et postea*, (seu *postremum*) *super pulverem staturum* (vel *adstabit*), *et postquam cutem meam corroserint* aut *consumpserint* (scilicet corrodentes seu consumentes vermes) *hanc* (hanc ossium meorum compagem, corpus meum); *tamen e carne mea* (id est corpore meo redintegrato) *videbo Deum. Quem ego videbo mihi* (scilicet propitium, in bonum meum), *et oculi mei viderunt* (nempe *videbunt* praet. pro futuro) *et non alius* (seu alius mei loco). *Defecerunt renes mei in sinu meo* (prae vehementi Deum videndi desiderio). Ex quibus patet versionem vulgatam optime exprimere sensum Jobi, quamvis majorem adhuc vim praeseferat hebraicus textus. Testatur enim Job spem suam, ut observat Pareau apud Rosenmüller in h. l. et quidem duplicem; alteram de vindicta Dei in censores iniquos aliquando post suam mortem ut opinabatur quidem proximam, exercenda, alteram de favore Dei, sibi una cum meliori vita restituendo. " Itaque (ait cit. auct.) imagine usus, qua nulla gravior excogitari potest, nulla in summa brevitate locupletior, nulla denique, quae spem animo Jobi comprehensam magis et conspectui totam simul subjiciat: Deum immortalem, ipsique per omnes hominum aetates sequuturas superstitem collocat veluti juxta suas reliquias, sive ad sepulcrum, quo illae condendae essent. Ibi igitur fingit stare Deum, qui non tantum stricto gladio mortuum se custodiat, quo defendat ab aliorum contemptu ac vituperio . . . sed vero qui simul etiam pulveri suo advigilet perpetuo ex eo novum iterum hominem formaturus. Enim vero hoc quoque noverat Jobus, se jamjam depositurum esse corpus hoc tabe verminbusque consumptum, atque obsoletae vestis instar exuturum suam carnem, totamque adeo mortalitatem suam, numquam denuo induendam. Cumque ex sepulcro redivivus egrederetur, tum Deum sibi etiamnum adstantem visurus esset, qui ipsum mox benigne ad se reciperet, nec de pristina in ipsum inimicitia quidquam servasset „.

II. Ex contextu patet eximium quid et singulare esse, quod hic Job profitetur, ut evincit solemnitas illius prooemii, quo praefatur, optans *ut sermones hi sui scriberentur et sculperentur in libro, et stilo ferreo in omnium aetatum memoriam in rupe inciderentur*. Restitutio autem fortunae et sanitatis tanti profecto momenti non erat, ut tam solemni ratione me-

sunt dicentes: " Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in aeternae vitae resurrectione suscitabit . . . potius est ab hominibus morti datos spem expectare a Deo, iterum ab ipso resuscitandos " (II. Machab. VII. 9-14.). Hinc Martha juxta avitam fidem dicebat Christo " Scio quia resurget (frater meus) in resurrectione in novissimo die " (a).

851. Quum vero sadducaei ab ea non secus ac a fide de animorum immortalitate recessissent, Christus Matth. XXII. 31. ipsis utrumque dogma confirmavit illis verbis " De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo dicente vobis: ego sum Deus Abraham et Deus Isaac, et Deus Jacob "? infert autem " non est Deus mortuorum sed viventium " (b) omnes enim vivunt ei (c). Hinc Apostolus I. Cor. XV. 16. collegit resurrectionem generalem ex resurrectione Christi scribens: " Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod

moriam ejus ad posteros transmittere optaret.

III. Quod plurimum momenti addit illud est, Jobum tam longe a spe fortunae sanitatisque restituendae abfuisse, ut potius mortem a se vehementer exoptatam certissime expectaverit, et nihil prorsus habuerit, quod in hanc vitam speraret. Id quod pluribus clarisque sermonum suorum locis evincit I. A. Voigtlaender in *Isagoge ad interpretationem Jobi* cap. XIX. 23-27. Dresdae 1809. quam secuta est *interpretatio* ipsa hujus loci ib. 1810. Cf. Job. III. 20-26. VI. 8-12. VII. 13-16. IX. 21. XIII. 15. XVII. 13. seqq. XXI. 25. XXX, 23. Jam vero quum hoc de vindice oraculum spem certissimam et inconcussam fiduciam praeseferat, inde sic arguitur: quando Job aerumnarum finem et requiem in his terris non expectavit, et nihilominus spem omnimodae liberationis vindicis seu judicis sui ope fovit indubiam; eum oportet de venturo judicio, corporum resurrectione ultima, et rerum omnium instauratione cogitasse.

Haec libuit fere ad verbum ex Rosenmüllero decerpere, qui adversariis suspectus esse non potest. Prolixius praeterea haec deduximus eo quod agatur de re maximi momenti, cujusmodi est fides antiquissima tum de animorum immortalitate, tum de futura corporum resurrectione. Cf. praeterea de hoc textu Jo. Pineda S. J. qui non tantum totum hunc locum illustrat, verum etiam germanum ejus sensum apprime vindicat.

(a) Jo. XI. 24. Οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

(b) Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων.

(c) Luc. XX. 38. Πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν.

si Christus non resurrexit, vana est fides vestra . . . ergo et qui dormierunt in Christo perierunt „ (a). Hoc item argumento utitur ad excitandos fideles, et ad ipsos exhilarandos ab amicorum familiariorumque amissione I. Thess. IV. 13. " Si enim, inquit, credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit: ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum adducet cum eo ; . . mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi „ (b); ac demum, ceteris omissis II. Timoth. II. 18. vocat fidei subversores et a veritate excisos " dicentes resurrectionem jam esse factam „ (c). Nihil proinde in scriptura magis exploratum est dogmate resurrectionis, quod Christus et Apostoli proposuerunt tanquam fundamentum, ut ita dicam, totius religionis, quam praedicabant.

852. Hac igitur fide quum enutrita ecclesia fuisset nunquam destitit eam proponere et inculcare filiis suis, ut aequanimes ipsos faceret ad omnium virtutum genera excolenda, et ad vitam ipsam spernendam, saevientibus praesertim tyrannorum persecutionibus, ut ex symbolis superius recitatis constat, atque ex martyrum actis (d). Vix quisquam haereticus eam fidem negavit, aut labefactare quoquomodo aggressus est, ut ipsum illico repulerit e sinu suo (e). Strenui semper insurrexerunt hujus pretiosi dogmatis propugnatores, qui illud sive ab haereticorum sive ab ethnicorum impugnationibus vindicarunt, inter quos eminent Origenes (f), et Tertullianus (g). Hanc passim christiani in suorum epita-

(a) Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν· ... Ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπόλοντο.

(b) Gr. v. 14. Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ . . . οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον.

(c) Λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι.

(d) Cf. Ruinartium Acta mm. sincera.

(e) Cf. s. Epiphan. l. c.

(f) Contra Celsum lib. V. n. 14. seqq.

(g) Lib. cit. De resurrect. carnis, in quo ostendit hominis dignitatem carnis resurrectionem exigere, Deum eam operari posse ipsiusque justitiam et in promissis quae fecit fidelitatem exposcere.

phiis, seu inscriptionibus sepulcralibus antiquissimis exprimere ac declarare consueverunt (a).

853. Quoad subsequentia secula persequi velle omnia documenta, quae perpetuam hanc fidei nostrae professionem evincunt, supervacaneum omnino esset, cum notissima et obvia illa omnibus sint (b).

Quae argumenta singillatim evolvit ac fuse persequitur.

(a) Cf. Gener op. cit. t. IV. p. II. lib. III. c. I. §. 1. Monumenta antiquit. classis IV.

(b) Cf. Nat. Alex. diss. XXV. art. 2. in saec. I. H. Eccl. Perperam Beausobre Hist. de manichée tom. II. liv. VIII. ch. V. n. 3. seqq. contendit unanimem minime fuisse patrum sententiam de futura corporum resurrectione. Quod ut evincat profert Origenem negantem resurrectionem *carnis*, etsi admittat resurrectionem corporis; tum Gregorium Nyssenum, qui excludit a Christi corpore glorioso *figuram*, *formam*, *extensionem*, aliasque partes *internas* et *externas* humani corporis, ac demum affirmat *nihil corporale* nunc reperiri in Christo Jesu (in Antirrhet c. 57.); demum Synesium, qui protestatus est se de resurrectione minime credere aut sentire ut vulgus solet. Verum ad Origenem quod spectat, etsi, prout ostendit Huetius in Origenian. L. II. q. IX. cap. 2. interdum circa hunc articulum minus caute scripserit, attamen, fatente Wetstenio, lib. V. cont. Celsum veram sententiam tuetur cum Ecclesia Christi et pluribus argumentis adstruit: "Nos autem credentes scripturis, ait, non vivificari quod satum est, nisi moriatur prius. . . . *retinemus tum ecclesiae Christi sententiam, tum promissionis Dei amplitudinem*" Τηροῦμεν καὶ τὸ βούλημα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ κ. τ. λ. Nec non in Dialogo de recta in Deum fide sect. V. ubi cum Marinus bardesianista interrogasset: "Statuat Adamantius quodnam corpus resurgat, idne quo circumdati sumus, et in quo vincti sumus, an aliud spiritale"? Resp. Origenes: "*Hoc ipsum quo amicti sumus* dico excitari" Τοῦτο τὸ σῶμά φημι ἀνίστασθαι, ὃ περικείμεθα. Quae omne dubium submovent. Cf. opp. Orig. ed. maur. t. I. p. 859.

S. Greg. Nyssen. l. c. ex Antirrhetico adv. Apollinarem (quem omnium primus vulgavit Zaccagnius ex biblioth. vaticana) prout ostendit eruditus hic editor, non loquitur de proprietatibus humani corporis *specificis* sed de iis, quae *accidentales* vocantur e. g. corruptibilitate, mutabilitate etc. quibus gloriosum Christi corpus carere censet Nyssenus. Cf. Collectanea monumentorum veterum eccles. graec. ac latin. Romae. 1698. p. 270. not. (2); nec non praef. §. XX. seqq. ubi s. doctorem egregie defendit. Quod demum ad Synesium spectat cf. Petavium in edit. ipsius opp. Paris. 1633. tum in not. pag. 84. tum de vita scriptisque Synesii pag. 4. Haec enim protulerat Synesius cum adhuc paganus esset: cum vero nemo ad baptismum admitteretur, quin professus esset articulum de mortuorum resurrectione, hinc a Theophilo aliisve sapientibus viris edoctus veritati victas dedisse manus dicendus est, antequam christianus et multo magis episcopus fieret; quod aperte testatur Photius in biblio-

DIFFICULTATES

854. I. Obj. 1. Dubitari nequit, quin haec *opinio* de resurrectione corporum e notionibus mancis et imperfectis hominum incultiorum originem traxerit; quippe qui justa supremi numinis idea destituti, vitam post mortem futuram e sola vitae terrestris natura fingere solerent, quo factum est, ut apud complures gentes barbaras, itemque in Zoroastrica disciplina, e cujus fonte judaei ipsi hausisse videntur, eadem illa deprehendatur. *Deinde* 2. resurrectio corporum in libris N. T. tradita, quae inde ab ipsa apostolica aetate (Act. XVII. 32. I. Cor. XV. 12. II. Tim. II. 17.) haud a paucis improbata fuit, tam arcte conjuncta cernitur cum opinionibus de Messia mythicis et cum narratione de Jesu in vitam restituto (I. Cor. XV. 12 seqq.), ut non alia ratione ac mythi isti judicari et explicari possit. Hinc 3. vel Jesum, ubi doctrinam de resurrectione proposuisse perhibetur, popularium opinionibus indulsisse, vel potius discipulos ipsi tanquam Messiae, cujus provinciam (Cf. Jo. XVIII. 36.) e vulgaribus Judaeorum commentis et quibusdam ejusdem effatis allegoricis atque obscurioribus perperam judicarent, ejusmodi sententiam subjecisse censemus; 4. neque dubitamus, doctrina de resurrectione corporum tamquam imagine reviviscendi post mortem (I. Cor. XV. 36.) proposita eademque ad sententiam universalem ei substratam de novo aliquo vitae stadio eoque perfectiore post mortem homini ineundo revocata, in simpliciore illa N. T. de immortalitate institutione acquiescere, qua animum post mortem statim novam in alio rerum ordine initurum esse vitam eandemque veram et actuosam edocemur. Ita Wegscheider, aliique rationalistae cum ipso (a).

theca N. XXVI. nec non Evagrius lib. I. c. XV. ut alia praeteream.

(a) §. 195. Et cum eo Morus Praelect. in Epit. II. 762. Doederlein Inst. theol. christ. 299. De Wette Bibl. dogm. 298. Ammon Summa theol. christ. 303. Flügge, Beck etc.

855. R. Ad 1. N. gratuitam assertionem adversariorum, quae vel ex ipsa rei natura destruitur. In primis enim ipsi conjecturis ex solo systemate rationalistico depromptis nituntur, nec ullum proferunt argumentum etsi tenuissimum, quo illas fulciant. Insuper quo populus magis rudis et incultior est, eo etiam minus idoneus est ad excogitandam corporum resurrectionem, quae, ipsis adversariis fatentibus, longe excedit mentis nostrae captum. Hinc si qui fuerunt populi, qui admiserint ejusmodi dogma, ipsum profecto ut alia non pauca ex antiqua traditione acceperunt. Vidimus enim Job firmissimam hujus ad vitam reditus spem in sinu suo retinnisse. Attamen Moshemius contendit nulli horum populorum innotuisse orthodoxam, seu genuinam fidem futurae hujus resurrectionis, qualem Christus et Apostoli tradiderunt (a). Absurdum denique est et ab omni veritate alie-

(a) Diss. in hist. eccl. edit. Antonaviae 1743. tom. II. quam inscripsit: Dissert. qua docetur Servatorem nostrum I. C. resurrectionem mortuorum corporum qualem christiani credunt de tenebris in lucem revocasse et demonstrasse. p. 583. Quod spectat ad ea quae scribit de judaeis certum est ea esse hyperbolice imo falso dicta, ut liquet ex colloquio Marthae cum Christo, et ex II. Machab. libro, aliisque documentis. Quod ad reliquos populos spectat viri quidam eruditi censent persis, aegyptiis, indis, arabibus hanc futuram corporum instaurationem innotuisse. Moshemius contendit eas gentes non habuisse resurrectionis nisi quandam veluti umbram. Verum quidquid de hoc sit, illud mirandum subest rationalistas qui neque in Jobi luculentissimo testimonio deprehendunt doctrinae de futura resurrectione vestigium, dum praeterea neque admittunt eam fuisse a Christo traditam, postea omni ambage seposita affirmant a Zoroastri commentis sententiam de mortuorum resurrcetione prodiisse, sic Flügge *Gesch. d. Glaubens an Unsterblichkeit* etc., seu Historia de immortalitatis fide. I. 286. seqq. Berthold christologia judaeorum p. 176. 4.

Gesenius vero Commentar üb. den Is. nempe *Commentarius in Isaiam* I. 805. ad Is. XXVI. 19. scribit: " Ut aenigma circa sortem perpetuam saepe infaustam piorum virorum, qui vita jam functi sunt, solverent ipsosque gaudii participes redderent ex messiano regno, doctrina Zendavestica de mortuorum resurrectione eum spe et ideis de Messiae regno conciliabatur, quum ejusmodi ideae jam ad res sensum transilientes extendi, et vulgarem naturae cursum praetergredi coeperunt. Quapropter judaeorum dogmatica ab exilii epocha non omnes mortuos, pios videlicet ac impios resurgere docet (quae Parsismi utique est doctrina), sed pios dumtaxat, et post regnum messianum sequi tandem secun-

num judaeos ex Zoroastrica doctrina hanc fidem resurrectionis hausisse. Etenim praeterquam quod longe ante Zoroastrum Job eam apertissime profitetur, numquam sadducaei ejusmodi exceptionem, quod sciamus, adversus pharisaeorum doctrinam objecerunt, et quod caput est, Christus Dominus redarguens hos ipsos sadducaeos non dixit illis: *erratis nescientes doctrinam Zoroastricam*, sed " erratis *nescientes Scripturas*, neque virtutem Dei ,, (a).

856. Ad 2. D. Apostolica aetate improbata haec doctrina est ab epicureis, aut ab obscuris quibusdam haereticis, C. ab aliis N. Mirum sane est, posse revocari in dubium dogma aliquod testatissimum, eo quod nonnulli insani ethnici aut haeretici, qui nec admittebant animorum immortalitatem, ipsum improbaverint, quos propterea Christus ipse in sadducaeis confutat, Apostolus vocat fidei subversores. Hoc semel admisso principio, tum Dei existentiam, tum animorum immortalitatem, veram Christi carnem aliaque ejusmodi deberemus rejicere, cum numquam defuerint qui

dam humani generis resurrectionem ,, . Verum ista sunt somniantium figmenta; Daniel enim XII 2. luculenter omnium indiscriminatim hominum tum piorum tum impiorum resurrectionem denunciat. Lib. II. Machab. solum negatur Antiocho resurrectio *ad vitam*, id est gloriosa; Martha loquitur in genere de resurrectione universali; Christus alloquens judaeos de utrorumque resurrectione disserit. Paulus eandem praedicat, quamvis rationalistae eum pharisaeorum dicant doctrinis abreptum. Hinc merito Tertull. l. c. c. XXXIX. scribebat: " Ergo servabat (Paulus) resurrectionem quoque, qualem *prophetae* annuntiarant ... Itaque talem praedicabat, qualem et pharisaei susceperant, et Dominus ipse defenderat, et sadducaei, ne talem quoque crederent, in totum esse noluerant,,.

Sed quod magis mireris in rationalistis, est summa securitas qua asseverant judaeos id est sacros scriptores ex *Parsismo*, seu doctrina persarum suam hausisse de futura justorum resurrectione opinionem ac decretis suis accommodasse. Attamen incertum adhuc est, num persae hanc doctrinam admiserint. Jo. Clericus *Indice* philolog. Th. Stanleii de hoc dubitat; Moshemius l. c. et Jac. Boulier Traité de l'ame des bêtes t. II. c. XIX. p. 420. Not. ed. sec. id. negant. Sane Theopompus in cujus fide Diogenes Laertius, Eudemus Rhodius, Plutarchus ac postea Aeneas Gazaeus referunt doctrinam Zoroastri nec sibi constant, ambigue loquitur. Cf. Diog. prooem. ad vit. philos. Segm. 9. ed. Menagii; Plut. De Iside etc. p. 370. t. II. opp. ed. Francof. 1620. fol. Gaz. in Theophrasto p. 77. ed. Barthii.

(a) Matth. XXII. 29. Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

illa improbaverint; tunc omnia flagitia, quae illi commendarunt, tanquam honesta praedicare possemus. Quare rationalistas non pudet causam communem cum ipsis epicureis et *fidei subversoribus* agere? Utique dogma resurrectionis generalis arcte connexum est cum Christi resurrectione, quod Apostolus declaravit; at quis sobrius inter mythos referat resurrectionem Christi, quae factum est testatissimum, ut suo loco ostendimus (a)? " Si Christus non resurrexit, merito clamabat idem Apostolus, vana est fides vestra,,; tota religio christiana non est nisi fraus turpissima. En quo devenerint rationalistae!

857. Ad 3. N. Tota enim haec qua late patet argumentatio, non est nisi blasphemiarum congeries, a quibus aures christianae abhorrere debent. Ergo Jesus (numquam enim ipsum *Dominum* aut *Christum* vocant ejusmodi homines sed per summum contemptum eum nominant, ac si ageretur de vili aliquo mancipio) decepit nos indulgendo falsis popularibus commentis in re tam gravi? Ergo Apostoli ad unum omnes decepti sunt in assequendo sensu doctrinae Christi? Doctrinae, inquam, non jam ut adversarii mentiendo effutiunt, *allegoricis* aut *obscurioribus effatis* velut obiter enunciatae sed saepius inculcatae, repetitae, apertissime toties traditae e. g. Jo. V. 28. " Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae: qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii,, (b) et alibi passim (c). Quaeri etiam posset quibus adminiculis rationalistae demum melius Christi doctrinam assecuti fuerint, et cognoverint deceptos omnes fuisse Christi discipulos et universum christianum orbem, donec ipsi facem attulerint ad tenebras has dissipandas? Superbi homunciones, qui ne propriis delira-

(a) Tract. de vera relig. P. I. n. 251. seqq.

(b) Ὅτι ἔρχεται ὥρα ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάσταως. σιν κρίσε

(c) Cf. Jo. VI. 39-44. 55. XI. 23. seqq. Matth. XXII. 29. seqq. Marc. XII. 19. seqq Luc. XX. 28. seqq. etc.

mentis nuncium remittant, traducunt universa biblia velut paganorum mythologiam, seu, ut ipsi loquuntur, *mythographiam*. Satius esset illa aperte rejicere ac se incredulos aperte et absque ambage profiteri. Ridiculum porro est quod ex Jo. XVIII. 36. adducitur ad ostendendum Apostolos Messiae provinciam e vulgaribus judaeorum commentis eruisse; Christus enim ibid. alloquitur Pilatum, ethnicum hominem, qui fortasse numquam quidpiam audierat de Messia.

858. Ad 4. Esto quod rationalistae *non dubitent* doctrinam de resurrectione corporum non esse nisi quandam imaginem propositam reviviscendi post mortem. Videndum superest, num ipsi, qui Christo et Apostolis fidem detrahunt, non decipiantur in hac sua persuasione. Etiam insani *non dubitant* se esse reges aut principes, quandoque vitreos etc. Nemo tamen sanae mentis est, qui, si non rideat de ejusmodi ipsorum persuasione, eis tamen non compatiatur. Porro ne nos acquiescamus huic persuasioni, obstat doctrina Christi et Apostolorum, doctrina et fides totius ecclesiae, traditio et fides omnium seculorum, quibus qui non acquiescit, Apostolo teste, " Superbus est, nihil sciens, sed languens circa quaestiones . . . ex quibus oriuntur invidiae, contentiones, blasphemiae . . . conflictationes hominum mente corruptorum, et qui *veritate privati sunt* ,, (a).

859. II. Obj. Scriptura non in uno loco contrariam doctrinam adstruere videtur. 1. Etenim Ps. LXXVII. 39. Deus pepercisse dicitur israelitis, eo quod " Recordatus est quia caro sunt: Spiritus vadens et *non rediens* ,, ; nempe ad corpus suum; item Ps. CXIII. 17. " Non mortui laudabunt te Domine ,,; et clarius adhuc Ecclis. III. 19. dicitur :

(a) 1. Timoth. VI. 4. 5. Τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις . . . ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημίαι . . . παραδιατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας.

Apprime ejusmodi hominibus collimant verba Tertull. l. c. De resurr. carnis c. LXIII. " Tu potius illi (corpori) exorare debueras resurrectionem; per te, si forte deliquit. Sed nihil mirum si odisti, cujus auctorem quoque *respuisti*; *quam et in Christo, aut negare, aut mutare consuesti* ,,.

" Unus interitus est hominis et jumentorum, et aequa utriusque conditio „ jumenta porro non resurgent. 2. Vel saltem non omnibus communem scripturae exhibent futuram corporum resurrectionem, ut patet ex Ps. I. 5. ubi legitur: " Non resurgent impii in judicio „ ; ac Dan. XII. 2. non *omnes* sed *multi* dicuntur evigilare " de his, qui dormiunt in terrae pulvere „. 3. Quae quidem cohaerent cum Apostoli verbis, qui I. Cor. XV. 50. " Caro, inquit, et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit „ (a) ; et Christo teste Matth. XXII. 30. Electi " erunt sicut Angeli Dei in coelo „ ; quod si datur resurrectio corporis, mutabitur istud prius in spiritum juxta illud : " Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale „ (b). Ergo.

860. R. N. A. Ad 1. D. Pepercit Deus populo suo, spectata ipsius infirmitate ac vitae brevitate, C. alio sensu N. Talem vero esse sensum horum verborum ex contextu patet; nec proinde illa pertinent ad praesens argumentum.

861. Idem dicas de altero textu, quo Psaltes Deum orat, ut justos diu in hac vita conservet, ut per ipsos illius nomen ritu publico celebretur; quod nonnisi in praesenti vita praestari potest.

862. Ecclesiastes vero, si tamen ex sensu suo hic loquitur, et non potius ex impiorum persona, docet aequam esse hominis et jumentorum conditionem quoad vitae hujus aerumnas et interitum denique (c).

863. Ad 2. N. Neque id evincunt, quae allata sunt; siquidem sensus Psal. I. ad summum ostendit impios ad gloriam minime resurrecturos, ut ex subsequentibus verbis colligitur: " Neque peccatores in concilio justorum, quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit „ ; nec non ex hebraica veritate, in qua objecta verba ita se habent :

(a) Σάρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ.

(b) Ibid. v. 44. Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν.

(c) Cf. Calmet in h. l.

" Non surgent, seu, non stabunt impii in judicio,, (a). Id est nec audebunt caput et frontem attollere.

864. Vocem *multi* apud Danielem usurpari ad universam multitudinem significandam superius ostendimus.

865. Ad 3. D. *Caro et sanguis*, id est, opera carnalia, seu homines secundum carnem, flagitiosam ducentes vitam, regnum Dei non possidebunt, et incorruptionem, seu impassibilitatem electis propriam, C. ipsa carnis substantia N. Quod ipse contextus ostendit (b); alioquin nec ipsa Christi caro ullam haberet in coelo partem, ut Tertullianus recte jam arguebat (c), quod nec adversarii contendunt.

866. Sic electi in resurrectione erunt *sicut Angeli in coelo* quoad modum seu rationem vivendi, C. quoad modum seu rationem subsistendi N. (d). Hinc apposite Tertullianus: " Non dixit (Christus), inquit, *erunt Angeli*, ne homines negaret: sed, tanquam Angeli, ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit,, (e).

867. Eodem sensu Apostolus ait resurrecturum corpus *spiritale*, quoad dotes nempe aliquas simile futurum spiritui, utpote immortalitate, incorruptibilitate, agilitate etc. donandum. " Hoc autem, inquit s. Irenaeus, non secundum jacturam carnis, sed secundum communionem spiritus fit,,(f).

(a) Hebr. enim habet לא יָקֻמוּ *non stabunt*, *non subsistent* etc. Cf. Lorinum S. J. hic.

(b) Cf. Bern. a Piconio in h. l.

(c) L. cit. c. LI. vehementer porro inquit: " Securae estote, caro et sanguis; usurpastis et coelum et regnum Dei in Christo. Aut si negent vos in Christo, negent et in coelo Christum, qui vobis coelum negaverunt,,.

(d) Recol. superius dicta n. 19. seqq.

(e) Lib. cit. cap. LXII.

(f) Lib. V. Cont. haeres. c. VIII. n. 1. Vid. s. August. De civ. Dei lib. XX. c. XXI.

PROPOSITIO II.

Dogma de futura corporum resurrectione rectae rationi non adversatur

868. **A**d ostendendam possibilitatem corporum resurrectionis diversi diversas inierunt vias. Nec defuere, qui a recto tramite catholicae doctrinae hac de causa deflexerint confugientes ad quandam παλιγγενεσίαν (*palingenesiam*) seu *renascentiam*, *secundum ortum*, *instaurationem* introducendam, vi cujus homines quasi papiliones ex nympha, chrysallide aut brucho tandem prodire debeant ex germino quodam praeformato etiam post obitum animae inseparabiliter inhaerente, quae est hypothesis Bonneti (a). Alii conati sunt eam expone-

(a) Ricerche filosofiche su le prove del cristianesimo. Trad. dal franc. Venez. 1771. Ut melius auctoris systema dignoscatur, juverit ipsius verba in medium afferre, quibus ipsum exponit. Cum praemisisset se pro certo habere hominem in resurrectione non resumpturum esse corpus *crassum* quocum mortalis vixit, autumat "Che l'uomo sia stato preformato in modo, che la morte non distrugga punto il suo essere, e che l'anima mai non cessi di essere unita ad un corpo organizzato (cap. I. p. 26.); ejusmodi autem corpus " Non è al presente che un germe preformato per uno stato futuro non soggetto a perire, come perisce il corpo terrestre,, (ib. p. 32.). Hoc autem germen "E' un corpo spirituale, che deve succedere al corpo animale, e la risurrezione non sarà, che lo sviluppamento più o men rapido del corpo spirituale sin da principio collocato nel corpo animale, come la pianta nel suo acino,, (p. 224.). Quod deinde analogia confirmat inquiens: " Se le più certe ed esatte osservazioni concorrono a stabilire, che questa volontà adorabile (Dio) *ha preformato gli esseri organizzati*, se per mezzo de' nostri occhi scopriamo noi stessi una preformazione in molte specie; non è egli probabile, che l'uomo sia stato preformato di modo, che la morte non distruggesse punto il suo essere, e l'anima non mai cessasse di essere unita ad un corpo organizzato,, (pag. 25. 26.)? Verum cf. quae adversus hoc systema scripsit cl. Muzzarelli in op. *Il buon uso della logica* Opusc. XXII. edit. quinta Flor. 1822. t. VII. ubi ostendit ejusmodi systemate destrui ideam et veritatem mortis, nullam jam dari veram resurrectionem, subverti fidem etc. Satis nobis erit animadvertere 1. systema istud de subtiliori organo animae inhaerente valde arridere rationalistis, non ad resurrectionem futuram ad-

re juxta theoriam replicationis corporum, quae ita exponitur: conservatio est continua creatio, ita ut per singula existentiae nostrae tempuscula Deus quodammodo in nobis renovet illam creationem existentiae, quam in ortu ipso dedit. Cum aliquem reduplicat, nihil aliud praestat, nisi ut homo illam creationem, quam haberet successive, habeat simultanee, quandocumque ipsi Deo placuerit. Itaque, concludunt, in resurrectione Deus non redintegrabit nisi existentiam, quam quisque habebat antequam e mortalibus abiret: per mortem enim postea absumptum corpus putrescit, vel devoratur, consumitur etc. (a).

struendam, siquidem eam negant, sed ad ideam sibi efformandam animae subsistentis post hujus crassioris corporis depositionem. " Animum (inquit Wegscheider §. 194.) cum sensu et sui ipsius conscientia ideoque novo qualicumque organo tanquam corpore eodemque subtiliore instructum, siquidem mentes finitae sine spatii limitibus et corporali natura vix cogitari possunt post mortem corporis terreni fore superstitem ,,. Sic etiam J. Gaspar Lavater *Aussichten in die Ewigkeit* etc. seu *Prospectus in aeternitatem* epist. VII. Doederlein *Inst. theol. christ.* II. 486. Schott epit. theol. christ. dogm. ed. I. p. 125. qui scribit: " Corpore humano subtilius idemque nobis invisibile contineri animi nostri involucrum, seu organon, cujus usum animus et in hac vita terrestri faciat et statim post mortem libertati majori sit facturus,, . Kaiser Monogr. theol. christ. dogm. p. 176. I. P. Fr. Richter *Abhandl. üb. d. magnetismus* in *museum* seu *Tractatus de magnetismo in musaeo.* U. I. seqq. Ehrhart. *Ueb. d. christl.* etc. De christ. resurrectionis doctrina. Ulmae 1823. aliique passim. Adeo verum est nihil tam absonum in philosophia aut theologia reperiri, quod ejusmodi homines non arripiant.

2. Hypothesin Bonneti, ut ex ejus verbis liquet, fundari in doctrina de universali quadam corporum organizatorum palingenesi, seu reproductione germinis praeformati. Jam vero a recentiori physica dispunctum jam est ejusmodi systema, quod accuratioribus observationibus et experimentis repugnat, nec admittitur nisi *epigenesis* seu *adgeneratio*, *productio* simplex, qua absque aliquo germine praeexistente novum corpus *organizatum* vere formatur ac producitur. Cf. *Manuale di fisiologia di Michele Medici* Bologna 1833. P. II. Cap. XLVI. seqq.

(a) Praeterquam quod ejusmodi explicatio valde implexa est ac intellectu difficilis, laborat et ipsa iisdem fere difficultatibus, quibus systema palingenesis implicatur. Destruere enim videtur ideam verae resurrectionis, qualem fides docet, quae consistit in restitutione seu *redintegratione* ejusdem numero corporis physici, quod per mortem amittitur. Hinc in symbolo Ecclesiae aquilej. occurrit illud additamentum " Credo *hujus* carnis resurrectionem,,. Quod defendit, ut vidimus s. Greg. M. adversus Eutychium. Cf. etiam Suarez l. c. ubi ostendit *subjectum*

869. Verum his praetermissis, non solum possibilem, sed praeterea rationi ipsi consentaneam futuram corporum nostrorum resurrectionem evincimus.

870. Possibile enim illud dicitur et est, quod nullam in sui notione involvit notarum, ut inquiunt, repugnantiam. Jam vero quae repugnantia fingi aut concipi potest in eo, quod Deus, qui corpus nostrum condidit seu efformavit cum antea non esset, eique animam conjunxit ut viveret, idipsum postea restituat, cum resolutum est? Rursum: quaenam repugnantia involvitur in eo, quod Deus, qui omnipotenti virtute sua effecit efficitque continuo, ut ex tenui initio corpus integrum evolvatur per generationem, illud ipsum suae omnipotentiae vi restituat, cum adnotante Tertulliano (a), corpora nostra nobis pereant, non Deo, qui minimas quasque earumdem particulas, etsi in auram resolutas, ceterisque corporibus commixtas certissime cognoscit, iterumque suis locis aptare potest?

871. Demum illud possibile est, quod factum esse constat. Porro certum est, ut suo loco ostendimus (b) Christum e mortuis resurrexisse, certum praeterea est Christum ipsum Lazarum quatriduanum e tumulo excitasse. Idem porro est ad rei substantiam quod spectat, sive putre cadaver excitare, cujusmodi fuit illud Lazari, sive jam dissolutum penitus ad vitam revocare: ergo si non repugnat resurrectio mortui jam faetentis, nec implicat seu repugnat resurrectio mortui in cinerem redacti; nulla enim intrinseca differentia est (c).

872. Esse autem ejusmodi resurrectionem rationi ipsi consentaneam non pauca tum analogica, tum moralia argumenta suadent. Analogica quidem, quia ut observavit jamdiu Tertullianus, quidquid in hac rerum universitate cerni-

resurrectionis aliud non esse nisi corpus, quod per mortem deponitur, cujus *terminus* est ejusdem corporis excitatio.

(a) Op.cit. c.LXVIII.seq. et c. LVI. optime inquit "Idoneus Deus reficere quod fecit ,, . . . Quomodo vita confertur a Deo, ita et refertur,,.

(b) Tr. De vera rel. P.I.n.251. seqq.

(c) Cf. Tert. l. c. c. XXXVIII.

tur, imaginem et speciem quamdam praesefert resurrectionis: " Omnia, ait ipse, in statum redeunt, quum abscesserint: omnia incipiunt quum desierint, ideo finiuntur ut fiant; nihil deperit nisi in salutem. Totus igitur hic ordo revolubilis rerum testatio est resurrectionis mortuorum; operibus eam praescripsit Deus ante quam litteris: viribus praedicavit ante quam vocibus. Praemisit tibi naturam magistram, submissurus et prophetiam, quo facilius credas prophetiae discipulus naturae, quo statim admittas, quum audieris, quod ubique jam videris: nec dubites Deum carnis etiam resuscitatorem, quem omnium novis restitutorem ,, (a). Quod et ante ipsum Seneca pariter animadverterat dicens: " Aequo animo debet rediturus exire. Observa orbem rerum in se remeantium: videbis nihil in hoc mundo extingui, sed vicibus descendere ac surgere. Aestas abit ,, etc. (b).

873. Argumenta autem moralia vix ejusdem veritatem non demonstrant. Etenim, ut verbis s. Ambrosii utar " Cum omnis vitae nostrae ratio in corporis animaeque consortio sit, resurrectio autem aut boni actus praemium habeat, aut poenam improbi, necesse sit corpus resurgere, cujus actus expenditur. Quomodo enim in judicium vocabitur anima sine corpore, cum de suo et corporis contubernio ratio praestanda sit ,, (c)? Nempe, nisi detur corporum resurrectio non reciperent homines praemia vel poenas eorum operum, quorum auctores fuerunt per conjunctionem animae cum corpore; quod absonum omnino esset. Licet enim omnium meritorum radix ac sedes in anima sit; anima tamen in praesen-

(a) Ib. c. XII.

(b) Ep. XXXVI. n. 11. ed. Taurin. opp. t. III.

(c) Lib. De fide resurrect. n. 52. seqq. ubi argumenta ipsa a Tertulliano adducta ad fidem resurrectionis adstruendam profert et latius deducit " Tribus tamen, inquit, evidentius colligitur resurrectionis fides, quibus omnia comprehenduntur, ratione, universitatis exemplo, testimonio rei gestae; quia plurimi surrexerunt. Ratio evidens est, quia cum omnis vita,, etc. Quae deinde singillatim late prosequitur. Cf. etiam Tertull. lib. cit. capp. XV. et XVI.

ti conditione corpore utitur ad proprias operationes exerendas, quod ejus individuus et intimus comes est.

874. Praeterea ex unione animae et corporis exurgit suppositum humanum, seu persona, *nostrum ego*, ut dicunt, quod vult, agit, operatur, meretur vel demeretur; sublato autem hoc essentiali utriusque nexu perit suppositum, quod *homo* dicitur; nam anima per se sumpta nec homo nec persona est. Cum igitur homo, seu humanum suppositum aut deliciis affluxerit et voluptatibus, aut cruciatibus, molestiis omnique calamitatum genere laboraverit, pronum est colligere, hunc ipsum hominem, seu humanum suppositum praemiis aut poenis affectum iri, quod nonnisi per resurrectionem obtineri potest.

875. Insitus pariter animis nostris quidam sensus est, quo dum a morte seu dissolutione refugimus, appetamus ejusdem dissolutionis reparationem, propterea moestitia ingenti afficeremur, si spectata perpetua naturae totius reparatione, vel suspicionem possemus admittere solum casum seu jacturam corporis nostri fore irreparabilem, ac dum vescimur nil aliud efficere nisi pabulum vermibus in tumulo praeparare. Nec dubito quin ipsi increduli summa animi voluptate amplexuri essent ejusmodi doctrinam, in quam incredibili quodam impetu perinde atque in felicitatem in genere a natura ipsa inclinamur, nisi a conscientiae voce retraherentur, qua non possunt sibi polliceri nisi resurrectionem ad mortem ac ignominiam aeternam.

876. Sive igitur spectetur homo physicus sive moralis, non modo possibilis futura corporum resurrectio deprehenditur, sed plane rationi consentanea, quod omnia argumenta suadent.

877. Haec autem majus robur acquirunt, si spectetur homo *christianus*. Quandoquidem homo christianus factus est membrum Christi, capitis proinde sui vices ipsum subire oportet, si fidelis suae professioni sit, ejusdem Christi carne et sanguine alitur, quare et ejusdem capitis gloriae et immortalis vitae participem fore sibi polliceri debet. Redemptorem suum ac reparatorem

totius et integrae naturae, seu proprii individui novit in Christo, qui non solum animam sed et corpus redemit, quod mortale effectum non est nisi per Adae culpam. Si igitur Christus reparavit, quod cecidit in Adam, jam inde constat etiam corpus fore per ipsum excitandum. Alioquin magis nobis nocuisset Adae culpa, quam profuerit redemptio Christi, quod plane repugnat Apostoli doctrinae Rom. V. Hinc super fidelium christianorum tumulum haec communis deberet esse inscriptio " *Visi sunt* oculis insipientium *mori* „; quemadmodum dum adhuc in vivis agunt inter tot, quibus premuntur, angustias communis haec deberet tessera esse " Reposita est haec spes mea in sinu meo „.

DIFFICULTATES

878. I. Obj. Tantum abest, ut resurrectio corporum cum sanae rationis principiis bene conciliari queat, ut plurimis gravissimisque impediatur difficultatibus. 1. Non enim intelligitur, quomodo particulae hujus corporis in tot alia et ipsa humana corpora dispersae et mutatae colligi possint et restitui. 2. Quid hoc ipsum corpus restitutum faciat ad mercedem factorum in vita futura expectandam, quippe quum corpus illud nec perperam nec recte agere potuerit. 3. Deo sanctissimo benignissimoque non convenit, quod homini, qui sine corpore vitam veram degere nequeat, post multa demum annorum millia hoc corpus reddere fingitur. 4. Doctrina ecclesiastica, quae novam quandam conjunctionem animae hac vita defunctae cum corpore mortuo ineundam tantopere urget, non solum omnipotentiam ac sapientiam divinam parum curare videtur, sed variis etiam superstitionibus atque ineptissimis quaestionibus opportunitatem praebuit, quibus admissa puriore sententia (rationalistica) aeque in libris sacris tradita, facile supersederi potest (a). Ergo.

(a) Ita Wegsch. §. 195.

879. R. N. A. Siquidem sanae rationis principiis corporum resurrectionem plane congruere et cum iisdem bene conciliari ostendimus; si quae sunt difficultates, quae urgeant ejusmodi dogma, non ideo minus certum ac verum censendum est. Non solum enim nullum religionis dogma suis difficultatibus caret, sed omnes praeterea naturales disciplinae e. g. medicina, physica, astronomia etc. proprias habent. Dei ipsius existentia, animorum immortalitas etc. quae a rationalistis admittuntur, nonne suis difficultatibus implicantur? numquid propterea rejiciendae erunt? Verum ejusmodi difficultates tales minime sunt, ut iis deterreri debeamus. Hinc

880. Ad 1. D. Non intelligitur, seposito divinae omnipotentiae interventu, C. hoc admisso, prout admittendum esse contendimus N. Nec enim naturali ratione corporum resurrectionem effectum iri quispiam affirmat: sed divinae omnipotentiae virtute, cui perinde est res quae non existebant ex nihilo condere, ac materiae dispersae particulas aut moleculas ad compaginandum corpus rursum coagmentare. *Mutatio* autem in his moleculis, si quae contigit, tota accidentalis est, ut praefertur, non autem essentialis, ut physiologia, seu potius, ut vocant, zoobiologia docet (a), ac philosophia universim.

881. Ad 2. Dicimus corpus restitutum ad mercedem factorum in vita futura expectandam plurimum efficere, cum ex corporis restitutione, juxta dicta, exurgat nostrum suppositum, *nostrum ego*. Etsi autem corpus per se sumptum

(a) Cf. Ducrotay de Blainville Cours de physiologie génerale et comparée. Paris. 1833. tom. I. trois. leçon p. 65 seqq. ubi inter cetera scribit: " Ainsi, de même que les organes d' un être vivant résultent de certains agroupemens de molécules, au milieu d' une trame générale, de même aussi les molécules, qui composent l'univers, ou la matiére s'agroupent de diverses façons, et forment, par ces différens modes d' agroupemens, ce qu' on nomme des corps, les quels par cela même qu' ils ne sont, que des parties d' une seule masse générale, réagissent continuellement les uns sur les autres „ etc. Ejusmodi autem moleculae in perpetuo transitu, ut ita loquar, esse concipiuntur juxta diversas modificationes quas subeunt. Sed de his mox iterum dicemus.

nec perperam, nec recte agere possit, cum anima tamen arctissime et hypostatice consociatum patitur, aut voluptate afficitur, eidem praeterea animae inservit, ut ipsa ideas sensiles sibi cudat et una cum ipso mereatur aut demereatur, ideo congruum est, ut una cum eadem anima corpus pariter poenam aut praemium factorum consequatur.

882. Ad 3. Negamus animam sine corpore absolute veram vitam degere non posse. Hoc non est nisi adversariorum figmentum, qui propterea excogitarunt animum post corporis terreni mortem novo, nescio quo, organo eodemque subtiliore instructum iri, eo quod mentes finitae sine spatii limitibus et corporali natura vix aut ne vix quidem concipi possint (a). Hoc enim non minus a recta fide, quam a sana metaphysica excluditur. Angeli siquidem sunt mentes finitae et cum conscientia sui, attamen cujuscumque materiae expertes eos esse ostendimus (b). Ejusmodi homines pro libertate quam sibi arrogant, negant quae testatissima sunt, et obtrudunt quod sibi placet, quin argumenta ulla proferant ad hypotheses suas seu potius absurditates communiendas. Etsi igitur animae separatae substantiae sint incompletae, attamen Dei virtute cum conscientia sui vere subsistunt, vivunt et operantur juxta catholicae doctrinae principia de earum statu post mortem corporis, quem pro meritis obtinebunt aut in aeterna beatitudine, aut in inferno, aut ad tempus saltem in purgatorio.

883. Ad 4. N. In primis autem observo non solum *doctrinam ecclesiasticam*, sed *divinam revelationem*, Apostolos, Christum ipsum tantopere urgere conjunctionem animae post temporalem hanc a corpore separationem cum eodem corpore jam mortuo ineundam. Asserere autem Apostolos, imo et Christum Dominum parum curare divinam omnipotentiam atque sapientiam, doctrinamque praebere, quae

(a) Recol. superius recensita de hoc organo, in expositione systematis Bonneti.

(b) Cf. n. 19 seqq.

ex se ineptissimas quaestiones, imo et superstitiones foveat, blasphemia est et insania non ferenda. Digna haec sunt istorum hominum qui se jactant puriorem tradere doctrinam ea, quam Apostoli et Christus tradiderunt; hominum, qui fortasse nec in animorum immortalitatem, nec in Deum ipsum credunt. Adeo sane enervant argumenta illa, quibus hae veritates probantur, ut omnem fere vim suam amittant! Si biblia, ut ipsi autumant, docent puriorem, quam vocant, sententiam, quidni indigitant saltem, ubi haec sententia tradatur? Agnoscat demum protestantismus fructus, quos peperit fundamentale illud principium de totali rationis independentia a quavis auctoritate. Scripturae enim auctoritas privato sensu expositae *nulla* est, ut rationalismus ostendit, cum semper eludi possit (a).

884. II. Obj. 1. Ejusdem materiae atomi ad plura corpora spectare possunt. Cannibales anthropophagi, qui toto vitae tempore humanis carnibus nutriuntur, in propriam substantiam convertunt carnes, quae ad alios homines spectarunt. 2. Praeterea quis nesciat omnes omnino homines totidem anthropophagos esse? Vix enim terrae cadavera mandata sunt, ut illico resolvantur in sua principia;

(a) Vere nunc risum movet quod Moshemius diss. cit. § 27. scripsit: " Quod ipsae sacrae litterae testantur, nullum *clarius*, *certius* et *ad immobilem fidem gignendam efficacius* est (redintegrationis nostrae firmamentum et pignus), quam ipsius magistri nostri, tot vulneribus et aerumnis confecti, triumphantis de morte et reditus de sepulcro ". Optime sane, nisi protestantismus robur omne praecidisset ejusmodi pignori et firmamento, dum suum constituit destructivum principium independentiae rationis, seu spiritus privati a legitima auctoritate in sacrarum litterarum expositione. Hoc enim principio semel constituto, nihil tam *clarum* tam *certum* ac *efficax* est in sacris litteris, quod perversa hominum ingenia non subruant. Necesse autem non est longius hujus rei exemplum et confirmationem accersere quum id rationalistae abunde ostendant, qui etsi scripturas sequi se profiteantur, attamen tum Christi ipsius, tum corporum nostrorum futuram resurrectionem non solum negant, sed utrumque articulum inter mythos incultioris aevi omnino ablegant. Id ipsum dicatur de eo quod ait Beausobre l. c. §. 5. " Ce n'*est pas une erreur tolérable*, que celle de nier la résurrection. S. Paul s'est trop expliqué sur cet article ". Verum horum scriptorum aetate nondum omnes fructus suos protulerat protestantismus, neque tunc omnes pervideri poterant.

his nutriuntur vegetabilia, quibus aluntur animantia, nosque dum vegetabilibus et animantibus vescimur, in nostram rursum convertimus substantiam ea ipsa principia primigenia quae substantiam constituerunt illorum hominum, qui superioribus saeculis vixerunt, et ita deinceps quoad futuras generationes, adeo ut perpetua sit ejusdem substantiae commeatio seu fluxus, quae ex uno in aliud corpus transit. Cum igitur eadem substantia ad tot corpora pertinuerit, in resurrectione futura cuinam restituetur? 3. Ex animadversionibus super oeconomia animali institutis certo constat corpus humanum perpetuas vices subire: amittit enim accipitque jugiter corpus nostrum magnam molecularum partem substantiae seu materiae, qua constituitur, ita ut singulis septenniis penitus renovetur. Hinc accurate loquendo corpus hujus diei idem omnino dici nequit ac corpus diei hesterni. Tot igitur ejusmodi corporum, quot idem homo habuit integra vitae periodo quodnam praecise resumet in resurrectione? Qualibet igitur ex parte dogma istud spectetur, sanae rationi et scientiae repugnare deprehenditur (a).

885. R. Quibus difficultatibus, quas adeo magni faciunt increduli priusquam occurramus, juverit nonnulla praemittere ad vera a falsis aut saltem exaggeratis secernenda juxta probatam physiologorum doctrinam.

886. Ac I. quidem animadvertendum est stultam esse hypothesin anthropophagorum, qui non alantur toto vitae tempore nisi solis carnibus humanis, quod nescio an unquam factum sit aut etiam fieri possit.

887. II. Certum est herbas ac plantas, ut etiam demus quod adversarii autumant, praeter nutritionem quam a defunctorum corporum principiis adsciscunt, alia multa in

(a) Ita passim increduli, qui nullam hac in parte difficultatem protulerunt, quam veteres ethnici et haeretici non proposuerint, ut ex Origene l. c. cont. Celsum; ex Athenagora De resurr. mort. c. IV. in bibl. patr. ed. ven. t. II. Tertulliano lib. toties cit. ex s. Epiphanio Haer. XLIV. n. 10. seqq. quasque ipse merito vocat *objectiunculas ἰκανοσηπτικάς*, ex s. Augustino in Enchir. c. LXXXIV. seqq. constat.

proprium alimentum seu succum convertere, imo illorum partem minimam esse, quam ex cadaveribus attrahunt, quod propterea pariter dici debet de animantibus ac de hominibus, qui tum terrae fructibus tum animantibus vescuntur.

888. III. Principia materiae primigenia etsi diversam modificationem subeant aut *combinationem* chimicam, in se prorsus incorruptibilia, imo et indestructibilia sunt (a). Data propterea quaecumque immeatione seu transitu de una in alteram substantiam, eadem in se omnino permanent, ac propterea semper Deus illi potest restituere, ad quem aliquo vitae tempore pertinuerunt (b).

889. IV. Etsi verum est corpora viventium jugiter consumi ac renovari, attamen, ut verbis utar cl. Laur. Martini, in disquisitione inter physiologos positum est, utrum omne corpus plane renovetur, an quaedam tantummodo elementa. Nonnulli, omnino renovari, contendunt: alii censent, primigenia stamina ex textu cellulari componi, in cujus cellulas demittantur varia sanguinis principia: ea stamina non deteri: consumi dumtaxat materias, quibus illo imbuitur. Posterior sententia, ut idem prosequitur, veritati magis consentanea videtur. Profecto non facile mente adsequi licet, quomodo organica fibra destrui posset, quin

(a) *Indestructibilia* dicimus ejusmodi principia primigenia, quae et *simplicia* ab aliis vocantur, *per se*, non autem *respectu Dei* qui ea ex nihilo condidit, secus ac nonnulli recentiores philosophi seu verius increduli autumant.

(b) Apposite inquit s. August. in Enchir. c. LXXXVIII. " Non perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium etiam hominum cibum cedat carnemque mutetur, illi animae humanae puncto temporis redit, quae illam primitus, ut homo fieret, viveret, cresceret, animavit ,,. Tum cap. seq. ubi illud praeclare addit: " Ipsa itaque terrena materies, quae discedente anima fit cadaver, non ita resurrectione reparabitur, ut ea, quae dilabuntur et in alias atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quamvis ad corpus redeant, unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire necesse sit ,,. Cf. etiam Tatianum Orat. cont. graec. c. VI. biblioth. patrum ed. ven. t. I.

simul vitam amitteret (a). Posteriori huic sententiae majus robur accedit ex doctrina apud eosdem physiologos recepta, mortem naturalem (quae nempe ex senio tantum provenit) pendere ex texturae cellularis, quam processu temporis acquisivit, consolidatione, qua proinde inhabilis fit ad incitamentum (b).

890. Ex qua theoria jugis illa explicatur alimentorum permeatio, quae fit per *compositionem* et *decompositionem*, vel, si magis placet, per partium *assimilationem* ac *dissimilationem*, quibus oeconomiae animalis, quae

(a) *Elementa physiologiae* ed. tert. Taurini 1835. l. III. p. 79. Hanc eandem opinionem tenuit Hunter. Neque ab his admodum ablndit cit. Blainville, qui cum t. I. p. 119. constituerit distinctionem quam ipse vocat fundamentalem inter *elementa constituentia* et inter eorum *productum*, seu inter ea, quae partem constituunt ipsius animantis ejusdemque efficiunt textum (tissu), atque inter id omne, quod invenitur in superficie tam externa quam interna animantis, ita prosequitur: " Un changement de tissu, ne peut avoir lieu, que *rarement* et dans des limites très restraintes, tandisque rien n'est plus ordinaire, que de trouver de pareils dépôts à la surface de l'animal, et dans les mailles que forment sa matière constitnante; or ces dépôts ne présentent qu' une simple production émanée des fluides de l'organe, production, qui par son degré de solidité et par sa présence dans les petites aréoles de ce dernier, lui donne un air de transformation, qui a pu faire illusion; mais il est facile de retrouver le tissu normal dans cette sorte de mélange, du moins, tant que la production nouvelle n'a pas donné lieu à son atrophie, et ne l'a pas détruit ,,. Quod saepius repetit vocans textum cellularem *basim oeconomiae animalis*; sed clarissime t. III. p. 6. " Vous ne verrez jamais dans un produit la moindre trace de réticulation, de spongiosité, en un mot, de cette disposition, qui indique la présence du tissu cellulaire ou *générateur*, et par conséquent l' organisation; car l' organisation consiste essentiellement dans cet état réticulaire, celluleux, qui est la condition des mouvements d' absorption et d'exhalation dont se compose, avant tout, la vie ,,.

Attamen alii contrarium censent, inter quos Mich. Medici op. cit. p. I. fisiologia generale sez. prima c. VI. in quo diversas leges statuit reproductionis, inter quas secunda ita ponitur: " Per la forza riproduttiva sotto certe condizioni i tessuti vengono rigenerati, ove sieno recisi, e porzione di essi venga portata via, o da altro modo distrutta ... La terza (legge) è che questa straordinaria vegetazione o *riproduzione dei tessuti* è in ragione inversa della così detta perfezione, ossia complicazione organica dei varii corpi vivi ,, etc. quas deinde evolvit et confirmat.

(b) Cf. Martini op. cit. p. 78.

nutritio dicitur, systema continetur. Alimentorum pars quae per nutritionem consumitur, minima est, ceterae autem per *egestionem*, ac *perspirationem sanctorianam* amittuntur. Per vim autem *vitalem* texturae cellulares, juxta diversam, qua donantur, structuram varia principia attrabunt, ac prout varius est incitamenti gradus vicibus subest (a).

891. V. Cum non obstante hujusmodi jugi materiei molecularum vicissitudine ac permeatione, seu, ut vocant, *reproductione* idem semper in nobis corpus perseveret ac sit, ut ex sensu intimo edocemur (ecquis enim nisi amens sit dicet corpus quod hic et nunc possidet idem non esse ac corpus, quod habuit ante viginti ac triginta annos?), patet ad identitatem corporis constituendam minime requiri identitatem omnium et singularum materiae seu substantiae molecularum; sed si admittitur sententia illorum physiologorum, qui adstruunt reproductionem seu renovationem corporis, seu potius molecularum, quibus illud constat, non esse nisi partialem, satis est ut essentiales nonnullae partes, staminum scilicet primigeniorum seu texturae cellularis conserventur, ut identitas corporis exurgat; si vero juxta aliorum physiologorum sententiam totalis admittitur renovatio, jam patet nec ullius requiri moleculae identitatem ad hoc ut idem corpus dici debeat. Corpus enim idem dicitur, non obstante jugi molecularum vicissitudine si ab eadem informetur anima, et si praeterea alia adsint, quae determinare difficile est nec ad theologum pertinet; sed certe identitas magis ex forma etiam materiali, structura, organismo etc. quam ex materia est repetenda, et quidem quamdiu vivimus ut ex dictis patet; eadem porro ratio valet quoad resurrectionem (b). Igitur resurrectio possibilis est,

(a) Ibid. tum in fusiori opere *Lezioni di fisologia.* Torino 1830. t. VIII. lez. LXXI.

(b) Advertendum tamen est, hoc intercedere discrimen inter jugem reproductionem et resurrectionem; quod illa nonnisi successive fiat in diversis corporis seu materiae moleculis, quae sensim et sine sensu per partes reproducuntur, aliis

seu anima proprium corpus recipere potest, licet paucissimas recipiat ex moleculis, quae ante mortem ejus corpus constituebant.

892. VI. Probabile est corpora post resurrectionem minori indigere materiae quantitate, quam corpora mortalia ac passibilia.

893. Quibus praemissis jam sponte ruunt difficultates incredulorum. Etenim ad 1. Resp. Data etiam absurda hypothesi, illos anthropophagos recepturos illas tantum moleculas, quae requiruntur et sufficiunt ad proprium corpus constituendum, ceteras vero cum vel non fecerint suas, aut maxima ex parte amiserint, restituentur illis ad quos spectabant.

894. Ad 2. Eadem esto responsio.

895. Ad 3. Dico satis esse ut illas particulas resumat, quibus coalescebat essentialiter illud corpus, quod per mortem dimisit, quia etsi moleculae mutatae ac renovatae successive fuerint singulis vel trienniis aut septenniis (a),

permanentibus, quae eandem semper basim ut ita dicam constituunt, ac proinde integra particularum renovatio non habetur nisi post datam periodum plus minusve longiorem. Et en quomodo mutatis omnibus moleculis ac penitus renovatis, idem tamen semper corpus perseveret. In resurrectione vero, corporis restitutio erit instantanea, nisi propterea eaedem moleculae resumantur quae saltem partem corporis essentialem constituebant dum quispiam mortuus est, non haberetur corporis identitas, sed aliud seu diversum omnino esset; quod asserere a fidei principiis abhorret.

Quare vel ipse Mich. Medici, qui extendit reproductionem ad ipsos textus cellulares loquens l. c. de vi reproductiva, quam vult intrinsece eandem esse cum ea, quae praesidet primitivae corporum organisatorum compositioni post generationis actum, quaeque a Buffonio *vis vegetativa*, a Wolfio *vis essentialis*, a Blumenbachio *nisus formativus* nuncupatur, concludit: " L' unica differenza è che per quest' ultima il corpo organico riceve la forma e la composizione primordiali, mentre la forza riproduttiva operando *nella vita già cominciata e precedente la conserva*, e per così dire *la ripete* ".

(a) Dixi singulis *trienniis* aut *septenniis*, quia nihil certi circa hanc renovationis periodum statui potest; varia enim est. Fatentur enim accuratiores physiologi diversam esse reproductionem pro diversa aetate; maxima est in infantia et pueritia, media in adolescentia ac praesertim in virilitate, minima in senectute et senio; imo diversa ratione perficitur juxta

idem corpus semper extitit, quoniam identitas corporis est independens ab identitate moleculàrum; ut si quis in aedificio aliquo singularibus sublatis lateribus alios per vices in illorum locum sufficiat, idem semper aedificium censetur et est.

896. III. Obj. Saltem sub eo respectu futura corporum resurrectio tanquam impossibilis traduci debet, quod orbis terrarum hic noster impar omnino sit ad omnia quae resurgent corpora continenda (a).

897. R. N. Hoc enim commentum jamdiu explosum est a cl. Feller, qui fallacem ostendit ita dictam *demonstrationem*, qua incredulus homo nitebatur evincere, orbem hunc nostrum talem non habere amplitudinem quae possit capere omnes homines praeteritarum generationum. Imo inita supputatione luculenter patefecit centum milliaria italica quadrata sufficere ad ingentem multitudinem continendam omnium hominum, qui intra sex mille annorum periodum sibi invicem successerint juxta praesentem mundi incolarum frequentiam (b). Adeo stolidos se ostendunt increduli dum catholicam fidem aggrediuntur!

diversas *constitutiones physicas*, ut vocant, individuales uniuscujusque ut juxta diversum vitae genus etc. Cf. AA. citt. necnon Richerand Nuovi elementi di fisiologia trad. dal franc. Firenze 1815. t. I. c. VI. §. 110. seqq. Nos unius M. Medici verba proferemus, qui op. c. t. II. c. 82. circa finem haec habet: " Ma se la nutrizione va riparando le materie continuamente perdute, ne conseguita, che dopo certo spazio di tempo il corpo si rinnovi. È chi pensa cotesto rinnovellamento accadere ogni trè anni al più tardi; altri ogni sette. Per me tante sono e così variabili le funzioni preparatorie della nutrizione, che reputo *impossibile* lo assegnare lo spazio necessario al mutamento del corpo ".

Non obstante jugi isto ac perpetuo moleculàrum fluxu per modificationes physicas aut chemicas, quas subit corpus nostrum, intimi tamen sensus testimonio constat hominem sibi conscium esse de sua individuali identitate, ac nemo dicet se corpus possidere post triginta, sexaginta etc. annos diversum ab eo, quod obtinebat vel in infantia vel in adolescentia. Moleculae praeterea *mutantur* sed non *destruuntur*. Cf. Jo. Butler *l'Analogie de la religion naturelle et révélée* trad. de l'angl. Paris 1821. prèm. part. ch. 1. *D'une vie future* p. 21. seqq.

(a) Ita Joulain architectus olim regius in diss. quae inserta est in *Journal encyclopédique* sept. 1770. p. 267.

(b) Catéch. philos. l. c. §. III. n. 469. Cf. etiam de hoc argumento *Il regno di Dio, ossia l'universale resurrezione dei trapassati*

CAPUT VIII.

De judicio extremo

898. Vidimus superius Calvinum impugnantem veritatem judicii *particularis*, ut adstruat *solum* judicium universale, quod et *extremum* a nobis dicitur. Tenemur heic ostendere veritatem judicii universalis seu extremi adversus recentiores protestantes, praesertim vero adversus rationalistas, qui nunc tuentur *solum* judicium particulare, ut excludant universale.

899. Praemittimus autem I. incertum esse tempus et locum hujus judicii, quum neutrum nobis revelare Deus voluerit (a).

900. II. In hoc judicio publico ac solemni omnium prorsus ac singulorum hominum, qui a mundi exordio usque ad ejus exitum extiterunt aut extituri sunt, actiones esse discutiendas.

901. III. Modum hujus discussionis, ac manifestationis esse prorsus diversum ab eo, quem passim nobis animo seu potius imaginatione fingimus, ut ex iis, quae dicturi sumus juxta patrum doctrinam et probata theologorum principia manifestum fiet. Sed ut ad dogma ipsum jam accedamus, sit

libri trè dell' Ab. D. Gius. Angeli. Roma 1833. in 4.

(a) Cf. Estium in IV. sent. dist. XLVIII. §. 4. ubi de loco disserens in quem Christus venturus sit ad judicium universale instituendum scribit: " Sed quis sit iste locus, certo traditum non habemus, cum nec adeo multum referat id a nobis sciri. Multorum tamen est opinio nequaquam improbabilis, in valle Josaphat universale illud judicium futurum ,,; quod deinde variis argumentis confirmat, quae ibidem recoli possunt.

PROPOSITIO

Post corporum nostrorum resurrectionem instituetur a Christo universale omnium hominum judicium

902. De fide est, ut ex omnibus fidei nostrae symbolis constat. In symbolo enim apostolico credere profitemur quod " Christus venturus est judicare vivos et mortuos ,, et in symbolo athanasiano additur : " Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis et reddituri sunt de factis propriis rationem ,, .

903. Hunc porro fidei nostrae articulum aperte tradidit Christus ipse Matth. XXV. 31. dicens : " Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suae : et congregabuntur ante eum omnes gentes,, etc. (a); Apostoli ut plurimum ab hujus futuri judicii denuntiatione auspicabantur evangelii praedicationem. Ita Petrus Act. X. 42. et Paulus ib. XVII. 31. et rursum XXIV. 25. ac in epistolis passim, praesertim vero II. Cor. V. 10. inquiens : " Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum ,, (b). Et Apoc. XX. 12. " Et vidi, inquit Joannes, mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt . . . et judicati sunt mortui ex his, quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum ,, (c).

(a) Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. Καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, κ. τ. λ.

(b) Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν.

(c) Καὶ εἶδον τοὺς νεκροὺς μικροὺς, καὶ μεγάλους, ἑστῶτας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ βιβλία ἠνεῴχθησαν· . . . καὶ ἐκρίθησαν οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς βιβλίοις κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

904. Hisce positis si quis in medium proferre vellet auctoritates ac testimonia patrum sive graecorum, sive latinorum ad hanc veritatem magis magisque corroborandam, quam semper ecclesia professa est, is supervacaneam prorsus operam navaret. Certatim enim ipsi magnum istud spectaculum extollunt ac celebrant, ex quo tanta in Deum gloria proveniet, justis laus, reprobis ignominia accedet. Hinc divinae providentiae ordo et quasi tela evolvetur atque expandetur. Hinc impiorum occultae machinationes et artes, justorum autem afflictiones et aerumnae in apertam prodibunt lucem. Hinc denique intimi cordis recessus in omnium oculos incurrent. Spectaculum profecto quo nullum Deo dignius excogitari potest (a).

DIFFICULTATES

905. I. Obj. In hac doctrina, quae a litteris dictorum e scriptura sacra ad singulas res probandas adhibitorum haud multum abhorret, nonnulla quidem insunt, quae rudiorum animos metu salutari perstringere et numen tanquam judicem forensem oculis quasi objicere queant; nihilominus iisdem fere et gravioribus etiam laborat difficultatibus, quam quibus doctrina illa de resurrectione. Namque *primum* formula illa, cujus origo ab judaeorum seriorum commentis ac mythicis purioris doctrinae involucris ducitur, huic ipsi ab iisdem scriptoribus sacris propositae plane repugnat, quippe quum nulla adsit causa, cur eum, cui sors jam statim post mortem sua contigerit, denuo judicatum iri statuendum sit. *Deinde* persuasio, quam scriptores sacri magistro divino tribuunt quamque ipsi prae se ferunt, de reditu Messiae visibili proxime expectando, nonnullis illius effatis (Jo. III. 18. Luc. XVI. 22. seqq. XVII. 20. seqq. Jo. XVIII. 36. et alibi) plane repugnat neque eventu comprobata est. Ipse Jesus tempus magnae illius

(a) Cf. Less. l. c.

rerum conversionis se ignorare professus est, teste Marco XIII. 32. Recte inde concluditur, omnem istam persuasionem de ejusmodi reditu Messiae, scilicet Filii Dei ad judicium instituendum ex oratione certa prophetica et tropica, ad imagines de Messia judaeis usitatissimas composita, qua Jesus rem christianam aliquando victricem et adversariorum poenas futuras forte adumbravit, a discipulis sensu quidem proprio *perperam intellecta* prodiisse, nec nisi ratione quadam symbolica jam a nobis ad vulgi usum posse transferri, ita quidem, ut omnis haec narrandi forma ad eam sententiam universalem ei substratam revocetur, qua quemlibet hominem doctrina Christi imbutum ad vera hujus praecepta accommodate judicium olim subiturum, ac sortem vitae futurae nacturum esse statuimus. *Postremo* negari nequit, judicii Messiani proprie intellecti expectationem a primis inde ecclesiae christianae temporibus, variis superstitionibus fanaticis ansam praebuisse, unde plurimum detrimenti cepit vera virtus atque religio. Quibus argumentis bene perpensis subsistere licet in simpliciore scripturae sacrae sententia, quae optime convenit cum rationis idea numinis sanctissimi, statim a morte aliam sortem hominibus probis, aliam improbis justissimo rerum ordine per gradus tribuentis (a). Ergo

906. R. N. A. In primis doctrina de judicio extremo ac universali non solum non abhorret, ut adversarii loquuntur, a scripturae dictis, sed aperte omnino ab iisdem scripturis traditur et inculcatur. Difficultates vero quibus premitur, nullius plane momenti sunt ac facile disjiciuntur, prout eas disjecimus quae adversus resurrectionem proferebantur. Cum rationalistae aliquot phrases congesserint, e. g. *pro rudioris aevi ingenio*, *mythicam narrationem* aut *poëticam*, *Jesum sese accommodasse vulgi ingenio*, *Apostolos magistro sententiam tribuisse ab ipsis perperam intelle-*

(a) Wegsch. §. 199.

ctam, aliasque ejusmodi, quas ad nauseam obtrudunt; cum quaedam indicaverint scripturarum loca, quae ut plurimum ad rem praesentem non faciunt, aut nonnullas aliorum rationalistarum sententias attulerint, putant se difficultates insolubiles proposuisse, ob quas a recepta omnium seculorum fide discedendum omnino sit. Facile tamen rationalismus veluti levis nebula dissipabitur priusquam vel minimus catholicae fidei articulus permoveatur. Verum ut ad singula quae objecta sunt propius accedamus:

907. Ad 1. N. *primo* doctrinam de extremo judicio, quam adversarii vocant *formulam*, a judaeorum posterioris aevi commentis, ac mythicis involucris purioris doctrinae originem trahere, sed, ut vidimus, ex Christo ipso, qui non uno in loco, immo vero constanter eam praedicat, atque ab ipsis apostolis, qui eam a Christo acceperunt. Nos documenta attulimus; rationalistis vero satis fuit propriam assertionem obtrudere. *Secundo* Negamus doctrinam hanc pugnare cum doctrina proposita ab iisdem scriptoribus sacris. Hanc enim pugnam nemo unquam vidit, imo nec suspicatus est. Quae enim pugna fingi in eo potest, quod homines singillatim statim post obitum judicentur, prout homines privata sunt individua, ut illico consequantur promeritam sententiam praemii aut poenae, et quidem inadaequatam, ut expositum est, ac demum omnes simul publice ac solemniter tanquam publicae societatis membra, atque ut completam et adaequatam remunerationem consequantur? Falso praeterea supponunt adversarii hominis solius causa ejusmodi judicium institutum iri, non autem etiam, imo praecipue, ad Dei gloriam juxta ea, quae in probationibus dicta sunt (a).

(a) Hanc ipsam difficultatem jam praeoccupaverat s. Th. in suppl. q. 88. a. 1. 3. diff. respondet autem ad 3. " Universale judicium magis directe respicit universalitatem hominum, quam singulos judicandorum; quamvis ergo cuilibet homini ante judicium erit certa notitia de sui damnatione, vel praemio; non tamen omnibus omnium damnatio vel praemium innotescet. Unde judicium necessarium erit ".

Cf. Catechism. Roman. part.

908. Ad 2. N. sacros scriptores tribuisse Christo persuasionem de proximo sui ac visibili reditu, aut iis ipsis ejusmodi persuasionem inhaesisse. Christus numquam voluit discipulis suis tempus certum reditus sui patefacere, ideoque non poterant ejusmodi persuasionem aut Christo tribuere aut ipsi animo concipere. Si quem vero curiositas tangeret recolendi loca ab adversario indicata ad ostendendam pugnam, quam ipse fingit, inter hanc quam vocat apostolorum persuasionem et Christi effata, mirabitur incredibilem hominis rationalistae audaciam, cum nec unus sit qui ad praesens argumentum spectet.

909. Quod si Marci XIII. 32. inquit Christus " De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in coelo, *neque Filius* ", in ordine, ut ajunt, ad manifestationem id protulit, quemadmodum patres omnes adversus arianos, qui hoc ipsum objecerant, exposuerunt. Neque enim Filium, qui in sinu Patris a tota aeternitate est, hic dies latere potuit. Sed haec difficultas provenit ex systemate ariano, sociniano et rationalistico.

910. Sublato vero fundamento, concidunt sua sponte superstructae difficultates seu conclusiones, quas indidem deducit adversarius, tum scilicet ejusmodi persuasionem profluxisse ex perperam intellecta Christi doctrina; ita ut post XIX. saecula quod non intellexerunt Apostoli a Christo ipso edocti et a Spiritu Sancto, tandem aliquando rationalistae intellexerint; tum revocandam esse doctrinam de judicio extremo ad speciem victricis gentis christianae, et poenarum quas Christi adversarii essent laturi. Haec enim non sunt nisi somnia, quae nemini sanae mentis Wegscheider cum suis asseclis persuadebit.

I. cap. VIII. n. 4. seqq. qui quinque rationes profert, quibus ostendatur privato judicio generale subjiciendum esse. Ac prima est, ut augmentum proemii aut poenae percipiant mortui ex male aut recte factis; altera, ut pii laudem, impii ignominiam consequantur; tertia, ut corpora vel praemium vel poenam cum animo ex aequo participent; quarta, ut divinae providentiae ratio omnibus constet; quinta demum ut boni perseverarent et mali resipiscerent.

912. Ad 3. Cum ignorem de quibusnam superstitionibus loquatur adversarius, quibus expectatio judicii Messiani ansam praebuit, satius erit expectare ut eas enumeret. Forsan alludit ad sanguinem, quem Christi martyres effuderunt, aut ad illos, qui monasticum institutum amplexi sunt, quia pro his hominibus quidquid virtutis christianae est, et heroicae fortitudinis, superstitionem sapit (a). Nescio pariter quodnam detrimenti capiat vera virtus atque religio ex judicii expectatione; nisi indicare velit neminem tunc fore, qui stipendiis adduci velit ad disseminandam impietatem sub bibliorum velamine, in quo certe magnum foret detrimentum.

913. Postremam denique consecutionem negamus, quod nempe probe perspectis argumentis allatis cuipiam liceat subsistere in simpliciore, ut ipse vocat, scripturae sacrae sententia. Argumenta enim producta nullius plane roboris sunt, ita ut nec argumentorum nomen mereantur, cum non sint nisi vel putida mendacia, vel gratuita asserta. Ejusmodi autem argumenta neminem profecto permovebunt a doctrina illa quam non solum scripturae, sed universa antiquitas tradiderunt, ac constans semper ac firma fuit omnium christianorum fides atque professio.

913. II. Obj. Dubitari nequit quin hic articulus formulis et allegoriis judaicis de adventu Messiae mortuos resuscitaturi atque sub judicium vocaturi tum modo ac rationi humani judicii sit accommodatus. Hinc est quod commemorantur nubes, quibus Messias vehitur (Matth. XXIV. 30. XXVI. 64. coll. Dan. VII. 18), Archangelus cum tuba (I. Thess. IV. 16), et omne satellitium Angelorum (Matth. XXV. 31. II. Thess. I. 7). convocatio omnium ho-

(a) Huc spectat sapientissima s. Greg. M. animadversio " Justorum simplicitas deridetur; quia ab hujus mundi sapientibus puritatis virtus fatuitas creditur. Omne enim quod innocenter agitur, ab eis procul dubio stultum putatur: et quidquid in opere veritas approbat, carnali sapientiae fatuum sonat ". (Lib. X. Moral. in cap. XXII. Job.)

minum (Matth. XIII. 41. XXIV. 31) et defunctorum et adhuc viventium, qui quidem acque mutabuntur ac dudum mortui (I. Cor. XV. 15. I. Thess. IV. 16. 17. coll. Philipp. III. 21.); tribunal judicis (Rom. XIV. 10.), libri censurarum aperti et inspecti (Apoc. XX. 12. seqq), singulorum examen atque sententia pronunciata (Matth. XXV. 31. seqq.), qua pii coelestis regni gaudiis, epulis coelestibus (Matth. VIII. 11. Luc. XXII. 18. 30.), digni ac fruituri declarabuntur (Matth. XXV. 38.), impii autem cum diabolis flammarum infernarum suppliciis aeternis tradentur (Matth. XXV. 41. Marc. IX. 48. II. Thess. I. 9. seqq.). Ac posteaquam judicium illud, quod statim post Hierosolymorum excidium (Matth. XXIV. 29. Marc. XIII. 24. seqq. Luc. XXI. 5. seqq. - 27.) instituendum, prope instare diserte monent (a), peractum sit, mundum hunc igne interiturum, aliumque oriturum esse, novam Hierosolymam in novam terram e coelo demissum iri, aliaque ejusmodi perhibent. Haud obscure tamen significatur, aevo jam apostolico, doctrinam illam mythis fuisse involutam (II. Petro I. 16) (b). Intelligi demum nequit, quomodo tanta hominum multitudo possit simul judicari; quomodo possit unusquisque facta propria in mentem revocare (c). Ergo.

914. R. D. A. Id est imaginibus sensibilibus et captui nostro accommodatis judicii articulus proponitur ut in aliis passim fit, C. allegoriis judaicis, ita ut articulus ipse totus fictitius sit, atque inter mythos amandandus N. Duo enim permiscent adversarii, quae apprime secerni debent, existen-

(a) Nempe Matth. XVI. 28. XXIV. 30. Jo. XXI. 23. I. Jo. II. 18. Rom. VIII. 19. seqq. I. Cor. XV. 51. seqq. II. Cor. V. 4. seq. Phil. III. 20. I. Thess. I. 10. IV. 15-17. I. Tim. VI. 14. Tit. II. 13. Heb. X. 25-37. I. Pet. IV. 7. II. Petr. III. 10-12. I. Jo. II. 18. Apoc. XXII. 7. 12. 20. Ubi animadvertendum tamen est plerosque ex his textibus non esse ad rem, aliorum autem diversum omnino esse sensum ab eo, quem adversarius eisdem tribuit ut cuilibet eos vel leviter percurrenti constare poterit.

(b) Wegsch. §. 196.

(c) Sic alii increduli passim. Cf. Feller l. c.

tia scilicet alicujus veritatis cum modo seu forma, qua eadem veritas exhibetur atque proponitur. Porro existentia alicujus veritatis est omnino independens a forma qua proponitur; cum interdum fieri possit, ut nonnisi imaginibus symbolicis enunciari seu offerri queat, cujusmodi sunt veritates abstractae et quae superant captum nostrum. Hinc Dei ipsius operationes sive exercitium suorum attributorum scripturae exhibent sub formulis tropicis, eidem tribuunt affectus quos vocant anthropopathicos poenitentiae e. g. irae, vindictae etc. cum tamen nil tale in Deo sit. Numquid propterea ejusmodi veritates tanquam totidem mythos rejicere debemus sub illis imaginibus adumbratas? Idem propterea contigit circa judicii extremi articulum. Nuda veritas est, quod Christus olim venturus sit ad judicium instituendum actionum nostrarum ac retributurus pro uniuscujusque meritis. Cetera autem possunt esse imagines quibus objiciatur veluti sub oculos nostros ratio, ordo et effectus ipsius judicii ad altius mentibus nostris ejusmodi veritatem figendam.

915. Dixi *possunt*, neque enim ulla reperitur repugnantia, aut aliquod inconveniens, si dicamus reipsa Christum nube circumdatum venturum esse prout eadem nubes eum in coelum ascendentem suscepit Act. I. 9., praemittendum fore Archangelum cum tuba, in corpore adscititio, ut suo loco exposuimus, Angelos Christum comitaturos (a).

916. Convocandos autem homines esse a quatuor ventis, seu mundi plagis, ut Christus inquit, nemo inficias ibit, nisi qui velit fidem Christo detrectare, aut qui putet homines esse totidem entia spiritualia; si enim homines propriis corporibus donabuntur, quod superiori propositione ostendimus, debebunt profecto moveri de loco in locum ut judici Christo se sistant. Quod additur de immutatione tam vivorum quam defunctorum nihil dicitur in locis adductis, sed Philipp. III. 21. tantum generatim dicitur de Christo quod " Reformabit corpus

(a) Cf. Less. l. c. nec non Estium l. pariter cit.

humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae „ (a); quin mentionem faciat sive vivorum sive mortuorum. Quod si electorum corpus per resurrectionem dotes gloriosi corporis acquiret, de corpore reproborum contrarium omnino asserit Apostolus dicens I. Cor. XV. 51. " Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur „. Ex quibus verbis non solum mendacii et falsitatis arguitur adversarius, sed discimus praeterea longe probabilius esse omnes plane homines morituros esse, etsi aliqui ad breve tempus. Quia si omnes resurgemus, ergo omnes moriemur (b).

917. Quae dicuntur de tribunali, de libris censurarum et examine, jamdiu praeoccupata fuerunt ab ecclesiae patribus, qui monuerunt haec nonnisi figurato sensu esse accipienda: etenim " Judicat Christus, inquit s. Ambrosius, cognitione cordium, non interrogatione factorum „ (c). Manifestante se Deo, nullum amplius velum operiet actiones et facta hominum. Quod non obscure declarat Apostolus ipse scribens Rom. II. 15. " Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die, cum judicabit Deus occulta hominum „ (d). Nihil enim est opertum, ait Christus, quod non revelabitur, et occultum quod non scietur „ (e). Quibus docemur omnium et singulorum conscientias divina illustratione patefactum iri, ut quilibet cognoscat distincte tum bona ac mala propria, quae cogitatione, verbis aut opere

(a) Μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γένεσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.

(b) Recol. superius dicta.

(c) Lib. X. in Luc. c. XXII. n. 49. Cf. Ennar. in Ps. I. n. 52. Sic etiam s. August lib. XX. De civ. c. XIV. " Quaedam igitur, inquit, vis est intelligenda divina, qua fiet ut cuique opera sua, vel bona vel mala, cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur; ut accuset vel excuset scientia conscientiam; atque ita simul et omnes et singuli judicentur. Quae nimirum vis divina libri nomen accepit. In ea quippe quodam modo legitur, quidquid ea faciente recolitur „.

(d) Συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως· καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.

(e) Matth. X. 26. Οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτὸν, ὃ οὐ γνωσθήσεται.

patravit; tum bona omnia ac mala quae ceteri gesserint (a); et quidem intra brevissimum temporis intervallum omnia absolventur.

918. Quod si Christus visibilis apparebit, visibili pariter Angelorum agmine stipatus, longe probabilius sensibili voce sententiam proferet, quod patres et interpretes passim docent. Neque in hoc habent adversarii quod reprehendant, cum ipsa rerum analogia id exposcat. Neque est quod rationalistae rideant dum vident aeternam beatitudinem proponi sub imagine convivii. Quis enim nescit Deum homines alloquentem infirmitati nostrae consuluisse, dum quae omnem mentis nostrae aciem excedunt per symbola proposuit? Hinc modo domui, modo regno, modo convivio aliisve laetioribus imaginibus coelestem beatitudinem Christus comparavit (b). Interdum vero ea in scripturis occurrunt, quae sensibiles ejusmodi imagines corrigunt, ac puriorem exhibent ejusdem aeternae felicitatis notionem (c). Quare haec dissimulant rationalistae ut contemptum in sacra biblia disseminent?

919. Falsum omnino est, quod obtrudunt de extremo judicio *immediate* post Hierosolymorum eversionem subsecuturo; neque id evincunt loca scripturarum, quae adducuntur. Tum quia incertum adhuc est, num Christus in citatis locis loquatur de sola Hierosolymorum eversione, an etiam de extremo judicio ac mundi fine (d): tum quia, hoc etiam admisso, numquam Christus dixit illico post ejusmodi excidium subsecuturum esse aut judicium aut mundi finem. Sermo enim ipsius tria simul complexus est, urbis devastationem, secundum ipsius adventum in terras visibilem,

(a) Cf. Less. De perfect. divin. l. XIII. c. XXII. n. 137. seqq.

(b) Cf. Bellarm. De aeterna felicitate sanctorum libri quinque, ubi pie ac docte totum hoc argumentum prosequitur. Et Bened. Plazza S. J. Dissert. de paradiso. Panormi 1762. Par. I. c. 1. seqq.

(c) Cf. I. Cor. XIII. 12. II. Cor. V. 6. 7. Jo. XVI. 22. et alibi passim. vid. AA citt.

(f) Cf. Phil. Lallemant S. J. Riflessioni morali etc. sul Nuovo Testam. trad. dal franc. Roma 1791. t. I. ad cap. XXIV. v. 29. s. Matth, ubi contendit hoc caput nullo modo referendum esse ad judicium finale perinde ac loca parallela s. Marci et s. Lucae, sed tantum ad proximum urbis excidium.

ac demum judicium et mundi finem(a). De prima affirmavit: " Non praeteribit generatio haec donec omnia fiant „ (b). De reliquis nullum tempus determinavit. Sane juxta adversarios, Christus aperte professus est se ignorare judicii diem ; quomodo igitur potuisset in istorum hypothesi hunc ipsum diem tam accurate determinare , ut dixerit intra eandem generationem et immediate post urbis devastationem institutum iri judicium et mundi exitum statim subsecuturum? Vetus adagium est: *mendacem oportet esse memorem.*

920. Ceterum praestat haec confirmare auctoritate interpretis adversariis nostris minime suspecti , Kuinoelii scilicet, qui in suo Commentario in libros N.T. historicos ad c.XXIV. Matth. recensitis non paucis protestantium exegetarum expositionibus , quae in eundem sensum collimant ita concludit : " Quo vero praeconceptae eorum (discipulorum) opinioni occurreret, cum eversione templi reipublicaeque judaeorum conjunctum fore initium regni Messiani terreni . . . ita respondebat, ut appareret , finem mundi *serius secuturum esse* ; et ut hic mundi interitus ab interitu civitatis judaeorum satis perspicue discerneretur , profitebatur , se ad excidium Hierosolymorum , ad poenas de judaeis sumendas , suorumque a judaeorum persecutionibus liberationem (ἀπολύτρωσιν, Luc.XXI. 28), ita rediturum esse , ut ipse non conspiceretur, majestatem tamen suam ita se manifestaturum esse , ut ipsum pene oculis videre possent (*adventum filii hominis* fore fulguris instar Matth. XXIV. 27. sicuti non dici possit , fulgur hic vel ibi esse , ita neque de Messia, eum hic vel ibi esse , vid. Matth. XXIV. 23-27); sed ad finem mundi, et

(a) Cf. Maldon. in h l.

(b) Ut magis pateat ejusmodi hominum de Christo et apostolis sentiendi ratio , apponemus verba Böhme , qui in op. De spe messiana apostolorum. Hal. 1826. p. 101. scribit " Censemus: istam expectationem (reditus prope instantis) a Jesu , nisi quod hic excidium urbis Judaeorum templique *praedivinaverit* , illi quidem adventui Messiae annumeratum , non excitam fuisse in Apostolorum animis, quippe quos e gentis suae superstitione ea tenuerit , sed fotam aliquatenus, quoniam evelli nequiret, et quantum posset fieri , emendatam et ad bona, quibus ipse Jesus utebatur , consilia adjuvanda atque perficienda adhibitam „.

inaugurationem regni Messiani solemnem, non tamen talis, qualem expectarent, se rediturum esse (XXV.31.seqq.) ita, ut conspiceretur et innotesceret ipsius majestas omnibus „. Quae deinde singillatim enarrat.

921. Cum igitur partim falsa ac calumniosa, partim dubia ac incerta sint, quae adversarii rationalistae obtrudunt ad elevandam judicii extremi fidem, atque ad arguendum falsitatis Apostolos et Christum ipsum, sponte fluit et impiam et falsam esse conclusionem de mythis, quibus ajunt obvolutam doctrinam istam ab ipso aevo apostolico, seu potius ab ipso Christo. Quae autem de mundi conflagratione ac nova Hierusalem e coelo demittenda allata sunt, cum ad praesens argumentum non spectent, missa facimus.

922. Haec autem latius produximus, ut specimen quilibet habeat impietatis istiusmodi hominum, ac simul eorum levitatis, qui magistri ac pastores animarum apud protestantes audiunt.

923. Ad id vero, quod postremo loco objectum est ab incredulis aliis, nempe philosophis nuncupatis, quomodo scilicet possit judicari simul tanta hominum multitudo, et quomodo patrata opera omnia in mentem revocari queant, responsio patet ex iis, quae nuper diximus de ratione qua judicium istud Dei virtute perficietur, quin necesse sit crambem hic etiam repetere.

924. Et haec de Deo Creatore, prout nobis praestituimus, dicenda erant ad complectendam tum Angelorum, tum mundi hujus adspectabilis tum demum hominis ipsius creationem, cujus diversa fata ab ejus origine auspicantes prosecuti sumus usque ad interitum ac sortem, quae ipsum in aeternum manet pro diverso cujuslibet statu ac merito.

925. " Quare, ut verbis s. Augustini tractatum absolvamus, quare ipsum donum Dei cum Patre et Filio aeque incommutabile colere et tenere nos convenit: unius substantiae Trinitatem, unum Deum a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus: a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, a quo perire non permissi sumus: principium ad

quod recurrimus, et formam quam sequimur, et gratiam qua reconciliamur: unum Deum quo auctore conditi sumus, et similitudinem ejus per quam ad unitatem formamur, et pacem qua unitati adhaeremus: Deum qui dixit, Fiat; et Verbum per quod factum est omne, quod substantialiter et naturaliter factum est; et Donum benignitatis ejus, quo placuit et conciliatum est auctori suo, ut non interiret quidquid ab eo per Verbum factum est: unum Deum quo creatore vivimus, per quem reformati sapienter vivimus, quem diligentes et quo fruentes beate vivimus: unum Deum ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in saecula ,, (a).

(a) De vera religione n. 113.

INDEX

TRACTATUS QUARTUS DE DEO CREATORE

Pag.	lin.	ERRATA	CORRIGE
38	6	exeritur	exoritur
47	18	Haec	Hae
60	not. (e) 6	designari	designare
74	not. 11.	soleant	soleat
92	penult.	saperest	superest
140	21	de atque	atque de
170	not.col.2.2.	haec	hac
234	not.col.2.7.	ex quod	eo quod
238	16	hominis	homini
240	not.col.2.17	neque	atque
246	12	per quam	per quam homo
272	23	qui	quae
295	23	pro meriti	pro meritis
311	22	si	sic
408	not.col.2.2.	lege εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.	

Reliqua facile agnoscet eruditus lector

NIHIL OBSTAT
Raphael Fornari Censor Theol. Deput.
NIHIL OBSTAT
Carolus Reisach Censor Theol. Deput.
IMPRIMATUR
Fr. Dominicus Buttaoni O. P. S. P. A. Mag.
IMPRIMATUR
A. Piatti Archiep. Trapezunt. Vicesgerens.